תלמוד ירושלמי מסכת ביצה

עם פירוש רבינו אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

תלמוד ירושלמי

מסכת ביצה

עם פירוש אחד הקדמונים

רבינו אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

יוצא לאור בפעם הראשונה על פי כתב יד יחידי בעולם

עם מבוא, מראה מקומות והערות

על ידי

ישראל במוהר"ר יוסף פרנצום ז"ל

הוצאת ספרים

פ. פעלדהיים

ניויורק • תשכ"ז

© *Copyright* 1967 *by*

The Jewish Theological Seminary of America

Distributed by:

PHILIPP FELDHEIM, INC.
"The House of the Jewish Book"
96 East Broadway
New York, N. Y. 10002

Printed in the United States of America

BM506
-B7
1967

לזכר

שתי משפחות גדולות בישראל,

פרנצוס — מצד אבי

טאובה — מצד אמי

וביחוד לזכרון נשמות

אאמו"ר הרב ר' יוסף בהר"ר יעקב ז"ל

אמ"ר אסתר מלכה בת ר' מאיר ז"ל

מו"ר זקני, אבי אבי, הרב ר' יעקב בהר"ר ישראל ז"ל

אחי מאיר, ואברהם־אלעזר, ואחותי ליבה־יטה

שנספו בשואה הנאצית ימ"ש, ולא ידע איש קבורתם

ה' ינקום דמם

לזכר נשמת

הצדקנית רחל, בת ר' יעקב
ורחה זקס הי"ד, אברמסון

שנקטפה בימי עלומיה
בט"ו באלול תשכ"ג, בעיה"ק ירושלים

תנצב"ה

תוכן הספר

הקדמה . . . . . 11 — 12

ראשי תיבות וקיצורים . . . . . 13 — 14

מבוא ח"א . . . . . 15 — 41

" ח"ב . . . . . 42 — 61

ירושלמי ביצה עם פירוש ר"א אזכרי . . . . . 63 — 258

תוספת . . . . . 259 — 260

הקדמה

בעה"י

את הספר הזה זכיתי להוציא לאור על פי כתב יחידי בעולם שזיהה מו"ר הגר"ש ליברמן בספרית בית המדרש לרבנים של הסמינר התיאולוגי בניו־יורק.

סימני הפסיק היחידים, שנמצאים בכ"י, הן נקודותיים בכל סוף דיבור, ולפעמים גם בין פירושים שונים למאמר אחד. המחבר לא הפריד בין המובא מן הגמרא (= ד"ה) והפירוש. רק המלים „מתני", שלפני המשניות, המלה „גמ' ", שלפני התחלת הגמרא, המלה הראשונה של כל פרק, ולפעמים ה„הדרן עלך וכו' " שבסוף הפרק, הוא כתב באותיות גדולות יותר.

הציטוט מן הגמרא, שבפירוש רבינו, אינו זהה תמיד עם טקסט הירושלמי שהעתקתי מד"י. רבינו נגרר אחרי לשון הבבלי כגון: אימי — אמי, חונה — הונא, ליעזר — אליעזר, זעורה — זעירא, תמן — התם, לן — לו ועוד. וישנם גם שינויים אחרים כמו: יגרדנה — יגרנה, הא — אבל, יוסי — יוסה — יסא, בי ר' בון — בן בון — בר' בון. וכמובן, שישנם שינויים בכתיב מלא וחסר, ראשי תיבות וקיצורים, והבדלים של א — ה, ם — ן בסוף המלה. הנחתי את הכתיב כמו שהוא בכ"י, ואת המלים, שלדעתי הן מובאות מן הגמרא, הדפסתי באותיות בולטות יותר. בסוף כל דיבור הדפסתי נקודותיים, כפי שזה נמצא בכ"י.

בפנים הפירוש הוספתי פיסוק רק במקומות שנראו לי נחוצים להבנת הענין. נהגתי, כרגיל, להקיף את המלים והאותיות המיותרות בסוגריים עגולים, ואלו שהוספתי בסוגריים מרובעים. במקומות המעטים שזה טעון הסבר, היערתי על כך בהערה. לרוב, המלים הכפולות נמצאות בסוף והתחלת השורה. בדרך כלל לא ציינתי את המקומות שהמחבר מחק מה שכתב, ע"י קו באמצע, רק העתקתי את המתוקן שכתב מחדש. מה שנמצא בגליון או בין השורות של כה"י, אע"פ שהיה ברור לאן זה שייך כי המחבר בעצמו סימן את זה, שמתי בין כוכבים. פרט לזה לא הוספתי ולא גרעתי בפנים הפירוש ומה שהיה לי להעיר היערתי בהערות. הוספתי מבוא, מראה מקומות, הערות, ומפורת הש"ס.

את המבוא חילקתי לשני חלקים. בחלק הראשון אני עוסק בירושלמי גופא של מסכת ביצה — המשנה בירושלמי ובבבלי, היחס שבין סוגיות דומות בירושלמי ובבבלי, סוגיות כפולות, ואמוראים מיוחדים. בחלק שני אני דן בפירוש רבינו. בראש חלק זה אני מדפיס חלק, ממאמרו הממצה של מו"ר הגר"ש ליברמן „משהו על מפרשים קדמונים לירושלמי" שנדפס בספר היובל לאלקסנדר מרקס, ניו־יורק תש"י, שדן ברבי אלעזר אזכרי בכלל ובפירושו לביצה בפרט.

מפני אהבת הקיצור, אינני מביא בהערותי, בדרך כלל, את דבריהם של הראשונים ומובי החוקרים, אלא אני מבקש מן הלומד לעיין שם.

שלמי תודה

תודה כפולה ומכופלת אני חייב להאי גברא רבה מו"ר הגר"ש ליברמן שהיה הגורם הראשי לתופעת הספר. הוא מסר לי את כה"י להוציאו לאור, הקדיש מזמנו היקר לבדיקת כל מה שכתוב בספר, האיר עיני ועיטר את הספר בהערותיו, וגם דאג להוצאתו. מחקריו על הירושלמי והתוספתא היו נר לרגלי כפי שיווכח הלומד מכל דף.

יבורך ראש ביה"מ לרבנים הרב רא"א הלוי פינקלשטיין יצ"ו, שרואה חובה לעצמו לאפשר ללומדי תורה להקדיש את זמנם לתורה. המוסד, שהוא עומד בראשו, משמש לי כאכסניא לתורה זה שנים רבות. יהי נועם השם עליו להצליח בכל מפעליו להגדיל תורה ולהאדיר.

עזרתו ועידודו המתמידים של הרב ר"ש גרינברג, סגן ראש ביה"מ לרבנים, מאז החלתי את לימודי בסמינר, תרמו הרבה לכך שהתורה תהי אומנתי. יהי רצון שיזכה לזכות את הרבים עוד שנים רבות.

מו"ר ר' שרגא אברמסון, פרופסור לתלמוד באוניברסיטה העברית בירושלים, קירבני והדריכני לחדור לתוך עמקי התלמוד. ממנו למדתי תורה וחכמה, זהירות ודייקנות. ישלם ה' שכרו על כל הטובה אשר עשה עימדי.

ברכה מיוחדת לרעייתי, טובה בת הר"ר יצחק ז"ל וסימה שולזינגר, שהדפיסה את כל הספר במכונת כתיבה וגם עברה אתי על כל עלי ההגהה. גדולה מזו, היא עשתה לילות כימים בטיפול הבנים שליט"א כדי שאוכל אני להקדיש את כל זמני לתלמוד תורה. יהי רצון שנזכה ביחד לגדלם מתוך נחת ולחנכם לתורה לחופה ולמעשים טובים.

חסד עשה עמדי הרב ר' יהושע השיל באבד שהעתיק בדייקנות רבה, מעשה אומן, את פירוש רבינו מתוך כה"י. אני השוותי את ההעתקה עם הכ"י מספר פעמים, וכמובן שהאחריות נופלת עלי גרידא.

חן חן לר' מרדכי שוסטרמן ור' שלום דב פוזנר נ"י, בעלי דפוס בלשן, על הוצאתו הנאה של הספר, ולעובדי ספריית בית מדרשנו על עזרתם בהמצאת הספרים. יתברכו כולם מן השמים.

הספר יצא לאור בסיוע מן העזבון של המנוח ר' מרדכי בן־ציון אבבעלל. יהי זכרו ברוך.

ט"ו בשבט, תשכ"ז

ראשי תיבות וקיצורים

אהצו"י = אהבת ציון וירושלים (לר"ד רטנר)
או"ז = אור זרוע
או"ח = אורח חיים
אוצה"ג = אוצר הגאונים
אוצה"ח = אוצר החיים (לרח"י עהרענרייך)
או"ש = אור שמח
אח"כ = אחר כך
א"י = ארץ ישראל
אס"ר = אסתר רבה
אעפ"י = אף על פי
א"ס = אוקספורד
ב"ב = בבא בתרא
ב"ח = בית הבחירה (למאירי)
בח"ג = בהלכות גדולות, בעל הלכות גדולות
ב"ח = בית חדש
ב"י = בית יוסף
ב"מ = בבא מציעא
במ"ר = במדבר רבה
בית"מ = בית המדרש
בעה"מ = בעל המאור
ב"ק = בבא קמא
ב"ר = בראשית רבה
גמ. = גמרא
גמו"מ = גאוני מזרח ומערב
גנ. = גניזה
דב"ר = דברים רבה
ד"ה = דיבור המתחיל
ד"ז = דפוס ויניציא
דק"ס = דקדוקי סופרים
ה' = הלכה, הלכות
ה"א, ה"ב = הלכה א', הלכה ב' וכו'
ה"ג = הלכות גדולות
הג"א = הגהות אשר"י
הגר"ש = הגאון ר' שאול
הוצ' = הוצאת
היו"ט = הלכות יום טוב
הירוס"פ = הירושלמי כפשוטו
הע' = הערה, הערות
העמ"ש = העמק שאלה (לשאילתות)
וכ"ה = וכן היא, וכך היא
ולפ"ז = ולפי זה
וש"נ = ושם נסמן
ח"א, ח"ב = חלק א', חלק ב' וכו'
טאו"ח = טור אורח חיים
ט"ס = טעות סופר
יו"ט = יום טוב
ילי"ש = ילקוט שמעוני
י"מ = יש מפרשים
יפ"ע = יפה עינים
ים"ש = ים של שלמה
כ"א, כ"ב = כרך א', כרך ב' וכו'
כ"ה = כן הוא
כה"י = כתבי היד
כ"ז = כל זה, כל זמן
כ"י = כתב יד
כי"ל = כתב יד ליידן
כל"ז = כלשון זה
כ"מ = כסף משנה
כמ"ז = כסגנון זה
כע"ז = כעין זה
כפו"פ = כפתור ופרח
ל = לונדון
לנוה"מ = לנוסח המשנה
לפ"ז = לפי זה
ל"ת = לא תעשה
מ"א = משנה א', מגן אברהם
מ"ב = משנה ב' וכו', מהדורת בובר
מה"פ = מראה הפנים
מהריק"ש = מורינו הרב ר' יעקב קאשטרו
מו"ר = מורי ורבי (סתם = הגר"ש ליברמן)
מו"ק = מועד קטן
מלא"ש = מלאכת שלמה
מ"מ = מגיד משנה; מכל מקום
מס' = מסכת
מע"ש = מעשר שני

נוע"י = נועם ירושלמי
נ"ל = נראה לי
סד"ה = סוף דבור המתחיל
סה"א, סה"ב = סוף הלכה א', סוף הלכה ב' וכו'
סה"י = ספר היובל (סתם = סה"י לאלקסנדר מרקס)
סי' = סימן
סמ"ג = ספר מצות גדול
סע"א, סע"ב = סוף עמוד א', סוף עמוד ב' וכו'
סעמ' = סוף עמוד
ס"ק = סעיף קטן
עבוה"ק = עבודת הקדש
עה"ש = ערוך השלם
ע"ז = עבודה זרה, על זה
ע"י = על יד; על ידי
עיי"ש = עיין שם
עכ"ל = עד כאן לשונו
עמ' = עמוד, עמודים
פ' = פרק; פרשה
פי' = פירוש
פ"י = פני יהושע
פית"מ = פירוש המשניות
פ"מ = פני משה
פסידר"כ = פסיקתא דרב כהנא
פסי"ר = פסיקתא רבתי
קנ"נ = קטעים מן הגניזה
ק"נ = קרבן נתנאל
ק"ע = קרבן העדה
ר' = רומי
רד"ח = ראש דיבור המתחיל
ר"ח = ראש השנה
רה"א, רה"ב = ראש הלכה א', ראש הלכה ב' וכו'
רז"ף = ר' זכריה פרנקל
ריב"ש = ר' יצחק בר ששת
רי"ד = ר' ישעיה דטרני
רי"ץ = ר' יעקב נחום
רמ"י = ר' מאיר יונה (מפרש העיטור)
רמא"ש = ר' מאיר איש שלום
רע"א, רע"ב = ראש עמוד א', ראש עמוד ב' וכו'
רש"ם = ר' שלמה סיריליאו
ש"א, ש"ב = שנה א', שנה ב' וכו'
שבה"ל = שבלי הלקט
שו' = שורה
שו"ת = שאלות ותשובות
שי"ק = שירי קרבן
שמו"ר = שמות רבה
שמ"ק = שיטה מקובצת
שעתוא"י = שערי תורת ארץ ישראל
שעתו"ב = שערי תורת בבל
שרי"ר = שרידי הירושלמי
ת"ב = תלמוד בבלי
תד"א = תנא דבי אליהו
תו"כ = תורת כהנים
תוכ"פ = תוספתא כפשוטה
תו"ר = תוספות ראשונים
תו"ש = תורה שלמה
תותו"א = תולדות תנאים ואמוראים
ת"י = תרגום יונתן
תל"י = תלמוד ירושלמי
( ) = סימן מחיקה
[ ] = סימן הוספה
* * — החלק שביניהם נמצא בגליון של הכ"י

דף 15 ע"א מפירוש ר"א אוכרי, כ"י ביה"מ לרבנים באמריקה, נמצא להלן עמ' 118 ואילך.

דף 44 ע"ב מפירוש ר"א אזכרי, כ"י ביה"מ לרבנים באמריקה, נמצא להלן עמ' 207 ואילך

מבוא חלק א

מסכת זו, העוסקת בהלכות יום טוב ידועה בשני שמות. הגאונים והראשונים מביאים אותה בשם „יום טוב", ואילו בדפוסים וברוב כה"י מציינים אותה בשם „ביצה"[1]. השם הקדום הוא ע"ש תכנה והמאוחר ע"ש המלה הראשונה שבמסכת[2]. קשה לקבוע את הזמן והסיבה לשינוי השם של המסכת[3]. בירושלמי, מסכת ביצה היא המסכת השמינית שבסדר מועד כמו בבבלי דפוסים[4].

המשנה בירושלמי ובבבלי

כידוע, עוסקים כבר בגמרא בשינויי נוסחאות שבמשנה. בבבלי (ב"מ מ"ד א, ע"ז נ"ב ב') ובירושלמי (ב"מ פ"ד ה"א, ט' ע"ג, ע"ז פ"ד ה"ד, מ"ג סע"ד) מסופר שרבי שינה את דעתו בזקנתו ועל כן הנוסחאות השונות בשתי המשניות. גרסת משנת הבבלי בשני המקומות מתאמת לשיטת זקנתו וגרסת הירושלמי מתאמת לשיטת ילדותו.

בתוספות בכורות כ"ב ב' ד"ה תירום ותירקב מזכירים שלוש משניות בשינוי גרסאות בין הבבלי והירושלמי. על סמך השינויים הללו אומרים בעלי התוספות שם: ועוד יש לפרש דמחלוקת של בני בבל ושל בני א"י מהש"ס שלנו והש"ס ירושלמי. וכבר העירו, שטקסט המשנה לבד, או פסקא ממנה בגמרא, בבבלי ובירושלמי אינו הוכחה שזאת היתה הגרסא לפניהם. על נוסח המשנה שלפני האמוראים יש ללמוד מתוך המשא והמתן שבגמרא שלפעמים הוא שונה ממה שנמצא לפנינו במשנה (עיין בתוס' הנ"ל)[5].

1) בכי"ל של הירושלמי הכותרת ע"י ראש המסכת היא: מסכת ביצה. אבל בסוף המסכת: וכולא מסכתא דיו"ט דביצה ברחמי שמיא. הסופר כתב תחילה „דיו"ט" ואח"כ מחק את המלה ע"י קו למעלה וכתב „דביצה". וכן בשני העמודים, שהציון של שם המסכת בצד שמאל ניכר, כתוב: יום טוב. ובשלשה מתוך ארבעת העמודים של המסכת בד"ו מציינים אותה למעלה בצד שמאל „יום טוב" ורק בעמ' האחרון כתוב „ביצה". ובשרידי הירושלמי הוצ' ר"ל גינצבורג עמ' 154: בש' י' יום טוב תלמוד. מה שנוגע לבבלי, בכה"י גטינגן ורומי א הכותרת בראש המסכת היא: מסכת יום טוב. ובכה"י אוכספורד, לונדון ורומי ב: ביצה.

2) ודברי ר"נ אפשטיין, מבוא לנוסח המשנה עמ' 991 ששני השמות של המסכת הם ע"ש התחלתה: ביצה שנולדה ביום טוב, אינם אלא תמוהים.

3) וכידוע נקראת מסכת מועד קטן בפי הראשונים: משקין. אולם שם יש לכה"פ הסבר לדבר. שינו את השם העתיק „משקין", שהוא ע"ש המלה הראשונה שבמסכת, לשם מו"ק ע"ש תכנה, כדי להתאים שמה לשמות יתר המסכתות שבש"ס שהם ע"פ תכנן.

4) אלא שבבבלי היא סדורה אחרי מסכת סוכה, שבאה אחרי מסכת ראש השנה, ואילו בירוש' היא באה אחרי מסכת ר"ה שסדורה אחרי מסכת סוכה. ועל מקומה של המסכת בסדר מועד בכה"י השונים, עיין במבוא לנוה"מ עמ' 983 ואילך.

5) וסיכום השיטות השונות בפתרון בעית גרסאות שונות בין משנת בבלי ומשנת ירושלמי נמצא בספר: המשנה בבבלי ובירושלמי מאת ר"א

להלן נדון בשינויים היותר חשובים שבין הירושלמי והבבלי במשנה מסכת ביצה.

פ"א מ"ה. לפנינו סדר המשנה בשני התלמודים הוא: עלי־עור־תריסין. אבל מן הגמרא שבירושלמי אנו לומדים שלפניהם היה הסדר במשנה: תריסין־עלי־עור. ועיין להלן פ"א הע' מח לירושלמי.

פ"א מ"ה. בבבלי (י"א א'): ב"ש אומרים אין נותנין את העור לפני הדורסן[6]) ולא יגביהנה אלא אם כן יש עמו כזית בשר וב"ה מתירין. בירושלמי ליתא המלה „כזית". וכן ליתא ברי"ף, בפיה"מ להרמב"ם, בכמה כה"י, וראשונים, ועיין בדק"ס עמ' י' אות י'. ונראה שהנוסח הנכון הוא בירושלמי והמלה „כזית" נכנסה למשנה בבבלי ע"י אשגרה. „כזית בשר" רגיל במשניות, עיין בקונקורדנציה למשנה מאת רח"י קוסובסקי. ובחולין פ"ט מ"ד: עור שיש עליו כזית בשר. ועיין בפ"ג סה"ג, ס"ב ע"א (להלן עמ' 172).

פ"א מ"ח. בבבלי (י"ד ב'): הבורר קטנית ביום טוב ב"ש אומרים בורר אוכל ואוכל וב"ה אומרים בורר כדרכו בחיקו בקנון ובתמחוי. בירושלמי: בורר אוכל אוכל, וחסרה המלה: בקנון.

בכל ספרי המשנה (לו, פרמא, קויפמן, תימני, רמב"ם־ששון) לרבות שלשה קטעים מן הגניזה „אוכל" (בלי „ו" בהתחלה). וכ"ה גם בכה"י אוכספורד, בריטיש־מוזאום, רומי א ומנכן לבבלי, אבל בכה"י גטינגן ורומי ב: ואוכל, ועיין במלא"ש. והגרסא הנכונה היא בירוש': אוכל אוכל. עיין בתוכ"פ עמ' 937 הע' 61. וע"מ, שלפי גרסת „אוכל ואוכל" ב"ש מתירים לברור את האוכל רק אם אוכלו מיד. אבל לגרסת „אוכל אוכל" ב"ש רק אוסרים לברור הפסולת מתוך האוכל, ואילו לברור האוכל מתוך הפסולת מותר אף שאינו אוכלו מיד. ועיין להלן בפירוש רבינו עמ' 114 ד"ה אף מדיח ושולה, מה שמביא בשם הראב"ד (= ר"א אב"ד).

בספרי המשנה ובכה"י לבבלי הנ"ל, פרט לכ"י גטינגן, ליתא „בקנון", ועיין במלא"ש. וכן ליתא במשנתנו שמובאת בשבת קמ"ב ב', בגמרא ירושלמי כאן (שרי"ר עמ' 302), ועיין בדק"ס ביצה עמ' ט"ו אות ל' ושבת עמ' 338 אות צ'. וע"ע בב"י טאו"ח ריש סימן שי"ט סד"ה הבורר ובב"ח שם. ומסתבר כדעת בעל דק"ס שהנכון הוא כנוסח הירושלמי והמלה „קנון" נכנסה מתוך אשגרה משום שהגמרא (י"ב ב', שבת ע"ד א') רגילה לנקטינהו כהדדי. ועיין מה שמובא בשם הראב"ד בפירוש רבינו הנ"ל. ולענין פירוש המלה „קנון" עיין בתוכ"פ סדר מועד ח"ג עמ' 240 ד"ה אבל לא בקנון, ובסיני כרך נ"ו (תשכ"ה) עמ' רצ"ב ואילך.

פ"א מ"ט. בבבלי (י"ד ב'): משלחין יינות שמנים וסלתות וקטניות אבל לא תבואה ור"ש מתיר בתבואה. בירושלמי ליתא המלה: וקטניות.

המאירי בב"ה עמ' 83 כותב: מכל מקום בקצת גמרות ראיתי שהזכירו במשנה יינות שמנים וסלתות וקטנית אבל לא תבואה, אלא שבגמרות שלנו לא הזכירו בה קטנית[7]).

שכטר, מבוא עמ' 17 ואילך. וע"ע במבוא לנוה"מ עמ' 706 ואילך.

6) ובירוש': לפני הדריס'.

7) ובטקסט המשנה שבב"ה ישנה המלה „קטניות" אבל כבר העירו שטקסט המשנה בב"ה הוסף ע"י המעתיקים.

וכנראה שהיתה לפני הרמב"ם מכיון שכוללה בפסקו היו"ט פ"ה ה"ז. לכאורה אין זה נ"מ להלכה, כי אפילו אין גורסים "קטניות" אין לאסור לשלוח אותן ביו"ט שכן אינן מחוסרות טחינה וע"פ רוב היו אוכלים אותה כמות שהיא[8]. אולם מן הברייתא בבבלי י"ד ב'; תניא ר"ש מתיר בתבואה כגון (המלה "כגון" ליתא בכה"י ובראשונים) חטין לעשות מהן לודיות שעורין ליתן לפני בהמתו עדשין לעשות מהן רסיסין, משמע שעדשים הם בכלל תבואה ורק ר"ש מתיר לשלוח אותן. וכן משמע מן הירושלמי פ"א הי"א, ס"א ע"א (להלן עמ' 123): תני משלחין חטין שהן מאכל עסיסיות פול[9] שהוא מאכל נדיות[9] וכו', שרק מי שמתיר לשלוח חטין מתיר לשלוח פול. ובב"ה הנ"ל מסתפק אם מותר לבית הלל לשלוח קטנית ביו"ט אם לא גורסים במשנה: קטניות. ונראה שמן הברייתא הנ"ל יש ללמוד שלא היה לפני הבבלי והירושלמי "קטניות" במשנה, אחרת היו מעירים על הסתירה שבין המשנה לברייתא.

פ"א מ"י

נוסח הבבלי (י"ד ב')	נוסח הירושלמי
משלחין כלים בין תפורין בין שאינן תפורין ואף על פי שיש בהן כלאים והן לצורך המועד.	משלחים כלים בין תפורין בין שאינן תפורין אף על פי שאין לצורך המועד.

בכל ספרי המשנה (דפוס וכה"י) הנוסח הוא כמו בבבלי, לגרסא זו המשנה היא גם כב"ש שסוברים במשנה הקודמת שביו"ט מותר לשלוח רק "מנות", דבר המוכן ואינו עשוי להניחו למחר. לגרסת הירושלמי, "אע"פ שאין לצורך המועד", המשנה היא רק כב"ה שמתירין לשלוח אפילו בהמה חיה ועוף חיין[10]. מן הגמרא בבבלי שדנה בכלאים, אנו למדים שהיה לפניהם במשנה: כלאים. אולם משם אין ללמוד על הנוסח של: והן לצורך המועד. ונראה לי שסופה של המשנה מוכיח על תחילתה. שנינו בסוף המשנה: זה הכלל כל שנאותין בו ביו"ט משלחין אותו. כפשוטו, המלה "ביו"ט" מוסבת על "נאותין בו", כפירוש אביי שם ט"ו א', ולא על "משלחין אותו". הרי המדובר הוא ביו"ט, ואין צורך לציין אותו[11]. וכך גם פירשו את סוף המשנה בירושלמי. על הברייתא של רבי חלפתא שאוסרת לשלוח תכשיטין ביו"ט שונים: א"ר מנא לא אמרו אלא לשלחן הא ללובשן מותר. וע"ז אומר ר' אבון: מתנית' אמרה שאסור ללובשן דתנינן כל שניאותין בו ביו"ט משלחין אותו אם אומר את שמותר ללובשן יהא מותר לשלחן, ועיין בפירוש רבינו להלן עמ' 128 ד"ה א"ר אבון. ראינו שבין לפי הבבלי ובין לפי הירושלמי מותר לשלוח ביו"ט

8) עיין ב"יוונית ויוונות בארץ ישראל" מאת ר"ש ליברמן עמ' 285 הע' 18.

9) ואין הבדל בין נדיות ולודיות. עיין להלן פ"א הע' פא לירושלמי.

10) ובעה"מ י"ב ב' סד"ה תני תנא סובר שגם לגרסת הבבלי המשנה היא רק כב"ה, ע"ש. אבל שיטת הראב"ד, שם, היא שמלבוש דינו כאוכל נפש.

11) ולגרסת או"ז ח"ב סי' שמ"א, ע"ב ע"ד, ושמ"ק לסוגיין שגורסים במשנה: כל שנאותין בו ביו"ט משלחין אותו ביו"ט, מוכרחים לפרש ש"יו"ט" ראשון מוסב על "נאותין". ועיין במבוא לנוה"מ עמ' 653.

רק דברים שהן לצורך המועד, ומכאן שלפני שני התלמודים היתה הגרסא במשנה: והן לצורך המועד. את נוסחת המשנה בירושלמי אולי יש להסביר שתחילה נשמטו בטעות המלים „שיש בהן כלאים", ולא היה מובן ל„ואע"פ שהן לצורך המועד", ושינו זאת ל„ואע"פ שאין לצורך המועד"[12]).

פ"ב מ"ג. בבבלי (י"ז א'): ומטבילין מגב לגב ומחבורה לחבורה.
ובירושלמי : מטבילין מגב לגב ומחבורה לחבורה ביום טוב.

בכל ספרי המשנה (דפוסים וכה"י) ובכה"י לבבלי יש „יום טוב" וכ"ה בתוס' פ"ב ה"ז, מהד' ליברמן עמ' 288, (פרט לכ"י ארפורט). וכנראה מחקו המלה „ביו"ט" במשנה בבלי ע"פ רי"ד שמחקה משום שפירש מחבורה לחבורה בחבורות של פסחים וצריך לפרש שהמדובר הוא בע"פ שחל בשבת, כי בפסח עצמו אין אדם יכול לשנות חבורה אחרי שזרק הדם. אבל הר"ח והרמב"ם פירשו „מחבורה לחבורה" באופן אחר והמדובר הוא ביו"ט, עיין בתוכ"פ עמ' 951 ד"ה וברי"ח.

פ"ב מ"ח. בבלי (כ"ג א'): ומקרדין את הבהמה ביום טוב ושוחקין את הפלפלין ברחיים שלהן ר' יהודה אומר אין מקרדין את הבהמה ביום טוב מפני שעושה חבורה אבל מקרצפין.

בנוסח הירושלמי חסרה המלה „ביום טוב" בדברי ר' יהודה, אולם ברור שגם לנוסח הירוש' ר' יהודה מתיר רק ביו"ט ולא חש להזכיר את זה מכיון שכבר נזכר במשנה יום טוב לפני כן. ומטעם זה לא נזכר יו"ט בבבא של ושוחקין את הפלפלין וכו'[13]) אע"פ ששם מדובר על יו"ט כפי שיוצא מדברי ר' אלעזר בי ר' צדוק מובא להלן בירושלמי.

ולולא הבבא של „פרתו יוצאה וכו' " שנאמרה לענין שבת, לא היה צורך כלל להזכיר יו"ט מכיון שזה נמצא במסכת הדנה ביום טוב.

פ"ג מ"ג

בבלי (כ"ה א')	ירושלמי
בהמה מסוכנת לא ישחוט אלא אם כן יש שהות ביום לאכול ממנה כזית צלי.	בהמה מסוכנת לא ישחוט אלא א"כ ידוע שהוא יכול לוכל ממנה כזית צלי מבעוד יום.

לכאורה ההבדל בנוסחאות הוא הבדל בהלכה למעשה. לפי נוסחת המשנה בבבלי די אם יש שהות ביום לאכול, אע"פ שאינו אוכל, בעוד שלפי הנוסחא בירוש' הוא חייב לאכול[14]). לאמיתו של הדבר, מביאים בבבלי פסחים מ"ו ב' את המשנה בנוסח ירושלמי ומפרשים: יכול ואפילו דלא מבעי למיכל[15]).

12) גם הלשון 'שאין" מוכיחה שאין זה מעיקר המשנה וצ"ל „שאינן". השוה עם פסחים פ"ד מ"ז.

13) אבל בכי"מ עדיות ספ"ג: וטוחנים את הפלפלין ביו"ט. ועיין בתוכ"פ עמ' 961, ד"ה מערב יום טוב.

14) עיין להלן בפירוש רבינו למשנתנו, עמ' 169.

15) וכך צריך להבין ה„יכול" ברמב"ם וטור. עי"ש במ"מ וב"י ולהלן בפי' רבינו עמ' 176 ד"ה אע"פ שלא חשב.

ולענין הנוסחא, אין ספק שגרסת משנת ירושלמי היא מקורית. ראינו כבר שגם בבבלי פסחים מביאים המשנה בנוסחא שבירושלמי, וזוהי גם נוסחת כי"מ כאן. גם לפני הראשונים היתה נוסחת משנת ירושלמי. כבר העיר בדק"ס כאן שזוהי גרסת רש"י והרע"ב "וצריך להיות הפסק הנקודה אחר מלת יודע וע"ז פי' דלאו דוקא שיאכל אלא שיש שהות וכו'". וכן מציין שם שזוהי הגרסא במשניות דפוס נאפולי ובמשנה שבפי' הרמב"ם דפוס שונצינו, ברי"ף, בדא"ש ובאו"ז הלכות יו"ט סי' שנ"ב. ויש להוסיף ראב"ן ורי"ד למשנתנו, רמב"ן בח' לחולין י"ב א', ראבי"ה ח"ב סי' תשס"ד עמ' 468, רמב"ם פ"א היל"ב, טאו"ח סי' תצ"ח, רבינו ירוחם נתיב ד' ח"ד, וטקסט המשנה בב"ה, ובראשונים (רש"י, ר"ח ב"ה) שנמצא "אלא אם כן יש שהות ביום" אין זאת גרסא אלא פירוש לפי הגמרא בפסחים, עיין ברי"ד ורבינו ירוחם הנ"ל. וקרוב לוודאי שנוסח המשנה בבבלי מתוקן כתוצאה מטעות, שחשבוהו פירש"י לגרסא.

פ"ד מ"ד

בבלי (ל"ב א')	ירושלמי
ואין חותכין את הפתילה רבי יהודה אומר חותכה באור.	ואין חותכין את הפתילה לשנים רבי יהודה אומר חותכה באור לשתי נירות.

ההבדל בין משנת בבלי ומשנת ירושלמי הוא רק בדפוסים. ככל כה"י לבבלי (א"פ, גט, ל, ד א, ר ב, מ') הנוסח במשנה הוא כמשנת ירושלמי. וכ"ה הגרסא בכל ספרי המשנה (דפוסים וכה"י). ומן הברייתא בבבלי ל"ב ב' "תני רבי חייא חותכה באור בפי שתי נירות" אין ללמוד שלפניהם לא היה במשנה "לשתי נירות". רבי חייא מוסיף שזה צריך להיות "בפי". עיין ברש"י שם ד"ה בפי שתי נירות ובח' הרשב"א לסוגיין [16]).

פ"ד מ"ה (ל"ב ב'): ואין סומכין את הקדירה בבקעת וכן בדלת.

ובירושלמי	: וכן הדלת.
ובבבלי ל"ג א'	: ואין סומכין את הקדרה בבקעת וכן בדלת בדלת ס"ד אלא וכן הדלת.
ושם בברייתא	: ת"ר אין סומכין את הקדרה בבקעת וכן הדלת.

מקושית הבבלי אנו למדים שלפניהם במשנה היתה "בדלת" ותיקנו את זה ל"הדלת". אולם מכאן אין ללמוד שהגרסא המקורית היא "בדלת" ובירוש' הוגה לפי מסקנת הבבלי. יתכן מאד שטקסט המשנה הגיע לבבל בצורה משובשת והגיהו על פי מסורת א"י [17]).

פ"ד מ"ו (ל"ג א'): רבי אליעזר אומר גוטל אדם קיסם מִשלפניו לחצוץ [18] בו שיניו. ובירוש' ליתא המלה "משלפניו", כלומר, שר"א מתיר אפילו אם זה לא משלפניו.

16) ולא כתבתי את זה אלא כדי להוציא מאלו שרוצים לומר, שמדברי ר' חייא מוכח שלא היתה במשנה "לשתי נירות" ובמשנת ירושלמי הגיהו על פיו. וע"ע בתוכ"ם עמ' 995 ד"ה וחותכה.

17) ואנו מוצאים, שבני א"י מתקנים ומגיהים את נוסח המשנה של הבבליים. עיין במבוא לנוה"מ עמ' 706.

18) ובמשנת ירושלמי ורוב ספרי המשנה ובתוספתא: לחצות. ועיין בתוכ"ם עמ' 988 הע' 49.

כבר העיר ר"נ אפשטיין, מבוא לנוה"מ עמ' 1181 הע' 1, שבספרי המשנה אין "משלפניו". ועיין בתוכ"פ עמ' 988 הע' 48, ויש להוסיף עידותו של ר' ישעיה הזקן בתוספות ר"ד הוצ' לבוב תרכ"ט עמ' כ"ו. וכן זה ליתא בתוספתא פ"ג הי"ח, מהד' ליברמן עמ' 298, שמעתיקא פסקא מן המשנה. וכבר העיר מו"ר, בתוכ"פ הנ"ל ד"ה ר' ליעזר, שכנראה זוהי הוספה במשנתנו ע"פ הברייתא ל"ג ב' ושבת פ"א ב'. ועיין ברש"י ותוספות ל"ג א' ד"ה ור"א.

פ"ד מ"ז (ל"ג א'): אין מוציאין את האור לא מן העצים ולא מן האבנים ולא מן העפר ולא מן הרעפים ולא מן המים.

וב[י]רוש' חסר: ולא מן העפר ולא מן הרעפים.

ולפני הגאונים (תשובות גמו"מ סי' רמ"ה, אוצה"ג עמ' 37, ור"ח) וראשונים[19]) היה במשנה "ולא מן העפר" אבל חסר "ולא מן הרעפים". ונראה שזוהי הנוסחא העיקרית, והמלים "ולא מן הרעפים" נכנסו אגב הסיפא. עיין במלא"ש ובק"נ פ"ד סי' ט"ו אות ב'.

סוגיות דומות שבירושלמי ובבלי: היחס שביניהן*[19])

ב"תלמודה של קסרין" הוכיח מו"ר שעוד בימי תלמידי רבי יוחנן היו כבר ניגודים גדולים במסורת ההלכה הארץ־ישראלית בין שני בתי מדרשים שונים באי עצמה. והוא מעיר שם (מבוא עמ' 8): ואם כן אין צורך לבאר את השינויים שבין בבל לא"י במסורת ההלכה הארץ־ישראלית בסיבות הקשורות בריחוק שתי המדינות זו מזו, אלא שינויים אלו נעוצים באי עצמה וקשורים בבתי המדרשות השונים של א"י שבתלמודם השתמשו הבבליים.

מכאן, שברובם הניגודים והשינויים שבין הבבלי והירושלמי מקורם במסורות שונות ואין טעם ליישבם בשינויים דחוקים. מכל מקום, מן הראוי לבדוק תחלה אם באמת קיים ניגוד. לפעמים, מה שנראה כשינוי אינו אלא ענין אחר, והסוגיות החולקות אינן אלא משלימות. להלן נדון ביחס הסוגיות הדומות שבירושלמי ובבלי מסכת ביצה.

ירוש' פ"א ה"א, ס' ע"א	בבלי ד' א'
אחרים אומרים משם רבי לעזר תיאכל היא ואמה מהו תאכל היא ואמה אם היתה אמה מוכנת לשחיטה תהא מותר' ואם לאו אסורה	תניא אחרים אומרים משום רבי אליעזר ביצה תאכל היא ואמה במאי עסקינן אילימא בתרנגולת העומדת לאכילה פשיטא דהיא

19) וממה שרש"י מפרש תחילה "רעפים" ואח"כ "אין מלבנין" אין ללמוד שגרס במשנה "ולא מן הרעפים", כי הוא גם מפרש תחילה "מן המים" ואח"כ "מן העפר" אע"פ שבמשנה הסדר הוא הפוך. ומסתבר יותר שכוונתו לסיפא "ואין מלבנין את הרעפים" כי הוא מעתיק מן המשנה רק את המלה "רעפים" ולא "מן הרעפים" כפי שהוא מעתיק: מן העפר, מן המים. ועיין בתוי"ט למשנתנו.

*19) חלק זה מיוסד על פרק מתוך חיבורי "מחקרים בהרכבה של מסכת ביצה שבתלמוד הבבלי ובדרכי עריכתה" שנכתב בשנת תשכ"א, לשם קבלת תואר דוקטור באוניברסיטה העברית, בהדרכתו של מו"ר פרופסור שרגא אברמסון.

ירוש' פ"א ה"א, ס' ע"א

ואין כל התרנגולים מוכנין לשחיטה אמר רבי בא תיאכל בהכינה של אמה.

בבלי ד' א'

ואמה שריא אלא בתרנגולת העומדת לגדל ביצים היא ואמה אסורה א"ר זירא תאכל אגב אמה היכי דמי אמר אביי כגון שלקחה סתם נשחטה הוברירה דלאכילה עומדת לא נשחטה הוברירה דלגדל ביצים עומדת.

נראה לי שדברי ר' זירא בבבלי הם הם דברי ר' בא בירושלמי[20] ולפנינו בבבלי סוגיא ירושלמית בשינוי סדר. בבבלי ובירושלמי שואלים אותה השאלה: לאיזו תרנגולת מתכוון ר' אליעזר[21]. אלא שבירוש' עונים תחילה על השאלה: ואין כל התרנגולים מוכנין לשחיטה, בתמיה. כלומר, תרנגולת סתם אינה מוקצה[22]. אח"כ ר' בא מפרש את דברי ר' אליעזר „תיאכל בהכינה של אמה" כשיטת הירוש' לעיל: מה טעמון דב"ש מוכנת היא על גב אמה. ואילו בבבלי טרם שעונים על השאלה „במאי עסקינן", מביאים את פירושו של ר' זירא (= ר' בא בירוש') לדברי ר' אליעזר. אח"כ חוזרים לשאלה („היכי דמי" = במאי עסקינן דלעיל) ואביי אומר שהמדובר הוא בתרנגולת סתם שמותר לשחוט אותה ביו"ט מכיון שאם „נשחטה הוברירה דלאכילה עומדת", כשיטת הירושלמי. ואם תרנגולת סתם מותרת, גם ביצתה מותרת כפי שכבר פירש ר' זירא: תיאכל אגב אמה (= תיאכל בהכינה של אמה)[23].

ירוש' פ"א ה"א, ס' ע"א

משם ארבעה זקנים אמרו הנאכל עירובו בראשון הרי הוא כבני עירו בשני רב חונה בשם רב הלכה כארבעה זקני. רב חסדא בעי מחלפה שטתיה דרב תמן הוא עבד לה שתי קדושות והכא הוא עבד לה קדושה אחת. דאיתפלגון שירי פתילה שירי מדורה שירי שמן שכבו בשבת מהו להדליקם ביום טוב רב ור' חנינה תריהון אמרין אסור ור' יוחנן אמר מותר. א"ר מנא קומי ר' יודן מה אפכן לה פתילה גבי ביצה אמר ליה מן מה דאנן חמיי רבנן מדמיי לה הדא אמרה היא הדא היא הדא.

בבלי ד' א'

אתמר שבת ויום טוב רב אמר נולדה בזה אסורה בזה ור' יוחנן אמר נולדה בזה מותרת בזה. נימא קסבר רב קדושה אחת היא והאמר רב הלכה כארבעה זקנים ואליבא דר' אליעזר דאמר שתי קדושות הן אלא הכא בהכנה דרבה קמיפלגי רב אית ליה הכנה דרבה ורבי יוחנן לית ליה הכנה דרבה.

20) חילוף שמות של ר' זירא ור' בא בין הבבלי והירושלמי רגיל. עיין לדוגמה בבבלי גיטין ע"ח ב' „ר' אבא" ובירוש' שם פ"ח ה"ג, מ"ט ע"ג „זעירא". שניהם למדו אצל רב יהודה בבבל ואצל ר' יוחנן בא"י.

21) ויתכן שהמלה „פשיטא" בבבלי נכנסה לשם מתוך אשגרתה, או פירושה למה ר"א, שהוא שמותי, צריך לחזור על דברי ב"ש. ועיין ברש"י ד"ה פשיטא.

22) כפירוש הראבי"ה ח"ב סי' תשי"ג, עמ' 413. ועיין במפרשי הירוש', בפירוש דבינו להלן עמ' 66 ד"ה אם היתה אמה וכו', ובתוכ"פ עמ' 913 ד"ה ואף. ועיין היטב בחולין י"ד א'.

23) ובירוש' שם (מובא בפנים לעיל) משתמשים בצירוף של שניהם: מוכנת על גב (= אגב) אמה. וע"ע ב„מיכל המים" לסוגיין.

פרטים נוספים אנו מוצאים בבבלי עירובין ל"ח ב': כי נח נפשיה דרב הונא עייל רב חסדא למירמא דרב אדרב מי אמר רב הלכה כארבעה זקנים וכו', אמר רבה התם משום הכנה דתניא וכו'. הבבלי בעירובין מאשר את מסורת הירושלמי שהמקשה היה רב חסדא. מן הירושלמי אנו לומדים פרט נוסף, שהמוסר בשם רב בענין "ארבעה זקנים" היה רב הונא. עכשיו מובן הקשר בין פטירת רב הונא וקושית רב חסדא שבבבלי עירובין. ראינו שבבבלי מביאים מחלוקת רב ור' יוחנן רק לענין ביצה, ובירושלמי יודעים רק על מחלוקת ב"שירי פתילה" ונושאים ונותנים אם יכולים לדמות "ביצה" ל"שירי פתילה" ויתכן שגם בבבלי, כמו בירושלמי, למדו על מחלוקת רב ור' יוחנן ב"ביצה" ע"י דימוי ל"שירי פתילה".

ההבדל בין הבבלי והירושלמי הוא בקושית רב חסדא. בבבלי הוא מקשה על רב של "ארבעה זקנים" מרב של "ביצה", ואילו בירושלמי, לפי פירוש המפרשים, הוא מקשה מרב של "שירי פתילה"[24]). ומכיון שאין להעלות על הדעת שרב חסדא הקשה משני המקומות גם יחד, נראה יותר שיש לסמוך על מסורת הבבלי. בא"י שמעו על קושית רב חסדא על רב של "שתי קדושות" מרב של "קדושה אחת" והצביעו על המחלוקת של רב ור' יוחנן, שהיתה ידועה להם, ממנה יוצא שרב סובר ששבת ויום טוב הן קדושה אחת.

ירוש' פ"א ה"ג, ס' ע"ב

ר' יוסה בי רבי בון אמר איתפלגון רב זירא ורבי אבא בר יוסף חד אמר יש הכן לצואה וחורנה אמר אין הכן לצואה. מתיב מאן דאמר אין הכן למאן דאמר יש הכן ויכסה בו את הכוי אמ' ליה כוי דרך בני אדם לטעות בו צואה אין דרך בני אדם לטעות בה (אמר ליה)[25]) אם אומר את כן אף הוא חופר בדקר ומכסה.

בבלי ח' ב'

אמרי במערבא פליגי בה ר' יוסי בר חמא ור' זירא ואמרי לה רבא בריה דרב יוסף בר חמא ור' זירא[26]) חד אמר כוי הרי הוא כצואה וחד אמר כוי אינו כצואה. תסתיים דרבא הוא דאמר כוי הרי הוא כצואה דאמר רבא הכניס עפר לכסות בו צואה מותר לכסות בו דם ציפור, דם ציפור אסור לכסות בו צואה תסתיים[27]). רמי בריה דרב ייבא אמר כוי היינו טעמא דלא מכסינן גזירה משום התרת חלבו.

לכאורה, המחלוקת ב"כוי" שמובאת בשם "במערבא אמרי" אינה נמצאת בירושלמי הנ"ל. אולם אחרי עיון מתברר שיש ללמוד על מחלוקת כזאת מן המשא והמתן שם.

המחלוקת בין רבא ור' זירא, לפי פירוש רבינו להלן עמ' 84 ד"ה יש הכן לצואה,

24) אבל קיימת אפשרות, שגם בירושלמי ידעו שרב חסדא מקשה מרב של "ביצה". עיין להלן עמ' 33.

25) חסר בספרי כתיבת יד. עיין להלן בפירוש רבינו עמ' 85 ד"ה אם אומ' את כן ובהע' 127.

26) ובכה"י א"ס, ל, מ; פליגי בה רב יוסף בר חמא ור' זירא וכו'. ובכ"י גט: בריה דרב יוסף בר חמא ור' זירא ואמרי לה וכו', ולגרסא זו ההבדל בין הלשון הראשון וה"אמרי לה" הוא רק בנוסח. ובכ"י ר ב: פליגי בה רבא בריה דרב יוסף, וזה מתאים למסורת שבירושלמי.

27) ובכה"י ר ב, מ: דאמר רבא הכניס עפר לדם ציפור אסור לכסות בו צואה תסתיים. ובאמת יש רק צורך בחלק זה ממאמרו של רבא ל"תסתיים" של הגמרא.

היא אם אפר כירה או כל עפר שהכינו סתם מוכן גם לצואה[28]. וכך מפרש הרא"ה לסוגיין את המחלוקת בין רבא ונהרבלאי בבבלי שם: דאמר רבא הכניס עפר לכסות צואה מותר לכסות בו דם ציפור, דם ציפור אסור לכסות בו צואה. נהרבלאי אמרי אפילו הכניס עפר לכסות בו דם ציפור מותר לכסות בו צואה[29].

בירושלמי מקשה מאן דאמר אין הכן למ"ד יש הכן: ויכסה בו את הכוי. זאת אומרת שמ"ד אין הכן מדמה כוי לצואה ומ"ד הכן סובר שאין לדמות. בבבל הכירו את כל הסוגיא[30], ולמדו ממנה על המחלוקת ב"כוי". לפ"ז אפשר לפרש את הסוגיא בבבלי באופן פשוט יותר. פירוש המפרשים ל"תסתיים" הוא קשה. איך לומדים מדברי רבא בענין צואה על כוי. הרי זאת היא השאלה אם כוי, שכיסויו הוא ספק מצוה, דומה לדם ציפור או לצואה. אולם לפי פירושנו הדבר מובן.

ראינו שהבבלי ידע על הסוגיא שבירושלמי. המחלוקת של "חד אמר — ותורנא אמר" שיברושלמי מובאת בבבלי בשמות האמוראים. מן המשא והמתן בירושלמי לומד הבבלי שמ"ד אין הכן סובר כוי הרי היא כצואה. אבל אין אנו יודעים עוד את שם האמורא הסובר כוי הרי היא כצואה מכיון שאין אנו יודעים מי הוא המ"ד שאומר "אין הכן". ע"ז אומר הבבלי "תסתיים" שרבא הוא הסובר כוי הרי היא כצואה כי הוא הוא המ"ד אין הכן "דאמר רבא וכו' תסתיים". דברי רמי בר ייבא הם המשך ישר לסוגיא הנ"ל, והוא נותן טעם לאיסור של כיסוי דם ביו"ט למ"ד יש הכן, כפירוש בעל השלמה לסוגין, וכעין תירוצו של הירושלמי[31].

ירוש' פ"א ה"ה, ס' ע"ג	בבלי י"א ב'
חברייא בשם רב מולח הוא אדם דבר מרובה אע"פ שאינו יכול לוכל ממנו אלא דבר ממועט לבי אחא בשם רב מולח ומערים מולח ומערים מלח הכא ומלח הכא עד דו מלח כולה.	אמר רב יהודה אמר שמואל מולח אדם כמה חתיכות בשר בבת אחת אע"פ שאינו צריך אלא לחתיכה אחת. רב אדא בר אהבה מערים ומלח גרמא גרמא.

מאמרו של רב יהודה אמר שמואל בבבלי הם דברי חברייא בשם רב בירושלמי[32] ובשניהם מדובר על מליחת בשר שלא לצורך. מעשה רב אדא בר אהבה בבבלי ומאמרו של רב אחא בשם רב בירוש' שונים ממה שנאמר לפני כן, שדורשים הערמה. השאלה היא אם דברי רב אחא בשם רב בירוש' ומעשה רב אדא בר אהבה, תלמידו של רב, בבבלי דומים. מסמיכות המאמרים, שבשני התלמודים, משמע שגם רב אדא ורב אחא דנים במליחת

28) ובק"ע ופ"מ מפרשים אחרת. ולפירוש רבינו כיוון ב"מיכל המים" לסוגיין.

29) ועיין היטב במבוא לספרות האמוראים מאת ר"נ אפשטיין סעמ' 37 ואילך ועמ' 293.

30) כלומר, בבבל שמרו בעל פה על מסורת שהיה להם ולא העתיקו אותה כולה. דבר זה רגיל בירושלמי, עיין בהירוכ"פ עמ' 27 ד"ה ואולם.

31) וזה אינו דומה לגמרי לטעם הירושלמי למ"ד יש הכן, כי שם הגזרה היא, לפי גרסת רבינו (הע' 25), שמא יחפור בדקר ויכסה ולא משום התרת חלבו.

32) וחילוף בין רב לשמואל בין הבבלי והירושל' רגיל. נוסף לכך, רב יהודה מוסר מאמרים בשם שניהם, ולפעמים מוחלף רב בשמואל ולהיפך. ובכ"י גט לבבלי ליתא: אמר שמואל.

בשר שלא לצורך[33]). אולם יש מחלוקת ראשונים בזה, ויש סוברים שההערמה היא לגבי מליחת בשר ע"ג עור[34]). ונראה שמה שלא יהיה הפירוש יש לפרש את המעשה של רב אדא בבבלי ודברי רבי אחא בירוש' באותה צורה[35]).

ירוש' פ"א ה"ח, פ' ע"ג	בבלי ו"א ב'
ר' חנניה בשם ר' יוחנן התירו סופו מפני תחילתו.	ואמר עולא שלשה דברים התירו סופן משום תחילתן ואילו הן עור לפני הדורסן ותריסי חנויות וחזרת רטיה במקדש. ורחבא אמר רבי יהודה[36]) אף הפותח חביתו ומתחיל בעיסתו על גב רגל ואליבא דר' יהודה דאמר יגמור.

מאמר ר' חנניא בשם ר' יוחנן נמצא כאן על משנת "תריסין" ובעוד שני מקומות: בחגיגה פ"ג ה"ו, ע"ט ע"ד על משנת "הפותח את חביתו וכו'", ובמו"ק פ"א ה"ד פ' ע"ג על הברייתא: כותל הגוחה לרה"ר וכו'.

קרוב לודאי שבעל המאמר הוא ר' יוחנן. בא"י נמסר ע"י תלמידו ר' חנניא ובבבל הובא ע"י עולא ולכן נקרא על שמו. בירושלמי, מקור המאמר, הוא נמצא ע"י המשנה או הברייתא עליה מוסב. עולא שהביא אותו לבבל כלל ושנה: שלשה דברים.

ההבדל העיקרי שבין הבבלי לבין הירושלמי הוא לגבי אילו הלכות אמר ר' יוחנן את דבריו. משלשת הדברים, רק אחד — תריסין — משותף לעולא ור' חנניא[37]). ואם לא נאמר שר' יוחנן אמר את דבריו על חמשה דברים — וכל אחד מתלמידיו מזכיר את השלשה שהוא מכיר — אלא על שלשה[38]), מסתבר יותר לומר שהבבלי והירושלמי חולקים, מלומר שיש מחלוקת בין תלמידיו. ד"ל שעולא אמר רק: שלשה דברים התירו סופו משום תחילתן. הוסיף הבבלי: ואילו הן וכו'. ואם זה נכון צריך לומר שהמלה "אף" בדברי רחבא נוספה ע"י עורך הסוגיא שהסמיך מאמרו לזה של עולא[39]).

ירוש' פ"א ה"ח, פ' ע"ג	בבלי כ"ח ב'
שמואל מיטען מערס לערס אמר רבי זעורה קומי ר' יוסא נאמר דהוי אסתניס אמר ליה	ת"ר אין הסומא יוצא במקלו וכו' ואין יוצאין בכסא אחד האיש ואחד האשה. איני והא

33) ועיין בראי"ה וריי"ד, שדנים ביחס שבין המאמר של רב יהודה ומעשה רב אדא. ועיין גם בשבה"ל ח"א סי' רנ"ה.

34) עיין בראשונים שמציין באהצוי"י עמ' 8, בראבי"ה ח"ב סימן תשל"ד רעמ' 435 וסימן תשל"ו עמ' 436 ובהע' ר"א אפטוביצר, ובמפרשי הירושלמי.

35) ויתכן שלפני הראבי"ה, הנ"ל, היתה הגרסא בירוש' "רב אדא" עיי"ש.

36) ובדפוס שונצינו: ורחבה אמר רבי יהודה, (בקמץ תחת הריש) וכך מנקד המאירי בתידושיו. ובשמ"ק מעיד שגרסת הרמב"ן, הריטב"א והרא"ה, היתה "אמר רב יהודה" (ולפנינו בראי"ה א"ר יהודה), אלא שהוא מביא את הגרסא שלפנינו בשם "יש גורסים". והשוה את דברי ר"ח ורש"י במכילתין עם פירושיהם בפסחים ז"ב א'. והאריך בזה בדק"ס ביצה עמ' 20 אות א'.

37) ואמנם יש רמז בבבלי מו"ק ז' א' על הברייתא הנ"ל "התירו סופו משום תחילתו: אם כן ממנע ולא סותר.

38) ועיין בראבי"ה ח"א סי' ק"ע, עמ' 185 ואילך. ויש גם אפשרות, שר' יוחנן אמר את דבריו בירושלמי רק במקום אחד אלא שהשתמשו בטעמו להלכות שונות.

39) ויתכן שמקור מאמר רחבא הוא בא"י והוא

ירוש' פ"א ה"ו, מ' ע"ג

ברי הוה מיני ומינך... רב חונה לא נחת לבית וועדא. רב קטינה שאיל לא כן תני מטלטלין את האיסתניסין. רב חונה הורי[40] לריש גלותא לצאת בכסא. רב חסדא בעי לא כן תני אין יוצאין בכסא אחד־אנשים ואחד נשים וכו'. מיישא בר בריה דרבי יהושע בן לוי מיטען בסדינא מיעול מידרוש בציבורא בשובתא אמר ר' זריקן לרבי זעורה וכו' אמר לון רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי לא סוף דבר שצורך לרבים בו אלא שמא יצרכו לו הרבים.

בבלי כ"ה ב'

שלח ר' יעקב בר אידי זקן אחד היה בשכונתינו והיה יוצא בגלודקי שלו ובאו ושאלו את ר' יהושע בן לוי ואמר אם רבים צריכים לו מותר וסמכו רבותינו על דברי אחי שקיא דאמר אנא אפיקתיה לרב הונא מהיני לשילי ומשילי להיני ואמר ר"נ בר יצחק[41] אנא אפיקתיה למר[42] שמואל משמשא לטולא ומטולא לשמשא. התם כדאמר טעמא אם היו רבים צריכין לו מותר. א"ל רב נחמן לחמא בר אדא שליח ציון וכו' כי סליק אשכחיה לרבי זריקא א"ל כסא מה אתון ביה א"ל הכי אמר ר' אמי ובלבד שלא יכתף וכו' איני והא רב נחמן שרא לה לילתא למיפק אאלונקי שאני ילתא דבעיתא.

למרות השינויים בפרטים, כגון, הענין של „כיתוף" בבבלי ו„איסתניס" בירושלמי, נראה שאין אלו סוגיות שונות אלא הם הם הדברים שנאמרו בבבלי הם הם הדברים שנאמרו בירושלמי. בשני התלמודים מובאת הברייתא של „אין יוצאין בכסא", העובדא שהוציאו את שמואל בכסא, ושטעם ההיתר הוא משום צורך רבים[43]. יפלא, איפוא, שבירושלמי מסופר על רב הונא בדיוק ההיפך ממה שמעיד אחי שקיא בבבלי.

והעירני מו"ר שאין הכרח לומר שבבלי ובא"י היו מסורות שונות במעשה דרב הונא, אלא שבבבלי מסופר על מעשה אחד ובירושלמי מביאים מעשה אחר ואין סתירה ביניהן בהלכה.

ודאי מה שמתירים להוציא אסתניס בכסא ביו"ט, המדובר הוא באסתניס שרגיל לצאת בכסא גם בחול. ובאמת אנו מוצאים במקום אחד שלשת זקנתו היו נושאים את רב הונא בכסא גם בימי החול. בבבלי תענית כ' ב' מסופר: אמר ליה רבא לרפרם בר פפא לימא לן מר מהני מילי מעלייתא דהוה עביד רב הונא, אמר ליה ביקותיה לא דכירנא, בסיבותיה דכירנא, דכל יומא דעיבא הוו מפקין ליה בגוהרקא דדהבא וסייר לה לכולה מתא. בבבלי כאן מעיד אחי שקיא על אותו זמן, שרב הונא היה רגיל כבר לצאת בכל יומא דעיבא

מוסר את זה בשם רבי יהודה נשיאה בן זמנו של ר' יוחנן, כפירוש רש"י ור"ח בפסחים, עיין בהע' 36.

40) וברי"ח כ"ה ב', או"ז ח"ב סי' שנ"ד, ע"ד ע"ג, עיטור היו"ט מחלוקת ט' הוצ' רמ"י קמ"ה ע"א: רב הונא הורי לאינתתיה דריש גלותא וכו'. ואולי הכוונה ל„לתא", שהיתה מבית ריש גלותא, כפי שמסופר בבבלי.

41) והנכון כמו בכה"י „רב שמן (או שמעון) בר אבא" שהיה תלמידו של שמואל, ורנב"י היה מאוחר יותר, ואין צריך לומר שכאן אין הכוונה לשמואל חבירו של רב.

42) ובכה"י גט וגנ"א"פ ליתא „מר", ועיין בהע' הקודמת. ולענין „מר" כתואר של אמורא, עיין בספרו של מו"ר ר"ש אברמסון „רב נסים גאון" עמ' 475 הע' 22.

43) ואולי הוראת רב הונא, נמצאת גם בבבלי עיין בהע' 40.

בכסא. בירושלמי מדובר על זמן קדום יותר שלא היה עוד רגיל לצאת בכסא בחול, ולכן לא נחת לבית וועדא ביו"ט כשלא היה בכוחו ללכת לשם. רב קטינא שאל, והרי אם אינו יכול ללכת דינו בחזקת אסתניס. ושוב מעשה ברב הונא שהורה לריש גלותא (או אשתו עיין הע' 40) לצאת בכסא, והטעם שם משום שהיה רגיל (או שהיתה רגילה) לצאת בכסא אף בחול[44]).

ולעצם הענין, אם מותר להוציא איסתניס שלא לצורך רבים, לפי הירושלמי, אין להכריע. יתכן שר' זעורה ורב קטינה ידעו רק על ההיתר של איסתניס והגמרא מוסיפה שיש גם היתר של צורך רבים. אולם מכיון שהמעשה אליו הם מתיחסים היה צורך רבים, יש לומר שהם חשבו שלא די בצורך רבים וצריך גם להיות איסתניס. ועל זה באה התשובה שאין אפילו צורך ב„צורך רבים" ודי ב„שמא יצרכו לו הרבים". לפירוש זה דין איסתניס הוא כדין כל אדם אחר[45]).

ירוש' פ"ב ה"ד, ס"א ע"ב"ע"ג	בבלי כ' ב'
אמרו בית הלל לבית שמאי וכו'. אמרו להן ב"ש והלא כבר נאמר אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם. אמרו להן ב"ה משם ראייה לכם אינו נעשה אבל נעשה הוא לגבוה.	תניא אמרו להם ב"ה לב"ש וכו'. אמרו להם ב"ש והלא כבר נאמר לכם ולא לגבוה אמרו להם ב"ה והלא כבר נאמר לה' כל דלה' אם כן מה ת"ל לכם לכם ולא לכותים לכם ולא לכלבים.

לפי גרסת הדפוסים בבלי, והפירוש המקובל שב„לכם" שם הכוונה היא לפסוק „אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם" (שמות י"ב, ט"ז), ההבדל במסורות שבין הבבלי לבין הירושלמי הוא רק לגבי הלימוד של ב"ה. לפי הבבלי ב"ה לומדים את דבריהם מן הפסוק „לה' " בעוד שלפי הירושלמי הם, כמו ב"ש, לומדים את זה מן הפסוק „לכם"[46]).

אולם בכל כה"י לבבלי (א"פ, ל', ר א, ר ב, מ), פרט לכ"י גט', כתוב: עצרת תהיה לכם (במדבר כ"ט ל"ה). ובכה"י א"פ, ר א ר ב, הפסוק שמביאים ב"ה הוא: עצרת (ר ב חסרה המלה „עצרת") לה' אלוהיך (דברים ט"ז, ח').

אין ספק, שבירושלמי ב"ש לומדים את זה מן ה„לכם" שבספר שמות. ראשית, הרי מובא שם כל הפסוק, ושנית הרי ב"ה שדורשים אותו פסוק אומרים „לכם אינו נעשה וכו' " שמתייחס ל„יעשה" שבפסוק הנ"ל. מכל מקום, נראה לי, אין לשבש את כה"י אך ורק כדי להתאים את הדרשות שבבבלי ושבירושלמי, בפרט שבין כך יש הבדל ביניהן בדרשת ב"ה.

44) ועיין להלן בפירוש רבינו עמ' 103 ד"ה ורב הונא טעי, שמסביר את ההבדל בין מעשה דרב הונא והוראתו לריש גלותא באופן אחר. וכמובן, קיימת גם האפשרות שרב הונא חזר בו אחרי קושית רב קטינא.

45) ועיין בראבי"ה ח"ב סי' תשל"ח עמ' 438 בענין ילתא, טוא"ח היו"ט סי' תקכ"ב וב"י שם ד"ה ומ"ש רבינו, בפירוש רבינו הנ"ל, ובמה"פ לסוגיין ד"ה לא סוף דבר. וע"ע ברשב"א כ"ה ב'.

46) ודברי ר"מ כשר בתו"ש בא חי"א עמ' ק"נ הע' שס"א „וטעם הדרש בירוש' שב"ה ס"ל שמביאים עולות מקרא לה' ואין ראיה למעט מלכם ולא לגבוה", דחוקים כי לפירושו העיקר חסר מן הספר.

וע"ל שיש לקיים נוסחת כה"י מטעמים הללו. מסתבר שהמלים "עצרת תהיה" אינן הוספת המעתיקים אלא שכך היה כתוב בגמרא. לו היה כתוב בגמרא רק "לכם" ודאי היו משלימים את זה לפי הפסוק בשמות שנדרש לענין אוכל נפש מספר פעמים במכילתין (כ"א ב' ושי"נ). גם לפני בן הרמב"ן היתה גרסת כה"י [47]. והרא"ה מעיד שיש ספרים שכתוב בהם: עצרת תהיה לכם ולא לגבוה[48]. ואם ב"ש דורשים את הפסוק "עצרת תהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו", משתבר שתשובת ב"ה היא, כגרסת כה"י, שגם כתוב: עצרת לה' אלוהיך לא תעשה מלאכה[49]. וכן אנו מוצאים מספר דרשות שמיוסדות על כך שבפסוק אחד נאמר "לכם" ובפסוק השני נאמר "לה' " [50]. ולפי זה יש לומר שההמשך בבבלי "א"כ מה תלמוד לומר לכם וכו' " אינו מעיקר הסוגיא אלא הוספה מאוחרת [51], מתוך אשגרה עקב המחלוקת של ריה"ג ור"ע (כ"א ב'), כי הדרש "לכם ולא לכותים לכם ולא לכלבים" לומדים מן הפסוק "אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם" ולא מן: עצרת תהיה לכם [52]. העובדה שלא שואלים בגמרא "א"כ למה נאמר לה' " לפי ב"ש, מסייעת קצת להנחתנו שהגמרא לא דנה בכגון זה.

ירוש' פ"ג ה"ד, פ"ב ע"א

אתא עובדא קומי רבי אימי וסבר מימר רבי יודה ורבי שמעון הלכה כרבי יודה. אייתי רב הושעיה מתניתא דבר קפרה מדרומא ותנא וחכמים אומרים כל שמומו ניכר מערב יום טוב ולא התירו מומחה אלא ביום טוב אין זה מן המוכן [53]) וקיבלה וחזר ביה.

בבלי כ"ז א'

אמי ורדינאה חזי בוכרא דבי נשיאה הוה. ביומא טבא לא הוי חזי [54]) אתו ואמרי ליה לרבי אמי אמר להו שפיר קא עביד דלא חזי. איני והא ר' אמי גופיה חזי, רבי אמי כי חזי מאתמול הוי חזי וביו"ט שיולי קא משייל היכי הוה עובדא.

בבלי כ"ז א'.

ר' יהודה נשיאה הוה ליה ההוא בוכרא שדריה לקמיה דר' אמי סבר דלא למחזייה א"ל רבי זריקא ואיתימא רבי ירמיה ר' יהודה ור' שמעון הלכה כר' יהודה... א"ל ר'

47) והגרסא ב"בן הרמב"ן" בטוחה, שכן הוא מקשה למה ב"ש דורשים את הפסוק שבספר במדבר ולא את הפסוק שבספר שמות.

48) ואמנם הרא"ה דוחה גרסא זו מטעם, שאי אפשר ללמוד מסתם "לכם" לענין אוכל נפש משום שגם אצל יוהכ"פ כתוב לכם. ודבריו תמוהים, שהרי דורשים את "עצרת תהיה לכם" לענין אכילה ושתיה בהרבה מקומות. עיין בספרי ראה הוצ' רמא"ש ק"א ע"ב, ביצה ט"ו ב', ירוש' שבת פט"ו ה"ג, ט"ו סע"א ועוד. ויש להבדיל בין "עצרת תהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו" למה שנאמר אצל יוכ"פ (ובעוד מקומות): מקרא קודש יהיה לכם.

49) אבל בדברי עולא, בבבלי י"ט א', מסתבר שהכוונה ב"לה' " הוא לפסוק שדורשים ב"ש: וחגותם אותו חג לה'. ועיין בר"ח שם, ויתכן שהיתה לפניו גרסא אחרת והשוה עם הברייתא בתגיגה ז' א'.

50) עיין במקומות שציינתי בהע' 48, ובפסידר"כ פסקא "ביום השמיני עצרת" הוצ' בובר קצ"ה ע"ב, הוצ' מנדלבוים ח"ב עמ' 419.

51) ועיין ברא"ה לסוגיין.

52) ויתכן שהוספה זאת גרמה להשמטת המלים: "עצרת תהיה", והפירוש שהכוונה היא ל"לכם" שבספר שמות.

53) ולענין הגרסאות השונות בברייתא דר' הושעיה, עיין באהצו"י עמ' 28 ובתוכ"פ עמ' 967 ד"ה ברם פשוטה של משנתנו.

54) וברי"ף כאן סי' תתצ"ז ובהשגות הרמב"ן על ספר הצבא: אמי ורדינאה חזי בוכרא דבי

אבא מאי טעמא לא שבקתינהו לרבנן למיעבד עובדא כר' שמעון א"ל ואת מה בידך א"ל הכי אמר ר' זירא הלכה כר' שמעון... כי סליק להתם אשכחיה לר' זירא א"ל אמר מר הלכה כרבי שמעון א"ל לא[55]) אנא מסתברא אמרי מדקתני במתניתין ר' שמעון אומר כל שאין מומו ניכר מבעוד יום אין זה מן המוכן וקתני לה בברייתא בלשון חכמים, ש"מ מסתברא כוותיה.

שיטת רבי אמי במעשה דאמי ורדינאי, "שפיר קא עביד דלא חזי", מתאימה לשיטתו בירושלמי: וקיבלה וחזר בה[56]). מה שאינו ברור, הוא היחס לבין מה שמסופר בירושלמי לבין מה שמסופר עליו בבבלי בסוגיא: ר' יהודה נשיאה וכו'.

לכאורה יש סתירה בין שתי הסוגיות. בירוש' נאמר "וסבר מימר ר' יודה ור' שמעון הלכה כר' יודה" ולבסוף חזר בו. ואילו בבבלי מסופר "סבר דלא למחזייה", כלומר, הלכה כר"ש, והעירו לו שר"י ור"ש הלכה כר' יהודה. יתר על כן, אותה הסתירה גם קיימת לבין שתי הסוגיות בבבלי עצמו. במעשה דאמי ורדינאי הוא פוסק כר"ש כפי ש"סבר" בסוגיא הקודמת[57]). עוד הבדל בין הבבלי והירושלמי הוא במוסר הטעם להלכה כר"ש. מן הירושלמי נראה שר' אמי למד את זה מברייתא דר' הושעיה, ואילו בבבלי נאמר בפירוש שר' זירא למד את זה מן הברייתא הזאת.

האמת היא שאין הכרח לומר שבסוגיא הראשונה ר' אמי קיבל את דעת ר' זריקא או ר' ירמיה, וממילה אין סתירה. ידועה שיטת בעל המאור, בספר הצבא מדה רביעית, שיש מקומות בש"ס שה"סבר לא בטל". ולגרסת הרי"ף והרמב"ן במעשה דאמי ורדינאי (הע' 54), ה"סבר" שם הוא אחד המקומות הללו. וכך יש גם להבין את ה"סבר" שבמעשה הראשון. והטעם שלא קיבל את דעת החולקים הוא משום שהסכים לדברי ר' זירא.

הירושלמי מוסר לנו בקיצור את תוכן הסיפור שנמצא בבבלי. בירושלמי רק מסופר שבא מעשה לפני ר' אמי וסבר (זוהו "סבר" רגיל שבטל) לפסוק הלכה כר"י מטעם ר"י ור"ש הלכה כר"י. את הפרטים אנו מוצאים בבבלי, שזה היה הבכור של ר' יהודה נשיאה, ושאת הכלל ר"י ור"ש הלכה כר"י שמע מר' זריקא או ר' ירמיה. לבסוף, נאמר בירושלמי, הוא חזר בו משום הברייתא דבר קפרה. בבבלי מוסרים לנו הפרטים איך הגיעה הברייתא הזאת לידו; הוא שמע מר' אבא את דברי ר' זירא. ומן הירושלמי אנו לומדים, שר' אמי לא קיבל את דעת ר' זריקא ואיתימא ר' ירמיה אלא את דעתו של ר' אבא.

מתוך הירושלמי והבבלי ביחד, אנו יכולים לעמוד על הסיפור השלם. תחילה רצה ר' אמי לפסוק כר"ש (בבלי), כששמע על הכלל ר"י ור"ש הלכה כר"י (בבלי) חשב לפסוק כר"י (ירושלמי), אבל אחרי ששמע את דברי ר' זירא (בבלי) פסק כר"ש (ירוש'). המעשה באמי ורדינאה היה אחרי מעשה זה ולכן אמר ר' אמי: שפיר קא עביד דלא חזי (כר"ש).

נשיאה הוי סבר דלא למיחזי ביומא טבא אתו אמרי וכו', והרמב"ן, שם, מונה את זה כאחד המקומות שלשון "סבר" אינו בטל.

55) ובכה"י, פרט לכ"י ל, ליתא המלה "לא" והיא גרסא ישרה, שכן הוא פוסק כר"ש.

56) ובח' הרשב"א לסוגיין מובא הירושלמי הנ"ל ע"י הקטע של אמי ורדינאי וכו'.

57) ובגלל סתירה זו, סובר ר"נ אפשטיין, בתרביץ ש"ו עמ' 471, שאלו הן סוגיות מוחלפות ועיין להלן בפנים.

ירוש' פ"ג ה"ח, פ"ב ע"ב

אין משחיזין את הסכין אבל משיאה על גבי חבירתה. אמר רב חסדא דר' יהודה היא. אמר רב יהודה בשם שמואל דברי הכול היא כדי להעביר שמנונית שעליה.

בבלי כ"ח א'

אין משחיזין את הסכין ביום טוב אבל משיאה ע"ג חברתה. אמר רב הונא לא שנו אלא במשחזת של אבן אבל במשחזת של עץ מותר. אמר רב יהודה אמר שמואל הא דאמרת של אבן אסור לא אמרן אלא לחדדה אבל להעביר שמנוניתה מותר. איכא דמתני לה אסיפא בשל עץ מותר אמר ר"י אמר שמואל וכו'. ואיכא דמתני לה אסיפא אבל משיאה ע"ג חברתה אמר ר"י אמר שמואל וכו'. מאן תנא דבמשחזת אסור, אמר רב חסדא דלא כרבי יהודה דתניא וכו'. אמר רבא לרב חסדא דרשינן משמיך הלכה כרבי יהודה אמר ליה יהא רעוא דכל כי הני מילי מעלייתא תדרשון משמאי.

אין ספק שמאמרו של רב יהודה אמר שמואל בירוש' ומאמרו, לפי ה"איכא דמתני" האחרון, בבבלי חד הוא. מה שאינו ברור, היא שיטת שני התלמודים ביחס לרב חסדא.

לכאורה היה להם מסורות שונות. לפי הבבלי רב חסדא מדייק מן הרישא של המשנה שהיא "דלא כר' יהודה", בעוד שלפי הירוש' הוא לומד מן הסיפא: דר' יהודה היא. זאת ועוד, בירושלמי יש מחלוקת בין שמואל ורב חסדא בפירוש המשנה, ואילו בבבלי, נראה, שאין שום קשר בין מאמריהם.

ואולי אין כאן מחלוקת בין התלמודים, אלא הם משלימים אחד את השני. מן הירושלמי אנו לומדים שטעמו של שמואל, בפירוש הסיפא של המשנה, הוא כדי להעמידה כחכמים. מן הבבלי אנו לומדים שהיתה גם מסורת ששמואל לא אמר את דבריו על הסיפא, אלא על הרישא של המשנה[58]). עכשיו יש לומר, שגם בבבל וגם בא"י ידעו על המחלוקת של שמואל ורב חסדא אם המשנה היא כחכמים או כר' יהודה. לפי המסורת ששמואל אמר את דבריו על הסיפא, כלומר, המשנה היא כד"ה, אמר רב חסדא שהמשנה היא כר' יהודה. לפי המסורת ששמואל פירש את הרישא ,כלומר, שהמשנה היא כר' יהודה[59]), אמר רב חסדא שהמשנה אינה כר' יהודה. בא"י היתה להם רק המסורת שלפיה שמואל אמר שהמשנה היא כחכמים ורב חסדא אמר שהיא כר' יהודה. בבבלי הביאו תחילה את כל ה"איכא דמתני" ביחס לשמואל. אח"כ הביאו את דברי רב חסדא לפי המסורת ששמואל אמר את דבריו על הרישא של המשנה, ואחריו דברי רבא שרב חסדא אמר שהלכה כר' יהודה שמתאימים לשיטה ששמואל אמר את דבריו על הסיפא של המשנה ורב חסדא אמר שהמשנה היא כר' יהודה[60]).

58) אמנם יש גם מסורת בבבלי שדברי שמואל מוסבים על מאמרו של רב הונא, אבל כבר העירו ר"ח אלבק, בתרביץ ש"ג עמ' 8, ור"א וויס, בספרו "לחקר התלמוד" עמ' 315 ואילך, שהדעה נותנת ששמואל לא אמר את דבריו על רב הונא אלא על המשנה.

59) ועיין ברש"י כ"ח ב' ד"ה הלכה.

60) לפירושנו, מסורת רבא מתאימה למסורת שבירושלמי, וזה רגיל, והיא עיקרית מכיון שרב חסדא בעצמו אמר שפסק כר' יהודה. אולם אין הכרח לומר שפסקו של רב חסדא מובן רק לפי מסורת זו, מכיון שאפשרי שרב חסדא אמר שהמשנה היא דלא כר"י ובכל זאת פסק כמהה, אלא שלפירושנו המשך הסוגיא "אמר רבא וכו'" נוח יותר. ויתכן שמקור הסוגיא הוא בירושלמי ולכן המסורות השונות בבבלי. העובדה ששמואל ורב חסדא הם בבליים אינה סותרת הנחה זו, כי הרבה מתורתו של שמואל ורובה של תורתו של

מחלוקת שמואל ורב חסדא מובאת גם בירוש' להלן פ"ה ה"ב, ס"ג ע"ב (מגילה פ"א ה"ח, ע"א ע"א) בסוגיא הבאה:

> אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד. רב חסדא אמר לחדד ראשו של שפוד ביניהון. ר' חנינא בריה דר' אבהו אמר להוציא אש מן העצים ביניהון. תנא ר' יהודה בר פזי דבר דלייא הוא הדבר. מהו הוא הדבר לחדד ראשו של שפוד הוא הדב' או להוציא אש מן האבני' הו' הדבר. לית לך אלא כהדא אין משחיזי' את הסכין אבל משיאה ע"ג חבירתה. אמ' רב חסדא דר' יודה היא דאמ' רב יהודה בשם שמואל דברי הכל היא כדי להעביר שמנוני' שעליה.

והמפרשים נדחקו כאן בפירושם. והנראה ביותר ל"הוא הדבר" הוא פירוש רבינו (להלן עמ' 232 ד"ה תנא ר' יהודה בן פזי): הוא הדבר שנחלקו בו ר' יהודה ורבנן שכך קבלה, ולחכמי התלמוד לא נתברר אי על דבריו של רב חסדא אמר כן או על דבריו של ר' חנינא. ממחלוקת שמואל ורב חסדא מביאים ראיה שגם שמואל סובר שהמחלוקת בין ר' יהודה וחכמים אינה בהוצאת אש מן העצים אלא בהשחזה[63].

ירוש' פ"ד ה"א, ס"ב ע"ג

אין נוטלים עצים מן הסוכה אלא מן הסמוך לה. שמואל אמר בשלא נתכוון לעבותה אבל אם נתכוון לעבותה אסור בשלא היתנה אבל אם היתנה מותר. רב נחמן בר יעקב בעי ויש אדם מתנה לסתור אוהלין. ואומר בפני שמואל בטפול לה. והוה רב נחמן בר יעקב הוי בה.

בבלי ל' ב'

מה שנא מן הסוכה דלא דקא סתר אהלא, מן הסמוך לה נמי קא סתר אהלא. אמר רב יהודה אמר שמואל מאי סמוך, סמוך לדפנות. רב מנשיא אמר אפילו תימא בשאין סמוך לדפנות, כי תניא ההיא באסורייתא. תני[64] ר' חייא בר יוסף קמיה דר' יוחנן אין נוטלים עצים מן הסוכה ולא[65] מן הסמוך לה ור"ש מתיר, ושוין בסוכת החג בחג שאסורה, ואם התנה עליה הכל לפי תנאו. ור"ש מתיר, והא קא סתר אהלא אמר רב נחמן[66]) הכא בסוכה נופלת עסקינן ור"ש לטעמיה וכו' מי דמי וכו' אמר רב נחמן בר יצחק הכא בסוכה רעועה עסקינן דמאתמול

רב חסדא בהלכות יום טוב נמצא רק בירושלמי ולא בבבלי, ובמקום אחר במכילתין (ח' ב') אנו מוצאים שמביאים דברי רבא הבבלי כפי שנמסרו במערבא.

61) וזוהי, כנראה, שיטת הבבלי, כי אינם מעירים על המשנה (ל"ג א') "אין מוציאין את האור לא מן העצים וכו' " שהיא דלא כר' יהודה, וע"ע בפירוש רבינו הג"ל.

62) לפי גרסת כל כה"י, ראשונים, ושבת מ"ה א' דפוסים וכה"י. ולפנינו: תניא.

63) כגרסת רוב הראשונים, עיין בתוכ"פ עמ' 974 הע' 19, ודברי המו"ל בהמכתם עמ' 240 הע' ב' אינם מדוייקים. וכ"ה ("ולא") בכה"י גנ"א פ ור א, אבל במסכת שבת דפוס וכה"י, כמו בדפוס ביצה, "אלא" ועיין שם בתוס' ד"ה ולא. וכבר הכריע מו"ר בתוכ"פ הנ"ל שהגרסא הנכונה היא: ולא מן הסמוך לה.

64) כגרסת כה"י, פרט לגט, ור"ת, וא"כ הכוונה היא לרב נחמן בר יעקב. ולפנינו: רב נחמן בר יצחק.

בבלי ל' ב'

דעתיה עלויה: ושוין בסוכת החג בחג שהיא אסורה, ואם התנה עליה הכול לפי תנאו: ומי מהני בה תנאי והאמר רב ששת משום ר"ע וכו' אמר רב מנשיא בר רוניא אמר שמואל[65]) סיפא אתאן לסוכה דעלמא, אבל סוכה דמצוה לא מהני בה תנאה[66]).

טרם שנדון על יחס הסוגיות שבבבלי ושבירושלמי, עלינו לברר את יחס הסוגיות שבבבלי עצמו. הסוגיא הראשונה דנה בפירוש הרישא והשניה בפירוש הסיפא. וברור שפירושו של שמואל לסיפא קדום לפירוש רנב"י לרישא[67]). יש להניח, איפוא, ששמואל פירש את הרישא כפשוטה, כלומר, בסוכה בריאה. ובעל כרחינו לומר שלדעתו ה"ואם התנה" מוסב רק על "ולא מן הסמוך להּ"[68]) שאין שם סתירת אוהל. אבל אם המדובר הוא בסמוך לדפנות או באיסורייתא[69]), למה יש צורך בתנאי. הרי שמואל בעצמו פירש את המשנה בכגון זה, ושם לא מוזכר תנאי. ואיך זה ששמואל, שמפרש גם את המשנה וגם את הברייתא, אינו מעיר על הסתירה שביניהן.

אולם אם נצרף את מאמר שמואל שנשמר לנו בירושלמי לאלו שנמצאים בבבלי, אין קושי. לפי שמואל לא די ב"סמוך לדפנות", אלא נוסף לכך צריך להיות "שלא נתכוון להעבותה" או תנאי[70]). במשנה מדובר על מקרה שלא נתכוון להעבותה. ואילו בברייתא מדובר על מקרה שנתכוון להעבותה ולכן אסור אא"כ התנה. הפירוש "סמך לדפנות" הוא משום "סתירת אוהל" והצורך ב"שלא נתכוון להעבותה" או התנאי[71]) הוא מטעם מוקצה[72]).

ראינו שהן בבבלי והן בירושלמי שמואל סובר שההיתר ליטול עצים "מן הסמוך להּ" הוא רק אם אין סתירת אוהל ואין איסור מוקצה[73]). כמובן שהסדר הנכון הוא למצוא תחילה פיתרון לאיסור סתירת אוהל ואח"כ לאיסור מוקצה, וכך הוא הסדר בבבלי. אולם בירוש' הסדר הוא הפוך, תחילה מביאים מאמר שמואל לעניין מוקצה ולבסוף את מאמרו

65) כגרסת כה"י, גנ"א"פ, ל, מ, ור"ח, ובכל כה"י והראשונים יש: אמר שמואל.

66) ובכמה ספרים חסר מאמרו של רב מנשיא, וני"מ להלכה, עיין בתוכ"פ עמ' 974 ד"ה אם אמ' לכשארצה ואילך.

67) העורך סידר את הסוגיא המאוחרת קודם משום שהיא עוסקת ברישא של הברייתא.

68) וכפירוש הראב"ד בהשגות על רז"ה (=תמים דעים סי' רמ"ב). וצריך גם לומר, ששמואל סובר שה"ור"ש מתיר" מוסב רק על "ולא מן הסמוך להּ". וכך מפרש בן הרמב"ן לגרסת "ולא".

69) ואין הכרח לומר שיש מחלוקת בין רב יהודה ורב מנשיא. והרי"ף והרא"ש שמביאים את שני הפירושים, משמע שלדעתם אין האחד מוציא את השני. ויתכן ששני הפירושים הם של שמואל, כי רב מנשיא ורב יהודה שניהם היו תלמידי שמואל, וכל אחד מסר מה ששמע מרבו. וע"ע ברש"י כאן, וברמב"ם היו"ט פ"ב הי"ד ובכ"מ שם.

70) וכך פירש את שמואל באו"ז סי' ש"ס ע"ו ע"ב, עי"ש. וע"ע בח' הרשב"א לסוגיין, ובפירוש רביגו להלן עמ' 194 ד"ה שמואל אמ'.

71) ועל טיב התנאי, עיין בב"ה עמ' 184. והשוה את פירוש המתמיהין, שם, עם פירוש ר"ח ל' ב' ל"איסורייתא" וצ"ע.

72) ויתכן שפירושו של שמואל לא נאמר אלא כדי ליישב הסתירה שבין המשנה והברייתא.

73) אמנם בבבלי מובא חלק מדברי שמואל על המשנה וחלק על הברייתא, ואילו בירוש' מביאים את תוכן דבריו על המשנה. ועיין בשו"ת הרא"ש כלל כ"ב סי' ח'.

בענין סתירת אוהל, וזה משונה. וכי מה הרווחנו בזה שאינו מוקצה, אם יש כאן סתירת אוהל. ועיין במפרשים שנתלבטו בפירוש המשך הסוגיא: רב נחמן בר יעקב בעי וכו' [74]).

ונראה לי שיש להפוך את הסדר בירוש', וחלק השני של הסוגיא מקומו בהתחלה: רב נחמן בר יעקב בעי וכו'. ואומר שמואל בטפול לה והוה רב נחמן בר יעקב הוה בה. שמואל אמר בשלא נתכוון וכו'. תחילה רב נחמן בר יעקב שואל על האיסור של סתירת אוהל וע"ז באה תשובת שמואל "בטפול לה" (= "סמוך לדפנות" שבבבלי). "והוה רב נחמן בר יעקב הוה בה", כלומר, הוא תמה על זה [75]), והכוונה שהרי בכל זאת יש איסור מוקצה. וע"ז באה תשובת שמואל: בשלא נתכוון וכו' " ולכן זה מותר. הסוגיות בבבלי ובירושלמי משלימות אחת את השניה. מן הבבלי אנו לומדים שהתמיה של רב נחמן בר יעקב הוא, האיסור של מוקצה. מן הירושלמי אנו לומדים, שנוסף לתנאי ישנה עוד דרך למנוע האיסור של מוקצה והיא: בשלא נתכוון להעבותה.

הקבלות והעברות

חזון נפרץ הוא בירושלמי שסוגיא אחת עשנית לפעמים בכמה מקומות. והסכימו החוקרים, כי הסוגיא בעיקרה נכתבה רק במקום אחד ומשם הועתקה למקומות אחרים. והאריך בזה מו"ר בספרו "על הירושלמי" עמ' 12 ואילך, עיי"ש [76]). להלן נשתדל לקבוע את המקום העיקרי של הסוגיות הכפולות שבירוש' מסכת ביצה. כמובן, שלא תמיד אנו מצליחים בכך.

פ"א ה"א, ס' ע"א (להלן עמ' 69) [77]): דאמר ר' חייה — קיבה ממקום אחר באת. נמצא גם בע"ז פ"ב ה"ז, מ"א ע"ג. כנראה החלק הראשון מקורו במסכת ביצה והאחרון במסכת ע"ז. עיין להלן פ"א הע' יב לירושלמי.

פ"א ה"א, ס' ע"א (להלן עמ' 72): ר' חנינה הורי לציפוראי... היא הדא היא הדא (השני). נמצא גם בשביעית פ"ט ה"א ל"ח ע"ג, ומן דאתפלגון (הראשון) גם במסכת עירובין פ"ג ה"ח כ"א ע"ב. הקטע: דאתפלגון... היא הדא, נמצא פעמיים בכל המקומות הללו [78]).

כבר העיר מו"ר הגר"ש ליברמן, (ומכאן ואילך בקיצור רק: מו"ר) ב"על הירושלמי" עמ' 15, שהסוגיא אינה מקורית במסכת עירובין, כי המלה "דאתפלגון" בהתחלת הסוגיא אינה מתאימה לשם והסופר היה צריך להתחיל שירי פתילה וכו' והעתיק עוד מלה מלפני

74) ועיין בפירוש רבינו להלן עמ' 194 ד"ה ה"ג בספרי כתיבת יד ואילך.

75) ועיין ב"ערכי המדרש" מאת ר"ז בכר עמ' 179, ודבריו שם אינם מדוייקים, עיין גם בהירוכ"פ עמ' 348.

76) וספרות שדנה ב"הקבלות והעברות" בירושלמי צויינה כבר ע"י ר"נ אפשטיין בספרו: מבוא לספרות האמוראים עמ' 322. ועיין גם ב"הלכות הירושלמי להרמב"ם ז"ל" מאת ר"ש ליברמן, מבוא עמ' ט"ו ושם נספח א' עמ' ס"ז.

77) אני מציין את המקום לפי ד"ו, ובסוגריים לפי הוצאה זו.

78) ובשרי"ר עמ' 158: דאתפלגון שרי פתילה שרי מדורה שרי שמן גר"ש (= וכו') היא הדא היא הדא.

זה. גם המלים „תמן — הכא" אינן מתאימות למסכת עירובין. שם הסדר היה צריך להיות: הכא — תמן. הקטע הועתק לשם משום קושית רב חסדא שמתאימה גם לשם.

הסוגיא וודאי אינה מקורית במסכת שביעית. שם עוסקים רק בענין ספחי חרדל, ור' חוניא דמן חוורין הורה שם כר' יודה רק בספחי חרדל ולא ב„ביצה", ואילו הסוגיא כולה דנה אך ורק בביצה. המעתיק הסמיך לשם את הוראת ר' חנינא לציפוראי (עיין להלן פ"א הע' יג לירוש') שכוללת גם ספחי חרדל, אלא שלא הפסיק במקום הדרוש והמשיך להעתיק את כל הסוגיא[79].

מה שנוגע לקטע שנשנה פעמיים בכל המסכתות הנ"ל, צדק בק"ע באמרו שבפעם השניה זה מובא כ„הסבר" ואינו מעיקר הסוגיא. ראיה לכך, דברי ר' מנא ור' יודן מתאימים למעלה, שם דנים בשיטת רב לענין ביצה, ואינם מוסיפים דבר להסבר קושית רב חסדא. הם נמצאים גם כאן, משום שהמעתיק לא הפסיק העתקתו במקום הדרוש.

ואם זה אינו מעיקר הסוגיא אלא הסבר המעתיק לקושית רב חסדא, הרי יתכן שכוונת הירושלמי בהבאת קושית רב חסדא כאן היא אחרת. בבבלי, עירובין ל"ח ב', אנו מוצאים את רב חסדא מקשה מרב של „ביצה" על רב של „ארבעה זקנים" ואילו בירוש', לפי פירוש המפרשים, רב חסדא מקשה מרב של „שירי פתילה" על רב של „ארבעה זקנים". וצ"ל שהיו מסורות שונות לבבלי ולירושלמי. ואולי יש לומר שקושית רב חסדא מובאת כהסבר למה שנאמר לפני כן: מאן דאנן חמיי רבנן מדמיי לה הדא אמרה היא הדא היא הדא. כלומר, הם מביאים ראיה שרבנן דימו ביצה ל„שירי פתילה" מן העובדה שרב חסדא מקשה מרב של „ביצה" על רב של „ארבעה זקנים"[80].

לפי דרכנו למדנו מן הירושלמי שלרב חסדא לא היתה מסורת של מחלוקת רב ור' יוחנן ב„ביצה" אלא הוא למד את זה ממחלוקתם ב„שירי פתילה", ולפ"ז יש לומר שמחלוקת רב ור' יוחנן שבבבלי ד' א' לאו בפירוש אתמר, וזה מתאים לשיטת הירושלמי כאן שמחלוקת רב ור' יוחנן היתה רק ב„שירי פתילה"[81].

פ"א ה"ב, ס' ע"ב (להלן עמ' 77) רבי זריקן בשם ר' יוסי בן חנינה... בין לבעורו בין לאכילה כזית. נמצא גם בפסחים פ"ה ה"ד, ל"ב ע"ב, על משנתנו שמובאת שם בלשון „תמן תנינן". וצריך להשלים שם, כפי שהעיר כבר מו"ר בהירוכ"פ, עמ' 461, ע"פ הסוגיא כאן: די לא כן וכו'.

פ"א ה"ג, ס' ע"ב (להלן עמ' 80): רבי חייה בשם ר' יוחנן... ומכל מקום הרי הוציא ציר. נמצא גם בשבת פ"ז ה"ב, י' ע"א, הסוגיא עוד לא נתפרשה וצריכה לפנים, עיין להלן פ"א הע' 124 לפירוש רבינו. מ"מ יכולים להחליט שמקור הסוגיא הוא במכילתין

79) וזה רגיל בירושלמי. עיין מה שכתב מו"ר ב„על הירושלמי" עמ' 12 ואילך.

80) לפירוש זה מובן יותר — אבל אין זה הכרח, כי רגיל בירושלמי שסוגיא מסתיימת בקושיא — למה לא טורחים ליישב קושית רב חסדא. הקושיא כשלעצמה אינה מעניינת אותם כאן, רק העובדה שהוא מדמה „ביצה" ל„שירי פתילה" חשובה.

81) ויש להעיר שכל המשא והמתן בירוש' בענין מחלוקת רב ור' יוחנן בענין ביצה היא רק לגבי שיטת רב. שיטת ר' יוחנן בביצה נמצאת שם בפירוש לפני כן ב„הורי ר' חנינה לציפוראי וכו'". ועיין לעיל עמ' 21 ואילך.

מטעמים הללו: המחלוקת של ר"י ור"ל, שעליה נושאים ונותנים בסוגיא, היא לענין יו"ט, קושית ר' אבא בר ממל היא ממשנתנו (עיין בפירוש רבינו להלן עמ' 81 ד"ה ר' חייא), במסכת שבת ההמשך "כל דבר וכו'" שאחרי הסוגיא הנ"ל, מתאים יותר כהמשך למה שנאמר לפניה: וכל דבר וכו'.

פ"א ה"ד, ס' ע"ג (להלן עמ' 93): מחלפה שיטתון דבית שמאי... חומר הוא בדבר שיש בו רוח חיים. נמצא גם להלן פ"ד ה"ו, ס"ב ע"ד. אין להכריע איפה המקור, מכיוון שהיא שייכת באותה מדה לשני המקומות והלשון (תמן — הכא) הותאמה לפי המקום.

פ"א ה"ה, ס' ע"ג (להלן עמ' 95): רבי יעקב בר אחא בשם ר' יסא דרבי היא... הורי ר' בא בר זבדא במעשר שני כהדא דרבי. נמצא גם במע"ש פ"ד, ה"ט, נ"ה ע"ב. בביצה דברי ר' אחא מובאים על משנה במע"ש (פ"ד מי"ב): תמן תנינן האומר לבנו מע"ש וכו' ר' יעקב בר אחא וכו', ובמסכת מע"ש הם מובאים על משנת ביצה (פ"א מ"ד): תמן תנינן זימן שחורים וכו' ר' יעקב בר אחא וכו'. ומסתבר כפירוש רש"ס לירושלמי מע"ש, רבינו להלן עמ' 95, ד"ה דר' היא, ומלא"ש למשנת מע"ש הנ"ל, שר' אחא בר יעקב אמר את דבריו על שתי המשניות — מע"ש וביצה. הסיבה שבביצה מביאים רק את משנת מע"ש ובמע"ש רק את משנת ביצה היא, כי המשנה של המקום עליה בושאים ונותנים אין צורך להזכיר. ומכיון שהסוגיא דנה גם במע"ש וגם בביצה ומתאימה מבחינת הענין לשני המקומות, קשה לקבוע איפה נשנתה תחילה[82].

פ"א ה"ה, ס' ע"ג (להלן עמ' 97): שמואל אמר... דרך הפתח. נמצא גם בשבת פי"ב ה"א, י"ג ע"ג. כנראה שהמלה "יום טוב" בדברי שמואל היא עיקרית. עיין להלן פ"א הע' ג לירוש' והע' 209 לפי' רבינו, ולפ"ז המקור הוא במכילתין. ועוד, כל הקטע אינו נמצא בשבת בגוף כי"ל אלא בגליון. ועיין ברידב"ז שם, שלדעתו הסוגיא המתחילה אחרי הקטע הנ"ל עד סוף ההלכה עיקריה בפסחים. וא"כ מן שמואל עד סוף ההלכה נשנה בשבת אגב גררא.

פ"א הלכה ח' ס' ע"ד (להלן עמ' 107): כהדא דתני... וכל מלאכה לא יעשה בהם. נמצא גם בפסחים פ"ג ה"ג, ל' ע"א. המקור הוא במסכת פסחים. ואע"פ שאפשר לפרש "מתניתא ביו"ט של פסח וכו'", על הברייתא של הלש עיסה, עיין בפירוש רבינו להלן עמ' 25, ק"ע, ונוע"י, מסתבר יותר כפירוש פ"מ שזה מוסב על המשנה בפסחים. ועוד, ההמשך בפסחים, שאינו נמצא בביצה, "מה בינה לקניבת ירק וכו'" הוא קושיא על דברי ר' יוסה בי רבי בון. המעתיק לא הפסיק במקום הדרוש והעתיק גם "מתניתא ביו"ט וכו'".

פ"א ה"י, ס' ע"ד (להלן עמ' 114): כל ההלכ ה(ר' יונה... כרבנן) נמצאת גם בשבת פ"ז ה"ב, י' ע"ב, והחלק האחרון: ר' זעירא — כרבנן שם פ"כ ה"א, י"ז ע"ג. כל הסוגיא עוסקת ביו"ט והבעי של ר' יונה קאי על המשנה בביצה, וכבר העירו המפרשים שעיקרה במסכת ביצה. הסוגיא הועברה לשבת ע"י הדיון ב"בורר" מכיון שהיא עוסקת בדין בורר[83].

82) ור"נ אפשטיין, מבוא לנוה"מ עמ' 725, סובר שמקור הסוגיא הוא במע"ש ומגיה את הירוש' בביצה ע"פ מע"ש. ועיין בנספח ב'.

83) אבל אין זה מן הגמנע שהחלק הזה בשימור שנמצא גם בשבת פ"כ, מקורו שם ע"י המשנה בה מדובר על משמרת. ואז הסיבה להעברה לביצה

פ"א ה"ב, ס"א ע"א (להלן עמ' 127): תנה ר' חלפתא — ולא תשרי נמצא גם בשבת פ"ו הא', ז' ע"ד. הדברים נאמרו לענין יו"ט ומוסבים על המשנה בביצה, ועיקרו כאן.

פ"ב ה"א, ס"א ע"ב (להלן עמ' 133): מתניתא דר"ש בן אלעזר... בשעה שהתנור מלא. נמצא גם בחלה ספ"א ג"ח ע"א ושם מקומו. עיין להלן פ"ב הע' ד לירושלמי.

פ"ב ה"ב, ס"א ע"ב (להלן עמ' 142): מתניתא בכלים גדולים... ברוצה לישתמש בהן חולין בטהרה. נמצא גם בתרומות פ"ב ה"ג, מ"א ע"ג, ובשבת פ"ב ה"ז, ה' ע"ב־ע"ג. בתרומות ובשבת נמצא מאמר נוסף בהמשך הסוגיא, וכבר העירו שכל הסוגיא במסכת תרומות נשנתה אגב גררא. השאלה היא אם מקור הסוגיא הוא בביצה על המשנה שאוסרת טבילת כלים ביו"ט או על המשנה בשבת ששונה שאין מטבילים כלים בספק חשיכה[84].

קשה להכריע על מקומה העיקרי של הסוגיא, כי היא מתאימה לשני המקומות באותה מדה. גם התוספתא שדנה בטבילה והשקה מובאת הן בשבת פי"ו (דפוס פי"ז) הי"א־י"ב מהד' ליברמן עמ' 77־78 והן בביצה פ"ב ה"ט מהד' ליברמן עמ' 288. ודעת פ"מ בשבת, שהסוגיא שייכת למסכת ביצה, קצת ראיה לדבריו, החלק האחרון של הסוגיא שהועתק משבת לתרומות אינו נמצא בביצה. יתר על כן, חלק זה נמצא גם בשבת שלא במקומו ועיקרו שם בפט"ו ה"ג, ט"ו ע"ב, כפי שהעיר כבר בפ"מ. כנראה, הסופר אסף חומר ממקומות שונים לבבא של „אין מטבילין" במסכת שבת שלא היה עליה גמרא.

פ"ב ה"ד, ס"א ע"ב־ע"ג (להלן עמ' 145): כל ההלכה (בית שמאי — והלך לו) נמצאת גם בחגיגה פ"ב ה"ג ע"א ע"א.

מכיון שגם המשנה „ב"ש אומרים אין סומכין וכו'", עליה מוסב המשא והמתן שבגמרא, נמצאת בשתי המסכתות, מסתבר שמקור הסוגיא הוא במסכת שם נשנתה המשנה תחילה[85]. ויש להניח שמקור המשנה הוא במסכת חגיגה[86] מטעמים הללו.

במשנה שלפניה (מ"ב) שם, נמצאת מחלוקת הזוגות, אם מותר לסמוך ביו"ט.

במשנה שלאחריה (מ"ד) חולקים ב"ש וב"ה בעצרת, שחלה להיות בערב שבת, אם ה„יום טבוח" הוא אחר השבת או ביו"ט עצמו. משנתנו היא המשך ישיר למחלוקת הזוגות שלפניה בתוספת מחלוקת אם מותר להקריב „עולות". היא משמשת גם כעין הקדמה למשנה שלאחריה, שכן המחלוקת של ב"ש וב"ה ב„יום טבוח" בא כתוצאה מהמחלוקת במ"ג, אם מותר להקריב עולות ביו"ט. אנו רואים איפוא, שמשנתנו קשורה הן למשנה

תהיה, שבביצה עוסקים בבורר ביו"ט והאמוראים בקטע הנ"ל חולקים אם משמר חייב משום בורר.

84) ואין זה נ"מ להלכה, כי אפילו נאמר שהמקור הוא במסכת ביצה, יוצא ברור מן הירושלמי שכל ההערמות הותרו גם לענין שבת. והרמב"ם שמחלק בין שבת ויו"ט לענין הערמה בטבילה (עיין במרכבת המשנה פכ"ג מה' שבת ה"ח וציין לו בש"ק שבת ספ"ב ובתוכ"פ עמ' 273) סובר שהבבלי חולק על הירושלמי, עיין בתוכ"פ הנ"ל.

85) אבל אין זה הכרחי, כי בבבלי יש משא ומתן ארוך, כולל חלק ממה שנמצא בירוש' כאן, רק בביצה אע"פ שלדעתנו המשנה נשנתה בעיקרה במסכת חגיגה.

86) ועיין בתוספות חגיגה י"ז א' ד"ה ב"ש, ובמבואות לספרות התנאים מאת ר"נ אפשטיין עמ' 48, 50, 357.

שלפניה הן למשנה שלאחריה, שבמסכת חגיגה. כפי שהעיר כבר ר"נ אפשטיין (מבואות 357) אין למשנתנו הקבלה בתוספתא יום טוב, בעוד שיש לה הקבלה במסכת חגיגה.

העובדה, שבמשנה נשנה עולות ושלמים סתם, והכוונה היא רק לעולות ראייה ושלמי חגיגה — כפי שמתקבל מהויכוח, שבין ב"ש וב"ה בתוספתא פ"ב ה"י (ביצה כ', ב') „אמרו להם ב"ש נדרים ונדבות יוכיחו שמותר להדיוט ואסור לגבוה וגו'", מן הברייתא, שמביא רב יוסף (י"ט א') ומפירושו של עולא (שם) — מסייעת להנחתנו שהמשנה נשנתה תחילה במסכת חגיגה.

פ"ב ה"ה, ס"א ע"ג (להלן עמ' 150): חמין שהוחמו ביו"ט... הוא לבדו יעשה לכם. נמצא גם בשבת פ"ג ה"ג ו' ע"א על המשנה: אמרו להם חכמים אם בשבת כחמין שהוחמו בשבת ואסורין ברחיצה ובשתיה ואם ביום טוב כחמין שהוחמו ביום טוב ואסורין ברחיצה ומותרין בשתייה.

נראה שעיקר הסוגיא היא במסכת שבת. במשנת ביצה מחלוקת ב"ש וב"ה היא רק לגבי יו"ט ואילו רב ושמואל חולקים בשניהם, כמו במשנה שבת, על מים שהוחמו ביו"ט או בערב שבת. ועוד, הם חולקים על דיעבד, כלומר, שהוחמו כבר, כמו במשנת שבת, ובביצה המחלוקת במשנה היא מה מותר לכתחילה. גם הלשון „חמין שהוחמו ביו"ט" והשאלה „מותר לשתות ואסור לרחוץ" היא לשון המשנה שבמסכת שבת. ובבבלי מחלוקת רב ושמואל נמצאת רק בשבת מ' א', וזה מסייע להנחותנו שמקור הסוגיא הוא על המשנה בשבת.

פ"ב ה"ז, ס"א ע"ג (להלן עמ' 155): אי זהו גדי מקולס... צריך נידוי. נמצא גם בפסחים פ"ז ה"א, ל"ד ע"א.

ובמשנת פסחים דנים על צורת צליית הפסח ומביאים שם בירוש' שיטת ר' ישמעאל בברייתא שזה „מקולס" ועל זה אומרים: ודרבי ישמעאל כר' יוסה דתני ר' יוסה (עיין בפ"ב הע' כז לירושלמי) אומר אי זהו גדי מקולס וכו'. כל הסוגיא דנה בגדי מקולס בפסח, ולא בקרבן פסח, שהוא גם הנושא של משנתנו. החלק התנאי שהוא רוב הסוגיא, נמצא גם בתוס' ביצה פ"ב הט"ו, מהד' ליברמן עמ' 290־291, כפירוש למשנת ביצה. הסוגיא הועברה לפסחים אגב הברייתא: אי זהו גדי מקולס וכו', שהובאה בענין שיטת רבי ישמעאל.

פ"ב ה"ח, ס"א ע"ג — ע"ד (להלן 157): כל ההלכה (רבי בא — תלויה בו) נמצאת גם בשבת פ"ה ה"ד, ז' ע"ג.

מקור הסוגיא הוא במסכת שבת שכן היא עוסקת בהלכות שבת. עיקר המחלוקת של רבי אלעזר בן עזריה וחכמים היא במשנת שבת פ"ה מ"ד ומובאת בביצה משום שהיא אחת משלשה דברים שראב"ע מתיר וחכמים אוסרים. מחלוקת דומה של רב ושמואל, נמצא בבבלי שבת נ"ב א' ומובאת שם ביחס למשנת שבת הנ"ל.

פ"ב ה"י, ס"א ע"ד (להלן עמ' 161): כל ההלכה, „תני לא יגור — מפני שהוא כובש". נמצא גם בשבת פ"ג ה"ז, ו' ע"ג, והוא גם חלק מסוגיא שנמצאת בכלאים פ"א ה"ט, כ"ז ע"ב ובשבת פ"ג ה"ג, ו' רע"א. במסכת כלאים חסר המאמר השני של ר' יוסה: מתנית' אמרה כן וכו', וצריך להשלימו ע"פ מסכת שבת (עיין להלן).

הסוגיא אינה מקורית במכילתין ובשבת פ"ג ה"ז משום שהיא חלק מסוגיא יותר ארוכה במקום אחר, המשא והמתן אינו מוסיף דבר לענין הנידון כאן. יותר חשוב, מאמרו

הראשון של ר' יוסה „אוף אנן תנינן ניטלין בשבת" מוסב על משנת כלאים כפירוש רש"ס ויתר המפרשים[87]. מטעם זה הסוגיא גם אינה שייכת לשבת פ"ג ה"ג. חוץ מזה, אין לסוגיא זו שם שום קשר למה שנאמר לפניה או לאחריה.

מקומה העיקרי של הסוגיא הוא במסכת כלאים שם היא שייכת מבחינת הענין. המשא והמתן הוא אם ר"א בר תדאי[88] סובר כר"ש או כחכמים, ור' יוסה מביא ראיה מן המשנה שם שהוא סובר כחכמים. היא הועתקה לשבת פ"ג ה"ג, כפי שהעיר בפ"מ, אגב „הטמנה בחול" שבמשנה[89]. ומכאן, שצריך להשלים בכלאים את מאמרו השני של ר' יוסה ע"פ מסכת שבת. חלק מן הסוגיא הועתק לשבת פ"ג ה"ז אגב הברייתא „פגה שטמנה בתבן"[90] שמסבירה את דברי ר' יוסה בי ר' בון „מאן דשרי כר"ש", והועבר לביצה משום שבמשנה עוסקים בגרירה, ור' יוסה מביא הוכחה לדבריו ממשנתנו.

פ"ג ה"א, ס" אע"ד — ס"ב ע"א (להלן עמ' 164): כל ההלכה (אמר ר' חיננא... בהוא דטסיס) נמצא גם בשבת פי"ג ה"ה, י"ד ע"א. מקור הסוגיא הוא במסכת ביצה שכן „מתניתא דילא כרבי יודה" הכוונה ל„מתניתא" דביצה. גם דברי רבי עולא מוסבים על רשב"ג שבמשנת ביצה. המעתיק שינה את מקומה של המלה „תמן" במסכת שבת, כדי להתאים הסוגיא למקומה החדש.

פ"ג ה"ב, ס"ב ע"א (להלן עמ' 167). כל ההלכה (מי מודיע... הרי אילו מותרין) נמצאת גם בשבת פ"א ה"ז, ד' ע"א. כבר העירו (ק"ע, פ"מ והירוכ"פ עמ' 54) שעיקר הסוגיא היא על משנת ביצה.

פ"ג ה"ה, ס"ב ע"א (להלן עמ' 175). כל ההלכה (אותו ואת בנו... וחד כהדין) נמצאת גם בפסחים פ"ג ה"ג ל' ע"א־ע"ב ושם מקומה. המשא והמתן הוא על הסתירה שבין הברייתא והמשנה בפסחים („תמן" בביצה = „הכא" בפסחים). גם דברי ר' יצחק ור' יאשיה נאמרו על המשנה שם ובפסחים יש גם המשך לדברי ר' יצחק ור' יאשיה, עיין בהירוכ"פ רעמ' 422.

פ"ד ה"א, ס"ב ע"ב ע"ב־ע"ג (להלן עמ' 191): רבי אמר לרבי שמעון בריה... ובמגורה משיעגל. נמצא גם במעשרות פ"א ה"ז מ"ט ע"ב. מסתבר שהמקור הוא במסכת ביצה, שכן דברי רבי לר"ש בריה, נמצאים בעיקרם, גם בבבלי ביצה מ' א'. הסוגיא הועברה למעשרות דברי רבי לר"ש בריה, נמצאמי בעיקרם, גם בבבלי ביצה מ' א'. הסוגיא הועברה למעשרות לרגל החלק האחרון שדן במעשרות.

87) אמנם רביגו (להלן עמ' 162 ד"ה אף אנן), וכן נוע"י, מפרשים דברי ר' יוסה אלו על משנתנו. אבל מפשט לשון הירוש' משמע כפירוש רש"ס.

88) ולדעת מו"ר בתוכ"פ ח"ג עמ' 395 הנכון הוא „לעזר בן תדיי" בלי התואר: רבי.

89) ואולי הסוגיא בשבת אינה במקומה, וכפי שהעיר מו"ר בהרבה מקומות שסוגיות כפולות עלולות להכנס שלא במקומן ע"י הסופרים. מעניין שגם הברייתא, שנזכרת בהתחלת הסוגיא, „פגה שטמנה בתבן וכו'" נמצאת בתוס' שבת פט"ז (י"ז) ה"י, מהד' ליברמן עמ' 77 שלא במקומה. עיין בתוכ"פ סדר מועד ח"ג עמ' 271. גם בפסחים פ"ב ה"ד, כ"ט ע"ב, נמצאת הברייתא הנ"ל שלא במקומה, עיין בהגהות מהר"ם די לונזנו שנדפסו ב„כיכר לאדן", וב„האסיף" ש"ב תרמ"ו עמ' 323 ובק"ע שם ובהירוכ"פ סעמ' 404.

90) ונראה שהנכון הוא „בגפת" במקום „בתבן", עיין היטב בהירוכ"פ הנ"ל.

פ"ד ה"א, ס"ב ע"5ג (להלן עמ' 196): מחלפה שיטתיה דרבי יודה... עביד לה רבי יודה. נמצא גם בעירובין פ"ב ה"ו, כ' ע"ב על המשנה שמובאת כאן ב„תנינן תמן". ואין להכריע על המקום העיקרי של הקושיא והתירוץ כי הם שייכים לשני המקומות באותה מדה.

פ"ד ה"ו ס"ב ע"ד (להלן עמ' 24): מחלפה שיטתיה דרבי ליעזר... בדבר שיש בו רוח חיים. נמצא גם לעיל פ"א ה"ד, ס' ע"ג. עיין לעיל עמ' 34.

פ"ה ה"א, ס"ב ע"ד (להלן עמ' 215): רב ירמיה בשם רב... ושרי לכון מטלטלתון. נמצא גם בשבת פ"ד ה"ב, ו' ע"ד — ז' ע"א ע"י המשנה: טומנין בשלחין וכו'. קרוב לוודאי שהסוגיא נשנתה תחילה בקשר למשנת ביצה: ונותנין כלי תחת הדלף בשבת. ובבבלי שבת מ"ב ב' המחלוקת ב„כופין כלי" על ביצה נשנת ע"י המשנה: אין נותנין כלי תחת הנר לקבל בו את השמן. ושם מ"ג א' ובביצה ל"ו א' הברייתות של „פורשין מחצלת" מובאות ביחס למחלוקת אם מותר לבטל כלי מהכנו בשבת. ואילו המשנה „טומנין בשלחין וכו' " אינה דנה בענין זה, והקשר בין הסוגיא והמשנה שם חלש למדי [91].

פ"ה ה"ב (להלן עמ' 227): רבי חזקיה — לא קיימה. כל הקטע, בשנוי סדר, נמצא גם בכתובות פ"א ה"א, כ"ד ע"ד. החלק הראשון (רבי חזקיה — לדבר תורה) נמצא גם בסנהדרין פ"ד ה"ז, כ"ב ע"ב, והחלק האחרון נמצא גם בתענית פ"א ה"ח, ס"ד ע"ד, ופ"ד ה"ט, ס"ט ע"ב.

מאמר ר' יעקב בר אידי וודאי מקורו במסכת כתובות. שם שונים במשנה „בתולה נישאת ביום הרביעי ואלמנה ביום החמישי", ובגמרא אומרים: שוין שאינה נישאת לא בערב שבת ולא במוצאי שבת, ודנים בטעם הדבר. ביחס לכך אומר ר' יעקב בר אידי שאירוסין בלי סעודה מותרין בע"ש.

דברי שמואל שייכים, אמנם, באותה מדה לשני מקומות. בתענית פ"ד ה"ט עוסקים בדיני תשעה באב, ובכתובות דנים בזמן אירוסין. אולם העובדה, שבתענית נמצא גם מאמרו של ר' יעקב בר אידי, מוכיחה שמאמר שמואל נשנה תחילה במסכת כתובות והסופר שהעתיקו למסכת תענית התחיל להעתיק מלפני המקום הדרוש.

הוא הדין לגבי החלק שעוסק ב„לא דנין" שנמצא גם במסכת סנהדרין. מבחינת הענין, חלק זה מתאים יותר לשם מאשר למסכת כתובות. אבל כבר הרגיש בפ"מ, שהקטע שם נכנס שלא במקומו באמצע קושית הגמרא. מכאן, שגם חלק זה נשנה תחילה במסכת כתובות, אגב הדיון בע"ש, ומשם הועבר למסכת סנהדרין.

כל הסוגיא הועברה ממסכת כתובות למסכת ביצה אגב ה„לא דנין ולא מקדשין" בשבת וביו"ט שבמשנתנו. מכיון שהסדר במשנתנו הוא „לא דנין — לא מקדשין", הסדר בסוגיא שונה מזה שבמסכת כתובות ומביאים תחילה הדיון ב„דנין" ואח"כ הדיון ב„אירוסין" [92].

91) ועיין ברידב"ז שם שהרגיש בזה, ולכן הוא מציע שהסוגיא שייכת למשנת: אין נותנין כלי תחת הנר וכו'. אולם כבר העיר מו"ר ב„על הירושלמי" עמ' 18 בהערה: כי דרך מסדר הירושלמי להביא סוגיות שלימות ממקום אחר אם יש להן אפילו יחס קלוש לסוגיא העיקרית. ולדוגמא וכו'.

92) ועיין בפירוש רביעו להלן עמ' 228 ד"ה אפי' בתשעה באב.

פ"ה ה"ב, ס"ג ע"א־ע"ב (להלן עמ' 229): רבי יעקב בר אחא... משום שבות שהתירו במקדש. נמצא גם בפסחים פ"ח ה"ג ל"ו ע"א ע"י המשנה: האומר לבניו הריני שוחט את הפסח על מנת וכו'. הסוגיא נשנתה בעיקרה במסכת ביצה, כי רק שם המשנה דנה ב"מקדישין" ביו"ט. הסוגיא הועברה למסכת פסחים כי מחלוקת דומה בין ר"י ור"ל בענין "יוצא לחולין וחוזר וקדש" נמצאת שם ביחס למשנת: האומר לבניו וכו'. יתר על כן ההמשך שם שדן בחלק השני של המשנה, נראה כהמשך ישר למשא ומתן שדן בחלק הראשון של המשנה וסוגיין אינה אלא כמפסיקה באמצע.

פ"ה ה"ב, ס"ג ע"ב (להלן עמ' 230): אילין אינין... כדי להעביר שמנוני' שעליה. נמצא גם במגילה פ"א ה"ח ע"א ע"א[93]. מכיון שגם המשנה "אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד", שבה דנה הסוגיא, גם כן נמאת בשני המקומות, מסתבר שהסוגיא נשנתה תחילה ע"י מקומה העיקרי של המשנה. והמשנה שייכת למסכת ביצה, ונשנתה במגילה דרך אגב בשורות המשניות של: אין בין[94].

פ"ה ה"ג, ס"ג ע"ב (להלן עמ' 236): אמר רבי בא תחומין... אין בהן ממש. נמצא גם במע"ש פ"ב ה"א נ"ג ע"ג. כבר העיר בפ"מ שעיקר הסוגיא הוא במע"ש וכאן נתקצרה הסוגיא. דברי רבי בא שם הם תירוץ לקושיא על ר' יוחנן ממשנתנו.

פ"ה ה"ד, ס"ג ע"ב (להלן עמ' 237): כל ההלכה (חמשה דברים... ובלבד בנקטפת). נמצא גם בברכות פ"ח ה"ו, י"ב ע"ב. הברייתא נמצאת בתוספתא ביצה פ"ד ה"ז, מהד' ליברמן עמ' 302, כתוספת למשנתנו, שמעתיקה לפני כן: הגחלת כרגלי הבעלים והשלהבת ככל מקום. מאידך, מחלוקת האמוראים ב"מברכין על השלהבת וכו'" שייך יותר, מבחינת העניין, למסכת ברכות. ויתכן שהברייתא נסדרה בעיקרה בשני המקומות, ומחלוקת האמוראים שייכת למסכת ברכות והועברה אח"כ לביצה. ואפשר שהמקור של כל הקטע הוא כאן, והועבר אח"כ לברכות ואין להכריע.

אמוראים

ראוי לציין שתורתו של ר' אלעזר, שחלקו גדול בירושלמי, אינה מרובה במכילתין. הוא נזכר רק שלוש פעמים[95]. כמו בירושלמי כולו, נשתמרה גם בירוש' ביצה חלק מתורת אמוראי בבל, שאינה נמצאת בבבלי[96]. בעיקר הם מאמרי רב, שמואל, ורב חסדא[97], ומספר קטן של מאמרי תלמידיהם רב הונא ורב יהודה. וכן מובא מאמר אחד בשם כל אחד מן האמוראים הללו: רב נחמן בר יעקב (פ"ד ה"א, ס"ב ע"ג), רב אבא בר חנא (פ"ד ה"ד,

93) אמנם בשינוי סדר, וזה רגיל בסוגיות כפולות גם בבבלי.

94) ועיין לעיל עמ' 35.

95) פ"ב ה"א, ס"א ע"ב, פ"ג ה"ט, ס"ב ע"ב, ופ"ה ה"ב, ס"ג ע"א. זה לא כולל ר' ליעזר שנזכר פעמיים (פ"א ה"ו, ס' ע"ג, פ"ב ה"א, ס"א ע"א), שהוא אמורא אחר. עיין ב"מבוא הירושלמי" לרוז"ף בערכו, קי"א ע"ב. מביאים גם בשמו של ר' אלעזר שלשה מאמרים בענין יום טוב בבבלי, שאחד מהם מובא גם בירושלמי.

96) כמו כן נשתמרו בבבלי חלק מתורת אמוראי א"י שאינה נמצאת בירושלמי, אולם במסכת ביצה בבלי אין הרבה מתורתם של אמוראי א"י. נזכרים רבי יוחנן, ר' אמי, ר' אסי ר' אלעזר ור' אבהו. מאמרי ריש לקיש שם, אינם דנים בהלכות יום טוב.

97) רגיל בירושלמי, שמאמרי רב חסדא מרובים

ס"ב ע"ד) רב מתנה[98]) (פ"ג ה"ו, ס"ב ע"א), רב קטינה[99] (פ"א ה"ו, ס' ע"ג), ורבי אבא (= רבא) בר יוסף[100]) (פ"א ה"ג, ס' ע"ב).

במכילתין נמצאים גם שמות של אמוראים אחדים, שאינם נזכרים בשום מקום אחר בתלמודים ובמדרשים[101]), וכנראה בטעות יסודם:

רב הושעיה בר רב יצחק. נזכר רק בביצה פ"א ה"ו, ס' סע"ג. ולפני הראשונים היו כאן גרסאות שונות, כולל הגרסא שלפנינו, עיין באהצו"י עמ' 10. ויש להוסיף ראבי"ה ח"ב סי' תשל"ח, עמ' 439, ושם הגרסא היא, כמו באו"ז ח"ב סי' של"ח, ובאגודה ביצה סי' ט"ז, רק: רבי יצחק. והנכון הוא, כנראה, בשרי"ר עמ' 171: רב[102]) הושעיא בש' ר' יצחק[103]).

חינגא קרתחייא. נמצא רק בביצה פ"א ה"ה, ס' ע"ג. והנכון הוא כמו בשבת פט"ז ה"ב, ט"ו ע"ג, מקור המאמר, "ר' חינגא קרטיגנאה", כלומר, מעיר קרטיגנא שהיה מושב של עוד אמוראים[104]).

רבי יוצדק. נמצא רק בביצה פ"א ה"א, ס' ע"א. והנכון הוא במקבילה שביעית פ"ט ה"א, ל"ח ע"ג: רבי אבא בר זמינא בשם רבי יצחק.

יצחק דהבא. נמצא רק בביצה פ"א ה"ט, ס' ע"ד. וכ"ה ("דיהבא") הגרסא בח' הרשב"א לביצה י"ד א'. אבל באו"ז ח"א סי' ת"ו וח"ב סי' של"ט "יצחק דהכא", ובשרי"ר עמ' 172: יצחק דהבה. (בחילוף רגיל של "ב" ו"כ" "א" ו"ה"). ולדעת רטנר, באהצו"י שבת ע' 6, הנכון הוא: יצחק דהכא. והוא מציין שם למדרש רבה קהלת פ"א: ונתתי את לבי רבנן דתמן בשם ר' יצחק דהכא ור' טוביה בשם ר' יצחק וכו'. והוא מוסיף שגם בירושל'

משל חבריו. במסכת ביצה, הוא נזכר יותר בירוש' מאשר בבבלי.

98) עיין בהע' 12 לירוש' פ"ג.

99) ויתכן שזוהי הפעם היחידה שרב קטינה נזכר בירושלמי. אמנם אומנסקי בספרו "חכמי התלמוד ירושלמי" מציין גם למגילה פ"א ה"ט, אבל אני לא מצאתי את רב קטינה שם. ובכר בספרו הגרמני "טרנדנטן" בכלל אינו מונה אותו בין האמוראי בבל שמובאים בירושלמי.

100) וזוהי הפעם היחידה שרבא נזכר בירושלמי. המעניין הוא, שמאמר זה של רבא הגיע לבבל דרך א"י (בבלי ח' א').

101) אינני כולל את האמורא "ר' קיריס דאידמא" (עיין בפ"ב הע' 263 לפירוש רבינו), שנזכר רק בביצה פ"ב ה"ח, ס"א ע"ד ובמקבילה בשבת ספ"ה, ז' ע"ג, כי מקור הסוגיא הוא במסכת שבת. עיין לעיל עמ' 36.

102) ויש שם סימן קיצור, בין ה"ר" וה"ב". ואולי ה"ב" היא השלמה מאוחרת למה שהיה כתוב לפני כן: ר' (= התואר רבי או רב).

103) ואפילו אם גרסא זו היא הנכונה, זה הוא המקום היחיד שר' הושעיא מוסר בשם ר' יצחק, ואולי הכוונה היא לר' הושעיא בר שמי מקטרין והוא מוסר בשם ר' יצחק בן אלעזר רבו, עיין ב"מבוא הירושלמי" לרז"ף ותותו"א בערכם. וביק"ר פל"ט, ט, הוצ' מרגליות עמ' תשכ"ט: ר' הושעיא בריה דר' שמלאי דקסרין בשם ר' יצחק בר זעירא. והאמורא ר' הושעיא בריה דר' שמלאי אינו נזכר בשום מקום אחר, ועיין שם בחילופי נוסחאות של ר"מ מרגליות, שבכמה כה"י כתוב "שמאי" במקום: שמלאי. ואם הגרסא "שמאי" היא נכונה, לא קיים אמורא בשם ר' הושעיא בריה דר' שמלאי ויכולים גם לקבוע ביתר דיוק את זמנו של ר' יצחק בר זעירא שנזכר גם בבבלי (שבת כ' ב', ל"ג ב', יבמות צ"ז א' ובכורות ל"א ב). מה שלא תהיה הגרסא, אולי הכוונה בירושלמי כאן היא לר' הושעיא ור' יצחק שנזכרים שם, וצ"ע.

104) עיין בעה"ש ח"ז ע' קרתיגיני, די"ט ע"ב,

כאן רצו להבדיל בין ר' יצחק דהכא, של א"י, לר' יצחק עטושייא ששאל אותה שאלה[105]. אמנם השם יצחק דהבן מופיע בגיטין פ"ד ה"ו, מ"ו ע"א, אבל לפי רטנר צ"ל גם שם: יצחק דהכן. ואפילו לא נקבל את דעת רטנר, מסתבר שהאמורא בביצה הוא האמורא בגיטין חד הוא.

לוי סריסא. נזכר רק כאן פ"ב ה"ה, ס"א ע"ג (ובמקבילה שבת פ"ג ה"ג, ו' ע"א). וז"ל מו"ר בהירוכ"פ עמ' 84: רטנר מעיר על ירוש' גיטין פ"ו ה"ז, מ"ח סע"א: לוי פריסא הוה עבר מן אתר לאתר וכו' ומשער שאולי אחד הוא. וכן נראה, מפני שהחלוף בין "ס" ו"פ" הוא קל מאד. מובן הדבר שלפי זה אין להביא בחשבון כלל את הגהת שי"ר: לוי בר סיסי, כי מהסוגיא בגיטין רואים שהיה עוד חי בזמן מאוחר, ולוי בר סיסי נפטר בחיי אביו של שמואל.

בפסידר"כ הוצ' בובר ע"ד ע"א הע' כ"ו, דק"ס ב"ק קמ"ג ע"א אות ד', וב"הלכות הירושלמי להרמב"ם ז"ל" עמ' מ"ו אות ד' ד"ה ובירושלמי.

105) שאלתי ר' יצחק עטושייא אינה נמצאת בכי"ל ודפוסים, אבל זה היה לפני הראשונים. עיין בפ"א הע' ס"ו לירושלמי.

מבוא חלק ב

באדיבותו הרבה, מו"ר הגר"ש ליברמן, הסכים שאדפיס כאן החלק ממאמרו "משהו על מפרשים קדמונים לירושלמי", שדן בר"א אזכרי בכלל, ובפירושו לביצה בפרט, שנדפס ב"ספר היובל לכבוד אלקסנדר מרקס", ניו־יורק תש"י.

פירוש ר' אלעזר אזכרי לזרעים ומועד

פירוש לירושלמי ברכות שמיוחס לר"א אזכרי[1]) נדפס מכת"י בירושלמי דפוס זיטומיר, פיטרוקוב, ווילנא. חכם זה פירש חלק גדול מן הירושלמי, ור' שלמה עדני במלא"ש הביא הרבה פסקאות ממנו. עיין במלאכת שלמה ברכות פ"ו מ"א ומ"ג; פאה פ"ד מ"ח, מ"י, פ"ו מ"ג, פ"ז מ"א, מ"ז, פ"ח מ"ו; דמאי פ"ב מ"ד, פ"ד מ"א, מ"ב, פ"ו סמ"ב, מ"ו, פ"ז, מ"ג, מ"ה; תרומות פ"א מ"ד, פ"ב מ"א ומ"ב, פ"ד מ"י.

במבוא לירושלמי כפשוטו (עמ' כ"ז) הוכחתי שר' אלעזר אזכרי חבר פירוש לירושלמי פסחים (לכה"פ לפסח ראשון) ורישמתי את המקומות שר' שלמה עדני מעתיק ממנו עיי"ש, ויש להוסיף מלא"ש פ"ד מ"ו ד"ה הספרים[2]). מתוך הפיסקאות שבמלא"ש לזרעים ולפסחים אנו רואים שהמפרש כתב באריכות והרבה להביא את דברי הראשונים[3]) וגם באר לפעמים את המשנה באריכות.

והנה גלה לי חברי הגדול והפרופ' ר"א מרכס שבספריה כאן נמצא פירוש בכת"י לירושלמי ביצה ממחבר בלתי נודע, ובטובו מסר אותו לידי. הכת"י הזה נקנה מן מוה"ס שווגר ופרנקל מוויגנא והוא מתואר ברישימתם, אוצר כלי חמדה ח"ג, עמ' 29 מספר 301: "פירוש על ירושלמי מס' ביצה להג"מ יוסף בי רב (החתום בראש הספר) מצפת וכו', 56 דפים בתבנית 4°, כתיבה מזרחית עתיקה, ובסופו וסליקא מסכת בס"ד שנת השל"ז (עשרה לאלול". ברם החתימה בראש הספר היא מאחד הבעלים של הכת"י ולא של המחבר, ואחר המלה "לאלול" כתוב שם: ע"ש (ערב שבת? וי' אלול חל בע"ש בשנת של"ז) י'צ'ע' מ'ל'א י'ס' (תהלים מ"ו ח').

הכתב הוא בלי ספק של המחבר עצמו, אלא שלפעמים הכתיב המחבר באמצע לאחד מתלמידיו. מעבר לדף האחרון שבכת"י כתוב: הסכמה חזקה קרויה בכל יום מאבי זקני לא אצא מצפת. כתה"י מכורך עם ספר מסורת הירושלמי לר' יהודה לבית גדליה שנדפס

1) והוא לו, עיין מ"ש ע"ז להלן באריכות.

2) ר"א אזכרי מביא שם את המאירי וחולק עליו. ספרי המאירי היו מצויים בצפת, עיין שה"ב בערכו, ועיין מנות הלוי לר"ש אלקבץ קל"ט ע"א.

והר"מ לונזנו (שתי יָדות ק"מ ע"ב) כותב: וביצותי בתוספות ורש"י והרשב"א ופירוש המאירי.

3) עיין מלא"ש פ"ו מ"ג, תרומות פ"ב מ"א, פסחים פ"א מ"ו, ד"ה א"ר מאיר (הפיסקא השניה), פ"ג מ"ב ד"ה ואם, פ"ד מ"א ד"ה ואל ישנה.

בקושטא בשנת של"ג (שנת לאור יומם). המחבר רשם שורה שלמה של חלומות מעבר לדף האחרון שבכת"י והמשיך אותם על השער של מסורת הירושלמי ועל הדף האחרון שבספר זה ועל דף חלק הכרוך בסופו. רוב החלומות הם ע"ד בן זכר שהמחבר מצפה לו כל הזמן. נזכרים בו זמנים שונים משנת שמ"ד עד סוף שנ"ט. בסוף מסורת הירושלמי כתוב: „שנת שנ"ו חכמים קבלתי סמיכת"[4], ואין לדעת אם זה רשימת חלום או מעשה שהיה. וכבר ע"פ סיגנון הפירוש שערתי שהוא מר' אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים שחי בזמן ההוא[5] בצפת, שהרי כבר ראינו שהוא חבר פירוש לירושלמי זרעים וחלק ממועד. סיגנון פירושו מזכיר לנו בהרבה את הפיסקאות המובאות בשם ר"א אזכרי במלא"ש הנ"ל. אח"כ מצאתי מפורש בגליון דף האחרון של מסורת הירושלמי: אל ישוב ד"ך נכלם (תהלים ע"ד כ"א). ד"ך לאלול השנ"ט קודם סליחות שלו' לך לא תמות[6], ואחר סליחות שלום לך אל תראו עד תחרישון (שמות פי"ד, י"ג-י"ד), פתר הש"ח (השאלת חלום?) שיולד לי בן ואקרא חי לא מת. ושלו' לכם (כלומר, שקרא: שלום לכם) והיינו לתרין נשין דילי מיבי תרין בנין. הלכנו לברית מילה לבית יעקב וחבחורתינו אני ויצחק חבר ואהרן מכיר בקומי מחלומי שמעתי בקול גדול[7] הנה נולד בן לכמהר"ר אלעזר אזכרי[8] נר"ו. ואמרתי אמן כן יעשה ה' בשנה זו. וסימן אהרן הריון. ומכיר, את הבכור בן השנואה יכיר (דברים כ"א י"ז), ונכרין דברי אמת[9].

נמצאנו למדים מכאן שר' אלעזר אזכרי היו לו שתי נשים ולא היו לו בנים ונפטר בין כ"ה אלול שנ"ט ושנת שס"א, שהרי הוא נזכר בברכת המתים על שער ספרו שנדפס בווניציאה שנת שס"א. וכבר העיר הורוויצקי[10] על העובדא שר' נפתלי אשכנזי תושב צפת שמע על פטירתו של רביבו בשעה שהיתה בגולה[11]. מכיוון שיש לשער שר' נפתלי כתב את הקדמתו לספרו אמרי שפר בשנת ש"ס (או שס"א), ושם הוא אומר (ט"ז סע"ב): זה לי ששה שנים אשר לא שאלותי ולא שקטתי וכו' כי עזבותי גרשוני וכו', הרי מוכח שהשמועה הגיעה אליו אחרי שנת שנ"ד. ומזה מסיק הורוויצקי שר"א אזכרי נפטר בשנת ש"ס בערך. ועכשיו ראינו שהוא כיוון לאמת[12]. ממשפחתו הוא מזכיר בפירושו לביצה (א' ע"ב): ואחי' הגדול החכם ר' מלכי פירש שעל תירוץ ד' זעירא קאי וכו'.

4) כנראה שכתב מקודם: קבלתי סמיכת, והוסיף אח"כ: חכמים.

5) ספר חרדים נתחבר, כידוע בשנת שמ"ח, כמפורש בספרו שם בד"ה, ג"ה ע"א.

6) עיין שופטים ו' כ"ג.

7) עיין בס' חרדים פ"ח במצות התשובה, פ"א ע"א: וזהו שלפעמים מתעורר באדם רוח טהרה מקול הקורא לאזן נשמתו, ומכל מקום לא יזכה לזה השומע קול החכם המוכיח וכו', עי"ש.

8) בס' חרדים ד"ו נדפס על השער: אזקרי. זר' יוסף סמברי (לפי נויבאוער, סדר החכמים וקורות הימים ח"א עמ' 150 ועמ' 151) מכנהו אזיקרי, אבל אין ספק שהמחבר בעצמו כתב את שמו אזכרי, כמו שהוא אומר בהקדמתו לס' חרדים, ג' סע"א: ואני עפר רגליכם אלעזר בכ"ר משה בן החכ' חסידא קדישא כ"ר אלעזר אזכרי נ"ע. וכן מוכח מן האקרוסטיכון של הרהטא שלו בספרו הנ"ל, מ"ג ע"א, והעיר על המקום האחרון גייגר בשם שי"ר בכתב עתי לתיאולוגיה יהודית שהוציא לאור, ח"ב, 1836, עמ' 514.

9) כלומר הוא דרש את השם אהרן מכיר.

10) „ציונים" לזכרו של שמחוני עמ' 152.

11) אמרי שפר, ווינציאה שס"א, ק"ע ע"א.

12) לפי דרכנו למדנו שגם ר' יעקב בי רב (בן אברהם בנו של ר' יעקב בי רב המסמיך) ור' יעקב איל מצרי אבולפיא (בן בתו של מהר"י בי רב המסמיך, עיין תולדות חכמי ירושלים לפרומקין ח"א, עמ' 55) נפטרו באותו זמן, עיין באמרי שפר קס"ז ע"א וק"ע ע"א.

כשספרתי את הדברים לר' משה לוצקי גלה לי שיש כאן בספריה כת"י [13] של ר' אלעזר אזכרי עצמו ובין שאר הדברים נמצאת שם תעודה בכתב ידו ובחתימתו [14]. ההשוואה בין כתה"י הזה ובין הפירוש למס' ביצה מראה ששניהם נכתבו ע"י אדם אחד. [15]. הדף הראשון והאחרון של כת"י הנ"ל משלימים את החלומות שראה והמחבר אחרי שנת של"א. שוב הראה לי מר לוצקי שעל הדף האחרון כתוב: היום ד' מ"ב לעומר נשלמו לי ל"א שנה כי ביום זה עצמו בשנת הרצ"ג נולדתי ביום ד' מ"ב לעומר, והיום שנת השכ"ד. וכן להלן שם: השל"א ליצירה יום ראשון לאדר ב' א' בשבת הריני בן ל"ח. נמצאנו למדים שרבינו נפטר בן ששים ושבע בערך.

ואשר לעצם הספר הרי הוא מלא וגדוש תורה וחכמה. הוא מעתיק בקביעות מספרי הראשונים מדפוס ומכת"י והוא מרבה להביא מס' המכתם, מפי' ר' יהונתן על הרי"ף, מה' יו"ט להר"א אב"ד ואחרים. את נוסח הירושלמי הוא מגיה תכופות, ופותח ב"ה"ג", כדרכו בפירושו לברכות, אבל לעתים קרובות הוא מעיר במפורש שכן הוא בכתבי יד (של הירושלמי).

כן, לדוגמא הוא כותב (6 ע"א, לפ"א ה"ג, ס' ע"ב): לטעות בו כהמפרש ואזיל אם אומ' את כן כו', ולא גרסינן אמר ליה, וכן היא בספרי כתיבת יד, וה"פ אם אומר את כן שיכסנו אתי למטעי ולומר וכו'. והנה הגירסא "אמר ליה" היא לא רק בדפוסים אלא גם בשרי"ר עמ' 162, שו' 20. אבל בקטע אחר (שם עמ' 164 שו' 18) חסרות באמת המלים הללו.

וכן הוא כותב [16]: ה"ג בספרי עתיקי שחק מרך [17]. ברור שהכוונה כאן לספרים עתיקים של הירושלמי, ולא של הראשונים, שהרי למעלה בסמוך כתב בפירוש: וי"ב לי חסר בדפוסים, ור"ן הביאו בחדושיו ובפירושו על הרי"ף וז"ל, ר' יצחק עטושיא שאל לריש לקיש מהו לשחוק קונדיטון ביומא טבא [18] וכו', ומכאן מוכח שהעיר על מקורו כשהגיה ע"פ הראשונים.

וכן הוא אומר (18 ע"ב, לפ"ב ה"א, ס"א ע"א): מ"ט דר' יהושע את אשר תאפו ואת אשר תבשלו בשלו. כך הנוסחא בספרי הדפוס ובספרי כתיבת יד וכו'.

וכן שניהם בפ"ד ה"א (בד"ח ה"ב), ס"ב ע"ג: ואומר בפני שמואל בטפול לה. והוה רב נחמן בר יעקב הוי בה. וכתב ע"ז הרב (39 ע"ב): ה"ג בספרי כתיבת יד ואמ' שמואל בנפולה, וה"פ דשמואל סיומא דמילתיה לאו אסמוך דאסר הוא קאי, אלא אף אסוכה דאסר מתני' ליטול ממנה קאי, ובדנפלה קאמ' דליכא סתירת אהל [19], ולא תקשי א"כ תנאי למה לי הא ר"ש לית ליה מוקצה, ושמואל פסק כוותיה לעיל פ' אין צדין [20], והא אמרו בבבלי (ל' ב') דאפי' ר"ש

13) פי' על בבלי נדרים, טיוטא מס' חרדים ועוד.

14) בכת"י זה נמצאים כמה דברים מאנשים אחרים.

15) גם בכת"י ההוא נראה שהכתיב לפעמים לאחרים.

16) 13 ע"ב, לפ"א ה"ט, ס' ע"ד: שחק הוא מרק.

17) וכ"ה אצל הראשונים, עיין אהצו"י שם עמ' 13. ובשרי"ר עמ' 172: שחק הוא מרך, וכ"ה גם בכי"ל, ובהוצאות הירושלמי היא פשוט טעות הדפוס.

18) וכ"ה בשדי"ר שם, ועיין אהצו"י עמ' 12.

19) המחבר כתב כאן כארבע שורות ומחק אותן.

20) רה"ו, ס"ב ע"א. והמחבר שלנו מציין שם לבבלי שבת קנ"ו ע"ב. ועל מה שאמרו שם בסוף ההלכה: אמר ר' בא רב יהודה בשם שמואל הלכה כר' יודה, מעיר המחבר (35 רע"א): ואימוראי גיהו ואליבא דשמואל.

מוזה בהאי מוקצה, דזוקא גבי מותר השמן שבנר שבת אר"ש דלא הוי מוקצה, דאדם מצפה מתי יכבה הנר, אבל בסוכה והבריאה אין אדם מצפה שתפול, ואם היתה רעועה התיר ר"ש בבבלי בלא תנאי, דהא דעתיה עילוה כמותר השמן שבנר. והוה רב נחמן בר יעקב הוי בה טעות הוא, ובספרי כתיבת יד ליתיה.

והנה גרסת ספרי כתיבת יד שהיו לפני המחבר מתנגדת לא רק לדפוסים שלנו, אלא גם לגירסת הרשב"א והרא"ש, ורק בכתוב שם להראב"ד[21]) גורס: אמרי' בשם שמואל בנופל לה. ברם מסופקני מאד אם אין שם ט"ס[22]), שהרי כן הוא מפרש שם: והאי נופל לא (צ"ל, כנראה: טפל לה) דקאמר אפשר דהיינו אסורייאתא[23]). ופירוש זה מתאים לגירסא: בטפל לה. והמאמר "והוה רב נחמן בר יעקב הוי בה" שחסר בכת"י של המפרש שלנו היה לפני הראב"ד שם.

ויש שגירסת כתה"י שהיו לפני המחבר מאירת עינים, וכן שביבו בפ"ה ה"ג, ס"ג ע"ב: אמר ר' בא תחומין עשו אותן כמידת הדין וכו' ר' יוחה פוטר במים שאין בהן ממש. מה נפק מביניהון המים מאן דאמר מפני שאין בהן ממש הרי יש בהן ממש, מאן דאמר מפני שהן נבלעין בעיסה, הרי אינן נבלעין בתבשיל. והחסרון והשבושים נראים לעין. אבל הרב המחבר כותב (53 ע"ב): בספרי כתיבת יד איכא הכה פסקא דאשה ששאלה, ועלה קאי ר' בא, ואמר תחומין עשו אותן כמדת הדין כו', ר' יהודה כו', פסקא היא, ואחר שהביא בריתא או שמועה דלעיל על מלתיה דת"ק, מייתי בריתא על מלתיה דר' יהודה, וה"ג אית תנויי תני מפני שנבלעין בעיסה מה (נפק) מביניהון חמין. וכן מצאתי בספרי כתיבת יד. וכן בתוספתא (פ"ד סה"ו) מפני שנבלעין בעיסה. מה נפיק מביניהון, כלומ' מאי ביניהו דהני תרי תנאי, תנא דמתני' ותנא דבריתא אליבא דר' יהודה, ומשני חמין, כלומ' אשה ששאלה מחברתה מים וחממה אותן ביום טוב ובשלה באותן מים הבשר ושאר התבשיל. והכי מוכח לקמיה דמסיים בתבשיל, ופתח בחמין וסיים בתבשיל, אלא ודאי לתבשיל קאמ'. אבל חמין לבדן ודאי לכ"ע כרגלי המשאיל, כדאמ' לקמן בור של יחיד כרגלי היחיד כו', ולא אמ' מים אין בהם ממש אלא בעירבן בדבר עבה ונתפש ביד: ה"ג מ"ד מפני שאין בהם ממש הרי אין בהם ממש, כלומ' הואי המים החמין שבתבשיל והוא המרק אין בו ממש ואינו נתפש ביד, אבל למ"ד מפני שנבלעין בעיס' הרי כאן לא נבלעו בתבשיל, והוי תבשיל הזה כרגלי שתיהן, אבל ודאי אם עשה התבשיל עב ולא ניכר מרק צלול, כעיסה דנבלעין המים בה דמי.

ועיין במפרשים שהשלימו מדעתם את התוספתא וגם הגיהו: מפני שאין בהם ממש, אבל נדחקו בפי' המלה "המים".

כבר אמרנו שהמפרש מגיה בירושלמי לעתים קרובות מאד, וכותב סתם: ה"ג, וצריך בכל מקום עיון בדבר אם הגיה ע"פ כת"י של הירושלמי או ע"פ הראשונים או מדעתו. וכ"ה כותב בתחילת המסכת (א' סע"א): ה"ג ברם כמאן דאמ' ספק הכן מותר מותרות[24]), ומשני מודה הוא כו' נשרין כו', כלומר דלא דמי נתערבה לפירות שנשרו ספק מאתמול ספק

21) תמים דעים סי' רמ"ב, ע' ע"ד, ועיין אהצו"י שם עמ' 32.

22) שנתפרדה הטי"ת ל"נו", ט"ס רגילה מאד.

23) עיין בפירש"י ל' ב'.

24) מלה זו חסרה בהוצאות שלנו.

מהיום, דהיינו ספק מוכן וכו'[25]. ולא מצאתי לו חבר לרבינו בגירסתו[26]. וכנראה שהגיה ע"פ כת"י, שהרי היה יכול לפרש את פירושו גם בלי הגהה, כפי' בעלי ק"ע ופ"מ.

כשרבינו מגיה ע"פ הראשונים הוא ע"פ רוב מעיר על מקורו. כן, לדוגמא, הוא כותב (2 ע"ב): ה"ג כשרה שינקה מן הטרפה קיבתה אסורה כמשנה אחרונה וכן כתב רמב"ן במ' חולין פ' כל הבשר ומצא כן הנסחא בספרים של הירושלמי כאן, וכן מצאתיה בספרים של דפוס במס' ע"ז פ' אין מעמידין וכו'. ולפי דרכנו למדנו שהרמב"ן חבר פירושו לכה"פ עד קט"ז ע"ב בחולין[27].

ברם ברור שהמחבר הגיה לפעמים מעצמו נגד הספרים. וכ"ה כותב (15 ע"ב, לפ"א ה"י, ס' ע"ד): בקדמיתא כו', בראשונה היינו אומרים שיפה אמ' ר' זעירא שהמשמר למרקד דוקא דמי, שאוכל למטה ופסולת למעלה, ויש טעות סופר בספרים שכתוב בהם וסולת למעלה. הגהה זו היא נגד כל הספרים, שהרי הגירסא "וסולת" היא גם בשרי"ר עמ' 392 שו' 5 ובמקבילות בשבת פ"ז ופ"כ ובקטע מן הגניזה שפרסם הרי"ן אפשטיין בתרביץ ש"ג עמ' 244. וכבר הגיהו את הירושלמי באופנים שונים[28], אבל כבר העירו שאין ספק שגירסת הספרים נכונה, כמפורש במשנת אבות פ"ה מט"ו, עיין מ"ש בהירושלמי כפשוטו עמ' 144 ובהערתי אצל הרי"ן אפשטיין שם. ועיין גם בשערי תורת א"י לרז"ו רבינוביץ עמ' 170.

ואשר לפירושי רבינו בכלל כבר אמרנו שהוא מפרש לפעמים באריכות ובהרחבה ומבאר דרך אגב גם את הבבלי, ולעתים רחוקות נכנס גם לדחוקים, עיין, לדוגמא, מ"ש בהירושלמי כפשוטו עמ' 441. וכן מפרש רבינו (7 ע"ב, לפ"א סה"ג, ס' רע"ג): דכך אנו אומרים, כלומ' כך אנו מקובלים דאסור להשתמש ע"ג קרקע וכו'. וכן פי' בק"ע שם. אלא שרבינו היה יותר עקבי ופירש (49 ע"ב) גם בפ"ה (ה"ב, ס"ג ע"א): ומשני כך אנו אומ' כו', כלומר דלא פלוג רבנן במלתיהו, דהרי י"ל דאסור לדוש ע"ג זמורה שהיא מוטלת בארץ, אע"ג דאינה גבוהה ג' טפחים כדלקמיה, אע"ג דכל פחות מג' כלבוד דמי. והק"ע פי' כאן כך אנו אומרים בתמיה. וכבר ראינו לעיל (עמ' ר"צ העי"ש בהערה 18) שנחלקו הראשונים בפי' הביטוי כך אנו אומרים שבירושלמי.

נציע לדוגמא את פירושו לירושלמי פ"א ה"ב. וכן שנינו שם: ר' זריקן[29] בשם ר' יוסי בר' חנינה לא שנו אלא לביעורו הא לאכילה כזית. ר' אבהו בשם ר' יוחנן בין לביעורו בין לאכילה כזית. קם ר' מנא עם ר' חזקיה אמר ליה מן הן שמע רב[י] הדא

25) במלא"ש פסחים פ"ד סמ"ח מעתיק: וכתב הר"א אזכרי ז"ל ובירוש' ריש מסכת ביצה ספק היום נשרו ספק מאתמול נשרו פלוגתא דר"ג ורבנן כדאיתא בריש אין צדין בבבלי ובירושלמי, ור"ג דשרי התם כאנשי יריחו, ורבנן דהתם כרבנן דהכא ע"כ. ברם בפירושו לביצה לא הזכיר רבינו כלל את עניין אנשי יריחו אלא העיר: ופלוגתא דספק מוכן (בין השורות הוסיף: בפ"ק דשבת שם) ולקמן פ' אין צדין בבבלי ובירושלמי. והדברים מובנים שבפסחים הוא תולה את שיטת אנשי יריחו בר"ג, אבל כאן אין צורך לתלות את שיטת ר"ג באנשי יריחו, שאין תולין תני בדלא תני.

26) עיין אהצו"י עמ' 1.

27) הפירוש המיוחס להרמב"ן שלפנינו (והוא לתלמידו, עיין בקונטרס מפרש השלם לפריימן ז"ל) נפסק בדף צ"ט א', ובסופו כתוב: עד כאן מצאתי.

28) ובאהצו"י שבת 97 ובמקור ברוך לר' ברוך אפשטיין כיוונו להגהת הרב כאן.

29) וכ"ה גם בפסחים פ"ה ה"ד, ל"ב ע"ב, בשרי"ר עמ' 160, שו' 6 ובקטע שנתפרסם לעיל עמ' רנ"א.

מילתא. אמר ליה מן ר' אבהו. אמר ליה ואוף[30] (ו)אנן אמרין ר' אבהו בשם ר' יוחנן בין לביעורו בין לאכילה כזי. די לא כן ניתני שלשים ושבע כריתות בתורה.

וע"ז כתב רבינו (4 ע"א): גמ'. ה"ג בספרים ישנים ר' חזקיה בשם ר' (יוחנן) [יוסי בר' חנינה][31], ולא גר' ר' זריקא מדקאמר בתר הכי קם ר' מנא עם ר' חזקיה א"ל כו': לא שנו, לא אמרו ב"ש חמץ בככותבת: אלא לביעורו לעבור בבל יראה ובל ימצא: אבל לאכילה כזית דמדאצטריך למיכתב שאור ולא יליף מחמץ מקל וחומר משמע דלהכי כתביה הבציר שיעוריה מחמץ, ומדפתח בשאור וסיים בחמץ, דכתיב שאור לא ימצא בבתיכם כי כל אוכל חמץ ונכרתה, משמע דשיעורן שוה. ומוקמי ב"ש השואתן לאכילה, וכסתם שיעורי תורה דהם כזית וחילוקן לבעור, כך מפ' בתל"ב (= בתלמוד בבלי, ו' ע"ב) ופרש"י דאמרי ככותבת משום דאשכחנא ביום הכפורים דשיעורו כך: ר' אבהו כו', אף אלו דברי ר' חזקיה ששמע מר' אבהו בשם ר' יוחנן מלתא דפליגא על הא דאמ' תחילה בשם ר' יוסי בר חנינא: בין לביעור בין לאכילה כזית. לא קאי ר' יוחנן על דברי ר' יוסי בר חנינא שדבריו היו על ב"ש, ודברי ר' יוחנן אי אפשר דקאי אב"ש, דהא בהדיא אמרו במתני' שאור בכזית וחמץ בככותבת, אלא על כרחין אב"ה קאי וה"ק בין לביעור בין לאכילה אמרו ב"ה כזית, ולאפוקי דלא תימא דכי אפליגו, ה"מ לביעור אבל לאכילה אפי' ב"ה מודו שאור בכזית וחמץ בככותבת, מדאצטריך קרא למיכתב שאור, ולא יליף ק"ו מחמץ כדפרישי' לעיל, דמהאי טעמא מפלגי ב"ש בין חמץ לשאור, ואשמעינן ר' יוחנן דליתא, די"ל דלב"ה אצטריך למיכתב שאור דלא יליף מחמץ משום דלא חזי לאכילה, ומשמע מדברי ר' יוחנן דלב"ש בין לביעור בין לאכילה חמץ בככותבת ס"ל, מדקאמר דלב"ה בין לביעור בין לאכילה כזית, הא לב"ש בתרוייהו חמץ בככותבת, וה"ק ר' חזקיה ר' יוסי בר חנינא אמר בהדיא דב"ש מודו באכילה דחמץ בכזית, ומדברי ר' יוחנן משמע דאפי' באכילה אמרו ב"ש חמץ בככותבת: מן הן שמעה כו' ממאן שמע מר זה שאמרת בשם ר' יוחנן, שמי שאמרה לר' מנא לא הגיד לו שאמרה בשם ר' אבהו אלא הזכיר לו מריה דשמעתא שהוא ר' יוחנן: א"ל ואוף אנן אמרין ר' אבהו בשם ר' יוחנן, וכן היא לעיל בפסחים דף ל"ב, וה"פ ואף אנחנו שמענו הדבר שאמרת וגם טעמו של דבר, כדמסיים די לא נתני כו', כלומר דנתן טעם ר' יוחנן ואמר דאי לא תימא הכי דבין לביעור בין לאכילה אמ' ב"ה כזית אלא שתאמר דמודו ב"ה לב"ש באכילה דחמץ בככותבת מדאיצטריך למיכתב תרוייהו, קשיא לך הא דמני בריש מס' כריתות שלשים ושש כריתות שבתורה, וחד מניהו חמץ בפסח, שלשים ושבע מבעי ליה למתני, דהא שאור וחמץ אין שיעורן שוה, והוה להו תרי כריתות שאור בכזית וחמץ בככותבת. אלא ודאי בתרוייהו אמרו ב"ה בכזית, ומתני' דכריתות ב"ה היא ולא ב"ש, ואין זה כל כך דוחק דב"ש במקום ב"ה אינה משנה: פירוש אחר ר' חזקיה לא אמר אלא הא דר' יוסי בר [חנינא] בלבד ותלמוד מייתי לדר' אבהו הדר' אבהו הויגו דר' יוסי בר חנינא, אעפ"י שהוא בשינוי לשון כדנפרש לקמיה: מן הן שמע רב הדא מלתא שאמרת בשם ר' יוסי בר חנינא מי הגיד לך שר' יוסי בר חנינא אמר כן שוהיה ר' יוסי בר חנינא קודם לדורן וא"א שמע מפיו: א"ל מן ר' אבהו, הוא הגיד לי ששמע כן מפיו של

30) מלה זו חסרה בכי"ל ובשרי"ר הנ"ל, וכן איננה בפסחים הנ"ל, ועיין מ"ש ע"ז בהירושלמי כפשוטו שם עמ' 461.

31) הגי' "יוחנן" היא רק פליטת הקולמוס של המחבר, כפי שמוכח מכל דבריו להלן.

ר' יוסי בר חנינא: א"ל ואוף אנן אמרין ר' אב' בשם ר"י בר חנינא, כלומר אף [אנן] שמענו מר' אבהו שאמר מה שאמרת בשמו ששמע מר' יוסי בר חנינא אמרה לנו בשם ר' יוחנן בלשון משונה ובטעמו של דבר: בין לביעור ובין לאכילה כזית, כלומ' בהא פליגי ב"ש וב"ה דב"ה סברי דבין לביעור ובין לאכילה כזית וב"ש מפלגי בין ביעור לאכילה, דבאכילה שיון שאור וחמץ ובביעור שאור בכזית וחמץ בככותבת, בדאמ' ר' יוסי בר חנינא: די לא, כלומ' שאם לא תאמר כן, אלא שאף באכילה אמרו ב"ש חמץ בככותבת נתני לב"ש שלשים ושבע כריתות דודאי משנה סתמית היא, ומשמע דאתיא ככולי עלמא ולית דפליג עלה.

אחרי שעמדנו על אופי הפירוש של מס' ביצה, ואחרי שנתברר לנו שהוא יצא מידי ר' אלעזר אזכרי ז"ל, עלינו לבדוק את יחסו של פירוש זה לפירוש הנדפס ע"ש רבינו בדפוס זיטומיר ופיטרוקוב למס' ברכות [32]). שמו של המחבר לא נזכר בפירושו, אלא שמתוך הפירוש עצמו נראה שהיה ספרדי מתושבי א"י [33]) במאה הרביעית לאלף הששי [34]). הסיגנון של הפירוש לברכות הוא אמנם יותר קצר מאשר הפירוש לביצה, אבל יש לקחת בחשבון שמס' ביצה היא רבת הלכות, ובמקומות הקשים הוא מאריך גם בברכות [35]). השיטה של המחבר בשני הפירושים היא אחת: הוא מרבה להביא את ספרי הראשונים [36]), הוא מגיה את הירושלמי בהרבה מקומות וכותב סתם, ה"ג. אמנם, כפי שראינו לעיל, הוא מציין בפירושו לביצה שכ"ה בכת"י ובספרים ישנים לעתים קרובות, אבל בברכות הוא כותב בקביעות ה"ג ואינו מציין שכ"ה בכת"י, ברם ברור שגם בברכות היה לפניו כת"י, שכן הוא מעיר פעם אחת בפ"ה ה"א, ל"ז ר"ע"ב: ה"ג בספרים ישנים, כמו שהוא נוהג בביצה.

ועל כולם נאמנת עלינו עדותו של ר"ש עדני בעירו של רבינו (בצפת) סמוך לזמנו, והוא מעתיק (ברכות פ"ו מ"א ד"ה שעל היין) בשם ר"א אזכרי מלה במלה מפירושנו (פ"ו ה"ב, מ"ו ע"א) [37]).

ברם מצאתי בפירוש זה דבר תמוה מאד והוא מאמרו בברכות פ"א ה"א, ד' ע"ב: ובמדרש חזית פירש מתנות כהונה דלמא כמו איתמר בבבלי [38]), והראיתי למורי נ"ע ואמר לי לא סבירא לי משום דתיבת דילמא אין משמע איתמר. והנה סתם מורו של רבינו הוא ר' יוסף סאגיס [39]) שנפטר בשנת של"ב [40]), ולו הראה את פירוש המתנ"כ. אבל פירוש זה

32) להלן נציין את הדפים ע"פ דפוס פיטרוקוב (= וילנא).

33) בפ"ו ה"ד, מ"ז ע"א, הוא כותב: כמו שנוהגין גם היום באי"י קדמוני הארץ המסתערבים. וכ"ה משתמש בלשון ערבי ובלעז, עיין פ"ב סה"ת, כ' ע"ב ד"ה פגע, פ"א ה"א, ד' ע"ב ועוד בכ"מ.

34) כמו שנראה מתוך הספרים שהוא מביא.

35) עיין, לדוגמא, פירושו לפ"ב סה"ת, י"ח ע"ב, פ"ו ה"א, מ"ב ע"א ועוד.

36) בשני הפירושים הוא מביא את ספר הזהר, עיין ברכות פ"ד סה"א, ל"ב רע"ב. בפ"ט ה"א, ס"ב ע"ב הוא מעתיק ממדרש הנעלם. מספרי האחרונים הוא מביא בשניהם את הבית יוסף למהרי"ק.

37) מה שמעתיק במלא"ש (ברכות פ"ו מ"ג קרוב לסופה) בשם ר"א אזכרי אינו מפירושו לברכות אלא מפירושו לתרומות פ"ז שהשתמש בו תכופות, עיין רשימתנו לעיל עמ' ש"ד.

38) וכ"ה במתנ"כ שלפנינו בשה"ש רבה פ"ו ר"י.

39) עיין שה"ג ערך ר' אלעזר אזכרי והורוויצקי בציונים לזכר שמחוני עמ' 149.

40) בשנים עשר דרשות להר"י מינץ הדרש הששי, ד"ו שנ"ד ל"ד ע"א מפורש: ועתה שמעתי ותרגז בטני כי נפטר בקראקא קרובי הגאון כמהר"ר משה איסרלין ז"ל וכו', ובשבוע הזה הגיעה אלינו השמועה כי בצפת נפטר החכם השלם כמהר"ר יוסף סגיש ז"ל אשר היה איש רשום מאד מגדולי חכמי א"י. ועיין בציונים שם הע' 5, ויש שם טה"ד.

לחמש מגילות נדפס בראשונה בקראקא בשנת שמ״ח, כלומר כט״ז שנה אחרי פטירתו של ר׳ יוסף סאגיס! אמנם ר׳ יששכר בער כותב[41]). ״אמר המחבר עד כה עזרני ה׳ יתברך להשלים מלאכת הקודש והזאת במהדורא בתרא ביום שנאמר בו כי טוב ב׳ פעמים, יום שלשים לחדש אב הוא יום ראשון לחדש אלול שנת ונתתי לכם לב חדש לפ״ק״, כלומר בסוף שנת שמ״ד השלים את המהדורא בתרא שלו, ומכאן שכתב לפני כן מהדורא קמא. ברם השאלה היא כיצד נתגלגל פירושו של ר׳ יששכר בער לצפת לפני שנת של״ב? והרי בזמן ההוא כבר לא ״פרסמו״ את הספרים בכתב אלא הכינו טופס אחד כדי למוסרו לדפוס. לכאורה יש לפתור את החידה בהנחה שר׳ יששכר בער בעצמו היה בא״י לפני שנת של״ב והוא הראה את הטופס שלו לר׳ אלעזר אזכרי[42]).

אין בדעתי להכנס עכשיו לחקירה המסובכת על מקום מגוריו ופטירתו של ר׳ יששכר בער, כי מצד אחד נאמנת עלינו עדותו של ר׳ יעקב רייפמן[43]) שראה את מצבת בעל מתנ״כ בביה״ק של העיר שעברעשין אשר בפולניה, ומצד שני קשה מאד להכחיש את מסורת ר״ד קונפורטי[44]) שמציין את קברו בסימניו ובמצריו בחברון ע״י ר׳ אליהו די ווידאש[45]). ואפשר שר״י בער היה בנעוריו בא״י, ולפיכך חשבו שגם נפטר שם. ובזה תתבאר לנו גם שיטתו של בעל מתנ״כ בבאורו שנהג בה כמדת חכמי צפת שבזמן ההוא. והיו לו חוץ ממדרשים וספרים אחרים בכת״י[46]) גם ירושלמי על קלף ישן נושן טוב ויפה[47]), והיה לפניו תלמוד ירושלמי למכות פ״ג[48]) שכבר חסר בכל כה״י שהיו לפני המדפיסים באיטליה (ורק עכשיו זכינו לו ע״י הגניזה שבמצרים)[49]), וכן היה לפניו תלמוד ירושלמי שלם בסוף ע״ז[50]). והרי ספרי הירושלמי בכת״י היו בלתי מצויים מאד אפילו במזרח[51]), ומכל שכן שלא היו דגילים

41) בסוף חמש מגילות בדפוס הנ״ל, ק״ל ע״ב.

42) במדרשים מצויות כמה מקבילות לירוש׳ ברכות, ולא מצאתי שהמפרש השתמש במתנ״כ במקומות אחרים (עיין לדוגמא פ״א ה״ג, ח׳ ע״ב־ט׳ ע״א ומתנ״כ בשה״ש רבה פ״א־ב׳; פ״ג סה״א, כ״ד ע״א ומתנ״כ לקה״ר פ״ז־ב׳; פ״ז ה״ב, ג״ג ע״א־ג״ד ע״א ומתנ״כ לב״ר פצ״א־ג׳ ועוד בכ״מ). ובפ״ט ה״ב, ס״ד ע״ב פירש רבינו: בר פחין פקח. אבל במתנ״כ במקבילה (שה״ש רבה פ״ב־ה׳): בן מביש פחות וגרוע (ולעיל פ״ב ה״ח, כי רע״ב פי׳ הרב בעצמו בר פחין: פחת אחד, שפל אנשים). ונראה ששאב את פירושו מספר אות אמת לקה״ר פי״א־ט׳ (שלוניקי שכ״ה, ק״ו ע״א) שכתב: בר פחין, פי׳ אדם פקח.

43) בית אוצר הספרות ש״א תרמ״ז, אהל יששכר עמ׳ 2.

44) קורא הדורות, הוצ׳ קאסטעל, מ״א ע״א.

45) וראיתי לחכם אחד (שכחתי מי והיכן) ששער שהקימו בשעברעשין מצבה לזכרו של ר׳ יששכר בער כשנפטר בא״י, וכמדומני שהביא סמוכים למנהג זה. ברם יש די הוכחות שהרב ואחיו היו באירופה.

46) עיין רייפמן הנ״ל עמ׳ 10, הערות 18־22.

47) עיין ברשימה אצל רייפמן הנ״ל עמ׳ 10 הערה 16, ויש להוסיף עליה כהנה וכהנה. וכן היו לפניו גם ירוש׳ ברכות בכת״י, שכ״ה כותב בב״ר (פצ״א־ג׳): בירושלמי (ברכות פ״ז ה״ב, י״א ע״ב) גרס ומי צרה לי מינה לא שאלתיה. וכך מצאתי נקוד ומי צרה הצדי״ק בפתח וכו׳. וכוונתו לירושלמי על קלף ישן נושן שהיו בו מלים מנוקדות, עיין מתנ״כ וי״ר ספי״א, איכ״ר פ״ד־ב׳.

48) עיין מתנ״כ לב״ר פס״ח־ט׳.

49) עיין הלכות הירושלמי להר״מ שהוצאתי לאור, עמ׳ ס״ז.

50) עיין מש״ש עמ׳ ס״ח, סוף נספח א׳.

51) עיין לעיל עמ׳ ש״א מ״ש בשם הר״ש סיריליאו. וכן כותב הרי״ן חביב בעל העין יעקב בהקדמתו לאגדות הירושלמי מועד שיגע לבקש ספר ירושלמי לסדר מועד ולא מצא, והעתקתי את דבריו בהירושלמי כפשוטו עמ׳ 21. וכ״ה כותב בסוף ליקוטיו לירושלמי זרעים סי׳ ל״ב: לא שמעתי ולא ראיתי בעיר הזאת שום ספר מתלמוד ירושלמי ופירושיו זולת ממסכתא א׳ וכו׳, ויאמרו לי כי בעיר הזאת נמצא ביד חכם מסוים, רב מוסמך

באירופה. וכן היה לפנין פי' ר' אברהם בר' אשר על כל המדרש [52]), ורב זה היה מתושבי צפת [53]). וכן התעניין בפירושים ע"פ השפה הערבית [54]), אעפ"י שלא ידע אותה. כ"ז יכול לשמש סמוכין לדבר שחבר את המהדורא הראשונה בהיותו בא"י. והדברים צריכים עיון וברור, שהרי מן הפיסקא שבפירוש ר"א אזכרי לברכות הנ"ל אין הוכחה גמורה, מפני שיתכן שהיה לו להרב ז"ל עוד רב מובהק (מחוץ לר' יוסף סאגיס) שקרא לו מורה סתם.

ויש לציין שכתה"י שהיו לפני הרב בברכות לא היו דומים כלל לכתה"י שהשתמש בהם ר"ש סיריליאו, כמו שאפשר להווכח מהשוואה מדוקדקת של שני הפירושים, וגם לא הזכירו רבינו בשום מקום בפירושו לברכות [55]), אעפ"י שבן עירו ובן זמנו והזקן ממנו, ר"י קארו השתמש בו הרבה, עיין בתולדות חכמי ירושלים לרא"ל פרומקין ח"א עמ' 64 [56]).

ואשר לפירוש ר"א אזכרי לביצה כבר ראינו שהיו לפני הרב כת"י ישנים שלא התאימו כלל לא לנוסח הדפוסים ולא לנוסח שבשדי"ר (כת"י מצרים). ובדרך כלל פירושו לביצה היא מרגליתא דלית לה טימי, וברצות ה' נוציא את המסכת לאור עם פי' רבינו [57]).

א. תולדות המחבר וחיבוריו [1])

כפי שראינו — אנו למדים מעידותו של רבינו ומרשימת חלומותיו — שנולד בכ"ז באייר הרצ"ג (1533) ונפטר בערך ב־הש"ס (1600). בספר חרדים הוא מודיע שהוא: בכ"ר

מוכתר בכתר תורה וכהונה ספר ארוך אשר נכתבו בו בלי פירושים מדרשים רבים משיתא סדרי תלמוד בבלי וגם ירושלמי וכו', ויראה מתוכו היתה כוונת מחברו ללכת בדרך בעל הילקוט לחבר על הנדרש על אי זה פסוק מתורה נביאים וכתובים וכו', וכן הוא כותב שם בליקוטיו לתענית פ"ב: הייתי חפץ שיהיה בידי מסכת תעניות ירושלמי בספר שלם, כי עתה אין בידי אלא ספר לקוטות וכו'.

וכן לא היה שום כת"י של הירושלמי לפני הרב ר' שמואל יפה שהשלים את ספרו יפה מראה לירושלמי בקושטא בשנת שמ"ז (עי"ש בסוף הספר בד"ר, שכ"ז ע"ב), וכן לא היה כת"י הירושלמי (חוץ מכת"י עם פיר' ר"ש סיריליאו) לפני ר' יהושע בנבנשת, עיין על כ"ז להלן בנספח. כמובן שמס' שקלים היא יוצאת מן הכלל, מפני שהיתה נספחת לבבלי. וכן כותב החיד"א בברכי יוסף יו"ד סי' רנ"ט (ד' ווינא תר"ך, נ"ז ע"א): וראיתי בירושלמי כתיבת יד דגריס הא תניגן הכל מעריכין וכו', אבל אין מביאין ראייה ממציאות כתב"י של מס' שקלים לשאר הירושלמי.

52) לפי רייפמן שם עמ' 3.

53) עיין בהקדמתו לספרו אור השכל.

54) רייפמן שם עמ' 11, הע' 25.

55) עיין מלא"ש ברכות פ"ו מ"ג קרוב לסופה. ואפשר שבפירושו לתרומות הביא הרב את פירוש הרש"ס. ועיין לעיל הערה 84 על ישיבת הרש"ס בצפת.

56) לפני ר"י קארו היו גם כת"י אחרים של הירושלמי, כפי שנראה מן השינויים המרובים בפיסקאותיו מן הירושלמי בהשוואה לנוסח הדפוסים. וכ"ה אומר מפורש (ב"י בטור יו"ד סי' ר"י"ז, ד' וורשא קכ"ז ע"א): הגודר מן היין אסור ביין מבושל (ירוש' נדרים פ"ו רה"ח, ל"ט ע"ד) וכו', וכך מצאתי בירושלמי כתיבת יד ולאפוקי מנוסחת הדפוס שכתוב בה מותר ביין מבושל וכו', הגודר מן היין מותר בקונדיטון כך היא הגירסא בספרי הדפוס ובספר כתיבת יד.

57) ע"כ דברי מו"ר־הגר"ש ליברמן.

1) וביבליוגרפיה למאמרים שונים ברבינו נמצא בתוך הביבליוגרפיה ל„פרסומים על צפת" מאת נפתלי בן מנחם ב„ספונות" ספר ששי (תשכ"ב), עיין שם ב„מפתח שמות אישים" עמ' תק"א ע' אזכרי. וב„ספונות" ספר שביעי עמ' שנ"ח בערכו,

משה בן החכ' חסידא קדישא כ"ר אלעזר אזכרי נ"ע [5]). בפירושו לביצה הוא מזכיר את אחיו הגדול החכם ר' מלכי [6]). כפי שיוצא מרשימת חלומותיו, היו לו שתי נשים ולא היו לו בנים (סה"י עמ' ש"ה). את מקום לידתו אין אנו יודעים. אולם בהש"ח, והוא כבן חמשה עשר, אנו כבר מוצאים אותו בצפת [7]). וכנראה, הוא קיבל סמיכה מאת ר' יעקב בירב השני בשנת השנ"ו [8]).

בזמן רבינו הסביבה־הצפתית היתה רבת גוונים. נוסף לרבו המובהק בנגלה ר' יוסף סאגיס, פעלו בצפת גדולי תורה וחכמה, מקובלים ואנשי מעשה: עמודי התורה הניגלית ר' יוסף קארו ור' משה מטראני, עמודי הקבלה ר' שלמה הלוי ן' אלקבץ ר' משה קורדובירו ור' יצחק לוריה (האר"י הקדוש), וגדולי מוסר והגות ר' אברהם הלוי ור' אליהו די־ויידא (מחבר ספר „ראשית חכמה"). בימים ההם גם התעוררה קבוצת חכמים שגולדו בא"י ואלה שהיה בדעתם לעלות לשם לחבר פירושים לירושלמי ולהגיהה אותו [9]). לא יפלא, איפוא, שרבינו עסק גם בתורת הנגלה וגם בתורת הנסתר.

ספר חרדים. ספר זה הוא שהוציא לרבינו מוניטין, ועד היום הזה הוא ידוע כבעל ספר חרדים. הוא אחד מן הספרים שבגללו נשכח כמעט שם המחבר, וידוע רק שם הספר. ספרו זה שנתחבר בשנת השמ"ח, כמפורש בספרו שם ד"ו דף נ"ה ע"א, הוא כנראה האחרון מחיבוריו, שהגיעו לידינו, (עיין להלן), נתפרסם תחילה. בערך שנה אחרי מותו, השס"א, נדפס הספר בויניציא. ואם כי הספר ידוע בספר מוסר, רק החלק הראשון עוסק בידיעת

צויין למקומות שרבינו נזכר בשני כרכי „ספונות" הנ"ל שמוקדשים למחקרים ומקומות על צפת (ושם בטעות: 2: כ"ג, וצ"ל: 2: ג"ג).

2) ויש לקרוא את השם אזיכרי. עיין ב„אוצר יהודי ספרד" ספר ג' (תש"כ) עמ' 82 הע' 2 (= גרות שבת בעריכת מ. כהן כרך ו' עמ' קמ"ב) ובסה"י עמ' ש"ה הע' 109.

3) ולדעת רוזאנים ב„דברי ימי ישראל בתורכיה" ח"ג פ"ה עמ' 218 רבינו הוא ממשפחה ספרדית מעיר אושקא (HUESCA).

4) את זה אנו למדים מספר חרדים, ויניציא שס"א דף ס"ה ע"א: ומעשה היה פה צפת שנת הש"ח ליצירה שבמעמד הרבנים מוהר"ר ר' יוסף קארו ומהר"ר יצחק מסעוד ומוהר"ג אברה' שלו' זמורי הרב החסיד רבי יוסף שאגיס וכמה רבנים אחרים וכו'. וקרוב לזאת שרבינו מוסר מעשה שראה, ולא מעשה ששמע.

והחיד"א בשם הגדולים ח"א אות א' ע' אלעזר אזכרי כותב: ושמענו מקדושתו ופלאות שנעשו לו בקושטנדינא יע"א. כנראה, שהוא נסע לשם ממקום מושבו הקבוע צפת. ולפ"ז צ"ל שמה שרבינו כותב (סה"י עמ' ש"ד): הסכמה חזקה קרויה בכל יום מאבי זקני לא אצא מצפת, הכוונה היא ליציאת קבע.

5) זוהי דעת מ. בניהו ב„ספר היובל ליצחק בער" עמ' 255, עי"ש. וידועים דברי חיד"א (שם) שרבינו נסמך ע"י ר"י בירב. ומן הנמנע לומר שרבינו נסמך ע"י ר"י בירב הראשון, שנפטר בהש"א (עיין מה שכתב רח"ז דימיטרובסקי ב„ספונות" ספר ו' עמ' קי"ח) ורבינו היה אז כבן שמונה. ויש לומר שגם החיד"א מתכוון לר"י בירב השני, נכד של ר"י בירב מחדש הסמיכה. ועיין מה שהעיר הורודצקי ב„ציונים" לזכרונו של י. נ. שמחוני עמ' 149 הע' 3. ואם אנו צריכים עוד לראיה, הרי רבינו בעצמו כותב (סה"י הנ"ל): שנת שנ"ו חכמים קיבלתי סמיכת (= קיבלתי סמיכה מחכמים), ומכאן שלא קיבל סמיכה לפני כן. ולענין מספר הרבנים ושמותיהם שנסמכו ע"י ר"י בירב הראשון, עיין בסה"י הנ"ל עמ' 249 הע' 9. ורבינו מזכיר את ר"י בירב הראשון בספר חרדים דף נ"ג ע"ב: והלכנו אני וחברי התכם הנעלה מעיין המתגבר הר' אליהו ששון זי"ל ושאלנו את פי א' מגדולי הדור הרב רבי משה מטראני זי"ל כדת מה לעשות... ואמר לנו שהרבו הגדול רבי יעקב בי רב רבו שהיה רבן של כל חכמי צפת הור' הלכה למעשה וכו'.

6) עיין בסה"י סעמ' שט"ז, ובהע' 177 שם: ר"ש סיריליאו, ר"מ פיזנטי, ר"א אזכרי, ר"ב אשכנזי, הר"מ לונזנו ור"מ ו' חביב.

אלוהים והאחרון בתשובה. רוב הספר דן במצוות שאפשר לקיימן בגלות ואלו התלויות בארץ, לדעת רבינו הדרך ל"פרישות ודביקות" יש למצוא על ידי קיום המצוות. הספר נתקדש באומה הישראלית ועל ידיו התעורר העם למחשבות נעלות וקיום המצוות[7].

קטעים מפירוש לירושלמי סדר זרעים. הראשון ממנו למדנו על קיומו של פירוש בעל ספר חרדים לחלק מן הירושלמי היה ד' שלמה עדני. בפירוש מלא"ש למשנה הוא מביא פסקאות מרבינו למסכתות: ברכות, פאה, דמאי, תרומות ופסחים[8]. אולם הפירוש מלא"ש שנשלם בשנת השפ"ד היה מונח בכ"י קרוב לשלוש מאות שנה עד שיצא לאור ע"י האלמנה והאחים ראם בשנת תרס"ה[9].

פירוש רבינו למסכת ברכות. לפני כמאה שנה, בשנת תרכ"ה, נדפס לראשונה בזיטומיר מתוך כ"י (ואח"כ גם בדפוסים פיטרוקוב, ווילנא, ואני מציין לפירושו לפי דפוס ווילנא) פירוש מבעל ספר חרדים למסכת ברכות[10]. ואם כי שם המחבר אינו נזכר בפירוש זה והמדפיס אינו מביא שום הוכחה שהחיבור אמנם שייך לו, אין ספק שהוא שלו כפי שהוכיח מו"ר בסה"י סעמ' ש"י. אין בידינו לקבוע תאריך מדוייק לחיבור זה, אולם ממה שהוא מזכיר את רבו (ד' ע"ב ד"ה דלמא) בברכת המתים ("ג"ע"), אנו למדים שחובר אחרי שנת השל"ב, שנה שנפטר רבו והמובהק ר' יוסף סאגיס[11].

פירוש רבינו למסכת ביצה. ראינו שבמלא"ש מביא פסקאות מפירוש רבינו לסדר מועד רק במסכת פסחים. והנה בשנת תש"י הודיע לנו מו"ר שבספרית ביה"מ לרבנים כאן נמצא כ"י של פירוש ר"א אזכרי לירושלמי מסכת ביצה. במאמרו הממצה, שהדפסנו בראש חלק זה של המבוא, הוא מתאר את כה"י, חשיבותו, ומה אנו לומדים ממנו. בסוף כה"י רבינו מוסר לנו: וסליקא בס"ד שנת השל"ז עשרה לאלול. לפי דרכנו למדנו שר' שלמה עדני לא השתמש, או שלא היה לפניו, כל פירוש רבינו לירושלמי[12]. ויתכן, שרבינו התחיל את פירושו במסכת ברכות ופירש את המסכתות לפי הסדר בסדר זרעים ובסדר

7) לרבינו מיחסים גם את השיר: ידיד נפש אב הרחמן. עיין ב"אוצר השירה והפיוט" של דאוידזאן ח"ב עמ' 277 מספר 407. מאמר מפורט על ספר חרדים כתב ש. א. הורודצקי ב"ציונים" הנ"ל (= המסתורין בישראל ח"ג עמ' 232 ואילך). ועיין גם מה שכתב מ. בניהו ב"ספונות" ס"ו (תשכ"ב) עמ' י"ח-י"ט.

8) ובסה"י עמ' ש"ד ובהירוכ"פ מבוא עמ' כ"ז, מציין למקומות שרבינו נזכר במלא"ש, וע"ע במלא"ש תרומות פ"ג סמ"ה, ובמעשרות פ"א מ"ה ד"ה כלה מביא פירוש רבינו מספר חרדים.

9) ר"ש עדני היה בן דורו הצעיר של רבינו ובחיבורו הוא תמיד מזכיר את רבינו בברכת המתים והעירני מו"ר, שעל קיומו של פירוש רבינו לחלק מן הירושלמי ידענו עוד לפני תרס"ה. ב"פאת השלחן" (הוצ' לונץ) סי' ט' אות ו', מ"ו ע"א, שנדפס לראשונה בצפת תקצ"ו, מביא בשם "גינת הביתן" כ"י לר' אברהם בר' מרדכי אזולאי בעל ספר חסד לאברהם (עיין שם בהקדמה ה' ע"ב) פירוש בשם ר"א אזכרי.

10) והכ"י נמצא בספרית אוקספורד, קטלוג של נויבאור מספר 365.

11) כמובן שקיימת גם האפשרות שאין כאן הכוונה לרבו המובהק ר' יוסף סאגיס. עיין בסה"י עמ' שי"ג סד"ה אין בדעתי.

12) במלא"ש למסכת ביצה אין זכר לפירוש רבינו ביצה. אמנם בפסחים פ"ד מ"ח ד"ה ואוכלין במלא"ש מביא פירוש רבינו שמזכיר את ירוש' ביצה אבל לא את פירושו לשם. ולא זו בלבד, אלא שבביצה הפירוש של רבינו הוא שונה ממה שמפרש בפסחים, עיין בסה"י עמ' ש"ח הע' 126. ושם פ"ג מ"ג ד"ה ר' יהושע מביא פירוש רבינו שנמצא גם בביצה עמ' 25 ד"ה מתניתא בי"ט של פסח, אבל אינו מציין לשם.

מועד ובשנת השל"ז הגיע עד למסכת ביצה. ואם לא התחיל כבר אז בספרו „חרדים", שנשלם בשנת השמ"ח, הרי אפשר שהוא המשיך בפירושו לירושלמי אחרי מסכת ביצה. אמנם לעת עתה, רק פירושו למסכתות ברכות, פאה, דמאי, תרומות, פסחים[13]) וביצה הן בחזקת ודאי, ומהן יש לנו פירושים שלמים רק למסכתות ברכות וביצה.

ב. פירושו

רביבו משתמש בנוסח המשנה וחלוקתה, פרט למקומות מספר[14]), של הבבלי. לפעמים הוא מביא רק פירוש אחד הראשונים למשנה ולפעמים הוא מעתיק פירושים אחדים[15]). הוא הדין לגבי פירושו לגמרא. לפעמים הוא מפרש באריכות ומבאר גם את הבבלי, ולפעמים הוא מפרש בקיצור[16]). יש והוא נותן שני פירושים[17]), ויש שהוא רק מודיע לנו על קיומו של פירוש אחר אבל אינו מביאו: וראיתי מי שפירש בסוגיא זו פירשא אחרינא דלא בהירא ולא צהירו כלל לכך לא כתיבנא לה (להלן עמ' 93). בדרך כלל רבינו אינו מנסה להתאים את שני התלמודים. לעתים תכופות הוא מעיר שהבבלי והירושלמי חולקים[18]) ואפילו במקומות שאין הכרח לכך[19]). במקום אחד הוא פושט אבעיא שנשארה בתיקו, והוא כותב להלן עמ' 123 ד"ה כשם ששמעתיה: וא"כ נשארה האבעיא בתיקו ואפשר לומר... אבל אין מורין כן שלא יקלו פעם באיסורי מוקצה ולכך גם התלמוד מסתם לה סתומי ולחכימא ברמיזא. ובמקום אחר, להלן עמ' 173 ד"ה כמה דאת אמר רואין וכו', הוא מתרץ קושית הגמרא בזה"ל: ונשארה קושיית ר' יהדן בלא תירוץ ותלמידי הר' יונה כתבו במס' ברכות דאעפ"י שאין התלמוד מתרץ הניח מקום לתלמידים לתרץ כי קל החבר לתרץ והכא נמי יש לתרץ וכו'.

כדי לא לחשוד באבא שאול בן בטנית, שלא קיבל את ייסודו באהבה מפרש בעל ספר חרדים את הברייתא להלן עמ' 187: פעם אחת חלה ונכנסו רבותינו לבקרו אמר לון אתון חמון הדא ימינא דהוות מכלתא בקושטא, בזה"ל: וחס ושלום שהיה מתרעם ובלתי מצדיק עליו את הדין, אלא כלומ' אם לעושי רצונו כך היגיעני אי זה פעם שגג ולא עשה כראוי קל וחומר לעוברי רצונו, והיינו דלא השיבו לו החכמים כלום. כיוצא בו, הוא מגין על כבודו של רבי אלעזר בן עזריה, שלא נחשוב שעבר על דברי חכמים. בפ"ב מ"ח (וכן בשבת פ"ה מ"ד) שניינו, שפרתו של רבי אלעזר בן עזריה היתה יוצאה בשבת ברצועה שבין קרניה. וע"ז אומרים בגמרא להלן עמ' (פ"ב ה"ט): אמר רב אידי דחוטרא אשתו הוות.

13) והעיר מו"ר בהירוכ"פ הנ"ל, שאולי חיבר את פירושו רק לפסח ראשון.

14) ובמקומות אלה החלוקה אינה כמו בבבלי אלא כמו בירוש' ד"ו: פ"א: מ"א, מ"ב; פ"ב: מ"א מ"ב; פ"ג מ"ז; פ"ד מ"ז; פ"ה: מ"ג, מ"ד.

15) עיין בעמ' 184, 202.

16) וכבר העיר על זה מו"ר בסה"י עמ' ש"ח.

17) ולהלן עמ' 68: ואחי הר"ר מלכי פירש, עמ' 79: פירוש אחר וכו', עמ' 95: ואם נפרש וכו', עמ' 152: וי"מ וכו', עמ' 185: יש לפרש, ויש לפרש, עמ' 208: פירוש אחר, עמ' 219: אי נמי יש לפרש וכו', עמ' 233: לישנא אחרינא וכו'.

18) להלן עמ' 93 ד"ה ואומ' מכאן וכו', עמ' 126 ד"ה דברי הכל היא, עמ' 165 ד"ה אלא וכו', עמ' 167 ד"ה אם נתקלקלה עמ' 179, 180 ד"ה אין נמנין וד"ה ר' חייא רבה, עמ' 202 ד"ה אית תנויי, עמ' 215 ד"ה היה שם חלון.

19) עיין בפ"ג הע' 166 ופ"ה הע' 5.

ומפרש רבינו שם: והיא היא (= אשתו) שיצאה ברצועות שבראשה דאסרו חכמים וכו'. והוא מוסיף: ואפשר שא' מעבדיו הוציאה כך ומפני שלא זרזו תחילה כתבו כך עליו, אבל ר' מסר הדבר לתלמידים בסוד ואין לומר הדבר בפני עם הארץ שלא לחינם סתם הדבר ר'. ולהלן עמ' 93 ד"ה ור' אליעזר לאו שמותי היא, הוא כותב: מתלמידי ב"ש ובכלל ב"ש היה ר' אליעזר ומכאן אתה [לומד] מה דאמרן בכמה דוכתי בתל"ב ר' אליעזר שמותי הוא הכי פירושא וכדפרשו התם והתוס' ודלא כמאן דפירש התם דהיינו שברכוהו בתנור של עכנא בפ' הזהב וחלילה שיוכיר התלמוד כך ואפי' במקומו בלשון ברכה אמרו. במקום אחר הוא דן באריכות, עד כמה מותר לתלמיד חכם ליהנות מדברי תורה. המאמר, להלן עמ' 155: מהו תוודוס אמר רבי חנניה דהוה משלח פרנסתהון דרבנן, שימש עילה לדיון הנ"ל. בפירושו ל"סמא דקסא מינה ביה" הוא מביא מה שנראה כ"מדרש" ואינו נמצא במדרשים שלפנינו. וז"ל שם: כריתת האילן צריך שיהיה מיניה וביה כלום' בעץ שכמותו כי הא דאמרי' שהיו ארזים מפוארים רבים ונחמדים ששים ומשוררים והנה ראו אורחת ישמעאלים וגמליהם נושאים קרדומות לחטוב עצים התחילו פוחדים ורועדים לא יעלה הכורת עליהם ויען א' מהם ויאמר אם אין אחד משלנו עמהם לא ניירא מהם, שאם אין לקרדום בית יד של עץ לא יוכלו לכרות בו העצים[20]).

כשרבינו אינו יודע את הפירוש, הוא אינו מהסס לכתוב: לא אתפרש מהו[21]). ובהרבה מקומות הוא מודיע לנו שהוא מפרש לפי הענין[22]). והנה דוגמא למקום שרבינו פירש לפי הענין וכיוון אל האמת. בפ"א סה"ט, להלן עמ' 113, נאמר: ר' נחום א"ר שמואל בר אבא בעי הדא אטריתא ליבש אסור לקדירה מותר על יד על יד צריכה. בק"ע ופ"מ פירשו ה"אטריתא" במוכן ה"טרית" שנזכר בבלי ברכות ל"ז ב'. אולם רבינו הרגיש שכאן מדובר על "תבלין" כמו בסוגיא כולה, והוא כותב: הדא אטריתא לא אתפרש מהו, אך נר' שהוא מין מאכל ידוע אצלם לפעמים אוכלים אותו יבש ונותנין עליו תחילה תבלין שחוקין להטעימו ולפעמים מבשלין אותו בקדירה ונותנין בה תבלין לפעמים אוכלו ביבש בלא נתינת תבלין עליו אלא טובל בתבלין ואוכל טובל בחבלין ואוכל ואמ' שמואל בר אבא וכו'. עיין בפ"א הע' 348.

רבינו גם נכנס לעתים לדחוקות לדחוקים, כפי שהעיר כבר מו"ר בסה"י רעמ' ש"ט. במאמר שהבאנו לעיל (עמ' הקודם) ביחס לפרתו של ר"א בן עזריה הוא אינו מפרש, כיתר מפרשי הירושלמי, שכוונת ר' אידי היא לפרתו של אשתו אלא לאשתו ממש וזה דחוק[23]).

20) אמנם עיקר הרעיון נמצא כבר בתלמוד, עיין להלן פ"ב הע' 165, אבל לא בהרחבה כפי שזה נמסר ע"י רבינו. ואולי זה לקוח מ"מדרש כ"י בארץ המערב" שהוא מזכיר בספר חרדים דף מ"ח ע"ב.

21) עיין להלן עמ' 112 ד"ה כל מיני סקריקין, ועמ' 217 ד"ה הפולסוטות.

22) עיין להלן עמ' 158 ד"ה ר' יונה בוצרייה, עמ' 166 ד"ה כהניא דטמים, עמ' 169 ד"ה דמדניות, עמ' 227 ד"ה בקריצות, עמ' 242 ד"ה מיגריון. לפעמים הוא גם מעיר שהלשון בירושלמי היא "לישנא קייטא", או שהירושלמי דיבר בקיצור. עיין להלן עמ' 120 ד"ה לא מסתברא וכו', עמ' 136 ד"ה אית הוה וכו', עמ' 186 סד"ה ה"ג הביאום וכו'. ורק בשלושה מקומות הוא מתרגם ללשון לע"ז. להלן עמ' 110 ד"ה אלינתין הוא מתרגם קונדיטן ללשון אספמיא, עמ' 184 ד"ה אבל לא במדה הוא משתמש במדה של א"י ה"רוטול", ועיין שם בהע' 202, ובעמ' 210 ד"ה הדא דאמר הוא מתרגם ללשון איטלקית. והלע"ז האחרון, נראה, שהוא העתיק מן הערוך, שמביא אותו הרבה, עיי"ש הע' 204.

23) עיין בעמ' 151 ד"ה סריסא ובהע' 182.

במקום אחר הוא כותב שר' שמעון בן אלעזר היה מתלמידי ב"ש וב"ה[24]. ומכאן אנו באים לשיטת רבינו בפירוש סוגיות כפולות. אע"פ שרבינו בעצמו אומר בכמה מקומות שדברים מסויימים נשנו אגב גררה[25] ושייכים רק למקום השני, הוא בדרך כלל מפרש הקטע כאילו זה שייך למקום שנמצא. בפ"א ה"א, להלן עמ' 73-74, אנו מוצאים הקטע "דאתפלגון שירי פתילה וכו'" פעמיים באותה סוגיא, ורבינו נותן פירושים שונים לפי המקום[26]. ברוב המקרים אין אנו יודעים איך היה רבינו מפרש במקום השני מכיון שאין לנו פירושו למסכתות אלו. כמו כן, קיימת האפשרות שבשעה שפירש הסוגיא בביצה, נעלם ממנו לפי שעה שהיא נמצאת גם במקום אחר[27]. אולם בכמה מקומות פירושו דחוק[28].

כמו בספר חרדים ובפירושו לברכות, רבינו מעתיק הרבה ממסכתות שונות, ויש להניח שלא תמיד היתה לפניו המסכת ממנה הוא מצטט, ועל כן ישנן טעויות אחדות בציון המסכתות[29]. ובמקום אחד הטעות אינה רק במסכת אלא גם בנוסח. להלן עמ' 235 ד"ה כשיש שם רועה אחר, הוא מביא ראיה לדבריו שצאן צריכים יותר לרועה מאשר בקר: כדאית' בכתובות דאמ' לא' לא הגעת להיות רועה צאן והשיב ואפי' לרועה בקר. כמובן, שזאת היא ראיה לסתור. אולם זה אינו נמצא במס' כתובות אלא ביבמות ט"ז א' והנוסחא שם היא: ועדיין לא הגעת לרועי בקר אמר לו ר"ע ואפילו לרועי צאן, ולגרסא זו כיוון רבינו. ולהלן עמ' 137 ד"ה והלכה כדברי התלמיד הוא כותב: וכיון שבתלמוד בבלי לא פסק כרשב"א משמע דס"ל כתנא דמתני', ונעלם מרבינו לפי שעה שבבבלי י"ז ב' נאמר במפורש: אמר רבא הלכתא כתנא דידן ואליבא דב"ה.

ג. הגהותיו

רבינו לא רק מפרש את הירושלמי אלא גם מגיה אותו לעתים קרובות. את הגהותיו אפשר לחלק לשלשה סוגים: הגהות ע"פ כה"י, הגהות ע"פ ראשונים, והגהות שאינו מציין את מקורן ושהן ע"פ רוב הגהות מדעתו (עיין להלן).

הגהות ע"פ כה"י[30].

כבר העיר מו"ר, בסה"י עמ' ש"ו ועמ' ש"ז, שלפעמים גרסת כה"י מתנגדת לא רק לדפוסים שלנו אלא גם לגרסת ראשונים ושרי"ר. להלן עמ' 77 ד"ה ה"ג הוא כותב: ה"ג בספרים ישנים "ר' חזקיה בשם וכו'". אולם כפי שהעיר כבר מו"ר שם עמ' ש"ט הע' 130, שכמו גרסת הדפוסים כאן "ר' וריקן" כ"ה בפסחים פ"ה ה"ד, ל"ב ע"ב, בשרי"ר עמ' 160 שו' 6 ובקטע שנתפרסם בסה"י הנ"ל עמ' רנ"א. את הנוסחאות שרבינו מביא להלן, עמ' 194

24) עיין להלן עמ' 137 ד"ה והלכה כדברי התלמיד והע' 61. וע"ע בפ"ג הע' 147. ומן הראוי להעיר שבמקום אחד הוא מפרש מה שנראה כמחלוקת, כהבדל בלשון גרידא. עיין בפ"א הע' 312.

25) להלן עמ' 133 ד"ה ובלבד שלא יערים, ברכות ט"ז ע"א ד"ה למי נצרכה, ושם י"ט ע"ב ד"ה הורי רבי.

26) עיין בפ"א הע' 71.

27) ועיין להלן עמ' 223 ד"ה ה"ג ר' בא בשם רב. והשוה עם המקבילה, עי"ש הע' 59.

28) עיין בפ"א הע' 307, פ"ב הע' 282, ופ"ה הע' 135.

29) עיין בפ"ה הע' 83, 134.

30) הכוונה היא למקומות שרבינו בעצמו כותב

ד"ה ה"ג בספרי כתיבת יד הד"ה והוה רב נחמן וכו', מתנגדות, כפי שהצביע כבר מו"ר, לא רק לדפוס אלא גם לגרסת הראשונים. מאידך גיסא, הוא מודיע לנו פעמיים על נוסחת כה"י אע"פ שהיא אינה שונה מהנוסחא שבדפוסים[31]). ולהלן עמ' 112 הוא כותב: ה"ג בספרי עתיקי שחק מרך והיא גרסת ראשונים וכי"ל. ובדפוס בטעות "מרק" ועיין בסה"י עמ' ש"ו הע' 118.

בסה"י עמ' ש"ז הצביע מו"ר על חשיבותה של גרסת כה"י שרבינו מביא להלן עמ' 235 ד"ה אעפ"י שלא הודיעו וד"ה ר' יהודה וכו'. עוד דוגמא לגרסא ישרה, שהוא מעתיק מכה"י, מובאת להלן עמ' 85 ד"ה אם את אומ' כן. רבינו כותב שם שבספרי כתיבת יד אין המלים "אמר ליה" ולפ"ז אין זאת תשובה של הבר פלוגתא אלא המשך של דברי המ"ד הקודם. והמפרשים נדחקו בפירוש הגרסא שבדפוסים[32]).

הגהות ע"פ ראשונים.

רק בשלשה מקומות רבינו כותב שהוא מגיה ע"פ הראשונים. להלן עמ' 71 רבינו כותב: ה"ג כשרה שינקה מן הטריפה קיבתה אסורה כמשנה אחרונה. וכן כתב רמב"ן בחדושיו במס' חולין פ' כל הבשר שמצא כן הנסחא בספרים של הירושלמי כאן וכן מצאתיה בספרים של דפוס במס' ע"ז פ' אין מעמידין. ועכשיו שיש לנו חדושי הרמב"ן לכל מסכת חולין בדפוס, זה נמצא שם לדף קט"ז ע"ב, הוצ' רייכמאן עמ' רי"ג. אולם הרמב"ן שם מביא את הגרסא שבמסכת ע"ז לא כמו שהיא לפנינו בדפוסים אלא "כמשנה ראשונה" כפי שזה בדפוסים ביצה. וזאת אומרת שגם לפני הרמב"ן היו גרסאות שונות במסכתות ביצה וע"ז אלא הפוך ממה שלפנינו, וא"כ אין ראיה משם לאמיתת הגרסא: כמשנה אחרונה[33]). וכן הוא מביא גרסת הרא"ש והר"ן לענין המלה "פלטרין", וגרסת הר"ן בענין קטע שחסר בדפוסים[34]). ונראה לי שמתוך פירושו להלן עמ' 52 ד"ה פתר לה תרין פתרין, משמע שהיתה לפניו גרסת הרשב"א אע"פ שהוא אינו מציין שהיתה לפניו גרסא אחרת מזו שבדפוסים[35]).

הגהות סתם[36]).

ההגהות שרבינו אינו מודיע לנו את מקורם, יש לבדוק את כל אחת מהן כדי לקבוע אם זוהי הגהה ע"פ כתב יד או ע"פ הראשונים או מדעתו. כפי הנראה הרוב המכריע של ההגהות הללו הן הגהות מדעתו וחלק גדול מהם רק בלשון והרבה פעמים ע"פ מקבילות שבירושלמי או סוגיות דומות בבבלי.

להלן עמ' 65 הוא כותב: ה"ג ברם כמאן דאמר ספק הכן מותר מותרות. ובדפוסים חסרה המלה האחרונה: מותרת. והעיר מו"ר בסה"י עמ' ש"ח: ולא מצאתי חבר לרבינו בגרסתו. וכנראה שהגיה ע"פ כת"י שהרי היה יכול לפרש את פירושו גם בלי הגהה, כפי

שהוא מעתיק מכה"י, וזה כולל: כל הספרים, ספרים עתיקים, וספרים ישנים. עיין בסה"י עמ' ש"ו ד"ה וכן הוא.

31) עיין להלן עמ' 82 ד"ה קם ר' יוסה, ועמ' 85 ד"ה אם את אומ' כן.

32) עיין בפ"א הע' 127.

33) ועיין בפ"א הע' י לירוש'.

34) עיין להלן עמ' 105 ד"ה הבא מייתי והע' 275, ועמ' 111 ד"ה וייב לי והע' סו לירושלמי.

35) ועיין בפ"ב הע' 174 לפירוש רבינו והע' כ לירוש', ובדרך כלל רבינו מציין את מקור הגהתו אם הוא מגיה ע"פ כ"י או ראשונים אולם ישנם יוצאים מן הכלל עיין לעיל עמ' 36 ד"ה כבר העיר.

36) ואין הכוונה ל"הכא גרסינן" שרבינו משתמש להבאה ממסכת אחרת ואין זה ענין ל"גרסא".

בעלי ק"ע ופ"מ. ובעמ' 179 הוא כותב: ה"ג אמ' לון אפיקו לבר, ובדפוסים חסרה המלה: לון. ויתכן שזוהי הגהה ע"פ הרשב"א שהוא מרבה להעתיק ממנו בפירושו[37]. כיוצא בו, הוא כותב בעמ' 205 "ה"ג ורשב"ג מתיר", והיא גרסת ר"ח ועיטור וכך יוצא מהמשך הירושלמי. אולם לפעמים הוא מגיה, והגהתו נוגדת את גרסת הראשונים. בעמ' 181 הוא כותב: תני רשב"ג אומ' אבל מפייס האדם עצמו בליט' כו', גרסינן וכו'. אבל בראשונים הגרסא היא כמו בדפוסים: אף מפייס[38]. ולהלן עמ' 231 הוא מגיה בחוזק: ה"ג א"ר יוסי והוא שלא מל. וברי"ח, עיטור, תלמיד הרמב"ן לביצה, כמו בדפוסים: והוא שמל[39]. בפ"א ה"י (להלן עמ' 121) נאמר: אמר רבי זעורה מה המרקד קמח מלמטן וסולת מלמעלן אף המשמר יין מלמטן ושמרים מלמעלן. וע"ז כותב רבינו שם ד"ה בקדמייתא כו': ויש טעות סופר בספרים שכתוב בהם וסולת למעלה, והוא גורס במקום זה: ופסולת למעלה. רבינו אינו היחיד שהגיה כאן בכלל הקושי שהסולת תהיה למעלה[40], אבל כבר העיר מו"ר שאין להגיה. וז"ל בסה"י עמ' ש"ח: הגהה זו היא נגד כל הספרים, שחרי הגרסא "וסולת" היא גם בשרי"ר עמ' 302 שו' 5 ומקבילות בשבת פ"ז ופ"כ ובקטע מן הגניזה שפרסם הרי"ן אפשטיין בתרביץ ש"ג עמ' 244. וכבר הגיהו את הירושלמי באופנים שונים אבל כבר העירו שאין ספק שגרסת הספרים נכונה, כמפורש במשנת אבות פ"ה מט"ו, עיין מ"ש בהירושלמי כפשוטו עמ' 144 ובהערתי אבל הרי"ן אפשטיין שם.

והנה עוד מספר מקומות שהגהות רבינו אינן הכרחיות. להלן עמ' 117 ד"ה אפיק הוא מתקן את המלה "קנרסיה" ל"קנסייא" ע"פ המקבילה בשבת. והנכון הוא כמו במסכת ביצה: קנרסיה[41]. בפ"ב ה"ב (להלן עמ' 143) שנינו: אמר ר' חניה סגן הכהנים כדיי הוא ביתו של אלהינו שיאבדו עליו הכהנים טבילה אחת בשנה. רבינו מציע למחוק המלה "הכוהנים" בפעם השניה ולקרוא כמו בבבלי תענית י"ג א': כדי הוא בית אלוהינו שיאבד עלינו טבילה אחת בשנה[42]. הגראה יותר שיש לתקן הבבלי ע"פ הירושלמי[43]. ולהלן עמ' 223 הוא כותב: ה"ג ר' בא בשם רב, ובדפוסים טעות מוכח: ר' בשם רב. ונעלם מרבינו לפי שעה שבמקבילה בעירובין פ"י ה"ז, כ"ו ע"ב כתוב: ר' אחא בשם רב[44]. ובפ"ה עמ' 224 הוא כותב: ה"ג אמר רב אחא ולא גרסינן תנא, ואין הכרח להגיה[45]. כיוצא בו אין צורך להגיה להלן עמ' 236 מקום שהו אכותב: ה"ג מ"ד מפני שאין בהם ממש הרי אין בהם ממש. כי יכולים לפרש "הרי יש בהם ממש" שבדפוסים בתמיה[46]. אולם בעמ' 89 הוא כותב: ה"ג על דעתיה דר' יוסי דאמר אין מצות עשה וכו', וכיוון לגרסא בשרי"ר עמ' 166. ובדפוסים: הואיל ואין מצות עשה וכו'. ובמקום אחר, להלן עמ' 113 הוא מוחק בצדק את התואר "ר'" וגורס: אמר שמואל בר אבא[47]. במקום אחד, להלן עמ' 224 הוא מגיה קטע שלם, אלא שכבר לפני הראשונים היו שם גרסאות שונות[48].

בפ"א עמ' 73 הוא כותב: ה"ג דאנו שרי והוא אסר ואנא אסר והוא שרי. ובדפוסים

37) ועיי"ש בהע' 158.
38) עיין באהצו"י עמ' 29.
39) עיין שם בהע' 107.
40) עיי"ש בהע' 398.
41) עיי"ש בהע' עא לירושלמי.
42) ורבינו אינו היחיד שמוחק כאן המלה "הכוהנים", עיין שם בהע' 133.
43) עיי"ש בהע' יג לירוש'.
44) עיין שם בהע' 59.
45) ועיין שם בהע' 68.
46) ועיי"ש בהע' 140.
47) ועיין שם בהע' 347.
48) עיי"ש בהע' ט"ו לירושלמי.

כאן חסרה המלה: ואנא. ואולי זה הוא תיקון ע"פ המקבילה בשביעית פ"ט ה"א ל"ז ע"ג. ולפעמים הוא מתקן לפי מקבילה רק אות אחת, והוא כותב להלן עמ' 166: כההיא דטסים ה"ג בפ' ר' אליעזר דאורג, ולפנינו דטסיס[49]). ובמקום אחד, להלן עמ' 119 ד"ה ר' יוסה וכו' הוא אומר "ה"ג" והיא גרסת הדפוסים שלפנינו[50]). ואלו הם יתר המקומות שהוא מגיה לפי המקבילות. בעמ' 97 הוא כותב: ה"ג שמואל אומר המלחים את התריסין חייב משום בונה ובשבת אמרה סדאית' במס' שבת פ' הבונה בירושלמי. ובדפוסים שלפנינו: חייב משום בונה ביום טוב. ובעמ' 116 רבינו כותב: עלדעתיה וכו' חסר בספרים ולעיל פ' כלל גדול מייתי כל האי סוגיא וה"ג התם וכו'[51]).

רבינו גם מגיה את הירושלמי לפי הבבלי. ראינו כבר שהוא הגיה לפי הבבלי תענית, ומחק את המלה "הכוהנים" בירושלמי. בעמ' 152 ד"ה אבא בר רב הונא, הוא מציע לגרוס רב הונא כמו בבבלי, אבל הוא מוסיף: ואף אי גרסינין הכי (אבא בר רב הונא) איכא למימר דתלמוד בבלי שמעה בשם רב הונא ובירושלמי שמעה בשם בנו והיא היא כדפרישית. יתר על כן, הוא מביא שם פירוש י"מ, שהוא דוחה לבסוף, שלפיו דברי אבא בר רב הונא אינם אותם הדברים של רב הונא ואז צריך לגרוס בירוש' אבא בר רב הונא ולא רב הונא. ובפ"ה עמ' 232 הוא כותב: ה"ג אין בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד ר' יהודה אומ' אף מכשירי אוכל נפש בלבד והכי איתא להאי ברייתא בפ' אין צדין. ובדפוסים חסרים דברי ר' יהודה. ובמקבילה, מגילה פ"א ה"ח, ע"א ע"א, מקום שגם נישנת המשנה "אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד". נאמר בגמרא: תני בשם ר' יהודה אף מכשירי אוכל נפש. ומן המשך הירושלמי בשני המקומות "מאי ביניהון וכו'", ברור שהכוונה למחלוקת ר" וחכמים הנ"ל.

ומן הראוי להעיר עו דעל המקומות הבאים בעמ' 88 הוא כותב: והלשון הכתוב הכא יש בו טעות והא לך לשון התוספתא וכו'. בעמ' 133 הוא כותב: הא דכתיב הכא בספרים מתניתא דר"ש בן אלעזר טעות סופר הוא דנכתבה כאן אגב גררה במסכת חלה דף נ"ח. כמו כן הוא מתקן שם את הגרסא לפי התוספתא וז"ל: ה"ג בתוספתא אין אופין כו'... ולשון תני הכתוב בספרים טעות סופר הוא[52]). ובעמ' 179 ד"ה ודלוי הוא כרב הוא כותב: ונר' שיש חסרון כאן בספרי הירושלמי[53]).

ד. פירושי ראשונים

כמו ביתר חיבוריו, מרבה רבינו להביא פירושים ופסקים של הראשונים[54]). לפני רבינו היו גם ספרי ראשונים, שעדיין לא נמצאו עד היום הזה. הוא מעתיק לעתים קרובות מהלכות יום טוב להר"א אב"ד, ומביא פירושים מתלמידי רבינו יונה לביצה[55]). הוא גם משתמש בחידושי הריטב"א ובחידושי הר"ן לביצה[56]). מפ"ג ואילך הוא מעתיק גם מפירוש רבינו יהונתן על הרי"ף מסכת ביצה, שעדיין נמצא בכ"י[57]), ופעם אחת הוא מזכיר את

49) ועיין בהירוכ"פ עמ' 180.
50) ועי"ש בהע' 384.
51) ועי"ש בהע' סט לירושלמי.
52) ועי"ש בהע' ג, ד לירושלמי.
53) ועיין בשעתוא"י עמ' 285. ולהלן עמ' 17 סד"ה א"ר יוסי וכו' הוא כותב: ולשון הירוש' פעמים רבות תמצא אותיות נבלעות בו.
54) עיין להלן ברשימת הראשונים.
55) ועיין בפ"ב הע' 19.
56) שניהם, הריטב"א והר"ן מזכירים את חידושיהם לביצה. עיין בפ"א הע' 174, 265.
57) עיין להלן פ"ג הע' 7. ולא תמיד מתאימה

תוספות טוך כ"י. כפי שנראה, מרשימת הראשונים להלן, אין הוא משתמש בכל הראשונים באותה מדה. הוא מרבה להביא את רש"י, תוספות, רמב"ם ור"ן, ואינו מזכיר את עיטור, ראבי"ה, הגהות מיימון, כל בו, וב"י אלא פעם אחת[58]. הוא מביא פירוש רב שרירא גאון שמצא בתשובה (= אגרת רב שרירא גאון), ופעמיים הוא מביא פסקי הגאונים. יתר התשובות שרבינו מציין להן, הן תשובה אחת מכל אחד מהראשונים הבאים: רש"י, רא"ש, רשב"א, וריב"ש[59]. ויש לציין שלא-תמיד מתאימה גרסת רבינו בר"ח, ברש"י ובתוספות לזו שלפנינו[60]. רבינו אינו מזכיר את המאירי בפירושו לביצה, ובפירושו לברכות הוא מביאו רק פעמיים לפ"ח מ"א (נ"ו ע"ב), אע"פ שספרי המאירי היו מצויים בצפת[61].

לרוב המשניות רבינו מביא את פירש"י ולפעמים מעתיק ממנו בלי להזכירו[62]. לעתים קרובות הוא גם מביא את פירוש הר"ן למשנה. המחבר מעתיק פירושים למשנה גם מרמב"ם, מרבינו יהונתן, מהמכתם ומהריטב"א. ולפעמים הוא מביא פירושים אחדים של ראשונים שונים לאותה משנה[63]. ולהלן עמ' 213 הוא מביא פירוש הרמב"ם ל"אין מוציאין את האור מן מן העצים" אע"פ שזה הוא גם פירוש רש"י. ובפ"ד מ"ז להלן עמ' 213 הוא מביא פירש"י וקושית בעל המכתם ותירוצו, אע"פ שגם רש"י עמד על אותו הקושי ותירץ אחרת.

לפעמים, רבינו מיישב קושית ראשונים ע"פ הירוש', מוצא מקור לדבריהם בירושלמי,

גרסת רבינו לגרסה שבכ"י. עיין שם הע' 71, 201, פ"ד הע' 134, פ"ה הע' 43, 47.

58) ויתכן שהוא מזכיר את העיטור פעם נוספת, עיין בפ"ד הע' 183. וכשמשוים את פירושו לביצה עם פירושו לברכות, אנו מוצאים שלפעמים מחברים שהוא משתמש בהם מעט בחיבור אחד הוא מרבה להשתמש בהם בחיבור אחר. כך למשל, הוא מרבה להביא בברכות את הגהות מיימון ודברי רבי יוסף קארו, אבל את העיטור הוא אינו מזכיר כלל, ואת רבינו יהונתן רק פעם אחת. בפירושו לברכות הוא מרבה להעתיק מפירוש הרע"ב ובביצה אינו מזכירו. מאידך, הוא מביא פעמים רבות את הגהות אשר"י בפירושו לביצה ואינו מזכירו במסכת ברכות. הבדלים דומים קיימים בין פרק לפרק באותה מסכת. בברכות הוא מביא פירוש הרע"ב רק מפ"ג ואילך, וכיוצא בו אין זכר לפירוש רבינו יהונתן בביצה בשני הפרקים הראשונים.

59) עיין להלן ברשימת הראשונים, ובפירושו לברכות הוא מרבה להביא מתשובות הרשב"א, אולם יש לציין שברובו הגדול מה שרבינו מעתיק כאן ממגיד משנה הם דברים שהמ"מ מביא בשם הרשב"א.

60) עיין בפ"א הע' 63, 119, 175, 242, פ"ב הע' 250, ופ"ג הע' 99 ולעיל הע' 57. ובמקום אחד, להלן עמ' 124 ד"ה מפני וכו', הוא מביא את פירש"י להלכות הרי"ף אע"פ שזה נמצא מלה במלה בפירש"י לגמרא. ולהלן עמ' 105 ד"ה אבל מפתח וכו' הוא כותב: וג' חילוקין כתב ר"ן בשם ר' זרחיה הלוי, וזה נמצא שם בהמאור ורבינו רגיל להביא את בעל המאור בפירושו.

61) עיין בסה"י עמ' ש"ד הע' 3. ובמקום אחד בביצה הוא מפרש את הירושלמי בניגוד למאירי (עיין בפ"ב הע' 163) ומכאן קצת ראיה שלא היה לפניו המאירי למסכת ביצה. ובמלא"ש פסחים פ"ד מ"ו כותב: כתב הרב המאירי תיקון כליהם, שאילו הגילות לא הוצרך להתיר וכתב עליו ה"ר אלעזר אזכרי ז"ל ולא היא דהואיל וכעין יו"ט היא צריכא וצריכא. חידוש זה אינו נמצא בב"ה לפסחים וגם לא בראשונים אחרים שלפנינו. ואפילו אם נאמר שאין כאן ט"ס וזה היה לפני במלא"ש במאירי, אין הכרח לומר שרבינו מתייחס למאירי דוקא. יתכן שמקור החידוש הוא בח' הרשב"א לפסחים שלא הגיע לידינו (עיין ב"אור החיים" של ר"ח מיכל מספר 1189), ולו מתייחס רבינו. מ"מ מידי ספק לא יצאנו. ונראה שלא היה לפניו הספר "אור זרוע", מאת ר' יצחק ב"ר משה מוינא, כי הוא תמיד מעתיק את דבריו מהגהות אשר"י.

62) ולדוגמא, עיין בעמ' 131, 150, 167, 234.

63) עיין בפירושו למשנה להלן עמ' 91, 98, 101, 131, 163, 189, 194, 196 ועוד.

או מביא ראיה לשיטה אחת במחלוקת שביניהם[64]. אולם עם כל הערצתו לראשונים, הוא אינו נמנע מלחלוק על דבריהם. בעמ' 165 ד"ה אלא וכו' הוא כותב: ולא תדחוק כדדחקו התוספות. ובעמ' 174 הוא כותב: ואין צריך לדחוק כדדחק רש"י. ועל פירוש הגהת אשר"י הוא מעיר, להלן עמ' 191 ד"ה מוקצה שיבש: אך מה שפירש... לא מחוור.

ואשר לעצם החיבור הרי כבר העיר מו"ר (סה"י עמ' ש"ו, שי"ג) שהוא מלא וגדוש תורה וחכמה, ובדרך כלל פירושו לביצה היא מרגליתא דלית לה טימי.

הנני מביא כאן רשימה של ספרי ראשונים וחכמים שנזכרו בפירוש רבינו והנני מסדרם ע"פ א"ב. לא ציינתי את המקומות שרבינו מזכיר את רש"י, פרט למקום אחד שמציין לתשובה של רש"י, משום שהוא מזכירו כמעט בכל עמוד.

* הר"א אב"ד (בעל ספר האשכול): 114, 115, 118, 198, 205, 206, 208, 210(2), 212.
הראב"ד (בעל ההשגות): 82, 119, 166, 169, 205, 209.
רבינו אלחנן: 141.
ראבי"ה: 158.
ר"ש: 72, 74, 80, 91, 99, 105, 114, 115, 119, 120(2), 134, 135(2), 138, 139, 140, 151(2), 156, 158, 159, 160, 165, 170, 171, 176, 182, 183, 190, 199, 201, 203, 207, 215, 216.
בית יוסף: 181.
הגאונים: 110, 158.
הגהות אשר"י: 126, 135, 136, 139, 160, 191, 194, 218, 220.
הגהות מיימון: 139.
הלכות גדולות: 74.
זוהר: 229.
רבינו זרחיה הלוי (בעל המאור): 136, 138, 158, 168, 169, 235.
ר"ח (רבינו חננאל): 74, 118, 188.
טור: 134, 135, 151, 170, 175, 176, 181.
רבינו יהונתן (מלוניל): 163, 170, 184, 199, 200, 203, 220, 237, 241.
* ריטב"א: 91, 150, 153, 199, 203, 204, 214, 219, 241.
ר"י (מבעלי התוספות): 99, 158.
ריב"א: 141, 160.
ר"ף: 90, 101, 107, 110, 151, 158, 166, 192, 207.
ריב"ש: 160.
רבינו ירוחם: 160, 170, 210.
רבינו ישעיה (הזקן): 124, 131, 171, 176.
רבינו ישעיה (השני): 110, 160.

64) עיין להלן עמ' 179 סד"ה אין נמנין, עמ' 182 הונא וכו'.
ד"ה לא יהא ושם ד"ה אבל חותך, ועמ' 185 ד"ה רב * עוד לא נתגלו.

כל בו: 210.
מגיד משנה: 107, 124, 127(2), 128, 134, 140, 158, 170, 175, 176, 182, 186, 188, 191, 199(2), 203, 211, 216.
ה"ר מלכי (אחיו של רבינו): 68.
המכתם: 168, 185, 187, 189, 196, 201(2), 202, 203, 205, 207(3), 208, 209(2), 213, 219(2).
מפרשים (כל המפרשים): 118, 130, 155, 156, 160, 209, 234.
מרדכי: 74, 133, 137, 138, 140, 181, 186.
רמב"ם: 99, 100, 106(2), 107(2), 110, 111, 120, 125(2), 146, 151, 156, 158, 165, 166, 171, 174, 175, 176, 199, 201, 202(2), 203, 209, 211(2), 213, 216, 218, 229, 242.
רמב"ן (גם מלחמות): 71, 72, 98, 107, 120(2), 135, 151, 153, 170.
נמוקי יוסף: 156.
ר"ן (מגירונדי) על הרי"ף: 64, 72, 86, 89, 93, 97, 99, 101(2), 105(3), 110, 111, 119, 120(2), 121, 125, 128, 135(2), 136, 140, 152, 153(2), 163, 169(2), 170, 171(2), 172, 184, 190, 194, 195, 199, 208, 212, 219.
* חידושי הר"ן לביצה: 103, 105, 106, 111, 141.
סמ"ג: 74, 158.
עיטור: 124.
ערוך: 97, 98, 99, 101, 102(2), 104, 111, 117, 129, 130, 132, 137, 149, 154, 158, 200, 204, 238, 241.
פוסקים (כל הפוסקים): 126, 129, 138, 181(2), 201, 202, 213(2), 234, 240.
רשב"א: 89, 130, 135, 139, 166, 170(2), 171, 209.
רש"י (תשובה): 72.
רבינו שמשון (משנץ): 106, 107, 128, 193, 223.
רב שרירא גאון: 156.
תוספות: 67, 69, 76, 80, 82, 86, 89, 90, 91, 94, 99, 100, 103, 107, 108(2), 114, 115, 120, 133, 141, 142, 143(2), 145, 150, 151, 153, 159, 163(2), 165, 177, 178, 180, 187, 188, 192(3), 197, 201, 203, 206, 207, 223.
תוספות טוך כ"י: 166.
* תלמידי רבינו יונה: 133, 136, 174.
רבינו תם: 80, 138, 141.

מסכת ביצה

פרק ראשון

מתני' א) **ביצה שנולדה ביום טוב ב"ש אומרי' תיאכל ובית הלל אומרי' לא תיאכל. גמ'** ב) **מה טעמון דבית שמאי מוכנת היא על גב אמה. מה טעמון דבית הלל נעשית כמוקצה שיבש ולא ידע בו. אילו מוקצה שיבש ולא ידע**

א) את המשנה והגמרא העתקתי מד"ו (ולא נוסחת רבינו), חלוקת המשנה היא לפי חלוקת רבינו שהובא מזו שבד"ו, שכידוע נחה כולה לפני הפרק, ומזו שבדפוסים החדשים. כנהוג בדפוסים החדשים, מקום שהמשנה נמשכת במקומה, ניימתי את המשנה ב"מתני' " ואת הגמרא ב"גמ' " כפי שנוהג גם רבינו בפירושו. וכלה סס הסימנים מד"ו: השמטתי את הציון של "הלכה" ומספרה, ואת הפסקאות מן המשנה שמקומן, לפי חלוקתנו של המשנה, היא תיכף אחרי המשנה. את הפסקאות הללו ניימתי בהערה וגם סס מספר ה"הלכה" שבד"ו הוא שונה מזה שבכי"ל או שרי"ר הערתי על זה בהערה. הפיסוק הוא שלי, ובמקומות שמתלים רק לפירוש מסויים הערתי על זה בהערה.

ב) ובד"ו ושרי"ר יש כאן פסקא מן המשנה: ביצה שנולדה ביום טוב כו' (שרי"ר: ונ').

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

ביצה לא תאכל. בו ביום משום מוקצה: **גמ' מוכנת היא ע"ג אמה.** דאפי' אמה עומדת לגדל ביצים אינה מוקצה ושרי לשוחטה בי"ט כדלקמיה:[1] **מ"ט דב"ח.** דליכא למימר דסברי דאמה נמי מוקצית ובעומדת לגדל ביצים דוקא עסקינן דא"כ לפלגי בתרוייהו תרנגולת העומדת לגדל ביצים היא וביצתה ב"ש אומ' תיאכל ובה"א לא תיאכל כדחפריך בבבלי[2] למ"ד הכי ועוד דס"ל לירושלמי דא סברא פשוטה ואין אדם חולק עליה דכל התרנגולין מוכנין כדנפרש לקמיה:[3] **נעשית כמוקצה שיבש ולא ידע בו.** בבבלי פ' אין צדין[4] מייתי לה ופרש"י[4] פירות לחים והקצם עד שיתייבשו וראה אותן ביו"ט אחר זמן והכיר בהן שכבר יבשו מערב י"ט ודאי מיהו לא ידע בו כלומר שלא ראה אותן ערב י"ט ביצה שנולדה בי"ט נמי כיון דלא ראה אותה מערב י"ט ואע"ג דאמה מוכנת לשחיטה אין מוציאתה מידי מוקצה כי היכי דתם כשמכיר שמאתמול היה יבש לא הוציאו מידי מוקצה:[5] **אילו מוקצה שיבש ולא ידע בו שמא אינו אפור.** בתמיה כלומ' ולא תקשי עדיך ערבא צריך דמוקצה שיבש עצמו בימא דשרי להכי מיתמה דחדאי לא מסתבר להתיר

1) להלן עמ' 66 ועי"ש בהע' 20.
2) ב' ב'.
3) כ"ו ב'.
4) שם ד"ה שיבש ואילך.
5) ולפירוש רבינו — וכך מפרש גם מו"ר הגר"ש ליברמן (ומכאן ואילך בקיצור מו"ר) בתוספתא כפשוטה סדר מועד חלק ה' (מכאן ואילך בקיצור תוס"פ) עמ' 913 ד"ה וכן אמרו,

מפורת חש"ם:
ביצה וכו': משנה פ"א מ"א, עדיות פ"ד מ"א.
מה טעמון וכו': עיין בבלי ב' א' ואילך.
נעשית וכו': להלן פ"א סה"ג, ס' ע"ב, פ"ד ה"א, ס"ג ע"ב. ועיין בבלי כ"ו ב', ירוש' שבת פ"ג סה"ו, ו' ע"ב.

בו שמא אינו אסור. והא תני השוחט את התרנגולת ומצא בתוכה בצים אף על פי גמורות הרי אילו מותרות. רבי חנניה ורבי מנא חד אמר לא דומה טעם אכילתה מבפנים לטעם אכילתה מבחוץ. וחורנה אמר שאינה נגמרת לאפרוח עד שתצא לחוץ. מה הן בחלב נאמר אם היו מעורות לגידים

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

כיון דעיקר איסור מוקצה משום דאתקצאי מדעתיה בתר דעתיה אזלינן וכיון דלא ידע בו ולא הוה דעתיה עליה אסיר ועוד דבהכי מתוקמא ברייתא דמיית בבבלי התם[2] כפשטה ולמ"ד בתר אוכלא אזלינן וכיון דמכיר בה דהוה אוכלא מאתמול מותר אצטריך לתרוצה בשינויא דחיקה[3], ועוד סברא זו היתה פשוטה לבני תלמוד ירושלמי והביאוה בפשיטות בסמוך ולעיל בשבת פ' כירה[4] ולקמן ריש פ' המביא:[5] **והא תני כו'**. וב"ה היא דאי ב"ש אפי' נולדה מותרת ובשלמא אי הות משני דטעמא דאסרי ב"ה משום דביצה שנולדה הויא לפירות הנושרים או למשקין שזבין כהנך אימוראי דאמרי הכי בבבלי[6], בשלא נולדה דלא דמיא להו ניחא דשריא:[10] **אינו דומה טעם כו'**. **אלו קצ[ת דומות] לטעם בשר התרנגולת: אינה נגמרת לאפרוח.** שלא יצא ממנה אפרוח ומהני טעמי כבשר התרנגולת דיינינן לה וכן פירש ר"ן:[11] **מה הן בחלב.** כבשרה דמו ואסיר או דילמא להקל באיסור מוקצה דרבנן דנוה כבשרה וביון דבשר עוף בחלב מדרבנן להקל דיינינן לה כנולדה ושריא:

שמוקצה שיבש כאן לענין ביצה פירושו, כמו מוקצה שיבש בבבלי כ"ו ב' לענין פירות, שיבש מאתמול ולא ידע עד היום — יש מחלוקת בין הבבלי לירושלמי בענין זה. הירושלמי סובר שמוקצה שיבש אסור והבבלי סובר שזה מותר. וזוהי גם שיטת ב"י בטאו"ח סי' ש"י, ש"ש ביצה פרק אין צדין סי' ט"ז בשם הר"ן. וע"ע במה"פ כאן ד"ה נעשית כמוקצה שיבש, וברידב"ז ד"ה מ"ט דב"ש. וכך יוצא מפורש, לפי פירוש רביגו (עיין להלן הע' 7), פ"מ, והגהת מוי"ר בתוכ"ם עמ' 912 ד"ה ברם, מהירושלמי שבת פ"ג ה"ו, ו' ע"ב: התיב ר' נסא הרי מוקצה שיבש ולא ידע (ולפנינו «ולא נגע» ועיין גם בהירושלמי כפשוטו עמ' 86 ד"ה התיב ר' נסא).

אבל הק"ע מפרש מוקצה שיבש בשבת ולא ידע שיתייבש. (ועיין בהעמק שאלה לשאילתות סי' מ"ז אות ג' שמביא ראיה לפירוש זה מהירושלמי להלן סה"ג: מ"ד אסור נעשה כמוקצה שיבש ולא ידע בו וכו'. אבל רביגו מפרש גם שם, להלן עמ' 90 ד"ה קערה שחקקה קוף, מוקצה שיבש מאתמול). לפירושו אין מחלוקת כזאת בין הבבלי והירושלמי, אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא. הבבלי מתיר מוקצה שיבש מאתמול ולא ידע בו עד היום והירושלמי אוסר מוקצה שיבש היום ולא ידע מראש שיתייבש, ולא פליגי. ועיין גם בגליון הש"ס כאן אות א', וביפה עינים ב' א' ד"ה אוכלא

דאפרת. אולם לפירוש הק"ע יש מחלוקת אחרת בין שני התלמודים. הירושלמי אוסר שנתייבש ביו"ט רק אם לא ידע מראש שיתייבש, ואילו בבבלי, שם, נאמר: אי דלא חזו כי אזמין להו מאי הוי. ופירש"י: הא לא חזי לאכילה ולא מהניא להו הזמנה דהוה ליה כמזמין עצים ואבנים לאכילה שאין בריה אוכלתן. (ואפילו מי שמתיר בכה"ג ברישום, עיין בב"ה למאירי עמ' 160, אוסר באמירה וכ"ש בידיעה לחוד). וע"ע בשירי קרבן ד"ה נעשית כמוקצה שיבש, ובהעמ"ש הנ"ל.

6) ובשאילתות הנ"ל נותן טעם זה לשיטת הבבלי, שמוקצה שיבש מאתמול ואין הבעלים מכירין בו מותר, ועיין בהע' הקודמת, והשוה עם רש"י כ"ו ב' ד"ה מותרת.

7) שבת פ"ג ה"ו, ו' ע"ב. ומכאן שגם רביגו פירש את הירושלמי שם: התיב ר' נסא וכו', כפ"מ ובתוכ"ם. עיין בהע' 5.

8) פ"ד ה"א, ס"ב סע"ב.

9) ב' ב'—ג' א'.

10) ועיין בתוכ"ם עמ' 911 ד"ה מעכשיו ואילך, שהאריך בביאור שיטת הירושלמי במחלוקת ב"ש וב"ה. ומסקנתו שם עמ' 913 סד"ה וכן אמרו: ולשיטת הירושלמי בדעת ב"ה היא ביצה שנולדה ביו"ט, הן משקין שזבו, הן פירות הנושרין.

11) פ"א סי' תתמ"ג, ועיין בתוס' ב', ב' סד"ה

מפורת חש"ם: השוחט וכו': תוספתא פ"א ה"ב; בבלי ב' ב', ו' ב'.
וחורנא וכו': עיין בבלי ו' סע"ב.
אם היו מעורות וכו': בבלי ז' א'.

אסורות ואם לאו מותרות. הכל מודין בביצה שיצא רובה מערב יום טוב שהיא נאכלת ביום טוב. מה פליגין בשיצא מיעוטה בית שמאי אומרים תיאכל ובית הלל אומרים לא תיאכל. כשם שהיא אסורה לאכל כך היא אסורה לטלטל. נתערבה אחת במאה או אחת באלף כולן אסורות. מה כמאן דאמר ספק הכן אסור ברם כמאן דאמר ספק הכן מותר מודה הוא הכא שהוא אסור ג). נשרין ספק מהיום נשרו ספק מאתמול נשרו. ברם הכא יש כאן אחת לאסור והיא מוכחת על כולן. אחרים אומרים משם רבי לעזר

ג) וז"ל מו"ר הגר"ש ליברמן (מכאן ואילך בקיצור: מו"ר) בתוספתא כפשוטה סדר מועד חלק ה' (מכאן ואילך בקיצור: תוכ"פ) עמ' 918 הע' 29: וכ"ה בשרי"ר, בחידושי הרשב"א ובמאירי הנ"ל. אבל בתורת הבית ובבדק הבית הנ"ל: מותר. ואף בכי"ל נכתבו האותיות „אס" על הגרר, ועדיין ניכר שם רושם של מי"ס וברור שהסופר התחיל לכתוב „מותר" משום שטעה בפירוש המלה „ברם" שפירשה „אבל", ואף בתוה"ב הנ"ל פירשה בדרך שאלה, כלומר, מותר? ואח"כ באה התשובה שהיא אסורה. והעיקר כלפנינו, נוסח מקוייס ע"י שרי"ר והרשב"א בעצמו בחדושיו הנ"ל.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

נאמר. כלומ' קבלנו כמו נקיטינן המורגל בתלמוד בבלי: **אם היו מעורות בגידין.** הכא מייתי לה בבבלי[12] פרש"י[13] שלא היה להם אלא חלמון לבדו ועדיין מחוברות בגידי השדרה: **אסורות.** דאז ודאי כבשרה דמו: **הכל מודים כו'.** דרובה ככלה: **מה פליגין כו'.** כלומ' אפי' בזה נחלקו וכ"ש בשיצאה כלה בי"ט: **כלן אסורות.** דכל דבר שיש לו מתירין אפי' באלף לא בטיל: **מה כמאן כו'.** בעי אי אתיא דלא כמ"ד ספק מוכן מותר דמטעם דבר שיש לו מתירין יש לאסור ספק מוכן כדמסיק הכא ר' אשי בבבלי[14], ופלוגתא דספק מוכן בפ"ק דשבת[15] ולקמן פ' אין צדין בבבלי[16] ובירושלמי:[17] **ה"ג ברם כמאן דאמ' ספק הכן מותר מותרות**[18]. **ומשני מודי הוא כו' נשרין כו'** כלומר דלא דמי נתערבה לפירות שנשרו ספק מאתמול ספק מהיום דהיינו ספק מוכן שאמר וה"ה לביצה שנולדה ולדגים שניצודו ספק מאתמול ספק מהיום, דהתם אין כאן איסור ודאי ואפי' דאית ליה מתירין בטיל דספקא דרבנן לקולא מש"כ דא אסירא ודאי וכיון דיש לו מתירין נאסור

מלתא, וביפה עינים שם ד"ה השוחט שפירש התוס' הנ"ל. ופירוש רבינו הוא כפירוש פ"מ ותוכ"פ הנ"ל ודלא כק"ע. ועיין בגליון הש"ס כאן.

12) ז' א'.

13) ו' ב' ד"ה ביצים גמורות.

14) ד' א'.

15) ה"ז, ד' ע"א.

16) כ"ד א'.

17) פ"ג ה"ב, ס"ב ע"א.

18) וכך הגיה מדעתו רז"ו רבינוביץ בשערי תורת א"י עמ' 281. (אבל יתר ההגהה שם מיותרת, שכן רבינו מפרשו כך בלי הגהה). ומו"ר במאמרו „משהו על מפרשים קדמונים לירושלמי" בספר היובל לאלקסנדר מרקס חלק עברי (מכאן ואילך בקיצור סה"י) עמ' ש"ח העיר: וכנראה שהגיה ע"פ כת"י, שהרי היה יכול לפרשו את פירושו גם בלי הגהה, כפי' בעלי ק"ע ופ"מ. וע"ע בתוכ"פ עמ' 918 ד"ה נתערבה ובהע' ג לירושלמי.

מסורת הש"ס:

הכל מודין וכו': תוס' פ"א ה"ג. עיין בבלי הנ"ל, בכורות ח' א'.
כשם וכו': תוספתא הנ"ל. ועיין בבלי ג' ב', ד' א', שבת מ"ג א'.
נתערבה וכו': תוס' הנ"ל; בבלי ג' ב'.
מה כמאן וכו': להלן פ"ג ה"ב ס"ב ע"א; שבת פ"א ה"ז, ד' ע"א. ועיין בבלי כאן כ"ד א'.
אחרים וכו': תוס' עדיות פ"ב ה"ב, בבלי כאן ד' א'.

תיאכל היא ואמה. מהו תאכל היא ואמה. אם היתה אמה מוכנת לשחיטה תהא מותר׳ ואם לאו אסורה. ואין כל התרנגולים מוכנין לשחיטה. אמר רבי בא תיאכל בהכינה של אמה. עגל שנולד ביום טוב מותר שהוא מתיר עצמו לשחיטה ד). רבי זעורה בעי מעתה מדברית תהא מותרת שהיא מתרת עצמה

ד) בבית הבחירה למאירי עמ׳ 46, מובא גם בתוכ״פ עמ׳ 913 הע׳ 9, כתב: ומכל מקום נזדמנה לי גמרא ירושלמית מישיבתם של גדולי המפרשים (=הראב״ד) שהיא שנויה סתם ר״ל עגל שנולד ביו״ט מותר. ר׳ זעירא בעי מעתה מדבריות תהא מותרת נביה תהא מותרת, ולא הוזכר בשום אחת מהן טעם היתר עצמן בשחיטה. והעיר על זה מו״ר שם: ברם כנוסחא שלפנינו כ״ה גם בשרי״ר סוף עמ׳ 154 ואילך, שם ריש עמ׳ 156. וכ״ה בראבי״ה ח״ב סי׳ תשכ״א, עמ׳ 424, וברשב״א ו׳ א׳ ד״ה עגל. ואף במאירי שם מעיד שכנוסח שלנו כ״ה ברוב הגמרות של תלמוד המערב. יתר על כן לפי נוסח הראב״ד קשה להבין את שאלת ר׳ זעירא להלן.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

כלן מפני זו:[19] **מהו תיאכל.** כלומ׳ אלימא דה״ק: **אם היתה אמה כו׳ וכי אין כל התרנגולין.** דאפי׳ עומדת לגדל ביצים דעתו עליה לשוחט׳ כשירצה[20] דמדלא מפליג בסוף מכלתין[21] אלא בין מדבריות לבייתות משמע דכל הביתות אינן מוקצות ואפי׳ שור לרדיא ועז לחלבא וה״ה לתרנגולת לביצתה דהא סוף פ״ק דשבת מדמי להו תל״ב אהדדי:[22] **תיאכל בהכינה של אמה.** כלומ׳ ור׳ אליעזר לפרושי טעמא דב״ש אתא וכדפרשינן לעיל דמוכנת היא ע״ג אמה:* לשון בריתא בתוספתא[23]. **עגל שנולד כו׳.** ולא נתן טעם משום דמוכן אגב אמו כדאמ׳ בתל״ב[24] דלדעת הירושלמי לב״ה לית להו האי טעמא דהא אסרי ביצה אע״ג דאמה מוכנת לשחיטה דכל התרנגולין עומדין לשחיטה לדעת הירושלמי כדלעיל:*[25] **מתיר עצמו בשחיטה.** מתוך שמתיר עצמו ע״י שחיטה מאיסור אבר מן החי מתיר עצמו נמי מאיסור מוקצה ופריך: **זעירא בעי.** ובת״ב אמרינן האי טעמא[26] ולא פריך עלה מידי לכך פרש״י התם[27] דכוונת הבבלי בטעם זה מעניין אחר דלא קשה מידי וזה לשונו בת״ב מתיר עצמו בלידתו להיות נשחט מה שלא היה לפני לידתו אף מאיסור מוקצה התיר

19) ועיין במלא״ש פסחים פ״ד סמ״ח, שציין מו״ר בסה״י שם בהע׳ 126, מה שמעתיק בשם רבינו בענין זה. ולעצם הענין, למה ספק הכן אסור, עיין בתוכ״פ הנ״ל שמביא שיטות הראשונים בענין זה.

20) ועיין בראבי״ה ח״ב סי׳ תשי״ג עמ׳ 413 וביפ״ע ד׳ א׳ ד״ה פשיטא. ובתוכ״פ עמ׳ 911 ועמ׳ 913 ד״ה ואף על הברייתא, מוכיח ששיטת הירושלמי היא, שאף ב״ש מודים בתרנגולת שייחדה לגדל ביצים שאסורה הביצה שהטילה ביו״ט אלא שסתם תרנגולות עומדות לשחיטה.

21) מ׳ א׳.

22) י״ט ב׳. ויש מחלוקת ראשונים אם מאמרו של רב נחמן קאי על שבת או על יו״ט. עיין ברי״ף ביצה סי׳ תתק״ח, בעה״מ, ראב״ד, ספר ההשלמה, ויש״ש לריש פ״ק דביצה.

23) פ״א ה״א, מהד׳ ליברמן עמ׳ 279.

24) ו׳ א׳—ב׳.

25) עיין בהע׳ 20.

26) ו׳ א׳. אבל שם ניתן טעם זה לאפרוח שנולד ביו״ט ולא לעגל, שכן טעמו של הבבלי לעגל שנולד ביו״ט הוא משום מוכן אגב אמו, לפי פירש״י שם. ובספר ההשלמה, הוצ׳ ת״א עמ׳ י״ד, מפרש שעגל מותר משני הטעמים: מוכן אגב אמו ומתיר עצמו בשחיטה. ועיין היטב בתוכ״פ עמ׳ 913 ד״ה עגל ואילך, שמברר כל הענין.

27) שם ד״ה הואיל ומתיר עצמו בשחיטה.

מסורת הש״ס:

מהו — בהכינה של אמה: עיין בבלי הנ״ל.
ואין כל התרנגולין וכו׳: להלן פ״א הי״א, ס״א רע״א.
עגל שנולד וכו׳: משנה פ״א מ״ב (בכה״י והוצ׳ לו), עדיות פ״ד מ״ב; תוס׳ פ״א ה״א; בבלי ו׳ ב׳.

בשחיטה. צבייה תהא מותרת שהיא מתרת עצמה בשחיטה. חזר רבי זעורה ואמר עגל מאתמול הוא גומר. ברם הכא בו ביום נגמרה בו ביום נולדה. אמר רבי בא אתייא כמאן דאמר הבהמה יולדת לחדשים מקוטעין. ברם כמאן דאמר בהמה יולדת לחדשים מסויימין. הגע עצמך שסיים אימתי עלה עליה

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

את עצמו בלידתו דמגו דאתקן להא אתקן להא: **צבייה.** שפירש מצודה מערב י"ט וניצודה בי"ט: **חזר ר' זעירא.** כלומ' הוא מותיב והוא מפרק לה: **עגל מאתמול הוא גומר.** ע"ד שאמרו בתל"ב[28] כל ביצה דמתילדה האידנא מאתמול גמרא לה ס"ל לירושלמי בעגל ולא בביצה הילכך הוי ממש כמוקצה שיבש ולא ידע בו וכיון דאיסור מוקצה קליש דהא איכא למימר דבתר אוכלא אזלינן כדלעיל[29] בטעם התר השחיטה שרינן ליה[30] וכן גוזל שנולד בי"ט כדלקמיה מש"כ בביצה דהיום נגמרה ומצידה מוקצה גמור הוא אלא דמשום אמה דהו אוכלא אתה מדמי לה למקצה שיבש ולא ידע בו ואפי' הויא שריא בשחיטה הוו ב"ה אסרי לה ולהכי מדברית וצביה אסירן: **אתיא.** הך בריתא דלעיל שהתירה עגל שנולד בי"ט לאכלו בו ביום:[31] **כמ"ד.** (כן) פר' ר' אליעזר דמילה[32] מייתי נמי להך בריתא ומוכח מינה דלא כרשב"ג שאמ' שעד יום שמיני אסור כל נוצר באכילה משום ספק נפל ודחי לעולם רשב"ג היא וכגון שידענו שכלו לו חדשיו שהיתה בלא זכר תשעה חדשים שלמים ובירושלמי לא ניחא ליה לאוקמה אלא כרבנין דבאש' הוא דאפשר לידע דכלו חדשיו בקל אבל בהמות דשכיחי תדיר אהדדי לא אפשר לידע ואין אפטרפוס לבהמות לידע אימתי עולה עליהם זכר והייני דקאמרי: **הגע עצמך שסיים.** כלומר שאפי' תדחוק דבריתא לאו בכל גונא מירי כפשט' אלא בששכל אימתי עולה עליה זכר כלומר האפשר דבר זה[33] אלא ודאי דין היא דשרו בכל ענין ביום הולדו אלא דבירושלמי סביר דרשב"ג ורבנן בהא קמיפלגי דרבנן סברי בהמה יולדת למקטעין כאשה דמשנכנסה בחדש תשעי יום א' לא הוי נפל ורשב"ג סבר דאי ילדה קודם תשלום התשע הוי נפל דהשתא ניחא דליכא לאקשויי ארשב"ג אמאי אסיר לשוחטו ביומו ניזיל בתר רובא ורוב ולדות בני קימא הוו כמו שהקשו בתוספות פ' יוצא דופן[34] ותרצו משום דנפלים הוי מיעוטא דשכיח וירושלמי לא סגי ליה בהא אלא אם נאמר דהרבה מיני נפלים איכא חד נולד לשמונה וחד לט' ע"י חולי וחד כשיולדת אותו למקוטעי', ורבנין דסברי דכשיולדתו

28) ב' ב'.
29) עמ' 62 ד"ה אילו מוקצה.
30) ואע"פ שרבינו כתב לעיל דלא אזלינן בתר אוכלא אלא בתר דעתיה, נדחק לפרש כך כדי שר' זעירא לא יחלוק על הטעם שבברייתא. אבל המאירי הנ"ל, פ"מ, ק"ע, ותוכ"פ עמ' 914 מפרשים שר' זעירא דוחה את טעם הברייתא.
31) ועיין בק"ע, פ"מ, ותוכ"פ עמ' 914 ד"ה ופירושו, שפירשו באופן אחר.
32) שבת קל"ו א'.
33) ובירושלמי יבמות פי"א, י"ב רע"ב: תני רשב"ג אומר כל המתקיים באדם שלשים יום אינו נפל ופדוייו מבן חודש תפדה, ובהמה שמנת ימים אין זה נפל וכו', תמן אמרי בשם שמואל הלכה כרשב"ג. אמר ר' בא מה פליגין בשלא נולד לחדשיו אבל אם נולד לחדשיו אף רשב"ג מודה. ומפשט לשון הירושלמי נראה ש"תמן אמר" וגם דברי ר' בא מוסבים על כל דברי רשב"ג (ועיין בבבלי שבת קל"ו א'). ומכאן שהירושלמי סובר שגם בבהמה אפשר לדעת אם כלו חדשיו. ועיין בח' הרשב"א ו' ב', במאירי הנ"ל, ובמפרשי הירושלמי שהזכרתי בהע' 31. הצד השוה שבפירושיהם השונים, שמפרשים "שסיים אימתי עלה עליה זכר" בניחותא.
34) גדה מ"ד ב', ד"ה דקים ליה.

מסורת הש"ס: עגל מאתמול וכו': עיין בבלי ב' ב'.
הבהמה וכו': עיין ירוש' יבמות פ"ד הי"א, ו' ע"א, גדה פ"א ה"ד, מ"ט ע"ב, בבלי שבת קל"ו א', בכורות כ"א א'.

זכר. גוזל שנולד ביום טוב מותר שהוא מתיר עצמו בשחיטה. לא כן תני ביצים שריקימו גוזלים שלא העלו עליהן כנפים אסורין משום שקץ. ואין לוקין עליהן משום נבילה. ואמר רבי חגי ואפילו שחטן. אמר רבי אבון תיפתר באילין דנפקין וכנפיהון עליהון. רבי אבהו בשם רבי יוסה בי ר' חנינה שאיל כל שתשמישו ביו' מוליד ביום. בלילה מוליד בלילה. התיבון הרי התרנגולת הרי אין תשמישה אלא ביו' והיא יולדת בין ביו' בין בלילה. אמר רבי אבון שנייא היא שכן היא יולדת בלא זכר. רבי זעורא בשם גידול עגל שנולד מן הטרפה ביום טוב מותר. נעשה כדבר מוכן טמון בדבר שאינו מוכן. תמן

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

למקוטעין הוי של קיימא לא מחמירי ליה ושרי ליה ליומיה:[35] ואחי הגדול החכם ה"ר מלכי פירש שעל תרוץ ר' זעירא קאי דטעם התר שחיטה העגל בי"ט משום דמאתמול נגמר בבטן אמו ואמר ר' בא השתא דלפי זה בריתא זו אתיא כמ"ד דפעמים הבהמה יולדת למקוטעין ואינה שוהה בדקדוק לתשלום חדשים דלדידיה איכא למימר נמי דמאתמול נגמר הולד ושהה אבל למ"ד דבדקדוק לתשלום חדשיה יולדת ולא תקדים לילד ודאי לדידיה גם אינה מאחרת אלא ביום הגמר יולדת והשתא דראינו דילדה בי"ט ודאי אמ' בו ביום נגמרה ואסירא כביצה: **הגע עצמך שפיים.** כלומר כיון שאתה אומר שילדה לסיים חדשיה ודאי מן העת שעלה עליה זכר יש לך לומר בדקדוק שאינה שוהה אלא מיד שנגמר יולד:[36] **מתיר עצמו בשחיטה.** וגם גומר מאתמול כדתריץ לעיל בעגל:[37] **אפירן משום שקץ.** מדרבנן כדא' פ' אל(א)[ו] טרפות[38] וסתם גוזלות יוצאין בלא כנפים: **מוליד ביום.** אמ' הכא בת"ב[39] דנפקא מינה לתרנגולת שבדק קינה מערב י"ט ולא מצא ביצה ולמחר השכים ומצא ביצה מותרת דאימור לא בדק יפה יפה ואפי' קים ליה דבדק יפה יפה אימור יצאה רובה וחזרה אתמול: **שנייא היא.** כלומ' ואינה יולדת בלילה אלא כשאין עמה זכר וכדאית' הכא בת"ב:[39] **גידול.** שם חכם:[40] **שנולד מן הטרפה.** ולא תימא כיון דטרפה למיתה קימא ואולי תמות ולא תלד וא"כ אקצי דעתיה מינה ומולדה קמ"ל דלא* וקסבר הירושלמי דמוכן לכלבים לא מיקרי מוכן[41] ואפי' לב"ש א"א להתירו משום* דמוכן אגב אמו אלא מטעמי דלעיל:[42] **תמן תנינן.** פ' חמישי דעדיות:[43] **גמורה**

35) ועיין בתוכ"פ הנ"ל שמפרש כל הקטע מן „עגל שנולד ביו"ט וכו' ", באופן אחר.

36) ולפירוש זה כיוון הפ"מ.

37) עמ' 66, ד"ה זעירא, ועי"ש בהע' 26 ועיין בתוכ"פ עמ' 915 ד"ה אפרות. (ושם בעמ' 916 טעות הדפוס וצ"ל: ובית הבחירה עמ' (49) 44).

38) חולין ס"ד א'. ועיין בק"ע וגליון הש"ס כאן, ובראשונים שמציין באהצו"י עמ' 2.

39) ז' א'.

40) עיין בתרביץ ש"ו עמ' 24 ד"ה גידול.

41) וזה נגד מסקנת הבבלי, וכדעת אביי (ו' א'—ב').

42) עמ' 66 ד"ה עגל. כלומר מאתמול נגמרה והיתר שחיטה.

43) מ"א.

מסורת הש"ס:

גוזל וכו': עיין בציון לד"ה עגל שנולד לעיל עמ' 66.
לא כן תני וכו': עיין חולין ס"ד א'.
כל שתשמישו וכו': בבלי ז' א', בכורות ח' א'.
הרי התרנגולת וכו': עיין בבלי ז' א'.
עגל וכו': עיין להלן פ"ג ה"ה, ס"ב ע"א; בבלי כ"ו ב', שבת קל"ו א', חולין נ"א ב'.
תמן תנינן וכו': משנה עדיות פ"ה מ"א.

תנינן ביצת נבילה אם יש בה כיוצא בה נמכר׳ בשוק מותרת ואם לאו אסורה כדברי בית שמאי ובית הלל אוסרין. מה טעמא דבית שמאי גמורה הייתה עד שלא תתנבל. מעתה אפילו אין כיוצא בה נמכרת בשוק תהא מותרת. אם אומר את כן נמצאת מתיר שלל של ביצים. ובית שמאי כמשנה הראשונה ובי׳ הלל כמשנה האחרונה ה). דאמר רבי חייה ו) בשם רבי יוחנן בראשונה היו אומ׳ אין מעמידין לא בקיבת הנבלה ולא בקיבת הגוי חזרו לומר מעמידין בקיבת

ה) וכ״ה בשרי״ר עמ׳ 156. אבל לפני המאירי היתה כאן גרסא אחרת וז״ל בבית הבחירה לחולין, הוג׳ ניו יארק תש״ו עמ׳ ק״י: ואף בתלמוד המערב שבמסכת יום טוב פרק ראשון אמרו ב״ה כמשנה ראשונה ב״ש כמשנה אחרונה. ועיין בב״ה למכילתין עמ׳ 20 ובהע׳ 171 שם. וכך הגיהו מדעתם בק״ע, פ״מ ומיוחס להגר״א.

ו) וכ״ה בשרי״ר הנ״ל. והנכון בירושלמי ע״ז פ״ב ה״ז, מ״א ע״ג: ר׳ חייא בר בא בשם ר׳ יוחנן. וכך מעתיק הרמב״ן בחדושיו לחולין קט״ז ב׳. וכך יוצא מהמשך הסוגיא כאן ובע״ז: מתניתא מסייע לר׳ חייא בר בא. וכ״ה בשרי״ר הנ״ל ושם עמ׳ 275, וברמב״ן הנ״ל.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

היתה עד שלא תתנבל. וכשנתנבלה לא נאסרה ביצתה דלאו כגופה חשיב: **מעתה כו׳ תהא מותרת.** דהא לאו כגופה חשיב לענין בשר וחלב: **אם אומ׳ אתה.** כלומ׳ דגזרינן דילמא אתי למשרי שלל של ביצים התלוים באשכול וההוא ודאי בשר גמור חשיב כדאסרינן להו לעיל לענין בשר וחלב וב״ה אפי׳ כמוה נמכרת כבשר חשבי לה דדוקא בבשר עוף בחלב דהויא מדרבנן הקלו מש״כ באיסור נבלה דהויא דאוריתא כן כתבו בתוספות פ׳ אלו טרפות בשם הלכות גדולות דף נ״ח[44], והשתא קס״ד דכי היכי דפליגי בביצת נבלה פליגי נמי בקיבת נבלה דחדא היא וב״ש דשרו ביצה נבלה שכמוה נמכרת שרו נמי קיבת נבלה דליכא למיגזר מידי דכשאין כמוה נמכ׳ משום גזרה דשלל אסרוה וב״ה דמדמו ביצה שכמוה נמכרת לבשרה קיבה נמי ה״ה דקיבתה כבשרה: **ב״ש כמשנה ראשונה.** כלומ׳ אפשר לתרץ דב״ש דשרו ביצה אתו אפי׳ כמשנה ראשונה דאסרה קיבה דכי היכי דגזרו בשאין כמוה נמכרת הכי נמי בקיבת נבלה איכא למגזר אטו קיבת גוי דאסירא משום דמחשבתו בשחיטתו לע״ז, ולא הוצרך הירושלמי למימר הגזרה בהדיא דכיון דבביצה כשאין כמוה נמכ׳ אסרו משום מינה ודאי דהיכא דשייך למיגזר יאסרו ולא מייתי אלא דקיבת גוי לאו נבלה בלחוד היא כדסבר תלמוד בבלי פ׳ כל הבשר[45] דא״כ אי אפשר לאוקומי ב״ש כמשנה ראשונה אלא אייתי האי שקלא וטריא דשמעינן מינה דקיבת גוי אסירא משום ע״ז וממילא נלמוד דמשום גזרה דהאי אסרו דנבלה כדאסרו ב״ש כשאין כמוה נמכ׳ אטו שלל: **וב״ה כמשנה אחרונה.** כלומ׳ אפשר לתרץ דאתיא אפי׳ כמשנה אחרונה ולקמיה בתר דמסיק דטעמא דגוי אסירה משום ע״ז ונמצינו למדין תירוץ לב״ש הדר ומתרץ לב״ה ואמ׳ ואפי׳ דיסברון כו׳ כדנפרש התם: **דאמר ר׳ חייא.** כלומ׳ והי משנה ראשונה ואחרונה דאמ׳ כו׳, וכיון במשנה אחרונה קיבת גוי ולא דנבלה ודאי משום מחשבת נכרי אסרה ומינה

44) ע״א ד״ה ושוין.

45) חולין קט״ז ב׳.

מסורת הש״ס: ובית שמאי וכו׳: עיין חולין קט״ז ב׳.
דאמר ר׳ חייא — באת: ע״ז פ״ב ה״ז מ״א ע״ג. ועיין במשנה חולין פ״ח מ״ה, בבלי הנ״ל.

הנבילה ואין מעמידין בקיבת הגוי. רבי יוסי בי רבי בון אמר שמואל בר אבא ז) בעי מה כרבי אליעזר דרבי ליעזר אמר סתם מחשבת נכרי לעבודה זרה. רבי יסה בשם רבי יוחנן הכין בראשונה היו אומרי׳ אין מעמידין לא בקיבת הגוי חזרו לומר מעמידין בין בקיבת הנבילה בין בקיבת הגוי. אמר רבי יוסי ח) לשון ט) מתניתא מסייעה לרבי חייא בר בא קיבת הנכרי וקיבת

ז) וכ״ה בשרי״ר כאן. אבל בירושלמי ע״ז: ר׳ בא בר זבדא (בשרי״ר שם רק: ר׳ זבידי) בשם רבי שמואל בר יצחק. ובבבלי חולין קט״ז ב׳ המקשה הוא שמעון בר אבא ואין מוסר לדבריו. ובשערי תורת א״י מאת רז״ו רבינוביץ עמ׳ 281 מציע להגיה את הירושלמי לפי הבבלי. וע״ע שם עמ׳ 8, בשערי תורת בבל מאותו המחבר עמ׳ 527 ע׳ ר׳ שמואל בר אבא, תרביץ ש״ו עמ׳ 42 ועמ׳ 44 ד״ה שמעון בר אבא. ור׳ שמואל בר יצחק, המקשה לגרסת ירושלמי ע״ז, מוסר בבבלי המסורת השניה בשם ר׳ יוחנן במקום ר׳ יסה שבירושלמי. ולא נמצא במקום אחר בירוש׳ שר׳ יוסי בר בון מוסר בשם שמואל בר אבא או שמעון בר בא, כפי שזה לפנינו בירוש׳ ביצה. ואולי הנכון הוא: ר׳ בא בר זבדא בשם ר׳ שמואל בר יצחק בשם שמעון בר בא. בירוש׳ ע״ז נשמט השם האחרון, ובבבלי לא הביאו את המוסרים בשמו.

ח) „אמר רבי יוסי״ ליתא בירוש׳ ע״ז, בשרי״ר שם, וברמב״ן הכ״ל שמעתיק מע״ז, אבל נמצא במקומות הכ״ל לביצה.

ט) ובשרי״ר כאן לשן ובע״ז לשן, ובד״ו וכי״ל ע״ז לישן. וברמב״ן הכ״ל מעתיק משני המקומות לישן. ועיין מה שהעירו על כתיב זה בירוש׳, רי״נ אפשטיין ומו״ר בתרביץ ש״ו עמ׳ 46, 235, 237.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

למדנו דמשנה ראשו׳ משום גזרה דשל נכרי אסרה דנבלה ואתיא אפי׳ כב״ש: **ר׳ יוסי בר בון אמ׳.** ומפ׳ מה אמ׳ דשמואל בר אבא שאל והקשה האיך נאמר דס״ל למשנה א׳ ואחרונה כר׳ אליעזר דיחידאה הוא ולית הלכתא כותיה אלא כרבנן דאמרי דשחיטת נכרי אינה אלא נבלה וכדסתם לן ר׳ לקיש בריש מסכת חולין[46] ולהכי אמ׳ שמואל בר אבא דליתא לדר׳ חייא אלא האמת כר׳ יוסה שחלק על ר׳ חייא ואמ׳ שלא אמ׳ ר׳ יוחנן נסח משנה אחרונה אלא כך חזרו לומר מעמידין בין בקיבת נבלה בין בקיבת גוי וניחא דבין משנה א׳ ובין משנה אחרונה כרבנן דשחיטת נכרי נבלה וכדמוקי תל״ב בפ׳ כל הבשר[45] מתניתין דמייתי בסמיך קיבת נבלה וקיבת נכרי דחדא היא ואם נאמר כן הדרן קושיא לדוכתיה דב״ש דשרו ביצה א״א לאוקומה כמשנה ראשונה דאסרה קיבה להכי הדר ר׳ יוסי ואמ׳ דליתא לדר׳ יסה דאדרבה מתני׳ מסייעא לדר׳ חייא ואתיא שפיר ב״ש כמש׳ ראשונה: **א״ר יוסי.** הוא ר׳ יוסי בר בון הנזכ׳ ולא חש לחזור להאריך בשמו:[47] **מתני׳ מסייעא.** משנתינו שבמסכת חולין פ׳ כל הבשר דף קי״ו: **קיבת נכרי כו׳.** מדקתני תרתי ס״ל לירושלמי שדיניהם חלוקין דנכרי לאיסור הנאה משום ע״ז ודנבלה לאיסור אכילה דגזרו בנבלה אטו דנכרי מיהו לא אחמור לאסרה בהנאה אלא באכילה כבשרה של נבלה: ומדאסרו במשנה ראשונה קיבת נבלה סתם משמע בין דינקה מכשרה או מנבלה וטרפה ומשמע נמי דקיבת כשרה לא אסירא כלל ואפי׳ ינקה מנבלה וטרפה דס״ל למשנה ראשונה דקיבה

46) ל״ט א׳.

47) ורבינו ידע שר׳ יוסה סתם אינו ר׳ יוסי בר בון (ויש שיטה כזאת, עיין בשעתו״ב עמ׳ 448 ע׳ ר׳ יוסי.), עיין להלן עמ׳ 82 ד״ה קם ר׳ יוסה. וגם ידע שישנם שני אמוראים בשם ר׳ יוסי, כפי שהוכיח כבר רז״ף במבוא הירושלמי עמ׳ ק״ק״א, עיין להלן עמ׳ 95 ד״ה א״ר יוסה. וא״כ היה יכול לפרש שר׳ יוסי זה המביא סיוע לר׳ חייא בר בא, אינו אותו ר׳ יוסי שחולק עליו. אלא שלפירוש רבינו יש קשר ישיר בין דברי ר׳ חייא, קושית ר׳ יוסי בר בון, דברי ר׳ יסא בשם ר׳ יוחנן, ודברי ר׳ יוסי, לכן הוא מעדיף לפרש שר׳ יוסי בר בון המוסר קושית שמואל בר אבא על ר׳ חייא הוא הוא המתרץ אותה.

הנבילה אסורה כמשנה ראשונה כשירה שינקה מן הטריפה קיבתה אסורה כמשנה הראשונה י) וטריפה שינקה מן הכשירה קיבתה מותרת כמשנה אחרונה. ואפילו דיסברון בית שמאי כבית הלל כמשנה האחרונה יא) ביצה גידולי גופה קיבה ממקום אחר באת. ואתיא כהיא דאמר רבי יוסה בי רבי בון

י) וכ"ה בשרי"ר כאן עמ' 157 ושרי"ר לע"ז עמ' 275, ועיטור שער הכשר בשר, הוג' רמ"י עמ' 36. אבל בירוש' ד"ו וכי"ל ע"ז: כמשנה אחרונה. ולפני הרמב"ן הנ"ל היתה גרסא הפוכה. במסכת ביצה „כמשנה אחרונה" ובמסכת ע"ז „כמשנה ראשונה". וכ"מ הלכה למעשה. אם הגרסא היא „כמשנה ראשונה", מותר, לפי הירושלמי, בקיבת כשרה שינקה מן הטרפה. אבל לפי הגרסא „כמשנה אחרונה", היא אסורה, והיא מחלוקת ראשונים. עיין ברי"ף, רש"י, תוספות, בעה"מ, מלחמות לרמב"ן וחדושיו, ח' הרשב"א, ח' הריטב"א, בית הבחירה למאירי, ור"ן, לחולין קט"ז ב'. ועיין בתוספתא חולין פ"ח הי"ב י"ג, הוג' לוקרמנדל עמ' 510, ובשי"ק ד"ה כשרה שינקה. ועיין היטב במבוא לנוה"מ מאת רי"נ אפשטיין עמ' 230 ואילך, ומה שהעיר על התוספתא הנ"ל שם עמ' 232 הע' 1.

יא) בשרי"ר כאן, ובע"ז ד"ו, כי"ל ושרי"ר: כמשנה ראשונה. אבל לגרסת המאירי (הע' ה'), ודאי היה כאן: כמשנה אחרונה. ועיין בב"ה למכילתין עמ' 20.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

כאבר מאיברי אמה דמי אי כשרה כשר אי נבלה או טרפה קיבתה נמי אסירא:[48] ה"ג כשרה שינקה מן הטרפה קיבתה אסורה כמשנה אחרונה. וכן כתב רמב"ן בחדושיו במס' חולין פ' כל הבשר שמצא כן הנסחא בספרים של הירושלמי כאן[49] וכן מצאתיה בספרים של דפוס במס' ע"ז פ' אין מעמידין[50] דלמשנה אחרונה לא שני לן אי אמה כשרה או טרפה ונבלה דלא משגחינן אלא בחלב שינקה אי מכשרה אי מטרפ' ונב': וטרפה שינק' כו'. דהא נבלה וטרפ' חדא ובריש' אסר קיב' נב' סתם אפי' ינקה מכשרה וקשיא רישא אסיפא אלא ודאי רישא נשנת בראשונה וב"ד של אחריהם [חזרו] וסדר ר' גם דבריהם דמשנה ראשונה היתה שגורה בפי התלמידים ולא זזה ממקומה והכי אקשי ומתרץ בתל"ב התם[45] והיינו סייעתעה דר' חייא דאם אתא דלמשנה אחרונה קיבת נכרי שריא היה לו לר' לשנות התרה במשנה אחרונה כדתני איסור שתיהן בהדיא ברישא ומדשבקה משמע דלא שריוה באחרונה וא"כ ע"כ משום דמעיקרא משום איסור ע"ז אסרוה ובאחרונה באיסורה שבקוה: ואפי' דיסברון. השתא מתרץ דב"ה מצי סבר כמשנה אחרונה ומאי דאמ' ואפי' יסברון ב"ש כב"ה כלומ' דבין ב"ש ובין ב"ה כמשנה אחרונה, א"נ הזכיר ב"ש השתא דמעיקרא במשנה אחרונה דאייתי ר' יוחנן לא הוה קשיא מינה לב"ש כלל אדרבה מסייע' אבל השתא דאייתי הא מתני' דפ' כל הבשר דאסרה כשרה שינקה מן הטרפה קשיא

48) ולסברה זו, שמן הרישא של המשנה יש ללמוד שניהם, כלומר שכשרה שינקה מן הטרפה קיבתה כשרה וטרפה שינקה מן הכשרה קיבתה אסורה, אפשר לפרש הקושיא שבבבלי חולין קט"ז ב': והא קתני רישא, על הרישא של הסיפא: כשרה שינקה מן הטרפה, ואז אין צורך להוסיף [וכו'] שבפסקא מן המשנה, או על שניהם, הרישא והסיפא של הסיפא. ולפ"ז גם תירוצו של ר' יוחנן שם: כאן קודם חזרה כאן לאחר חזרה, מוסב על הרישא או גם על הרישא. אבל הראשונים (הע' י לירוש') וגם רבינו להלן, מפרשים שקושית הבבלי קאי רק על טרפה שינקה מן הכשרה. ומשום כך הרמב"ם במלחמות, הרא"ש והמאירי בב"ה לסוגיא הנ"ל כותבים, שלשיטת הרי"ף חולין פ"ח סי' תתס"ז, הסובר שגם כשרה שינקה מן הטריפה קיבתה מותרת, צריך לפרש בדוחק שה„כאן לאחר חזרה" בתירוצו של ר' יוחנן מוסב רק על הסיפא דסיפא. אבל אם נפרש את הקושיא בבבלי לפי סברת רבינו, אי אפשר ליישב שיטת הרי"ף אפילו בדוחק. ועיין במבוא לנוה"מ מאת רי"נ אפשטיין סעמ' 231.

49) והעיר מו"ר בסה"י עמ' ש"ח: ולפי דרכנו למדנו שרבינו חבר פירוש לכה"פ עד קט"ז ע"ב. וכעת זכינו לחדושי הרמב"ן על כל מסכת חולין בדפוס, הוצ' רייכמאן ניו יארק תשט"ו, ונמצא שם בדף רי"ג ע"ב.

50) פ"ד ה"ז, מ"א ע"ג. אבל לפני הרמב"ן היתה הגרסא שם „כמשנה ראשונה" ועיין בהע' י לירוש'.

בשם רבי יוחנן מעשה בבניו של יהודה בן שמועיי שביקעו להם זאבי׳ יותר משלש מאו׳ צאן ובא מעשה לפני חכמים והתירו קיבותיהם אמרו ביצה גידולי גופה קיבה ממקום אחר באת יב). נולדה ביום טוב תיאכל בשבת בשבת תיאכל ביום טוב רבי יודה אמר משם רבי ליעזר היא המחלוקת בית שמאי אומרים תיאכל ובית הלל אומרי׳ לא תיאכל. רבי חנינה יג) הורי לציפוראיי בספחי

יב) והמאירי בב״ה הנ״ל מעיר: וכן שהדברים שם (סוגיין בירוש׳) מבולבלים וקשים בפירושן (עיין בהע׳ ה, י, י״א). והמפרשים (ק״ע, פ״מ, ורבינו) נדחקו בפירוש הדברים, עיי״ש. ואולי יש כאן לפנינו תופעה רגילה בירוש׳ (עיין ב„על הירושלמי״ למו״ר עמ׳ 12 ואילך שמביא הרבה דוגמאות לכך. ועיין גם במאמרו של רז״ו רבינובין „פליטת סופרים״ ב „ירושלים״ של לונץ כרך ט׳ עמ׳ 398 ואילך, ובמבואות לספרות האמוראים מאת רי״נ אפשטיין עמ׳ 322 ואילך.), העברה ממקום אחד לשני שהמעתיק לא הפסיק במקום הדרוש. ר״ל שעיקר הסוגיא בירוש׳ בילה היה: תמן תנינן וכו׳ וב״ש כמשנה אחרונה וב״ה כמשנה ראשונה (כגרסת המאירי, הע׳ ה) ואפילו דיסברון ב״ש כב״ה כמשנה אחרונה (הע׳ הקודמת) בילה גידולי גופה קיבה ממקום אחר באת וכו׳. כדי להסביר הענין של משנה ראשונה ואחרונה, הסופר הביא את מאמרו של ר׳ חייא בר אבא ממסכת ע״ז (ויתכן שכבר בעיקר הסוגיא היו המלים: כדאמר ר׳ חייא בר אבא א״ר יוחנן) והמשיך להעתיק למטה מן המקום שהיה צריך להפסיק בו. וברור, כפי שהעירו כבר מפרשי הירוש׳ בע״ז, שמן ואפילו דיסברון וכו׳ שייך רק למסכת ביצה ונתגלגל למסכת ע״ז ע״י העברה.

יג) וכ״ה בשרי״ר עמ׳ 157, בעיטור היו״ט מחלוקת א׳, קל״ח ע״א (וצ״ל שם ר״ח = ר׳ חנינא במקום ר״מ), ובראבי״ה ח״ב סי׳ תשט״ו, עמ׳ 418 (ושם: ר׳ חנניא). ובשביעית פ״ט ה״א, ל״ח ע״ג: אמר ר׳ בא בר זבדא הורי ר׳ חוניא דמן חוורין בבית חוורן כהדא דרבי יהודה עאל ר׳ יוחנן וכו׳. רי״נ אפשטיין, תרבין ש״ו עמ׳ 46, מתקן את הנוסח במסכת שביעית לפי ביצה. ורז״ו רבינובין, שעתוא״י עמ׳ 76 ושעתו״ב עמ׳ 432, סובר שהגרסא הנכונה נמצאת במסכת שביעית. האמת, שאין צורך לתקן לא כאן ולא שם, והנכון הוא בכ״י רש״ס שביעית: אמר ר׳ בא בר זבדא הורי ר׳ חוניא דמן חוורן בבית חוורן כהדא דרבי יהודה ר׳ חנינא הורי לציפוראי בספחי חרדל ובביצה כרבי יהודה עאל ר׳ יוחנן וכו׳. ולדק באהצו״י, שביעית עמ׳ 84, שבשביעית נשמטה הוראת ר׳ חנינא (כנראה בגלל הדומות). כל הסוגיא שם מן ר׳ חנינא הורי וכו׳ אינה שייכת לשם והיא העברה ממסכת ביצה, עיין להלן הע׳ י״ח.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

גם לב״ש כיון דס״ד דביצה וקיבה חדא היא והא ב״ש ביצת נבלה התירו סתם ואפי׳ אכלה דברים אסורין ומשני ואפי׳ דיסברון ב״ש, כלומ׳ בין ב״ש בין ב״ה כמשנה אחרונה לא קשיא להו דביצה גדולי גופה ובה אפליגו ב״ש וב״ה אי כבשרה הוי אי לא אבל קיבה אינה אלא דבר כנוס ומופקד בה ולא חשיב נעכל כבהמה שאכלה דברים אסורין הילכך חזינן מקום שבא ממנו אי מכשרה שרי אי מנב׳ וטרפ׳ אסיר, כן שיטת רש״י ור״ן והרא״ש וכן מסקנת רמב״ן בחדושיו ובספר המלחמות:[51] והיכא דלא ידעינן ממי ינקה מותרת דסמכינן ארובא דרוב בהמות כשרות דמטעם זה אנו אוכלין חלב הבהמה אע״ג דלא ידעינן אי כשרה או טרפה כדהשיב רש״י:[52] תיאכל בשבת. דשתי קדושות הן: ר׳ יהודה אומ׳. דס״ל דקדושה אחת הן וכיום אחד אריך חשיב וה״ה לשבת ואחריו י״ט: הורי לצפוראיי. הורה הלכה לבני העיר הנקראת צפורי ששאלוהו הלכה למעשה בי״ט של

51) עיין בהע׳ י, יב לירוש׳.

52) תשובות רש״י מהדורת אלפנביין ניו יורק תש״ג, סי׳ ס׳ עמ׳ 61.

מסורת הש״ס: נולדה ביום טוב וכו׳: תוס׳ פ״א ה״ג; בבלי ד׳ א׳.
רבי חנינא — היא חדא; שביעית פ״ט ה״א, ל״ז ע״ג.

חרדל ובביצה כרבי יודה. עאל רבי יוחנן ודרש להון כרבנן דהכא וכרבנן דתמן. רבי אבא בר זמינא בשם רבי יוצדק יג*) מן קומי אילין תרתין מילייא נחת רבי יוחנן מן ציפורין לטיבריא. אמר מה איתיתון לי יד) ההן סבא דאנא שרי טו) והוא אסר ואסר והוא שרי. א"ר בא אתא עובדא קומי רבי יסא ובעא מיעבד כרבי יוחנן כד שמע דרב ור' חנינה תרויהון פליגין שרע מינה. דאיתפלגון שירי פתילה שירי מדורה שירי שמן שכבו בשב' מהו להדליקם ביום טוב רב ורבי חנינה תריהון אמרין אסור ור' יוחנן אמר מותר. א"ר מנא

קושית בעל שעתוא"י, איך יחלוק ר' יוחנן על ר' חנינא רבו, אינה קושיא. ר' יוחנן היה תלמיד חבר של ר' חנינא, עיין במבוא הירושלמי לרז"ף עמ' פ"ג, והוא חולק עמו בכמה מקומות כפי שצויין גם בתותו"א עמ' 490. וכן אנו מוצאים שר' חנינא נקרא סבא ע"י ר' יוחנן, עיין באהצו"י הנ"ל.

והעירני מו"ר שהקושיא איך יאמר ר' יוחנן על ר' חנינא „מה אתיתן לי ההן סבא" אינה קושיא וצריך לקרוא כאילו היה פסיק לפני: ההן סבא. כלומר, ר' יוחנן אמר לציפוראי למה הבאתם אותי לכאן לדרוש לפניכם, אותו סבא (=ר' חנינא) אוסר מה שאני מתיר ומתיר מה שאני אוסר וכע"ז בבבלי נדה כ' ב'. ועל היחס של אנשי צפוראי לר' חנינא, עיין מה שכתב מו"ר במאמרו „ארץ ישראל במאה השלישית והרביעית" (אנגלית) ברבעון האנגלי סדרה חדשה של"ו עמ' 363 ואילך.

*יג) צ"ל: רבי יצחק. עיין במבוא עמ' 40.

יד) ובכ"י רש"ס: מה אתיתון לי גבי ההן סבא. ועיין בסוף הע' יג.

טו) ובשרי"ר עמ' 157: נינה שרי. עיין מה שהעיר מו"ר על כתיב זה בתרבין ש"כ עמ' 112 הע' 61.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

שנת השמיטה: **בספיחי חרדל.** שמכר עם הארץ והורה להם כר' יהודה דשרי בפ' ט' דמס' שביעית[53] ודלא כרבנן דאסרי התם דחיישי שמא הביאם מן השמור ולא מהמופקר: **ובביצה.** נמי הורה כר' יהודה דשבת וי"ט קדושה אחת הן ונולדה בזה אסורה בזה ומשום דמסתבר ליה כר' יהודה הורה להם הלכה כמותו בשתיהן: **כרבנן דהכא.** ת"ק דר' יהודה דנשנה סתם בלשון רבים ושרו ביצה בבריתא: **וכרבנן דהתם** דאסרי ספיחי חרדל: **ה"ג דאנא שרי והוא אסר ואנא אסר והוא שרי:**[54] **אתא עובדא.** בשבת וי"ט הסמוכין ונולדה בראשון ושאלוהו אם תיאכל: **כר' יוחנן.** דפסק כרבנן דשרו: **כד שמע.** קודם שפסק להתר נודע לו שכר' חנינא סבר נמי רב דפסיק כר' יהודה דקדושה אחת הן: **שרע מינה.** נשמט[55] ולא הורה להתר, שרוע וקלוט מפרש בתורת כהנים[56] שרוע שנשמטה ירכו: **דאתפלגון כו'.** האי פלוגתא שמע ר' יסה ומינה למד שדעת רב לאסור בביצה כר' חנינא: **שכבו בשבת.** ואסירין משום מוקצה כל השבת: **אסור.** דקדושה אחת הן כרבנן דאסרו ביצה בשני ואין לומר דלעולם סבר

53) מ"א.

54) וכ"ה בשביעית וכ"י רש"ס שם. אבל בשרי"ר עמ' 158 כמו לפנינו.

55) וכך פירש רש"ס שם. ובב"ה עמ' 26, וכן בפ"מ, פירש: נמנע.

56) פרשת אמור פרשה ג' הלכה ט', הוצ' רא"ה ווייס דף צ"ה רע"ג, ופרק ז' הלכה ו', שם צ"ח ע"ד וכ"ה בתו"כ עם פירוש רבינו הלל הוצ' קולודובסקי ח"ב נ"ז ע"א וס"ד ע"א, ובתו"כ כ"י רומי הוצ' ר"א פינקלשטיין עמ' תכ"ז ותל"ו. אבל בראב"ד, וכן בברייתא במסכת בכורות מ' א', „שנשתרבבה" במקום „שנשמטה" וע"ע במבוא הירושלמי לרז"ף עמ' י"ז.

מסורת הש"ס: דאנא שרי וכו': עיין בבלי נדה כ' רע"ב.
דאיתפלגון — היא הדא: עירובין פ"ג ה"ח, כ"א ע"ב.

קומי ר׳ יודן מה אפכן טז) לה פתילה גבי ביצה. אמר ליה מן מה דאנן חמיי

טז) וכ״ה בשרי״ר עמ׳ 159 פעמיים: אפכן, ובגליון שם: אפכי, ובעמ׳ 158: פת...., ובמסכת שביעית ד״ו וכי״ל בפעם הראשונה: מפכא, ובפעם השניה: אפכה, ובכ״י רש״ס גם בפעם השניה: אפכה. ובעירובין פ״ג ה״ג, כ״א ע״ב פעמיים: מכפלה. ובהירוכ״פ עמ׳ 275 מציין, שהלשון „מכפלה״ נמצאת גם בשרי״ר עמ׳ 9 שו׳ 16. ועיין על לשון זו באהצו״י הנ״ל, באהצו״י תרומות עמ׳ 66-67, ובתרבין הנ״ל עמ׳ 110.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

רב שתי קדושות הן וכדאמ׳ לקמיה דשמעינן ליה הכי גבי עירוב והכא אסר משום הכנה דהפתילה ומדורה שכיבויין היה בשבת נוחות לחזור ולהדליקן וכן שיירי השמן נעשה צלול ואסור להדליקן בי״ט כדאמ׳ רבה בתלמוד בבלי[57] דאין שבת מכינה לי״ט ולא י״ט מכין לשבת, חדא דלא שייך הכנה בכה״ג כדכתב הרא״ש בריש פרקין[58] ועוד מדנקט שמן דודאי בשמן אין הכנה כלל כדכתב סמ״ג[59] בשם ר׳ שמשון ועוד דא״כ בביצה דבה ודאי שייך הכנה כשנולדה בראשון לאוסרה בשני כדאמ׳ הכא בתל״ב[60] וחזינן דאפי׳ ר׳ יהודה לא אסר לה מטעם הכנה אלא משום מוקצה מדאמ׳ דהיא מחלוקת ב״ש וב״ה ואי משום הכנה הא אפשר דאפי׳ לב״ש אסור בשני ועוד דס״ל לירושלמי[61] דאין מדליקין בפתילה שאינה מחורכת שמא יטה אלא מדליקה ומכבה אותה ערב שבת והדר מדליקה לשבת וכן משמע בה״ג[62] וכן בפי׳ ר״ח[63] והכי נהוג עלמא ותו לא שייך לאסור משום הכנה לכ״ע כדכתב הרא״ש שם:[64] **מה אכפת לה [פתילה] גבי ביצה.** בריש פרקין במרדכי[65] מייתי לה ופ׳ מה ענין פתילה דלא שייך לאוסרה משום הכנה כמו ביצה וכבר כתבתי שדעת כל המפרשים שלדעת הירושלמי לא ביצה ולא פתילה נאסרו משום הכנה וכדכתב לעיל בראש הפרק טעמא דב״ה משום מוקצה ולא הביאו דעת רבה דאמר בתל״ב[66] משום הכנה ומ״מ למדנו מהמרדכי דה״ק מה ענין פתילה אצל ביצה דאע״ג דאפלגו תנאי בביצה אי אסירא בשני משום מוקצה בשיירי פתילה שרו, דבשלמא ביצה כיון דכשנולדה בשבת או בי״ט אסירא משום מוקצה כשהם סמוכין ונולדה בראשון חשבינן להו יומא אריכתא ואסיר׳ נמי בשני אבל שיירי פתילה שכבו בשבת ונאסרו משום איסור מוקצה מחמת איסור הדלקה בשבת כי אתי יום טוב דשריא הדלקה היכי שייך בהו איסורא[67] ואיך למדו רב ור׳ חנינא מביצה דאסרה רבי יהודה בשני לאסור גם שיירי פתילה:[68] **א״ל כו׳.** ממה

57) ב׳ ב׳.
58) פ״א סימן א׳.
59) ל״ת ס״ה.
60) ד׳ א׳.
61) פ״ד ה״ג ס״ב ע״ג.
62) ד״ו י״ז ע״א, ד״ב עמ׳ 85. והכוונה לברייתא שמביא שם: ת״ר מדליקין בפתילה מחורכת וכו׳. ועיין בתוכ״פ ח״ג עמ׳ 23 ד״ה מדליקין.
63) לא מצאתי בר״ח שאומר שכך היא ההלכה. לכאורה יש לדייק ההפך מדברי ר״ח שבת כ״ט א׳. שם הוא מביא את פירושו של רבא שלפיו הברייתא הנ״ל היא לפי רבי אליעזר, ובניגוד לדעת ר״ע, והרי בדרך כלל אין הלכה כר״א. ועיין בתוס׳ שם ד״ה רבא.
64) פ״א סימן א׳. ועיין בראשונים שמציין באהצו״י עמ׳ 3 ובהירוכ״פ עמ׳ 274.
65) פ״א סימן תרמ״ד.
66) ב׳ ב׳.
67) וכך מפרש את הירושלמי בעל אור שמח בהלכות יו״ט פ״א הי״ט ,ס׳ ע״א. וחילוק דומה מחלק הראב״ן, מובא באו״ז ח״ב סימן שכ״ט. אבל באו״ז ח״א סימן תשנ״ו, ס״ק ו׳, קי״א ע״א, מחלק בין דבר שנאסר מחמת מלאכה רק בשבת, שמותר ביו״ט שלאחריו, לבין דבר שנאסר מחמת מוקצה, כגון שיירי פתילה, שאסורים ביו״ט שלאחריו. וע״ע בהשלמה עמ׳ י״ד ואילך וביש״ש פרק א׳ סימן א׳.
68) לפירוש רבינו, שהשאלה היא איך מדמים שיירי פתילה לביצה, מסכימים (אבל רק לזה מסכימים ולא לעצם הפירוש) הראבי״ה ח״ב סי׳ תשט״ו, עמ׳ 418, ופ״מ. אבל רש״ס, ק״ע, רידב״ז ותוכ״פ עמ׳ 917 מפרשים שהשאלה היא איך מדמים ביצה לשיירי פתילה. לפירוש זה, אין הירושלמי יודע על מחלוקת מפורשת של רב ור׳ יוחנן בענין „ביצה״ אלא: מן מה דאנו חמיי רבנן מדמיי להו. ולדעת רש״ס ה„רבנן״ הם ר׳ יסא ששרע מינה (בביצה) מטעמא דרב ור׳ חנינא שחולקים בפתילה. ועיין במבוא עמ׳ 32 ואילך.

רבנן מדמיי לה הדא אמרה היא הדא היא הדא. משם ארבעה זקנים אמרו הנאכל עירובו בראשון הרי הוא כבני עירו בשני. רב חונה בשם רב הלכה כארבעה זקיני. רב חסדא בעי מחלפה שטתיה דרב תמן הוא יז) עבד לה שתי קדושות והכא הוא עבד לה קדושה אחת. דאיתפלגון שירי פתילה שירי מדורה שירי שמן שכבו בשבת מהו להדליקם ביום טוב רב ורבי חנינה תריהון אמרין אסור ור' יוחנן אמר מותר. א"ר מנא קומי ר' יודן מה אפכן לה פתילה גבי ביצה. אמ' ליה מן מה דאנן חמיי רבנן מדמיי לה הדא אמרה היא הדא היא הדא יח). הכל מודין בנשרין שהן אסורין. ר' בון בר חייה בעא קומי רבי

יז) ובסניעית ועירובין ליתא בפעם הראשונה המלה „הוא" ובפעם השניה כתוב במקומה „כא". ובהירוכ"פ הכ"ל: ל"ל לו (=הוא) עבד לה שתי קדושות לו עבד לה וכו' ובשרי"ר: תמן לו' (סי' הקיצור בא

נטעות) עבד וכו' ובשרי"ר להלן עמ' 101 שו' 2 תמן לו עבד לה וכו'.

יח) ולהירור הסוגיא וקניעות מקורה, עיין במבוא עמ' 32 ולילך.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

שאנו רואין שהחכמים שהם רב ור' חנינא ור' יוחנן שדמר הפתילה לביצה ורב ור"ח למדו מינה איסור לפתילה ואף ר' יוחנן לא חלק עליהם אלא משום דפסק בביצה נמי כרבנן דשרו וגם חכמי הדור של ר' יסה שאמרו לו כשרצה להתיר הביצה דרב פליג מדאסר בפתילה, מדבריהם למדנו דביצה ופתילה שוין אע"פ שאין הדבר ברור לנו נקבל דברי חכמים: [69] **משום ד' זקנים אמרו.** במס' עירובין פ' בכל מערבין [70] ומייתי לה הכא לאקשויי דרב אדרב: **חרי הוא כבני עירו בשני.** דכיון דלא היה קיים בין השמשות דשני לא מהני לשני דלאו כימ' אריכת' חשיבי: **רב חסדא בעי.** הקשה דרב אדרב בבית המדרש: **תמן.** גבי עירוב **הכא.** גבי פתילה דמפרש ואזיל: **א"ר מנא.** כשראה דקשיא דרב אדרב חזר והקשה (ל)ר' מנא אי נימא כי היכי דלא תקשי דטעמא דפתילה משום הכנה דאי נימא הכי ניחא, דדמו קצת ביצה ופתילה אהדדי וניחא נמי דלא קשיא דרב אדרב דלעולם שתי קדושות הן כדאמ' גבי עירוב: **א"ל בו'.** כיון שאנו [רואין] חכמי הדור מדמין אותן מטעם מוקצה מדחזינן לרב חסדא שהקשה דרב אדרב וכל בני הישיבה שלא השיבו לו משום הכנה משמע ששתיהן שוות לאיסור מוקצה ואין לפקפק בדבר זכך קבלו, וכי היכי דאין התר בביצה בשני כלל הכי נמי בפתילה אע"פ שכיבוה מערב שבת וחזרו והדליקוה דאין הטעם משום הכנה אלא משום מוקצה ושתיהן שוות לגמרי: [71] **הכל מודים.** אפלוגתא דב"ש וב"ה דמתני' קאי דאפי' ב"ש דשרו ביצה, פירות שנשרו מן האילן בי"ט מודו דאסירי משום מוקצה, ובתלמוד בבלי אסרו מתרי

69) ועיין בראשונים שנזכרים בהע' 67 ובמבוא הנ"ל.

70) ל"ח ב'.

71) פירוש רביגו ל„דאתפלגון וכו' " השני קשה, שכן הוא מפרש אותו המשא והמתן בצורות שונות. ומסתבר יותר כפירוש ק"ע, שזה הוא רק ציון והסבר לקושית רב חסדא. ועיין במבוא הנ"ל.

מפורת חש"ם: משם ארבעה זקנים וכו': עיין ירושל' דמאי פ"ד ה"א, כ"ב סע"א, עירובין פ"ג ה"ז ה"ח, כ"א ע"ב, שם ה"ט, כ"א ע"ב, בבלי כאן ד' א', עירובין ל"ח ב'.

הכל מודין וכו': עיין בבלי ד' א', שבת כ"ט ב'.

זעורה מה בין נשרין מה בין בצים. אילו נשרים באימותיהן שמא אינן אסורין אילו בצים באימותיהן שמא אינן מותרות. מעתה נולדה ביום טוב לא[יט] תיאכל בשבת בשבת לא תיאכל ביום טוב. א"ל וכיני לא דייך שהחמרתה עליה שאם נולדה ביו' טוב לא תיאכל ביום טוב בשבת לא תיאכל בשבת אלא שאת מבקש להחמיר עליה שאם נולדה ביום טוב לא תיאכל בשב' בשבת לא תיאכל ביום טוב. ר' ירמיה בעי עיטורי סוכה מה הן. חזר רבי ירמיה

יט) וכבר העיר בתוכ"פ עמ' 917 הע' 21: בכי"ל חסרה המלה „לא", והושלמה לנכון בין השיטין ע"י הסופר עצמו. וכ"ה בשרי"ר עמ' 158 ועמ' 109, וכן מוכח מהמשך הסוגיא.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

טעמי משום מוקצה[72] ועוד גזרה שמא יעלה[73] ונדחקו בתוס'[74] תרי טעמי למה לי ובירושלמי לית ליה אלא טעם מוקצה ולהכי בעי ר' בון מה בין פירות הנושרים לביצה דתרווייהו שייך לאסור משום מוקצה: **נשרין באמותיהן.** באילן: **שמא אינן אסורות.** משום קוצר: **ביצים באמותיהן כו'.** דאפי' עומדת לגדל ביצים אינה מוקצית ושרי לשוחטה בי"ט כדאמ' לעיל:[75] **מעתה כו'.** הוה פשיטא להני אימוראי דפירות הנושרין בראשון אסירי בשני דקדושה א' הן וכיון דב"ה אסרי לביצה כפירות הנושרין נימא דיאסרו בה נמי בשני: **א"ל לא דייך שהחמרתה.** דליכא באיסור ביצה אלא טעם קליש כדפריש בריש פרקין[76] מש"כ בפירות הנושרין דיש טעם גדול לאוסרן כדאמ' דאסירי אגב אימן: **וכיני.** וכן היא שתמיה כלומ' וכי ראוי לומ' כן, ונרא' דלא הוה שמיע להו להני תרי אמוראי בריתא דלעיל דפליגו בה רבנן ור' יהודה בביצה אי שריא בשני אי לא דאי שמיע להו מה שאל ואמאי תמה עליו חבירו הא פלוגתא דתנאי היא וכן ס"ל להני אימוראי דדוק' בביצה חשבינן לשבת וי"ט שתי קדושות ולא לשאר מקומות וכלהו אמוראי דלעיל לא חלקו:[77] **עיטורי סוכה.** כדאמ' פ' כירה[78] עיטרה בקרמין ובסדינין המצויירין ותלה בה אגוזים שקדים כו' אסור להסתפק מהם, ולא הוה שמיע לר' ירמיה סיפה דבריתא עד מוצאי י"ט אחרון ולהכי הוה מבעיא ליה אי שרו בי"ט אחרון דס"ל כרב ור' חנינא דפסקו לעיל קדושה א' חשיבי י"ט ושבת דסמוכין והכא שבעה כיומא אריכתא הוא ודאי וי"ט אחרון וז' דסוכה כי"ט ושב' הסמוכין דמי ואסירי אפ' בי"ט אחרון דקס"ד דר' ירמיה השתא דמאי דאסיר להסתפק מהן כל ז' משום דהקצו למצוה כדאמ' התם בתל"ב[78], או דלמא דוקא שבת וי"ט דדמו אהדדי ואין ביניהם אלא אוכל נפש יש לומר קדושה א' הן אבל סוכה וי"ט דלא דמו כלל חשבינן להו ב' קדושות: **חזר ר' ירמיה.** הוא עצמו פשט בעייתו ואמ' דעיקר בעיא ליתא דכל ז' לא נאסרו עיטורין משום מוקצה דנימא דיתפשט איסור מוקצה עוד בי"ט שאחר ז' אלא טעם איסורן משום דבטלו אגב סוכה וכי היכי דחל שם שמים אעצי סוכה ונאסרו מדכתיב חג לה'[79] כדאית' לקמן פ' המביא בתל"ב[80] הכי נמי חל

72) כ"ד ב'.
73) ג' א'.
74) ג' א' ד"ה גזירה.
75) מע' 66 ד"ה אם היתה ועיי"ש בהע' 20.
76) עמ' 66 ד"ה עגל.
77) תירוץ רבינו אינו מניח את הדעת. סוף סוף למה לא העירו בגמרא על מחלוקת תנאים בענין זה. ועיין בתוכ"פ עמ' 916 ד"ה ברם שפירש את הירושלמי באופן אחר.
78) מ"ה א'.
79) ויקרא כ"ג, ל"ד: חג הסכות שבעת ימים לה'.
80) ל' ב'.

מסורת הש"ס: חזר ר' ירמיה וכו': עיין תוס' סוכה פ"א ה"ז, ירוש' שבת פ"ג ה"ו, ו' ע"ב, בבלי כאן ל' ב', שבת כ"ב א', מ"ה א', סוכה י' א'.

ואמר כל שבעה הן בטילין על גב סוכה מיכן והילך בהכינן הן. אמר רבי יוסה כל שבעה קדושת סוכה חל כ) עליהן מיכן והילך קדושת יום טוב עליהן. מה אתא משאול כא) יום טוב שחל להיות ערב שבת כמאן דאמר שתי קדושות הן. מתני' ב"ש אומרים שאור כזית וחמץ ככותבת ובית הלל אומרי' זה וזה בכזית כב). גמ' כג) רבי זריקן בשם רבי יוסי בן חנינה לא שנו אלא לביעורו

כ) ובשרי"ר עמ' 158 ועמ' 160 ליתא המלה „חל". ובכי"ל: קדושת שבעה עליהם, ונמחקה „שבעה" ע"י קו באמצע המלה ובגליון כתוב: סוכה חל.

כא) וכבר צויין (באהצו"י עמ' 4 ובשעתוא"י עמ' 28) שדעת הגר"א, באו"ח ריש סי' תרס"ז, היא שכ"ל „מישרא" במקום „מישאול". ועיין בפירוש רבינו ד"ה מה אתא משאול ובתוכ"פ הנ"ל הע' 24. ובשרי"ר עמ' 158 „משאול" ושם עמ' 160 „משאולו".

כב) ובמשנה לו, בקטע מגניזה אקספורד, ובגליון של קטע מגניזה קמברידג' נמצאת כאן בבא נוספת: בהמה שנולדה ביו"ט הכל מודים שהיא מותרת ואפרוח שיצא מן הביצה הכל מודים שהוא אסור. ונמצא גם בעדיות פ"ד מ"א דפוסים, אבל לא בכה"י שם. וכבר רמה בתיו"ט שהיא אינה מעיקר המשנה, וכן מחק אותה הר"ר יהוסף ז"ל במלא"ש שם. והסכימו רי"נ אפשטיין, מבוא לנוה"מ עמ' 967, ר"ח אלבק, בפירושו לעדיות, ומו"ר, בתוכ"פ עמ' 915, שהיא הוספה ע"פ הברייתא. עיין בבבלי ו' א-ב. ובגליון קג"נ אקספורד „תוס" (=תוספת, עיין ב„תשלום תוספתא" עמ' 5). וראוי להעיר שהלשון „הכל מודים" אינו נמצא בשום מקום אחר במשנה, עיין בקונקורדנציה למשנה מאת רח"י קוסובסקי. ונראה שזה נכנס

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

על עיטוריה וקדושת סוכה אי אפש' להתפשט יותר מז' וא"כ בי"ט אחרון בהכנן הן שמעולם לא נאסרו משום מוקצה: **א"ר יסה כו'.** פליג אמ"ד דהכי בעא ר' ירמיה והכי פשט, ואמ' דמעולם לא בעא ר' ירמיה אם אסירי עיטורי סוכה בי"ט אחרון דודאי אסירי דאין טעם איסורן משום דבטלי אגב סוכ' אלא משום דקדושת סוכה חלה עליהם כלומ' דהקצה אותן למצות סוכה והוקצו למצותן קדושת מצותן ובי"ט אחרון נמי דשייך בו איסור מוקצה בשאר מילי נתפשט בו גם איסור זה:[81] **מה אתא מישאול.** מסיים ר' יסה ואמ' ומה בא ר' ירמיה לשאול:[82] **י"ט שחל להיות ערב שבת.** כלו' ע"ש י"ט אחרון של חג דפשיטא לן דאסירי ביה עיטורין חל להיות ע"ש ומבעיא ליה אי יתפשט איסור המוקצה גם בשבת: **כמ"ד שתי קדושות.** כלומר ופשט כמ"ד שתי קדושות דאפי' מ"ד התם קדושה א' הן הכא מודה[83] שהא למ"ד שתי קדושות הן כיון דלא חל איסור מוקצה בי"ט מעצמו אלא מחמת ימי סוכה הקודמין הבו דלא לוסיף עלה ולא יתפשט עוד חוצה לו:[84] **מתני' בש"א שאור בכזית.** ביצה הך ואידך דלקמן דהשוחט משום דהוו תלת מילי דאפלגו ב"ש וב"ה בי"ט והוו מקולי ב"ש וחומרי ב"ה תני להו גבי הדדי כך כתב רש"י:[85] **גמ' ה"ג בספרים ישנים ר' חזקיה בשם (ר' יוחנן) [ר' יוסי בר חנינא]**[86]. ולא גר' ר' זריקא מדקאמ' בתר הכי קם ר' מנא עם ר' חזקיה א"ל כו':[87] **לא שנו.** לא אמרו

81) וכמסקנת הבבלי ל' ב' שהאיסור הוא משום: דחלה קדושה עלייהו.

82) וכפירוש בעל ציון וירושלים, עיי"ש.

83) ובק"ע, בפ"מ, ובתוכ"פ הנ"ל מפרשים „כמ"ד שתי קדושות הן" כחלק מן השאלה עיי"ש.

84) ועיין היטב בתוכ"פ הנ"ל.

85) ב' א', ד"ה שאור בכזית.

86) וזה טעות מוכח, כפי שהעיר כבר מו"ר בסה"י עמ' ש"ט הע' 32.

87) אבל גם במקבילה, פסחים פ"ה ה"ד, ל"ב

מסורת הש"ס: ב"ש וכו': משנה פ"א מ"א, עדיות פ"ד מ"א; תוס' פ"א ה"ד; ירוש' פסחים פ"ה ה"ד, ל"ב ע"ב.
רבי זריקן — בתורה: ירוש' הנ"ל. ועיין בבלי ז' ב'.

הא לאכילה כזית. רבי אבהו בשם רבי יוחנן בין לביעורו בין לאכילה כזית, קם ר' מנא עם רבי חזקיה אמר ליה מן הן שמע רב הדא מילתא. אמר ליה מן רבי אבהו. אמר ליה ואוף כד) **ואנן אמרין רבי אבהו בשם ר' יוחנן בין**

מן הגליון שלא במקומו ושייך אחרי הבבא של „ביצה שנולדה" ולא אחרי המחלוקת בשיעורו של חמץ.

כג) ובד"ו יש כאן ציון: הלכה ב'. וליתא בכי"ל (ונוסף בגליון) ובשרי"ר עמ' 160.

כד) ובמקבילה, פסחים פ"ה ה"ד, ל"ב ע"ב, אין המלה „ואוף", וכן זה ליתא בכי"ל כאן (ותלויה בין השורות) ובשרי"ר הנ"ל. לגרסא זו יש לפרש את דברי ר' מנא אחרת ממה שפירשו המפרשים, עיין בהירוכ"פ עמ' 461.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

ב"ש חמץ בככותבת: **אלא לביעורו.** לעבור בבל יראה ובל ימצא: **אבל לאכילה כזית.** דמדאצטריך למיכתב שאור ולא יליף מחמץ מקל וחומר משמ' דלהכי כתביה דבציר שיעוריה מחמץ ומדפתח בשאור וסיים בחמץ דכתיב[88] שאור לא ימצא בבתיכם כי כל אוכל חמץ ונכרתה משמע דשיעורן שוה ומוקמי ב"ש השואתן לאכילה וכסתם שיעורי תורה דהם כזית וחילוקן לבעור כך מפ' בתל"ב[89] ופרש"י[90] דאמרי ככותבת משום דאשכחנא ביום הכפורים דשיעורו כך: **ר' אבהו כו'.** אף אלו דברי ר' חזקיה ששמע מר' אבהו בשם ר' יוחנן מלתא דפליגא על הא דאמ' תחילה בשם ר' יוסי בר חנינא: **בין לביעור בין לאכילה כזית.** לא קאי ר' יוחנן על דברי ר' יוסי בר חנינא שדבריו היו על ב"ש ודברי ר' יוחנן אי אפשר דקאי אב"ש דהא בהדיא אמרו במתני' שאור בכזית וחמץ בככותבת אלא על כרחין אב"ה קאי[91] וה"ק בין לביעור בין לאכילה אמרו ב"ה כזית ולאפוקי דלא תימא דכי אפליגו ה"מ לביעור אבל לאכילה אפי' ב"ה מודו שאור בכזית וחמץ בככותבת מדאצטריך קרא למיכתב שאור ולא יליף ק"ו מחמץ כדפרש"י לעיל דמהאי טעמא מפלגי ב"ש בין חמץ לשאור[92], ואשמעינן ר' יוחנן דליתא די"ל דלב"ה אצטריך למיכתב שאור דלא יליף מחמץ משום דלא חזי לאכילה, ומשמע מדברי ר' יוחנן דלב"ש בין לביעור בין לאכילה חמץ בככותבת ס"ל מדקאמ' דלב"ה בין לביעור בין לאכילה כזית הא לב"ש בתרוייהו חמץ בככותבת וה"ק ר' חזקיה ר' יוסי בר חנינא אמ' בהדיא דב"ש מודו באכילה דחמץ בכזית ומדברי ר' יוחנן משמע דאפי' באכילה אמרו ב"ש חמץ בככותבת: **מן הן שמע רב כו'.** ממאן שמע מר זה שאמרת בשם ר' יוחנן, שמי שאמרה לר' מנא לא הגיד לו שאמרה בשם ר' אבהו אלא הזכיר לו מריה דשמעתא שהוא ר' יוחנן: **א"ל ואוף אנן אמרין ר' אבהו בשם ר' יוחנן.** וכן היא לעיל בפסחים דף ל"ב וה"פ ואף אנחנו

ע"ב, בשרי"ר כאן עמ' 160 ובקטע שנתפרסם בסה"י עמ' רנ"א: ר' זריקן. ולא נמצא עוד מקום בירושלמי שר' חזקיה מוסר בשם ר' יוסי בר חנינא, פרט לברכות פ"ח, י"ד סע"ב: ר' חזקיה ור' יעקב בר אחא בשם ר' יוסי בר חנינא. ואולי צ"ל שם: ר' חזקיה ר' (בלי „ו" לפני הריש) יעקב בר אחא בשם ריב"ח, כמו במסכת ב"ק פ"ט סה"ג, ו' ע"ד.

88) שמות י"ב י"ט.

89) ז' ב'.

90) שם ד"ה שיעורו של זה.

91) גם הפ"מ, הרידב"ז, ומו"ר בהירוכ"פ עמ' 461 מפרשים, שדברי ר' אבהו מוסבים על ב"ה (ורק בזה מסכימים עם רבינו, אבל לא עם פירושו), ובק"ע מגיה.

92) ופירוש רבינו קשה. למה נחשוב שב"ה מחמירים בביעור יותר מבאכילה. ועוד, הרי בפסוק המיותר, ממנו לומדים השיעור של כותבת, מדובר על ביעור. זה אינו דומה לחילוק ב"ש, שכן הם באמת לומדים מן הפסוק הזה שביעור, ולא אכילה,

מסורת הש"ס: קם ר' מנא וכו': כע"ז דמאי פ"א ה"ג, כ"ב רע"א, תעניות פ"א ה"ג, ס"ד ע"ב. ועיין יבמות פ"ד הי"א, ו' ע"א.

לביעורו בין לאכילה כזי'. די לא כן כה) **ניתני שלשים ושבע כריתות בתורה** כו). **מתני' השוחט חיה ועוף ביום טוב ב"ש אומרים יחפור בדקר** כז) **ויכסה ובית הלל אומרים לא ישחוט אלא א"כ היה לו עפר מוכן** כח). **ומודין שאם שחט**

כה) ובשרי"ר: דלכן („ל" קמוצה וצירי תחת ה„כ"). ורגיל בירושלמי, עיין במבוא הירושלמי לרז"ף י' ע"ב. ופירושו די לא כן.

כו) ולענין מקומה העיקרי של הסוגיא, עיין במבוא עמ' 33.

כז) וכן להלן בגמרא פעמיים: בדקר. אבל בשרי"ר עמ' 162 ועמ' 163: בדקל. וחילוף זה מצוי במשנה, עיין במבוא לנוה"מ מאת רי"נ אפשטיין עמ' 92.

כח) ובמשנה בבלי: אלא אם כן היה לו עפר מוכן מבעוד יום. וליתא („מבעוד יום") בדפו"י וכה"י של המשנה, ובדברים רבה פ"ד ו'. ועיין בגנזי שכטר ח"א עמ' 498.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

שמענו הדבר שאמרת וגם טעמו של דבר[93] כדמסיים: **דילא נתני כו'.** כלומ' דנתן טעם ר' יוחנן ואמר דאי לא תימ' הכי דבין לביעור בין לאכילה אמ' ב"ה כזית אלא שתאמר דמודו ב"ה לב"ש באכילה דחמץ בככותבת מדאצטריך למיכתב תרוייהו, קשיא לך הא דמני בריש מס' כריתות שלשים ושש כריתות שבתורה וחד מניהו חמץ בפסח שלשים ושבע מבעי' ליה למתני דהא שאור וחמץ אין שיעורן שוה והוה להו תרי כריתות שאור בכזית וחמץ בככותב' אלא ודאי בתרוייהו אמרו ב"ה בכזית ומתני' דכריתות ב"ה היא ולא ב"ש ואין זה כל כך דוחק דב"ש במקום ב"ה אינה משנה:[94] פירוש אחר ר' חזקיה לא אמ' אלא הא דר' יוסי בר [חנינא] בלבד ותלמוד מייתי לדר' אבהו ודר' אבהו היינו דר' יוסי בר חנינא אעפ"י שהוא בשינוי לשון כדנפרש לקמיה: **מן הן שמע רב הדא מלתא.** שאמרת בשם ר' יוסי בר חנינא מי הגיד לך שר' יוסי בר חנינא אמ' כן שהיה ר' יוסי בר חנינא קודם לדורן וא"א ששמע מפיו:[95] **א"ל מן ר' אבהו.** הוא הגיד לי ששמע כן מפיו של ר' יוסי בר חנינא:[96] **א"ל ואוף אנן אמרין ר' אב' בשם ר"י (בר חנינא).** כלומ' אף שמענו מר' אבהו שאמר זאת שאמרת בשמו ששמע מר' יוסי בר חנינא אמרה לנו בשם ר' יוחנן בלשון משונה ובטעמו של דבר: **בין לביעור בין לאכילה כזית.** כלומ' בהא פליגי ב"ש וב"ה דב"ה סברי דבין לביעור בין לאכילה כזית וב"ש פליגי בין ביעור לאכילה דבאכילה שוין שאור וחמץ ובביעור שאור בכזית וחמץ בככותבת כדאמ' ר' יוסי בר חנינא: **די לא.** כלומ' שאם לא תאמר כן אלא שאף באכילה אמרו ב"ש חמץ ככותבת נתני לב"ש שלשים ושבע כריתות דודאי משנה סתמית היא ומשמע דאתיא ככולי עלמא ולית דפליג עלה: **מתני' השוחט כו'.** מפרש בתל"ב[97] דאע"ג דלשון השוחט בכל דוכתא דיעבד משמע, הכא על כרחין לכתחילה הוא וה"ק השוחט שבא לימלך אומרין לו שחוט מדקתני סיפא ומודים שאם שחט מכלל דרישא לאו דיעבד: **יחפור בדקר.** בגמ' פליגי בה איכא מ"ד משום דאתי עשה ודחי (לא) לא תעשה ומשום שמחת י"ט התירו לו לבא לידי כך לב"ש

שיעורו בככותבת. ועיין בהירוכ"פ הנ"ל שמחזק את פירושו של פ"מ, שר' אבהו בא ללמד אותנו שאפילו בשאור אינו חייב על פחות מכזית.

93) ועיין בהע' כד לירושלמי.

94) ועיין בפ"מ ובהירוכ"פ הנ"ל, שמפרשים חלק זה לשיטתם.

95) עיין בהע' 87.

96) ואנו מוצאים בהרבה מקומות בירושלמי, שר' חזקיה מוסר בשם ר' אבהו, ושר' יוחנן מוסר בשם ר' יוסי בר חנינא. עיין במבוא הירושלמי לרז"ף ובתולדות תנאים ואמוראים מאת ר"א היימן בערכם.

97) ז' ב'.

מסורת הש"ס:

נתני וכו': סנהדרין פ"ז ה"ח, כ"ד ע"ד. עיין משנה כריתות פ"א מ"א.
השוחט וכו': משנה פ"א מ"ב, עדיות פ"ד מ"ב; דב"ר פ"ד, ו'.
ומודין וכו': משנה הנ"ל.

שיחפור בדקר ויכסה שאפר כט) הכירה מוכן. גמ' ל) רבי חייה בשם ר' יוחנן

כט) וכ"ה בשרי"ר עמ' 163: שאפר. ובמשנה כ"י לא נודע, רמב"ם-ששון, גנ. אקספ., וכ"י אקספורד לבבלי בינה: ושאפר. ונראה שאין זה נוסח אלא תיקון, עיין ברי"ד ח' א'. ובבבלי ח' א': הכי קאמר ואפר כירה מוכן הוא. וסגנון זה ("ש" במובן "ו") רגיל במשנה, עיין במבוא לנוה"מ סעמ' 652 ואילך. וע"ע במלא"ש מעשרות ספ"ה. ור"ח אלבק, בהשלמות למשנתנו, מסתפק אם הגרסא במשנה לא היתה: שאפר כירה אינה מוכן. אולם מן ה"לא שנו" שבבבלי שם ו"הדא דאת אמר באפר שהוסק מעיו"ט" שבירושלמי, פ"א ה"ג, ס' ע"ב (שרי"ר עמ' 163) ברור שלפניהם היתה הגירסא: שאפר כירה מוכן הוא.

ל) בד"ו יש כאן ציון: הלכה ג', ובכי"ל הלכה ב' ותוקן ל"ג", ובשרי"ר: הלכה ב'. ועיין בהע' כג.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

לכתחילה ולב"ה דוקא אם שחט דיעבד או אפי' הזיד ועשה כן חייב לכסות דאתי עשה דכיסוי הדם ודחיי ל"ת די"ט דהיינו חפירה דחייב משום חורש אבל לכתחילה לא מבעיא חפירה דלא אלא אפי' איסור מוקצה דרבנן לא שרינן ליה והיינו דקתני לא ישחוט אא"כ היה לו עפר מוכן כלומ' ולא מוקצה ואיכא מ"ד דאחפירה זו ליכא חיובא דהוי חופר גומא ואינו צריך אלא לעפרה דפטור אבל אסור אי משום דהויא מלאכה שאינה צריכה לגופה ואתיא כר"ש דפטר בה או משום דהוי מקלקל דפטור לכ"ע וזו סברת תל"ב[98], ופי' ר"ת דתרי איסורי דרבנן שרא ב"ש לכתחילה משום שמחת י"ט חפירה לעפר ומוקצה וב"ה לא התירו אפי' האיסור היותר קל שאין לו עיקר מן התורה דהיינו מוקצה כדקתני לא ישחוט אא"כ היה לו עפר מוכן כלומ' ולא מוקצה וכ"ש שאם היה לו דקר נעוץ דלא הוי מוקצ' כיון דאיכא איסור חפירה לא שרינן ליה:[99] ומודים. שאם כבר שחט: שיחפור בדקר ויכסה. פירש בתל"ב[97] דבנעוץ מבע"י דליכא אלא איסור חפירה וכ"ש כשהעפר צבור על הקרקע דלא שייך חפירה כדכתבו התוס'[100] דשרי אך תרי איסורי דהיינו חפירה ומוקצה לא שרו אפי' שחט דיעבד ומשום הכי מוקי תל"ב דקר נעוץ, והרא"ש[101] פירש דב"ש נמי כי אמרו יחפור בדקר בדקר נעוץ דומיא דיחפור בדקר דב"ה דמפרש תל"ב בדנעוץ קאמ' וה"ק ב"ש יחפור בדקר דשרי' ליה איסור חפירה לבדה וכ"ש איסור מוקצה לבדו ובה"א לא ישחוט אא"כ היה לו עפר מוכן דאפי' איסור מוק' לבדו לא שרי וכ"ש איסור חפירה ומודים שאם שחט שיחפור בדקר שהיה לו נעוץ דאיכא איסור חפירה לבדה

98) ח' א'.

99) כך יוצא משיטת ר"ת מובאת בתוס' ט' ב' ד"ה אמר ר' יוחנן, וברא"ש פ"א סימן ט', שלמ"ד יחפור בדקר לכתחלה, אין צורך בדקר נעוץ (דקר נעוץ = מוכן). לשיטה זו דברי רב יהודה בבבלי ז' ב' "והיא שיש לו דקר נעוץ מבעוד יום" מוסבים רק על "ומודים שאם שחט שיחפור בדקר ויכסה". אבל בספר הישר לר"ת, דפוס וויען סימן שי"ד, ל"ג ע"א (מהדורת שלזינגר סי' שע"ח, עמ' 231): והכי הלכתא דב"ש לחומרא וב"ה לקולא וכגון דיש דקר נעוץ כדפרישי' בריש מכלתין. ולפ"ז דברי רב יהודה, שהזכרנו, קאי גם על דברי ב"ש שבמשנה, ואחרי שאמרו שם "מוחלפת השיטה" היא דעת ב"ה. ושיטה זו מובאת בשם ר"ת בהשלמה והמכתם לסוגיין. אבל ברא"ש הנ"ל שיטה זו מובאת בשם ר"י כחולק על ר"ת, ועיין בבעה"מ והשגות הראב"ד לסוגיין. ולשיטת ר"ת בספר הישר קשה להסביר למה הוא אומר שם: ומקרוב החמירו על עצמן להכין עפר דלא כהלכתא. עיין היטב בתוספות ורא"ש הנ"ל, וצ"ע.

100) הנ"ל. שם מדמים עפר מוכן לעפר ע"י דקר נעוץ.

101) פ"א סי' ט' בשם ר"י ונמצא בתוספות הנ"ל בסתם, ועיין בהע' 99. ומכיון שרבינו מביא את השיטה השניה בשם הרא"ש, ולא בשם התוספות, משמע שגם את שיטת ר"ת העתיק משם. אולם ראינו (הע' הקודמת) שרבינו הכיר את התוספות הנ"ל ועיין להלן הע' 119.

מסורת הש"ס: רבי חייה — הוציא ציר: שבת פ"ז ה"ב, י' ע"א.

המבשל נבילה ביום טוב אינו לוקה שהותר מכלל בישול ביום טוב. רבי שמעון בן לקיש אמר לוקה שלא הותר מכלל בישול אלא לאכילה בלבד. התיב רבי בא בר ממל על הדא דר' יוחנן מעתה החורש ביום טוב אינו לוקה שהותר מכלל חרישה ביום טוב. רבי יוסה בשם ר' אילא לא הותרה חרישה כדרכה. רבי שמי אמר קומי רבי יוסה רבי אחא בשם רבי אילא דר"ש היא

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

ואע"ג דיש לה עיקר מן התורה[102] וכ"ש דשרי' ליה איסור מוקצה לבדו אך תרי איסורי לא שרינן ליה אע"ג דכבר שחט: **שאפר כירה מוכן.** מפרש בתל"ב[103] דהשין במקום ואו והוי כאלו אמ' ואפר כירה מוכן ומהדר אמאי דאמ' ב"ה אא"כ היה לו עפר מוכן וקאמרה השתא סתמא דמתני' דאפר כירה מאליו מוכן ושוחט לכתחילה אם היה לו אפר כירה לב"ה: **גמ' ר' חייא.** מייתי האי פלוגתא הכא משום דמינה אתפרש לן חפירת דקר דמתני': **אינו לוקה.** אבל איסור' דאורית' איכא מדכתיב לכם ולא לגוים:[104] **ר' לקיש אמ' (אינו) לוקה.** לקמן בתל"ב[105] אמתני' דאין מוציאין את הקטן תני תנא קמיה דר' יוחנן המבשל גיד הנשה בי"ט בחלב [ואכלה] לוקה ה' משום מבשל גיד הנשה בי"ט דלא חזי לאכילת ישראל [ומשום אוכל גיד] ומשום מבש' בש' בחלב ומשום אוכל בש' בחלב ומשום מבעיר וא"ל ר' יוחנן פוק תני לברא הבערה ובישול אינה משנה ופרש"י[106] דמתוך שהותרו לצורך הותרו נמי שלא לצורך ואם תמצא לומ' משנה שיאמרו תנאים שנשנת בבית [המדרש] ב"ש היא כלומ' הדא ב"ש שנאמה דלא אמרי מתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה שלא לצורך אבל ב"ה דשרו הוצא' קטן לרשות הרבים מטעם שנשנת בבית [המדרש] ב"ש היא כלומ' הדא ב"ש שנאמה דלא אמרי מתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה שלא לצורך אבל ב"ה **שלא הותר בישול אלא לאכילה.** דסבר ריש לקיש כרבא[107] דאמ' התם דלא שרו ב"ה הוצאה שלא לצורך מטעם מתוך אלא משום דהוצא' מלאכה גרועה היא ומעיקרא לא אסרה רחמנא בי"ט אלא בשבת מדכתיב בירמיה[108] ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת הא בי"ט שרי:[109] **אלא מעתה כו'** והא תנן בסוף מסכת מכות[110] בהדיא דלקי: **שהותר מכלל חריש בי"ט.** כדתנן במתני' יחפור בדקר ויכסה דסבר ר' אבא בר ממל דמלאכה דאוריתא שרו ליה משום דאתי עשה דכסוי ודחי לא תעשי' די"ט כדאמרינן לקמן חברייא אמרין כו': **ר' יסה בשם ר' אילא לא הותרה חרישה כדרכה.** הכי שמע ר' יסה בשם ר' אילא ולא שמע עוד והיה סבור דדברי הכל דחפירה שהתירו לאו מלאכה דאורית' היא אלא כיון דאינו צריך אלא לעפרה הוי מקלקל ופטור דסבר ר' יסה כרב אשי דאמ' בתל"ב פ' במה מדליקין[111] די"ט עשה ולא תעשה הוא ולא אתי עשה דכיסוי ודחי עשה ול"ת אלא ודאי לא התירו חפירה זו אלא משום דהוי מקלקל כדפרש"י הכא:[112] **ר' שמי כו'.** לפי שלא אמ' ר' יסה עוד בשם ר' אילא א"ל שהוא שמע לר' אחא שפירש הדבר בשם ר' אילא עצמו שאמ' דהא דאמ' דהחופר גומא ואינו צריך אלא לעפרה פטור והינו חפירה

102) ולרש"י שיטה אחרת, שאין איסור חפירה בדקר נעוץ. עיין רש"י ז' ב' ד"ה והא קא עביד כתישה.
103) ט' א'.
104) ועיין ברש"י י"ב ב', סד"ה הבערה ובישול.
105) י"ב א'.
106) י"ב ב' רש"י ד"ה הבערה ובישול.
107) י"ב א', ולפניגו רבה אבל בדפו"י, כה"י גטינגן ומנכן: רבא. עיין בדק"ס עמ' י"ב אות ל'.
108) ירמיה י"ז, כ"ב.
109) ועיין בתוס' י"ב ב' סד"ה דלמא.
110) כ"א ב' (ובמסורס הש"ס וק"ע מציינים לפסחים מ"ג, מ"ד וצ"ל מ"ז ב').
111) כ"ד ב', ועיין בח' הרא"ה לביצה ח' א'.
112) ח' א', ד"ה פטור עליה.

מסורת חש"ס: המבשל נבלה וכו': עיין בבלי י"ב א', פסחים מ"ז ב', מכות כ"א ב'.

דר״ש אמר עד שיהא לו צורך בגופו של דבר. קם רבי יוסי עם רבי אחא אמר ליה אתה אמרתה הדא מילתא לא כן אמר רבי יוחנן דברי רבי מאיר עשרים וארבעה דברים מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל וזה אחד מהן נאמר עשרים ושלשה. אלא רבי מאיר ורבי שמעון שניהן אמרו דבר אחד. לא כן סברנן מימר רבי יוסה ורבי שמעון שניהן אמרו דבר אחד נימר רבי

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

דמתני׳ ר״ש היא דאמ׳ מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה ולא רבנן והכי הוה סלקא דעתיה דתל״ב בפ״ק דחגיגה[113] ובפ׳ כלל גדול:[114] **קם ר׳ יוסה.** גרסי׳ וכן הגרסא בכל הספרים בפ׳ כלל גדול[115] דמייתי הך סוגיא בירוש׳ עצמו והוא ר׳ יוסה שאמ׳ לעיל בשם ר׳ אילא הא דחרישה שלא כדרכה והיה סבור דמשום דמקלקל הוא שרו ליה וככ״ע ועכשיו שמצא מריה דשמעתא שהוא ר׳ אילא שאמ׳ ר׳ שמי משמו דר״ש היא: **א״ל אתה אמרת כו׳.** לתרץ מה שהקש׳ ר׳ אבא בר ממל על ר׳ יוחנן, כלומ׳ דר״ש היא מתני׳ דשרי חפירה לכיסוי ולא רבנן בתמיה: **לא כן כו׳.** כלומ׳ א״א לך לומר כן שהרי אמר ר׳ יוחנן עצמו שעשרים וארבעה דברים שנשנו במס׳ עדיות פ׳ רביעי דהוו מקולי ב״ש ומחומרי ב״ה וכמו שמנאם שם הראב״ד ז״ל[116] בפירושו שר׳ מאיר שנאן והרי ר״מ בכלל רבנן החולקין על ר״ש פ׳ המצניע[117] ואמרי משאצ״ל חייב עליה ולדבריך נאמ׳ עשרים ושלשה לבד אמ׳ ר״מ, והא דהשוחט דשרו בה ב״ש וב״ה חפירה[118] ר״ש קתני לה דר״מ דהוי בכלל רבנן דסברי מלאכה שאצ״ל חייב יאמר דלא נחלקו בדבר זה מעולם וכדכתבו בתוס׳[119] על בבא קמיתא דביצה לדעת ר׳ יהודה בתל״ב דלא נחלקו בה ב״ש וב״ה מעולם וכי א״ר יוחנן דכ״ד דברים ר״מ אמרן לא דק בא׳ כיון דאיכא כ״ג לר״מ: **אלא ר״מ ור״ש כו׳.** ר׳ יוסה עצמו אמ׳ כן כלומ׳ אלא שאפשר לתרץ לדבריך דלעולם כל הכ״ד אמ׳ להו ר״מ ולא קשיא דיש לומר דר״מ סבר כר״ש דמלאכה שאצ״ל פטור עליה: **לא כן סברינן מימר.** כלומ׳ דודאי ר״ש לאו יחידאה הוא דהא מן הסברא אמרינן לעיל בירושלמי עצמו פ׳ במה מדליקין[120] דר׳ יוסי דפטר במכבה את הנר מפני לסטים סבר כר״ש, הכא נמי יש לומר דר׳ יוחנן קבל דכ״ד דברים דקולי ב״ש ר״מ אמרן וממילא שמעת מינה דר״מ סבר

113) ר׳ א׳.

114) שבת ע״ג ב׳. ולפנינו שם, רק המסקנה של מסכת חגיגה.

115) שבת פ״ז, ר׳ ע״א. ולפנינו שם: קם רבי יוסה רבי אחא. והמפרשים שם תקנו לפי ביצה (ובק״ע שם צ״ל ר׳ אחא במקום ר׳ אלעזר. פתרו את הר״ת ר״א בטעות) והמלה „עם״ נמצאת גם בשרי״ר למכילתין עמ׳ 160 ועמ׳ 161, ועיין תוכ״ם ח״ג (שבת), עמ׳ 331, הע׳ 55. אולם גרסת רבינו היא: קם ר׳ יוסה א״ל וכו׳.

116) פ״ד מי״ב. ועיין במבואות לספרות התנאים מאת ר״נ אפשטיין עמ׳ 101.

117) שבת צ״ג ב׳ במשנה. ועי״ש ברש״י ד״ה ור״ש פוטר. ושם צ״ד א׳ תוס׳ ד״ה את המת וד״ה ר״ש פוטר.

118) כלומר בדיעבד. ולכתחילה יש מחלוקת של מקולי ב״ש ומחומרי ב״ה. ועיין ברידב״ז לסוגיין בשבת או בתוס׳ ר״ד, מאותו המחבר, כאן.

119) לא מצאתי. והמהר״ם מלובלין דף ז׳ ע״א כתב: כל לשון התוס׳ במס׳ זו מגומגמים ואינם מדוקדקים. ועיין מה שהבאתי בשם פ״י להלן הע׳ 175. והמהרש״א וכן המריק״ש, בספרו תולדות יעקב, מביאים תוספות לביצה מכתבי יד ונוסחאות ישנות. וכן מביא רבינו להלן עמ׳ 166 ד״ה כהוא דטסים מתוס׳ רבינו טוך כ״י. ולעצם העניין, קשה לומר שרבי יהודה לא שנה משנתנו. עיין בתוספתא פ״א ה״ג, מהד׳ ליברמן עמ׳ 279: ר׳ יהודה אומר משום ר׳ אליעזר וכו׳, ומובא בבבלי ד׳ א׳ וירוש׳ פ״א ה״א, ס׳ ע״א.

120) שבת פ״ב, ה׳ ע״א.

מסורת חש״ם: דר״ש אמר זכו׳: שבת פ״ב ה״ה, ח׳ ע״א. ועיין במשנה שבת פ״ב מ״ה, ופ״י מ״ה.

לא כן אמר: סוטה פ״ג ה״ח, י״ט ע״ב, נזיר פ״ד ה״ו, נ״ג ע״ב.

נימר וכו׳: כס״ז ביומא פ״ג ה״ה, מ׳ ע״ב.

מאיר ורבי יוסה ורבי שמעון שלשתם אמרו דבר אחד. אלא מילין דצריכן לרבנן פשיטן לכון פשיטן לרבנן צריכן לכון. קצר לצורך עשבים חייב משום קוצר ואינו חייב משום שהוא מייפה את הקרקע. לא צורכה די לא קצר לייפות את הקרקע מהו שיהא חייב משם קוצר ומשם שהוא מייפה את הקרקע. ואפילו תימר דר׳ שמעון היא ברם כרבנן מכל מקום הרי חרש ומכל מקום הרי קצר. אמר רבי מנא מיליהון דרבנן מסייען לרבי יוסי רבי. דאמר רבי חייה בשם רבי יוחנן דג שסחטו אם לגופו פטור אם להוציא ציר הרי זה

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

כר״ש מהא דהשוחט: **אלא מילין דצריכין כו׳.** כלומר אלא אי קשיא הא קשיא עלך ר׳ אחא ועל ר׳ אילא דאמרת משמיה דר״ש היא, דמילין דצריכין לרבנן שנסתפקו בהם החכמים בני הישיבה אצליכם הם פשוטים ובדברים שלא היו הם מסופקים בהם אלא הא דבר פשוט בעיניהם אתם מסופקים בהם בקצרה והשתא מפרש מלתא ואזיל: **קצר לצורך עשבים.** אע״ג דהקוצר לייפות הקרקע חייב משום חורש כדאית׳ במס׳ שבת פ׳ הבונה[121] היכא דלא מכוין לייפות אלא קוצר לצורך עשבים והקרקע מתייפה מאליו: **לא צורכא דילא.** כלומ׳ לא נסתפקו בני הישיבה שזו היא מלאכה שאצ״ל דר״ש פוטר ורבנן מחייבי וכיון דעיקר פלוגתייהו בהאי מלאכה שאצ״ל דאית בה תרתי לריעותא חדא דאינו צריך ליפוי וחדא דמאליה נעשית, נסתפקו בקצר ליפות הקרקע אי אף בה פטר ר״ש אקצירה או דילמא אפי׳ ר״ש מודה בהא לרבנן דחייב אתרוייהו דוודאי איפוי דמכוין מחייב ואף אקצירה דאין צריך לה כיון דלאו ממילא נעשית אדרבה היא עיקר מעשהו מחייב נמי עלה והיינו דקאמ׳: **ואפי׳ תימר דר״ש היא.** כלומ׳ דנוכל לספק אי אפי׳ ר״ש מודה בהא דחייב אתרוייהו: **ברם כרבנן.** כלומ׳ אבל לרבנן דפליגי אר״ש בקצר לצורך עשבים מ״מ הרי חרש וחייב נמי אייפוי וכ״ש בבתריתא דקצר לייפות דמ״מ הרי קצר וחייב אף אקצירה, אבל לר׳ אילא ור׳ אחא הוי אפכא דבקצר לייפות פשיטא להו דפטר ר״ש אף אקצירה אע״ג דליכא אלא חדא לריעותא ובהא הוי עיקר פלוגתייהו וכיון שכן מינה דבקצר לצורך דאיכא תרתי לגריעותא דיש להם להסתפק דלמא בהא אפי׳ רבנן יודו לר״ש דפטור אייפוי דהא חופר לצורך הדם דמתני׳ לקוצר לייפות הקרקע דמי דלכיסוי דהתם כליפות דהכא אלא דהתם שייך לחייבו אייפוי והכא לא שייך לחייבו אכיסוי דלאו מלאכה היא מ״מ חפירה דהתם דהויא עיקר מעשהו דמיא לקצירה דליפות דהכא דהויא נמי עיקר מעשהו, וכי היכי דבחפירה הוה פשיטא לר׳ אילא ור׳ אחא דר״ש פטר בה הכי נמי ודאי פשיטא להו בקצירה דליפות דר״ש פטר בה ומינה דבקצר לצורך עשבים דיש להם לספק אי פטרי בה אפי׳ רבנן כדפרישית:[122] **א״ר מנא מיליהון דרבנן.** הם ר׳ חייא בשם ר׳ יוחנן דמייתי השתא: **מפייען לר׳ יוסה.** דבקצר לצורך עשבים הוא דפליגי ר״ש ורבנן וא״כ בקצר לייפות הקרקע ובחפירה לכיסוי דדמי לה איכא לספוקי אי יודה ר״ש דחייב: **לגופו.** שאינו חפץ לאוכלו כי אם בלא ציר הבלוע בו: **פטור.** לר״ש משום דהויא מלאכ׳ שאינה צ״ל: **להוציא ציר.** כלומ׳ אי כיון גם להוציא הציר לאוכלו אח״כ: **חייב.**

121) שבת ק״ג א׳.

122) ועיין בהירוכ״פ עמ׳ 136.

מפורש חש״פ: קצר וכו׳: עיין בבלי שבת ק״ג א׳.
דג שסחטו וכו׳: עיין בבלי הג״ל קמ״ה א׳.

חייב. ואפילו תימר דרבי שמעון היא ברם כרבנן מכל מקום הרי סחט ומכל מקום הרי הוציא ציר לא). רב אבון בשם רבנן דתמן זאת אומרת שאין אפר הכירה מוכן אלא למצוה. אמר רבי מנא בשלא הכינו אבל אם הכינו מכסין בו ומצוה לב). ואתייא כהיא דאמר רבי שמי דרש רבי אחא בשם רב יהודה הכינו למצוה מכסין בו מצוה. צואה מכסין בה צואה מצוה לג). ר' יוסה בי רבי בון אמר איתפלגון רב זירא ורבי אבא בר יוסף חד אמר יש הכן לצואה וחורנה אמר אין הכן לצואה. מתיב מאן דאמר אין הכן למאן דאמר יש הכן לד)

לא) ולעניין מקומה העיקרי של הסוגיא עיין במבוא עמ' 33 ולהלן.

לב) ובכי"ל: צואה מצוה, ומחק צואה. ובשרי"ר: מכסיס... ומצוה.

לג) כ"ל "ומצוה" כמו בשרי"ר.

לד) ובשרי"ר עמ' 162: מתיב מן דמר אין הכן למן דמר יש הכן. ולכל בשרי"ר עמ' 164: מתיב מן דמר יש הכן לצואה למן דמר אין הכן.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

משום מפרק דהויא תולדה דדרש כדפרש"י במס' שבת פ' חבית: [123] **ואפי' תימ' ר"ש.** כלומ' ואפי' ר"ש מודה בהא וקמ"ל שלא נאמר דעיקר מעשהו לתיקונו שיערב לאכילה ומשקין ממילא נפקי וליפטר עלייהו: **ברם כרבנן מ"מ הרי סחט מ"מ הרי הוציא ציר.** אין זה הלשון כהאי דלעיל דאמ' מ"מ הרי חרש מ"מ הרי קצר דהוה קאי חרש אריש[א] וקצר אסיפא והכא תרוייהו אריש[א] וה"ק דלרבנן אפי' ברישא דלא סחטו אלא לגופו ואיכא תרתי לריעותא חד דממילא נפיק וחד דאין צריך לו מ"מ הרי סחט ואי"ת מה איסור' עבד מ"מ הרי הוציא ציר והוי מפרק שהוא תולדה דדש והיינו סייעתא דמייתי דפלוגתייהו בסוחט דג לגופו דדמי לקצר לצורך עשבים דאיכא תרתי לריעות' ומינה דבקצר לייפות ובחפירה לכיסוי דליכא אלא חד' לריעותא איכא לספוקי שמא אפי' ר"ש יודה דחייב כדאמר ר' יוסה: [124] **רבנן דתמן.** חכמי בבל: **זאת אומרת כו'.** אבל אם יש לו תינוק קטן והטיל רעי בי"ט אסור לכסותה באפר כירה דלית דעתיה עילוה אלא על הודאי דהיינו תרנגול' שהיה לו מערב י"ט לשוחטה בי"ט אבל הצואה ספק היא אם יארע במקום המאוס לו ואין דעתו על הספק כך פרש"י הכא בתל"ב [125], ודייקי לה הכא ממתני' דאי אפי' צואה דהויא ספק אפר כירה מוכן הוא לה כ"ש דהויא מוכן לודאי ואמאי אצטריך תנא למתנייה אלא ודאי לצואה לא הוי מוכן ואשמעינן דאפי' הכי למצוה הוי מוכן: **אבל הכינו.** שהזמינו בפיו: **ואתיא כהא.** כלומ' הא דאמ' ר' מנא דאם הכינו שרי לכסות בו צואה לא בשאמ' סתם שמזמינו למה שיצטרך דודאי (לא) אפי' הכי לא הוי מוכן שלא למצוה אלא בהדיא לצואה קאמ' דאתיא כהא דאמ' דדרש ר' אחא כו': [126] **מכסין בו.** מלתא דפשיטא היא ואגב סיפא תנא לה: **מכסין בה צואה ומצוה.** ולא תימ' דפירש לצואה ולא הזכיר מצוה כמאן דאקצייה למצוה דמי: **יש הכן לצואה.** אפר כירה אף לצואה הוי מוכן ממילא דדעתיה עליה גם על הספק והוא הדין לכל עפר שהכינו סתם דהוי מוכן אף

123) שבת קמ"ה א' ד"ה לגופו.

124) פירוש רבינו, כמו פירושי יתר מפרשי הירושלמי, קשה. דברי רידב"ז, שהסוגיא חמורה, במקומם עומדים. ובאו"ז ח"ב סי' נ"ה, ע"ב סע"א כתב: כמדומה שיש בו (ירושלמי הנ"ל) טעות סופר.

125) ח' ב', ד"ה אסור לכסות בו הצואה.

126) ובק"ע, פ"מ ורידב"ז מפרשים דברי ר' מנא

מסורת הש"ס: זאת אומרת וכו': עיין בבלי ח' ב'.

ויכסה בו את הכוי. אמ׳ ליה כוי דרך בני אדם לטעות בו צואה אין דרך בני אדם לטעות בה. אמר ליה אם אומר את כן אף הוא חופר בדקר ומכסה (לה). ותני כן (לו) הביא עפר לטוח את גגו סיד לסוד את ביתו מכסין בו. אית תניי תני אין מכסין. ר׳ יוסה בי רבי בון בשם רב חסדא מ״ד מכסין לשעבר מ״ד אין מכסין בבא לישאל בתחילה. תני ר׳ יוסי אומר כוי אין מכסין את דמו

לה) ועל היחס של סוגיא זו למה שמובא בבבלי בשם הירושלמי עיין במבוא עמ׳ 22.
לו) וכ״ה („ותני כן״) בד״ו ושרי״ר. אבל בשרי״ר עמ׳ 164 ובה׳ הרשב״א ח׳ א׳ רק „תני״. וכך הגיה מדעתו בשעתוא״י עמ׳ 282. ועיין בהע׳ 128 לפירוש רבינו.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

לצואה דמתני׳ דקתני אפר כירה מוכן הוא סתמא מוכן לכל מילי קאמר: **ויכסה בו את הכוי.** דכוי נמי ספק הוא וכיון דדעתיה אצואה דהויא ספק אף אכוי נמי הוי דעתיה: **לטעות בו.** כדמפריש ואזיל: **אם אומ׳ את כן כו׳.** ולא גרסינן אמר ליה וכן היא בספרי כתיבת יד וה״פ אם אומ׳ את כן שיכסנו אתי למטעי ולומר דאע״ג דכוי ספק הוא מחייב לכסות דמו כדם חיה ודאית ואתי לחפור בדקר ולכסות[127], ונר׳ דמשום הכי גזר אטו הא משום דסבר דאיסורא דאורית׳ כחברי׳ דאמ׳ לקמן דלא שרינן הכי בחיה ודאי אלא משום דאתי עשה דכיסוי ודחי ל״ת די״ט: **ותני כן.** אמתני׳ קאי דקאמר דאפר כירה מוכן הוא דדעתיה מסתמא אעפ״י שלא הכינו בפיו וקאמר דתניא נמי אחריתי דדמי לה:[128] **לטוח גגו כו׳.** ובתל״ב[129] קתני לגנתו ולחורבתו והיא היא:[130] **מכסין בו.** פרש״י[131] התם דכל זמן שהוא צבור דעתה עילויה: **אית תניי תני כו׳.** ופליגנן בריתות אהדדי דהא תנא סבר דמוקצה הוא כשאר עפר ולא שרו ב״ה לשחוט על סמך עפר זה כמו על סמך אפר כירה א״נ אף באפר כירה פליג האי תנא וסבר דלא התיר ב״ה אלא בהזמיין בפיו, והאי פירושא ניחא לי טפי מדקאמ׳ אקמיתא ותני כן כלומ׳ דסבר תנא דבריתא כתנא דמתני׳ דאפר כירה ועפר צבור לגגו חדא היא[132] מכלל דאידך תנא דמייתי אח״כ דפליג עליה דלא כתנא דמתני׳: **ר׳ יוסי בר בון כו׳.** פליג אמ״ד ותני כן, דס״ל דכי היכי דאפר כירה דקתני במתני׳ הוי לכתחילה הכי נמי עפר לגגו דקתני בריתא לכתחילה הוא והוצרך לדבריו לומר דפליגן בריתות אהדדי ואתא ר׳ יוסי למימר דליתא דודאי עפר דלגנתו

כפשוטם, כלומר, שכוונה סתם מועילה גם לצואה. לפירוש רבינו, דברי ר׳ מנא דומים ממש לדברי ר׳ אחא בשם ר׳ יהודה.

127) וכך תיקן מדעתו הרידב״ז וכן זה ליתא בשרי״ר עמ׳ 164, אבל בשרי״ר עמ׳ 162 זה נמצא. ועיין בק״ע ופ״מ שנדחקו לפרש גירסת הדפוס. ולגירסת רבינו הבבלי והירושלמי אוסרים כיסוי דם של כוי ביו״ט, למ״ד יש הכן לצואה מטעמים שונים. בבבלי משום התרת חלבו ובירושלמי משום שיבוא לחפור בדקר ויכסה. ועיין במבוא עמ׳ 22.

128) ופירוש רבינו היא לגרסא: ותני כן. ועיין בהע׳ לו לירושלמי.

129) ח׳ א׳.

130) וכפי שצויין כבר בתוכ״פ עמ׳ 921 ד״ה היה לו עפר, זוהי גם דעת בעל או״ז ח״ב סי׳ של״ג, ע״א ע״ב, והרשב״א בעבוה״ק שער ב׳ סי׳ ב׳, וחידושיו. גם העיטור, הלכות יו״ט מחלוקת ג׳ הוצ׳ רמ״י קל״ט ע״ג, מפרש את הברייתא שבבבלי לפי הירושלמי.

131) ח׳ א׳ ד״ה מכנים אדם.

132) ועיין בהע׳ 128.

מסורת הש״ס:

ותני כן וכו׳: תוס׳ פ״א ה״ה. ועיין בבלי ח׳ א׳.
תני ר׳ יוסי וכו׳: תוס׳ פ״א ה״ה — ה״ו, חולין פ״ו ה״א (ד, הי״א); בבלי חולין פ״ד ב׳. ועיין במשנה בכורים פ״ב מ״ט, חולין פ״ו מ״א, בבלי כאן ח׳ א׳.

מפני שהוא ספק מה אם מילה שוודייה דוחה את השבת אין ספיקה דוחה את יום טוב כיסוי הדם שאין וודיין דוחה את השבת דין הוא שלא ידחה ספיקו את יום טוב. ומותר לשחוט בשבת. רבי יוסה אמר לה סתם. רבי יוסה בי רבי בון בשם רבי יוחנן בשוחט לחולה. אמרו לו והרי שופר שבגבולים יוכיח שאין וודיין דוחה שבת והרי ספיקו דוחה יום טוב. מה ספק יש שם

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

מוקצה כשאר עפר ואדרבה איכא למימר דמוקצה טפי כיון דהכינו למלאכה מיוחדת אלא בשחט דיעבד קא מיירי דכי היכי דשרו ליה ב"ה איסור חפירה ה"ה דשרו ליה איסור מוקצה וכ"ש הוא דהא מוקצה לית ליה עיקר מהתורה וכדפרשנא במתני' ואידך תנא דתני אין מכסין הייבו בבא לשחוט לכתחילה דאפי' איסור מוקצה לא שרינן ליה וכ"ש איסור חפירה כדקתני ב"ה במתני' ולא פליגן ואתא האי תנא לאשמועינן דלא נטעי ונחשוב האי עפר בעוד דצבור לגגו כלאפר כירה ולשרי לשחוט אסמך דידיה כאסמך דאפר כירה: [133] **מפני שהוא ספק.** ואין דעתו באפר כירה על הספק כדאמרן לעיל א"נ שמא יחפור בדקר לאידך אמורא ואע"ג דכיסוי הדם מדאורית' ומוקצה דרבנן כתבו בתוס' [134] דהעמידו דבריהם דיש להם לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה ולמאי דכתב ר"ן [135] דכי אמרינן בתלמודא ספקא דאוריתא לחומרא לאו דין תורה הוא אלא דין תורה הוא דבכל ספקא דאוריתא נזיל לקולא ורבנן הוא דאמרו ספקא אסור לחומרא הכא דכוי הוי ספק אי חייב כיסוי אי לא ואין חייב לכסותו אלא מדרבנן אתי מוקצה דרבנן ודחי כיסוי דרבנן: **אין ספקה דוחה י"ט.** כדאית' בשבת פ' ר' אליעזר דמילה: [136] **דין הוא שלא ידחה ספקה.** דכיסוי דם כוי את יום טוב אי בחפירה בדקר למ"ד דאסיר' מדאורית' חפירה גומא לעפרה אי כשאין לו עפר וצריך לכתוש רגבים דהויא תולדת טוחן וכיון דאיסור' דאורית' ילפינן מקל וחומר דלא דחי כיסוי אף איסור מוקצה דדבריהם עשוהו כשל תורה ואסרו לכסות בו: [137] **ומותר לשחוט בשבת.** בתמיה, והיכי אמרת דאין כיסוי דוחה שבת דילמא אי לא אסר רחמנא שחיטה בשבת הוה כיסוי דחי שבת: **ר' יוסה אמ' לה סתם ר' יוסי בר בון בשם ר' יוחנן.** ור' יוסה משום דלא הוה ידע שם אומרה הוה אמרה לה סתמא ולא אמר לה בשם אומרה דהא דכיסוי דלא דחי שבת דקתני בריתא בשוחט לחולה היא והיתה קבלה בידם שאינה דוחה שבת: **שופר שבגבולין יוכיח שאין וודיין דוחה.** כדאית' במסכת ר"ה [138] דכשחל י"ט של ר"ה להיות בשבת במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה: **והרי ספקו דוחה י"ט.** ולא ידע תלמודא מה ספק הוא ולהכי אמ' מה ספק יש שם דאי משום

133) אבל בברייתא שבבבלי, שהיא אותה הברייתא שבירושלמי, לדעת רבינו ושיטת הראשונים (הע' 130), נשנה ברישא אפר. וצריך לומר שרישא לכתחילה וסיפא דיעבד. ובתוכ"פ הנ"ל, מוכיח שלשיטת הירושלמי מוכרחים לומר שהרישא היא לכתחילה. ומסקנתו שם: ולפי דבותינו ז"ל צריך לחתוך את הברייתא, והרישא באה לפרש את משנתנו אימתי הוא אפר כירה מוכן, והסיפא היא הלכה אחרת, עי"ש היטב.

134) ח' ב', ד"ה תני ר' זירא.

135) צ"ל רמב"ם, שכיוצ מחזיק בשיטה זו. ואילו הר"ן, קידושין פ"א סי' תרט"ו ד"ה גרסי בגמ', שו"ת הר"ן סי' ג"א תופס שיטת רמב"ן ורשב"א, שסוברים ספיקא דאורייתא לחומרא מן התורה. ורבינו בעצמו מביא שיטת ר"ן הנ"ל בשמו בספר חרדים ד"ו שס"א דף י"ח ע"ב.

136) שבת פ"ט מ"ה. ועיין בתוכ"פ עמ' 922 הע' 37.

137) ועיין בתוספות חולין פ"ד ב' ד"ה כסוי, ובתוכ"פ הנ"ל ד"ה כסוי הדם ואילך.

138) פ"ד מ"א.

מסורת חש"ס: אין ספיקה וכו': משנה שבת פ"ט מ"ה. ועיין במשנה ערכין פ"ב מ"ב. אמרו לו וכו': תוס' ובבלי הנ"ל.

יום חול הוא יתקע יום טוב הוא יתקע. ר' חנינה בשם רבי אחא באנדרוגינס שתקע. ותני כן אנדרוגינס מוציא את מינו ואינו מוציא את שאינו מינו. טומטום אינו מוציא לא את מינו ולא את שאינו מינו. ר' יוסי בעי אם באנדרוגינוס שתקע בדא דתני אין לו תשובה. א"ר אבין זה אחד מארבעה דברים שהיה ר' חייה הגדול[139] אומר אין להן תשובה והשיב ר' לעזר בנו של ר' לעזר הקפר מה אם מילה שאין ספיקה דוחה את יום טוב[140] ודייה דוחה את לילי יום טוב תאמר בכיסוי הדם שוודייו דוחה את לילי יום טוב הואיל ודייו דוחה את לילי יום טוב דין הוא שידחה ספיקו את י"ט. וקמת כמה דצרכת לרבנן קדמאי וקשת בידיהון כן צרכת

לז) ותוספתא פ"ק ה"ז, מהד' ליברמן עמ' 281, ותוספתא חולין פ"ו ה"ג, הוצ' לוקרמנדל עמ' 106, ובבלי חולין פ"ד ב': אמר ר' לעזר (=רבי) זה אחד מן הדברים שהיה ר' חייא (תוס' חולין דפוס וכ"י ויען ר' לחייא) אומר. ובערי"ר עמ' 163: א"ר לעזי זה אחד מארבעה דברים שהיה ר' חייא הגדול אר' וכ"ה בר' חייא הגדול" בערי"ר עמ' 165. ובמנות לבוה"מ עמ' 166 מעיר: וכל אלו (לעזי, לעזי) אינן אלא צורות לאחרות של לעזא. ועיין בתוכ"פ עמ' 923 ד"ה אמר ר' לעזא.

לח) וכ"ה בערי"ר עמ' 163 ועמ' 165, אבל בתוספתא הנ"ל: שאין דוחה דוחה את לילי יום טוב. ובבבלי הנ"ל: מה למילה שכן

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

דתוקעין שני של ר"ה דהוא ספק חול ספק י"ט אין זה כלום דמה נפשך אם חול הוא יתקע מאי איכפת לן אם י"ט הוא יתקע כדיניה: **ר' חנינא בשם ר' אחא באנדרוגינוס שתקע.** כלומר היינו ספקא דקתני בברייתא דדחי י"ט דשרינן ליה לאנדרוגינוס לתקוע בר"ה: **ותני כן.** כלומר דכתניא אנדרוגינוס כו': **ר' יוסה בעי.** הוקשה לו: **אם באנדרוגינוס שתקע בדא דתני אין לו תשובה.** בתמיה, אם הספק שהקשו לר' יוסי הוא מאנדרוגינוס פרכא גדולה והיכי אמר ר' חייא לקמיה: **דבדא דתני.** כלומר שהקל חומר ששנינו בברייתא שאמר ר' יוסי אין עליו תשובה הרי: **א"ר אבין.** כלומר והיכי אמרו דאין על הק"ו תשובה דא"ר אבין כו': *וצריך לומר דלא ידע האי אמרו לו, מ"מ חכם גדול כר' חייא איך נעלמה ממנו פרכא זו וגם מכל השומעין אותו אומר אין עליו תשובה דשתקו:* **זה אחד מהדברים**[109]. ק"ו זה שאמר ר' יוסי אמר ר' חייא שאין עליו תשובה וקשיא ליה היכי אפליגו רבנן על ר' יוסי דאמר כוי אין שוחטין אותו בי"ט ואם שחטו אין מכסין: **והשיב ר' אלעזר.** כלומר והיה הדבר קשה לכל החכמים דבהדי ר' חייא ולא ידע א' מהם לעשות פרכא על ק"ו דר' יוסי עד שבא ר' אלעזר בנו של ר"ה ועשה פרכא ונחה דעתו של ר' חייא וחכמי דורו: **וקמת.** כלומר עמדה תשובתו של ר"א בנו של ר"ה ולא נסתרה שלא היה עליה קושיא כלל ובוטל ק"ו של ר' יוסי: **כמה דצרכת כו'.** בתמיה, והוא סיומא דקושיא דר' יוסה והק"ק היתכן שנאמר שכמו שנסתפקה כלומר שנעלמה מרבנן דהם ר' חייא וחכמי דורו: **קדמייא.** כלומר התשובה הראשונה שהשיב ר"א בנו של ר"א ה'* ואעפ"י דקשיא דאמרו לו היתה ראשונה הרי ראשונה לדר' אליעזר לפי שנתחדש להו פירושה דאמרו לו באחרונה דהוה כבר ידע... **לר' אלעזר וסלקא לן:***[140] **וקשת בידיהון.** כלומר

139) לפי גירסת התוספתא והבבלי (מובא בפירוש רבינו להלן ד"ה וקשת בידיהון). עיין בהע' לז לירושלמי.

140) והלשון של הקטע, שנמצא בגליון, מגומגם, והעיקר, שרבינו מסביר למה תשובת ר"א נקרא "קדמייא".

מסורת חש"ם: ותני כן אנדרוגינס וכו': תוס' ר"ה פ"ב ה"א; בבלי שם כ"ט א'. וכס"ז בתוס' ברכות פ"ה ה"ו, מגילה פ"ב ה"י.
א"ה אבין וכו': עיין בציון לד"ה תני ר' יוסי וכו' לעיל עמ' 85.

לרבנן אחרא וקשת בידיהון. על דעתיה דר׳ אחא אנדרוגינס מוציא את מינו בתחילה על דעתיה דר׳ יוסה לשעבר. ומודי׳ שאם שחט שיחפור בדקר ויכסה שאפר הכירה מוכן: הדא דאת אמר באפר שהוסק מערב יום טוב אבל באפר שהוסק ביום טוב לא בד״א לט) בשלא שחט אבל אם שחט מוטב

אינה נוהגת בלילי ימים טובים. ואם נקיים הגירסא שלפנינו, צריך לפרש את זה בתמיה, כפי שהעיר כבר בפ״מ.

לט) וז״ל מו״ר בתוכ״פ עמ׳ 920 הע׳ 33: כ״ה („בדא״ וצריך לקרוא לא בדא. בשלא שחט וכו׳) בשרי״ר סוף עמ׳ 163, ובאו״ז

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

שהיתה הדבר קשה ועמוק ולא יכלו הם להשיב, כן נימא דאף גם זאת האחרת צרכת לרבנן שהם ר׳ חייא וחכמי דורו שלא ידעו להשיב ומשני תלמודא דליתא: **דעל דעתיה דר׳ אחא.** המקשה על ר׳ יוסי מאנדרוגינוס משום דסבר דהא דתניא דמוציא היינו לכתחילה אבל על דעתיה דר׳ יוסי דבריתא שעשה הק״ו היינו משום דסבר דמוציא שאמרו לאו לכתחילה הוא אלא אי דיעבד תקע אנדרוגינוס מוציא את מינו אבל לכתחילה לא דחי ולהכי א״ר חייא דאין תשובה על הק״ו דר׳ יוסי שאע״פ שראה מאי דאקשו ליה משופר דבגבולין וידע דמאנדרוגינוס עבדו ליה פרכא לר׳ חייא דאין זו פרכא דדלמא מוציא דיעבד אמרו כסברת ר׳ יוסי עד שבא ר״א בנו של רא״ה והשיב, והא דקאמ׳ על דעתה דר׳ אחא לאו דוקא אלא לפי שר׳ אחא פירש הדבר אמ׳ דהוא סבר הכי ובודאי דרבנן דהקשו לר׳ יוסי הכי סברי א״נ הוה ידיע לבני תלמוד ירושלמי רבנן דאמרו לו ועבדו ליה פרכא משופר ר׳ אחא היא:[141] והלשון הכתוב הכא יש בו טעות והא לך לשון התוספתא[142] ר׳ יוסי אומר כוי אין שוחטין אותו בי״ט ואם שחטו אין מכסין את דמו א״ר יוסי ומה מילה שודאה דוחה את השבת אין ספקה דוחה את י״ט כיסוי הדם שאין ודאו דוחה את השבת אינו דין שלא יהא ספקו דוחה את י״ט אמרו לו שופרות שבגבולין יוכיחו שאין ודאן דוחה את השבת וספקן דוחה את י״ט הן יוכיחו לכיסוי הדם שאעפ״י שאין ודאו דוח׳ את השבת שיהא ספקו דוחה את י״ט השיב ר׳ אלעז׳ בנו של ר׳ אלעזר הקפר מה למילה שאין ספקה דוחה י״ט שאין ודאה דוחה את לילי י״ט תאמר בכיסוי הדם שודאו דוחה את לילי י״ט הואיל וודאו דוח׳ את לילי י״ט דין הוא שיהא ספקו דוחה את י״ט א״ר אבא זה א׳ מהדברים שהיה ר׳ חייא אומ׳ אין לי תשובה והשיב ר׳ אלעזר עכ״ל, והא דאמ׳ דאין מילה דוחה את לילי י״ט היינו משום דק״ל אין מלין בלילה כדכתיב[143] וביום השמיני ימול ביום ולא בלילה: **ומודים כו׳.** אין זה הלשון כמו שרגיל תל״ב דנקט פסקא ומפרש לה דא״כ לא הוה ליה למינקט אלא שאפר כירה מוכן הוא דהא שאפר כירה לא קאי אמודים דאין זו נתינת טעם כדאקשי׳ בתל״ב[144] ומתרץ דמלתא באפי נפשה היא וה״ק ואפר כירה מוכן הוא אלא מייתי לה לפרושי בריתא דמייתי לקמיה:[145] **הדא דאת אמר באפר כו׳.** ברייתא היא וכך מצאתיה בתוספתא[146] וז״ל אפר שהסיקו בי״ט אין מכסין בו בי״ט לפי שאינו מן המוכן ע״כ והכא ה״פ הדא דאת אמ׳ כלומ׳ זו ששנינו בתוספתא דמתני׳ דוקא באפר שהוסק מערב י״ט קאמרה דמכסין אבל כשהוסק בי״ט לא משום דמוקצה: **בד״א כשלא שחט.** דלשחוט

141) ופירושם של פ״מ וק״ע, למן קמת ואילך, פשוט יותר.
142) פ״א סה״ה—ה״ז, מהד׳ ליברמן עמ׳ 280.
143) ויקרא י״ב, ג׳.
144) ח׳ א׳.
145) ועיין בתוכ״פ סדר מועד ח״ג עמ׳ 244 הע׳ 7, שמוכיח שהפסקאות בירושלמי אינן מן המסדר עצמו אלא הוכנסו אח״כ כדי להקל על הלומד.
146) פ״א ה״ה, מהד׳ ליברמן עמ׳ 280.

מסורת הש״ס: הדא דאת אמר וכו׳: עיין בתוס׳ פ״א ה״ה, בבלי ח׳ א׳, דב״ר פ״ד, ו׳.

שיטול מאפר שהוסק ביום טוב ואל יחפור בדקר ויכסה. חברייא אמרין שמצות עשה דוחה למצוה בלא תעש׳. על דעת׳ דר׳ יונה דו אמ׳ מצות עשה דוחה למצוה בלא תעשה אע״פ שאינה כתובה בצידה ניחא. על דעתיה דר׳ יוסי דו אמר הואיל ואין מצות עשה דוחה בלא תעשה אא״כ היתה כתובה בצידה מ) מכיון שהתחיל במצוה אומר לו מרק. ר׳ זעורה בעי קערה

ח״ב סי׳ של״ג, ע״א ע״ב. וכן משמע בעיטור ה׳ יו״ט מחלוקת ג׳, הוג׳ רמא״י, קל״ט ע״ד, שבלי הלקט השלם סי׳ רכ״ב, קכ״ג רע״א, בית הבחירה למאירי, עמ׳ 52. וכ״ה הסיגנון הקבוע של הירושלמי. ולפנינו: בד״א, וכן היה לפני כמה מן הראשונים, עיין באהגו״י עמ׳ 5.

מ) ולדעת רח״ש האראוויטן במכילתא דר״י מסכתא דבחודש יתרו פרשה ז׳, עמ׳ 229 הע׳ 5, המקור לפלוגתת ר׳ יונה ור׳ יוסי נמצא שם במכילתא. וע״ע בתו״ש חי״א עמ׳ ר׳.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

לכתחילה לא שרינן ליה אפי׳ איסור מוקצה דקיל וכדפרישנא במתני׳: **אבל אם שחט מוטב כו׳.** ולהכי מייתי מעיקרא לישנא דמתני׳ דאמרה שאם שחט יחפור בדקר למילף מק״ו דכיון דשרינן ליה בתר דשחט איסור חפירה דאית ליה עיקר מן התורה כ״ש מוקצה דקיל ואדרבה אם בא לשאול אומ׳ לו שיכסה במוקצה דלא צריך חפירה ולא יחפור בדקר שהיה לו נעוץ[147] ואינו מוקצה וכדפרישית במתני׳ בשם הרא״ש ז״ל:[148] **חברייא אמרין.** כלומ׳ וכ״ש לדעת חברייא שהם קצת מהחכמים דסברי דחפירה דמתני׳ איסורא דאוריתא ושרינן ליה משום מצות כיסוי דאתי עשה דכיסוי ודחי ל״ת די״ט כ״ש דטפי עדיף לכסויי במוקצה מלחפור דאסיר מדאוריתא דסברי הני חברייא די״ט לא תעשה לחוד הוא כהנהו רבנן דפליגי עליה דרב אשי פ׳ במה מדליקין[409] דאמ׳ די״ט עשה ולא תעשה הוא ואין עשה דוח׳ אותו כדכתבו התם בתוספות:[150] *וכתבו רשב״א ור״ן[151] דאע״ג דק״ל דהיכא דאפשר לקיים שתיהן לא אתי עשה ודוחה ל״ת והכא אפשר לכסות בערב, אפשר לקיים בשעתו בעינן והביאו ראיות רבות והגדולה שבכלן מדאצריכינן קראי בפ׳ במה מדליקין[149] ללמד שאין שורפין קדשים בי״ט דאי לא הוה אמינא ליתא עשה דבאש תשרופו[152] ולדחי ל״ת כל מלאכה[153] אע״ג דאפשר לשורפה אחר יום טוב*: **ניחא.** דאעפ״י שאין מצות כיסוי כתובה אצל י״ט דחי ליה: **ה״ג על דעתיה דר׳ יוסי דאמר אין מצות עשה דוח׳ לא תעש׳ אא״כ כו׳:**[154] **כתובה בצדה.** כגון גדילים תעשה לך לא תלבש שעטנז[155], לדידיה קשה אמאי דחי כיסוי דלא כתיבה בצידה די״ט (לי״ט) ומשני: **מכיון שהתחיל במצוה אומ׳ מרוק.** שכיון ששחט הוי כהתחיל במצוה שהרי מיד חל עליו חובת כיסוי אבל לא שרינן ליה לשחוט לכתחילה וכב״ה אבל ודאי לדידיה קשה מ״ט דב״ש אי נמי אפי׳ לב״ש ניחא דכיון דשחיטה שריא מתחיל וכיון ששחט על כרחו הוא גומר: **קערה**

147) אולם הירושלמי אינו מפרש חפירה בדקר נעוץ. עיין בב״י, טאו״ח סי׳ תצ״ח ד״ה ומ״ש רבינו, מה שמביא בשם ה״ר משולם ובשי״ק ד׳ ע״ב ד״ה אבל.

148) לעיל עמ׳ 80 ד״ה שיחפור.

149) שבת כ״ד ב׳.

150) שם ד״ה ולא מילה.

151) ח׳ הרשב״א, ח׳ הריטב״א (= ר״ן), וחידושי הר״ן (= תלמיד הר״ן) לשבת כ״ד ב׳ וחידושי הרשב״א לביצה ח׳ ב׳.

152) שמות י״ב, י׳.

153) ויקרא כ״ג, ז׳: כל מלאכת עבדה לא תעשו.

154) וכ״ה בשרי״ר עמ׳ 166 (בלי המלה „הואיל״).

155) דברים כ״ב, י״א—י״ב. ועיין באו״ז ח״ב סי׳ רל״ג, נ״ה ע״ג.

מסורת הש״ס:

חברייא וכו׳: עיין בבלי ח׳ ב׳, שבת נ״ה א׳.

על דעת׳ וכו׳: חלה פ״ב ה״א, נ״ח ע״א, נדרים פ״ג הי״ב, ל״ח ע״ב.

מכיון שהתחיל וכו׳: פסחים פ״י ה״ו, ל״ז ע״ד, ר״ה פ״א ה״י, נ״ז ע״ג, מגילה פ״ב ה״ז, ע״ג ע״ג.

קערה וכו׳: עיין בבלי שבת כ״ט א׳.

שחקקה קוף מהו. רבי יוסה בי ר' בון אמר איתפלגון ר' זעורה ורב המנונא חד אמ' אסור וחרנה אמ' מות'. מ"ד אסור נעשה כמוקצה שיבש ולא ידע בו מ"ד מות' נעשה כטבל שתיקנו שוגג. מ"ד מותר מהו לשתמש על גב מקומה.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

שחקקה קוף. בקעת של עץ שהיתה עומדת להסקה וחקקה קוף ועשאה קערה וה"ה דמבעיא ליה בחקקה גוי כהא דאמרין פ' במה מדליקין דף כ"ט ומייתי לה הרי"ף[160] גוי שחקק קב בבקעת ישראל מסיקה בי"ט למאן דלית ליה נולד אסור, ומייתי האי בעיא הכא משום דדמיא להא דאסרינן לעיל לכסות באפר שהוסק בי"ט כדכתבו התוס'[161] דהוי נולד דמעיקרא עצים והשתא אפר, ובתלמוד ירושלמי לא מצינו שהזכיר שם נולד כלל אלא מזכיר במקומו מוקצה שיבש ולא ידע בו והיא היא[162] דהא בריש פרקן כי הוה סלקא דעתין דהתרנגולת העומדת לגדל ביצים מותר לשוחטה ואפי' הכי ביצתה אסורה משום נולד פרש"י ז"ל[163] טעמא דלא מקצה איניש מדעתיה מידי דחזי ליה אבל נולד לא הוה ידע ליה דנהוי דעתיה עילויה עכ"ל והכא פרש"י[164] דאפר שהוסק מערב י"ט מאתמול דעתיה עילויה לכל מילי וה"ה בחקק הקערה מאתמול אבל הוסק בי"ט דליכא למימר דעתיה עילויה מאתמול אסור וה"ה בחקקה גוי או קוף היום אע"ג דהוה משתמש בה להסקה מעיקרה השתא דנעשית כלי אסור כמוקצה שיבש מאמש והוה אוכל, מ"מ כיון דלא הוה דעתיה עליה אסור: [165]

כטבל שתיקנו שוגג. דתנן פ"ב דתרומות[163] המעשר והמבשל בשבת שוגג יאכל, וכ"ש הכא דלא נעשה בחקיקה איסור אפי' בשוגג *וגם הוא חזיא להסקה קודם חקיקה דיש להתיר* ולא דמי טבל וקערה לאפר שהוסק בי"ט דאפר דמי לשאר עפר דעלמא ומוקצה טפי, ומאן דאסר סבר דלא דמיא חקיקת קערה לטבל כדפרש"י לקמן בסוף פ' המביא[166] דכיון דהגבהת תרומות ומעשרות מדאורית' בשבת שרי אין זה מוקצה מחמת איסור עכ"ל אבל חקיקה דקערה מעשה גמור ומלאכה דאסירה מדאוריתא היא הילכך אפי' נעשית ע"י קוף או גוי יש לאסור, ומוקצה שיבש כיון דהיה חסר מלאכה גדולה שאי אפשר לעשותה בידי אדם אלא בידי שמים[164] אפי' כי אירע שמכיר היום שמאתמול היה יבש כיון דלא הכיר בה אתמול ולא היה דעתו עליו אסור: **מ"ד מותר מהו כו'.** כיון דשרי כי חקקה בתלוש משום דמעיקרא חזיא להסקה כשהיא בקעת, איכא לספוקי כי חקק נמי בקעת עץ המחוברת לקרקע כשאינה גבוהה מן הארץ שלשה טפחים דאמ' פרק בתרא דעירובין[165] שרשי אילן שאינן גבוהין מן הארץ שלשה טפחים מותר לישב עליהם וא"כ אף כי חקקה במחובר יהא מותר להשתמש בה אגב מקומה כלומ' במקום שהיא במחובר לתת בה אוכלין

156) שבת פ"ב סימן ש"כ (הראשון, ובדפו"י סי' שי"ט).
157) ח' א' ד"ה ואמר רב יהודה. ועיין בב"ה למאירי עמ' 52.
158) ועיין היטב בתוכ"פ עמ' 912 ד"ה ברם, ועמ' 920 ד"ה שאינו מן המוכן.
159) ב' א', ד"ה קא סלקא דעתון.
160) ח' א' ד"ה שהוסק מערב יו"ט.
161) ועיין בהע' 5 מה שהבאתי בשם העמק שאלה.
162) מ"ג.
163) ל"ד ב', ד"ה הא קמ"ל.
164) ועיין ברש"י ב' ב', ד"ה דכל ביצה.
165) פ"י מ"ח.

מפורת חש"ם: נעשה כמוקצה שיבש: עיין בציון לד"ה נעשית וכו', לעיל עמ' 62.
נעשה כטבל וכו': עיין במשנה פ"ה מ"ב, תרומות פ"ב מ"ג, תוס' כאן פ"ד ה"ד, תרומות פ"ד ה"א, שבת פ"ב הי"ט, ירוש' תרומות פ"ב ה"ג, מ"א ע"ג, שבת פ"ג ה"א, ה' ע"ד, עירובין פ"ד ה"א כ"א ע"ד, בבלי כאן י"ז ב', ל"ד ב', ל"ה א', שבת מ"ג א'.
מהו לשתמש וכו': עיין שבת פי"ז ה"א, ט"ז ע"א.

כך אנו אומרים אסור לשתמש על גבי קרקע. מתני' ב"ש אומרים אין מוליכין את הסולם משובך לשובך אבל מטהו מחלון לחלון וב"ה מתירין. גמ' (מא) יהודה בר' חייה נפק לברא שאלון ליה סולם של עלייה מהו. אמר לון שרי.

(מא) נד"ו יש כאן: הלכה ד'. לפנ"ז בערי"ר עמ' 167 הע' ג'. וכן בכי"ל והוגה ל"ד". ועי' נהע' כג, ל.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

או שאר דברים: **כך אנו אומ'.** כלומ' את לא מבעיא לך אלא אי עשה כן בשבת או י"ט מכלל דכי חקקה מאתמול במחובר פשט' לך דמותר להשתמש בה כיון דאינה גבוהה מן הארץ ג' טפחים, ליתא דכך אנו אומרים כלומ' כך אנו מקובלים[166] דאסור להשתמש על גבי קרקע דנהי דהתירו פ' בתרא דעירובין[165] לישב על אותן שרשין שאינן גבוהין ג' שאר שימוש כגון לקשור חמור באותו השורש אסור כמו באילן עצמו דאמרינן פ' הדר[167] דרבינא ראה א' שקשר חמורו לאילן בשבת ושדא ביה קלא ולא אשגח ביה ונידהו והכי דייק לישנא דמתני' דהתם דקתני בשרשין גבוהין ג' לא ישב עליהם הא למטה ישב אבל שאר שימוש אין לנו ומה שהזכירו שם בגמ'[167] לשון שימוש על הישיבה או הסמיכה דדמי לה אמרו אבל שאר שימוש לא: **מתני' בש"א אין מוליכין את הסולם כו'.** מפרש בתל"ב[168] דטעמא דהרואה שהוא מוליכו אומ' להטיח גגו הוא צריך, ומיירי בהזמין הגוזלות מאתמול דליכא איסור מוקצה כדלקמן וגם דהגוזלות קטנים שעדיין לא פרחו דאי פרחו הא אמר' לקמן[170] הצד יוני שובך פטור אבל אסור כך כתבו תוס'[171] והרא"ש:[172] **מחלון לחלון.** פרש"י[173] באותו שובך עצמו שכן דרך שובך להיות בו מחיצות הרבה קן לכל זוג וזוג וחלון לכל קן וקן: **וב"ה מתירין.** טעמא מפ' בגמ' *מפני ששובכו מוכיח עליו וכתב ריטב"א[174] פי' סולם השובך נכרת בסימניה ורש"י ז"ל פי'[175] כשהוא נוטל אותה מן השובך בני אדם רואין אותו או בנטילתה או בהנחתה בשובך האחר עכ"ל*. **גמ' לברא.** בתל"ב[176] אמר

166) ובעטור אות שין שיתוף, הוצ' רמ"י מ"ב ע"ב, מפרש "כך אנו אומרים" בתמיה, וכן בפ"מ והיא מחלוקת ראשונים. עיין בסה"י עמ' ר"צ, שמציין לכל המקומות שמצוי בהם ביטוי זה, ושם רעמ' ש"ט.

167) עירובין ס"ג א'.

168) ועיין בר"ח, ר"ף, רא"ש, ומ"מ לרמב"ם ה' שבת פכ"א הלכה ה', שלפניהם היתה הגירסא רק מותר ואסור, ומפרשים אותה לענין ישיבה. וע"ע בדק"ס קצ"ד ע"ב אות ט'. וכגראה שלפני הרמב"ם היתה הגירסא כמו בדפוסים ע"י"ש. ור"י ענגיל בגליוני הש"ס פירש את הירושלמי באופן אחר.

169) ט' א'.

170) כ"ד א'.

171) ט' א' תוס' ד"ה אין.

172) פ"א סי' ט"ו.

173) ט' א' ד"ה מחלון לחלון.

174) יתכן שהכוונה היא לפירוש הראשונים (עיין בהע' הבאה) שצורת הסולם של שובך היה שונה מסולם אחר. ויותר מסתבר שכוונתו לפירוש ר"י אבוהב לסוגיין: ר"ל השובך מהסולם שהיתה מצויירת בסולם מוכיח עליו שהוה בשביל השובך ולא להטיח גגו. ולפי דרכנו למדנו שלפני רבינו היה ח' הריטב"א לכה"פ לחלק ממסכת ביצה. הריטב"א בעצמו מזכיר את חידושיו לביצה בחידושיו ליבמות ק' א': וכן ביררתי במ' י"ט ודוכתי אחריני וכו'. גם בשמ"ק (= תלמיד הר"ן לפי ר"נ אפשטיין בתחכמוני ח"ב עמ' 33) מובאים ח' הריטב"א לביצה הרבה פעמים.

175) ולפנינו ט' א' רש"י ד"ה שובכו מוכיח עליו: שובכו של סולם מוכיח שהוא ניכר שהוא של שובך. וז"ל הגאון בעל שו"ת פני יהושע ח"ב או"ח סי' ד': וכן קיבלתי כי רוב דברי רש"י ותוס' ז"ל בביצה הם מטעים ומעורבבים מפירושים אחרים. אבל גם ברש"י כ"י אוכספורד, שבדרך כלל מתאים לרש"י שהיה לפני הראשונים, היא כמו בדפוסים. וכך גם מפרשים רוב הראשונים. ולא מצאתי חבר לפירוש, שרבנו מביא בשם רש"י, אצל הראשונים.

176) ט' ב'.

מסורת הש"ס: ב"ש וכו': משנה פ"א מ"ב.
יהודה בר' חייא וכו': עיין בבלי ט' ב'.

כד דאתא גבי אבוה אמר ליה מה מעשה בא לידיך. אמר היתרתי להן סולם של עלייה. ואקים תניי קומוי ותנא במה דברים אמורים בסולם של שובך אבל בסולם של עלייה אסור. מה בין סולם של שובך מה בין סולם של עלייה. אמר רבי יעקב בר אחא סולם של שובך אם עשה הוא מלאכתו מאתמול כחישין הן סולם של עלייה יכול הו' לעשו' מלאכתו מאתמול. אמר רבי יוסה בי ר' בון סולם של שובך יכול הוא לעמוד עליו ולעשות

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

לקרייתא ופרש"י [177] לכפרים לראות שדותיהם: **שאלין ליה כו'.** מוכח לקמן דה"פ שאלו ממנו ב"ה דשרו במתני' הולכת סולם לשובך אי ה"ה דשרי הולכתו לעליה ליטול מה שצריך לאכילה בי"ט והתיר דסבר דב"ה לא ס"ל דחיישי' שיאמרו להטיח גגו הוא צריך דמשום דאיכא צורך שמחת י"ט בדבר לא גזרו: **ואוקים תניי קומוי ותנא.** בתל"ב [176] אמ' דאמר לו שיחזור שם ויאסור להם והיינו דקאמ' הכא ואוקים תנא קומוי ותנא כמו אוקי אמורא עליה ודרש כלומ' שאמר לו שיחזור שם עם המתורגמן [178] שיורה להם איסור ויאמר: **בד"א.** כלומ' משנתינו דשרו בה בית הילל הולכת סולם דוקא לעלות לשובך אבל לעלות לעליה אסיר, ובעי תלמוד: **מה בין סולם של שובך ומה בין סולם של העליה.** כלומ' מה לי לעלות לשובך מה לי לעלות לעליה אי חיישינן דיאמרו להטיח גגו הכל ראוי לאסור ואי לא חיישי' הכל ראוי להתיר: **אם עשה הוא מלאכתו מאתמול.** שהוליכה לשובך ונטל הגוזלות: **כחישין הן.** כלומר לפי שהנוטלן מערב י"ט כוונתו לשוחטן בי"ט דלא דמי טעם בשר הנשחט מאתמול לטעם הנשחט היום דמהאי טעמא התירו השחיטה בי"ט כדאית' בתל"ב [179] ולכך אינו נוטלן מערב י"ט לשוחטן למחר שכיון שמסיר אותן ממקום גידולן הן דואגים ומצטערים ובשרם מכחיש ואעפ"י שהוא מאכילן ולהכי שרו רבנן להוליך סולם לשובך ליטלן בי"ט ולא חשו לשמא יאמרו כו' דצורך י"ט הוא שיאכל אותן שמנים ולא כחושין: **סולם של עליה יכול הוא לעשות מלאכתו מאתמול.** ליטול מה שצריך מהעליה שאין הפסד וחסרון בדבר: **א"ר יוסי כו'.** קא יהיב טעמא אחריגא ומיהו לעניין הדין לא נפקא מינה מידי מדלא בעי' בתר הכי מאי ביניהו כמו שרגיל לשאול מה נפיק מביניהון: **סולם הוא יכול לעמוד עליו ולעשות מלאכתו.** מלשון מלאכתו דקאמ' ר' יעקב נלמוד למלאכתו דאמ' ר' יוסי דהיינו לקיחת הגוזלות וה"פ דטעמא דשרי להוליך סולם לשובך ליטול גוזלות ולא חיישי' שיאמרו להטיח גגו לפי שסוף סוף הדבר מתגלה מאליו שרבים רואין אותו בעת שנוטל הגוזלות שהרי הוא עומד על הסולם ונוטלן וחברך חברא אית ליה וליכא חשדא אבל כשמוליכו לעליה אפי' כשמגיע לעליה ועולה לא נמלט מחשדא שהרי אינו יכול לעמוד על הסולם וליטול משם מה שיש לו בתוך העליה אלא עולה מן הסולם ונכנס לעליה ונעלם מעיני רואיו ואכתי איכא למימר דיחשוד הרואה שרוצה להטיח גג הבית שהוא קרקעית העליה אולי נפחת שהרי הם למטה ואין רואין מה עושה בתוך העליה. מה תאמר יעלו אליו אין אדם בא לראות מה

177) שם ד"ה לקרייתא. עיין במבוא לנוה"מ לר"נ אפשטיין עמ' 16 הע' 3.

178) ועיין בק"ע, פ"מ ושעתוא"י עמ' 282. ור"נ אפשטיין במבוא לנוה"מ עמ' 673 ואילך (ומזכיר את הירוש' הנ"ל ברעמ' 676) מוכיח, ש"תנא" פירושו שונה ומסדר ברייתות. וע"ע בערך מלין של ש"ר עמ' 115 ואילך.

179) טעם זה נמצא במכילתין י"ד א' לענין תבלין. ועיין במגדל עוז לרמב"ם ה' יו"ט פ"א ה"ח סד"ה ואני אומר: ועתה אפרש מה שהתיר וכו'.

מסורת הש"ס: במה דברים וכו': תוס' פ"א ה"ח, בבלי הנ"ל.

מלאכתו סולם של עלייה אינו יכול לעמוד עליו ולעשות מלאכתו. סולם של שובך שהוא עולה בו לעלייה סולם של עלייה שהוא עולה בו לשובך. מתני' ב"ש אומרים לא יטול אלא אם כן נענע מבעוד יום וב"ה אומרי' עומד ואומר זה וזה אני נוטל. גמ' מב) מחלפה שיטתון דבית שמאי דתנינן תמן ועוד אמ' ר' אליעזר עומד הוא אדם על המוקצה ערב שבת בשביעית ואומר מיכן אני אוכל למחר. ורבי ליעזר לאו שמתי הוא. חומר הוא בדבר

מב) ובד"ו, ובר"ר יש כאן פסקא מן המשנה: בית שמאי אומרים לא יטול אלא א"כ נענע מבעוד יום.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

עושה חבירו ברשותו ומה שאין יכול [לראות] דרך העברה מניח הדבר והולך לדרכו: **סולם של שובך הו'.** השתא מפרש תלמודא כל הא דקרינן עד השתא סולם של שובך וסולם של עליה, לאו דמיוחד לשובך או מיוחד לעליה קאמר כדסבר תלמוד בבלי[176] דהא לפום טעמייהו דהנך אימוראי מה לי מיוחד לסולם מה לי מיוחד לעליה והיינו דקאמ': **סולם של שובך.** שהתרנו עד השתא: **שהוא עולה בו לעליה.** כלומ' אעפ"י שמיוחד שרגיל לעלות בו לעליה קרינן ליה של שובך לפי מלאכתו בשעתו שהולך ליטול גוזלות מן השובך: **וסולם עליה שהוא עולה בו לשובך.** שאעפ"י שהוא מיוחד שרגיל לעלות בו לשובך סולם של עליה קרינן ליה לפי מלאכת שעתו שמוליכו לעלות לעליה;[180] וראיתי מי שפירש בסוגיא זו פירשה אחרינא דלא נהירא ולא צהירו כלל לכך לא כתיבנא לה[181]: **מתני' בש"א לא יטול אא"כ נענע.** ולא סגי להכינן בדיבור בעלמא: **עומד ואומ'.** מבע"י: **גמ' מחלפ' כו'.** שדבריהם שם חילוף מה שאמרו כאן וקשיא דידהו אדידהו: **דתנינן תמן.** לקמן סוף פ' המביא:[182] **על המוקצה.** על הפירות ששטחן ליבש ורואה מערב י"ט שהן ראוין קצת מיהו לא כל צרכן או בעי' הזמנה בפה ומהניא דאי חזו כיון שראה לא בעי הזמנה ואי לא חזו כלל לא מהניא להו הזמנה כלל כך פרש"י[183] ור"ן[184] וכדאית' בגמ' בפ' אין צדין:[185] **ואומ' מכאן אני אוכל למחר.** ובדיבור בעלמא סגי והכא בעו מעשה בידים ולא ס"ל לירושלמי כתל"ב[186] דמוקי פלוגתייהו בבריכה ראשונה אבל בבריכה שניה אפי' ב"ש לא בעו מעשה אלא בדיבור סגי וטעמא דמצריכי מעשה בבריכה ראשונה לאו משום איסור מוקצה אלא דילמא חייס עלייהו ושביק להו למחר אחר שנענען ונמצא שטלטל שלא לצורך ומשנענען מבע"י ולא חס עלייהו תו לא חיישינן דחייש ולהכי בתל"ב לא אקשו מדב"ש לב"ש: **ור' אליעזר לאו שמותי היא.** מתלמידי ב"ש ובכלל

180) ובתוכ"פ עמ' 924 ד"ה ובבבלי: ולפי סגנון הרגיל בירושלמי ברור שסוף הדברים (סולם של שובך שהוא עולה בו לעליה וכו') הי' שאלה, ובסוף העמוד שם מפרש את השאלה, עי"ש.
181) ועיין היטב בתוכ"פ הנ"ל.
182) פ"ד מ"ז.
183) ל"ד א' ד"ה עומד אדם על המוקצה.
184) ס' תתקי"ט ד"ה עומד אדם.
185) כ"ו ב'.
186) י' א'.

מסורת הש"ס: ב"ש וכו': משנה פ"א מ"ב. ועיין בתוס' פ"א ה"י, בבלי כ"ה א'. מחלפה שיטתן — יש בו רוח חיים: להלן פ"ד ה"ו, ס"ב ע"ד. ועיין בבלי ט' ב'. ועוד אמ' ר' אליעזר וכו': פ"ד מ"ז. ור' ליעזר לאו שמתי הוא: תרומות פ"ה ה"ד, מ"ג ע"ב, יבמות פ"ג ה"ח, י"ג ע"ד, נזיר ספ"ו, נ"ה רע"א; בבלי שבת ק"ל ב', גדה ז' ב'. חומר הוא וכו': עיין בבלי כ"ז ב'.

שיש בו רוח חיים. ב"ה אומרים עומד ואומר זה וזה אני נוטל: מחלפה שיטתון דרבנן דתנינן תמן וחכמים אומרי' עד שירשום ויאמר מיכן ועד כאן והכא אינון אמרין הכן. עוד אינון אית להון חומר הוא בדבר שיש בו רוח חיים. אמר רבי יוסה בי ר' בון לוי מקש על שובכיה ואמר יזכה לי שובכי למחר. מתני' זימן שחורים ומצא לבנים לבנים ומצא שחורי' שני' ומצא ג' אסורין. ג' ומצא שנים מותרין. בתוך הקן ומצא לפני הקן אסורין. ואם אין שם אלא הם הרי אילו מותרין. גמ' מג) מתניתא דרבי דתני מאתים ומצא מנה

מג) ובד"ו יש כאן: הלכה ה'. ובשרי"ר: הל' ד'. זימן שחורים וג'. ועיין בהע' כג, ל, מא.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

ב"ש היה ר' אליעזר ומכאן אתה [לומד] מה דאמרן בכמה דוכתי בתל"ב[187] ר' אליעזר שמותי הוא הכי פירושא וכדפרשו התם התוס'[188] ודלא כמאן דפירש התם[189] דהיינו שברכוהו בתנור של עכנא בפ' הזהב[190] וחלילה שיזכיר התלמוד כך ואפי' במקומו בלשון ברכה אמרו:[191] **חומ' הוא כו'.** דמוקצה דבעלי חיים חמיר טפי לכך הצריכו בו מעשה: **עד שירשום.** דהוי מעשה שירשום סימן כדפרש"י בתל"ב[192] ולא סגי בדיבור: **עוד אינון כו'.** סיומא דפרכא הוא כלומ' וגם ב"ה היה להם להחמיר בדבר שיש בו רוח חיים ואדרבה מקלין[193] ומשני: **א"ר יוסי בר בון לוי מקש כו'.** כלומ' דקבלה ביד לוי שב"ה מצרכי נמי מעשה קצת[194] דהיינו דמכה בידו או בעץ על השובך דומיא דרושם דהתם, ואפשר דלוי מקש פירושו כאלו אמ' להוי מקש על שובכו כלומ' שיהיה המזמין מקיש על השובך בעו נמי ב"ה ולשון הירוש' פעמים רבות תמצא אותיות נבלעות בו:[195] **מתני' זמן שחורים כו'.** ולא היה שם עוד, ולמחר מצ' הכל לבנים ודאי המזומנים הלכו להם ואלו אחרים דאתו להו מעלמ' לשובך: **וכן שנים ומצא שלשה.** ואינו מכיר את המוכנין כלם אסורין: **שלש' ומצ' ב' מותרין.** הא' הלך והב' נשארו ולא אמ' הואיל והא' הלך כן הלכו כלם ואלו אחרים הן: **זמן בתוך הקן ומצ' לפני הקן.** ובתוך הקן לא מצא כלום הרי אלו אסורין עכ"ל רש"י:[196] **גמ' מתני' דר' היא.** מתני' דקתני שלשה ומצא ב' מותרין דאמ' הני אינהו ננהו וחד מנייהו אזל לעלמא ר' היא: **מאתים.** הניח מאתים ממעות מעשר שני בתיבה: **מנה מוטל.**

187) שבת ק"ל ב', נדה ז' ב'.

188) בשבת ד"ה דר' אליעזר שמותי היא, ובנדה ד"ה שמותי.

189) שם, רש"י ד"ה שמותי.

190) ב"מ נ"ט ב'.

191) ועיין במלא"ש שביעית פ"ט מ"ט, תרומות פ"ה מ"ה, ובמקומות שמציין באהצו"י תרומות עמ' 41.

192) ל"ד ב', ד"ה עד שירשום.

193) וכפירוש ראשון, בק"ע. ועיין בראבי"ה ח"ב סימן תשל"ב עמ' 434, בשמ"ק ל"ד א', במבואות לספרות התנאים מאת רי"נ אפשטיין עמ' 353, ובתוכ"פ עמ' 925 ד"ה ובמשנתנו.

194) ועיין בק"ע. וכבר העיר בתוכ"פ, שם, ד"ה ובירושלמי, שמתוך דברי בעל או"ז ח"ב סי' של"ד, ע"א ע"ג משמע שלוי החמיר כב"ש, וע"ע במקומות שמציין שם. ובסוף דבריו שם: ולפי הירושלמי מעשה שהיה ביום טוב היה, ולוי הזמין את כל השובך, והקיש עליו כי היכי דלתגבהו והוא כנענוע, והחמיר כשיטת ר"ש אליבא דב"ה בתוספתא כאן, פ"א ה"ח מהד' ליברמן עמ' 281.

195) עיין במבוא הירושלמי לרז"ף י"ז סע"א ואילך.

196) י' ב' ד"ה זימן שחורים ואילך.

מסורת הש"ס:

זימן שחורים וכו': פ"א מ"ד.

מתניתא וכו': עיין בבלי י' ב'.

דתני וכו': תוס' מע"ש פ"ה ה"ז; ירוש' מע"ש פ"ד ה"ט, נ"ה ע"ב; בבלי כאן י' ב', פסחים י' א'. ועיין במשנה מע"ש פ"ד מי"ב.

מנה מונח ומנה מוטל דברי רבי. וחכמים אומרי׳ חולין. תמן תנינן האומר לבנו מעשר שני בזוית זו ומצא בזוית אחרת הרי אילו חולין. רבי יעקב בר אחא בשם רבי יסא דרבי היא. דתני מאתים ומצא מנה מנה מונח ומנה מוטל דברי רבי. וחכמים אומרים חולין. חזר ואמר דברי הכל היא שנייא בגוזלים שדרכן לפרוח. והא תנא רבי חלפתא בר שאול הוא הדבר בגוזלים הוא הדבר בבצים מד). הוי דרבי היא. אמר רבי יוסה מה) תמן אביו הניח ובנו

מד) וכ״ה („בבצים") בשרי״ר כאן עמ׳ 169, ובמקבילה מע״ש פ״ד ה״ט, כ״ה ע״ב ד״ו, כי״ל וכ״י רש״ס. אבל באו״ז ח״ב סי׳ של״ד, ע״א ע״ב: הוא הדבר בגוזלים הוא הדבר בכיסין. כנראה, המלה „כיסין" היא אשגרה מהסוגיא בבבלי י׳ א׳ שמובאת שם לפני כן.

מה) וכ״ה („אמר ר׳ יוסה") בשרי״ר הנ״ל. אבל ביתר המקומות שהזכרנו בהע׳ הקודמת חסר „אמר ר׳ יוסה" והתשובה היא מסתם הגמרא. ועיין בהע׳ 202 לפירוש רבינו.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

שנטלו משם ונתנו במקום אחר ושכח ונשאר הך מנה ממעשר: **וחכמים אומ׳ הכל חולין.** הואיל ולא העלהו לירושלים לא הפרידן זה מזה ושניהן נטלן והניחן במקום אחר וזה חולין הוא שהניח אחרי כן ושכח עכ״ל רש״י בתל״ב:[197] **תמן תנינן.** בסוף פ׳ ד׳ דמעשר שני[198], וסיפא קתני התם דאם אמ׳ אביו מאתים מעשר בזוית פלוני ומצא שם מנה בלבד דהוי מעשר: **דר׳ היא.** דמה לי הניח הוא ומצא הוא ומה לי הניח אביו ומצא הוא, וכן משנתינו דגוזלות ר׳ היא ועל שתי משניות אלו אמ׳ ר׳ יעקב דר׳ היא: **חזר ואמ׳.** ר׳ יעקב הנז׳ ופליג ארביה ר׳ יסא ואמ׳ משמו דשתיהן כר׳ אתיא והוא הדר ואמ׳ השתא מסברא דנפשיה דמתני׳ דהכא אפי׳ רבנן מודו בה: **שניא כו׳.** לאו פריחה גמורה דאי פרחי אסירי דהוי צידה כדכתיבנא לעיל[199] אלא מדדין מעט מעט קאמ׳, והכי אמרו בתל״ב[200] שני׳ גוזלות הואיל ועשויין לדדות ופרש״י[201] רגילין הם להיות מדדין אחד אחד ויוצאין ונכנסין אבל מנה לא הלך מאליו אא״כ נטלו וכשנטל נטל שניהם: **והא תני ר׳ חלפתא כו׳.** תלמוד׳ פרך לר׳ יעקב על סברא דנפשיה: **הוא הדבר כו׳.** דכי היכי דתנן במתניתין בגוזלות שאם הניח שלשה ומצא [שנים] מותרין ה״ה נמי בביצים שהזמין שלשה ומצא שנים והרי ביצים דמו למעות: **הוי כו׳.** כלומ׳ ויפה אמ׳ ר׳ יסא רביה דר׳ יעקב דודאי משנתינו ר׳ היא ולהכי אמ׳ לעיל נמי סתמא דתלמוד׳ אמתני׳ דר׳ היא: **א״ר יוסה.** אין זה ר׳ יסא דלעיל שהרי גזר אומ׳ דמתני׳ דמעשר שני נמי ר׳ היא והיכי אתא השתא לממ׳ דדברי הכל היא, ואם נפרש דהא דאמ׳ לעיל חזר ואמ׳ ר׳ יעקב הוא דמסיים מלתיה דאמ׳ בשם ר׳ יסא וה״ק ר׳ יסא אחר שאמ׳ דתרוייהו אתו כר׳ חזר בו ואמ׳ דשתיהן דברי [הכול היא] ותירץ הראשונה דגוזלות ואפסקיה תלמוד׳ למלתיה בפרכא דר׳ חלפת׳ ולא שבקיה לאסוקי לתרץ השנית והשתא מתרץ לה ור׳ יסא ור׳ יוסה דקאמ׳ השתא חד הוא:[202] **תמן.** במתני׳ דמסכת מעשר שני: **אביו הניח ובנו מצא**

197) שם ד״ה הכול חולין.
198) מי״ב.
199) עמ׳ 91 ד״ה בש״א וכו׳.
200) י׳ ב׳.
201) שם ד״ה הואיל ועשויין.
202) לפי הגירסא שהתירוץ „תמן וכו׳" הוא מסתם הגמרא, עיין בהע׳ מה לירושלמי, ודאי יכולים לפרש כפירוש הראשון של רבינו, שר׳ יעקב בר אחא חזר בו וחולק על ר׳ יסא וכך מפרש רש״ס במע״ש. ואם גורסים „א״ר יוסה", צ״ל לפירוש זה שר׳ יסא למעלה הוא ר׳ יסא הראשון וכאן ר׳ יוסה השני. לפ״ז יש לומר שהמוסר בשם ר׳ יסא הוא ר׳ יעקב בר אחא הראשון. לפירוש השני של רבינו, שר׳ יסא חזר בו, יש לומר שבשני המקומות

מסורת הש״ס: תמן תנינן — כהדא דרבי: ירוש׳ מע״ש הנ״ל.
האומר וכו׳ משנה מע״ש פ״ד מי״ב. ועיין בתוס׳ מע״ש פ״ה ה״ד.

מצא ברם הכא הוא הניח הוא מצא. רבי בא בר כהן אמר קומי רבי יסה בשם רבי אחא הורי רבי בא בר זבדא במעשר שני כהדא דרבי מו). אמר רבי יודן הדא דאת אמר בשהיו שם שתי קינים אבל אם אין שם אלא קן אחד לא בדא. והא תנינן אם אין שם אלא הן הרי אילו מותרין. אמר ר' יוסי בר בון בשאין שם אלא גוזל אחד בלבד קן אחת שחורים בלבד מז). מתני' ב"ש

מו) ולענין מקומו העיקרי של הקטע, עיין במבוא עמ' 34.

מז) בכי"ל ובשרי"ר עמ' 168 חסר „אמר ר' יוסי בר בון" וגם „קן אחת שחורים בלבד"

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

ברם הכא. בבריתא: **הוא הניח כו'.** דיש לחלק דכשהוא עצמו בא ליטול המאתים ואינו מוצא אלא מנה נותן אל לבו ופעמים שזוכר שמעיקרא לא הניח שם אלא מנה וכשאחר שחושב ומעיין בלבו ואומ' ברי לי שהנחתי כאן מאתים תלינן דודאי אחרי כן נטל משם (מנה א') ונתנו במקום אחר ושכח או אחר נטלו אבל כשבנו מוצא אחרי מות אביו אמרינן דכיון דלא אשכח אלא מנה טעה אביו כשאמ' לו שהיו שם מאתים דמעיקרא לא הניח שם אלא מנה והרי אינו חי שישאלנו וישים לב לזכור:[203] **ר' בא כו'.** אמ' לפני ר' יסה שאמ' דמתני' דמס' מעשר שני דברי הכל היא ששמע הוא מר' אחא שהורה ר' אבא בר זבדא במעשר שני שהניח מאתים ומצא הוא עצמו מנה דהוי מעשר כר', כלומ' והיינו דלא כר' יסה דודאי לא הוה ר' אבא בר זבד' שביק רבנן ועביד כר' אלא משום דמתני' סתמא דמס' מעשר כר' ולא כרבנן דאין חילוק בין הניח הוא ומצא הוא להניח אביו ומצא הוא כמו שהיה מחלק ר' יסה: **א"ר יודן הדא דאת (אי) אמר כו'.** מתני' דקתני דאם הניח בתוך הקן ומצא לפני הקן אסורין מיירי בשהיו שם שתי קינין דחיישינן דאעפ"י שהם קטנים שלא פרחו אדדויי אדדו מן הקן השני שאינן מזומנין אבל אם [אין] שם אלא קן א' אותו שזמן: **לא בדא.** כלומ' לא דברה בהם המשנה דודאי אע"פ שמצאן לפני הקן אמרינן דהם הם אשר היו בתוך הקן: **והא תנינן כו'.** ואיך אמרת שלא דברה בזה המשנה הרי בהדיא שנה בה התנא: **א"ר יוסי בר בון שאין כו'.** כלומר לעולם מתני' אפי' בסיפא בשני קינין מיירי והא דקאמר ואם אין שם אלא הן לאו שאין שם קן שני קאמר אלא אם אין שם דומה להן קאמר, שבקן הזה שהזמן אין בו אלא גוזל א' מדדה וזמין ליה, דאב ואם אין אדם לוקח שאינו מחריב השובך ועוד דהא הפורחים אסור ליקח אותן בי"ט מהשובך דהויא צידה, והקן השני יש בו שנים או שלשה ואשמעינן מתני' דדוקא כששוין שני הקינין במנינם חיישינן שמא החליפו מקומן אבל כשאין שוין לא אמ' הא' הלך וא' בא דאין מפרידין חברתן ולאו דוקא נקט א' דה"ה לשנים אם בשני (ג') שלשה אי נמי אפכא שבזה שהזמין שנים ובשני שלא הזמין אחד או שלשה ואין הכוונה אלא לומר שאינן שוין במנין: **קן א' שחורים בלבד.** כלומ' אי נמי דאע"ג דשוין במנין אינן שוין בגוון, שקן זה שהזמין כל גוזליו שחורים והשני שלא הזמין שחורים ולבנים וה"ה אפכא ואשמעי' דאין מפרידין חברתן כדפרישית אבל בשאין שם קן אחר כלל ודאי לא דברה המשנה

הכוונה היא לר' יוסה השני והמוסר הוא ר' יעקב בר אחא השני. עיין במבוא הירושלמי לרז"ף ק"ד ע"ב ע' ר' יעקב בר אחא.

203) וכך מפרשים את הירושלמי רש"ס (אלא שהוא מתאים אותו לבבלי), מלא"ש מע"ש פ"ד הי"ב, נוע"י, ובשעתוא"י עמ' 282. אבל הק"ע ופ"מ מפרשים „תמן" = הברייתא ו„הכא" = המשנה „זימן שחורים". לפירושם הסברא היא הפוכה. ועיין בנספח ב'.

מסורת הש"ס: אמר רבי יודן וכו': עיין בבלי י"א א'.
ב"ש וכו': משנה פ"א מ"ה.

או' אין מסלקין את התריסין ביום טוב ובית הלל מתירין אף להחזיר מח). **גמ'** מט) **שמואל אמר המלחם את התריסין ביום טוב** נ) **חייב משום בונה.**

ונוסף בגליון כי"ל. ועיין בהע' 204 לפירוש רבינו.

מח) סדרתי את המשנה לפי סדר רבינו: תריסין — עלי — עור. וכך היה הסדר לפני הירושלמי, כפי שיוצא מהסדר של המשא והמתן בגמרא: שמואל אמר המלחם את התריסין וכו' — ב"ש אומרים אין נוטלין את העלי וכו' — ב"ש אומרים אין נותנין את העור וכו'. ובשרי"ר עמ' 168: בית שמיי אומ' אין מסלקין וג' שמואל וכו'. אבל בכי"ל וד"ו במשנה שלפני הפרק: עלי — עור — תריסין. וכ"ה בדפוסים החדשים, שהמשנה באה בתוך הפרק לפני הגמרא, ואת המשא והמתן על תריסין סדרו שלא במקומו כהמשך להלכה הקודמת ולפני המשנה הנ"ל. וע"ע ב"תלמודה של קסרין" עמ' 21. ובבבלי במשנה, וכן המשא והמתן בגמרא, הסדר הוא: עלי — עור — תריסין. עיין במבוא לנוה"מ של רי"נ אפשטיין עמ' 1003 שם מביא סדר המשנה בכה"י השונים. ויש להוסיף שבכה"י אוכספורד וגטינגן למסכת ביצה בבלי הסדר במשנה הוא: תריסין — עלי — עור (אבל סדר הסוגיות בגמרא כמו בדפוסים), וכך היה הסדר לפני המאירי כפי שיוצא מפירושו בב"ה, אבל בטקסט המשנה שם: עלי — עור — תריסין. וגם מכאן ראיה (עיין במבוא עמ' 16 הע' 7) שטקסט המשנה בב"ה הוסף ע"י המעתיקים.

מט) ובשרי"ר הנ"ל יש כאן: הלי' ה'. ב"ש אומ' אין מסלקין וג'. עיין בהע' הקודמת. וכן היה בכי"ל „הלכה ה'" ונמחק. ועיין בהע' כג, ל, מא, מג.

נ) ובמקבילה בשבת פי"ב ה"א, י"ג ע"ג: שמואל אמר המלחים את התירצין חייב משום בונה. והנוסחא „תריסין" מקוימת ע"י הערוך (הע' 211 לפירוש רבינו) ושרי"ר ביצה עמ'

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

בזה כדאמ' ר' יודן דמלתא דפשיטא היא דשרי [204] והכי אקשינן נמי בתל"ב ותירצו בענין אחר: [205] **מתני' בש"א אין מסלקין את התריסין.** מפרשינן בתל"ב [206] תריסי חנויות ופרש"י [207] והר"ן [208] שהן כמין תיבות ועומדות בשוק ואינן מחוברות בקרקע ותריסין הן דלתות החלונות של חנויות שסוגרין בהן את החלונות בלילה ומסלקין אותן ביום ונותנין אותן לפניהם ושוטחין עליהם תבלין למכור לרבים ובי"ט מותר ליקח מחנוני המכירו ובלבד שלא יזכור לו סכום מקח וב"ש אסרי אפי' סלוקן דס"ל יש בנין בכלים ויש סתירה בכלים: **וב"ה מתירין אף להחזיר.** ולסגור בהן וחזרה ודאי שלא לצורך היא, ואפי' דאמרינן אין בנין (בנין) בכלים טרחא דלא צורך מיהא הוא, וקשרינן ליה משום תחילתן כדלקמן ע"כ. **גמ' ה"ג שמואל אומר המלחים את התריסין חייב משום בונה** [209]. ובשבת אמרה כדאית' במס' שבת פ' הבונה בירושלמי [210], ופירש בערוך [211] מלחים מדביק ומחבר התריסין שהן קרשים של פתחי החנויות ונועלין בהם החנות וקסבר שמואל דיש בנין וסתירה

204) כל מפרשי הירושלמי נדחקו בפירוש דברי ר' יוסי בר בון בגלל גרסא מוטעית. וז"ל רי"נ אפשטיין בתרביץ ש"ו עמ' 39: ופי' הירושלמי לפי נוסח כי"ל ושרי"ר (הע' מז לירושלמי) פשוט, שהוא שואל מן המשנה אם אין שם אלא הן (כלומר את אלו שהזמין), שמתוכה משמע שאפילו אין שם אלא קן אחד ולא הזמין את כולו אסורין, ומתרץ שפירוש המשנה הוא אם אין שם אלא גוזל אחד ואותו הזמין, „קן אחת שחורים בלבד", גליון ופירוש משובש הוא וכן „אמר ר' יוסי בר בון", בא לו למגיה באשגרה של טעות מלמטה: אמר ר' יוסי ר' בון בשאין שם פתח וכו'.

205) י"א א'. ועיין בנוע"י.

206) י"א ב'.

207) שם ד"ה חנויות.

208) סימן תתס"ג ד"ה אין מסלקין.

209) וגם הק"ע ופ"מ מוחקים המלה יום טוב. עיין בהע' נ לירוש'.

210) שבת פי"ב ה"א, י"ג ע"ג.

211) ע' לחם, עה"ש ח"ה, ל"ג ע"ב.

מסורת הש"ס: שמואל — דרך הפתח: שבת פי"ב ה"א, י"ג ע"א.

וקשיא דבר שאילו עשאו בשבת חייב חטאת בית הלל מתירין אף להחזיר. רבי חנניה בשם רבי יוחנן התירו סופו מפני תחילתו שאם אומר את לו שלא יחזיר אף הוא אינו פותח ולא יפתח אף הוא ממעט בשמחת יום טוב. אמר רבי אחא מחזיר ובלבד שלא יחזיר כל צורכו. אמר רבי יוסי בי רבי בון בשאין שם פתח אבל יש שם פתח משתמש דרך הפתח נא). מתני׳ ב״ש אומ׳ אין נוטלין את העלי לקצב עליו בשר וב״ה מתירין. גמ׳ נב) הא שלא לקצב עליו

168. ובשרי״ר הנ״ל יש גם המלה „ביום טוב״. וכל הקטע בשבת אינו נמצא בכי״ל והושלם בגליון. ועיין בהע׳ 209 לפירוש רבינו.
נא) ולענין מקור הסוגיא, עיין במבוא עמ׳ 34.
נב) ובד״ו נמצא כאן המשנה בתור פסקא מן המשנה וליתא בכי״ל ונוספה בגליון, וליתא גם בשרי״ר עמ׳ 169.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

בכלים[212] ומייתי לה הכא למפרך עלה ממתני׳: **וקשיא כו׳.** דליכא למימר דסבר כב״ש דב״ש במקום ב״ה אינה משנה: **אף להחזיר.** והרי אין בחזרה אוכל נפש כלל בשלמא אי אמרת אין בנין בכלים ובמלחים דהיינו מחזיר הקרשים ליכא אלא (אלא) איסורא דרבנן שמא יתקע, לא קשיא דאע״ג (דאי׳) [דלי׳] בחזרה צורך אוכל הא תריץ ר׳ חנניא בשם ר׳ יוחנן דהתירו סופו משום תחילתו שאם כו׳, אבל בנין גמור מדאורית׳ כיון דלית ביה צורך אוכל נפש ודאי אסור[213] ומשני: **א״ר אחא מחזיר ובלבד שלא יחזיר כל צורכו.** כלומ׳ הא דשרו ב״ה חזרה לא חזרה גמורה שרו דאית בה חיוב חטאת בשבת אלא חזרה שאינה גמורה שאינו מדביק ודוחק הקרשים זו לזו ולית בחזרה זו אלא איסורא דרבנן אפי׳ בשבת, ובי״ט שרוה מפני תחילתה וכן כתב רמב״ן בספר המלחמות[214] דלמ״ד יש בנין בכלים לא שרו ב״ה אלא מפני שאינו דוחק הקרשים יפה אבל כל צרכו דחייב חטאת לא וכך מפורשת בירושלמי ע״כ: **א״ר יוסי בר בון בשאין כו׳.** הא דשרו ב״ה לסלק ולהחזיר אע״ג דליכא אלא איסור׳ דרבנן אפ״ה לא שרו אלא כשאי אפשר ליקח מן החנות צרכי י״ט בענין אחר: **אבל יש שם פתח משתמש דרך הפתח.** ואע״פ שהדבר נח לו יותר בסלוק התריסין לא שרינן ליה: **מתני׳ בש״א אין נוטל׳ את העלי.** פירש רש״י[215] וכן בערוך[216] מכתשת שכותשין בה החיטין וכיוצא בהם שהם מלאכת החול ואינו עומד לכתוש בו מיני (מיני) מאכל לפיכך הוי עלי זה כלי שמלאכתו לאיסור, וקס״ד דב״ש סברי דכלי שמלאכתו לאיסור אסור לטלטלו אפי׳ לצורך גופו שצריך לגוף הכלי למלאכה המותרת היום וב״ה מתירין כדק״ל במס׳ שבת פ׳ כל הכלים[217] דכלי שמלאכתו לאיסור אע״ג דאסור לטלטלו מחמה לצל לצורך גופו ולצורך מקומו שרי לטלטלו: **גמ׳ הא שלא לקצב עליו**

212) ועיין בח׳ הרמב״ן וח׳ הרשב״א שבת ק״ב ב׳ וח׳ הריטב״א שבת מ״ז ב׳ ד״ה ואחרים.

213) ומפשט לשון הירושלמי נראה יותר כפירוש ק״ע ופ״מ. ויתכן שדברי ר׳ חנניה בשם ר׳ יוחנן בכלל לא נאמרו לענין תריסין ומקורם בחגיגה פ״ג ה״ז, ע״ט ע״ד. בישיבה השתמשו בתירוצו כאן וגם במו״ק פ״ב ה״ד, פ״א ע״ב ופירשו דבריו לפי הענין. ועיין במבוא עמ׳ 24.

214) במכילתין פ״א ד״ה ועוד אנו תמהים.

215) י״א א׳ ד״ה עלי. ועיין גם ברש״י י׳ א׳ ד״ה את העלי.

216) ע׳ על, עה״ש ח״ו ר״ד ע״א.

217) קכ״ד א׳.

מסורת הש״ס:

רבי חנניא וכו׳: חגיגה פ״ג ה״ז, ע״ט ע״ג, מו״ק פ״א ה״ד, פ׳ ע״ג, שם פ״ב ה״ד, פ״א ע״ב. ועיין בבלי כאן י״א ע״ב, מו״ק ז׳ א׳.
ב״ש וכו׳: משנה הנ״ל.
הא שלא וכו׳: עיין בתוס׳ פ״א הי״א ובבלי י״א א׳.

בשר אסור. הדא היא דאמ׳ ר׳ חיננה בר שלמיה נג) בשם רב מודין חכמים לרבי נחמיה בזיירה ומזורה ובוכנה. בזיירא דו עצר ביה ומזורה דו חבט ביה ובוכנה דו כתת ביה. מתני׳ ב״ש אומ׳ אין נותנין את העור לפני הדריס׳ ולא יגביהנו אלא א״כ יש עליו בשר וב״ה מתירין גמ׳ נד) שוין שלא יגרדנו.

נג) ובכי״ל דאמר ר׳ בא ר׳ חיננא בר שלמיא ויש קו מעל למלה „בא״ לסימן מחיקה. ובשרי״ר הכ״ל: ר׳ בא חנניא בר שלמיא. ובשבת פי״ז ה״ב, ט״ז רע״ב: ר׳ בא ר׳ יודה ר׳ חיננא בר שלמיא בשם רב.

נד) ובד״ו יש כאן פסקא מן המשנה: ב״ש אומרים אין נותנין את העור. וליתא בכי״ל ונוספה שם בגליון, וליתא בשרי״ר הכ״ל וגם שם בגליון: בית שמיי אומ׳ וג׳.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

בשר אסור. דמדלא קתני וב״ה מתירין אף לטלטלו לכל צורך גופו או לצורך מקומו כדקתני במתני׳ דלעיל וב״ה מתירין אף להחזיר משמע שלא התירו אלא לקצב עליו בשר משום דהוי לשמחת י״ט הא לשאר צורך גופו כגון לעלות עליו למטה כדכתב רמב״ם פ׳ כ״ה דהלכות שבת[218] דהוי נמי בכלל צורך גופו אע״ג דלא הוי צורך אכילה וכן כל כיוצא בזה אי נמי לצורך מקומו אסרי ב״ה, והדבר קשה דהא ק״ל דכל כלי שמלאכתו לאיסור שרי לטלטלו אפי׳ בשבת לכל צורך גופו ולצורך מקומו: **הדא היא.** כלומר אלא ודאי ממשנה זו למדנו מה שאמ׳: **ר׳ חנניא בר שלמיא כו׳.** דמודים חכמי׳ החולקין על ר׳ נחמיה דאסר טלטול הכלי לצורך גופו או מקומו והם מתירין, מודים לו בכלי שמוקצה מחמת חסרון כיס שמקפיד עליו שלא יתקלקל ומיחד לו מקום כגון שלשה כלים [ש]אמ׳ ר׳ חנניא וכיוצא בהם כדכתב רמב״ם שם[219], והעלי דמתני׳ הוא א׳ מהג׳ הנזכרים דהיינו בוכנה כדפרישית במתני׳ שאסור לטלטלן אפי׳ לצורך גופו או צורך מקומו ומהאי טעמא אסרי ב״ה לקצב עליו בשר אבל בכל כלי שמלאכתו לאיסור דאינו מוקצה מחמת חסרון כיס מודו בה דשרי לטלטלו לצורך גופו ולצורך מקומו וכן פירשו בתוס׳ בתל״ב[220] וב״ה התירו לקצב עליו בשר בלבד משום שמחת י״ט וכן פי׳ ר״י והביא ראיה הרא״ש[221] לדבריו בפרקין מכח זה הירושלמי: **בזיירא די עצר ביה.** פירש בערוך[222] כלי עץ כגון קרשים שכובשים בהם את הבגדים כדתנן מכבש של בעלי בתים: **ומזורה די חבט ביה.** כלי עץ שהכובס מכה בו את הבגדים על האבן בעת שמלבנן: **ובוכנה די כתת ביה.** היינו עלי דמתני׳ שהיא מכתשת המיוחד לכתישת חיטין כדפרישית במתני׳:[223] **מתני׳ בש״א אין נותנין את העור.** שהופשט בי״ט: **לפני הדורסן.** לא ישטחנו במקום דריסת הרגל שנמצא מתעבד על ידי דריסה: **ולא יגביהנה אא״כ יש עליו כזית[224] בשר.** דהוי מוקצה דלא חזי למזגא עליה לגמרי כעל שאר בגדים: **וב״ה מתירין.** משום שמחת י״ט דאי לא שרית ליה לא שחיט כדאמ׳ בגמ׳[225] דזה א׳ מהדברים שהתירו סופן משום תחילתן ואע״ג דתנן במס׳ שבת[226] פורשין עור על גבי שידה תיבה ומגדל שאחז בהם האור דמשמע דעור שרי בטלטול פירש ר״ת דהתם בעור יבש דחזי שפיר למזגא עליה ע״כ מדברי הר״ן ז״ל:[227] **גמ׳ שוין שלא יגררנו.** ולקמיה נמי אמר ושוין שלא ימלחנו דלא שרו סופן משום

218) הלכה ה׳.
219) פכ״ה הלכה ט׳.
220) י״א א׳ ד״ה אין נוטלין העלי.
221) פ״א סימן ט״ו.
222) ע׳ זיירי עה״ש ח״ג רפ״ח ע״ב ועיין שם בהע׳ המו״ל.
223) ועיין בתוכ״פ רעמ׳ 928.
224) כ״ה „כזית״ במשנה שבבבלי. ועיין במבוא עמ׳ 16.
225) י״א ב׳.
226) פט״ז מ״ה.
227) סימן תת״ס ד״ה וב״ה מתירין.

מסורת הש״ס: דאמ׳ ר׳ חיננא וכו׳: בבלי שבת קכ״ג א׳. ב״ש וכו׳: משנה הנ״ל.

מה אנן קיימין אם במחובר לו כגופו הוא. אם בפרוש הדא היא דאמר ר' יעקב בר אחא חיננא קרתחייה בשם רבי הושעיה דיסיקיא שיש בתוכה מעות נותן עליה ככר ומטלטלה. כהדא אנטיכי נפלת על רבי ירמיה בשובתא וחשבון עליה ורימונה. לא שהלכה כרבי הושעיה אלא בגין רבי ירמיה דלא יסכן. שוין שלא ימלחנו. תני אבל הוא מולח עליו בשר לצלי. חברייא

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

תחילתן אלא מידי דלא אסור אלא מדרבנן כדאמרן לעיל [228] בהתר חזרת התריסין והנתינה שנותנו לפני הדורסן מאליו הוא מתעבד אבל למולחו דהוי עיבוד בידים וחייב עליה חטאת בשבת לא וכן גרירת שערו דהיינו אב מלאכה כדתנינן לה פ' כלל גדול [229] בהדי אבות מלאכות והמוחקו ופרש"י [230] ורמב"ם [231] מגרר שערו: **מה אנן קיימין.** הא דאמרי ב"ש ולא יגביהנו אלא א"כ יש עמו כזית בשר במאי קאמרי אי במחובר שנשאר מחובר לו כזית בשר שלא הופשט: **כגופו הוא.** כלומר וקמ"ל דלא תימא דאותו כזית בטיל אגב עור ואסיר העור בטלטול: **אם בפרוש כן.** כלומר למ"ד דמוקצה שרי בטלטול ע"י ככר שמניח עליו אפשר לאוקומי מלתא דב"ש אפי' כבר הפשיט כל העור דשרי לתת עליו כזית בשר ולטלטלו: **כהדא אנטיכי.** פירש רש"י פ' כירה [232] יורה גדולה ולה שתי שולים וגותנין גחלים בין שניהם והמים על העליונים ויורה גדולה זו נפלה על ר' ירמיה בשבת והשיבו עליה ככר והרימוה מעליו: [233] **לא שהלכה כר' אושעיא.** דדעת הירושלמי כדמסיק הבבלי במס' שבת פ' גוטל [234] דלא התירו ככר או תינוק אל[א] למת בלבד מפני כבוד הבריות כשמוטל בחמה או להצילו מן הדליקה: **אלא בגין ר' ירמיה שלא יסכן.** שלא יסתכן מפני כבדה שנפלה עליו ולא היה יכול לקום כלל ואע"ג דכלי שמלאכתו לאיסור הוא ולצורך גופו או לצורך מקומו שרי לטלטלו אפי' בלא ככר או תינוק ואין לך צורך גופו יותר מזה שנפלה עליו ואפי' היתה קלה שרי ודאי לטלטלה להסירה מעליו [235] יש לומ' דאיסור טלטולה משום אפר שבתוכה דהוי כעפר דומיא דמעות שבתוך הדסקית דלהכי אצריכו בה ככר, ודוקא באפר שהוסקו מערב שבת הפחמים ולא כבו אלא בשבת דהוי האפר מוקצה דאי הוסקו מע"ש וכבו בע"ש שרי בטלטול כדאמרינן בתל"ב פ' כירה [236] מטלטלין כנונא אגב אפרה ופירשו בתוס' [237] אגב אפרה שהוסק מע"ש דמוכן הוא דחזי לכסות בה רוק או צואה ולמ"ד לעיל בירושלמי [238] דאין אפר כירה מוכן אלא למצוה ניחא טפי דאפי' הוסק מערב שבת הוי מוקצה ולהכי הביאוה סתם ולא פירשו דבהוסק אמש וכבה היום הוה, ונר' דהא דהזכיר סכנה לאו דוקא דהיכא דאיכא סכנה מחללין בכל מיני מלאכה להציל כ"ש לאיסור טלטול מוקצה דהוי שרי בלא ככר או תינוק אלא חשש צער דומה לסכנה קאמ' שיצטער ר' ירמיה עד מוצאי שבת: **אבל מולח הוא עליו בשר לצלי.** אמרי' בתל"ב [239] משום דאין צריך מליחה הרבה אבל לקדירה דבעי מליחה

228) עמ' 98 ד"ה אף להחזיר.
229) שבת ע"ג א'.
230) שם ד"ה ממחקו.
231) בפיה"מ לשבת פ"ז מ"ב.
232) שבת מ"א א' ד"ה בי דודי.
233) וכפירוש השני בק"ע.
234) קמ"ב ב'.
235) ועיין בק"ע ד"ה אלא.
236) מ"ז א'.
237) שם ד"ה הוה.
238) עמ' 84.
239) י"א א'.

מפורת חש"ם:
הדא וכו': שבת פט"ז ה"ב, ט"ו ע"ג. ועיין בבלי כ"א ב', שבת קמ"ג א'.
כהדא אנטיכי וכו': עיין בבלי שבת מ"ה ב'.
שוין וכו': תוס' פ"א הי"א. ועיין בבלי י"א א'.
חברייא וכו': עיין בבלי י"א ב'.

בשם רב מולח הוא אדם דבר מרובה אף על פי שאינו יכול לוכל ממנו אלא דבר ממועט. ר' אחא בשם רב מולח ומערים מולח ומערים מלח הכא ומלח הכא עד דו מלח כוליה. מתני' ב"ש אומרים אין מוציאין לא את הקטן ולא את הלולב ולא את ספר תורה לר"ה וב"ה מתירין. גמ' הא גדול אסור. רבי שמואל בריה דרבי יוסה בי רבי בון אמר אפילו גדול מותר. ולייד מילה תנינן קטן. בא להודיעך כוחן של בית שמאי עד איכן היו מחמירין. שמואל מיטען מערס לערס. אמר רבי זעורה קומי רבי יוסה נאמר דהוה

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

יפה אי נמי לצלי ומולחו יפה כעין שעושין לקדרה אסור: **מולח הוא דבר מרובה.** שירא פן יסריח הבשר שאינו יכול [לאכל] כולו היום מולחו יחד דחד טרחא הוא: **מערים ומולחו.** ואחר שמולח זו לאוכלה היום אומ' חבירה חביבה עלי לאוכלה היום וחוזר ומולחה: **מלח הכא.** מולח על גבי העור מעט בשר וצלי כאן ומעט כאן עד שנמצא דמלח כולו[240], ואע"ג דלקמן[241] קנסי' מערים טפי ממזיד התם הוא משום דפשיעתו גרמא לו שלא הניח עירובי תבשילין אבל הכא דההפסד בא לו מחמת י"ט התירו לו להערים בבשר ובעור רש"י[242] ורי"ף[243] ור"ן:[244] **מתני' ב"ש אין מוציאין לא את הקטן.** פי' ר"ן[245] זהרא"ש[246] למולו או לטיילו לולב לצאת בו ספר תורה לקרות בו: **וב"ה מתירין.** מטעמא דפרישנא לעיל אי משום דמתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך אי נמי דמעיקרא לא נאסרה הוצאה בי"ט מן התורה[247] ומיהו כתב הרא"ש[248] דוקא הנך דאיכא קצת צורך משום מצוה וכן להוליך ספרים לב"ה ואף להחזירן דהתירו סופן משום תחילתן וכן קטן למולו או לטיילו בחוץ דאיכא משום עונג י"ט אבל כל שלא לצורך כלל אסור:[248] **גמ' הא גדול אסור.** בתמיה דהא אמרינן לקמן ומייתי לה בתלמ' בב' פ' אין צדין[249] אין יוצאין בכסא כו' ואם היו רבים צריכין לו מותר: **ולייד מלתא תנינן קטן.** כלומ' ולמה שנינו במתני' קטן: **בא להודיעך כחן של ב"ש.** דאפי' קטן דהויא מצוה גדולה למולו אי נמי לטיילו דהוי עונג י"ט דמי לאוכל נפש אפי' הכי אסרי ב"ש וליכא למיפרך אדרבה ליתני גדול להודיעך כחן דב"ה דכתא דהתר' עדיף דאורחא דמלתא נקט וחדא ועוד קאמ' אורח' דמלת' ועוד כחן דב"ש: **מטען מערס לערס.** אפי' כשהיה יוצא משכונה לשכונה לא היה יוצא ברגליו אלא בגי אדם נושאין אותו כן מפרש בערוך[250] ערסא דריש גיטין שכונה: **נאמר דהוה אפמנים.** פרש"י במס'

240) ועיין בראשונים שצוינו באהצו"י עמ' 8 ובתוכ"פ עמ' 928.

241) י"ז ב'.

242) וברש"י שם ד"ה ואם הערים, וכן ברש"י כ"י א"פ ומובא גם במלא"ש פ"ב מ"א ד"ה אבל מבשל, נמצא טעם אחר ואולי צ"ל כאן רשב"א או ר"ן, שנותנים טעם זה (י"ז ב'). ועיין בהע' 175.

243) פ"א סימן תתס"א מביא את הירושלמי מבלי לפרש אותו.

244) שם ד"ה מולח אדם. ועיין גם בראשונים שמציין באהצו"י הנ"ל.

245) סימן תתס"ד ד"ה אין מוציאין.

246) פ"א סימן י"ח.

247) ועיין בתוס' י"ב א' ד"ה דלמא.

248) והיא מחלוקת ראשונים. ועיין בבבלי י"ב א' תוס' ד"ה ה"ג ובראשונים שצוינו באהצו"י עמ' 8, וע"י ר"י הופמן בפירוש תלמיד הרמב"ן למסכת ביצה עמ' 38 הערות 325, 326. וע"ע בספר ההשלמה והמכתם י"ב א', ובתוכ"פ עמ' 928 ד"ה אמר השב"ג ובהע' 42 שם.

249) כ"ה ב'.

250) ע' ערס, עה"ש ח"ו רע"ב ע"ה. וע"ע בק"ע ופ"מ.

מסורת הש"ס: ב"ש וכו: משנה הנ"ל.
שמואל וכו': עיין בבבלי כ"ה ב'.

אסתניס. אמר ליה ברי הוה מיני ומינך. תני רבי ישמעאל בי רבי נה) אומר אבנים שישבנו עליהן בנערותינו עשו עמנו מלחמה בזקנותינו. ר' יונה מפקד לחברייא לא תיתבון לכון על מסטובייתה ברייתא נו) דסדרה דבר עולא דאינון צנינין נז). רב מפקד לתלמידוי לא תיתבון לכון על טבלה ברייתא דסדרא דאסי נח) דאינון צנינין. רבי אבהו הוה נחת מסחי בהדין דימוסין דטיבריה והוה מיסתמיך על תרין גותיין שרעון וזקפון שרעון

נה) ונשרי"ר עמ' 170: תני ר' ישמעאל בי' יוסה.

נו) המלה "ברייתא" ליתא בכי"ל ומופיעה בגליון. וכן ליתא בשרי"ר הכ"ל. וכנראה נכנסה לכאן לגבי ה"ברייתא" שבסוף הפיסקא.

נז) ובכי"ל: קרירין, ותוקן בגליון ל"צניצין". ובשרי"ר הכ"ל: צניקן. ובסוף הפיסקא גם בכי"ל: לצניצין.

נח) ובשרי"ר הכ"ל: דלסי.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

ברכות [251] מעוגג ומפונק כלומ' ואינו בריא וכשהולך על רגליו מיצר ומצטער: **ברי הוה מיני ומינך.** אלא שהיה משמר כחו לזקנותו כדמפ' ואזיל: **עשו(ינ)ו עמנו מלחמה בזקנותינו.** מחמת הצינה שהיא גורמת כל החולאים כהא דאמ' [252] והסיר ה' ממך כל חולי [253] זו צינה וקבלנו צינה בעת שישבנו על האבנים בלא כסתות ולא גברה להלחם בנו עד עת הזקנה שתשש כחנו: **מסטובייתה.** אצטבאות של אבנים: **ברייתא.** החיצונות: **דסדרא.** גר' דסדרא הוא אכסדרה [254] ונבלעו שתי אותיות ראשונות ואכסדרה פירש בערוך [255] בית שיש בו ג' דפנות בלבד ותרגום המסדרונה [256] אכסדרה: **דאינון צנינין.** טפי משאר אצטבאות אולי האויר היה שם שולט יותר: **טבלה.** מיני אצטבאות ידועות לשון כטבלה מרובעת דפירש בערוך [257] לשון לעז קורין לגסר טבלא וכתב [258] דהיינו אכל טבל שנקראו הפירות שלא הורמו תרומתן טבל כלומ' בלי ראוי (ראוי) לאכילה כגסר הזה שאין אדם יכול לאכול ממנו: **נחת מסחי בהדין דימוסין דטבריה.** ירד לרחוץ במרחצאות של טבריה: **מסתמיך על תרין גותיין.** שהיו נושאין אותו שני עבדים [259] ושם גותיין אפשר שפירושו שהיו מן המקום הנק' גת: [260] **שרעון.** נשמטו והיו נופלין שניהם שנפחתו אבני המרחץ מתחת רגליהם: **וזקפון.** הקף כל א' ביד א' שמקום שתחת רגליו לא נפחת:

251) ט"ז ב' ד"ה רחץ. ורבינו בפירושו לברכות, י"ט ע"א ד"ה אסטניס, מביא גם פירושו של הרמב"ם שאינו מתאים לכאן.

252) ב"מ ק"ז ב'.

253) דברים ז' ט"ו.

254) וק"ע ופ"מ מפרשים בית המדרש. ויש מקומות בירושלמי שסדרא פירושו אכסדרא. עיין בספר מלים של יסטרוב עמ' 959 סוף ע' סדרא. אבל מ"סדרא דבר עולא" בירוש' שבת פ"ד ה"ב, ז' ע"א, נראה שהכוונה היא לביה"מ. עיין בהע' רח"י קוהוט בעה"ש ח"ו כ"ח ע"א, ובהע' ר"נ אפשטיין תרביץ ש"ג עמ' 243 הע' 8. ועיין בקונטרסים של ר"ח ילין ש"ב, עמ' 4, הערה 6.

255) ע' אכסדרא, עה"ש ח"א ע"ט ע"ב.

256) שופטים פ"ג, כ"ב.

257) ע' טבל, עה"ש ח"ה, ט' ע"א.

258) שם עמוד ב'.

259) וכפירוש פ"מ. ובק"ע מפרש: נסרים. ובכתובות ס"ב א': ר' אבהו הוה קאי בי באני הוו סמכי לי תרי' עבדי וכו'.

260) ובספר הישוב של ר"ש קליין עמ' 59 הע' 53: נראה שצ"ל גותיין = גבתיין, ועיין בגליון אפרים.

מפורת הש"ס: רבי אבהו וכו': עיין בבלי כתובות ס"ב א'.

וזקפון. אמרון ליה מהו הכין. אמר לון שימרתי כחי לזיקנותי. רב חונה לא נחת לבית וועדא. רב קטינא שאיל לא כן תני מטלטלין את האיסתניתין. רב חונה הורי לריש גלותא לצאת בכסא. רב חסדא בעי לא כן תני אין יוצאין בכסא אחד אנשים ואחד נשים אפילו תלמיד חכם(נט) אינו טועה בדבר הזה ורב חונה טעי. רבי ירמיה הורי לבר גירונטי אסיא מיטענה

(נט) וכ"ל ושרי"ר הנ"ל: תלמיד חכמי =תלמיד חכמים, כלומר, תלמיד של חכמים. וכך פירשו כאן כל המפרשים לפי הענין. ומו"ר נהירוכ"פ מצוא עמ' כ"ג הערה נהוכחות פנימיות שהכתיב הנכון הוא: תלמיד חכמים. ועיין מה שכתב רנ"ז נכר 3 M.G.W.J. כרך מ"ג (נרסלאו 1899) עמ' 357 ולילך.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

אמרו ליה מהו הכין. תמה העם ואמרו לו אם כל כך כחך גדול למה אתה נישא שאנחנו חשבנו שמחוסר כח הוא ואין אתה הולך ברגליך: **שימרתי כחי לזקנותי.** איני רוצה לטרוח בנערות כדי שיהא לי כח בעת זקנתי לכך אני נישא: **לא נחת לבית וועדא.** לא הלך לבית המדרש שהיה בשדה והוא היה אסטניס לא ניסה ללכת ברגל ולא רצה שישאוהו בי"ט: **רב קטינא שאיל.** תמה על רב הונא למה לא רצה שישאוהו בי"ט: **לא כן תניא.** בבריתא: **מטלטלין את האסטניפין.** כלומ' ומוציאין אותן לרשות הרבים וה"ה לבריא שרגיל בחול להיות נישא כשמואל דאמ' לעיל דמטען מערס לערס ואפי' בי"ט משמע מיהו דוקא ברבים צריכין לו כדלקמן ובית ועדא דהיינו בית המדרש כרבים צריכין לו דמי שהלכה מתבררת מבין כלם: **אין יוצאין בכסא.** פרש"י בפ' אין צדין[261] שטוענין אותן בני אדם והם יוצאין בקתדרא, ותמה רב חסדא על רב הונא איך הורה לריש גלותא לצאת דלא הוו רבים צריכין לו: **אפי' תלמיד חכם.** כלומ' תלמיד של חכם שעדיין אינו חכם מובהק:[262] **ורב הונא טעי.** שהיה חכם גדול מובהק איך טעה והורה לריש גלותא לצאת, ולרב הונא יש לומר דסבר דלאו דוקא דצריכין לו לדרשא אלא לצורך עניני רבים וריש גלותא ודאי צריכי ליה ובתל"ב התם[263] שרא רב נחמן לילתא לצאת בכסא ופירשו תוס'[264] ור"ן בחידושיו[265] משום דבת ראש גולה היתה ורבים צריכין לה ורב הונא דהוא עצמו לא יצא והורה לאחרים אפשר דמחמיר על עצמו הוה ולילך ברגליו לא היה יכול דלאו בריא הוה אי נמי מפני עגותנותו היה נר' בעיניו דאין צריכין לו בבית המדרש:[266] **חורי לבר גירונטי אסיא.** הורה לאדם ששמו בר גירונטי שהיה רופא להיות נישא בסדינא והיינו מקום מושב כעין כסא לבקר חולים בשבת, והיה המקום שנושאין אותו מעורב שהיה שם שתופי מבואות אי נמי כל העיר מוקפת שדלתותיה נגעלות בלילה דדינה כרשות היחיד על ידי שיתוף ולא חש לטורח שבת כיון דרבים צריכין לו ומייתי לה הכא דדמי להא דשרינן לצאת בכסא לר"ה ולא חיישינן לאיסור הוצאה דהכא בצריכין לו רבים לא חשו לטורח שבת והכי נמי מייתי התם בתל"ב[263] גבי הוצאת אנשים בי"ט דאמימר ומר זוטרא מכתפי

261) כ"ה ב' ד"ה ואין יוצאין בכסא.
262) עיין בהע' נט לירושלמי.
263) כ"ה ב'.
264) שם ד"ה שאני.
265) ומכאן שלפני רבינו היה חידושי הר"ן למסכת ביצה. והר"ן בעצמו בפירושו לר"ף מציין לחידושיו.
266) ועיין במבוא עמ' 25.

מפורת חש"ם: רב חונה וכו': עיין בבלי כ"ה ב', תענית כ' ב'.
תני אין יוצאין וכו': תוס" פ"ג הי"ז; בבלי כאן הנ"ל.

בסדינא מיעול מבקרא ביישייא בשובתא. מיישא בר בריה דרבי יהושע בן לוי מיטען בסדינא מיעול מידרוש בציבורא בשובתא. אמר רבי זריקן לרבי זעורה כד תיעול לדרומא את שאיל לה. אשתאלת לרבי סימון אמר לון רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי לא סוף דבר שצורך לרבים בו אלא שמא יצרכו לו הרבים. דלמא רבי ליעזר ורבי אבא מרי ורבי מתניה הורי פיתא לארסקינס בשובתא ס) שמא יצרכו לו הרבים. תני ולא את

ס) ובשרי"ר הנ"ל: הורין למיתי פיתה לארסקנס בשובתה. וכבר העירו על הירוש' שביעית פ"ד ה"ב, ל"ה ע"א, וסנהדרין פ"ג ה"ו, כ"א ע"ב: ר' יונה ור' יוסה הורון למפי לארסיקנס בשובתא (בסנה' בטעות: לארטיקנס). ואין לתקן שם, כי מהמשך הסוגיא יוצא שהמדובר הוא באפיה. ואולי היה גם בבילה „למפי", וכך מתקן בגליוני הש"ס, ותוקן „למיתי" כדי להתאים המעשה לתוכן הסוגיא, עיין בפירוש רבינו ד"ה הורי פתא. ובאגור לר"ש גמע (הוצ' ר"ש בובר, בספר היובל לגרעץ, עטרת צבי, רעמ' 34), צויין באהצו"י עמ' 10: ביו"ט ירושלמי פ"א ר' אלעזר ור' מתלא הורון מאפא לארסיקונים וכו'. ועיין בהערת רח"י קוהוט בעה"ש ח"א עמ' 299 ובמבוא הירושלמי לרז"ף כ"ה ע"ב ע' רבי אבא מרי. ועיין במאמרו של מו"ר, הנ"ל בסוף הע' י"ג לירושלמי, עמ' 352 ואילך.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

להו בשבתא דרגלא ופרש"י[267] שנושאין אותן בבית המדרש עד מקומן: **את שאיל לה.** כיוצא בלשון הזה אמרו שם בתל"ב שישאל כסא מה אתון ביה ופרש"י[268] מה אתם אומרים בו כלומ' מה חידוש על הדין שכבר נודע לנו משמו של ר' יהושע בן לוי: **אמ' לו ר' סימון.** חידוש עוד משם ר' יהושע בן לוי דלאו צריך לו (לו) רבים בלבד שילך לדרוש אלא מותר לצאת נשוי למקום שרבים מצוים בי"ט שמא יצטרכו להוראה לפי שעה הלכה למעשה: **דלמא.** לשון זה מורגל בירושלמי כשמביא מעשה שהיה ומייתי לה לראיה על מה שהתיר ר' יהושע בן לוי אעפ"י שאין צריכין לו שמא יצטרכו לו: **הורי פתא לארסקינס.** מילה זו הביאה בערוך[269] ואמר דאיתא בירושלמי פ' אין עומדין[270] וכן תמצא שם ר' יונה ור' יוסי עלון קומוי ארסקינס קם א"ל קומי יהודאין את קם אמר לון אפיהון דהני אנא חזי בקרבא ונצח ופירש דהיינו שלטון[271] ולפי זה יש לפרש שכל א' מאלו החכמים הורה להוליך דורון פת לשלטון[272] ואע"פ שהוא טורח לישא בשבת משא ללא צורך אעפ"י שהוא במקום מעורב ואעפ"י שכעת אין צריכין לו לאותו שלטון שמא יצטרכו הכי נמי טורחין להוציא אדם רשום בשבת במקום מעורב ובי"ט בתוך

267) שם ד"ה משום דוחקא.

268) שם ד"ה מה אתון ביה.

269) ע' ארסקינס, עה"ש ח"א, רצ"ט ע"ב.

270) ברכות פ"ה ה"א, ט' ע"א.

271) וכבר העירו, עה"ש הנ"ל, ושי"ר בערך מלין עמ' 206, שהכוונה היא לשלטון ששמו כך (ארסקינס) וכך מפרש רש"ס בשביעית פ"ד ה"ב. ועיין באגור שנזכר בהע' ס לירושלמי. וע"ע בפירוש רבינו לברכות ל"ז ע"ב ד"ה ארסקינס.

272) וכך פירש בפ"מ. ובק"ע ובשעתוא"י עמ' 283, נדחקו בפירושם, ועיין בהע' הנ"ל לירושלמי.

מסורת הש"ס:

מיישא וכו': עיין בבלי כאן הנ"ל.

רבי ליעזר וכו': כע"ז שביעית פ"ד ה"ב, ל"ה ע"א. ועיין סנהדרין פ"ג ה"ו, כ"א ע"ב.

תני ולא וכו': עיין בתוס' פ"א הי"א, ירוש' פ"ו ה"א, ח' ע"א.

המפתח בית הלל מתירין. ואמר רב הושעיה בר רב יצחק סא) הדא דאת אמר במפתח של אוכלין אבל במפתח של כלים לא בדא. והא ר׳ אבהו יתיב ומתני ומפתחא דפלמנטרין בידיה. פילפלין הוה ליה בגווה. מתני׳ ב״ש אומ׳ אין מוליכין חלה ומתנות לכהן בי״ט בין שהורמו מאמש בין שהורמו מהיום וב״ה מתירין. אמרו ב״ש גזירה שוה חלה ומתנות מתנה לכהן ותרומה מתנה לכהן כשם שאין מוליכין את התרומה כך לא יוליכו את המתנות. אמרו להן ב״ה לא אם אמרתם בתרומה שאינו זכאי בהרמתה תאמר במתנו׳ שזכאי בהרמתן. גמ׳ תני אמר רבי יודה לא נחלקו בית שמאי ובית הלל שמוליכין את המתנות שהורמו ביום טוב

סא) ובאהצו״י עמ׳ 10 מעיר שאמורא זה לא נזכר במקום אחר. ובשרי״ר עמ׳ 171: וא׳ רב הושעיא בש׳ ר׳ יצחק. ועל הגרסאות השונות בראשונים, עיי באהצו״י הנ״ל.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

התחום אולי יהיו צריכין לו: הכי מייתי גרסא זו הרא״ש[273] ור״ן[274]: **אבל מפתח של כלים לא והא ר׳ אבהו יתיב ומתני ומפתח דפלטרין[275] בידיה כו׳.** ופירש ר״ן[274] דהא דאמ׳ מפתח דכלים לא היינו כלים שאין ליום צורך בהם אבל כלים שיש צורך ליום בהם דינן כאוכלין וכשם שיכול להוליך עמו מפתח של אוכלין כשירא להניחו בבית ה״נ מפתח כלים הצריכין לו שרי: וג׳ חילוקין כתב ר״ן בשם ר׳ זרחיה הלוי[276] א׳ כל שיש בו צורך היום קצת להדיוט ובהתר שרי אפי׳ לכתחילה והיינו קטן וספר תורה ולולב וכיוצא בהם, ב׳ שאין צורך היום כלל כהוצאת אבנים לבנין או הוצאת כלים לצורך מחר לוקה מדאוריתא, ג׳ כשיש צורך באיסור כגון מבשל נבלה או גיד הנשה הואיל ובעי למיכל מיניה ונהנה ממנו אינו לוקה כדאמר ר׳ יוחנן לעיל אבל איסורא איכא אהבערה ואבישול וכן עולת נדבה שאין צורך בה להדיוט כלל אסור לב״ה ואינו לוקה ע״כ מחדושי ר״ן:[277] **מתני׳ בש״א אין מוליכין חלה.** אעפ״י שמותר בהפרשתה לא שרו ליה הולכתה אלא תיקון עיסתו התירו לו ולא יותר: **ומתנות.** הזרוע והלחיים והקיבה אף הן הרמתן הותרה לו והדר יאכל שאר הבשר ואע״פ שאין טובלין כשאר טבל לאסור הבשר באכילה מיהו אם לא פירש שאר הבשר מהם הרי הוא אוכלן ועובר בעשה הילכך הרמתן התירו ולא הולכתן וכלן משום גזרה דאין מגביהין אותן: **גזרה שוה.** לאו דוקא דכולה מדרבנן גזור אלא דומיא דגזרה שוה בדרבנן:[278] **מתנה לכהן.** מעשרים וארבע מתנות כהונה הן: **כשם שאין מוליכין.** דבהא מודיתו לן שהרי מאתמול הוגבהה: **שאינו זכאי.** רשאי, שלא נתנו חכמים לאדם כח וזכות בהפרשתה עכ״ל רש״י:[279] **גמ׳ שהורמו בי״ט.** בתל״ב[280] מסיים

273) פ״א סימן י״ח.

274) סימן תתס״ה ה״ה ירושלמי.

275) ובשרי״ר 171 כמו בד״ו וכי״ל דפלמנטרין. וכגרסת רבינו, כ״ה ברוב הראשונים, עיין באהצו״י עמ׳ 10. ועיין דברים רבה, הוצ׳ ליברמן, עמ׳ 28, הערה 14.

276) עיין בבעה״מ פ״א ד״ה תני תנא, ועיין גם בתוכ״פ עמ׳ 930 ד״ה ובירוש׳.

277) עיין בהע׳ 265.

278) ועיין בספרו של מו״ר „יוונית ויוונות בא״י״ עמ׳ 195.

279) י״ב ב׳ ד״ה אין מוליכין עד סוף המשנה.

280) י״ב ב׳.

מסורת הש״ס: ב״ש וכו׳: משנה פ״א מ״ו, ועיין ירוש׳ דמאי פ״א ה״ו, כ״ד א׳. תני וכו׳: תוס׳ פ״א הי״ב; בבלי י״ב ב׳.

ואת המתנות שהורמו מערב יום טוב עם המתנות שהורמו ביום טוב על מה נחלקו על המתנות שהורמו מערב יום טוב לעצמן שבית שמאי אוסרין ובית הלל מתירין. וקשיא על דב"ה תרומה אינו זכאי בהרמתה הגע עצמך שיש עליה תניי. זו מפני זו. ולמה תנינן חלה. מפני חלה שהורמ' ביום

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

במלתיה שנשחטו ביום טוב[281] כלומ' דכיון דהיום נשחטו דלא היה אפשר להרימן מאתמול אפי' ב"ש מודו: **על מה נחלקו על המתנות שהורמו מעי"ט.** כלומ' ששחטן בעי"ט דהיה אפשר להרימן ולהוליכן מיד בין שהרימן אמש בין היום אסרי ב"ש להוליכן בי"ט, ובתל"ב[280] אמרי' דמתני' נמי דקתני בין שהורמו מאמש בין שהורמו היום כר' יהודה דבשחטן אמש קאמר דבין שהרימן מיד אמש ובין שלא הרימן אלא בי"ט נחלקו: **וקשיא על דבית הלל תרומה כו'.** מלתא באפי נפשה היא ואמה שהשיבו ב"ה לב"ש שטעם איסור הולכת תרומה מפני שאינו זכאי בהרמתה בי"ט פריך דהא כשיש עליה תנאי מערב י"ט זכאי בהרמתה בי"ט ואפי' הכי מודו ב"ה דאין מוליכין אותה בי"ט מדלא נחלקו אף על התרומה כשהתנה, ודין התר התנאי ועניינו במס' דמאי פ' שביעי[282] וכדפירש שם רבי' שמשון ורמב"ם דאם היו לו תאנים של טבל והוא בבית המדרש או בשדה בערב שבת קורא שם לתרומה ומעשר שיפריש למחר וזהו הנקרא תנאי ואומ' שני תאנים שאני עתיד להפריש למחר הרי הן תרומה ועשרה מעשר ראשון וט' מעשר שני ולמחר מפריש ואח"כ אוכל וצריך לרחוש בשפתיו בשעה שמפריש זו אחר זו ואינו כמתקן בשבת שהרי הקדים תנאו כן כתב רמב"ם בספרו פ' תשעי מהלכות מעשר:[283] **זו מפני זו.** תירוצא הוא כלומ' טעמא דאסרי ב"ה כשהתנה על התרומה מע"ש או מע' י"ט להוליכה בי"ט משום דגזרו זו שהתנה דאי שרית ליה להוליכה אף הוא מוליך תרומה שהפרישה אתמול[284], ולא הוי גזרה לגזרה דמעיקרא כי גזור דלא יוליכו תרומה בי"ט על כל התרומות גזרו ולא פלוג: **ולמה תנינן.** אסיפא דמלתא דב"ה קאי דאמ' תאמרו במתנות שזכאי בהרמתן דהיינו נתינת טעם למתנות ולחלה ואתא תלמודא לאשמועינן דלא דמיא חלה למתנות דבמתנות אפי' שחטן אמש זכאי בהרמתן היום כדאמרן לעיל אבל חלה דוקא לשה בי"ט דחל חיוב הפרשתה ביום טוב שרי להפרישה בי"ט אבל לשה (בי"ט) [בעי"ט] דחל חיובה בערב י"ט אסור להפרישה בי"ט כדין תרומה שגזרו אין מגביהין בי"ט משום דחל חיובה מערב י"ט וכן כתב ר"ן בחידושיו[285] על התל"ב מהכרח סוגית הבבלי ומהכרח זה הירושלמי דיש חילוק בין חלה למתנות וכתב דטעם התר הרמת המתנות בי"ט אפי' נשחטה בבהמה מעי"ט דהרמתה אינו תיקון הבשר כמו החלה שהאוכל מהעיסה קודם שהורמתה חלתה חייב מיתה אבל מתנות לא טבלי דשרי לאכל הבשר ולהניח המתנות ועוד שהרי הן ניכרות וכמופרשות דמיין:[286] **ולמה תנינן חלה מפני חלה שחורמה בי"ט.** כלומ' במה שניגו שמותר להוליך חלה ובמה אמרו ב"ה הטעם מפני שזכאי בהרמתה בי"ט דהוה ס"ד דדומיא דמתנות היא שאפי' לשה מעי"ט מפרישה בי"ט וגם מוליכה לכהן בי"ט, ליתא דלא איירי מתני' אלא בלשה

281) ולפנינו „ושנשחטו מהיום" והיא היא. עיין בדק"ס עמ' 24 אות ש'.

282) מ"ה.

283) ה"ט. ועיין היטב בתוכ"פ עמ' 931 ד"ה כשם ואילך.

284) וכפירוש פ"מ, ועיין בק"ע.

285) עיין בהע' 265.

286) ועיין בעיטור ה' יו"ט מחלוקת ג', הוצי רמ"י ק"מ ע"א, מה שמביא בשם הר"ן, ובהע' ל"ב של המו"ל ובנתיבות שמואל שם.

טוב סב). כהדא דתני הלש עיסה ביום טוב מפריש חלתה ביום טוב לשה מערב י"ט ושכח להפריש חלתה אסור לטלטלה ואין צריך לומ' ליטול ממנה. עירס לא אמ' אלא לש אבל עירס לא. א"ר שמואל אחוי דרבי ברכיה תיפתר בעיסה טמיאה שאינו מפריש חלתה אלא בסוף. א"ר יוסה בי ר' בון בדין היה בעיסה טהורה שלא יפריש חלתה אלא בסוף תקנה

סב) ועיין נמצוא למוה"מ מאת ר"י לפשטיין עמ' 955 ג'.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

ביום טוב דוקא[287] כהדא דתני' כו': **מפריש חלתה.** כיון דלא הוה אפשר ליה להפרישה מעי"ט דהמפריש חלתו קמח אינה חלה מה תאמר ילוש מאתמול הרי לישה שריא בי"ט משום אוכל נפש דפת חמה עדיפא: **אסור לטלטלה.** דטבל אסור בטלטול כדאית' פ' מפנין:[288] **ואין צריך לומר ליטול ממנה.** כלומ' דבטלטול דאיסורה קליש אסרוה כ"ש בהגבהת חלתה דאיסוריה אלים דמתרי טעמי אסרוהו כדכתב רמב"ם [פרק] כ"ג מהלכות שבת[289] משום דדמי למקדיש ועוד שגר' כמתקן: **ערס לא אמרו אלא לש.** לישנא דבריתא דייק דנקט לש דהיינו גמ' לישה ולא נקט ערס דהיינו תחילת לישה ומתמה אבל ערס לא כלום' ואם ערס מעי"ט לא יהא אסור להפרישה חלתה בי"ט כיון דלא גמ' הא תנן בפ' ג' דמסכת חלה[290] כיון שהיא נותנת המים מגבהת חלתה וכיון דחל חיוב הפרשתה מאתמול ולא הפריש למה נתיר לו להפריש בי"ט: **א"ר שמו' כו' תיפתר.** תתפרש הבריתא שאמרה לש דוקא בעיסה טמאה שדינה להפריש חלתה בסוף כלומ' בגמ' לישה ולא בערס כדמפרש ואזיל:[291] **דאמ' ר' יוסי בר בון בדין היה בעיסה טהורה כו'.** שטוב היה להמתין עד לבסוף כשתגמר הלישה ותעשה כל העיסה גוש א' ואח"כ תפריש אלא מאי דתנן פ"ג דחלה כיון שנותנת המים מגבהת חלתה תקנה דרבנן היא שתקנו בעיסה טהורה שתמהר האשה להפריש חלתה בטהרה פן תארע טומאה בעיסה ותטמא חלתה, ובעיסה טמאה אוקמוה אדינה שלא תפריש אלא אחר גמר לישה וכיון שלא גמר הלישה אלא בי"ט ואז חל עיקר חיוב הפרשתה שרי להפרישה ולהוליכה כך פירש ר' שמשון לשון ירושלמי זה במס' חלה פ' שלישי[292] וכן פירשו התוספות לעיל בפרקין[293] והוכיחו דהלכה כן ואמרו דהיינו דדק רבא[294] בלישניה התם גלגל עיסה מערב י"ט מפריש חלתיה בי"ט דמשמע דוקא גלגל דהיינו תחילת לישה אבל גמר אסור להפריש בי"ט וכן כתב מגיד משנה בשם רשב"א פ"ג[295] דהלכות י"ט, אבל ריק"ף[296] ורמב"ם[297] ורמב"ן[298] לא חילקו דכיון דחל חיובא מאמש אסור להפרישה בי"ט

287) וכפירוש פ"מ, ועיין בק"ע ורידב"ז.
288) שבת פי"ח מ"א.
289) הי"ד.
290) מ"א.
291) וכך מפרשים גם הראשונים (רשב"א והמאירי ט' א' וסמ"ג עשין קמ"א) פרט לרמב"ן במלחמות לסוגיא הנ"ל ע"י"ש.
292) שם ד"ה ירושלמי.
293) ט' א' ד"ה גלגל.
294) ובדפוסים: רבה. אבל בדפו"י וכה"י רבא ועיין במקומות שמציין בתוכ"ם עמ' 932 הע' 50. ודע כי כמה מהראשונים שפוסקים כרבא הכוונה היא לרבא ט' א' שמתרץ דברי אבוה דשמואל ולפניהם הבעל מחלוקת של אבוה דשמואל הוא רבה, עיין בהשגת הראב"ד ובתוספות רי"ד. וע"ע בפירוש תלמיד הרמב"ן למסכת ביצה עמ' 30 הע' 268.
295) ה"ת. אבל המ"מ מביא דברי הרשב"א ביחס לאבוה דשמואל שפוסק כמוהו בעוד שהתוספות אומרים את זה לגבי רבא בר פלוגתיה, עי"ש. והשוה עם ח' הרשב"א ט' א', עבוה"ק בית מועד אות י', וב"ה עמ' 55 ד"ה וחכמי קטלוניה.
296) סימן תתנ"ו.
297) הלכות יו"ט פ"ג ה"ח.
298) במלחמות להרי"ף הנ"ל.

מפורת דש"ם: כהדא דתני וכו': עיין בתוס' פ"א הי"ד, בבלי ח' סע"ב, ל"ז א'. כהדא — בהם: פסחים פ"ג ה"ב, ל' ע"א.

תיקנו בה שיפרישנה תחילה שלא תיטמא העיסה. מתניתא ביום טוב של פסח אבל בעצרת ובחג מות'. ר' יוסה בי ר' בון ר' חונה בשם ר' אחא אפי'

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

דפסקו כאבוה דשמואל דאמ' בתל"ב[299] אפי' גלגל עיסה מעי"ט אין מפריש ממנה חלה בי"ט דמ"מ הרי חל חיובא מעי"ט וכיון דלא הפריש אסור להפריש בי"ט: **מתניתא בי"ט של פסח.** השתא מהדר להא דאמר ולמה תנינן כו' וה"ק כיון דפשטא דמתני' חלה דומיא דמתנות היא דאפי' עיסה שלשה מעי"ט שרינן הרמתה והולכתה בי"ט ולא נדחקנו לאוקומה דוקא בלשה בי"ט אלא משום הך בריתא, יש לדחות ולומר לעולם מתני' כפשטא דאפי' בלשה בעי"ט שרי להפריש חלתה בי"ט דכיון דמותר ללוש ולאפות בי"ט כדי לאכול פת חמה ואז מותר להפריש חלתה א"כ לא היתה הפרשת חלה בכלל איסור הגבהת תרומות אפי' לשה מעי"ט כדפי' בתוס'[301] ורש"י[302] בתל"ב דאיכא מ"ד התם הכי, והך בריתא דאסרה נוקי לה בי"ט של פסח והעיסה טמאה ומשום קנס הוא דקנסוהו שלא יטלטל אותה אלא ימלא הכלי שהיא נתונה בו מים כדתנן בפסחים[303] בן בתירא אומ' תטיל בצונן ופירשו בתוספ'[304] דר' אליעזר ור' יהושע לא פליגי עליה בהא, דודאי בהטלת צונן אין עיסה באה לידי חימוץ כלל[305] ולהכי קנסוהו משום דהביא עצמו לידי ספק בל יר' ובל ימצא שהיה לו להפריש חלה מערב הפסח ולשורפה מיד כמצותה והשתא דשכח לא אפשר להפרישה ולשורפה בי"ט של פסח דאין שורפין קדשים בי"ט ולהניחה אחר שיפרישנה לשורפה לערב אתיא לידי חימוץ, ולאפותה ואח"כ יקרא לה שם חלה הא ר' יהושע ובן בתירא אסרי כדאית' התם ואף ר' אליעזר לא התיר כן אלא מדוחק דחש שמא ישפכו המים ותבא לידי חימוץ ולאו אדעתיה, וכיון דלא גזדרז וע"כ צריך להטיל העיסה לצונן ואולי יעבור על בל יראה ובל ימצא לכן אסרו עליו טלטול כל העיסה והזהרוהו להטיל כולה לצונן דהשתא הוא יזהר במים שלא ישפכו כדי שלא תחמיץ שהרי חש כשתחמיץ תיאסר עליו בהנאה אבל אי הוה מטיל החלה לבד לצונן לא היה חושש[306], והשתא הא דאמרה הבריתא לשה לא נידוק אבל ערס אלא דייקנן אבל אפה לא ולא קשיא מידי ממתני' דפ"ג דחלה ובשכח הפרשת חלה עד שאפאה עי"ט שרינן ליה בי"ט להפרישה כיון דלא בא לידי ספק חימוץ מה תאמר שאני צריך לדחוק בדרך זה לאוקומי מתנית' בעיסה טמאה אף אתה הוצרכת לאוקומה לפי דרכך בעיסה טמאה וגם סברתך דחוקה דסוף סוף אפי' בטמאה כיון דחל חיובא מעי"ט אי חלה היתה בכלל גזרה דאין מגביהין תרומות אף זו תיאסר: **ר' יוסי בר' בון כו'.** כלומ' אעפ"י שהדבר שקול ואפשר לפרשה משום חשש חימוץ כדקאמרת ובפסח דוקא או כדאמרינן מעיקרא אפי' בעצרת ובחג ומשום איסור הגבהת תרומה נגעו בה מסתברא לאוקומה בכל ימים טובים דהא סתמא י"ט קאמר ולא קאמ' י"ט של פסח, ועוד דמרישא משמע דבאיסור אין מגביהין תרומות היא דאסמכוה רבנן אקרא דכל מלאכה לא יעשה בהם לאסור כל מה דהוה אפשר להעשות מעי"ט כדלקמן ולהכי אשמעינן דמעיקרא כי אסרו להגביה תרומה לא היתה חלה בכלל ולא תימא בכלל [היתה] דגם היא נק' תרומה דכתיב בה תרומה בקרא וא"כ יצטרך ללוש מערב י"ט כדי להפריש חלה אבל אי בי"ט של פסח היא רישא לא

299) ט' א'.
300) ועיין בתוכ"פ עמ' 932 ד"ה ובבבלי ואילך.
301) הנ"ל.
302) שם ד"ה גלגל.
303) פ"ג מ"ב.
304) פסחים מ"ו א' ד"ה תטיל בצונן.
305) ובמלא"ש פסחים פ"ג מ"ג מביא דברי רבינו אלו ומעיר עליהם עיי"ש.
306) אבל הראשונים מפרשים שהכוונה במשנה „תטיל לצונן" היא רק לחלה. ורבינו נדחק לפרש כך משום שהוא מקשר את כל הסוגיא ל„למה תנינן וכו'" ועיין בהע' הבאה.

בעצרת ובחג אסור על שם וכל מלאכה לא יעשה בהם סג). מתני׳ ב״ש אומ׳ תבלין נידוכין במדוך של עץ והמלח בפך ובעץ הפרור וב״ה או׳ תבלין נידוכין כדרכן במדוך של אבן והמלח במדוך של עץ. גמ׳ וידוך מאתמול. חברייא בשם ר׳ יוחנן שטעמן מר. ר׳ זעורה בשם ר׳ יוחנן שטעמן פג. שמואל שחק על סיטרא דמדוכתא. רב אמר כל הנידוכין נידוכין כדרכן. רב חונה ר׳ ירמיה ר׳ אימי בשם ר׳ יוחנן השום והשחליים והחרדל נידוכין

סג) ולענין מקומה העקרי של הסוגיא עיין במבוא עמ׳ 34.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

אשמעינן מידי אלא אגב סיפא נקטה:[307] **מתני׳ בש״א תבלין נדוכין.** בתוך המדוכה: **במדוך.** מדוך הוא שדכין בו ומכין בתוך המדוכה ולא ידוך במדוך של אבן שדרכו לדוך בו בחול והמלח דבעי שינוי יותר לא ידוכנו אפי׳ במדוך של עץ אלא בפך של חרס או בעץ הפרוד[308] והיא כף גדולה, ולהכי מלח בעיא שינוי יותר דהיה לו לדוכה קודם י״ט דאינה מפיגה טעמה כדמפ׳ בגמר׳[309] אבל תבלין מפיגין טעמן: **והמלח במדוך של עץ.** שינוי בעי אבל סגי בהאי שנוי זוטא: **גמ׳ וידוך מאתמול.** התבלין ואמאי לא בעו ב״ה בהו שינוי כיון דלא דך מאתמול: **חבריא כו׳.** בתל״ב[309] נמי אמ׳ שהתבלין מפיגין טעמן ומלח אינה מפיגה טעמ׳ ופרש״י[310] ממירין טעמן אם ידוכן מאתמול ריחו לא נמר[311] מתרגמינן ריחיה לא פג ע״כ למדנו מדבריו דמר ופג האמור כאן הכל אחד[312] אלא שכל א׳ חייב לומ׳ כלשון רבו כדאי׳ פ״ק דשבת[313] דאמ׳ הלל מלא הין מים שאובין פוסלין את המקוה שחייב אדם לומר בלשון רבו ופרש״י[314] הין אינו לשון משנה אלא לשון תורה אלא כך שמעה מפי שמעיה ואבטליון:[315] **שמואל שחיק כו׳.** בתל״ב[309] אמ׳ דסבר כל הנידוכין נידוכין כדרכן ואפי׳ מלח בלי שינוי כר״מ דפליג אתנא דמתני׳ ואמ׳ הכי אליבא דב״ה ורב נמי הכי ס״ל מיהו בהא פליגי דרב סבר דכל הנדוכין שוין דלא בעו שינוי כלל ושמואל סבר נהי דמלח נידוכת במדוך של אבן כדרכה בחול מיהו שינוי זוטר בעי כדאמ׳ בתל״ב[309] על דיכת המלח אמ׳ ליה רב אחא לבריה[316] כי דייכת אצלי אצלויי ודוך ופרש״י[317]

307) ונראה יותר, שהקטע הנמצא גם בפסחים פ״ג ה״ג, ל׳ ע״א מקורו שם ואינו שייך לכאן וכפירוש הפ״מ שם. ועיין בהע׳ סג לירוש׳.

308) צ״ל הפרור. ועיין בתוכ״פ עמ׳ 933 ד״ה על מה נחלקו.

309) י״ד א׳.

310) שם ד״ה מפיגין טעמן.

311) ירמיה מ״ח, י״א.

312) ולפירוש רבינו אין מחלוקת בין חברייא וזעירא אלא בלשון ועיין בק״ע ומה״פ ז׳, ב׳, ד״ה חברייא.

313) ט״ו א׳, והיא משנה בעדיות פ״א מ״ב.

314) שם ד״ה שחייב אדם.

315) ועוד הרבה פירושים ניתנו ל„חייב אדם לומר בלשון רבו״. עיין במקומות שמציין ר״ח אלבק בהשלמות למשנה הנ״ל. וע״ע בספר היובל לסאקאלאו עמ׳ 241, ספר היובל לבלאך עמ׳ 66, אוצר החיים של עהרענרייך ספר ג׳ (תרצ״ז) עמ׳ צ״ב ואילך ספר ד׳ (תרפ״ח) עמ׳ קכ״ט ואילך, הצופה לחכמת ישראל כרך ט׳ עמ׳ 63, וישרין כרך ז׳ עמ׳ צ״ז.

316) בדפוסים: רב אחא ברדלא לבריה, אבל בכל כה״י וראשונים: א״ל רב לרב אחא ברדלא. ולפירוש רבינו מוחלפת שיטתם של רב ושמואל בבבלי וירושלמי. ועיין בראבי״ה ח״ב עמ׳ 443 סימן שמ״ב, באו״ז ח״ב סימן של״ט, ע״ב ע״א, בח׳ הרשב״א י״ד א׳, ובשי״ק ז׳ ב׳ ד״ה שמואל.

317) שם, ד״ה אצלי אצלויי ודוך.

מסורת הש״ס:

וכל מלאכה וכו׳: שמות י״ב, ט״ז.
ב״ש וכו׳: משנה פ״א מ״ז.
חברייא וכו׳: עיין בבלי י״ד א׳.
השום וכו׳: עיין תוס׳ שבת פי״ד (ד, פט״ו) הי״ב — הי״ד.

כדרכן. ר' אבהו בשם ר' יוחנן העושה אלינתין בשבת חייב משם מרקיה סד). הא ביום טוב מותר. ר' חזקיה בשם רבי ירמיה העושה אלינתין ביום טוב

סד) וצ"ע עמ' 172: מרקיה וכן להלן.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

הטה המדוכה על צידה דסבר כשמואל דאמ' דמלח נידוכת כדרכה במדוך של אבן ומיהו שינויא זוטא בעי שנוי: **רב חונא כו' בשם ר' יוחנן.** פליג ארב ושמואל[318] וסבר כתנא דמתני' דאמ' דלב"ה מלח בעי' שינוי במדוך של עץ, מיהו אתא לאשמעינן דבהני לא בעי ב"ה שינוי כלל כתבלין לפי שהשום אם שחקו מאתמול מתקלקל ועוד דאמ' בפ' כל היד[319] שום קלוף שעבר עליו לילה האוכלו מתחייב בנפשו שרוח רעה שורה עליו וגם שחלים וחרדל מתקלקלין וכיון דהוו רב ושמואל תרי לגבי ר' יוחנן רגילין הפוסקים לפסוק כמותם וכן פסקו ריי"ף[320] ורמב"ם[321] והגאונים[322] דכל הנידוכין נדוכין כדרכן בלא שינוי רק המלח בשינוייא זוטא דהטיית מדוכה כשמואל[323], ומ"ד התם הכי אליביה דדעת רב לא הזכירה בתל"ב[324] ולא דעת ר' יוחנן: **אלינתין חייב משום מרקד**[325]. במס' שבת פ' ר' אליעזר דתולין תנן[326] עושין אנומליין בשבת דהיינו קונדיטון דבסמוך דהוו ליה פלפלין שחוקין ומותר בשבת לערב יין ודבש ופלפלין שקורין קאלריאה בלעז[327] ובבריתא[328] אמרינן עלה ואין עושין אלונטית ומפ' מאי אלונטית יין ישן ומים צלולין ואפרסמון[329], וכתב הר' ישעיה מטראני ז"ל בשם זקנו[330] דאפי' לסנן היינומלין בשבת במסננת שרי וגר' דדקדק כן מדמייתי לה במתני'[326] גבי מסננין את היין בסודרין וקמ"ל דאינו חייב משום משמר דחייב בשבת עליה חטאת משום דמשמר תולדת מרקד כדלקמן[331] ובכלל עושין יינומלין דקתני הוי סינון דהוא גמר עשיה ומשום הכי שרי לסננו בסודרין או בכפיפה מצרית דהיינו סל העשוי מצורי דקל דהוי שינוי שאין דרכו אלא במשמרת ועוד דהא משתתי בלא סינון דמשום הכי שרי לסנן יין בסודרין התם דמיירי שאינו עכור כל כך אלא אפשר לשתותו כך כדכתב ר"ן שם[332], וסברת הירושלמי דאף אלונטית שסמכה תנא דבריתא ליינומלין דומה לה היא ומשום איסור סינון אסרו לעשותה בשבת שדרך לטורפה הרבה מאד כדי שיתערבו המים והיין והשמן ויהיו מין א' ולא יוכר השמן ואח"כ מסננין אותו ובלא סינון אי אפשר

318) וכך מפרש הרא"ש בפ"א סימן כ"א, עי"ש. ועיין בהשגות הראב"ד ע"י הרי"ף סימן תתס"ח.
319) נדה י"ז א'.
320) סימן תתס"ח.
321) היו"ט פ"ג הי"ב.
322) ה"ג ד"ו ע"ב ד"ב עמ' 182. ועיין בראבי"ה הנ"ל עמ' 442 הע' 6.
323) ועיין בראבי"ה הנ"ל עמ' 441 ואילך.
324) אבל לגירסת כה"י וראשונים זה נמצא, עיין בהע' 316.
325) ועיין בהע' סד לירוש', בק"ע ופ"מ. וכנראה שאין זאת הגהה, כי דרך רבינו לפתוח בלשון "ה"ג" כשהוא מגיה מדעתו או שמצא גירסא אחרת בספרים, אלא אשגרתה או פירוש. ובשעתוא"י עמ' 283 הגיה כך.
326) שבת פ"כ מ"ב.
327) וכ"ה מתרגם ללשון אספמיא בברכות מ"ז ע"ב ד"ה כהדין קונדיטון. ובאנגלית Claret.
328) שבת ק"מ א'.
329) ולענין אנומליין ואלונטית עיין בתוכ"פ לסדר זרעים ח"א 454 ד"ה אין עושין את היין אילנתית.
330) מובא בשה"ג, ע"י ר"ף שבת פ"כ סימן תקי"ט, אות ב' ונמצא בפסקי ריי"ד, הוצ' ירושלים תשכ"ד, עמ' תצ"ה.
331) ועיין בבבלי שבת קל"ח א', בפיר"ח לדברי ר' זירא, ברש"י ד"ה דנוטל אוכל ומגיח פסולת, ברמב"ם הלכות שבת פ"ח הי"א ובמ"מ שם ופכ"א הי"ז. וע"ע בתוכ"פ לסדר מועד ח"ג עמ' 264 ד"ה בזמן שגתן לתוכה ואילך.
332) סימן תקט"ז ד"ה כפיפה.

ממורת השי"ם: ר' אבהו וכו': עיין במשנה שבת פ"כ מ"ב, תוס' שם פי"ב הי"ב, ירוש' ברכות פ"א ה"ב, ג' ע"א, שבת פי"ד סה"ג, י"ד ע"ג, שם פ"כ ה"א, י"ז ע"ב, בבלי שבת קל"ד א', שם ק"מ א'.

אסור משם מרקה. יצחק דיהבא סה) **שאל לר׳ יוחנן מהו מישחוק קונדיטון ביומא טבא. א״ל שרי וייב לי ואנא שתי** סו). **ר׳ אבהו בשם ר׳ יהושע בן לוי**

סה) ובשרי״ר הנ״ל: יצחק דהבה ובאו״ז ח״א סי׳ ת״ו, נ״ה סע״ד, ח״ב סימן של״ט, ע״ב ע״ב: יצחק דהכא. ועיין במבוא עמ׳ 40.

סו) ובשרי״ר הנ״ל יש כאן המשך: ר׳ יצחק עטושייה שאל לר׳ שמע׳ בן לק׳ מהו משחק קונדיטון ביומא טבא א׳ ליה שרי ויב לי ונה שתי. וכ״ה בראשונים, עיין בפירוש רבינו ד״ה וייב לי, בראשונים שמציין באהצו״י עמ׳ 12, ובראבי״ה ח״ב סי׳ תשמ״ב, עמ׳ 443 (שם: טסייה במקום עטושייא). וכבר שיער לנכון רז״ף במבוא הירושלמי ק״ו רע״ב ע׳ רבי יצחק עטושייה, שהסופר דילג בגלל הדומות. ועטושייא הוא שם מקום. עיין בהירוכ״פ עמ׳ 258 ובספר הייטוב של ר״ש קליין עמ׳ 115 ע׳ עטושייה.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

לשתותו כלל ולהכי מחייב ליה ר׳ יוחנן משום מרקד, אי נמי אפשר דלתלמוד ירושלמי היו באלונטית מיני בשמים מוסף על מים ויין ושמן[333] ולא היה אפשר לשתותו כי אם על ידי סינון, ומדקדק תלמודא מדנקט ר׳ יוחנן שבת ולא נקט י״ט משמע הא בי״ט מותר דאי עביד ליה מאתמול מתקלקל ולהכי הביא הא דאלונטית הכא דאזדא ר׳ יוחנן לטעמיה דאמר דשום ושחלים וחרדל שרינן לדוכן בי״ט כדרכן משום דמתקלקלין אם עשאו אתמול, ואעפ״י שנר׳ מתל״ב פ׳ תולין[328] דלא היו עושין אלונטית אלא לשתותו אחר שיוצאין מן המרחץ ובי״ט אסור ליכנס למרחץ שמא אלונטית שבזמן תלמוד ירושלמי היו שותין אותו בלא כניסת מרחץ[333] ואע״ג דמשמע התם דלרפואה עבדי לה ואסרו בשבת כל מידי דרפואה יש לומר דבשבת טעמא מאי שחיקת סמנין הא בי״ט שחיקת סמנין שריא א״כ אף מידי דרפואה שרי אי נמי אלונטית דבזמן תלמוד׳ ירושלמי לא היו עושין אותו לרפואה:[333] **ר׳ חזקיה.** פליג אר׳ יוחנן דסבר כך טוב הוא אם עשאו מאתמול כאלו עשאו היום ולא דמי לבישול דמשום דשל יומא עדיפי טפי שרו בי״ט כדכתב רמב״ם פ׳ ראשון מהלכות י״ט:[334] **יצחק דיהבא.** כך שמו: **מהו מישחק קונדיטון.** אם היו הפלפלין שחוקין מאתמול פשיטא ליה דשרי כדתנן פ׳ תולין[328] דאפי׳ בשבת עושין יינומלין והוא קונדיטון כדמפרש בערוך[335] אלא מבעיא ליה אי שרי לשחוק הפלפלין לקונדיטון[336] כמו לקדרה משום דטעמן מפיג אי שחיק להו מאתמול ולא יהיה הקונדיטון כ״כ מבוסם או שמא דוקא לקדרה התירו שאם הפיגו התבלין טעמן אין התבשיל ערב כ״כ אבל הקונדיטון עיקרו היין והדבש ואף בפלפלין שחוקין מאתמול הוא מבוסם ויפה:[337] **א״ל שרי.** כדמפרש לקמיה דיות׳ מבוסם הוא אי שחיק הפלפלין ביומן וכיון דעשיית היינומלין הותרה בי״ט ק״ו משבת מותר נמי לשחוק הפלפלין לעשותו היום:[338] **וייב לי.** חסר בספרים ור״ן הביאו בחדושיו[339] ובפירושו על הרי״ף[340] וז״ל ר׳ יצחק עטושיא שאל לריש לקיש מהו לשחוק קונדיטון ביומא טבא א״ל שרי והב לי ואנא שתי ר׳ אבהו כו׳, ושני שואלים היו הראשון שאל את ר׳ יוחנן

333) ועיין היטב בתוכ״פ הנ״ל לסדר זרעים ובהערות שם. והשוה עם דברי רבינו בפירושו לברכות ו׳ ע״ב ד״ה ועביד עובדא כוותיה.

334) ה״ח.

335) ע׳ קונדיטין, עה״ש ח״ז, קל״ב ע״ב. ועיין בהע׳ 329.

336) וכפירוש הפ״מ, ועיין בק״ע.

337) רבינו מחלק בין שחיקת פלפלין לקדירה ובין שחיקת פלפלין לקונדיטון, ועיין בראשונים שמציין באהצו״י עמ׳ 12.

338) רבינו סובר שהיתר עשיית היינומלין בשבת אינו כולל שחיקת הפלפלין, ורק ביו״ט זה מותר. ובאהצו״י עמ׳ 12: ובירושלמי שבת פ״כ ה״א (י״ז ע״ג) ועושין יינומלין בשבת (ציטט מן המשנה) ר׳ יסא בשם ר׳ יוחנן יין ודבש ופלפלין. וא״כ גם בשבת מותר? האמת היא שר״י רק מפרש, כמו הברייתא בבבלי ק״מ א׳, ממה עשו יינומלין, והמשנה והברייתא במסכת שבת מתכוונים ב„עושין״ בשבת לטורפין ולא יותר. ועיין להלן הע׳ 355.

339) עיין בהע׳ 265.

340) סימן תתס״ז ד״ה ירושלמי ועיין בהע׳ סו לירוש׳.

שרי. ר' זעורא בעא קומי ר' אבהו מאן דעביד טבאות לא שחיק ליה מאיתמל. א"ל אין. מחלפה שיטתיה דר' אבהו הכא הוא אמר שרי והכא הוא אמר אסור. אלא בגין דר' אבהו ידע דר' זעורא מחמר ואינון מחמרי בגין כן הוי עבד דכוותהון. אית דבעי מימר הכין א"ל מאן דבעי דייא טב לא שחק ליה מן דאיתמל. ר' זעורא שאל לקלה דרומה עבדיה דר' יודן נשייא שחק הוא מרק קונדיטון ביומא טבא. א"ל אין וכל מיני סיקריקון סז). ר' יצחק בי רבי לעזר בשם ר' אימי אבוי דר' אבודמא דציפורי' מה פליגין

סז) ובשרי"ר הכ"ל: ר' זעורה שאל לקלה דרומי עבדיה דר' יודן כשהיה שחק הוא מרך קונדיטון ביומא טבא: ל' ליה אין וכל מיני סיקמריקון. וכ"ה "מרך" בעיטור היו"ט מהלוקת כ"ל, הול' רמ"י ק"נ ע"ב, ובאו"ז ק"ב סי' של"ט, ע"ב ע"ל. ובאו"ז הכ"ל: לקלדרומת, ועיין בהע' 342 לפירוש רבינו, ו"סקרייקון" (במקום סיקריקון), ובח' המאירי כ"נ ל': סיקיידיקון ובצ"ה עמ' 132: סיקילריקון. לכל בערוך (הע' 345 לפירוש רבינו): סקריקין..
והעירני מו"ר: הגירסת הנכונה היא בשרירי

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

והשני לריש לקיש: **מאן דעביד טבאות.** ר' זעירא לא ידע שר' אבהו התיר ואמ' לפניו מי שעושה הטוב בעיני ה' אינו שוחק הפלפלין לקונדיטון מאתמול [342] דגר' דאין שינוי בטעמו אי שחק הפלפלין אתמול או היום: **א"ל אין.** דודאי הטעם שוה ואסור ופרפינן: **מיחלפא שיטתיה דר' אבהו.** דקשיא דידיה אדידיה: **הכא הוא אמר שרי.** שהתיר לעיל בשם ר' יהושע בן לוי משמע דהכי ס"ל: **והכא הוא אמ' אסור.** דהודה לר' זעירא לאיסור: **אלא בגין דידע כו'.** שהבין מדברי ר' זעירא כשאמ' מאן דעביד טבאות רצה לומר מי שרוצה להחמיר על עצמו קאמר ואינון מחמירין ר' יצחק דיהבא ור' יצחק עטושיא שהיה קשה בעיניהם לשחקן בי"ט ומחמירין נטה הוא גם כן להחמיר כמותן כיון שראה שלשה חכמים מחמירין: **אית דבעי מימר כו'.** כלומ' דאמרי דלא השיב ר' אבהו אין והודה לר' זעירא אלא אדרבה הורה לו להתר: **ואמ' לו מאן דבעי דייא טב.** כלומ' מי שרוצה שיהא הקונדיטון טוב אינו שוחק הפלפלין מאתמול שיותר מבושם ויפה כששחק הפלפלין מהיום ונותנן בתוך היין והדבש הילכך שרי לשוחקן בי"ט: **לקלה דרומה.** כך שמו של העבד של ר' יהודה נשיאה: [343] **ח"נ בספרי עתיקי** [344] **שחק מרך** [345] **קונדיטון כו'.** כל מיני סקריקון. לא איתפרש מהו אבל נר' שהוא שם כולל מינין רבים וא' מהם קונדיטון והומין כל המינין זה לזה: [346] **ר' יצחק כו'.** מה פליגין. אמתני' קאי וה"ק לא נחלקו ב"ש

341) כלומר, בתמיה.
342) ועיין באהצו"י עמ' 13. ולדעת מו"ר בתרביץ ש"ג עמ' 209, קלדרומא (עיין הע' סז לירוש') הוא בודאי שם יוני: καλλίδρομος.
343) וכבר הוכיח מו"ר בסה"י עמ' ש"ו, שהכוונה היא לספרים עתיקים של הירושלמי, עי"ש.
344) כלומר, אדונך. וכך תיקן מדעתו בעל שעתוא"י עמ' 283. ועיין בהע' סז לירוש'.
345) ורבינו נתן הרומי, עה"ש ח"ו, קכ"ג ע"א ע' סקירה ושם ע"ב במוסף הערוך ע' סקריקין, מפרש: מיני מתיקות, וגזרת המלה היא מלשון פרסי. ועיין בתוספות עה"ש ע' סיקורה ש"ב סע"ב.

מסורת חש"ם: מאן דעביד טבאות: כלשון זה להלן פ"ב ה"א ס"א ע"ב, ברכות פ"א ה"ב, ד סע"א, תרומות פ"ח ה"ה, מ"ה ע"ב.
דר' זעירא וכו': כע"ז ברכות פ"א ה"ט, ג' ע"ד.
מה פליגין וכו': עיין בתוס' פ"א הט"ו, בבלי י"ד א'.

ליתן לצלי הא לקדירה מותר. ר' נחום א"ר שמואל בר אבא בעי הדא אטריתא ליבש אסור לקדירה מותר על יד על יד צריכה. מתני' הבורר

הירושלמי „סיקמריקון" (Sycomoricon), והייכו ל"ד ליין קונדיטון, אלא היה שוחק תגלין ליין של כל מיני פירות השקמה (Sycomori-tes oinos). ומפסיר שהכוונה למיני פירות שקמה שחוקים (Sycamininon trimma) שהיו מוכלים לותם נקמת מעורה.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

וב"ה בתבלין דב"ש אסרי לדוכן בי"ט בלא שינוי וב"ה מתירין ליתן התבלין: **לצלי.** דאף אם שחקן מאתמול ופג טעמן אינו ניכר כ"כ באכילה הצלי: **אבל לקדרה.** מותר דאפי' ב"ש לא בעי שינוי דהתבשיל בתבלין שחוקין מאתמול ניכר ונר' פגום:[346] **ה"ג ר' נחום אמר שמואל בר אבא**[347] **בעי הדא אטריתא.** לא אתפרש מהו אך נר' שהוא מין מאכל ידוע אצלם לפעמים אוכלין אותו יבש ונותנין עליו תחילה תבלין שחוקין להטעימו פעמים מבשלין אותו בקדרה ונותנין בה תבלין לפעמים אוכלו ביובש בלא נתינת תבלין עליו אלא טובל בתבלין ואוכל טובל בתבלין ואוכל, ואמ' שמואל בר אבא דפשיטא ליה דלאוכלו יבש ולתת עליו תבלין אסור כלומ' בלא שינוי בשחיקתן דאפי' שחיק להו מאתמול המאכל ערב וטוב, ולקדרה פשיט' ליה דמותר דלא מעלי אלא בשחוקין היום, ועל יד על יד כלומ' שרוצה לטבול בתבלין השחוקין צריכה כלומר מספקא ליה אי לקדרה דמי אי לאוכלו יבש ותבלין עליו:[348] **מתני' הבורר קטנית בי"ט בש"א בורר ואוכל**[349]. לשון

346) ובתוספתא פ"א הט"ו מהד' ליברמן עמ' 284: אמ' ר' מאיר מודים וכו' על מה נחלקו על המלח בפני עצמו שב"ש אומרי' בפך ובעץ הפרוד לצלי וב"ה אומרים לכל דבר. ובבבלי י"ד א' בסוף דברי ב"ש: אבל לא לקדרה (כלומר, דבר מועט ולא דבר מרובה. רש"י). לפירוש רבינו שדברי ר' יצחק מוסבים על תבלין ולא על מלח, אין סתירה בין הבבלי והירושלמי, ואין צורך להגיה. עיין בק"ע ופ"מ.

347) כלומר בלי התואר ר', וכפי שציין כבר בעל אהצו"י עמ' 13, כ"ה בעירובין פ"ה ה"ב, כ"ב ע"ג, ועיין במבוא הירושלמי לרז"ף קכ"ה ע"ב ע' שמואל בר אבא, בשעתוא"י עמ' 283, ובהע' 3 לירושלמי.

348) וז"ל מו"ר בתוכ"פ ח"ו (נדרים פ"ג) עמ' 440: ואיטריות ἴτρια היה שם כולל לכל מיני רקיקים שאכלו אותם בקינוח סעודה ושהכילו שומשין, דבש ושומן, עיין במלונות ללשון יוון ערך ἴτριον ומתוך מקורות הקדמונים אנו יודעים שהיו עושים מינים שונים של איטריות ומהן גם בחלב, שמן, גבינה ועוד. הרופאים דברו עליהם כתרופות למחלות שונות ופתוזות לחולים ולבריאים. האיטריות היו רקיקים מצות שלא החמיצו, והיו נאפות במחבת מיוחדת. ויש מהן שהיו מפוררין אותן אחרי האפיה וחוזרין ומבשלין אותן בקדירה היטב. האיטריון הרך (λεπτόν) היה מתעכל יפה ולא כן העבה ולפ"ז היו משתמשים באיטריות הרכות לשם רפואה ולשם תזונה יפה. והנודר מן התבשיל אסור באיטריות שנתבשלו בקדירה אחרי האפיה.

ומן המקורות הסוריים אנו למדים שהיו עושים אותן מסולת משובחת, מחלקים את העיסה למנות קטנות ומבשלין אותן, עיין בליקסיקון של פין סמית עמ' 134, ערך אטרין, ולהלן שם עמ' 146 ערך איטריא וערך איטרין. כל זה מתאים למקורות שלנו, עיין ירושלמי חלה פ"א רה"ו נ"ז סע"ד בגין דאנא בעי למיעבד אצוותי אטרי (משום שאני הוצה לעשות עיסתי אטרין). וכן בירושלמי ביצה פ"א סה"ט, ס' ע"ד: הדא אטריתא, ליבש אסור, לקדירה מותר, על יד על יד צריכה. והכוונה שאסור לעשות אטרין יבשין, כדי לפוררן ולבשלן אח"כ משום טרחא יתרה, ומותר לעשות איטריות לקדירה, והיינו חוטי הבצק לבשלן, אבל הסתפקו אם מותר לעשות יבשות על יד על יד, כלומר כדי לאוכלן מיד. ואיטריות הן למעשה מין מעשה קדירה. וע"ע שם בהמשך הדברים ובהערות לקטע הנ"ל.

349) זוהי („ואוכל") גרסת המשנה בבבלי, ועיין בשמ"ק י"ד ב', דק"ס עמ' ט"ו אות כ', אהצו"י עמ' 11, תוכ"פ עמ' 937 הע' 61, ובמבוא כאן עמ' 16.

מסורת הש"ס: הבורר וכו': משנה פ"א מ"ח. ועיין בתוס' פ"א הכ"א — כ"ב, בבלי י"ד ב, שבת קמ"ב ב'.

קטנית בי״ט ב״ש אומר׳ בורר אוכל אוכל וב״ה אומרי׳ בורר כדרכו בחיקו ובתמחוי אבל לא בטבלה ולא בנפה ולא בכברה ר״ג או׳ אף סח) מדיח ושולה. גמ׳ ר׳ יונה בעי עשה כן בשבת על דבית שמאי מהו שיהא חייב. א״ל ר׳ יוסה ולמה לא אילו עשה כן בשבת על דבית הלל שמא אינו חייב

סח) וכמה מן הראשונים סוברים שלא גורסים „אף״ משום שר״ג בא להחמיר, וזוהי גם דעת רי״כ אפשטיין במבוא לכוה״מ עמ׳ 1012. אבל המלה „אף״ נמצאת להלן בירוש׳ ובשרי״ר עמ׳ 84 ואצל כמה מן הראשונים, ועל כן כותב מו״ר, תוכ״פ עמ׳ 938 ד״ה ברם, שאין להגיה. ושם הוא גם מפרש את ה„אף״ לשיטה שר״ג מחמיר, (וכך מפרש גם בשי״ק שבת כ׳ ע״א), עיי״ש היטב ד״ה ובמשנתנו ואילך, ובמקומות שמציין. ועיין להלן בפירוש רבינו עמ׳ 118 ד״ה ענתוכייא דר״ג מה שמביא בשם הראב״ד (=ר״א אב״ד).

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

ר״ן[350] אבל אינו מותר לברור הפסולת: **וב״ה אומ׳ בורר כדרכו.** אפי׳ ליטול את הפסולת: **אף מדיח ושולה.** שמדיח במים ונותן מים בתוך הכלי שהעדשים בתוכו ושולה הפסולת שצף למעלה כמו משישלה בחביות דהיינו נמי שנוטל חרצנין הצפפין על פי החבית ע״כ: *בהלכות י״ט להראב״ד[351] כתיב ב״ש בעי שינויא רבה חדא דבורר אוכל מתוך פסולת ולא פסולת מתוך אוכל ועוד דאינו בורר הרבה יחד כמו הבורר בכלי אלא בורר בידו ואוכל דאפי׳ בשבת שרי כי האי גונא כדאמ׳ בורר ואוכל לאלתר בורר ומניח לאלתר ע״כ ועוד מצאתי שם שגורס בד׳ ב״ה בורר כדרכו בקנון ובתמחוי ובספרים היה כתוב בורר כדרכו בחיקו בתמחוי וטעות סופר הוא דלא שייך לברור בתוך החיק ולא אתא ב״ה אלא להזכיר הכלים דשרי לברור בהם:[352]* **גמ׳ עשה כן בשבת על דב״ש.** כלומ׳ אם היה בשבת בורר (אוכל) אוכל ואוכל על דעת ב״ש מהו שיהיה חייב חטאת דלב״ה פשיטא דאין זו ברירה כלל: **אמ׳ ליה ר׳ יוסה ולמה לא.** כלומ׳ פשיטא למה לא יהיה חייב מב״ה נשמע לב״ש: **אלו עשה כן בשבת על דב״ה שמא אינו.** כלומ׳ שאם ברר בקנון ובתמחוי דשרו ב״ה בי״ט לא יהיה חייב, ודאי פשיטא לן דחייב מדקתני בורר כדרכו בקנון משמע דזהו עיקר דרך ברירה, ואע״ג דאסר בטבלה ונפה היינו משום דדמי לעובדין דחול כדרך שאמרו בשחיקת תבלין דאע״ג דאמרו ב״ה דנידוכין כדרכן במכתשת מ״מ לקמן פ׳ [שני][353] אסרו לטחון אותן בריחים שלהם משום דדמו לעובדין דחול כדכתבו תוספות[354] והרא״ש[355] וכי היכי דשרו ב״ה בי״ט מאי דחייב חטאת בשבת מינה דב״ש נמי שרו בי״ט מאי דחייב חטאת בשבת והא דלא התירו בקנון כב״ה משום דאצריכו שינוי בברירה כדאצריכו שינוי בשחיקת מלח וכי היכי דהתם סגי לב״ה בשינויא זוטא וב״ש בעי שינויא רבא הכי נמי הכא: *ותל״ב פ׳ כלל גדול[356] פליג אירושלמי דסבר דבקנון ותמחוי ליכא בשבת חיוב חטאת

350) פ״א סימן תתס״ט ד״ה הבורר קטנית עד סוף המשנה.

351) הכוונה לר׳ אברהם אב בית דין בעל ספר האשכול, וליתא לפנינו בספר האשכול הלכות יו״ט, הוצ׳ ר״ח אלבק עמ׳ 91. ויש בספר מעט מהלכות יום טוב, ורבינו מצטט אותו הרבה פעמים להלן בפירושו. לפי דרכנו למדנו שר״א אב״ד חיבר יותר בהלכות יו״ט ממה שהגיע לידינו.

352) ובמשנה בבבלי י״ד ב׳: בחיקו בקנון ובתמחוי. ועיין במלא״ש ובמבוא הנ״ל.

353) מ״ח.

354) י״ד א׳ ד״ה איכא ביניהו.

355) פ״א סימן כ״א. וע״ע בראבי״ה ח״א עמ׳ 367 סימן ש״ז וח״ב עמ׳ 441 סימן תשמ״ב ובראשונים שמציין ר״א אפטוביצר בהערות, בערוגת הבושם ח״ג הוצ׳ א׳ א׳ אורבך עמ׳ 163, ובתוכ״פ עמ׳ 933 ד״ה והפלפלין ואילך.

356) שבת ע״ד א׳.

מסורת הש״ס: ר׳ יונה — כדרבנן: שבת פ״ז ה״ב, י׳ ע״א.

והכא חייב. א"ר מנא יאות א"ר יונה אבא לא אתייא אלא על דב"ש למה הותר מכלל ברירה ביום טוב לא הותר מכלל ברירה בשבת. ברר אוכלים מתוך אוכלים חזקיה אמר חייב ור' יוחנן אמר פטור. מתניתא פליגא על חזקיה בורר ואוכל ובורר ומניח על השולחן. ר' בון בר חייה בשם ר' שמואל בר רב יצחק תיפתר בשהיו אורחים אוכלין ראשונה ראשונה. והא

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

וכתב הראב"ד בהלכות י"ט[357] שלו וצ"ע דהא במתני' גבי הבורר קטנית בי"ט אמרי בורר כדרכו בקנון ובתמחוי אלמא דבהני כלים קרי כדרכו ונדחק לתרץ לדעת הבבלי: *[358]**א"ר מנא כו'.** יפה שאל ר' (מנא) [יונה] דלא מלתא דפשיטא היא כדאמ' ר' יוסה דמב"ה נשמע לב"ש דמחייב, דהא איכא לספוקי דילמא מדב"ה נשמע פיטור' לב"ש דמדקרי לבורר בקנון ברירה כדרכה משמע דהיא עיקר ברירה ואי עבד לה בי"ט עבר אלאו דלא תעשה דחמנא ברירה בלא תעשה עם כל שאר מלאכות לא היתה ברירה זו בכלל והותרה מכלל (מכלל) מלאכת הברירה וא"כ מינה נמי יש ללמוד ללא תעש' מלאכה האמור בשבת שבכלל מ' מלאכות חסר א' איכא ברירה כדאית' פ' כלל גדול[359] דלא היתה ברירה זו בכלל דחד טעמא והיינו דמתמה: **לא הותר מכלל ברירה בשבת.** הלא אעפ"י ששבת חמורה הא מ"מ כיון דברירה נאסרה נמי בי"ט בלאו זו אינה בכלל אף יש ללמוד דכשנאסרה בשבת בכרת או סקילה זו אינה בכלל: *אבל ב"ה דשרי ברירה כדרכה ס"ל דאין הברירה בכלל ל"ת מלאכה די"ט ולא שייך לומר הותר מכללא ומאי דאסרי בנפה וכברה על כרחין משום דהוי עובדין דחול כדפרישית:[360]* **ברר אוכלין מתוך אוכלין.** במס' שבת פ' כלל גדול[360] נמי אמ' היו לפניו שני מיני אוכלין דבורר ואוכל כו' ופירשו שם התוספות[361] והרא"ש[362] בשם רבינו חננאל דבבורר אוכל מתוך אוכל שייכא ברירה דאותו שאינו חפץ בו חשיב פסולת לגבי אותו שחפץ לאכול: **חייב** חטאת דבשבת נחלקו, ופ' כלל גדול עיקר פלוגתייהו בירושלמי עצמו[363] ובבורר ומניח קאמר דאי בורר ואוכל אפי' אוכל מתוך פסולת שרי: **מתניתא פליגא על חזקיה.** הך בריתא דמייתי, והכי מתניא גבי שבת היו לפניו שני מיני אוכלין בורר ואוכל כו'[364] והוה קים ליה לתלמודא דחזקיה בבורר בידו מיירי ולהכי לא משני דלא קשיא דחזקיה בבורר בקנון או בנפה קאמר: **בשהיו אורחים כו'.** ומניח על השולחן נמי היינו בורר ואוכל דמה לי הוא מה לי אורחין ולא רצה לתרץ דבמניח לעצמו לאכול לאלתר כדמתרץ בכיוצא בלשון זה בתל"ב התם בפ' כלל גדול[360] דקס"ד ירושלמי (שרא סלקא) דדוקא באוכל מיד ממש שרי ולהכי הצריך שיהיו אורחין ראשונה

357) עיין בהע' 351.
358) ועיין בראשונים לסוגיא הנ"ל במסכת שבת שהאריכו בפירוש הדברים שם, אבל אינם דנים בקושיא זו. וע"ע בב"י טאו"ח ריש סי' שי"ט סד"ה הבורר ובב"ח שם.
359) שבת פ"ז מ"ב.
360) כלומר, ולכן בשבת אסור שהיא בכלל מלאכות שבת וכפירוש רידב"ז וגוע"י. ועיין בהירוכ"פ עמ' 142.
361) שבת ע"ד א' ד"ה היו לפניו.
362) פ"ז סימן ד'.
363) פ"ז ה"ב, ר' ע"א.
364) תוספתא שבת פ"ו (בדפוסים פי"ז) ה"ט, מהד' ליברמן עמ' 77, שבת ע"ד א'.

מפורת חש"ס: ברר וכו': עיין בבלי שבת ע"ד א'.
מתניתא וכו': עיין בתוס' שבת פט"ז (ד, פי"ז) ה"ט, בבלי הנ"ל.

תני ובלבד שלא יבור את כל אותו המין אם עשה כן בשבת חייב. על סט)

סט) ומקנילה נשנת פ"ז ה"ג, י' ע"ג: על דעתיה דחזקיה שכן הנורר כדרכו נשנת חייב על דעתיה דר' יוחנן וכו' וכ"ה נכי"ל כאן ומתק ע"י המגיה. ועיין נפי' רגיטו ד"ה על דעתיה. ונשרי"ר עמ' 84: על דעתיה דחזקיה שכן הנורר נשנת חייב וכו'. ולנעת מו"ר נהירושלמי כפשוטו עמ' 142 נוסחת שרי"ר היא הנוסחה הנכונה ופירושו: לסור לנרר הכול לפילו לוכל מתוך לוכל מפני שנורר נשנת חייב לפילו נכגון זה.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

ראשונה: [365] **והא תני.** לאו סיפא דהך בריתא דלעיל היא דפרכינן מינה לחזקיה דההיא בשבת אתניא והאי אתניא גבי י"ט: [366] **ובלבד שלא יבור את כל אותו המין.** שרוצה לברור אלא יניח ממנו מקצת מעורב עם השני והאי איסורא מדרבנן היא ויהיב טעמא כיון דאם עשה כן בשבת חייב חטאת אסרו בי"ט לבור את המין כולו להיכרא וקשיא לתרוייהו, דודאי שאם עשה כן בשבת לאו אברירת כל המין קאי דאין חילוק בברירה בין בורר הכל לבורר מקצת אלא אעיקר מלתא קאי כדפרישית וה"ק כיון דהעושה כן שבורר אוכל מתוך אוכל בשבת חייב חטאת להיכרא אצריכו בי"ט שלא יבור כל אותו המין, וקשיי לר' יוחנן דהא אמ' אפי' בבורר ומניח בשבת פטור ואפי' לחזקיה קשי' דכי היכי דאוקי אידך דלעיל באוכל ומניח על השולחן ואורחין אוכלין כי היכי דלא תקשי ליה דהוא מחייב חטאת בשבת הכי נמי ברישא דהך בריתא דמיירי בי"ט וקתני בורר ומניח על השולחן צריך לאוקמה באורחין דהא לקמיה תני אין בוררין כו' בשבת נסקל ובי"ט סופג את הארבעים וא"כ היכי מסיים דאם עשה כן בשבת חייב חטאת הא מותר גמור הוא כדאמרה אידך בריתא: [367] **על דעתיה כו'.** חסר בספרים ולעיל פ' כלל גדול מייתי כל האי סוגיא וה"ג התם על דעתיה דחזקיה שכן הבורר כדרכו בשבת חייב: **על דעתיה דר' יוחנן שכן כו'.** וה"פ על דעתיה דחזקיה הכי נתרץ סיפא דבריתא דלא שכן העושה ממש קאמר שמניח ואורחין אוכלין אלא שכן הבורר כדרכו כלומ' שמניח ואין אורחין אוכלין אלא כדרך הבורר שבורר ומניח שם עד שירצה ליטלם או לאוכלן וכיון דבהא איכא חיוב חטאת אפי' בברירת אוכל מאוכל באו חכמים למעבד היכרא להניח מקצת מעורב אפי' כשבורר ואוכל או כשבורר ומניח על השולחן ואורחין אוכלין, ועל [דעתיה] דר' יוחנן דאפי' בורר אוכל מאוכל בשבת פטור אפי' במניח צריך לתרץ בדוחק יותר ולומר דשכן הבורר בשבת לאו בכי האי גונא קאמר דהוי בורר אוכל מאוכל דבהא פטור הוא אלא ה"ק בורר ומניח ובלבד שלא יבור מדרבנן להיכרא כיון דהבורר כדרכו במקום אחר כלומ' בבורר אוכל מתוך פסולת דבהא לחוד איכא חיובא לר' יוחנן, בהא דבורר אוכל מאוכל הצריכו מדרבנן שלא יבור כל אותו המין אלא יניח מקצתו מעורב ואי לא עבד הכי אלא ברר כל המין פטור אבל אסור והיינו דנקט

365) ובעניו בורר האריכו הראשונים בפירושיהם לסוגיא הנ"ל בשבת עייש. ועיין בס' העתים סימן רכ"ו עמ' 337 (מביא חלק מן הירוש'), ראב"ן ח"א סי' שנ"א, או"ז ח"ב סי' נ"ט, ראבי"ה ח"א סי' רכ"ג (מביא חלק מן הירוש'). וע"ע בתוכ"פ סדר מועד ח"ג עמ' 270 ד"ה נתערבו.

366) וזוהי גם דעת מו"ר בתוכ"פ הנ"ל ד"ה ובירושלמי, אבל לא מטעמיה. עיין בהע' הבאה.

367) ובתוכ"פ הנ"ל הע' 25: בירושלמי ממשיך: ואם עשה כן בשבת חייב. וכ"ה גם בשרי"ר (עמ' 84), וקרוב לוודאי בעיני שהמלה "בשבת" נשתרבבה מן השורה שלמטה, שהרי בשבת אנן קיימין ועצם המאמר "ואם עשה כן חייב" הוא דיוק התלמוד עצמו, ואינו מן הברייתא, כמו שהעיר לנכון בס' ניר שם ד"ה ובלבד, וע"פ כך מתפרש יפה המשך הסוגיא, עיין מ"ש בירושלמי כפשוטו עמ' 142, (עיין הע' סט לירושלמי). ומוכח משם שבברייתא שלפני הירושלמי לא שנו בפירוש שאם עשה כן חייב, שהרי אמרו להלן שם: שכן הבורר כדרכו במקום אחר חייב כלומר, וכאן מחמת גזירה בלחוד אסור, שמא יבוא לברור כדרכו, והיינו שיברור את כל הפסולת מתוך האוכל, שהרי לשיטת הירושלמי אינו חייב אלא אם ברר את כל הפסולת כמפורש לעיל שם: א"ר יודן יש שהוא בורר צרורות כל היום ואינו מתחייב וכו'.

דעתי׳ דר׳ יוחנן שכן הבורר כדרכו במקום אחר ע) חייב. על דעתיה דחזקיה אפי׳ עיגולין מן גו עיגולין ואפילו רימונים מן גו רימונים. אין כיני אפי׳ בני נש מן גו בני נש. מאי כדון. כל עמא מודיי להיא דא״ר אימי. ר׳ אימי הוה ליה אורחין אפיק קומיהון תורמוסין ופסילייה אמ׳ לון יהבון דעתכון דאתון מיכול קינרסיה עא) בסופה. תני אין בוררין ולא טוחנין ולא מרקדין

ע) ובשבת וכן בשרי״ר הנ״ל: אחד. ולדעת מו״ר בהירוכ״פ הנ״ל נ״ל: אחר, כלומר, לפיכך החמירו בבורר את הכול אפילו באוכל מתוך אוכל, מפני שגזרו שמא יבוא לברור כדרכו (פסולת מתוך אוכל) במקום אחר ויתחייב חטאת. ועיין בתוספתא שבת פט״ז (דפוס פי״ז) ה״ט, מהד׳ ליברמן עמ׳ 77.

עא) ובשבת: קינסייא. ועיין בפי׳ רבינו ד״ה אפיק קומיהון. ובשרי״ר הנ״ל קנדסיה ולדעת מו״ר, שם, הנכון הוא כמו בבינה: קנרסיה. והוא מין ירק (artichokes) מלשון „קנרס״ בכלאים פ״ה מ״ח, עיין בערוך ע׳ קנרס, עה״ש ח״ז ק״מ ע״ב ובהע׳ המו״ל, ובספר מליס של יסטרוב ח״ב סעמ׳ 1364 ע׳ קינרסא.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

ר׳ יוחנן פטור ולא מותר דבברר כל המין קאמר כדקתני ברר אוכלין מתוך אוכלין דלר׳ יוחנן דחשיב דין ברירת אוכל מאוכל כדין ברירת אוכל מתוך פסולת אפי׳ בבורר מקצת חייב:[368] **על דעתיה דחזקיה.** השתא בעי תלמודא על דעת חזקיה דסבר דבורר אוכלין מאוכלין חייב אם יאסור נמי לברור שני מיני עיגולי דבלה זה מזה והם עיגולין קטנים מרמונים ואם תאמ׳ גם בזה יאסור אשאלך אפי׳ ברמונים הגדולין מעיגולין אי יאסור, ומשני דלא מסתבר לאסור לא בעיגולין [ולא ברמונים] דאם כן אין לדבר סוף שאפי׳ בני אדם זה מזה יהא אסור לברור: **מאי כדון.** כמו מאי הוי עלה המורגל בתל״ב כלומ׳ מה חידוש נתחדש עלה דהא פלוגתא דחזקיה ור׳ יוחנן ומשיב התלמוד שזה נתחדש דעד השתא הוה סלקא דעתין דאפי׳ בורר ומניח לאכול לאלתר אסור לחזקיה ומשום [הכי] אצטריכנין לתרוצי בריתא לחזקיה באורחין אוכלין ראשונה ראשונה והוא דוחק גדול דבורר ומניח על השולחן לא משמע הכי, והשתא הסכימו בני הישיבה דכל עמא מודו להא דר׳ אמי כו׳: **כל עמא.** כמו כולי עלמא לא פליגי המורגל בתל״ב דאף חזקיה מודה בהא דר׳ אמי דמפרש ואזיל: **אפיק קומיהון תורמוסין ופסיליין אמ׳ לון יהבון דעתיכון דאתון מיכול קינסייא בסופא.** ה״ג לה בפ׳ כלל גדול[369], וה״פ שהביא על השולחן לפני האורחין שני מיני אוכלין מעורבן ופעמים שא׳ חביב לו א׳ מהמינין שלפניו בשולחן ופושט וממלאה ובורר החביב ומניח שאינו חביב אצלו על השולחן ולפי שחשש ר׳ אמי שמא יעשו כן ואסור לדעת חזקיה והוא סבר לה, זרזן ואמר להם שאם רצונם לעשות כן ולברור החביב ולהניח על השולחן השני שאינו חביב שיזהרו שבעת הברירה יתנו לב שאותו מין שמניחין על השולחן שהוא טפלה ואין חביב בעיניהם שיאכלוהו בסוף הסעודה קודם עומדם דהוי כבורר ומניח לאכול לאלתר דאפי׳ לחזקיה שרי[370], וקינסייא לשון קינסא שפירש בערוך[371] כמו קסם כלומ׳ מה שהוא כקיסם בעיני הבוחר[372] (אני) וניחא השתא דמסקנת הירושלמי כתל״ב

368) ומו״ר פירש הירושלמי בדרך אחרת. עיין בהע׳ סט, ע, לירושלמי.

369) ועיין בהע׳ עא לירושלמי.

370) ובהירוכ״פ הנ״ל פירש „כל עמא מודי״: כולם מודים שאם אוכלים את הכול שמותר.

371) ע׳ קנס, עה״ש ח״ז קל״ח ע״א.

372) ועיין בהע׳ עא לירוש׳, שם תמצא פירוש אחר.

מסורת הש״ס: תני אין וכו׳: מכדרשב״י ומה״ג בא י״ב, ט״ז.

הבורר והטוחן והמרקד בשבת נסקל וביום טוב סופג את הארבעים. והתנינן בורר כדרכו בחיקו ובתמחוי. א״ר חנינה ענתנייה דרבן גמליאל היא דרבן גמליאל אמ׳ אף סח) מדיח ושולה. והא תני של בית ר״ג היו שוחקין פילפלין בריחים שלהן ומותר לטחון ואסור לבור. א״ר יוסי בי ר׳ בון לא הותרה

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

פ׳ כלל גדול[373], ושיעור לאלתר פירוש ר״ח דהיינו סוף אותה סעודה כדכתבו כל המפרשים[374] בשמו ונר׳ דמכאן למדה הרב ז״ל[375], והשתא לא צריך לתרץ ההיא דלעיל באוכלין אורחי׳ ראשו׳ ראשו׳ אלא במניח לאכול לאלתר כדפריש בתלמוד בבלי פ׳ כלל גדול: **תני אין בוררין כו׳.** כלהו כדרכן קאמ׳ דאי בשינוי הא שרינן טחינת מלח לעיל לכולי עלמא וכן הרקדה לאחורי הנפה לקמן ומבירה דב״ש דשרו בשינוי לא פריך: **והא תנינן בורר כדרכו.** וליכא למימר דבריתא דאין בוררין ב״ש היא דהא ב״ש במקום ב״ה אינה משנה[376] *וליכא למימר נמי דבריתא בנפה וכברה דוקא דכיון דבקינון קרי לה ב״ה כדרכו משמע דהיא נמי עיקר ברירה ומחייב עלה בשבת סקילה, והוה מצי למיפרך אטחינה ממתני׳ לעיל דתנן תבלין נדוכין כדרכן במדוך של אבן אלא פריך אריש דבריתא דתני אין בוררין ממתני׳ דברירה דקיימינן עלה וכי משני דכולה ר״ג היא אף מתני׳ דטחינה ר״ג היא דהא טחינה וברירה אחת היא: **ענתונייה דר״ג היא דר״ג אומ׳ כו׳.** כלומר כולה מתני׳ ר״ג היא וה״ק הבורר קטנית בי״ט בש״א בורר אוכ׳ ואוכל ובה״א בורר כדרכו בקנון ובתמחוי כו׳ דברי ר״ג שרבן גמליאל אומ׳ אף מדיח ושולה ור״ג הוא דסבר דאפליגו בהא ב״ש וב״ה וא״כ הלכה כב״ה ולמד עוד ר״ג מדברי ב״ה דודאי מדיח ושולה אבל רבנן פליגי עליה וסברי דלא נחלקו בזה ב״ש וב״ה מעולם דברירה כדרכה לכ״ע אסורה היא ובריתא רבנן: *ובהלכות י״ט להראב״ד[378] הביא זה הירושלמי ופי׳ ענתונייה דר״ג אבריתא דאין בוררין קאי דלא גרסי׳ במתני׳ במלתיה דר״ג אף אלא גרסי׳ ר״ג אומ׳ מדיח ושולה דהא לגרסת הספרי׳ דגרסי אף תמיה מלתא דמשמ[ע] דבא להתיר יותר מבורר בקנון ותמחוי וליתא דאדרבה זה משנה יותר וממעט בטרחא אלא ע״כ לא גרסי׳ אף ודוקא מדיח ושולה מתיר ולאו דפלי[גי] אב״ה אלא ה״ק לעולם לא התירו ב״ה אלא מדיח ושולה אבל הבורר כדר[כו] בקנון ותמחוי סופג את הארבעים וכל בריתא דתני׳ אין בורר[ן] כו׳ אתיא כותיה:[379]* **והא תני כו׳.** לפירוש׳ קמא הכי פריך היכי אסרי במתני׳ ברירה בנפה וכברה ולא שרי אלא בקנון הא טחינה במדוך של אבן דמי לברירה דבקנון וטחינה דבריחים דמי לברירה דבנפה: **ומותר לטחון ואסור לבור.** בתמיה, דטחינה וברירה אחת הם בשלמא אי אמרת כולה לאו רבן גמליאל קתני לה לא קשיא מידי דאיכא למימר דר״ג פליג את״ק דאמ׳ דב״ה שהתירו בקנון אסרו בנפה ואמ׳ דליתא דלא מבעיא בנפה דשרו ב״ה אלא אף מדיח ושולה: *ולפירוש הראב״ד ניחא אפי׳ בפשיטות דפריך ומותר לטחון אפי׳ בריחי[ים] וכ״ש במדוך ואסור לברור אפי׳ בקנון ותמחוי כדקאמרת (אלי) וכ״ש בנפה וכברה הלא ברירה וטחינה שתי אבות מלאכות שות הן ואין לחלק ביניהם*: **א״ר יוסי בר בון לא הותרה טחינת**

373) ע״ד א׳.
374) עיין במקומות שציינתי בהע׳ 365.
375) ועיין בר״ח שם, שלומד את זה מהתחלת הירושלמי.
376) עיין בש״ק שבת נ׳ ע״א ד״ה דר״ג היא.
377) כלומר, לענין דינא דשבת ויו״ט.
378) עיין בהע׳ 351.
379) ועיין בהע׳ סח לירושלמי.

מסורת הש״ס: של בית ר״ג וכו׳: תוס׳ פ״ב הט״ז; ירוש׳ להלן פ״ב ה״י, ס״א ע״ד. ועיין במשנה פ״ב מ״ח ובעדיות פ״ג מ״ב, תוס׳ כאן פ״א הט״ו, בבלי שבת קמ״א א׳.

טחינה כדרכה. מניין שאין בוררין ולא טוחנין ולא מרקידין. ר' אחא בשם רשב"ל כל מלאכה לא יעשה בהם ע"ד עב) ושמרתם את המצות. ר' יוסי בעי כלום למדו לתבשיל אלא עג) מיכן. ר' יוסה לא אמר כן אלא ר' יוסי בשם רשב"ל אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם ע"ד עד) ושמרתם

עב) ובשרי"ר הכ"ל: עד ושמרתם את המצות (בלי הקוויס למעלה), כלומר, מה שהתורה אמרה לעשות מלאכה היא רק עד הליסה (זמן שימור המצות).

עג) ובהירוכ"פ הכ"ל: לא מיכן (ונוספה "א" בתוך השורה ע"י אחר), כלומר, הרי פסוק זה נדרש להיתר, ואיך אתה דורש אותו לאיסור טחינה. וכנרסת כי"ל כ"ה גם בלו"ז ת"ג סי' ס', ועיין בפירוש רגינו ד"ה ר' יוסי בעי.

עד) ובכי"ל: מן ושמרתם המצות (ובאחת "מן" ובין השורות תלוי "עד"). כלומר, הפסוק בא להתיר המלאכות הליסה ואילך. ועיין בהירוכ"פ עמ' 143.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

כדרכה. וכי שרי לטחון פלפלין בריחיים ע"י שינוי הוה *וה"ה דשרי לברור אפי' בנפה וכב' ע"י שינוי* כדשרינן לקמן הרקדה לאחורי הנפה: **מניין שאין בוררין כו'.** כלומ' מנא ה"מ דתניא לעיל דכל הני אסירי מדאוריתא ולקי עלייהו, הא כיון דכתיב אשר יאכל לכל נפש [380] הא מצי לברור ולטחון ולרקד וללוש ולאפות ולאכול בי"ט וכ"ש שצריך תלמוד למה אין תולשין ירק ולמה אין מלקטין פירות אילן בי"ט שהרי בני יומן יפין יותר ולר"ג דסבר דהני לא אסירי כדרכן לגמרי ברירה בנפה וכברה וטחינה בריחיים כולהם בלי שינוי וכן הרקדה וה"ה לתלישת פירות בעי' אמאי קרא אסמכוה כדפרש"י לקמן ריש פ' שני [381] אהא דבעי תל"ב מה"מ אעירובי תבשילין וכן כתב הראב"ד בהשגות פ' ראשון מהלכות י"ט [382] למה אין מלקטין פירות כו' בירושלמי סומך אותו אך אשר יאכל כו' וסמיך ליה ושמרתם כו': **כל מלאכה כו' ע"ד.** כלומ' וסמיך ליה ושמרתם את המצות, ומצות שימור מדאוריתא משגותן המים לקמח ללוש כדאית' פ' כל שעה דף מ' וכדכתב הרא"ש [383] מדאומ' בצקות של גוים אדם ממלא כריסו מהם ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה משום דלא עבד שימור משעת לישה הא אם לקח מגוים קמח ולש אותו א"צ לאכול כזית מצה באחרונה, ונהגו באשכנז ובצרפת לשומרן משעת טחינה לפי שאו מקריבין אותו אל המים שהריחים של מים ע"כ וה"ק קרא כל מלאכה לא יעשה עד עת שהוא זמן שימור המצה ומעת השימור דהיינו לישה שרי: **ר' יוסי בעי.** תמה שאיך נלמוד מכאן איסור הרי הפסוק שבינתים בא ללמדנו התר: **ר' יוסה לא אמ' כן אלא ר' יוסה כו'.** ה"ג [384] והוא סיומא דמימרא דר' יוסי שאמ' מחמת קושיא שהקשה על דברי ר' אחא דלא מסתבר אלא כדאמרה ר' יוסה בשם רשב"ל דמדכתיב אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעש' לכם וסמיך ליה ושמרתם יליף דה"ק אשר יאכל לכל נפש בלבד יעשה לכם מעת ושמרתם אבל מלאכות שמקודם לישה אסורות כן פירש ר"ן [385]

380) שמות י"ב, ט"ז.
381) ט"ו ב' ד"ה מגא הני מילי.
382) רמב"ם היו"ט פ"א ה"ח.
383) פסחים פ"ב סימן כ"ו.
384) וכ"ה לפנינו ובשרי"ר עמ' 84. אבל במלחמות להרמב"ן פ"ג דביצה, וח' הרשב"א שבת צ"ה א' חסר: ר' יוסה לא אמר כן אלא.
385) סימן תתצ"ג.

מסורת הש"ס: כל מלאכה וכו': שמות י"ב, ט"ז — י"ז.
אך אשר וכו': שמות הנ"ל.

את המצות. תני חזקיה ופליג אך הוא לבדו הרי אילו מיעוטין שלא יקצור ולא יטחון ולא ירקד ביום טוב. רבי זעורה רב חייה בר אשי בשם רב (עה) המשמר חייב משום בורר. אמר רבי זעורה לא מסתברא דילא משום מרקיד.

עה) וכ"ה בשרי"ר עמ' 302, בשבת פ"ז וכן שם פ"כ, י"ז ע"ג. ובקטע מן הגניזה שפרסם רי"ג אפשטיין בתרבין ש"ג עמ' 244: שמואל.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

ורמב"ן בספר המלחמות[386] והרא"ש[387] בריש פ' אין צדין: **תני חזקיה.** *כתב רמב"ן שם[386] דמשמעות דורשין איכא בינייהו כלומ' שאין ביניהם שום מחלוקת לעניין הדין וה"פ לפי דבריו תני חזקיה כו' * כהא דתניא דברירה וטחינה והרקדה אסורות מדאוריתא: **ופליג.** כלומ' מחלק הפסוק לג' מיעוטין אך דכל אכין מיעוטין ולבדו נמי כמשמעו והוא נמי משמע ולא אחר והיינו למעוטי ג' מלאכות הקודמות לעיקר מלאכת אוכל נפש דהיינו לישה, ואם תאמר ה' הם קצירה וזרייה וברירה וטחינה והרקדה, זרייה וברירה והרקדה כחד חשיבי וחד מיעוטא די למעטם דשלשתם להסיר הפסולת מן האוכל הם כדכתב רמב"ם פ' שמיני מהלכות שבת[388], אך קשה דהאיכא עוד שנים מעמר ודש כדמני להו פ' כלל גדול[389] לכך נר' דעיקר דרשת חזקיה נמי מן הסמיכות דושמרתם אלא הוזקק למיעוטין דלא נדרוש הסמיכות להתרא וה"ק קרא אך אשר יאכל בלבד תעשו אבל מ"מ ושמרתם את המצות אע"פ שאינו אוכל נפש כגון המפריש חלתו ונטמאה דשרא רחמנא לאפותה ולא תחמיץ[390] להכי אמ' דקרא מעט בהדיא ג' מיעוטין ולא ידעינן מאי מעט והדר מפרש ושמרתם דמעת ושמר' בלבד התרתי לך דבכלל [זה אין] כל מלאכות הנעשות בשדה מעמר ודש וזורה ובורר ומביאו נקי לבית לטוחנו שכן הדרך בתבואות היפות מן השדה תאכלו ואת תבואתה:[391] ור"ן כתב שם[385] דמוכח הכא דחזקיה חולק אבריתא בברירה דלחזקיה מותרת מן התורה ונר' לפרש לפי דבריו דמסרן התורה לחכמים ומסתברא להו לאוקומינהו בהני, הקצירה דהיא מלאכה גדולה משנה מחובר לתלוש טחינ' מחיטין לקמח הרקדה מקמח לסולת ולאו דוקא אילו שרא דה"ה לעימור ודישה וזרירה ודברי רמב"ן עיקר וכן נר' מדברי תוספות[392] והרא"ש:[393] **ר' זעירא כו'.** בריש פ' תולין בתל"ב[394] פליגו נמי בה אם נתן שמרים בשבת במשמרת שהיתה תלויה דחייב חטאת משום מאי מתרינן ביה רבה אמ' משום בורר ור' זירא אמר משום מרקד ורבה אמ' דכוותיה מסתברא שכן דרך הבורר נוטל אוכל ומניח פסולת ור' זירא אמ' דכותיה מסתברא שכן המרקד פסולת למעלה ואוכל למטה ופרש"י[395] ור"ן[396] דלמ"ד משום בורר כ"ש דאם אתרו ביה משום מרקד דחייב דהא חזינן דטפי דומה למרקד מבורר אבל הכא אי אפשר לפרש אלא דמשום בורר דוקא מתרינן ביה[397] כדמוכח לקמיה: **לא מסתברא**

386) ע"י סימן הנ"ל.

387) פ"ג סימן א'. ועיין בראשונים שמציין באהצו"י שבת עמ' 96.

388) הי"א, ועיין בשבת ע"ג ב'.

389) שבת פ"ז מ"ב.

390) ועיין בפסחים פ"ג מ"ג. ולעיל עמ' 108 ד"ה מתניתא ביו"ט של פסח.

391) ויקרא כ"ה, י"ב. ורבינו מביא את הפסוק כאסמכתא שכבר בשדה התבואה נקיה לאכילה.

392) ג' א' ד"ה גזרה.

393) פ"ג סימן א'. ובהירוכ"פ עמ' 143 ציין למכילתא דרשב"י הוצ' הופמן עמ' 17 והע' ר', ונמצא בהוצ' אפשטיין-מלמד עמ' 20-21, עי"ש. ורמ"מ כשר בתו"ש בא כי"א עמ' קמ"ח הע' שנ"ה פירש את דברי חזקיה אחרת, עיי"ש.

394) קל"ח א'.

395) שם ד"ה דנוטל אוכל.

396) שבת פ"כ סימן תק"ח ד"ה אבעיא להו.

397) וכך מפרש ר"ח שם. ועיין בראשונים שמציין בתוכ"פ סדר מועד ח"ג עמ' 264 ד"ה בזמן שנתן לתוכה.

מסורת הש"ס: רבי זעורה — כרבנן: שבת פ"כ ה"א, י"ז ע"ג. המשמר וכו': עיין בבלי שבת קל"ח א'.

רבי יונה ורבי יוסה תריהון אמרין בקדמיתא הוינן אמרין יאות אמר רבי זעורה מה המרקד קמח מלמטן וסולת מלמעלן אף המשמר יין מלמטן ושמרין מלמעלן ולא הוינן אמרין כלום. למה הותר מכלל ברירה והותר מכלל שימור הותר מכלל ברירה בורר כדרכו בחיקו ובתמחוי והותר מכלל שימור אבל נותנין לתלויה ביום טוב עו). ולא הותר מכלל הרקדה דאמר רבי חנינה בר יקה עז) בשם רב יהוד' אין שונין את הקמח אבל מרקידין לאחורי הנפה אין תאמר משם מרקיד הוא יהא אסור. א"ר יוסי בי ר' בון

עו) „והותר מכלל שימור מכל נותנין לתלויה ביום טוב" ליתא בנקג"כ הכ"ל, וליתא בשנת פ"כ כי"ל והשלימו המגיה. מכל זה נמלא בשרי"ר עמ' 85, ושם עמ' 302 (מסרה המלה „מכל" וכתוב „ונותנין").

עז) ושנת פ"ז: בן יקה, ושם פ"כ: ברוקה (=בר יקה, ה„י" נתחרכה ל„ו"), ושרי"ר הכ"ל: בר יקה. ונקג"כ הכ"ל: בר יקה. ועיין שם בהע' 13.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

דו לא משום מרקד. לישנא קיטא הוא, לא מסתברא דיהא חייב אלא משום מרקד: **בקדמיתא כו'.** בראשונה היינו אומרים שיפה אמ' ר' זעירא שהמשמר למרקד דוקא דמי שאוכל למטה ופסולת למעלה ויש טעות סופר בספרים שכתוב בהו וסולת למעלה: [398] **ולא הוינן אמרין כלום.** אחר זמן שעיינו בדבר ראינו שהאמת כרב דאינו חייב אלא משום בורר כדמפרשי ראייתם ואזלי ואע"פ שלפי הסברא למרקד דמיא טפי ומשום הכי הוו מסייעי לר' זירא תחילה ולכך הוזקקו נמי רש"י [395] ור"ן [396] בתלמוד בבלי על דברי רבה שהזכיר מסתברא דאף משום בורר קאמר רב לא מסברא אמרה אלא כך קבלה בידו מרבותיו והשתא מצאו ר' יונה ור' יוסה ראיה לקבלתו: **למה.** כלומ' למה אנו מוכרחים לומר דמשום בורר דוק' חייב לפי שמצינו שהותר מכלל ברירה כו', כלומר דמדרבן גמליאל נשמע לרבנן, דהא אוקימנא לעיל מתניתין כר"ג דסבר דלדעת ב"ה ברירה טחינה והרקדה שרו מדאורייתא משום אוכל נפש דלא ילפי להו לאיסורא מקראי ומ"מ אסרו ברירה (ברירה) מדרבנן ולא כולה אלא התירו מכללה ואמרו דבנפה וכברה אסור ובקנון ותמחוי מותר והכי נמי אשכחן בשימור שאסרו לתלות המשמרת בי"ט כדי לשמר בה והתירו לתת לתוך התלויה שמרים אע"ג דהוי חייב חטאת הנותן לתלויה בשבת אלמא דמשמר משום בורר הוא ולהכי כי היכי דלא גזרו בבורר מקצת הכי נמי לא גזרי במשמר: **ולא הותר מכלל הרקדה כו'.** וקס"ד דהא דרב יהודה לאו תנאי היא אלא כב"ע דאפי' לר"ג דשרי ברירה כדרכה לב"ה אפי' מדרבנן, הרקדה אסר ולא שרי הרקדה אלא שלא כדרכה לאחורי הנפה ואי סלקא דעתך דמשמר מחייב משום מרקד מדאורייתא כיון דכל דתקון רבנן מעין דאוריתא תקון אף באיסור דהוו להו לאסור משמר כדרכו דזיינו נותן לתלויה בי"ט כי היכי דאסרו מרקד אלא ודאי משמר משום בורר מיחייב בשבת ובי"ט לא אסרוה רבנן כדרכן: [399] **אר' יוסי**

398) וכך מגיה באהצו"י, שבת עמ' 97, ורח"י עהרענורייך באוצר החיים תרפ"ו עמ' ק"ז, ועיין בפ"מ. אבל כלפנינו גם בשרי"ר עמ' 302 ובקטע שפרסם ר"ן אפשטיין בתרביץ ש"ג עמ' 243־244, ואין להגיה. ועיין בפירוש המאירי לאבות פ"ה מי"ז, בתרביץ הנ"ל עמ' 294 הע' 12, בהירוב"פ הנ"ל, בשעתוא"י עמ' 170 ובסה"י עמ' ש"ח ד"ה ברם ברור.

399) ועיין בתוכ"פ הנ"ל ד"ה ובאמת.

מסורת חש"ם: מה המרקד וכו': עיין במשנה אבות פ"ה מט"ו, בבלי מנחות ע"ו ב'. אבל וכו': משנה שבת פ"כ מ"א. ועיין בתוס' שם פט"ז (ה, י"ז) ה"א. אין שונין וכו': עיין בבלי כ"ט ב'.

די לא כרבי יודה דתני משם ר׳ יודה אף מכשירי אוכל נפש התירו. בעיא הדא מילתא מהו לשנות את הקמח לאחורי הנפה כרבנן עח). מתני׳ ב״ש אומ׳ אין משלחין בי״ט אלא מנות וב״ה אומרי׳ משלחין בהמה חיה ועוף חיין ושחוטין. משלחין יינות שמני׳ וסלתו׳ אבל לא תבואה ר״ש מתיר בתבואה עט). גמ׳ וקשיא על דב״ש ירך גדולה מותר לשלחה גדי קטן אסור לשלחו. א״ר יודן לא מסתברא בטוענו אבל אם היה מושכו והולך מה בין

עח) ולעניין מקומה העיקרי של כל ההלכה עיין במנוא עמ׳ 34.
עט) ויש חילופי נוסחאות בדברי ר״ש („אף בתבואה״ או שליתא המלה „תבואה״). עיין בב״ה למשנתנו, בדק״ס עמ׳ 30, ובמנוא לנוה״מ עמ׳ 1012.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

בר׳ בון דילא כר׳ יהודה. כלומר לא סלקא דעתך דהא דרב יהודה דברי הכל היא דהא על כרחן דלא כר׳ יהודה היא דהא הוא סבר דאף מכשירי אוכל המותרין בי״ט כגון השחזת סכין וגריפת תנור מן הטיח שנפל לתוכו כדאי׳ לקמן סוף פ׳ אין צדין:[400] **בעיא הדא מילתא.** כלומר אי מכשירי אוכל נפש מתיר אוכל נפש עצמו דהיינו ברירת קמח כדרכה מבעיא דמתיר: **מהו לשנות הקמח כו׳.** כלומר ומה שהזכיר רב יהודה איסורו לשנות קמח והתר רקידת אחורי נפה דלא כר׳ יהודה אלא כרבנן דאסרי מכשירין וכיון דע״כ דרב יהודה תנאי היא אף אני אומ׳ נמי דלאו ר״ג היא דלר״ג דאמ׳ אליבא דב״ה דברירא כדרכה שריא אף הרקדה כדרכה שריא דהא ברירה וטחינה והרקדה שוות או לאיסורא או להתרא וכרבנן אתיא דאסרו שלשתן לעיל בבריתא דתני אין בוררין כו׳ וקמ״ל רב יהודה דלדדהו אף לשנות הקמח אסור ולא שרי אלא רקידה לאחורי נפה דאין דרך הרקדה בכך כלל:[401] **מתני׳ בש״א כו׳.** לשון רש״י[402] אין משלחין דורון איש לרעהו: **אלא מנות.** דבר המוכן ואינו אסור להניחו למחר כגון חתיכות בשר לפני האורחין וכן דגים: **אבל לא תבואה.** שאינה ראויה היום שאין טוחנין בי״ט שהיה לו לטחון מאתמול שלא תפיג טעמה: **ר״ש מתיר בתבואה.** מפ׳ טעמא בגמ׳: **גמ׳ וקשיא על דבית שמאי ירך גדולה כו׳.** דקס״ד דמנות דקאמ׳ אפי׳ גדולות דלא מעיט אלא שלמים דשרו ב״ה וקשיא שהרי גדי קטן אפי׳ שלם מוכן טפי וראוי להנתן לפני האורחין וירך של שור צריכה ניתוח, ומעוף דזוטר מגדי לא פריך דאפשר דבכלל מנות הוו עופות[403] כמו דגים וב״ה לא הזכירו עופות משום דפליגי בהו ב״ש אלא אגב גררא דבהמה וחיה נקטי להו ומשני: **א״ר יודן לא.** כלומר לא התירו ב״ש ירך גדולה ולא אסרו גדי קטן כדסלקא דעתך וגדי קטן בכלל כמו דגים ועופות וירך גדולה לא, אלא סתם מנות כדרך שנותנין אותן לפני האורחין אמרו:[404] **מסתברא כו׳.** עניין אחר הוא מדברי התלמוד ולא דברי ר׳ יודן: **בטוענו.**

400) כ״ח ב׳.

401) ובהירוכ״פ עמ׳ 144: ודלא כר׳ יודה וכו׳, כלומר, השאלה אם מותר להרקיד ע״י שינוי היא דלא כר׳ יהודה מפני שלפי דבריו הותרה גם הרקדה, והשאלה היתה (בעייא דא מלתא) אם מותר להרקיד בשינוי לפי שיטת החכמים. ועל שאלה זאת היו מוסבים דברי חנינא בן יקא שאמר כי מותר לשנות לאחורי הנפה. והמפרשים נדחקו מאד בפירוש הדברים.

402) י״ד ב׳ ד״ה אין משלחין עד סוף המשנה.

403) ועיין בק״ע ד״ה גדי קטן.

404) ורק לפירוש רבינו הירושלמי מתרץ הקושיא, ועיין בק״ע ופ״מ.

מסורת הש״ס: דתני וכו׳: תוס׳ מגילה פ״א ה״ז; ירוש׳ שבת פ״ז ה״ב, י׳ ע״ב, פ״כ ה״א י״ז ע״ג, מגילה פ״א ה״ח, ע״א ע״א, להלן פ״ה ה״ב, ס״ג ע״ב (עיין בפירוש שם ד״ה ה״ג), מגילה פ״א ה״ח, ע״א ע״א; בבלי כאן כ״ח א׳, כ״ח ב׳, שבת קל״ז ב׳, מגילה ז׳ ב׳.
ב״ש וכו׳: פ״א מ״ט.

מושכו להוליכו מה בין מושכו להשקותו. ר׳ הושעיה רבה אמר לרבי יודן נשייא שמעת מאביך תרנגולת מותר לטלטלה. מה אם היתה פ) מוכנת לשחיטה מותרת ואם לאו אסורה. ואין כל תרנגולין מוכנין לשחיטה לכן צריכה אפילו אינה מוכנת. אמרה לו בלחישה. אמר לו למה את אומרה לי בלחישה. אמר לו כשם ששמעתיה בלחישה כך אני אומרה לך בלחישה. תני

פ) ולפני הראבי״א, ח״ב סי׳ תשי״ג עמ׳ 413, הגרסא בירוש׳ כאן היא: מה אם היתה אמה מוכנת. והמלה „אמה״ קשה, כי המדובר הוא על התרנגולת עצמה. ולכן הראבי״א מעיר: והלשון קשה לייש, עיי״ש בהע׳ 15 של המו״ל. הפיסוק בסיפור על ר׳ הושעיא רבה הוא לפי פירוש הראבי״א הנ״ל, עיי״ש.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

דלא אסרו ב״ש לשלוח בהמה וחיה חיים אלא כשצריך לטעון אותן על כתפו דאיכא טרחא דלאו לצורך י״ט שמא לא יאכלום היום אבל אם היה מושכו והולך דליכא טרחא ודאי שרי כי היכי דפשיטא לן דשרי למושכו למעין להוליכו להשקותו:[405] **שמעת מאביך תרנגולת מותר לטלטלה.** כלומ׳ שאלת ממנו אם מותר לטלטל התרנגולת שאינה מוקצה או אסור לטלטלה משום מוקצה, בלשון זה הקצר שאל ר׳ הושעיא והשיב ר׳ יודן לו בלחישה כדלקמיה ותלמודא הפסיק בין השאלה והתשובה לפרש מאי מבעיא ליה: **מה.** כלומ׳ מאי בעא ר׳ הושעיא הרי התירו ב״ה במתני׳ לשלוח בהמה חיה ועוף חיים וסתם עופות המשתלחות דורון הם תרנגולות:[406] **אם היתה מוכנת כו׳.** כלומר אי מספקא ליה דילמא מתני׳ לא מיירי אלא במוכנת לשחיטה כלומ׳ דעומדת לאכילה ולא לגדל ביצים אבל עומדת לגדל ביצים דילמא מוקצה היא: **ואין כל התרנגולין כו׳.** כלומ׳ זה אי אפשר דאטו אין כל התרנגולין אפי׳ עומדין לגדל ביצים מוכנין לשחיטה דודאי כל מה שגדל בבית דעתו של אדם עליו, ועוד מדחזינן דלא קרי תנא מוקצה בסוף מכלתין אלא מדבריות אבל בייתות אפי׳ עז לחלבה ותורי דרדיא לא הוו מוקצה וכדכתיבנא לעיל בריש פרקין[407] דאף התם אמ׳ תלמוד׳ בהדיא דכל התרנגולין מוכנין אפי׳ עומדת לגדל ביצים: **לכן צריכה.** תלמודא משני דהכי איבעי׳ ליה אפי׳ אינה מוכנת כלומ׳ לא בסתם תרנגולת העומדת לגדל בעא מיניה אלא באינה מוכנת בהדיא שהקצה אותה בפיו בפירוש ואמ׳ שלא ישחוט אותה עד זמן פלוני שתהיה שמנה או שיבא פלוני אז מן הדרך לכבדו בה: **אמרה לו בלחישה.** השיב לו מותרת או אסורה באזניו: **כשם ששמעתיה.** שחייב אדם [לומר] בלשון רבו כדכתיבנא לעיל[408] ולא נודע לבעלי התלמוד אם השיב לו מותרת או אסורה להכי לא נכתב בספר וא״כ נשארה הבעיא בתיקו, ואפשר לומר דודאי התר אמר לו רבו ראשון דאי איסור למה יאמ׳ לו בלחישו אלא משום דהתר הורה אמרה בלחישה שלא ישמע אדם כלומ׳ מותר הוא אבל אין מורין כן שלא יקילו העם באיסורי מוקצה ולכך גם התלמוד מסתם לה סתומי ולחכימא ברמיזא: **תני משלחין.** הך בריתא מפרשה טעמא דר״ש דשרי במתני׳ לשלוח תבואה דר״ש לא פליג אדב״ה אלא ה״ק ב״ה גם בתבואה התירו כי היכי דהתירו בקוטניות ולהכי

405) וכל״א שבק״ע.
406) ולפירוש רבינו מובן למה זה נמצא כאן ולא ע״י המשנה הראשונה. ועיין בק״ע ופ״מ.
407) עמ׳ 66 ד״ה אם היתה ועיין שם בהע׳ 20.
408) עמ׳ 109 ד״ה חבריא כו׳.

מסורת הש״ס:
ואין כל וכו׳: לעיל עמ׳ 66.
כשם וכו׳: פסיקתא דר״כ קומי אורי אות ה׳; ב״ר פ״ג ד׳, וי״ר פל״א ז׳; תנחומא בראשית י׳; יל״ש בראשית ד׳, ובכ״מ.
תני וכו׳: תוס׳ פ״א הכ״ג; בבלי י״ד ב׳.

משלחין חטים שהן מאכל עסיסיות פול שהוא מאכל נדיות[פא] שעורים שהן מאכל בהמה. לא כן תני משם רבי שמעון לכל נפש אף נפשות בהמה בכלל. אתיא דרבי שמעון כשיטת רבי עקיבה רבו כמה דרבי עקיבה אמר לכל נפש אף נפשות בהמה בכלל כן רבי שמעון אומר לכל נפש אף נפשות בהמה בכלל. מתני' משלחין כלים בין תפורין בין שאינן תפורין אע"פ שאין

פא) וכ"ה (נדיות") בזרי"ר עמ' 302, ובפירוש תלמיד הרמב"ן עמ' 47. ובאו"ז ח"ב סי' תמ"ל, ע"ב ע"ב: מאכל לודיות. ובגנלי י"ד ב': חיטין לעשות מהן לודיות. (וברי"ף, ריי"ף ועוד: עסקיות). ולפי הגדל בין הגרסאות, רק בכתי"ב, עיין בתוכי"פ סדר זרעים ח"ב רעמ' 658 ובהע' 47 שם.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

מזכיר פול שהוא קוטנית הכא: **מפני כו'**. דאע"ג דאסור לטחון קמח, דילמא יבשלם בקדרה ובמכתשת קטנה יכתשם ויעשה מהם מאכל הנק' עסיסיות כדפרש"י ז"ל בהלכות הרי"ף:[409] **נדיות**. מאכל הנעשה מהפולין נק' כך ושמא היה דרכן לעשות מהפולין מאכלין אחרים שצריכין לשרות אותן במים עד מחר ודמי לחיטין שא"א להנות מהם בקמח עד מחר לכך הוצרך לומר דיעשה מאכל זה שנעשה ונאכל ביומו:[410] **שעורים**. אע"ג דלא חזו לשום מאכל אדם בריא הא חזו למאכל בהמה ושרי לטרוח לשלחן בשביל מאכל, דאך אשר יאכל לכל נפש אף נפש דבהמה במשמע ואפי' לשחוט בהמה להאכילה למלבים שרי: **לא כן תני כו'**. תלמודא מתמה היכי אמ' ר"ש בפשיטות מפני שהם מאכל בהמה מכלל דפשיטא ליה דאף נפש בהמה במשמע והרי הוא לא שמעינן ליה דאמ' כן בשום משנה ובריתא א"כ היה לו ללמדנו תחילה דאף נפש בהמה במשמע ואח"כ הוה ניחא כי אמ' בפשיטות דשעורין אע"ג דלא אפשר לטוחנן או לעשות מהם מאכל הרי אפשר להאכילן לבהמה ומשני: **אתיא דר"ש כו'**. ולא אצטריך ליה לומר כן דהא רבו אמרה והיה כבר הדבר פשיט לו, וטעמא דתנא קמא דמתני' דפליגי אר"ש אליבא דב"ה בתבואה טעם האיסור בחיטין דאולינן בתר רובא דרוב חיטין לקמח כדכתב מגיד משנה פ' ה' מהלכות י"ט[411] ואיסור השעורין אע"ג דרובן למאכל בהמה, וכתב בעל העיטור[412] דטעמא דתנא קמא משום דס"ל כר' יוסי הגלילי דפליג אר' עקיבא ואמ' לכם ולא לכלבים ונפש אדם דוקא משמע וכיון דתנא קמא החכר בלשון סתם משנה הלכה כמותו וזו ראיה לרמב"ם דפסק פ"א מהלכות י"ט[413] כר' יוסי הגלילי ובפ' חמישי[414] נמי פסק דאין משלחין תבואה ואפי' שעורין משמע, אבל רבינו ישעיה[415] פסק כר' עקיבא דשרי בישול ואפיה לבהמה[416] מראיה שהביא מתל"ב ולכך פסק כאן כר"ש דשרי לשלוח שעורים אבל בחיטין אסר כת"ק דבתר רוב אולינן דהיינו קמח:[417] **מתני' משלחין כלים**. בגדים: **וחן לצורך המועד**[418]. מפרש

409) פ"א סימן תת"ע ד"ה ור"ש מתיר. ובבבלי גיטין ד' ב': עיר אחת היתה בא"י ועסיסיות שמה. ועיין בספר ארץ יהודה מאת ר"ש קליין עמ' 259 ואילך ובתוכי"פ עמ' 939 ד"ה ולפי הסגנון.

410) עיין בתוכי"פ הנ"ל הע' 71.

411) ה"ו.

412) היו"ט מחלוקת י"ג, הוצ' רמ"י קמ"א ע"ד.

413) הי"ב.

414) ה"ז.

415) ספר המכריע סימן ג'.

416) ועיין בראבי"ה ח"ב סימן תשנ"ה ובמקומות שמציין שם ר"א אפטביצר בהע' 17 ובתוכי"פ עמ' 949 ד"ה אין עושין לא לאכילת גויים.

417) ועיין בתוכי"פ הנ"ל ד"ה שעורין.

418) והיא גרסת המשנה בבבלי, עיין בהע' פב לירושלמי.

מפורת חש"ם: תני משם וכו': עיין במכילתא בא פ"ט, עמ' 32, מכילתא דרשב"י עמ' 21, תוס' פ"ב ה"ו, ירושי' פ"ד ה"א, ס"ב סע"ב, בבלי כ' ב', כ"א ב', כ"ח ב' פסחים מ"ז א', מגילה ו' ב'. ועיין במשנת חלה פ"א מ"ח.
לכל נפש: שמות י"ב, ט"ו.
משלחין כלים וכו': משנה פ"א מ"ו.

לצורך המועד פב) אבל לא סנדל מסומר ולא מנעל שאינו תפור ר׳ יהודה אומ׳ אף לא מנעל לבן מפני שצריך אומן. זה הכלל כל שניאותין בו בי״ט משלחין אותו גמ׳ כיני מתניתא מפני שהוא צריך ביצת אומן. מתניתא דרבי ליעזר דתנינן תמן מנעל על האמום רבי ליעזר מטהר וחכמים מטמין. דברי

פב) ובבבלי י״ד ב׳: ואף על פי שיש בהן כלאים והן לצורך המועד. ועיין במבוא עמ׳ 17.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

בתל״ב[419] תפורין למלבוש שאין תפורין להתכסות, כלאים כגון לבדים קשין שאינן שוע טווי ונוז אלא שוע׳ בלבד וברכין תנן דאסורין מדרבנן ובקשין שרו ולרמב״ם דכתב פרק עשירי דכלאים[420] דרכין אסורין מדאורית׳ הכא דשרי בקשין דוקא להציע תחתיו דמדאורית׳ לא אסיר אפי׳ ברכין אלא בהעלאה לכ״ע כך כתב ר״ן:[421] **אבל לא סנדל.** של עץ מצופה עור ומסמרות קבועין בו שגזרו חכמים עליו שלא לנועלו ובשבת ובי״ט משום מעשה שהיה שנהרגו הרוגים בשבת על ידו כדאי׳ במס׳ שבת פ׳ במה אשה יוצאת:[422] **ולא מנעל שאינו תפור.** דלא חזי למידי: **שצריך אומן.** להשחירו: **שנאותין.** מתקשטין עכ״ל רש״י[423]. **גמ׳ כיני מתניתא.** כן הוא פירוש משנתינו: **מפני שצריך ביצת אומן.** כלומ׳ ביצת של אומן[424], ובתל״ב[425] מייתי לה ר׳ יהודה מתיר בשחור ואוסר בלבן מפני שצריך ביצת הגיר ופרש״י[426] ביצת הגיר גיר מין קרקע המשחיר, ביצת כל דבר הנילוש ונעשה עב קרוי ביצת, *[באתריה דר׳ יהודה] לא היו נועלין לבן ומר כי אתריה ומר כי אתריה ולא פליגי וכדאיתא בת״ב[325] וכדכתב רמב״ם בפי׳ המשניות[427]*: **מתני׳ ר׳ אליעזר.** כלומ׳ לימא דר׳ יהודה דאסר לשלוח מנעל לבן דמשמע דאע״ג דכבר המנעל תפור ומתוקן כיון דחסר עדיין מעשה בו לאו כלי הוא ולאו דוקא לשלחו אסר אלא אפי׳ לטלטלו דכר׳ אליעזר ס״ל דאמר נמי דבחסר מעשה במנעל תפור לאו כלי הוא *דומיא דמנעל שאינו תפור דלאו כלי הוא* דאי כרבנן הא אמרי התם דכלי הוא:[428] **דתנינן תמן.** במס׳ כלים פ׳ כ״ו[429] מנעל שעל גבי האימום, בסוף פ׳ ר׳ אליעזר דתולין[430] מייתי לה ופרש״י[431] אימום פורמא בלעז, שנותן האומן לתוך המנעל אחר שגמר תפירתו כדי שיתייבש ור׳ אליעזר [סבר] דלא גמר כלי הוא כל זמן שמחוסר הוצאה שלא שמט המנעל מע״ג האימום

419) י״ד ב׳.
420) ה״ב.
421) פ״א סימן תתע״ו ד״ה ונראה. ועיין בראבי״ה ח״ב סימן תשמ״ד עמ׳ 443 ובראשונים שמציין ר״א אפטוביצר עמ׳ 444 הע׳ 1.
422) ס׳ א׳. ועיין בתוכ״פ סדר מועד ח״ג עמ׳ 64 ד״ה לא ינעול ועמ׳ 65 ד״ה ובאמת.
423) י״ד ב׳, למשנה.
424) ועיין במבוא לנוה״מ עמ׳ 466, והסכים עמו מו״ר בתוכ״פ עמ׳ 938 ד״ה ובירושלמי רהי״ב, שפירש את ה„אומן״ אחרת.
425) ט״ו א׳.
426) שם ד״ה ביצת הגיר.
427) בפיה״מ לרמב״ם פ״א מ״י הוצ׳ קאפח עמ׳ קצ״ה: ובמקום מגורי ר׳ יהודה לא היה ראוי מנעל לבן ללבישה עד שיעובד בסוף זמן ידוע.
428) ובגליון כאן. (ולא הכנסתי אותו בפנים משום שחלק ממנו מטושטש ואי אפשר לקרוא אותו): מתני ר׳ אליעזר הא דלא קאמ׳ ר׳ יהודה כר׳ אליעזר משום דת״ק לא פליג אר׳ יהודה אלא באתריה דת״ק היו נועלין גם לבן ובאתריה דר׳ יהודה לא דהתם לא הכא לשלוח מנעל דהא אין ניאותין בו בחול.
429) מ״ד.
430) שבת קמ״א. ב׳.
431) שם ד״ה אימום.

מסורת הש״ס:

אבל וכו׳: משנה הנ״ל. עיין במשנה שבת פ״ו מ״ב, תוס׳ שם פ״ד (ד׳ פ״ה) ה״ח, ירוש׳ שם פ״ו ה״ב, ח׳ ע״א, בבלי ס׳ ב׳, דב״ר מהדורת ליברמן עמ׳ 81, קה״ר פי״ב י״א.
ר׳ יהודה וכו׳: משנה הנ״ל. ועיין בתוס׳ פ״א הכ״ג, בבלי ט״ו א׳.
דתנינן וכו׳: משנה כלים פכ״ו מ״ד; תוס׳ כלים ב״ב פ״ד ה״ז.

הכל היא שנייא היא הכא שהוא כמכשיר כלי ביום טוב. תני אין מפרקין את המנעל מעל האימום ביום טוב אבל מפרקין את המנעל מן האמום בחולו של מועד. מהו להעמיד חלב ביום טוב. אם או׳ את כן אף הוא חולב

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

ורבנן אע״ג דעדיין האימום בתוכו אש(ב)[ו]י ליה כלי: **דברי הכל היא.** כלו׳ אפי׳ תימא דמתניתין כרבנן ס״ל מצי אסר בלבן דנהי דכלי הוא ומקבל טומאה השחרתו הויא הכשר כלי, והכי נמי אסר ר׳ יהודה לשלוח מנעל שעדיין האימום בתוכו כהכשרתו להוציא מתוכו האימום אסיר בי״ט[432] והיינו דמייתי ברייתא דתני אין מפרקין את המנעל כו׳, דאפי׳ לרבנן דסברי דכלי הוא אתיא בעוד דאימום בתוכו מ״מ אסור לפרקו בי״ט דהוי מכשיר כלי, ותל״ב בסוף פ׳ תולין[433] פליג אירושלמי דאמ׳ דכר׳ אליעזר אתיא דסבר לאו כלי הוא ולאו דוקא אין מפרקין אלא אפי׳ לטלטלו אסור כיון דלאו כלי הוא אבל לרבנן דסברי דהוי כלי שרי לפרקו אפי׳ בשבת, *ונר׳ דאף הירושלמי סבור דקושטא דמלתא דהאי ברייתא כר׳ אליעזר אתיא דלרבנן כיון דהוי כלי להכשירו שרי והכא דאמ׳ שניא היא דיחויא בעלמא הוא דכ׳ מוכח בהדיא לקמן בירושלמי פ׳ המביא עלה דמתני׳ דאין פותחין את הנר דדוקא עשית כלי נאסר בי״ט ולא הכשרו וכדנכתוב עלה בס״ד[434]* ואע״ג דאימום כלי שמלאכתו לאיסור הוא דמיחד לתקן בו מנעלין מטלטלין להאי אימום משום צורך מקומו דהיינו מנעל שהאימום נתון לתוכו וכן פסקו כל הפוסקים:[435] **מהו להעמיד כו׳.** משום דמסיק דאסור כדי שלא יעמיד לחול מייתי לה הכא גבי איסור שילוח דורון בי״ט לצורך חול: **אף הוא חולב ומעמיד מי״ט לחול.** דלא דמי לבישול ואפיה דלא אסרו מהאי טעמא לפי שדרך העולם לחלוב כל העזים יחד ולהעמיד כל החלב יחד ואין עושין דבר יום ביומו מש״כ בבישול ואף באפיה דרך העולם בכמה מקומות לאכול פת חמה כל יום, ובסוף פרקין בתל״ב מייתי לה בשם אור זרוע בהגהת אשירי ז״ל ואסור להעמיד החלב בי״ט וכ״ש לחלוב ע״כ[436], ואע״ג דשתי אבות מלאכות שוות הן לשבת חולב חייב משום דש[436] ומעמיד משום בורר מ״מ קרי ליה כ״ש דאם מעמיד נאסר אע״פ שהותר מכלל ברירה בי״ט כדאמ׳ לעיל בורר כדרכו בחיקו בתמחוי כ״ש לחלוב דלא הותרה דישה בי״ט כלל אי נמי משום הכי אסר מכ״ש דאי שרי לחלוב יחלוב הכל כדרכו וכדי שלא יפסד יעמיד הכל בהכרח ונמצאו בידו שתי מלאכות מי״ט לחול ולכך לא שאל השואל מהו לחלוב בי״ט דהוה פשיטא ליה דודאי אסור דגזרינן דיחלוב כל עיזיו כדרכו אלא שאל אם חלב מעט מערב י״ט קרוב לחשכה מהו להעמיד דתו ליכא למיגזר מידי דהא אסור לחלוב והשיב התלמוד דאף זה אסור: **שאם אתה אומ׳ כן אף הוא חולב ומעמיד.** כלומר דיחשוב דאין אסור

432) ובגליון: כרבנן דהתם ונפקא מינה דר״א נמי שרי לשלוח מנעל אע״ג שלא הושמט אימומו ולהאי מילתא דנפקא מינה אצטריך לתרץ מפני שהוא במכשיר ולהכי אסור לשלחו אבל במגעל לבן בלבד האי את טעמא אסור משום דצריך לצובעו וצביעה אב מלאכה הוא כדקתני סיפא אלא ג״מ למנעל שלא נשמט אימומו דלר׳ אליעזר אין משלחין דהא אפי׳ בטלטול אסור לא... ושרי בטלטול ודאי שרי לפרקו דהא.

433) להלן עמ׳ 206 ד״ה ודחידאה דתמן.

434) ריי״ף שבת פ״כ סימן תקל״ג, רמב״ם ה׳ שבת פכ״ו הי״ב, טאו״ח סימן ש״ו, ראבי״ה ח״א סימן שט״ו עמ׳ 368.

435) ועיין בראשונים שמציין באהצו״י עמ׳ 16 ובראבי״ה ח״ב סימן תשמ״ג עמ׳ 445.

436) ועיין בתוכ״ם סדר מועד ח״ג עמ׳ 139 ד״ה החולב.

מסורת חש״ם: אבל מפרקין וכו׳: תוס׳ מו״ק פ״ב סהי״א; ירוש׳ שקלים פ״א ה״א, מ״ו ע״א. ועיין בבלי שבת קמ״א ב׳.

מהו להעמיד וכו׳: עיין תוס׳ שבת פ״ט (ד׳ פ״ו) הי״ג; ירוש׳ שם פ״ז ה״ג, ר׳ סע״ג, בבלי שם צ״ה א׳, ק״ד א׳, פסחים ס״ה א׳.

ומעמיד מיו' טוב לחול. תנה ר' חלפתא בן שאול תכשיטין אסור לשלחן. א"ר מנא לא אמרו אלא לשלחן הא ללובשן מותר. תני מטלטלין את השופר להשקות בו את התינוק את הפינקס את הקרקש את המראה לכסות בהן

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

בי"ט רק לחלוב אבל להעמיד שרי דלא שני ליה בין רב למעט ויחלוב פעם אחת כל עיזים שלו עי"ט קרוב לחשכה ויעמיד הכל בליל י"ט הילכך בין לחלוב בין להעמיד חלב בי"ט אסור מדרבנן, והיינו אליבא דרבן גמליאל דשרא ברירה בי"ט לב"ה כדרכה וה"ה למלאכות הדמין לה כדכתיבנא לעיל [437] אבל לרבנן דאמרו לעיל הא ברירה טחינה והרקדה בי"ט לוקה מן התורה ה"ה דלקי נמי אהחלבה ואההעמדה והכי איתא בתל"ב במס' שבת פ' המצניע [438] החולב והמחבץ, פרש"י [439] מחבץ היינו מעמיד החלב בקיבה [440], והמגבן כגרוגרת והמכבד והמרבץ והרודה חלות דבש שוגג בשבת חייב חטאת הזיד בי"ט סופג את הארבעים דברי רבי אליעזר וחכמים אומ' אחד זה ואח' זה אינן אלא משום שבות, וכתב מגיד משנה פ' שמיני מהלכות שבת [441] שהכריח רבינו חננאל בראיות שלא נחלקו חכמים על ר' אליעזר אלא מהמכבד ואילך וכן כתב רב אלפס בתשובה וכן דעת רמב"ם ע"כ וכתב עוד שם מגיד משנה שיש מן הראשונים שסובר שעל כלן נחלקו חכמים ואמרו דאין אסורות אלא משום שבות ע"כ [442], ולפי זה הא דאסר הכא הירושלמי חולב ומעמיד בי"ט מדרבנן אתיא אפי' כההיא ברייתא דפליגא אר"ג ואסרה ברירה טחינה והרקדה מן התורה דחולב ומעמיד אפי' בשבת לא אסירי אלא מדרבנן [443] ובי"ט היו מתירין אותן אלא משום דגזרו דיחלוב ויעמיד גם לצורך חול כדרכו תמיד: **תכשיטין אסור לשלחן.** דס"ל דלא התירו במשנתינו לשלוח אלא אוכל נפש או הנאת הגוף בגדים תפורין ללבוש או שאינן תפורין להתכסות להתחמם בהם ואפי' כלאים להציע תחתיו כדפי' בתל"ב [444] וה"ה כלי כסף וכלי זהב לאכול ולשתות בהם אבל תכשיטי כסף וזהב דאין הנאת הגוף בהם אעפ"י שהוא שמח בהם לא התירו ולהכי לא תנן במתני' תכשיטין ובריתא לפרשה למתני' אתיא: [445] **הא ללובשן מותר.** מש"כ בשבת דאסרו ללובשן לצאת בהם לרשות הרבים ובפ' במה אשה בירושלמי [446] בתר דאמר דתכשיטין אסרו לצאת בהם בשבת מהא טעמא מייתי כל הך סוגיא דהכא דאתמרא בי"ט: **תני מטלטלין כו'.** *בתל"ב פ' במה מדליקין [תני] לה [447]*, קשיא טובא מה ענין בריתא זו כאן והפסיק בה בין דברי ר' מנא לדברי ר' אבון שחלק עליו ואחר שהביא דברי ר' אבון חזר ופירשה ונר' דר' מנא מייתי לה וה"ק ואם תמצא לומר דלשלחן דתני ר' חלפתא לא דוקא דאף ללובשן אסור ולא אתא אלא לאשמעינן פירושה דמתני' דמשום הכי תנא מידי דאכילה ודכסות לאפוקי תכשיטין וה"ה

437) עמ' 32 ד"ה ענתונייא.
438) צ"ה א'.
439) שם ד"ה המחבץ, עי"ש.
440) ועיין בראבי"ה ח"ב סימן תשמ"ז עמ' 416, ובתוכ"פ הנ"ל ד"ה החולב והמחבץ.
441) ה"ז.
442) ועיין בתוכ"פ הנ"ל, ד"ה וברי"ח.
443) ועיין בראבי"ה הנ"ל, ובתוכ"פ הנ"ל ד"ה בין בשבת.
444) י"ד ב'.
445) ובמיכל המים לירוש' מאת רבי יחיאל מיכל אפשטיין, בעל ערוך השלחן, מובא גם בהירוכ"פ עמ' 101, פירש שדברי ר' חלפתא מוסבים על המשנה: משלחין כלים בין תפורין בין שאינן תפורין. ע"ז שונה ר' חלפתא כי תכשיטין בלתי גמורים אסור לשלחם מפני שאינן ראויים לכלום, ואין זה דומה לבגדים שאפשר לכסות בהם אע"פ שאינם תפורים.
446) פ"ו ה"א, ז' ע"ד.
447) עיין בשבת ל"ה ב'.

מסורת הש"ס: תנה — ולא תשרי: שבת פ"ו ה"א, ז' ע"ד.
תני מטלטלין וכו': תוס' שבת פי"ג (ד' פי"ד) הט"ז. ועיין ירוש' שם פי"ז ה"א, ט"ז ע"א, בבלי שם ל"ה ב'.

את הכלים. א״ר אבון מתנית׳ אמרה שאסור ללובשן דתנינן כל שניאותין בו ביום טוב משלחין אותו אם אומר את שמותר ללובשן יהא מותר לשלחן.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

דאף ללובשן בבית אסור כמו בשבת מ״מ בטלטול שרו בין ביום טוב בין בשבת והראיה מדתניא מטלטלין את השופר כו׳ דאע״ג דאסור לתקוע ולראות במראה בשבת ולקשקש בקרקש דהיינו כלי שיר שמקישין בו[448] שנק׳ בלעז פנדירו[449] והוא מלשון איסתירא בלגינא קיש קיש קריא[450] ומלשון מקרקש ליה בזוזי[451], *ובתוספתא פ׳ י״ד דשבת[452] תניא אין מקרקשין לא את הזוג ולא את הקרקש לתינוק בשבת* וכן אסור לכתוב בפנקס מ״מ שרו בטלטול בשבת וי״ט וה״ה לתכשיטין דאע״ג דאסור ללובשן בטלטול שרו וכן כתב מגיד משנה בפרק תשעה עשר בהלכות שבת[453] דהסכימו רמב״ן ורשב״א דהא דאמרינן בפ׳ במה אשה[454] כל שאסרו חכמים לצאת בו לרשות הרבים אסור לצאת בו לחצר אפי׳ חצר מעורבת קאמ׳ ולאו דוקא חצר אלא אפי׳ בבית כל שהוא דרך מלבוש או דרך תכשיט אסור שמא ישכח ויצא שאין דרך לפשוט תכשיטיו כשיוצא לחוץ אבל דרך טלטול ביד מותר שאין לחוש שישכח ויצא שאין דרכו בחול בכך וכן כתב ר״ן[455] בשמם וכתב מגיד משנה דראוי לחוש לדבריהם:[456] **פנקס.** פ׳ כ״ד ממסכת כלים[457] אמ׳ דג׳ מיני פנקס הן וא׳ מהן לוח חלקה שכותבין עליה בדיו ואין לה צורת כלי וטהורה מלקבל טומאה והשתים דהוו כלי טמאות, והשתא קס״ד דבכל מיני פנקס קאמר דשרו בטלטול וכן מראה אפי׳ היא חתיכת מתכת ממורטת ואין עליה צורת כלי וכן שופר בשאינו מתוקן בצורת כלי וכן קרקש אפשר דמין קרקש אחר איכא דאין לו צורת כלי דאי כלהו בדאיכא עלייהו צורת כלי פשיטא ולמה ליה לתנא למשרי בהו טלטול הא כלהו כלים שמלאכתן לאיסור נמי שרו בטלטול לצורך גופו ולצורך מקומו ומהכא יליף ר׳ מנא לתכשיטין דשרו בטלטול אע״ג דאסירי ללובשן שרו בטלטול ולא תימא אע״ג דיש להם צורת כלים כיון דאין עשוין למלאכה אלא לנוי לאו כלים נינהו דהא אף לא היו מקבלין טומאה אי לאו ריבויא דקרא[458] דכל אשר לא יבא באש כדכתב רבינו שמשון בפי׳ המשנה במס׳ כלים פ׳ י״א[459], והכי יליף ר׳ מנא כי היכי דהני כיון שהם כלים אעפ״י שאין להם צורת כלים שרו בטלטול תכשיטין נמי כיון שהם כלים אע״פ שאין עשויין למלאכה אלא לנוי שרו בטלטול: **א״ר אבון כו׳.** פליג א״ר מנא אתרתי דאמר וה״ק הא דדיקת מבריתא דשרי לבישת תכשיטין בי״ט ליתא דבריתא אפי׳ לבישה אסרה ולא דוקא נקט שילוח דהא משנתינו אוסרת הלבשה דתנן כל שניאותין בו בי״ט משלחין אותו וא״כ נר׳ בהדיא שאם מותר ללובשן מותר לשלחן דהא ניאותין בהם בי״ט אלא ודאי אסור ללובשן ולהכי אסר לשלחן בבריתא, ור׳ מנא שהיה מתיר היה מפרש המשנה כרב ששת דפירש בתל״ב[460] דה״ק כל שניאותין בו בחול כגון מנעל שאינו חסר תפירה וכיוצא בו משלחין אותו ביו״ט דמלת ביו״ט דקתני מתני׳ לאו אניאותין דלקמיה קאי אלא אמשלחין אותו דלבתריה ומכאן למד רב ששת דשרי לשלוח תפילין בי״ט ור׳ אבון סבר פירושא דמתני׳ דכל שניאותין בו בי״ט קאמ׳ דשרי לשלחו כמו שהיה סבור אביי שהקשה על רב ששת על

448) עיין בתוכ״פ הנ״ל עמ׳ 221 ד״ה אין מקרקשין.

449) המלה „פנדורא״ נמצאת מספר פעמים בירוש׳, והיא מלשון יוונית. עיין בעה״ש ע׳ פנדורא ח״ו עמ׳ שס״ז.

450) ב״מ פ״ה ב׳.

451) כתובות פ״ו א׳.

452) כחלוקת הפרקים בדפוס, הט״ז, ובמהד׳ ליברמן פי״ז הי״ד עמ׳ 62.

453) ה״ח.

454) ס״ד ב׳.

455) שבת פ״ו סימן שע״ו.

456) ועיין בראבי״ה ח״א סימן רס״ז עמ׳ 307.

457) מ״ז.

458) במדבר ל״א, כ״ג.

459) מ״ח ד״ה תכשיטי אשה.

460) ט״ו א׳.

מסורת הש״ס: א״ר אבון וכו׳: עיין בבלי ט״ו א׳.

מהו הדא דתני מטלטלין את השופר להשקות בו את התינוק את הפינקס את הקרקש את המראה לכסות את הכלים בשיש עליהם תואר כלי. עד כדון בתכשיטין של זהב ואפילו תכשיטין של כסף. אמרין בשם רבי ירמיה אסור ואמרין בשם רבי ירמיה מותר. אמר רבי חזקיה אנא ידע ראשה

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

שהתיר לשלוח תפילין[461] חדא דהיינו פשטא דמתני' מדלא קתני כל שניאותין בו בחול ועוד דהא סנדל המסומר קתני רישא דאסור לשלחו אעפ"י שבחול מותר לנועלו והמפרשים נדחקו לתרץ לדעת רב ששת: **מהו הדא דתני.** סיומא דמלתא דר' אבון היא דפליג נמי א"ר מנא אאידך דקאמר דאת"ל שאסורין תכשיטין בלבישה בטלטול שרו אע"פ שאינן כלים העשוים למלאכה אלא לנוי והביא ראיה מהך בריתא דקתני מטלטלין את השופר כו' דשרי להו בטלטול אעפ"י שאין להם צורת כלים דאי יש להם פשיטא, ודחי ר' אבון דליתא דאין מיכאן ראיה להתיר טלטול התכשיטין דהכא בשיש צורת כלי להם עסיקינן ולא חש ר' אבון לתרץ מאי קמ"ל דקל הדבר להבין דכלים אלו הוה אמינא דאסירי בטלטול אע"ג דכל כלי שמלאכתו לאיסור שרו דבשלמא שאר כלים שמלאכתן לאיסור יש להתיר טלטול דאין לחוש שיעשה מלאכה האסורה בהם דאדאזיל לעשותה יזכור שהוא שבת וימנע עצמו אבל הכא שהמלאכה נעשית בקלות כגון המראה שמיד רואה והקרקש שמיד מקרקש וכן השופר תוקע ופנקס נמי הוה אמינא דאסיר בטלטול דמיד מסתכל בחשבונותיו והרי אסרו לקרות בספרי הדיוטות ופרש"י של חשבונות[462] (ובמס) ומעתה אין ראיה מכאן להתיר טלטול התכשיטין, וממ"מ פסקו רמב"ן ורשב"א דשרו בטלטול כמו שכתבתי למעלה בשם מגיד משנה[463] דהא תניא בהדיא בסוף פ' כירה[464] השירים והנזמים והטבעות הרי הם ככל הכלים הניטלין בחצר ואמ' עולא מאי טעם הואיל ואיכא תורת כלי עליהם כלומר צורת כלי כדאמ' הכא תואר כלי כדפי' בערוך[465] גבי תוריתא דנהמא תואר לחם ורבנן (גרסי) [466] שטפי וגרסי תוריתא דנהמא ומבליעין את האלף כי כן דרכן בא"ח ב"ע להבליען במקומות הרבה ולהכי אמר עולא מאי טעם כלומ' לא תימ' כיון דאינן עשוין למלאכה לאו כלים נינהו ותלמוד מכאן לשופר וקרקש ופנקס ומראה דשרו בטלטול אע"פ שאין להם צורת כלי, דליתא דלא שאני לן אי הוי הכלי עשוי למלאכה או לנוי דאין טעם התר טלטול הכלים תלוי אלא בצורת כלי וכל שלא יהיה להם צורת כלי אסירי בטלטול וכן פסקו כל הפוסקים:[467] **עד כדון.** השתא דאסיקנא דשוה י"ט לשבת לאסור לבישת התכשיטין שמא תפשוט אותן להראותן לחבירותיה ותוליכם ד' אמות ברשות הרבים הדר בעי תלמודא תכשיטין שהזכירו חכמים שאסור לצאת בהם בפרק במה אשה[468] דרכן לעשותן של זהב ולהכי איכא למיחש שתראה, אם עשאן של כסף מי אמרי' דודאי אין לחוש דכיון שהמנהג לעשותן של זהב ושלה אינן אלא של כסף אינה מתפארת בהראות אותן או דילמא הא גזרו חכמים איסור אתכשיטין לא שנא כסף לא שנא זהב לא פלוג במלתא כלל: **אמרין כו'.** יש אומ' בשם ר' ירמיה שהן מותרין ויש אומ' בשמו שהן אסורין: **א"ר חזקיה אנא ידע.** כלומ' שתי הכיתות אומרות אמת שאני יודע

461) ועיין במבוא לנוה"מ עמ' 653.
462) קט"ז ב' ד"ה שטרי הדיוטות.
463) עמ' 38 סד"ה תני.
464) שבת מ"ו ב'.
465) ע' תרת עה"ש ח"ח רפ"א ע"א.
466) כך תיקן רח"י קאהוט שם לפי דפוס אמשטרדם. עיי"ש בהע' 5.
467) עיין ברמב"ם פכ"ה ה"ו, טאו"ח סי' ש"ח ועוד.
468) שבת פ"ו מ"א.

מסורת חש"ם: אנא ידע ראשה וסופה: כס"ז שביעית פ"ו סה"ג, ל"ז רע"א, נדרים פי"ב הי"ג, מ"ב ע"ב, גיטין פ"ו סה"א, מ"ח רע"א, קידושין פ"ג הי"ד, ס"ד ע"ב.

וסופא טליין דקיקין הוון מתרביין בדרתיה דר' ירמיה אתא שאל לרבי זעורה אמר ליה לא תאסור ולא תישרי פג).

הדרן עלך ביצה שנולדה

פג) ולעניין מקומו העיקרי מן תנא ר' חלפתא עד סוף הפרק עיין נמצות עמ' 35.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

הוראתו ראשונה של ר' [ירמיה] והאחרונה שהיתה הפך הראשונה דמעשה שהיה כך היה: טליין דקיקן. פי' ערוך[469] נערים קטנים: חוו מתרביין. היו גדלים והיה דרכן לצאת בשבת בתכשיטין של כסף ובא ר' ירמיה ושאל לר' זעירא רבו אם מותר או אסור וא"ל לא תאסור ולא תתיר, וכן היה עושה שלא היה משיב לשואליו אלא כפי מה שרואה דעתם כת א' שהיו אומרים רבינו אלו שיוצאין בתכשיטי כסף אין זה אסור בתמיה היה אומר ודאי אסור וכת אחת שהיה נראה להם שהוא מותר והיו אומ' רבינו אין זה מותר בתמיה הא ודאי ליכא למיגזר דשלפא ומחויא היה ואמ' ודאי מותר הוא והכי נמי אמרינן לעיל[470] בר' אבהו שהשיב לשואל כפי מה שראה בדעתו אעפ"י שהוא סבור שהדין להפך גבי קונדיטון, והכא דאסר טליין שהם ילדים זכרים מדלא קאמר טלייתא שהם נקבות אע"ג דר' אבא סבר דכל שאסרו חכמים משום תכשיט דוקא באשה שדרכה להראות כדאמ' בפ' במה אשה בירושלמי[471] על ידי שהנשים שחצניות כו' ודקדקו המפרשים[472] מדבריו דאיש מותר ולא מסתבר להחמיר בקטן מבגדול, הא כתב רשב"א בחדושיו בפ' במה אשה[473] דאידך דירושלמי דמייתי אח"כ והאיש על ידי שאינו שחוץ מותר נשמעינה מן הדא כו' פליג א"ר [אבא] וסבר דאחד האיש וא' האשה אסורין ורבנן דהכא כרבנן דהתם דאסרי.

סליק פרקא בס"ד

469) ע' דקיק, עה"ש ח"ג קכ"ז ע"א.
470) עמ' 112 (פ"א ה"ט).
471) פ"ו ה"א, ז' ע"ד.
472) עיין בראשונים שמציין בגליון הש"ס לירושלמי הנ"ל.
473) שבת נ"ט ב'.

מסורת הש"ס: לא תאסור ולא תשרי: כלשון זה להלן פ"ה סה"ב, ס"ג ע"ב. ועיין בירוש' גיטין פ"ו ה"ח, מ"ח ע"ב.

מתני׳ יום טוב שחל להיות ערב שבת לא יבשל בתחילה מיום טוב לשבת אבל מבשל הוא לי״ט ואם הותיר הותיר לשבת. ועושה תבשיל מערב יום טוב וסומך עליו לשבת. בית שמאי אומרים שני תבשילים ובית הלל אומרים תבשיל אחד. ומודין בדג וביצה שעליו שהן שני תבשילין. אכלו או שאבד לא יבשל עליו כתחילה שיר הימינו כל שהוא סומך עליו לשבת. **גמ׳** א) כתיב את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו ר׳ ליעזר או׳ אופין על האפוי ומבשלין על המבושל רבי יהושע אומר אופין ומבשלין על המבושל. מה טעמ׳ דר׳ ליעז׳ את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו. מה טעמ׳ דר׳

א) וגד״ו יש כאן פסקא מן המסכת: יוסי 303: פרק ג׳ יוסי טוב שחל להיות וגו׳. טוב שחל להיות ערב שבת כו׳. ובשרי״ר עמ׳

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

יום טוב שחל לא יבשל בתחילה. להיות תחילת בישולו ועיקרו לשם שבת אלא לשם יום טוב יהא תחילת בישולו והמשוייר יהא לשבת כדקתני ואזיל אבל מבשל הוא לי״ט ובלא הערמה כדקתני לקמן: **עושה תבשיל.** לשם עירוב: **וביצה שעליו.** שהיו טחין ביצה על הדג כשצולין אותו ור׳ ישעיה[2] פירש ביצת הדג עצמו כדאמ׳ באלו טריפות ביצי דגים: **אכלו או שאבד.** קודם שבישל כל צורכי שבת: **סומך עליו.** לבשל בשבילו:[3] **גמ׳ כתיב כו׳.** בתל״ב[3] גמי בעי מנא הני מילי, ופרש״י[4] לאו דוקא מקראי יליף דעירוב תבשילין דרבנן והכי קא מבעיא ליה אהיכא אסמכוה רבנן: **את אשר תאפו.** פרש״י[5] הוה ליה למיכתב היום אפו ובשלו אלא רמז הוא שיש לך יום ששי שאין אופין לצורך מחר: **על האפוי.** בחמישי בשבת: **אופין.** פת: **מבשלין.** תבשיל: **מ״ט דר׳ יהושע את אשר תאפו ואת אשר תבשלו בשלו.** כך הגירסא בספרי הדפוס ובספרי כתיבת יד ופשוטה היא דהוי כאלו אמ׳ דאין מלת אפו כתובה דיש אם למקרא והוי מלת אפו לכפל האפיה כאלו נקוד אפו בחולם כמו דרוש דרש פקוד פקדתי ואינו צווי וכאילו לא כתיב אלא את אשר תאפו ואת אשר תבשלו הכל יהיה על ידי שתבשלו מיום חמישי דאי אפשר לפרש גם בשלו

1) תוספות ד״ד ט״ז ב׳, ועיין בתוכ״פ עמ׳ 946 ד״ה על מה נחלקו.
2) כל הפירוש, פרט למה שמוזכר בשם ר׳ ישעיה, הוא פירש״י למשנה.
3) ט״ו ב׳.
4) שם ד״ה מנא הני מילי.
5) שם ד״ה את אשר תאפו אפו.

מפורת הש״ס: יום טוב וכו׳: פ״ב מ״א.
כתיב וכו׳: שמות ט״ו, כ״ב.
ר׳ ליעזר וכו׳: מכילתא ויסע פ״ד עמ׳ 168, מכדרשב״י בשלח עמ׳ 113; מה״ג בשלח עמ׳ ש״ל; תוס׳ שבת ספי״ד (ד, פט״ו); בבלי ט״ו ב׳.

יהושע את אשר תאפו ואת אשר תבשלו בשלו. אמר ר׳ ליעזר אתיא כמאן דאמ׳ במרה ניתנה השבת ברם כמ״ד באלוש ניתנה השבת עומדין באלוש ומזהירין באלוש. איתא חמי דבר תורה הוא אסור ועירובי תבשילין מתירין. א״ר אבהו בדין היה שיהו אופין ומבשלין מיום טוב לשבת אם או׳ את כן

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

מקור ועוד דא״כ אין גזרה בפסוק מה יהיה: **א״ר אלעזר בו׳.** רש״י פירש בתל״ב[5] דאסמכתא דעירוב מכפל הפסוק משום דבתל״ב לא אמרינן דאתיא כמ״ד במרה משמע דאליבא דכ״ע היא אבל הירושלמי סבור דכוליה קרא מיותר לאסמכתא[6] ולה״ק דהאי אסמכתא דעירוב דתנאי כמ״ד במרה ניתנה שבת אתיא דכשהגידו למשה שכשלקטו מצאו לחם משנה השיב להם משה הוא אשר דבר ה׳ שבתון שבת קודש לה׳ מחר[7] כלומ׳ זה לכם לאות על השבת אשר ציונו במרה לפיכך ברכו במן שירד לחם משנה בששי וקדשו במן שלא ירד בשבת כלל כדפרש״י בחומש בפרשת בראשית על ויברך אלים׳ את יום השביעי ויקדש אותו[8] שהמקרא כתוב על שם העתיד והשתא מה שמזהיר את אשר תאפו כו׳ מיותר דהרי מוזהרין ממרה אלא מכאן לעירובי תבשילין סמך מן התורה אבל מדרבנן הוא דעיקר קרא דרשינן ליה הרוצה לאפות היה נאפה לו הרוצה לבשל מתבשל בו כדאית׳ במכילתא:[9] **ברם כמ״ד באלוש ניתנה שבת.** דס״ל דכשהגידו למשה שמצאו לחם משנה והשיב משה הוא אשר דבר ה׳ שבתון שבת קדש כלומ׳ זהו שציוני ה׳ להזהיר אתכם על השבת בתחילת ירידת המן שירד ביו״ו לאייר יום ראשון לשבוע ושכחתי והשתא אמ׳ להו תחילת ציווי השבת ואין בפסוק יתור כלל דפירושו כדפרש״י בחומש[7] את אשר תרצו לאפות אפו היום ואת אשר תרצו לבשל בשלו היום כי מחר אסור והיינו דקאמר: **עומדין באלוש ומזהירין באלוש.** כלומ׳ זהו עיקר מקום תחילת צואת השבת שמזהירם עליו שביום ששי זה שהוא כ״א לאייר שהיו באלוש ושבת ראשונה שנצטוו היתה למחרתו שהוא כ״ב הרי הכרח הוא שיזהירם מש״כ למ״ד במרה ניתנה דלדידיה ליכא למימר דעתה שעומדין באלוש מזהירם שהרי כבר ציום ממרה ואייתר לן קרא: **איתא חמי.** תרגום ירושלמי של וראיתיה לזכור ברית עולם[10] ואחמי כך כתב בערוך[11], והכא ה״פ (פירושא) דקא מתמה אמתני׳ דקתני לא יבשל מי״ט לשבת וקס״ד דמדאורית׳ קאמ׳ והדר תני דע״י עירוב דרבנן דשרי והכי נמי פריך בפסחים פ׳ אלו עוברין דף מ״ו משום עירובי תבשילין דרבנן שרינן איסורא דאוריתא: **איתא חמי.** בא וראה קושיא, דבר תורה כו׳ בתמיה: **בדין היה.** דין תורה הוא שיכולין לאפות ולבשל מי״ט לשבת והכי נמי משני בתל״ב התם ופרש״י[12] מדאוריתא צורכי שבת נעשין בי״ט דכתיב[13] אך אשר יאכל לכל נפש ושבת וי״ט חדא קדושה היא דתרוייהו שבת אקרו

6) ועיין במכילתא שרבינו מביא להלן (ע״י הע׳ 9).
7) שמות ט״ז, כ״ג.
8) בראשית ב׳, ג׳.
9) מכילתא דר״י מסכתא דשירא בשלח פרשה ד׳ הוצ׳ האראוויטץ עמ׳ 168, ומכילתא דרשב״י בשלח ט״ז, כ״ג הוצ׳ אפשטיין-מלמד עמ׳ 113.
10) בראשית ט׳, ט״ז.
11) ע׳ חם עה״ש ח״ג תכ״ג ע״א.
12) פסחים מ״ו ב׳ ד״ה מדאורייתא.
13) שמות י״ב, ט״ז.

מסורת הש״ס: אמר ר׳ ליעזר וכו׳: עיין בסדר עולם פ״ה, במכילתא ויסע פ״ה עמ׳ 170, מכדרשב״י עמ׳ 114, בבלי שבת פ״ז ב׳, סנהדרין נ״ו ב׳.
כמ״ד באלוש וכו׳: עיין בסדר עולם הנ״ל, ב״ר פמ״ח, י״ב, שמו״ר פכ״ה, כ״ה, דב״ר פ״ג, א׳, ילש״ש פ״ב.
א״ר אבהו וכו׳: עיין בבלי ט״ו ב׳.

אף הוא אופה ומבשל מי״ט לחול. איתא חמי מציעין את המיטות מי״ט לשבת ואין אופין ומבשלין מי״ט לשבת. א״ר אילא ולמה מציעין מיום טוב לשבת שכן מציעין את המיטות מלילי שבת לשבת ויאפו או יבשלו מי״ט לשבת אין אופין ומבשלין מלילי שבת לשבת. ר׳ כהנא בריה דר׳ חייה בר בא אמר ובלבד שלא יערים. מתניתא דר״ש בן אלעזר תני אין עושין מי״ט למוצאי יום טוב ב). והא תני ממלאה היא אשה קדירה בשר אע״פ

ב) וכ״ה ברוב הנוסחאות של התוספתא. לפנינו בבבלי י״ז א׳: אין אופין מיו״ט לחברו. ולגירסת הרבה ראשונים בבבלי: אין אופין מיו״ט לשבת. עיין באהנו״י עמ׳ 18, ותוכ״פ עמ׳ 947 ד״ה אין אופין.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

וכי היכי דמותר לבשל לבו ביום מותר לבשל למחר: **אם אומ׳ אתה כו׳.** הכי נמי אמ׳ התם ורבנן הוא דגזרו כדי שלא יאמרו אופין אף לחול וכיון דאצרכוה רבנן עירובי תבשילין אית ליה היכרא: **איתא חמי מציעין כו׳.** כלומ׳ דאי לא תימא הכי אלא דמדאורית׳ אין אופין ומבש׳ מי״ט לשבת יש קושיא אחרת איך לא גזרו חכמים שיהא אסור להציע המטה מי״ט לשבת אטו שלא יבא לאפות ולבשל אלא ודאי מדרבנן הוא ולהכי לא גזרו דהוי [גזרה] לגזרה וגם שלא יציע לחול ליכא למיגזר שאף להציע לחול ליכא איסור׳ דאוריתא:[14] **א״ר אילא וכ׳.** כלומ׳ אי משום הא לא אירייא דלעולם אימא לך דאסור לאפו׳ ולבשל מי״ט לשבת ולא קשיא למה לא אסרו הצעת מטה דודאי לא אתי לאיחלופי דאם התירו הצעת מטה מי״ט לשבת שכן מותרת בשבת לשבת עצמו יהא מותר לאפו׳ ולבשל בלא עירוב שמצינו שאסור לבשל ולאפות משבת לשבת עצמו אלא ודאי אין ראיה שאיסור אפיה ובישול מי״ט לשבת מדרבנן אלא מכח קושיא ראשונ׳: **ובלבד שלא יערים** *אמתני׳ קאי[15] דקתני אבל מבשל לי״ט ואם הותיר הותיר לשבת* ובתל״ב[16] מייתי לה ופרש״י[17] ותוספות[18] ותלמידי הר׳ יונה[19] והמרדכי[20] דהא דתנן במתני׳ לא יבשל בתחילה מי״ט לשבת היינו בשתי קדרות א׳ לי״ט וא׳ לשבת דאי בקדרה א׳ אפי׳ להרבות לחול שרי כדאמ׳ לקמיה[16] ממלאה אשה קדרה כו׳ והדר תני אבל מבשל הוא לי״ט אפי׳ בשתי קדרות ועלה אמ׳ הכא ובלבד שלא יערים אחר שבישל הצורך לומר עוד אני צריך להזמין אורחין ויבשל תבשילין אחרים ויותירם לשבת:[21] *ואם הערים אמ׳ בתל״ב שהמאכל אסור*, הא דכתיב הכא בספרים

14) ועיין בתוכ״פ סדר מועד ח״ג עמ׳ 241 ד״ה ומשום זה.

15) ובאו״ז ח״ב סי׳ שמ״ב, ע״ב ע״ד מעיר על מאמר רב כהנא: ואין לי לפרש, ועיין בהע׳ ד לירוש׳.

16) י״ז ב׳.

17) שם ד״ה שלא יערים.

18) שם ד״ה ובלבד שלא יערים.

19) וכן מובא פירוש רבינו יונה לביצה י״ז א׳ במ״מ היו״ט פ״א ה״י. ולפי דרכנו למדנו שרבינו יונה חיבר לכה״פ אחד מאלו: ביאור להלכות הרי״ף או חידושים למסכת ביצה. ועיין באור החיים של ר״י מיכל מספר 1038.

20) פ״ב סימן תרע״א.

21) ועיין בתוכ״פ עמ׳ 947 ד״ה אין אופין ואילך, שמאריך בשיטות הראשונים.

מסורת הש״ס:

מציעין וכו׳: עיין בתוס׳ שבת הנ״ל.
ובלבד וכו׳: עיין בבלי י״ז ב׳.
מתניתא — מלא: חלה ספ״א, נ״ח ע״א.
תני אין עושין וכו׳: תוס׳ פ״ב ה״ה; בבלי י״ז א׳.
ממלאה היא וכו׳: תוס׳ ובבלי הנ״ל.

שאינו אוכל ממנו אלא חתיכה אחת קומקום של חמין אע"פ שאינו שותה ממנו אלא כוס אחד אבל פת אינה אופה אלא צורכה. תני ג) ר"ש בן אלעזר אומ' ממלאה היא אשה את התנור פת מפני שהפת יפה בשעה שהתנור מלא ד). דרש רב חונה כהדא דר"ש בן אלעזר. דרש רבי יוחנן לטיבראי כהדא דר"ש בן אלעז'. הוה דרש להון להלכה ואינון סברין לעובדא. אית דבעי מימר לעובדא דרש להון אתון ושאלון ליה ודרש להון להלכה. חזר

ג) ובכי"ל ורש"ס מסכת חלה (הע' הבאה) ליתא „תני" וכן זה ליתא בדפוס קושטא, והיא ברייתא אחת בתוס' פ"ב ה"ה, מהד' ליברמן עמ' 287. ועיין בפירוש רבינו ד"ה ה"ג בתוספתא.

ד) מן מתניתא דר"ש בן אלעזר עד כאן נמצא גם בחלה ספ"א, נ"ח ע"א, וכבר העירו, רבינו, פ"מ רידב"ז, תוכ"פ עמ' 948 ד"ה ובר"ח, ששייך לשם. ולדעת מו"ר בתוכ"פ הנ"ל, הסוגיא נכנסה כאן שלא במקומה ואפשר שמקומה לפני מאמרו של ר' כהנא, ודברי ר' כהנא דבוקים לברייתא. וכך היתה הגרסא לפני המאירי, ואולי גם לפני ר"ח ורא"ה, עיי"ש בתוכ"פ. וע"ע בהע' 15 לפירוש רבינו.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

מתניתא דר"ש בן אלעזר טעות סופר הוא דנכתבה כאן אגב דנכתבה במסכת חלה דף נ"ח[22] דמיירי מתני' דהתם באפית עיסת הרועים אבל משנתינו דהכא לא מיירי בפת כלל: ה"ג בתוספתא[23] אין אופין כו' אבל ממלא כו' פת אין אופה אלא צורכו ר"ש בן אלעזר אומ' כו', ולשון תני[24] הכתוב בספרים טעות סופר הוא ובתל"ב[16] איתא ופרש"י[25] ממלאה אשה כו' דבחד טרחא סגי וכן בנחתום לגבי מילוי אבל לאפות כל ככר וככר צריך אפיה ורדיה לעצמו אבל מגיד משנה[26] כתב בשם רשב"א דאינן שוין, דקדרה של בשר משום שהתבשיל מתוקן ושמן יותר כשיש יותר בשר שרי אפי' אחר שנתן הקדרה והבשר באש ליתן אח"כ עוד חתיכות אבל במים דאינן יפין כשיש בכלי הרבה לא שרי אלא כשיתן כל המים קודם שיניח חבית ע"ג האש משום דחד טרחא הוא היינו משום דהלכה כר' שמעון בן אלעזר דשרי תרי טרחי בפת משום דמשובח יותר וה"ה בקדירה של בשר אבל לת"ק דאסר תרי טרחי בפת ה"ה בבשר כדברי רש"י: **שהפת יפה בזמן שהתנור מלא.** פרש"י[27] שתנוריהם היו קטנים והיו מדבקים הפת בדפנות ומתוך שהוא מלא מתמעט חללו ואין מקום לחמימותו להתפשט והפת נאפה יפה וסיים הרא"ש[28] אבל בתנור גדול אין לאפות אלא כדי צרכו ובנו ר"י סיים[29] אבל תנורים שלנו אין לאפות יותר ממה שהוא צריך, דתרתי איכא למידק מלשון רש"י דוקא תנור שמדביקין בו הפת ולא פורני אפילו קטן ודוק' תנור קטן ולא תנור גדול: **לטיבראי.** אנשי טבריה כי שם ביתו: **להלכה.** ולא למעשה אלא שלא הבינו דבריו: **אתון ושאלון ליה ודרש להון להלכה.** ללישנא קמא אמר להם האמת ללישנא בתרא כיון שראה ששאלו כמתמיהין איך אמר כך כי לא נהגו כן גם הוא אמ' לא למעשה דרשתי והכי נמי אשכחן לעיל גבי קונדיטון בר' אבהו:[30] **חזר ודרש.** לשנה אחרת סתם: **ולא ידעין.**

22) וכדעת פ"מ. עיין בתוכ"פ עמ' 948 ד"ה ובר"ח.

23) ועיין בהע' ג לירוש'.

24) לפני: ר"ש בן אלעזר.

25) שם ד"ה ממלאה אשה.

26) היו"ט פ"א ה"י.

27) שם ד"ה בזמן שהתנור מלא.

28) פ"ב סי' ט'.

29) טאו"ח היו"ט סי' תק"ז. ומן „דתרתי וכו'" הם דברי רבינו.

30) לעיל עמ' 112 (פ"א ה"ט).

מסורת הש"ס: מפני שהפת יפה: עיין ירוש' דמאי פ"ה ה"ג, כ"ד ע"ג.

ודרש להון ולא ידעין אין להלכה אין לעובדא. א"ר אבא בר זבדי הורי ר' אבהו כהדא דר"ש בן אלעזר. ר' חייה בשם ר' יוחנן צריך לומר עלי ועל מי שלא עירב. הרי שלא עירב אחרים שעירבו מותרין לעשות לו משלו. ר' זריקן בשם ר' זעורה במזכה להן משלו די לא כן נמצאו עושין לו משלו. לא עירב ולא עירבו לו אחרים ר' יצחק אומר צולה לו דגה רב חונה אמ' מחמם לו חמין שמואל אמ' מדליק לו את הנר. תני ר' חייה ממלא לו חבית של מים ומדליק לו את הנר. מעשה באחד שהדיר את בנו לתלמוד תורה

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

אם מה שלא פירש עתה כיון שראה שטעו בראשונה מפני שחזר בו ממה שאמר להם בסוף דלהלכה דוק' אמ' אם מפני שסמך על מה שכבר הודיעם כי להלכה ולא למעשה אמרה תחילה סתם והשתא נמי הא אמרה סתם: **הורי ר' אבהו כו'.** וכן נפסקה הלכה בתל"ב [31] בלא פקפוק: **צריך לומר.** כשאדם עושה עירובי תבשילין, והכי אשכחן בתל"ב [32] ר' אמי ור' אסי מערבי אכולה טבריה וכתב מכאן הר"י בעל הטורים [33] מצוה על כל גדול העיר לערב על כל בני עירו אבל בהגהת אשירי בשם אור זרוע [34] כלשון זה של ירוש' דמשמע שכל אדם צריך לעשות כן, וכתב עוד ר"י [35] ויוצא בעירובו כל מי שהיה טרוד או שכח ולא ערב אבל מי שהיה אפשר לו לערב ולא עירב אלא סמך על גדול העיר לא עשה כלום וצריך לזכות להם על ידי אחר: **הרי שלא עירב.** בפשיעה א"נ בשגגה ולא נמצא מי שערב על העיר כולה או עליו: **במזכה להם.** הא דשרי שיעשו לו אחרים משלו כשיתן במתנה קמחו ומה שרוצה לבשל והכי נמי אתמ' בתל"ב: [36] **לא ערב ולא ערבו לו אחרים.** וגם לא היו שם אחרים שיקנה להם קמחו או שאינו רוצה להקנות קמחו לאחרים כדכתב רשב"א: [37] **צולה לו.** אפילו הוא עצמו ומה דאמרי' בתל"ב [38] ואופין לו ומבשלין, אבני ביתו קאי כן למדו הרא"ש [39] ור"ן [40] מלשון לו דקתני הכא בירוש' ודלא כמאן דדקדק בתל"ב דאחרים דוקא ולא הוא: [41] **צולה לו כו'.** וכ"ש דאופה לו פת א' ומדאמ' בתל"ב [42] לקמן דמשום כדי חייו התירו שיעשה כל הצריך לו בצמצום, והני אימוראי מר אמר חדא ומר אמ' חדא ולא פליגי: **מעשה באחד כו'.** במס' נדרים פ' אין בין המודר [43], ופירש רמב"ן [44] והרא"ש [45] ור"ן [46] שהדירו שלא יהנה ממלאכתו ומשימושו כדי שיהא פנוי לתלמיד תורה אלו מלאכות קטנות

31) י"ז א'.
32) ט"ז ב'.
33) טאו"ח היו"ט סי' תקכ"ז.
34) פ"ב סי' ט"ו. ועיין באו"ז ח"ב סי' שמ"ג, ע"ג סע"א, וראבי"ה ח"ב סי' תשמ"ח ושם עמ' 479 הע' 3.
35) עיין בח' ברשב"א כ"א ב' ד"ה מי שלא הניח.
36) כ"א ב'.
37) פ"ב סי' ט"ז.
38) פ"ב סי' תתפ"ד, ועיין ברשב"א הנ"ל.
39) ועיין בראשונים שמציין באהצו"י עמ' 18. ובתוכ"פ עמ' 944 ד"ה הרי ששכח ואילך דן באריכות בשיטות השונות.
40) ל"ח ב'.
41) פ"ד, דפוס ראם י"ב ב'.
42) פ"ד סי' ו'.

מסורת חש"ם:
הורי וכו': עיין בבלי הנ"ל.
צריך לומר וכו': עיין בבלי ט"ז ב'.
הרי וכו': תוס' פ"ב ה"ב. ועיין בבלי י"ז א'.
לא עירב וכו': עיין בבלי כ"א ב' — כ"ב א'.
ר' יצחק וכו': כע"ז ירוש' ב"מ פ"א ה"א, י"א ע"ב.
תני וכו': תוס' הנ"ל. כס"ז בתוס' סוכה פ"ד סה"א.
מעשה וכו': ירוש' ביכורים פ"ג ה"ז, ס"ה ע"ד; בבלי נדרים ל"ח ב'.

ובא מעשה לפני ר' יוסי בן חלפתא והתיר לו למלאות לו חבית של מים ולהדליק לו את הנר. ר' חייה רבה עלה לביתו אמרין ליה אנשינן מערבה. אמ' לון אית הכא טלופחין מן איתמל. אמרין ליה אין. הדא אמר' אפי' מין אחד. אית הוה בהון תרדין. הדא אמר' אע"פ שאי' בהן כזית. אית הוה בהון שיעור'. הדא אמרה אינו צריך להתנות. אמר רב חסדא תניי היה לו לרבי

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

מותר לקבל ממנו כי אינן מבטלות אותו כ"כ מתלמוד תורה, וכתב הרא"ש[42] די"מ שהאב הדיר בנו שלא יהנה ממנו מפני שלא היה רוצה ללמוד מותר האב לעשות לבן דברים אלו שאין כוונתו אלא להנאה גדולה ולגבי בן אין אלו חשובין לכלום וכתב בשם רמב"ן דפירושא קמא עיקר חדא דלישנא הכי משמע המדיר בנו לתלמוד תורה שמדירו כדי שילמוד תורה ועוד דהני מילי דשימוש נגהו שהבן רגיל לעשות לאב ולא אב לבן ואין במשמע שיתן לו כלום אלא שימלא וידליק ויצלה לו דג שלו ועוד הביא ראיה מהתוספתא דבכורות[43] דמפורש הכי בהדיא: **והתיר לו.** ולהכי [מייתי] האי עובדא הכא דכי היכי דלא כיון האב לאסור עליו דברים הכי נמי כשאסרו חכמים למי שלא עירב לא כיונו לאסור דברים אלו אע"ג דלא דמו לגמרי אהדדי דהכא משום כדי חייו התירו כדפי' בתל"ב[36], ודומה לזה כתב הר"ז הלוי[44] בתל"ב הכא דמייתי עובד' דר' יעקב בר אידי דמכריז מאן דלא אנח עירובי תבשילין יבא ויסמוך דמייתי ליה אגב עובדי' אחריני אע"ג דלא דמו: **אנשינן מערבא.** שכחנו מלערב עירובי תבשילין: **טפלוחין.** עדשים: **מאתמול.** מערב י"ט ורצה לסמוך עליהם בי"ט משום עירובי תבשילין: **הדא אמרה.** כלומ' שמע מינה: **אפי' מין אחד.** כתנא דמתני' ודלא כרשב"א דבסמוך דאמ' אפי' אליבא דב"ה שני תבשיליין בעי': **אית הוה בהון תרדין.** לישנא קיטא הוא כלומ' אית לך מימר כלומ' יש לך לדחות דעם הטלופחין היו תרדין שכן היה דרכן לבשלם יחד לפעמים ואמ' לקמן דשני מינין בקדרה אחת הוו שני תבשילין: **אפי' אין בהם כזית.** מדלא שאל אם יש טפלוחין כזית, ודלא כרב דאמ' לקמן דבעי כזית: **אינו צריך להתנות.** כדאמ' רבא בתל"ב[45] לקמן מניח אדם עירובי תבשילין מי"ט לחבירו ומתנה ופרש"י[46] אם נזכר בי"ט ראשון וחלו שני ימים טובים חמישי וערב שבת מתנה אם היום חול ומחר קדש עירובי עירוב ואם חילוף איני צריך לערב ואין צריך לחזור ולשנות תנאו למחר, ומדר' חייא לא התנה שמעינן דס"ל דאין צריך להתנות בפירוש אלא יעשה עירוב סתם דממילא משמע דאי היום חול הוא דאמ' דלהוי עירוב כך גר' פירוש ירושלמי זה מדברי ר"ן[47] ותלמידי ה"ר יונה[48] בשם ה"ר אפרים[49] דלמדו מכאן לרב חסדא דפליג ואמ' דתנאי היה לו לר' חייא לרבא דס"ל כוותיה בתל"ב[50] דוק' בשהיה לו עדשים מערב י"ט כדחזינן דשאל ר' חייא הא לאו הכי [אי] אפשר לערב ע"י תנאי כלל וזה כפי שיטת רש"י[51] שפירש בהא דתני ר' חייא עצמו בתל"ב[50] עדשים שבשולי קדירה סומך עליהם משום עירובי תבשילין דבערב י"ט קאמ' דסומך ולא בי"ט, אבל הגהת אשירי[52] בשם אור

43) פ"ו ה"א, הוצ' צוקרמנדל עמ' 541.
44) פ"ב ד"ה והא.
45) י"ז א'.
46) שם ד"ה מיו"ט לחברו.
47) פ"ב סי' תת"פ ד"ה מניח אדם.
48) עיין בהע' 19.
49) מובא בר"ן הנ"ל ובארחות חיים היו"ט, דין עירובי תבשילין סימן ט'.
50) ט"ז א'.
51) שם ד"ה סומך עליהם.
52) פ"ב סימן ה', עיי"ש. ועיין היטב באו"ז ח"ב סימן שמ"ג ע"ג ע"א, ולהלן בפנים.

מסורת חש"ם: ר' חייה רבה וכו': עיין בבלי ט"ז א'.

חייה הגדול. תני א״ר שמעון בן אלעזר מודין (בית) ה) ב״ש ובית הלל שהן שני תבשילין על מה נחלקו על הדגה ועל הביצה שיש עליה שבית שמאי אומרים תבשיל אחד ובית הלל אומרים שני תבשילין. הכל מודין שאם פירפר ביצה על גבי המליח או שחיתך קפלוט תחת הדג או שבישל שני מינין בקדירה שהן שני תבשילין ו). והלכה כדברי התלמיד. רב ז) אמר אומר

ה) טעות סופר. ובכי״ל: בית שמיי.
ו) והשוה עם נוסח הברייתא בבבלי י״ז ב׳ ותוספתא פ״ב ה״ד, מהד׳ ליברמן עמ׳ 287. ועיין ברש״י ובתוספות שם. והאריך בענין זה בתוכ״פ עמ׳ 945-947, עיי״ש היטב.
ז) וכבר העירו מו״ר בתרבין ש״ב עמ׳ 110, רי״ג אפשטיין במבוא למשנה ולתוספתא רעמ׳ 357, ובתוכ״פ עמ׳ 943 הע׳ 7, שהנכון הוא, כמו שמעתיק במלא״ש ערכין פ״ד מ״ב, „רבי״.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

זרוע ומרדכי[53] בשם ר״י והר׳ שמואל מבונבוריק פירשו דסומך בי״ט עצמו קאמ׳ דהא דאמ׳ במתני׳ דצריך לעשות תבשיל לשם עירוב ה״מ לכתחילה אבל דיעבד בי״ט סומך על תבשיל שנשאר מעי״ט ואיפליגו הכא בירושלמי אי דוקא על ידי תנאי ואין זה התנאי שאמר רבא בתל״ב[45] דהוא תנאי בי״ט ובו אין צריך שיהיה לו שיור תבשיל מעי״ט כלל וזה *עניין אחר שיתנה* תנאי מעי״ט בבקר אם אשכח היום מלעשות עירובי תבשילין אם ישארו עדשים בשולי קדרה וכיוצא בזה אסמוך עליהם משום עירובי תבשילין ובו יהא שרי לן לבשולי ולמיפא כו׳ והכא ר׳ חייא אעפ״י שלא היה בעיר אלא בא בדרך עי״ט התנה ואמ׳ אם ישאר תבשיל מעט בקדרה שמבשלין בביתו היום אם ישכחו לערב באותו מעט יהא שרי לן לבשולי כו׳, וניחא להאי פירוש׳ דלפירוש הר׳ אפרים היה לו לומר תנאי התנה שכשבא לביתו התנה ופסק אור זרוע כרב חסדא דאמר דצריך תנאי והר׳ שמואל[54] פסק כמ״ד דאין צריך דבשל סופרים הלך אחר המקל: **תני כו׳.** כלומר מתני׳ דלא כהאי תנא דתניא ר״ש בן אלעזר כו׳: **שהם שני תבשילין.** כלומ׳ דמעיקר כי תקון רבנן עירובי תבשילין שני תבשילין תקון והכי איתא בתל״ב[55] רשב״א אומ׳ לא נחלקו ב״ש ובית הלל על שני תבשילין שצריך כו׳: **על הדג ועל הביצה.** לרש״י ביצת תרנגולת שטחין על הדג ולר׳ ישעיה ביצת הדג כמו שכתבתי במשנתינו:[56] **הכל מודים שאם פרפר כו׳.** רש״י[57] לפי שיטתו פירש שפרפר ביצה מבושלת ונתן לתוכו דלחודיה קאי שהם שני תבשילין ולר׳ ישעיה פרפר ביצת תרנגולת בכל גונא הוו שני תבשילין, פרפר פירש בערוך[58] לשון שלו היתי ויפרפרני:[59] **והלכה כדברי התלמוד.** כלומ׳ הלכה כרשב״א[60] דפליג אתנא דמתני׳ משום דרשב״א הוא מתלמידי שמאי והלל וידע באמת על מה נחלקו דר׳ אלעזר אביו הוא ר׳ אלעזר בן שמוע שהיה

53) פ״ב סימן תרע״א.
54) במרדכי הנ״ל ובאגודה סימן כ׳.
55) י״ז ב׳.
56) לעיל עמ׳ 131 ד״ה וביצה שעליו.
57) י״ז ב׳ ד״ה ושוין.
58) ע׳ פרפר עה״ש ח״ו תמ״א ע״ב.
59) איוב ט״ז י״ב.
60) כפירוש פ״מ, ועיין בגליון אפרים ובאהצו״י עמ׳ 19.

מסורת הש״ס:

תני וכו׳: תוס׳ פ״ב ה״ד; בבלי י״ז ב׳.
על הדגה ועל הביצה שיש עליה: כע״ז בבלי פסחים קי״ד ב׳.
והלכה כדברי התלמיד: עיין בבלי י״ז ב׳. כס״ז כלאים פ״ח ה״ג, ל״א ה״ג (שבת פ״ה ה״א, ז׳ ע״ב), מע״ש פ״ג ה״ו, נ״ד ע״ב, שבת פי״ט ה״ד, י״ז ע״א, עירובין פ״א ה״ב, י״ט ע״א.
רב אמר וכו׳: בבלי ט״ז ב׳.

אני אין פחות מכזית. לית הדא פליגא על רבי יוחנן דרבי יוחנן אמר עלי ועל מי שלא עירב. מתניתא מסייעא לרבי יוחנן עירוב תחילתו וסופו אין

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

בזמן בית שני ובנו מתלמידי שמאי והלל[61] וכיון דבתלמוד בבלי לא פסק כרשב"א משמע דס"ל כתנא דמתני'[62] וכן פסקו כל הפוסקים[63] דאין צריך אלא תבשיל א', מיהו כתב ר"ת[64] והר"ז ה"ל[65] דדוקא לבשל ולכל מה שצריך רק לפת שאם צריך לאפות צריך פת וכתב הרא"ש[66] דכן משמע לישנא דמתני' דלא הזכיר אלא בישול אבל לאפות צריך פת ור"י[67] חלק עליו דהא ר' אליעזר ור' יהושע נחלקו בה לעיל בירושלמי והלכה כר' יהושע דר' אליעזר שמותי הוא ומ"מ רוב הפוסקים הסכימו דצריך פת ותבשיל כר"ת ורז"ה ואפי' ר"י לא מלאו לבו לעבור על דברי ר"ת וכתב הרא"ש[68] דכן נהגו העולם: **אין פחות מכזית.** התבשיל שעושין לעירוב לא יהא פחות ומסיים בתל"ב[69] בין לא' בין למאה וס"ל לירושלמי דהיינו לאיש ואנשי ביתו אפי' הם מאה מיהו אם מערב גם על אחרי' צריך כזית אחד לכל בית ובית שמכוין לערב עליהם ולהכי קאמ' דהא דרב פליגא על הא דר' יוחנן דאמ' לעיל שכשאדם מערב צריך לומר עלי ועל מי שלא עירב והלא א"א לו לידע כמה בני אדם יסמכו עליו שיעשה זית לכל א';[70] **מתניתא מסייעא לר' יוחנן.** האי בריתא דמייתי דקתני דעירוב כו': **תחילתו.** פרש"י[71] כשעושה התבשיל לעירוב אין לו שיעור כמה יהא בו: **וסופו.** אי אכלו או שאבד ושייר ממנו קצת, מיהו פשטא דבריתא הוא דמסייעא לד' יוחנן, אבל תיובתא לא הויא לרב דהא מתרץ בתל"ב[69] דאין לו שיעור למעלה קאמ' אבל יש לו שיעור למטה ופרש"י[72] למעלה לומ' שלא יוסיף בו על כך וכך למטה שלא יפחות מכזית, ובתל"ב[69] הביאו הא דרב ודר' אמי ור' אסי דמערבי אכולה טבריה ושעד תחום שבת מהני ולא אמרו דפליגא דרב הוא, דס"ל לתל"ב דכי אמ' רב בין לא' בין למאה היינו כמשמעו אפי' מכוין לערב על מאה בעלי בתים אחרים וטעמא משום דשם עירוב א' הוא וסגי בכזית גם לכל אותן שמכוין לערב עליהם: בספרי ירושלמי שלנו לא מצינו דאמ' שיעור לעירוב' אלא כזית סתם אבל במרדכי בפרקין[73] כתב ה"ג בירושלמי עירובי תבשילין כך הם פת כביצה ותבשיל כזית ואומ' בא"י אמ"ה אקב"ו על מצות עירוב ומתנה[74] ואומ' בדין יהא שרי לן לבשולי ולאפויי מי"ט לחבירו ומי"ט לשבת לי ולמי שסומכין על עירוב זה עד מוצאי י"ט האחרון אכלו או שאבד צריך לערב בי"ט אחרון עכ"ל הירושלמי, והשתא שמעינן מן הירושלמי די"ט דסוכות העירוב שהניח בעי"ט ראשון מועיל גם לימים טובים האחרונים ובלבד שיאמר בפירוש עד מוצאי י"ט האחרון[75], והא דקאמר

61) ועיין בתותו"א ע' ר' אלעזר בן שמוע וע' ר' שמעון בן אלעזר, ואי אפשר לומר שרשב"א היה מתלמידי שמאי והלל.

62) ונעלם מרביגו, לפי שעה, שבבבלי י"ז ב' גאמר במפורש: אמר רבא הלכתא כתנא דידן ואליבא דב"ה.

63) ר"ף, רמב"ם פ"ו ה"א, טאו"ח סימן תקכ"ז, ראבי"ה ח"ב סימן תשמ"ח ועוד.

64) ספר הישר לר"ת הוצ' ויען סי' ש"כ, ל"ג ע"ג, הוצ' שלזינגר סימן שצ"ב עמ' 236, תוספות י"ז ב' ד"ה אמר.

65) רפ"ב ד"ה הא דתנן.

66) פ"ב סימן י"א.

67) בתוספות הנ"ל.

68) ועיין בתוכ"פ עמ' 940 ד"ה מערבין ואילך ושם עמ' 942 ד"ה העושה, שמאריך בשיטות הראשונים בענין זה.

69) ט"ז ב'.

70) ועיין בתוכ"פ עמ' 943 ד"ה ורשיי לתנו במתנה.

71) ט"ז ב' ד"ה תחילתו וסופו.

72) שם ד"ה לא אין לו שיעור למעלה.

73) פ"ב סימן תרע"ב, ועיין בראבי"ה ח"ב סימן תשמ"ח סעמ' 449 ובהע' 12 שם.

74) עיין בראבי"ה הנ"ל עמ' 450 הע' 1.

75) עיין בראבי"ה שם עמ' 451.

מסורת הש"ס: תחילתו וסופו וכו': תוס' פ"ד ה"ב. ועיין במשנה הנ"ל.

לו שיעור. יום טוב שחל להיות בערב שבת אין מערבין לא בחצירות ולא בתחומין דברי רבי מאיר ח) וחכמים אומרים מערבין בחצירות ואין מערבין בתחומין. מערבין בחצירות שכן את מתיר לו דבר שהוא מותר לו ואין מערבין בתחומין שכן את מתיר לו דבר שהוא אסור לו. אית תניי תני

ח) נתוס' פ"ג ה"ל, מהר' ליברמן עמ' 286, ונגלי ט"ז ג'; דברי ר' (=רבי). והחילוף בין רבי ורבי מאיר רגיל. וכן (רבי) נפירוש רבינו ד"ה אית תניי תני, ועיין נתוכ"פ ח"ג עמ' 365 הע' 13.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

בירושלמי פת כביצה פליג אתלמודא דידן דמשמע שיעור כזית ולא מפלג בין פת לתבשיל *אבל בהגהת אשירי [76] כתב בשם אור זרוע לשון ירושלמי זה דנטל פת כביצה ותבשיל כזית דנר' לו דלא פליג תל"ב בהא אירוש' שמה שהזכיר כזית אמר בהדיא אתבשיל ופת לא הזכיר שיעור דפשיטא ליה דכביצה בעי' דחשיב לענין טומאה ולענין לחזור על כביצה של בשר קדש שנפסל כששכח והוציאו חוץ לירוש' וצריך לחזור לירושלים ולשורפו לפני הבירה כדאית' בפ' שלשה שאכלו [77]*, והא דקאמ' בירושלמי מי"ט לחבירו פי' ראבי"ה כגון אם חל י"ט ע"ש ושבת אז צריך לומר מי"ט לחבירו דהיינו נמי מי"ט לשבת עכ"ל המרדכי [78], גם בהגהות מימון [79] הביא זה הירוש' ודברי ראבי"ה וכתב סיום דברי ראבי"ה דכתב אבל להניח עירוב בי"ט אחד שיועיל לכל י"ט שבאותה שנה לא ולא דמי לעירובי חצירות שמניח בפעם אחת לכל שבתות השנה משום כו', גם בתשובת שאלה להרשב"א סימן תרפ"ה [80] נראה שמצא גרסא זו בירוש' דכתב דנסתפק מתוך גרסת הירושלמי כשחלו שני ימים טובים חמישי וששי אי על ידי עירוב שרי להכין מיום טוב ראשון לשבת והיינו משום דיש לפרש הא דאמ' בירושלמי מי"ט לחבירו מי"ט לשבת כדפי' ראבי"ה דכשחל י"ט ע"ש אמ' דצריך שיזכיר שתי שמות יום שני ויאמ' מי"ט לחבירו, דהיינו שבת וגם יאמ' מיום טוב לשבת או דילמא תרתי קתני כשחל ע"ש ושבת יאמר מי"ט לחבירו אבל חל יום חמישי וששי יאמר מי"ט לשבת להיות בכלל עירובו שיוכל להכין גם מי"ט ראשון לשבת דב' הימים טוב' הוו בכלל יום טוב שמזכיר ומ"מ הורה דאסור לבשל מיום חמישי כשהוא י"ט ראשון לשבת וכן הורה הרא"ש בתשובה סימן ח' כלל כ"ג: [80] **לא בחצירות.** עירובי חצירות לטלטל מחר דנראה כמתקן דבר [81] שהוא מותר לו בו ביום דאיסור טלטול בחצירות ליתיה בי"ט: **ואין מערבין בתחומין בו'.** שאין כח בידך להתיר לו על ידי עירוב שיעשה בי"ט מה שאסור עליו היום דהיינו תחומין שאף בי"ט אסור לצאת מן התחום: **אית תניי תני ומחלף.** שוני בריתות שבגרסתם מחליפין דר' לדחכמים, ונפקא מינה משום דהלכה כרבים והכי נמי אמ' בתל"ב [82] דשלח ר' אלעזר לגולה לא כשאתם שונין בבבל ר' מתיר וחכמים אוסרין אלא ר' אוסר וחכמים מתירין כלום' וצריך לחוש ולהחמיר והיינו

76) פ"ב סימן ה'. ולפנינו שם רק החלק עד ותבשיל בכזית בתוספת הלכה, שפת גרידא אינו מועיל אפילו לאפיה. ובאו"ז ח"ב סימן שמ"ז ס"ג ע"ד: ופליג אגמרא דידן בהא דאמר נוטל פת כביצה וכו'.

77) מ"ט ב' והיא משנה בפסחים פ"ג מ"ח.

78) פ"ו היו"ט ה"ג אות ד'.

79) שו"ת הרשב"א ח"א ונמצא גם בח"ג סימן רע"ד אלא ששם אינו מוכיר הירושלמי. ומן "והיינו" ואילך הוא פירוש רבינו לדברי הרשב"א.

80) וההוראה שם היא לענין שחיטה מיו"ט ראשון לשבת, והיא היא.

81) והוא פירש"י ט"ז ב' ד"ה לא עירובי חצרות, ועיין בתוכ"פ עמ' 940 ד"ה ועל האיסור לערב ושם בהע' 1, 2, 3.

82) ט"ז ב'.

מפורת חש"ם: יום טוב שחל וכו': תוס' פ"ב ה"א; בבלי ט"ז ב'. אית תניי וכו': בבלי הנ"ל.

ומחלף. אמר רבי לעזר הואיל והן תנייא מחלף צריכין אנן מיחוש. רבי ירמיה בשם רבי זעורה מאן דעבד טבאות מערב מן איתמל. אמר רבי יודן הדא דאת אמר בשלא עשה לו עירובי תבשילין אבל אם עשה לו עירובי תבשילין מותר. רבי יוסה בי רבי בון בעי ועירובי תבשילין מתירין את המחיצות. מתני׳ חל להיות אחר שבת בית שמאי אומרים מטבילין את הכל מלפני השבת ובית הלל אומרים כלים מלפני השבת ואדם בשבת. ושוין ט) שמשיקין את המים בכלי אבן לטהר׳ אבל לא מטבילין. מטבילין מגב

ט) וכ״ה הסדר בכל ספרי המשנה, בבבלי דפוס וכה״י, ובירוש׳ ד״ו נכנסה לכאן המשנה הבאה: ב״ש אומרים אין סומכין וכו׳, וזה מפריד בין הדבקים והוא טעות מוכח. מסדר הגמרא בירוש׳ מוכח שגם לפניהם היה הסדר הנכון.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

דקאמ׳ הכא דאר׳ אלעזר עצמו הואיל והן תניי כלומ׳ כיון שיש תנאים מחליפין צריכין אנן מיחוש כלומ׳ לחוש לדבריהם להחמיר: **מאן דעבד טבאות.** לאפוקי נפשיה מפלוגתא: **מערב מאתמול.** אפי׳ עירובי חצירות צריך לערב מעי״ט וכן נפסק׳ הלכה בתל״ב[82]: **הדא דאת אמר.** הא דאסרו בבריתא לערב עירובי חצירות בי״ט היינו כששכח ולא עירב עירובי תבשילין אבל עירב מעי״ט עירובי תבשילין כי היכי דשרי להכין ביום טוב כל מה שצריך הכי נמי שרי לערב בו עירובי חצירות לשבת: **ר׳ יוסי בר בון בעי.** הקשה על דברי ר׳ יודן ועירובי תבשילין כו׳ בתמיה, דהא ודאי לא שרו עירובי תבשילין אלא תיקון סעודה כגון אפיה ובישול והדומה להם כדכתב ר״ן:[83] **מתירין את המחיצות.** כלומ׳ לתקן להתיר טלטול בתוך מחיצות שאסור לטלטל דהיינו חצר: **מתני׳ חל להיות.** י״ט שהזכיר ברישא: **את הכל.** כל הצריך טבילה בין אדם בין כלים: **מלפני השבת.** דק״ל בראש השנה[84] חייב אדם לטהר עצמו ברגל דכתיב ובנבלתם לא תגעו[85] ומוקים לה ברגל הלכך יטביל מערב שבת דאסור להטביל בשבת ובי״ט משום דנר׳ כמתקן והאי טעמא נמי אסור להטביל כלים חדשים של סעודה הניקחים מהגוים וצריכין טבילה וכן כתב הרא״ש[86] ומגיד משנה[87] בשם רשב״א והמרדכי:[88] **ובה״א כו׳.** הא דנקט שבת רבותא אשמעינן לבית הלל דאפי׳ בשבת שרו באדם וכ״ש בי״ט ובגמ׳ מפ׳ טעמא: **ושוין שמשיקין את המים.** מי שיש לו מים יפין לשתות ונטמאו ממלא מהם כלי אבן ונותנן במקוה מים מלוחין עד שמשיק מים למים ונמצאו אלו זרועים ומחוברים למי המקוה ומיבטלי אגבייהו וטהרי ואין עוד טהרה במקוה לכל אוכל ומשקה אלא למים ולא בתורת טבילה אלא בתורת זריעה כדאמ׳ בפסחים בפ׳ כל שעה:[89] **אבל לא מטבילין.** בתל״ב[90] מפ׳ שאין נותנין כלי עץ טמא הצריך טבילה להשיקן בו כדי

83) פ״ב סימן תתע״ח ד״ה ת״ר.
84) ט״ז ב׳.
85) ויקרא י״א ח׳.
86) פ״ב סימן י״ב.
87) היו״ט פ״ד הי״ח.
88) פ״ב סימן תשע״ג.
89) ל״ד א׳.
90) י״ח ב׳.

מסורת הש״ס:
מאן דעבד טבאות: עיין בציון לד״ה מאן דעבד טבאות לעיל פ״א עמ׳ 112.
חל להיות וכו׳: פ״ב מ״ב. ועיין במשנה שקלים פ״ח מ״ג.
ואדם בשבת: עיין בתוס׳ פ״ב סה״ט, שבת פט״ז (ד, פי״ז) סהי״ב.
ושוין וכו׳: פ״ב מ״ג.
מטבילין וכו׳: תוס׳ פ״ב ה״ז.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

להעלות טבילה לכלי אגב השקת המים: **ומטבילין מגב לגב. בי"ט: מגב לגב ומחבורה לחבורה.** בגמ' מפ' להו ע"כ מדברי רש"י [91], ומה שפירש אבל לא מטבילין שאין נותנין בכלי עץ טמא להשיקן לאו דוקא טמא דאפי' בטהור נמי לא דהא לא התיר להשיקן אלא בכלי אבן שאינו מקבל טומאה אלא ה"ק אבל לא מטבילין כלום' אין נותנין המים בכלי שיקבל טומאה מהמים דנמצא מטביל כלי שנטמא בולד הטומאה [92], ופשטא דמתני' כמאן דאמ' לקמן בגמ' [93] דהא דקתני רישא כלים מלפני השבת דאסר טבילת כל כלים אפי' נטמאו בשבת ואפי' בולד הטומאה: [94] כתב ר"ן בחידושיו [95] מדקאמ' משיקין משמע דלא צריך שיתערבו המים הטמאים בטהורים אלא בהשקה בעלמא סגי וכן בדין דודאי מי המקוה שמשיקן בו אינן יפין דאי יפין הן לשפוך הטמאות ולשקול מנייהו ואי אמרת דצריך שיתערבו מאי מהניא ליה השקה הא מפסדי כשמתערבין אלא ודאי בהשקה בעלמא כקליפת השום סגי וטעמא משום זריעה כדפרש"י [96] דבטלי אגב מי המקוה ויצאו מתורת שאובין, וכיון שכן מצי לטבול אדם בתוך אותו כלי בעוד שהוא משיקו למקוה דהא קתני מתני' דאין מטבילין כלי אגב מימיו משום דמחזי כמתקן אבל טבילה עלתה לו והלא אין מי המקוה נכנסין לחללו מפני שהוא מלא אלא ודאי מים שבתוכו הוו ממש כמי המקוה ושרי לאטבולי בהו [97] והכי נמי תנן פ' ששי דמקואות [98] שידה תיבה ומגדל שהם נקובין כשפופרת הנוד, ודאמ' בריש מכות [99] חבית של מים שנפלה לים הגדול הטובל בתוכה לא עלתה לו טבילה טעות סופר הוא דלא גרסינן אלא של יין וה"ג רש"י [100] ור"ת [101] וריב"א [102], וכן הא דתנן [103] מקוה שיש בו מ' סאה נטל סאה ונתן סאה כשר וא"ר יוחנן ביבמות [104] עד רובו הא טפי לא, במי פירות מירי' [105] אבל במים אפי' כולה מקוה שלא נשארו מן הראשונים כשר מדין זריעה, והא דאמ' בירושלמי במס' יומא [106] ים שעשה שלמה איך טובלין בו ולאו כלי הוא ומתרץ רגלי השוורים [107] היו נקובין כמוציא רמון לאו משום דבעי לאפוקי מתורת כלי אלא לחבר המים למעין ובשפופרת הנוד הוה סגי להכשירה אלא מעשה שהיה כך היה וכדי שיכנסו מים הרבה שם עשו והכי נמי מסתברא דאי לאפוקי מתורת כלי למה הוצרכו לנקוב כל רגלי השוורים בחד הוה סגי ור' אלחנן תירץ דהתם ודאי להוציאו מתורת כלי הוא וטעמא דהתם משום דמעין הוה קטן וכל המים היו בתוך הים ועל כן הוצרכו להוציאו מתורת כלי כדי שלא יראה כטובל בתוך כלי גמור [108], ודאמ' פ"ג דמקואות [109] בור מלא מים שאובין והאמה נכנסת לתוכו ויוצאה ממנו לעולם הוא בפיסולו עד שיתחשב שלא נשתיירו מן הראשונים שלשה לוגין ותנן נמי [110] מעין שהעבירו כו' תרצו בתוספות [111] דהתם מירי כשלא היו באמה מ' סאה דאין השקתן עולה כל זמן שאין ראוי לטבול בהם דמה שאמרו [110] מעין מטהר בכל שהו דוקא

91) י"ז ב' רש"י לכל המשנה.

92) עיין בתוכ"פ סדר מועד ח"ג עמ' 271 ד"ה אין מטבילין ואילך.

93) י"ח א'.

94) עיין בתוכ"פ הנ"ל עמ' 34 ד"ה ושנטמאו בולד הטומאה.

95) עיין בפ"א הע' 265. וכל הקטע שרבינו מביא בשם הר"ן נמצא ברשב"א י"ז ב', וחלק ממנו גם בסמ"ג עשין רמ"ח, וראו"ש ב"ק פ"ז סימן ג', וח' הריטב"א מכות ד' א'.

96) י"ז ב' ד"ה ושוין.

97) ועיין בהמכתם י"ז ב'.

98) מ"ה.

99) ד' א'.

100) שם ד"ה חבית של יין.

101) ספר הישר לר"ת דפוס וויען סי' תע"ד, נ"ב ע"ד, הוצ' שלוינגר סי' תרע"א, עמ' 387.

102) שם במכות תוספות ד"ה תניא נמי הכי בסתם, אבל גם ברשב"א הנ"ל מזכיר את ר"ת וריב"א, ועיין ב"בעלי התוספות" מאת רא"א אורבך רעמ' 146. וע"ע בח' הרמב"ן, ח' הריטב"א ובית הבחירה מכות ד' א'.

103) מקואות פ"ז מ"ב.

104) פ"ב ב'.

105) ברשב"א הנ"ל, פירוש זה מובא בשם ר"ת ונמצא בספר הישר הנ"ל. וכך מפרשים רש"י, תוספות, רמב"ן ורשב"א יבמות פ"ב ב', וע"ע בח' הריטב"א וב"ה לסוגיא הנ"ל.

106) פ"ג ה"ה, מ"א ע"א.

107) וכ"ה ("השוורים") ברשב"א הנ"ל ובכל הראשונים שמציין באהצו"ל יומא עמ' 41-42 ולפנינו בטעות: הדרום. ועיין בשירי קרבן יומא י"ט א' ד"ה והיו רגלי שבדרום.

108) ועיין בתוספות פסחים ק"ט ב' ד"ה בים שעשה שלמה, בח' הרא"ה ושמ"ק למכילתין י"ז ב'.

109) מ"ג.

110) מקואות פ"ה מ"א.

111) נמצא בפירוש הר"ש למקואות פ"ה מ"ג

לגב ומחבורה לחבורה ביום טוב י). גמ׳ מתניתא בכלים גדולים אבל בכלים קטנים מערים עליהן ומטבילן. תני רבי הושעיה ממלא הוא אדם כלי טמא מן הבור ומערים עליו ומטבילו. תני נפל דליו לתוך הבו׳ נפל כלייו לתוך הבור מערי׳ עליהן ומטבילן. תרין אמורין חד אמ׳ בכלים שניטמאו באב

י) ובמשפה שבבבלי אין המלה יו״ט. ועיין במבוא עמ׳ 18.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

לכלים אבל לאדם צריך מ׳ סאה כדאמ׳ בפ׳ חומר בקדש[112] ארעא חלחולי מחלחלא ובעי מ׳ סאה במקום א׳ ואמ׳ נמי במדרש[113] מי השילוח ההולכים לאט[114] לאט בגמטריא מ׳ סאה הוו ומי השילוח הוא מעין גיחון ואמ׳ נמי בפ׳ בתרא דיומא[115] כיון שהגיע לשער בית דוד רוחצין בו זבין וזבות מכלל דמעיקרא דלא הוה ביה שיעור לא:[116] **גמ׳ מתניתא בכלים גדולים.** שאין דרך אדם למלאות בהם מים: **אבל בכלים קטנים כו׳ תני׳ רב הושעיא.** כלומ׳, כהא דתני רב הושעיא דכי היכי דלא תקשי מתני׳ אבריתא צריכין אנו לחלק כך, והכי נמי תניא בתל״ב[117] מדלין בדלי טמא והוא טהור מאליו ופרש״י[118] והא לא דמי למטביל כלי אגב מימיו דאסר במתני׳ דהתם כל עצמו לא בא אלא לטהר בין מים בין כלי הילכך מוכחא מילתא דטבילה וטעמא דטבילה אסורה משום דמחזי כמתקן כלי והאי מחזי אבל הכא אין הכל יודעין שהדלי טמא והרואה אומר לשאוב מים הללו היה צריך: **נפל דליו נפל כליו.** בכלי גדול מיירי דלא אפשר למלאו בערמה להכי קאמ׳ דמקריבו לשפת הבור כמי שרוצה לדלות בדלי למלאו עד שיפול לבור ויחשבו הרואין כי לאונסו נפל מידו ומיירי בעניין שאפשר לו להעלותו מיד להשתמש בו, ודליו כדי נסבה דהא אמרן לעיל דדולה בו והוא טהור מאליו ומה צורך לנפילה:[119] **בכלים שנטמאו [באב] הטומאה.** הוא דקאסר במתני׳ לאטבולינהו בשבת וי״ט והכי אמ׳ בתל״ב[117] כלי שנטמא באב הטומאה אין מטבילין אותו בי״ט בולד הטומאה מטבילין אותו בי״ט ופרש״י[120] כלי שנטמא באב הטומאה מעי״ט כדלעיל אין מטבילין אותו בי״ט דכיון דטמא מן התורה הוה ליה כמתקן, בולד הטומאה אין כאן תיקון דמדאוריתא טהור מעליא הוא שאין כלי טמא אלא באב הטומאה כדתניא בתורת כהנים[121] אוכל ומשקה מיטמאין באויר כלי חרש ואין כל הכלים מיטמאין מאויר כלי חרש משום דהוה ליה ולד הטומאה שמה שבתוכו אינו מיטמא מחמת השרץ אלא מחמת אויר כלי ע״כ, ולא תימא דוקא בי״ט שאחריו הוא דשרי להטביל ולד הטומאה אבל בשבת *לא כדכתבו התוס׳ בתל״ב[122] ואמרו

וברא״ש ב״ק פ״ז סימן ג׳. והשוה את דברי התוספות תמורה י״ב א׳ ד״ה אין עם פירוש הר״ש הנ״ל, ואולי זה היה שם בתוספות. וע״ע בהרא״ה הנ״ל, ובר״ש, ב״ה, ותיו״ט למקואות פ״ג מ״ג.

112) חגיגה כ״ב א׳.

113) פסיקתא דר״כ פסקא ו׳ את קרבני לחמי הוצ׳ בובר ס׳ ע״א הוצ׳ מנדלבאום ח״א עמ׳ 116, פסיקתא רבתי פט״ז הוצ׳ רמא״ש פ״ב ע״ב, ובמ״ר פי״ח אות כ״א. ועיין בתנחומא הוצ׳ ר״ש בובר ח״ב מ״ד ע״ב הע׳ קט״ז.

114) ישעיה ח׳ ו׳.

115) ע״ח א׳.

116) ועיין בראשונים שמציין באהצו״י הנ״ל.

117) י״ח א׳.

118) שם ד״ה מדלין וכן בתוספות ד״ה מדלין, ועיין בתוכ״פ סדר מועד ח״ג עמ׳ 273 ד״ה אבל ממלא ואילך.

119) ועיין בק״ע ובהירושלמי כפשוטו עמ׳ 74.

120) י״ח א׳ ד״ה כלי שנטמא ואילך.

121) פרשת שמיני פ״ט הוצ׳ ווייס נ״ד ע״ג, ועיין ברש״י הנ״ל.

122) י״ח א׳ ד״ה כלי.

מסורת הש״ס:

מתניתא — בטהרה: תרומות פ״ב ה״ג, מ״א ע״ג, שבת פ״ב ה״ז, ה׳ ע״ב — ע״ג.
תני רבי הושעיה וכו׳: תוס׳ ביצה ושבת הנ״ל; בבלי י״ח א׳.
חד אמר וכו׳: עיין בתוס׳ ביצה ושבת הנ״ל, שבת פ״ב ה״ט, בבלי הנ״ל.

הטומאה וחורנא אמ' בכלים שנטמאו בוולד הטומאה. מתיב מאן דאמ' בוולד הטומאה למאן דאמ' באב הטומאה יא) אפי' בחול יהא טעון הערב שמש. אמר ליה ברוצה לישתמש בהן חולין בטהרה יב). כל מחוייבי טבילות טובלין כדרכן בתשעה באב וביום הכיפורים. אמר ר' חנניה סגן הכהנים כדיי הוא ביתו של

יא) וכ"ה בתוספתות פ"ג ה"ג, מ"ל ע"ג למכל בשבת פ"ג ה"ז, ה' ע"ג: מתיב מאן דאמ' באב הטומאה למאן דאמ' בוולד הטומאה. והכתוב כמו במסכת נידה, עיין במקומות שמציין בגליון הס"ם כאן, בתוספ' עמ' 21, ובהירוש"פ עמ' 74.

יב. ולעניין מקור הסוגיא, עיין במצוה עמ' 35.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

דבהא ניחא הא דאמ' במתני' דאין משיקין בכלי עץ אפי' טהור דהוי ולד הטומאה שמקבל טומ' מהמים כדפרש"י לעיל [123] אלא האי אמורא ע"כ ס"ל דאפי' בשבת שרי להטביל כלי שנטמא אפי' מערב שבת בולד הטומאה דהא מייתי האי פלוגתא בירושלמי פ' שני דתרומות [124] ופ' שני דשבת [125] גבי טביל' בשבת ולא אירי התם בי"ט כלל [126], והא דאסרי להשיק בכלי עץ טהור תירצו בתוס' [127] משום דאסור לגרום טומאה לכלי בידים דדוקא כשנטמא כבר בולד הטומאה הוא דמטבילין אותו אבל לטמאותו ע"מ להטבילו אסור*: **וחד אמ' בכלים שנטמ' בולד הטומ'.** כלומ' אפי' בהני הצריכו ב"ה לאטבולינהו מלפני השבת דאסור להטבילם בשבת ואפי' בי"ט שאחריו: **אפי' יהא טעון כו'.** כלומ' כיון דאפי' בחול אי אפשר להשתמש בו אלא אחר הערב שמש אמאי אצטריך במתני' לאשמעינן דלא יטבילם אלא מלפני השבת וכי עולה על דעתך שיטביל בשבת לצורך י"ט או בי"ט לצורך חול אלא בולד הטומאה מיירי (מיירי?) דאין צריכין הערב שמש אלא מטבילן ומשתמש בהם מיד דכל טומאה דרבנן לא בעיא הערב שמש כדתנן פ' י"א [128] דמס' פרה כל הטעון ביאת מים מדברי סופרים כו': **ברוצה להשתמש בהם חולין.** פרש"י [129] דאין הערב שמש אלא לתרומה וקדשים כדתנן טבל ועלה אוכל במעשר העריב שמשו אוכל בתרומה הביא כפרתו אוכל בקדשים: **כל חייבי טבילות.** פרש"י במס' תעניות דף י"ג [130] חייבי טבילות נדה ויולדת טובלין כדרכן אע"ג דאסור להושיט אצבעו במים ואמ' התם חייבי טבילות אין כולי עלמא לא ופרש"י [131] משום דטבילה בזמנה מצוה שממהר לטהר עצמו משמע דס"ל כדכתבו התוס' כאן [132] דדוקא בימי הראשונים שהיתה טבילת נדה בזמנה אבל השתא שכל טבילות שנשותינו טובלות הויא טבילה שלא בזמנה שהן סופרות שבעה ימים מספק שהן זבות אין טובלות לא בט' באב ולא ביום הכפורים: **ח"ג בתעניות א"ר חנינא סגן הכהנים כדי הוא בית אלהינו לאבד עליו טבילה פעם אחת בשנה:** [133]

123) עמ' 141 ד"ה מגב לגב.
124) ה"ג, מ"א ע"ג.
125) ה"ז ה' ע"ב-ע"ג.
126) ועיין בתוכ"פ הנ"ל עמ' 34 ד"ה ושנטמאו בולד הטומאה, ובמקומות שמציין שם.
127) י"ח ב' ד"ה ושוין.
128) מ"ה.
129) י"ח א' ד"ה בולד הטומאה.
130) ע"א ד"ה כל חייבי טבילות.
131) שם ד"ה אלא לאו בצונן. ועיין בתוכ"פ סדר מועד ח"ד עמ' 821 ד"ה ולפיכך ואילך.
132) ביצה י"ח ב' ד"ה כל חייבי טבילות.
133) וכך הגיה בירוש' ר"א וויענגער בספרו „גבעת ירושלים" עמ' 44, ור"י ריימאנן ב„הכרמל"

מסורת הש"ס: כל מחוייבי וכו': בבלי י"ח ב', שבת קי"א א, תענית י"ג א'. ועיין תוס' כפורים פ"ד ה"ה, ירוש' ברכות פ"ג ה"ד, ו' ע"ג, יומא פ"ח ה"א, מ"ד ע"ד, תענית פ"א ה"ו, ס"ד רע"ד, בבלי יומא פ"ח א'.
אמר וכו': פסי"ר רפכ"ט; בבלי תענית הנ"ל. ועיין בתוס' כפורים הנ"ל, בבלי שבת קכ"א א'.

אלהינו שיאבדו עליו הכהנים יג) טבילה אחת. דרש רבי לוי כהדא דרבי חנניה סגן הכהנים. ואדם בשבת שכן אדם טובל לקירויו בשבת. מתניתה דלא כרבי דתני אין מטבילין כלי על גב מימיו ביום טוב ואין משיקין את המים בכלי

יג) וכך („כוהנים") מעתיקים את הירוש' ר"ח בילה י"ח ב', או"ז ח"א סי' של"ח, מ"ד ע"ג, וכ"ה בפסי"ר רפכ"ט, הוי' רמא"ש קל"ו ע"ב. אבל המאירי, בחידושיו לבילה י"ח ב', מעתיק את הירוש' בלי המלה כוהנים. בבבלי תענית י"ג א' המאמר מובא בלי המלה „כוהנים" בכל הנוסחאות (עיין בתענית הוי' מלטר) ועיין בהע' 133 לפירוש רבינו, ובהירוכ"פ עמ' 372.

ונ"ל שיש לקיים גרסת הירושלמי עם המלה „כוהנים". דברי ר' חנניא, שהיה כוהן, נאמרו לענין טבילת כוהנים בת"ב, כפי שזה מובא בפסי"ר הנ"ל (ויש גם הלכה מיוחדת בענין טבילת כוהנים ביוכ"פ בתוס' כיפורים פ"ד ה"ה, מהד' ליברמן עמ' 251), אלא שהבבלי והירוש' הסמיכו דבריו לברייתא של כל מחייבי טבילות כי טעמו שייך לגבי כל הטבילות בת"ב ולא רק לטבילה של כוהנים. ואפילו אם אין גורסים „כוהנים", נ"ל שזה מוסב רק על חלק מן הברייתא, כלומר, ת"ב ולא יוכ"פ. כנראה, נשמטה, או השמיטו ה„כוהנים", כפי שעושה זאת רבינו בירוש' כאן, משום שחשבו שדברי ר' חנניא נאמרו על „כל חייבי טבילות". המלה „שיאבדו" גם מתאימה יותר לגבי טבילת כוהנים שטבלו בכל יום עם חשיכה לאכילת תרומה אפילו לא היו טמאים כפי שהוכיחו כבר החוקרים (ר"ש אלבק בעלים לדוגמה מתלמוד בבלי עם פירוש חדש ורשא תרע"ג, הרב ח' י' עהערנרייך ב„אוצר החיים" ספר ראשון תרפ"ה עמ' ג', ר"ל גינצבורג בפירושים וחדושים בירושלמי ברכות ח"א עמ' ז, רי"נ אפשטיין במבוא לנוה"מ עמ' 1013 והע' 1 שם, ועיין בתוכ"פ ח"א עמ' 1 ד"ה זכאין"), אבל שאר חייבי טבילות נ"ל „שידחו" (ר"ש אלבק) כי יכולים להשלים הטבילה ביום אחר.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

כדי הוא. ראוי הוא: **דרש כו'.** וכן פסקו התוס'[132] וכתבו בשם רבינו יצחק עוד דבזמן הזה אין טובלין לא ביום הכפורים ולא בתשעה באב מטעם אחר מלבד הטעם שכתבנו לעיל לדעת רש"י עיין שם: **שכן אדם טובל לקריו בשבת.** ולא מחזי כמתקן דהא לא תיקנוה משום טהרת טומאת דהא תנן[134] זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע צריכין טבילה דמשום שלא יהיו מצויין אצל נשותיהם כתרנגולין תיקנוה[135] והרואה לזה טובל יאמר לקריו הוא טובל[136], ומכאן אתה למד שדעת הירושלמי דטעם איסור טבילת כלים בשבת וי"ט משום דנר' כמתקן כלי כדאמ' רבא בתל"ב[137] ופרש"י[138] ודמיא לתקנת מלאכה וגזור עלה מדרבנן דלרבא הקשו נמי בתל"ב[137] אי הכי אדם נמי והוצרכו לתת טעם להתירו אבל לרבה[139] דאמ' גזרה שמא יעבירנו ד' אמות בר"ה בשבת ולשאר אימוראים[137] שאמרו טעמים אחרים לא הוצרכו לתת טעם לאדם דלא שייך ביה לאסור טבילה כלל:[140] **מתני' דלא כר'.** משמע ליה לירושלמי דמתני' דקתני ושוין שמשיקין בשבת קמיירי דהא הזכיר בהדיא לעיל מינה מלפני השבת כו' ואדם בשבת ועלה קאי ושוין שמשיקין ולא מטבילין והיינו כרבנן ולא כרבי דתני' כו': **אין מט' בי"ט.** הא השקה שריא: **ואין משיקין בשבת.** וכ"ש דהטבלה אסירא ומתני' דשרי בשבת השקה

ש"ב מאת רש"י פין עמ' 249 מוסיף: כי מלת „הכוהנים" נשתרבבה הנה מהכתיב למעלה „סגן הכוהנים". ולבירור הנוסח, עיין בהע' יב לירושלמי.

134) ברכות פ"ג מ"ו.

135) ברכות כ"ב א'.

136) וכפירוש ר"י אנגיל ובעל אור שמח מובא בתוכ"פ עמ' 950 ד"ה ובירושלמי, עיי"ש. ובק"ע, וציון וירושלים נדחקו לפרש ע"פ הבבלי.

137) י"ח א'.

138) שם ד"ה רבא אמר.

139) י"ז ב'.

140) עיין בתוכ"פ סדר מועד ח"ג עמ' 271 ד"ה אין מטבילין ואילך.

מסורת הש"ס: מתניתא דלא כרבי: עיין בבלי י"ח ב'.
אין מטבילין וכו': תוס' פ"ב ה"ט, שבת פט"ז (ד, י"ז) הי"א; בבלי הנ"ל.

אבן לטהרן בשבת דברי רבי וחכמים אומרים מטבילים כלי על גב מימיו ביו׳ טוב ומשיקין את המים בכלי אבן בטהרה בשבת יד). לא אמ׳ אלא בשל אבן הא בשל עץ לא. כיצד מגב לגב. רצה לעשות עיסתו על גבי גיתו או גיתו על גבי עיסתו מטביל את כליו. כיצד מחבור׳ לחבורה. היה אוכל עם חבורה זו ונמלך לוכל עם חבורה אחרת טובל. מתני׳ בית שמאי אומרים מביאין שלמים ואין סומכין עליהן אבל לא עולות ובית הלל אומרי׳ מביאין שלמים ועולות וסומכין עליהן גמ׳ בית שמאי אומרים הותרה סמיכה שלא

יד) וישנן שינויי נוסחאות בברייתא זו בתוספתא, עיין בתוכ״פ סדר מועד ח״ג סעמ׳ 271-273.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

דלא כרבי: **וחכמים אומ׳ מטבי׳ בי״ט.** וכ״ש דהשקה שריא: **ומשיקין את המים בשבת.** הא הטבלה אסיר כדקתני מתני׳: **לא אמרו אלא בכלי אבן הא בשל עץ לא.** ואפי׳ טהור משום דמקבל טומאה מהמים והוי כלי שנטמא בולד הטומאה דאסור להטבילו בשבת למ״ד לעיל דמתני׳ דלעיל דקתני מט׳ את הכל מלפני השבת דאפי׳ בכלים שנטמאו בולד הטומ׳ קאמ׳ דלמאן דשרי ולד הטומ׳ מ״מ אסור לגרום טומאה לכלי בידים ולהטבילו כמו שכתבתי לעיל בשם התוספות:[141] **עיסתו ע״ג גיתו.** בתל״ב[142] גרסינן במקום עיסתו בדו[143] ופרש״י[144] הרוצה לעשות גיתו ע״ג בדו מי שהיו כליו טמאין והטבילן לדעת דריכת זתיו ונמלך לעשות גיתו עושה גיתו ע״ג טבילה זו שהטביל לשם בדו ואין צריך לחזור ולהטביל לשם גת וההיא טבילה שניה הבא להחמיר על עצמו ולהטביל קתני מתני׳ שהוא מטביל בי״ט שאין כאן תיקון כלי ואינה טבילה שהרי אינה צריכא: **עם חבורה זו.** פסחו והיה טמא או כליו טמאין וטבל לדעת כן הרשות בידו לאכול בחבורה אחרת ואין צריך לחזור ולטבול וקתני מתניתין דאם בא להחמיר ולהטביל לשם חבורה האחרת מטביל בי״ט:[145] **מתני׳ בש״א.** פרש״י[146] מביאין שלמים בי״ט לפי שיש בהם אכילת אדם: **ואין סומכי׳ עליהם.** שהסמיכה אסורה משום שבות שבכל כחו היה סומך והוה ליה משתמש בבעלי חיים ותנן אין רוכבין ע״ג בהמה בי״ט ודוקא שלמים הבאין מחמת י״ט אבל נדרים ונדבות אין קרבין בי״ט לכ״ע כדאית׳ בגמ׳[147] ולאו דלא בעו סמיכה אלא סומך עליהם מעי״ט:[148] **אבל לא עולות.** פרש״י[146] אין מביאין עולות חוץ מתמידין ומוספי׳ שהן קרבן ציבור וזמנן קבוע אבל עולת יחיד לא יביא לפי שאין בה אכילת הדיוט וכתיב יעשה לכם[149] ולא לגבוה ע״כ. **גמ׳ הותרה סמיכה שלא כדרכה.** כדמפרש ואזיל דאפשר לסמוך מאתמול דלא בעי׳ תכף

141) עמ׳ 143, סד״ה בכלים שנטמאו באב הטומאה.
142) י״ט א׳.
143) כגרסת כה״י וראשונים, עיין בדק״ס כ״ב ע״א אות צ׳.
144) י״ט א׳ ד״ה הרוצה ואילך.
145) ע״כ פירש״י, ועיין היטב בתוכ״פ עמ׳ 950 ד״ה אבל עד סוף עמוד 951.
146) י״ט א׳ למשנה.
147) י״ט א׳.
148) וכדברי הברייתא י״ט א׳, ר׳ יוסי כ׳ א׳, תוספתא חגיגה פ״ב ה״י מהד׳ ליברמן עמ׳ 384, והירושלמי כאן. ועיין בתוכ״פ עמ׳ 1300 ד״ה בית שמיי.
149) שמות י״ב, ט״ז.

מסורת הש״ס:

כיצד וכו׳: תוס׳ הנ״ל ה״ז — ה״ח; בבלי י״ט א׳.
בית שמאי וכו׳: פ״ב מ״ד, חגיגה פ״ב מ״ג.
בית שמאי — והלך לו: חגיגה פ״ב ה״ג, ע״ח ע״א.
בית שמאי אומרים הותרה וכו׳: עיין במשנה מנחות פ״ט מ״ח, תוס׳ חגיגה פ״ב רה״י, ירוש׳ ברכות פ״א ה״א, ב׳ ע״ד, בבלי כאן י״ט א׳, כ׳, א׳, ברכות מ״ב א׳, דב״ר פ״ב י׳, סדר אליהו רבה פ״כ.

כדרכה ובית הלל אומרים לא הותרה סמיכה שלא כדרכה. אי זו היא שלא כדרכה. מאתמול. אמר רבי זעורה כל עמא מודיי באשם מצורע שסמך עליו מאתמול לא יצא שלמי נדבה שסמך עליהן מאתמול יצא מה פליגין בשלמי חגיגה בית שמאי עבדין לון כשלמי נדבה בית הלל עבדין לון כאשם מצורע. אמר רבי יסי הן דאת אמר אשם מצורע שסמך עליו מאתמול לא יצא בזמנו עיבר זמנו נעשה כשלמי נדבה. אמרו בית הלל לבית שמאי מה אם בשעה שאני אוס' להדיוט הרי אני מתי' לגבוה בשעה שהוא מותר להדיוט אינו דין שנתיר לגבוה. אמרו להן בית שמאי והרי נדרים ונדבות יוכיחו שהן מותרין להדיוט ואסורין לגבוה. אמרו להן בית הלל לא אם אמרתם בנדרים

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

לסמיכה שחיט' כב"ה דס"ל לירושלמי דבהא פליגי כמ"ד הכי בתל"ב[150], והא דאמרינן בעלמא אין שבות במקדש דוקא כשלא היה אפשר מעי"ט כדאי' בפסחים פ' אלו עוברין[151] ובפ' בתרא דעירובין:[152] **כל עמא מודו.** אפי' ב"ש דמתירין סמיכה מאתמול מודים באשם מצורע שסמך עליו מאתמול מיום שביעי שמגלח שערו וטובל ומכבס בגדיו אם סמך על האשם שדינו להביאו בשמיני לא יצא כיון דבשביעי לא חזי להביאו: **שלמי נדבה.** לאו דוקא אלא כלומ' נדרים ונדבות עולות או שלמים שמביאם בשאר ימות השנה: **מאתמול.** יום א' קודם הבאתן: **יצא.** דהא אז היה יכול להביאן: **ב"ש עבדי לון כשלמי נדבה.** כדאמרו ב"ש לקמן דחגיגה נמי דמיא לנדרים ונדבות שהרי גם היא אין זמנה קבוע דאם לא חג בראשון חוגג בשני דאית לה תשלומי' כל שבעה הילכך אע"ג דמעי"ט אין ימול להביאה מ"מ אין סומכין עליה בי"ט כיון [דאין] זמנו קבוע ביום טוב דוקא וה"ה לשלמי שמחה ועולת ראיה דגם הם זמנן בי"ט ויש להם תשלומין כל שבעה כדכתב רמב"ם פ' ראשון מהלכות חגיגה:[153] **ב"ח עבדי לי כאשם מצורע.** דמצות שלשתן עיקרה בראשון אלא דאם לא הביאן בראשון אית להו תשלומין כל שבעה כדאמרי ב"ה לקמן:[154] **א"ר יוסי חן כן'.** זו שאמרת: **בזמנו.** שזמנו בשמיני וסמך מאתמול שלו שהוא שביעי: **עבר זמנו.** מתשיעי והלאה נעשה כשלמי נדבה ששוב אין לו זמן קבוע כלל:[155] **שאני אוסר לחדיוט.** פרש"י[156] שבת שאסור לעשות להדיוט כלום: **מותר לגבוה.** תמידין ומוספין: **מקום שמותר להדיוט.** י"ט דכתיב הוא לבדו יעשה לכם[149] כל צד צרכי אכילה: **אינו דין שמותר לגבוה.** כל צרכי אכילת מזבח ואפי' עולת ראיה: **נדרים ונדבות יוכיחו.** שי"ט מקום המותר להדיוט הוא ואתם מודים לנו

150) עיין בהע' 148.

151) ס"ח ב'. ועיין ברש"י ד"ה הא והא ביד.

152) ק"ג א', עי"ש ברש"י ד"ה דומיא דהרכיבו. וגם הטעם של שבות מקדש במדיגה אינו דוחה, עי"ש ברש"י ד"ה אלא אמר רב יוסף, שיך לכאן. בירושלמי עירובין פ"י ה"א, כ"ו ע"ג, פסחים פ"ה ה"ח, ל"ב ע"ג: לא כל שבות התירו במקדש. ועיין בתוספות שבת קכ"ג ב' ד"ה לא.

153) ה"ד.

154) ועיין בתוכ"פ עמ' 1201 הע' 43.

155) וקרוב לפירוש רבינו, מן אמר רב זעירא וכו', פירש בנוע"י חגיגה פ"ב ה"ג, בהגהות יפה עינים לביצה כ' א', באור שמח פ"ב מה' חגיגה ה"י, ובשעתוא"י עמ' 284. ועיין בתוכ"פ עמ' 1301 ד"ה וביתר ביאור.

156) כ' ב' ד"ה מקום שאסור להדיוט ואילך.

מסורת הש"ס: עבדין וכו': עיין פסחים פ"ה ה"ב, ל"א ע"ד.
אמרו בית הלל וכו': תוס' הנ"ל; בבלי כ' ב'.

ונדבות שאין זמנן קבוע תאמרו בחגיגה שזמנה קבוע. אמרו להן בית שמאי חגיגה אין זמנה קבוע שאם לא חג בראשון חוגג בשני לא חג בשני חוגג בשלישי טו). אמרו להן בית הלל חגיגה זמנה קבוע שאם לא חג ברגל אינו יכול לחוג אחר הרגל. אמרו להן ב"ש והלא כבר נאמר אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם. אמרו להן בית הלל משם ראייה לכם אינו נעשה אבל נעשה הוא לגבוה טז). אבא שאול אומרו טעם אחר מה אם בשעה שכירתך סתומה כירת רבך פתוחה בשעה שכירתך פתוח' אינו דין שתהא כירת רבך פתוחה. ד"א אינו דין שיהא שולחנך מלא ושולחן קונך ריקם. אמר רבי יוסי בי רבי בון רבי שמעון בן לקיש הוה עבר קומי סדרא ושמע

טו) ובתוספתא חגיגה פ"ב ה"י, מהד' ליברמן עמ' 385: שמי שלא חג ביום טוב הראשון של חג חוגג את כל הרגל ויום טוב האחרון של חג. וכ"ה גם בבבלי ביצה כ' ב', ועיין בתוכ"פ עמ' 1302 ד"ה ויום טוב האחרון של חג.

טז) ובבבלי הנ"ל: אמרו להם ב"ש והלא כבר נאמר לכם ולא לגבוה אמרו להם ב"ה והלא כבר נאמר לה' כל דלה' אם כן מה תלמוד לומר לכם לכם ולא לכותים לכם ולא לכלבים, ועיין בתורה שלמה בא חי"א עמ' 150 הע' שס"א, (צויין כבר בתוכ"פ הנ"ל).

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

שאסורין להקריב והן צרכי גבוה: **תאמרו בחגיגה.** ובתל"ב[157] אמ' תאמרו בעולת ראיה וה"ה לשלמי שמחה דדין שלשתן שוה:[158] **חגיגה זמנה קבוע.** כלומ' אף זו נקראת זמנה קבוע כדפרש"י[159] דיש לחוש שמא יפשע או יאנס בשאר ימי המועד ולא יביא והוא הדין ראיה ושמחה: **לכם אינו נעשה כו'.** דסרס המקרא ודורשהו מכח קל וחומר דלעיל דכתיב כל מלאכה לא יעשה בהם לכם אך אשר יאכל לכל נפש: **אומרו טעם אחר.** כלומר אומר מלאכה לא יעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם[149] והוי כאלו כתיב כל הקל וחומר דלעיל בלשון אחר והכי אמר בתל"ב[157] אבא שאול אומרה בלשון אחרת: **כירה.** יש לה בית קיבול לקבל שתי קדרות ושייך למימר בה סתומה ופתוחה, ולדעת הירושלמי אין חילוק דין בין אבא שאול [לת"ק] אלא לפי שחייב אדם לומ' בלשון רבו אמרה בלשון ששמעה מדלא אמר דפליגי ואבא שאול נמי הוה מסיים נדרים ונדבות יוכיחו שכירתך פתוחה וכירת רבך סתומה כלומר שכירתך ממש שאין בו חלק גבוה פתוחה וכירת רבך דהיינו נדרים ונדבות דאית בהו חלק גבוה ועולות שכולן לגבוה סתומה:[160] **קומי סדרא.** בית הועד של מלמדי תינוקות:

157) כ' ב'.
158) ועיין בשעתוא"י ובתוכ"פ הנ"ל ד"ה תאמרו.
159) שם ד"ה אף זו וכו'. ועיין בתוכ"פ הנ"ל ד"ה אף חגיגה.

160) ובבבלי הנ"ל אומרים שיש מחלוקת בין אבא שאול ות"ק. לדעת אבא שאול ב"ה סוברים שגם נדרים ונדבות קרבים ביו"ט. ועיין בתוכ"פ הנ"ל עמ' 1302 ד"ה אבא שאול ואילך.

מסורת הש"ס:

שאם לא וכו': משנה חגיגה פ"א מ"ו; תו"כ אמור פי"ז ה"ב (ועיי"ש ספט"ו), תוס' ובבלי הנ"ל; בבלי חגיגה י"ז א', ר"ה ד' ב', יומא ג' א', מגילה ה' א', במ"ר פ"ט ו'. ועיין ספרי ראה פ' קמ"ב, מכילתא בא ספ"ג.
אך אשר וכו': שמות י"ב, ט"ז.
אבא שאול וכו': תוס' הנ"ל; מכדרשב"י בא עמ' 21; בבלי כ' ב'. ועיין פסחים מ"ז א'.

קלהון קראיי ההן פסוקא ויזבחו ליי׳ זבחים ויעלו עולות ליי׳ למחרת היום ההוא אמר מאן דמפסק לה כב״ש מאן דקרי כולה כב״ה. ניחא עולות למחרת היום ושלמי׳ למחרת היום ואין שלמים באין כבית שמאי. אמר רבי יוסי בי רבי בון דוד מת בעצרת והיו כל ישראל אוננין והקריבו למחר. מעשה בהלל הזקן שהביא עולתו לעזרה וסמך יז) עליה וחברו עליו תלמידי שמי התחיל מכשכש בזנבה אמר לון ראו נקיבה היא ושלמים הבאתיה והפליגן בדברים והלכו להן. לאחר ימים גברה ידן של ב״ש ובקשו לקבוע הלכה כדבריהן והיה שם בבא בן ביטיי מתלמידי בית שמאי יודע שהלכה כבית הלל. פעם אחת נכנס לעזרה ומצא אותה שוממת אמר ישמו בתיהן של אילו שהשימו בית אלהינו. מה עשה שלח והביא שלשת אלפים צאן מצאן קדר וביקרן ממומין והעמידן בהר הבית יח). אמ׳ להן שמעוני אחיי בית ישרא׳ כל מי שהוא רוצה יביא עולות יביא ויסמוך יביא שלמים יביא

יז) וכ״ה בתוספתא הכ״ל הי״א, הי״ב, ובבבלי: לסמוך. ועיין בת׳ הרשב״א לסוגיין ובתוכ״פ עמ׳ 1304 ד״ה שסמך על העולה.

יח) ובתוס׳ הכ״ל, וכעין זה גם בבבלי: הלך והביא את כל כאן קידר והעמידן בעזרה. ועיין ברשב״א הכ״ל, ובתוכ״פ עמ׳ 1303 ד״ה הלך והביא.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

ההן פסוקה. זה הפסוק והוא בספר דברי הימי׳: [161] **מאן דמפסיק לה כבית שמאי.** שקורא ויזבחו לה׳ זבחים ונותן אתנח בתיבת זבחים או זקף קטון דמשמע דזבחים דהיינו שלמי חגיגה ושלמי שמחה הקריבו ביום טוב של עצרת אבל עולת ראיה שחייב כל איש להביא ברגל לא הביאוה אלא למחרתו שהוא חול שגם עצרת יש לה תשלומין כל שבעה כדאית׳ במס׳ חגיגה [162] ולא הביאוה בי״ט לפי שאי׳ בה צד אוכל נפש אדם: **מאן דקרי כולה כב״ה.** כדמפרש לה תלמודא ואזיל דרך קושיא ותירוץ: **ניחא עולות.** כלומ׳ היכי קאמ׳ דאתא כב״ה אפי׳ כב״ש לא אתיא וכ״ש כב״ה לא אתיא דלב״ש ניחא עולות דלא הקריבו משום דלא הוו אוכל נפש אבל שלמי שמחה ושלמי חגיגה אמאי לא הקריבו בי״ט ומשני: **א״ר יוסי בר בון דוד מת בעצרת כו׳.** והיינו דאתיא כב״ה ולא כב״ש דלב״ש כל שאר שנים נמי עולות למחרת היו מקריבין ולא היה חידוש עתה אלא בשלמים שבשאר שנים היו מקריבין אותן בי״ט והיום משום אנינות לא הקריבו למחרת ולא היה לכתוב לומר אלא החידוש ויזבחו זבחים לה׳ למחרת היום ההוא אבל לב״ה ניחא דזבחים ועולות שדרכן להקריבן תמיד ביום טוב אז מפני אנינותם הניחום למחר: **כשכש להם בזנבה.** כדי להטעותן שיהיו סבורים שהיא נקבה שאין עולה נקבה: **ושלמים הבאתיה.** מרוב ענותנותו של הלל היה משנה מפני השלום: **א״ר יצחק כו׳.** מן המעשה

161) א׳ כ״ט כ״א.

162) חגיגה פ״א מ״ו.

מסורת הש״ס:

ויזבחו ליי׳ וכו׳: דה״א כ״ט, כ״א.
דוד מת בעצרת: רות רבה פ״ג ב׳, קהלת רבה פ״ה, יל״ש תהלים תשל״ה.
מעשה וכו׳: תוס׳ חגיגה פ״ב הי״א; בבלי כ׳ א׳. ועיין בבלי פסחים ס״ו ב׳, נדרים ט׳ ב׳.

ויסמוך יט). באותה השעה נקבעה הלכה כבית הלל ולא אמר אדם דבר. אמר רבי יצחק בר לעזר הדא אמרה בשירותא בעייא מולייי סמא דקיסא מיניה וביה כל גומרא דלא כוויה בשעתה לא כוויה. שוב מעשה באחד מתלמידי הלל שהביא עולתו לעזרה וסמך יז) עליה וראהו אחד מתלמידי שמי אמר ליה מה זו סמיכה אמר ליה מה זה שתיקה שיתקו בנזיפה והלך לו *יט). מתני' בית שמאי אומרים לא יחם אדם חמין לרגליו אלא אם כן היו ראויין לשתייה

יט) וכ"ה בערך נתוספתא הכ"ל ובנגלי: כל מי שרוצה לסמוך ידו ויסמוך. ולא נזכר כלל הנשת עולות. עיין מה שכתב רז"ף M.G.W.J. כרך ח' עמ' 75, ונתוכ"פ הכ"ל ד"ה גולו ורלו, וסס עמ' 1304 ד"ה כל מי. *יט) ולעניין מקור הסוגיא עי' נמנוח עמ' 35.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

הזה אנו למדים שלשה דברים, הראשונה דלעולם בתחילה יתגבר אדם ולא יניח בר פלוגתיה שיחזק ויתגבר עליו שאלו הלל לא הראה חלישות חיל כשחברו עליו תלמידי שמאי והיה מדבר גדולות כנגדם לא היו אחר מות הלל גוברין של בית שמאי: [168] **בשירותא.** בתחילה: **מוליי.** פירש בערוך [164] הא דאמ' בפ' המקבל ממולאי אמריתו מילי ממולייתא זה נאמר על אדם גדול מדבר גדולות ועוד פי' לשון כריתה כמו כי אמילם משום שאתם מבית עלי שהם חתוכי שנים תאמרו דבורים חתוכים שאין להם ראש ואין להם טעם והכא נמי אפשר לפרש כך שתחילה כשענפי האילן קטנים צריך לכורתם שכשיגדלו ויתקשו צריך טורח גדול: **השנית סמא דקמא מיניה וביה.** כריתת האילן צריך שיהיה מיניה וביה כלומ' בעץ שכמותו לא בברזל לבד כי הא דאמרי' שהיו ארזים מפוארים רבים ונחמדים ששים ומשוררים והנה ראו אורחת ישמעאלים וגמליהם נושאים קרדומות לחטוב עצים התחילו פוחדים ורועדים לא יעלה הכורת עליהם ויען א' מהם ויאמר אם אין משלנו עמהם לא נירא מהם שאם אין לקרדום בית יד של עץ לא יוכלו לכרות בו העצים [165] והכא נמי אלו לא היה בבא בן בוטא שהוא משל ב"ש נגדם לנצחם לא היו כל בית הלל יכולין לנצח לבי"ש [163], עצי עולה [166] תרגום ירושלמי קיסי והכא לשון עץ השדה הוא לפי ענין מקומו, איש עור [167] תרגום ירושלמי גבר סמי ובתל"ב [168] איסמיה כלומר אסירנה ואכרתנה ממשנתי: **השלישית כל גומרא בו'.** כל גחלת שכשאדם נוגע בה תחילה לא נכוה כלומ' שסבל הצער ושתק שוב אינו נכוה ממנה דהכי נמי כיון שנכוו ב"ש בשעה זו ושתקו ונקבעה הלכה כב"ה שוב לא גברה ידן של ב"ש אחר כך: **מתני' בש"א לא יחם אדם חמין.**

163) והשוה עם פירוש המכתם והמאירי לירושלמי זה ביצה כ' א', ועיין בשי"ק ד"ה הדא.
164) ע' מל עה"ש ח"ה וקמ"ב ע"א.
165) הסיפור הוא הרחבה לדברי ר' יוחנן בסנהדרין ל"ט ב': היינו דאמרי אינשי מיניה וביה אבא ניזיל ביה נרגא. ובתד"א (פכ"ט) פכ"ז הוצ' רמא"ש עמ' 143: שאין האילן נעקר אלא בבן מינו. ועיין בב"ר ספ"ה ובבית המדרש של יעללינעק ח"ו עמ' 19 מעשה עשרה הרוגי מלכות. וע"ע ב"אגדות היהודים" (באנגלית) מאת ר"ל גינצבורג ח"א רעמ' 19 ושם ח"ה הע' 74.
166) ת"י לבראשית כ"ב ג', ו'.
167) ת"י לויקרא כ"א י"ח.
168) יבמות מ' א', ב"ק צ"א ב', ב"מ כ"ז א' ועי"ש ברש"י, ועוד.

מסורת הש"ס: אמר רבי יצחק וכו': מע"ש פ"ה ה"ה, נ"ו רע"ג. שוב מעשה וכו': תוס' ובבלי הנ"ל. בית שמאי וכו': משנה פ"ב מ"ה. ועיין משנה שבת פ"ג מ"ד, מכדרשב"י עמ' 21, מה"ג בא עמ' קצ"ח, בבלי שבת ל"ט ב'.

ובית הלל מתירין. ועושה מדורה ומתחמם כנגדה גמ׳ פתר לה תרין פתרין. על דעתון דבית שמאי והוא ששותה מהן על דעתון דבית הלל והן שיהו ראוין לשתייה ועושה מדורה ומתחמם כנגדה דברי הכל והוא שיהא קומקום כנגד המדורה. פתר לה פתר אוחרן. על דעתהון דבית שמאי והוא שיהא קומקום כנגד המדורה על דעתון דבית הלל אפילו אין הקומקום כנגד המדורה כ). חמין שהוחמו ביום טוב כא) וכן המים שהוחמו מערב שבת לשבת

כ) וגירסא מתוקנת היתה לפני הרשב״א כ״א ב׳: פתר לן פתר אוחרן על דעתיה דב״ש והן שראויין לשתייה. על דעתיה דב״ה, ואפילו אין ראויין לשתייה על דעתהון דב״ש והוא שיהא קומקום כנגד המדורה. על דעתון דב״ה אפילו אין הקומקום כנגד המדורה. וכ״ה הגירסא גם לפני ראשונים אחרים, עיין בתוכ״פ עמ׳ 952 הע׳ 22. וע״ע בהע׳ 174 לפירוש רבינו.

כא) וכ״ה („ביום טוב״) במקבילה שבת פ״ג ה״ג, ו׳ ע״א ובשרי״ר שם עמ׳ 76. אולם, כפי שכויין כבר באהכו״י עמ׳ 22 ובתוכ״פ עמ׳ 953 ד״ה ובירושלמי, משמע מן הראבי״ה ח״ב סי׳ תשנ״ו עמ׳ 458 שלפניו היתה הגרסא במסכת שבת: חמין שהוחמו מערב יו״ט. ועיין בהערת המו״ל שם, ובתוכ״פ הנ״ל.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

לרחוץ רגליו, אוכל נפש התיר הכתוב ולא להבעיר אור בשביל רחיצה: **מדורה.** הסק גדול: **גמ׳ פתר לה תרין פתרין.** כלומ׳ יש שני חכמים מפרשים משנה זו כל א׳ פירוש א׳, המפרש הא׳ קשיא ליה פשטא דמתני׳ דשרו ב״ש להחם חמין לרגליו בראוין לשתיה כדהקשו בתוספות[169] דהיכי שרו והא ב״ש לית להו מתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך הילכך דוחק הלשון ואומ׳ שלא התירו אלא בשתה מהן דוקא וכן תירצו בתוספות בשם זה הירושלמי דמיירי ששותה מהם ומרבה לרחוץ רגליו וכן כתב ריטב״א[170] דהיינו כדתניא לעיל[171] דמחמם נחתום חבית של מים אע״פ שאינו צריך אלא קיתון א׳ הכא נמי קיתון לשתיה והנשאר לרחוץ רגליו: **על דעתין דב״ה כו׳.** דאע״ג דסברי דאמרינן מתוך דוקא דאיכא קצת צורך כדכתיבנא לעיל[172] גבי הוצאה וכיון דראוין לשתות אם ירצה דמי לאיכא צורך קצת ושרי, ולהנך דאמ׳ דאפי׳ גבי הוצאה לא התירו ב״ה מטעם מתוך אלא משום דהוצאה לא נאסרה בי״ט צריך לומ׳ דהכא כיון דראויין לשתיה אוכל נפש גמור חשבינן ליה:[173] **מדורה ומתחמם כנגדה דברי הכל.** כלומ׳ לפי פירוש זה סיפא דברי הכל היא ובתנאי שיהא קומקום נגד המדורה לחמם המים לב״ש לשתות נמי מהם ולב״ה בראוין לשתות אבל בלא קומקום לכ״ע אסיר כיון דליכא צורך אוכל נפש כלל: **פתר לה פתר אוחרן.** המפרש האחד מוקי מתני׳ כפשטה דאע״ג דב״ש לית להו מתוך כיון דראוין לשתיה הן ואי בעי שתי כמאן דשתה מנייהו דמי ולב״ה אפי׳ אינן ראוין לשתיה כיון דמתהני מהן ברחיצת רגליו שרי משום מתוך[174], ולפירוש זה סיפא לאו לדברי הכל בעי׳ שיהא קומקום נגד המדורה אלא דוקא לב״ש דלא שרי אלא משום דמאותו קומקום

169) כ״א ב׳ ד״ה לא.

170) מובא בשמו גם בשמ״ק ונמצא גם ברשב״א כ״א ב׳ ועיין לעיל פ״א הע׳ 174.

171) י״ז א׳. ועיין ברשב״א הנ״ל, הרא״ה, והמכתם כ״א ב׳.

172) עמ׳ 22 ד״ה וב״ה מתירין.

173) עיין בתוכ״פ עמ׳ 952 סוף הע׳ 22, ובתו״ש בא י״ב כרך י״א עמ׳ קנ״א הע׳ שס״ג.

174) ופירוש רבינו מתאים לגרסת הראשונים, עיין בהע׳ כ לירושלמי. ויתכן שרבינו הכיר גרסתם, אע״פ שדרכו להודיע אם מצא גרסא אחרת בספרים ישנים או בראשונים. והמפרשים האחרונים, התקשו בפירוש הדברים מפני שגרסתנו לקתה בחסרון. ועיין ברידב״ז שם.

מסורת הש״ס: חמין — להם: שבת פ״ג ה״ג, ו׳ ע״א.

רב ושמואל חד אמר מרחיץ בהן פניו ידיו ורגליו וחורנה אמר מרחיץ בהן גופו איברים איברי. ולא ידעין מאן אמר דא ומאן אמר דא מן מה דתני שמואל מרחיץ בהם פניו ידיו ורגליו הוי רב דו אמר מרחיץ בהן גופו איברים איברי. חד פילוסופוס שאל לבר קפרא אבלט שאל ללוי סריסא מותר לשתות ואסור לרחוץ. אמר ליה אם תראה סריס מתחבק עם אשתך שמא אינו רע לך. אמר ליה אין. אמר ליה ומכי כב) הוא לך כלום. אמר ליה שלא תתפרץ. אמר ליה והכא שלא יתפרצו. כיון שיצא אמרו לו תלמידיו ר' לזה דחיתה בקנ' לנו מה את משיב. אמ' להן והלא כבר נאמר אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם כג). מתני' שלשה דברים ר"ג מחמיר כדברי

כב) ולפירוש המלה „מכי" עיין בהירוכ"פ עמ' 84.

כג) ולעניין מקור הסוגיא, עיין במבוא עמ' 36.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

יכול לשתות אבל לב"ה כיון דמתהני בחימום נגד המדורה שרי משום מתוך: **פניו ידיו ורגליו.** אבל לא כל גופו אפי' אבר אבר: **מן מה דתני.** דמסתמא כיון דהיה שונה בברייתא שלו כך הכי ס"ל ואפסיקא הלכתא פ' כירה [175] כשמואל, ולרחוץ בי"ט במים חמין שהוחמו מעי"ט רי"ף [176] ורמב"ם [177] ורמב"ן [178] התירו לרחוץ בהם כל גופו בבת אחת והרא"ש [179] והטור [180] אסרו: [181] **פרימא.** שאתם מחשיבין י"ט כשבת שאתם אוסרין לעשות הבערה לרחוץ כל גופו במים ואתם מתירין לעשות הבערה בו לשתיה כל הצורך נמצא י"ט כסריס שדומה לאיש ואינו איש: [182] **א"ל כו'.** לפי שאמר לו הפילוסוף לשון סריס השיבו כלשונו: **שלא תתפרץ.** ותלמוד לזנות עם אחרים: **אמ' והכא שלא יתפרצו.** אע"ג דשרי חכמים אסרו כדי שלא יבוא לעשות מלאכה אחרת שאינה הנאת הגוף כלל: **לאלו דחית בקנה.** דודאי אין זו תשובה דליכא למיגזר שיעשו מלאכה אחרת דלית בה הנאת הגוף כלל: **אשר יאכל לכל נפש.** ופירשו בתוספות כאן [183] ובפ' כירה [184] וכן הרא"ש בשם ריב"א [185] דיליף מהאי קרא דאסור לעשות הבערה לחמם לרחיצת כל הגוף דלכל נפש דבר השוה לכל נפש בעי' וזה אינו ראוי אלא לבני אדם מעונגים שהרחיצה אינה אלא להתענג הלכך אסירה מהאי טעמא כמו מוגמר שאסרו מהאי טעמא בפ"ק דכתובות [186] אבל ידיו ורגליו שוה לכל נפש [187], וכן שרי בי"ט מדאוריתא לעשות מדורה להזיע דאין זה לתענוג אלא לבריאות ושוה לכל נפש הוא אלא שחכמים גזרו על הזיעה.

175) שבת מ' א'.
176) פ"ב סוף סימן תתפ"ג.
177) בפיה"מ כאן, ובהיו"ט פ"א הט"ז.
178) בחידושיו לשבת ל"ט ב' ד"ה ואצ"ל, ועיין גם בח' הרשב"א שם.
179) פ"ב סימן ט"ו.
180) טאו"ת ה' יו"ט סימן תקי"א.
181) וע"ע בראשונים שמציין ר"א אפטוביצר בראבי"ה ח"ב סימן תשנ"ו עמ' 457, והאריך בזה מו"ר בתוכ"פ הנ"ל ד"ה אין משתטפין וכבר ציין שם לתו"ש הנ"ל עמ' קמ"ה הע' שמ"ח. ועכשיו עיין גם ב„ערוגת הבושם" ח"ג עמ' 181 ואילך.
182) והק"ע כאן ופ"מ בשבת מפרשים שסריסא היה שמו של לוי. ועיין במבוא עמ' 41.
183) כ"א ב' ד"ה לא.
184) שבת ל"ט ב' ד"ה וב"ה.
185) שבת פ"ג סימן ז'.
186) ז' א'.
187) ועיין בתו"ש הנ"ל, שמפרש הלימוד מן הפסוק אחרת.

מסורת הש"ס: רב ושמואל: בבלי שבת מ' א'. ועיין בתוס' כאן פ"ב ה"י. אך אשר וכו': שמות י"ב, ט"ז. שלשה וכו': משנה פ"ב מ"ו, עדיות פ"ג מ"י.

בית שמאי אין טומנין את החמין מיום טוב לשבת ואין זוקפין את המנורה ביום טוב ואין אופין פיתן גריצות אלא רקיקין. אמר ר״ג מימיהן של בית אבא לא היו אופין פיתן גריצות אלא רקיקין. אמרו לו מה נעשה לבית אביך שהיו מחמירין על עצמן ומקילין על כל ישר׳ להיות אופין פיתן גריצות וחרי. גמ׳ אבא בר רב חונה אמר הדא דתימר בשלא עשה לו עירובי תבשילין אבל אם עשה לו עירובי תבשילין מותר. מה בין תבשיל ומה בין חמין. תבשיל דרכו לוכל ממנו חמין אין דרכו לשתות מהן. ואין זוקפין את המנורה ביום טוב:

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

וכתב ר״ן פ׳ כירה[188] כיון דבי״ט אסור מדאוריתא לתוס׳ אפי׳ הוחמו מע״ט אסור לרחוץ בהם כל גופו דגזרינן ע״ט אטו י״ט כדגזרו ע״ש אטו שבת ורי״ף שהתיר צריך לומר דלהחם בי״ט עצמו לרחוץ כל הגוף לא אסיר אלא מדרבנן ע״כ, א״כ לדעת הרי״ף צ״ל דהכא ה״פ לאלו דחית בקנה שלא הבאת סמך מן התורה והביא להם סמך בעלמא אבל ודאי לא אסיר אלא מדרבנן: **מתני׳ שלשה דברים כו׳.** מפ׳ טעמא בגמ׳: **אין זוקפין.** משמע אם נפלה מנורה של מתכת אין זוקפין ומושיבין אותה: **פתין גריצין.** ככרות עבין[189] תרגום חלות גריצן:[190] **גמ׳ אבא בר רב הונא אמ׳ כו׳.** בתל״ב[191] פריך היכי דמי אי דאנח עירובי תבשילין מ״ט דב״ש אי דלא אנח עירובי תבשילין מ״ט דב״ה ומשני רב הונא לעולם שלא הניח ומשום כדי חייו שרו ליה רבנן לעשות בצמצום כל הצורך פת א׳ קדרה א׳ דג קטן נר א׳ וכדאמ׳ במי לעיל בירוש׳[192], ומדלא אפליגו אלא בחמין משמע הא שאר מילי שרו ב״ש משום כדי חייו וחמין אסרו לחמם בי״ט ולהטמינן לשבת דאין דרכו לשתות מהם אלא לרחוץ רגליו ולא חשיב חייו לב״ש וב״ה שרו אף בחמין[193] ומהכא למד רב הונא הא דאמ׳ לעיל בירושלמי[194] מחמם לו חמין, ונר׳ דהכא נמי רב הונא אמ׳ גרסינן ולא אבא בר רב הונא ואף אי גרסינן הכי איכא למימר דתל״ב שמעה בשם רב הונא ובירושלמי שמעה בשם בנו והיא היא כדפרישית, וי״מ דהא דירושלמי אוקמתא אחרת היא בשם בנו של רב הונא והיא אוקמתא דאוקי אביי בתל״ב[194] דמתני׳ כגון שערב לזו ולא עירב לזו וחבניה היא אליבא דב״ש דאמ׳ אין אופין אא״כ עירב בפת ואין מבשלין אלא א״כ עירב בתבשיל ואין טומנין אא״כ היו לו חמין טמונין מע״ט וב״ה פליגי בחמין אב״ש דס״ל דחמין בכלל תבשיל הם דמה לי מים מבושלים מה לי מאכל מבושל והיינו דקאמ׳ הכא בשלא עשה לו עירובי תבשילין לו דייקא כלומ׳ לעניין חמין אבל לתבשיל ולפת עירב ופריק לב״ש מה בין חמין ומה בין תבשיל ומשני כיון דאין דרכו לשתות מהם אע״ג דראוין לשתיה לאו בכלל תבשיל הן לב״ש, וליתא להאי פירושא חדא דלו לשון יחיד הוא וחמין לשון רבים דהיינו מים חמין ובכל התלמוד מוכיחין בלשון רבים כהא דחבניה שהבאתי חמין טמונין ועוד דהא לעיל[195] גבי הא דאסר לערב עירובי תחומין מ״ט לשבת אמ׳ כי האי לשבא כשלא עשה לו עירובי תבשילין כו׳ והתם על כרחך היינו שלא עירב כלל דהכא שייך לומר עירב לזה תבשיל לתבשיל ולא עירב לזה (לזה)

188) סימן של״ו ד״ה איתמר.
189) עד כאן מפירש״י למשנה, כ״א ב׳.
190) ויקרא ב ״ד׳ ועוד.
191) כ״א ב׳.
192) עמ׳ 135 (פ״ב ה״א).
193) חידוש רבינו, שב״ש חולקים רק בחמין, לא מצאתי בראשונים.
194) כ״ב א׳.
195) עמ׳ 140 (פ״ב סה״א).

מסורת חש״ם: ואין זוקפין וכו׳: משנה הנ״ל; תוס׳ פ״ב הט״ז. ועיין בתוס׳ שבת פי״ב (ד, פי״ג) הי״ד, ירוש׳ שם פי״ב ה״א, י״ג ע״ג, בבלי שם מ״ז א׳.
אבא בר רב הונא וכו׳: עיין בבלי כ״א ב׳.
חמין אין דרכו וכו׳: עיין בבלי כ״ב א׳.

הדא דאת אמר במנורה של פרקים אבל במנורה שאינה של פרקים לא בדא. כהדא תלמידוי דר' יוסי הוון יתיבין נפלת מנרתא קומיהון והוה כל חד וחד שמיט גרמיה ועבד. אין אופין פיתן גריצות אלא רקיקין מתוך שאת מייגעו אף הוא אינו אופה אלא צורכו. רבי אחא שמע לה מן הדא ומה חרי האף הגדול

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

שלא טמן חמין מע"ט כדפרש"י [196] אבל התם לא שייך כלל: [197] **הדא כו'.** קשיא ליה כדאקשי בתל"ב [198] מאי קא עביד, להכי מוקי לה במנורה של חוליות וכשנפלה נפלה חוליותיה ואסרי ב"ש להחזירן משום דמחזי כבונה דיש בנין בכלים ובונה חייב בכל שהוא חטאת וב"ה מתירין לכתחילה להחזירה דסברי דאין בנין בכלים דאין חייב בכלים אלא כשעשה בהם מלאכה גמורה כגון ממחק או מחתך או אורג או תופר שהם אבות מלאכות אבל חזרת חוליות שאין בהן אלא בנין לא אסרינן בכלים שאין בנין אלא בבתים כך פרש"י [198] ור"ן [199], וכתבו התוס' [200] וריטב"א [201] דדוקא כשהחוליות מחוברין ואינן מפורקין לגמרי ופעמים מטין אותן ופעמים זוקפין אותן אבל מפורקין לגמרי הא אמ' בסוף פ' כירה [202] מנורה של חוליות אפי' לטלטלה אסור שמא תפול ותתפרק ויבא להחזירה ונמצא עושה כלי, אי נמי אפי' במפורקין חוליותיה ממנה לגמרי נמי מיירי הכא וכגון שאינה מהודקת יפה כשמחזירין אותה אלא רפויה דהא אמ' התם דברפוי אפי' להחזיר שרי: [203] **כהדא תלמידוי דר' יוסי כו'.** ונשמטו וברחו שי"ט היה והיו יראים שמא יבא ר' יוסי שם בבית המדרש שבו נפלה ויאמר להם שיחזירוה והם מחמירין על עצמן כדברי ב"ש כמו שהיה מחמיר ר"ג והיינו דקאמר כהדא כו': [204] **מתוך שאתה מיגעו.** שלא יעשה פת גדול אלא קטן שיש טורח יגיעה בכל א' אף הוא אינו עושה אלא מה שצריך לי"ט ולאו דלא כר' שמעון בן אלעזר סברי ב"ש דשרי לעיל למלאת כל התנור פת אפי' שאינו צריך אלא מעט אלא חישי ב"ש שמא יעשה הרבה עד שיצטרך לאפות בשני תנורים וב"ה מתירין לעשות פתין גדולים דלא חישי שיעבור ויאפה כ"כ, כך כתב רמב"ן ור"ן בפסחים פ' כל שעה: [205] **ר' אחא כו'.** גרסת משנתינו מחמירין על עצמן ומקילין לכל ישראל להיות אופין פיתן גריצין חרי וחרי לשון חררה שאופין על גבי גחלים, עוגות מצות תרגום ירושלמי חררן פטירן [206] עוגת שעורין תרגומו חררה [207] ור' אחא הבין מן הפסוק הטעם ששנה ר' הקדוש חרי ולא חררה ואמ'

196) שם ד"ה שערב לזה.

197) נוסף לשני הפירושים, שרבינו מביא מן הבבלי, נותנים שם פירוש שלישי למשנה: רבא אמר לעולם שהניח, ושאני הטמנה, דמוכחא מלתא דאדעתא דשבתא קעביד. ור"ח אלבק בהשלמות למשנתנו מעיר: כעין פירוש רבא מפרש, כנראה, אבא בר רב הונא בירושלמי. אלא שלדעתו מדובר בשלא הניח עירוב תבשילין ובישל ביו"ט והותיר לשבת (ולא כפי' רב הונא בבבלי, ועי' ברידב"ז). וז"ל של הרידב"ז: וע"כ מיירי שבישל ליו"ט והותיר לשבת, דאם לא כן מאי אריא הטמנה הא אסור לבשל המים ולהחם לכתחילה.

ויותר מסתבר כפירוש רבינו, וכך מפרשים ק"ע ופ"מ, שאבא בר רב הונא כאביו סבירא ליה, כי אין שום רמז בדבריו לבישל ביו"ט והותיר לשבת ולפירוש אלבק העיקר חסר מן הספר. ולקושית הרידב"ז יש לומר, שהמדובר הוא במים שבושלו ע"י אחר שעשה ע"ת וע"כ צריכים לומר כך לפירוש רב הונא בבבלי.

198) עד כאן הוא מפירש"י שם ד"ה במנורה של חליות ואילך.

199) פ"ב סימן תתפ"ד.

200) שם ד"ה וב"ה ושבת מ"ו א' ד"ה דחוליות.

201) ונמצא במיוחס לריטב"א שבת מ"ו א'.

202) שבת מ"ו א'.

203) עיין במיוחס לריטב"א הנ"ל, ובמקומות שמציין בתוכ"פ עמ' 955 ד"ה של בית ר"ג.

204) ועיין בתוכ"פ הנ"ל ד"ה וכנראה.

205) פסחים פ"ב ע"י סימן תשכ"ז בריב"ף.

206) שמות י"ב ל"ט.

207) יחזקאל ד' י"ב.

מפורת הש"ס: במנורה וכו': בבלי כ"ב א', ועיין בבלי שבת מ"ו א'.
ומה חרי וכו': דברים כ"ט, כ"ד.

הזה ורבנן שמעין לה מן הדא והנה שלשה סלי חורי על ראשי. מתני׳ אף הוא אמ׳ ג׳ דברים להקל מכבדין בין כד) המיטות ומניחין את המגמר ביום טוב ועושין גדי מקולס בלילי פסחים וחכמי׳ אוסרין. גמ׳ של בית רבן גמליאל היו מכבדין בין המיטות. אמר ר׳ לעזר בי רבי צדוק פעמים הרבה אכלתי אצל רבן גמליאל ולא היו מכבדין בין המיטות אלא סדינים היו פורשין על גבי הארץ וכיון שהיו האורחין יוצאין כה) היו קופלין אותן. אמרו לו אם כן אף בשבת מותרין לעשות כן. של בית רבן גמליאל היו מכניסין

כד) ובמשנה בבבלי כ״ב ב׳ וגם בברייתא שם: בית המטות. ויש גם גירסא בתוספתא פ״ב הי״ג, מהד׳ ליברמן עמ׳ 290: את המיטות. ועיין בדק״ס עמ׳ 53 הע׳ ח׳ ט׳, ובתוכ״פ עמ׳ 956 ד״ה של בית ר״ג וד״ה ולא ראיתים.

כה) ובבבלי וברוב כה״י של התוספתא: נכנסין. ועיין בתוכ״פ הנ״ל הע׳ 30 שמסביר את ההבדל במנהג בין בבל לא״י.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

דלישנא דקרא נקט לסימן פת גדול שהתיר ר״ג גם כן כמו חכמים ולאפות בי״ט:[208] **מה חורי האף הגדול.** פ׳ בערוך[209] חרי גדול חררות גדולות האף, כלומ׳ אף ר״ג היה מורה לישראל כמו חכמים שמותר לעשות פתין גדולים, ועוד פירש חרי גדול אף חררות אפויות גדולות: **ורבנן כו׳.** שלשה סלי חורי כלומ׳ חררות גדולות הראויות למלך בפת פרעה מלך מצרים משתעי קרא ע״כ[210] וכתב עוד[209] שהעוגה קרויה חררה על שם החור שנאפית בו: **מתני׳ מכבדין בין המיטות.** בית המסיבה שאוכלין שם שהיו מסובין ואוכלין ע״ג המיטות: **מוגמר.** לבונה ע״ג גחלים: **מקולס.** כרעיו ובני מעיו תלויין חוצה לו בצידו כשצולהו[211] והיו עושין זכר למקדש שכתוב בו על קרעיו ועל קרבו[212], ומקולס לשון גבור מזויין שכלי זיינו תלויין לו בצידו כדמתרגמינן וקובע נחשת וקולסא דנחשא:[213] **וחכמים אוסרין.** בשלשתן, בכיבוד משום אשוויי גומות ובמוגמר משום דלאו צורך כל נפש הוא ומהאי טעמא אסרינן ליה בכתובות פ׳ ראשון[214] אשר יאכל לכל נפש דבר השוה לכל נפש וזה אינו אלא למפונקים או למי שריחו רע ובגדי מקולס מפני שדומה לקדשים ויאמרו מותר להקדיש ולאכול קדשים בחוץ עכ״ל רש״י:[215] **גמ׳ האורחין.** שאכלו לשם שהיו קרואים לסעודת הנשיא לכבוד י״ט: **יוצאין.** אחר שאכלו וכל הקליפין והעצמות והפירורין נופלין על (הפירורין) [הסדינין] וכשקופלין אותן נמצא הבית מתכבד מאליו: **א״כ.** לא היו חבירין חלוקין עליו דאף בשבת מותר לעשות כן אלא ודאי

208) ועיין ברמב״ן לבראשית מ׳ ט״ז. והעיר במלא״ש למשנתינו, נראה שגרס במשנה וחיורי. וע״ע באהצו״י עמ׳ 23.

209) ע׳ חר עה״ש ח״ג ת״פ ע״ב ועיי״ש דף תפ״א ע״א והע׳ 3, 4.

210) ועיין בהירוכ״פ עמ׳ 406.

211) זוהי שיטת רש״י. ויש סוברים שרק אם נותן כרעיו בפנים הוא גדי מקולס וזה תלוי בגרסת הברייתא איזה גדי מקולס וכו׳ — על קרבו, בקרבו, או בתוכו — ועיין בתשלום תוספתא של מו״ר עמ׳ 44 ועמ׳ 56. והאריך בזה בתוכ״פ עמ׳ 957 ד״ה אי זהו גדי מקולס ואילך.

212) שמות י״ב ט׳.

213) שמואל א׳, י״ז ה׳.

214) ז׳ א׳.

215) כ״ב ב׳ על המשנה.

מסורת הש״ס:

והנה שלשה וכו׳: בראשית מ׳, ט״ז.
אף הוא וכו׳: משנה פ״ב מ״ז, עדיות פ״ג מי״א.
וחכמים אוסרין: עיין בתוס׳ שבת פ״ט (ד, פ״י) הי״ג.
של בית רבן גמליאל וכו׳: תוס׳ פ״ב הי״ג — הי״ד; בבלי כ״ב ב׳.

את המגמר במגופה. אמר רבי אלעזר בי רבי צדוק פעמים הרבה אכלתי אצל רבן גמליאל ולא היו מכניסין את המגמר במגופא אלא פרדיסקיס כו) היו מעשנין מערב י״ט וכיון שהיו האורחין נכנסי׳ היו פותחין אותן. אמרו לו א״כ אף בשבת מותרין לעשו׳ כן. ועושין גדי מקולס בלילי פסחים וחכמים אוסרין אי כז) זהו גדי מקולס כולו צלי ראשו על כרעיו ועל קרבו כח) שלק מקצת ובישל מקצת אין זה גדי מקולס. מכניסין גדי מקולס בלילי יום טוב הראשון של חג ובלילי יום טוב האחרון של פסח כט). מכניסין עגל מקולס בלילי יום טוב הראשון של פסח אבל לא גדי מקולס. תני א״ר יוסה תוודס איש רומי הנהיג על אנשי רומי שיהו אוכלין גדיים מקולסין בלילי פסחים שלחו חכמים ואמרו לו אילולא שאת תוודס לא היינו מנדין אותך. מהו תוודס אמר רבי דהוה משלח פרנסתהון דרבנן. לא נמצאת מביא את הרבים לידי אכילת

כו) וישנם שינויים בכתיב מלה זו בתוספתא, ועיין בתוכ״פ עמ׳ 957 ד״ה אלא.

כז) וכ״ה (ברייתא סתמית) בתוספתא פ״ב הט״ו, מהד׳ ליברמן עמ׳ 290. אבל בירושלמי פסחים פ״ז ה״א, ל״ד ע״א: דתני ר׳ יוסי הגלילי אומר אי זהו גדי מקולס. והנכון בקטע מן הגניזה בסה״י לכבוד אלקסנדר מרכס עמ׳ רס״ד, נויין כבר בתוכ״פ עמ׳ 957 הע׳ 31: תנה ר׳ יוסה.

כח) כלשון הכתוב שמות י״ב, ט׳. ובתוספתא הנ״ל: ראשו כרעיו וקרבו, והיא היא. אבל בכ״י אחד מן התוספתא הגירסא היא „בקרבו״ כלומר בתוכו וכ״מ להלכה, עיין בהע׳ 211 לפירוש רבינו ובתוכ״פ שציינתי שם.

כט) ובכי״ל כאן ובקטעי הגניזה הנ״ל לפסחים: בלילי יום טוב הראשון של חג וביום טוב הראשון של פסח, כלומר, גם ביום טוב הראשון של פסח מותר לאכול גדי מקולס ורק בלילה אסור. ובכי״ל תוקן ע״י המגיה, ועיין בגרסאות השונות שבכה״י של התוספתא הנ״ל,

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

בי״ט היו מכבדין במכבדת לפיכך נחלקו עליו: **במגופת.** כלי, לשון מגופת החבית: **פרדסקין.** של ברזל אינציניירש בלעז והם נבובים ומנוקבים וסותמין נקביהן לשמר העשן והריח שלא יצא ולמחר כשהאורחין נכנסין פותחין אותן להריח:[216] **אלולי שאתה תודוס.** שמו גדול בישראל שהוא אדם גדול ונכבד: **מהו תודוס.** כלומ׳ במה קנה שם טוב: **משלח פרנסתהון.** מכאן אתה למד דהא דתנן במס׳ אבות[217] דכל הנאות מדברי תורה נטל חייו מן העולם כלומ׳ שחייב מיתה או שנטל חלק עולם הבא בעולם הזה לא אמ׳ אלא במי שעיקר לימודו כדי ליהנות חנם ע״ד שאמ׳ לעיל מינה[217] ולא קרדום לחתוך בהם ודאשתמש בתגא חלף אבל אתם שעיקר כוונת לימודם לעבוד האל ית׳ ותורתם אומנותם מותרין ליקח מהנותנין להם די ספוקם ההכרחי וכן כתבו המפרשים[218] בפירוש אותה משנה ועוד הביאו ראיה מגיטין פ׳ הנזקין[219]

216) לשון רש״י שם. ועל חילופים במלה זו במקורות ופירושה עיין בהע׳ כ״ה לירוש׳ ובתוכ״פ שצוין שם.

217) פ״ד מ״ה.

218) שם בפיה״מ לרמב״ם ורבינו יונה.

219) ס׳ ב׳.

מסורת הש״ס:

ועושין וכו׳: תוס׳ הנ״ל.

אי זהו — נדוי: פסחים פ״ז ה״א, ל״ד ע״א.

אי זהו: תוס׳ פ״ב הי״ד; בבלי פסחים ע״ד א׳. ועיין במשנה פסחים פ״ז מ״א, מכילתא בא פ״ו, עמ׳ 21, מכדרשב״י עמ׳ 14.

א״ר יוסה וכו׳: תוס׳ הנ״ל; ירוש׳ מו״ק פ״ג ה״א, פ״א ע״ד; בבלי כאן כ״ג א׳, ברכות י״ט א׳, פסחים נ״ג א׳, ב׳.

קדשים בחוץ שכל המביא את הרבים לידי אכילת קדשים בחוץ צריך נידוי ל).

ולבירורן, בתוכ״פ עמ׳ 958 ד״ה עושין גדי מקולס ואילך.

ל) ולענין מקור הסוגיא עיין במבוא עמ׳ 36.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

ההוא שיפורא דהוה בי רב יהודה ואיתא בתשובה לרב שרירא גאון[220] ואותו שיפורא הוא תיבה כמין שופר כמו במשנת שקלים[221] והיו מקבצין שם הנדבות לישיבה וכן פרש״י ז״ל משמו[222] וכן בפ״ק דבתרא[223] אמ׳ דפתח ר׳ אוצרו בשני בצורת ואמ׳ יכנסו בעלי מקרא בעלי משנה בעלי תלמוד ועמי הארץ אל יכנסו דא״ר אין פרענות בא לעולם אלא בשביל עמי הארץ דחק ר׳ (יוחנן) [יונתן] בן עמרם ואמ׳ ר׳ פרנסני א״ל קרית א״ל לא שנית לא א״ל במה אפרנסך א״ל פרנסני ככלב וכעורב כלומ׳ שהקב״ה מפרנס הכל כדאמ׳ פ׳ בתרא דשבת[224] דחס הקב״ה על הכלב לפי שראה מזונותיו מועטין שהא אכילתו במעיו שלשה ימים עד שלא יתעכל וכן בעורב כתיב לבני עורב אשר יקראו[225] שנולדין לבנים ואם ואב שלהם שחורין ומואסין בהם והב״ה מזמין להם יתושין בריר היוצא מפיהם וניזונים מהם[226] ופרנסו ר׳ ונצטער ר׳ אחר שיצא ואמ׳ אוי לי שנתתי פתי לעם הארץ אמ׳ לפניו ר״ש ב״ר אולי יונתן בן עמרם הוא שאינו רוצה ליהנות בכבוד תורה בדקו ומצאו כדבריו ובודאי ר׳ לא היה מחטיא לתלמידיו להיות נאותין מדברי תורה וכל התלמידים שנכנסו לא היו עושין איסור אלא ודאי מותר גמור הוא ור׳ יונתן מדת חסידות הוא שהיה עושה וכן כל החכמים שאנו מוצאים בתל״ב וירושלמי ובמדרש שהיו חוטבי עצים ושואבי מים ממדת חסידות עושין כן ולא מן הדין ועוד הביאו המפרשים ראיות הרבה אך כלם הסכימו שאין ליהנות רק ההכרח הגמור ולא יותר על די סיפוקם כלל ולכן פשט שם הנדבה שמתנדבין לתלמידים הספקה שהספק הצריך הותר ולא יותר[227] והיינו דאמרן הכא בירושלמי פרנסתהן דרבנן: **לידי אכילת קדשים.** אמ׳ בתל״ב[228] קדשים ס״ד כלומ׳ והלא אין אדם מקדישן, אלא כעין קדשים והכי שלחו ליה שאתה מאכיל את יש׳ כעין קדשים בחוץ שהרואה אומ׳ הוקדשו לפסח: **שכל המביא כו׳.** זה א׳ מכ״ד דברים שמנדין את האדם עליהם, מנאם רמב״ם פ׳ ששי מהלכות תלמוד תורה[229] מצאם הרב מפוזרים בתלמוד ואע״ג דכתבו המפרשים בפ״ק דנדרים[230] בשם הירושלמי דכל הרואה חבירו שעושה שלא כשורה צריך לנדותו וכן כתב נמקי יוסף דכל עובר על דת בר נידוי הוא בפ׳ אלו מגלחין[231] וכן כתב שם הרא״ש[232] על המעשה של ריש לקיש שהיה שומר פרדס ובא א׳ ואכל תאנים ונידהו ואמרו לו חכמי ישראל שאינו נידוי, דוקא בשכבר פסק מלאכול אבל אמ׳ אל תאכל אל תאכל והוא אוכל ונידהו הוי נידוי דהרואה שחבירו עושה עבירה אפי׳ דרבנן ומתרה בו ואינו שומע חייב לנדותו כדאמ׳ בפ׳ הדר[233] דרבינא שמתיה לההוא גברא דהוה משתמש באילן בשבת והתרה בו ולא שמע, יש לומר דמנה הרב הני כ״ד דבלא התראה מנדין עליהם והיינו דקאמ׳ אלמלא תודוס אתה לא היינו [מנדין] אותך דהרואה שחבירו עושה עבירה אפי׳ דרבנן ומתרה בו ואינו שומע חייב לנדותו כדאמ׳ בפ׳ הדר[233] דמשמע מיד בלא התראה דאי צריך התראה אפי׳ לא היה תודוס לא היה מנדין אותו עד שיתרו בו תחילה וא״ת כבר התרו פעם אחרת שחייב נידוי ושנה בחטא בשנה השנית חלילה על אדם כשר שלא יירא מנשיכתן וסובר הרב דה״ה לשאר הדברים המסויימים בתלמוד שמנדין עליהם דלהכי סיימום

220) נמצא באגרת רב שרירא גאון. ועיין באוה״ג גיטין ס׳ ב׳ חלק התשובות עמ׳ 138.
221) פ״ו מ״א.
222) גיטין ס׳ ב׳ ד״ה והא שופר.
223) ב״ב ח׳ א׳.
224) קנ״ה ב׳.
225) תהלים קמ״ז, ט׳.
226) תנחומא עקב אות ג׳, הוצ׳ בובר סדר דברים מ׳ ע״א.
227) ועיין בפיה״מ להרמב״ם הנ״ל.
228) כ״ג א׳.
229) הי״ד.
230) ר״ן ז׳ ב׳ ונמצא בירושלמי מו״ק פ״ג ה״א, פ״א ע״ד ומובא בראשונים, עיי״ש באהצו״י.
231) נימוקי יוסף מו״ק פ״ג סימן אלף קפ״ח ד״ה הוה מנטר פרדיסא.
232) מו״ק פ״ג סימן י״ב.
233) עירובין ס״ג א׳.

מתני' שלשה דברים ר' אלעזר בן עזריה מתיר וחכמים אוסרין פרתו יוצאה ברצועה שבין קרניה ומקרדין את הבהמה ביום טוב ושוחקין את הפילפלין בריחים שלהן. ר' יהודה או' אין מקרדין את הבהמה מפני שהוא עושה חבורה אבל מקרצפין וחכמים אומרים מקרדין אבל לא מקרצפין(לא). **גמ'** רבי בא רב ושמואל תריהון אמרין דברי חכמים אפילו להמשיך בה אסור. רבי בא בשם שמואל אם היתה קרנה קדוחה מותר. אמר רבי יוסה קשייתה קומי רבי בא ואמר לא תנינן אלא הנקה בחטם. רבי זעורה בשם שמואל

לא) טעות סופרים, וצ"ל כמו בכי"ל ולהלן בגיטין מן המשנה; וחכמים לומרים אין מקרדין לף לא מקרצפין. וכ"ה במשנת בגלי ובספרי המשנה.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

דלא צריכי התראה:[234] **מתני'** לשון רש"י[235] **פרתו יוצאה.** בשבת: **ברצועה שבין קרניה.** לגוי ואמור רבנן משאוי הוא ואינו תכשיט לה: **ומקרדין.** במגררת של ברזל ששיניה דקות ואע"ג דעביד חבורה: **בריחיים שלהם.** כעין אותן שלנו: **מקרצפין.** במגררת של עץ ששניה גסות ואין עושין חבורה: **גמ' ר' בא רב ושמואל תרויחון כו'.** בהא שוו רב ושמואל ואמ' הא דאסרי רבנן לצאת פרה ברצועה שבין קרניה לא מבעיא אי קשרה מקרן לקרן לגוי שצבעה ועשאה כמין קליעה דאסור כיון דלא קשרה לאוחזה ולמושכה בה לשמירה דהוי משוי ודאי אלא אפי' קשרה למושכה בה אסור, מיהו לאו מחד טעמא אסור לדעת רב ושמואל אלא לרב טעמא משום דבלאו הכי משתמרת וכל נטירותא יתירתא כמשאוי הוא הילכך אפי' קדח קרנה ונתן הרצועה בתוכה אסור אבל לשמואל הא דאסר אפי' למושכה בה דילמא שלפה מרישא דמתנתקת לכאן ולכאן כשמושכין אותה ואתי לאתויי ד' אמות ברשות הרבים הילכך אם היתה קרנה קדוחה ונתן הרצועה בתוכה דתו ליכא למיחש לניתוק שרי והיינו אידך דאמ' ר' אבא בשם שמואל אבל לרב אסור, כל זה מפורש בריש פ' במה אשה בתל"ב:[236] **א"ר יוסה קשייתה.** הקשיתי לפני ר' אבא, דר' יוסי לא ידע טעם באיסור המשכה דרב ושמואל אלא מחשש ניתוק ולהכי הקשה איך חולק רב על שמואל ואוסר אפי' בקרנה קדוחה הא ודאי ליכא למיחש לניתוק: **ואמ' כו'.** השיב לי ר' בא טעמא דרב משום דלא תנינן בפ' במה (אשה) [בהמה][237] אלא הנקה בחטם וגמל באפסר הא חילוף אסור כדמפרש התם בגמרא[238] דנקה באפסר כיון דאינה משתמרת בו הוי משוי וגמל בחטם נמי כיון דמשתמרת באפסר האי נטירותא יתירתא הוא ואסור, ושמואל פליג ואמר דנקה בחטם דוקא אבל גמל באפסר לאו דוקא דה"ה דגמל יוצא בחטם דכל נטירותא יתירתא לאו משוי הוא: **ר' זעירא כו'.** מדקאמ' שעסקו רע משמע הא אין עסקו רע אסור דהוי נטירותא יתירתא ודלא כר' בא, ותרי אימוראי נינהו אליבא דשמואל וכן בתל"ב פ' במה (אשה) [בהמה][236] איכא תרי ממרי דשמואל דפלגינן אהדדי לחד נטירותא

234) אמנם המספר כ"ד נמצא בברכות י"ט א' ובירושלמי מו"ק הנ"ל. ועיין בב"ה לברכות ובב"י טיו"ד סימן של"ד ד"ה כתב הראב"ד, שדנים ברמב"ם הנ"ל ובמספר הנידויים שנמצאים בתלמוד.

235) כ"ג א'.

236) נ"ב א'.

237) שבת פ"ה מ"א.

238) שבת נ"א ב'.

מפורת חש"ם:

שלשה דברים וכו': משנה פ"ב מ"ח, עדיות פ"ג מי"ב.
פרתו וכו': משנה הנ"ל, שבת פ"ה מ"ד.
רבי בא — תלויה בו: שבת פ"ה ה"ד, ז' ע"ב.
רבי בא וכו': עיין בבלי שבת נ"ב א'.
הנקה בחטם: משנה שבת פ"א מ"א.

שור שעיסקו רע יוצא בפרומביא שלו ורבותינו שבגולה נהגו כן. רבי אחא רבי יעקב בר אידי בשם רבי יונתן ר׳ יעקב בר אחא בשם רבי תנחום בי רבי חייה חמור שעיסקו רע יוצא בפרומביא שלו. רבי אילא רבי לב) יהודה בשם ר׳ שמעון בי רבי חייה כלב יוצא בסוגר שלו. אם להכות בו אסור אם בשביל שלא לאכל אפסרו מותר. גניבה אמר הלכה היה מלמד ובא. רבי יונה בוצרייה בעי אם הלכה היה מלמד ובא הדא היא דתנינן שלא ברצון חכמים. תנא רבי יודה בר פזי דברדלייה אמרו לו או עמוד מבינותינו לג) או העביר

לב) ובכי״ל: ר׳. והנכון כמו במקבילה שבת פ״ה ה״ד, ז׳ ע״ג: רבי לייה רב יהודה בשם שמעון בר חייא.

לג) ובאהגו״י עמ׳ 24 מעיר על גירסת המאירי: או עבור מבינותנו. ועיין בהירוכ״פ עמ׳ 99.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

יתירתא שריא ולחד אסירא וכתב הר״ז הלוי בספר המאור[239] דאיכא מ״ד דאימוראי ננהו אליבא דשמואל: **שור שעסקיו רעים.** ולקמיה נמי אמ׳ הכי בחמור, וחמור משתמר באפסר כדתניא בפ׳ במה (אשה) [בהמה][238] ד׳ בהמות יוצאות באפסר סוס ופרד וחמור כו׳ ואבעיא התם[236] למאן דאסר נטירותא יתירתא חמור שעסקיו רעים מהו לצאת בפרומביא ופרש״י[240] מי הוי נטירותא יתירתא לגביה או לא והכי נמי איכא לספוקי בשור אשמעינן ר׳ זעירא בשם שמואל דלא הויא נטירותא יתירתא כיון שעסקיו רעים צריך הוא לכך ואינו משתמר באפסר: **סוגר.** פרש״י[241] והערוך[242] קולר תרגום ויתנהו בסוגר בקולרין:[243] **אם להכות בו.** כלומ׳ דאינו צריך כ״כ שימור דדי לו באפסר ואינו קושרו בקולר אלא כדי להכותו לפעמים בו שהאפסר אינו מכה בו בחוזק:[244] **אסור.** דכל נטירותא יתירתא הוי משאוי: **אם שלא לאכול אפסרו.** שעסקו רע וכשמניחון אותו חותך האפסר בפיו ובורח לפיכך קושרו בקולר שהוא חזק מאד או שמא של ברזל הוא ואינו יכול הילכך לא הוי נטירותא יתירתא ושרי וכל הגאונים כן פסקו דנטירותא יתירתא אסירא ורי״ף[245] ורמב״ם[246] וסמ״ג[247] ור״י[248] והרא״ש[249] וכתב מגיד משנה שכן עיקר פ׳ (י״ט) כ׳ מהלכות שבת[246], וכתב עוד[250] והוי יודע שכל בהמה שעסקיה רעים אע״פ שאין כל בנות מינה צריכות לאותה שמירה מותרת לצאת בה וכן כתבו ז״ל ע״כ נר׳ שאין חולק בדבר זה וכן כתב ראבי״ה[251] והוכיח הדבר בראיה ברורה מתל״ב: ***גניבה.** שם חכם: **הלכה היה מלמד.** הא דתנן דפרתו של ר׳ אלעזר היתה יוצאה לאו דוק׳ אלא היה מלמד הלכה כן ולא למעשה דלא היה לו לב לעבור על דברי חביריו במעשה*: **ר׳ יונה בוצרייה.** כך שמו ואולי על שם מקומו נקרא והיא בצרה דכתיב כי זבח לה׳ בבצרה:[252] **בעי.** הקשה על גניבה דאם הלכה לבד היה מלמד לא היה ר׳ שונה במשנה שפרתו יוצאה שלא כרצון חכמים אלא ודאי פרתו

239) שבת רפ״ה ד״ה איכא.
240) שם ד״ה בפרומביא.
241) נ״א ב׳ ד״ה בסוגר.
242) ע׳ סגר עה״ש ח״ו כ״א ע״ב.
243) יחזקאל י״ט ט׳.
244) ועיין בפ״מ ובשעתוא״י עמ׳ 163.
245) שבת פ״ה סימן שנ״ז.
246) הלכות שבת פ״כ ה״ח.
247) סמ״ג ל״ת ס״ה.
248) תוספות שבת נ״ב א׳ ד״ה אמר שמואל בשם הרב פור״ת ועיין בראבי״ה ח״א סימן ר״י עמ׳ 301 הע׳ 21.
249) שבת פ״ה סימן א׳.
250) לא מצאתי שם.
251) ראבי״ה הנ״ל ועיין שם בהע׳ 20.
252) ישעיה ל״ד ו׳, והיא עיר בעבר הירדן. עיין בספר הישוב בעריכת ש. קליין כ״א ח״א ע׳ בצרה מספר 11 עמ׳ 23, ושם עמ׳ 24 הע׳ 5.

מסורת הש״ס: כלב יוצא וכו׳: עיין בבלי שבת נ״א ב׳.

רצועה מבין קרניה. אמר רבי יוסי בי רבי בון שהיה מתריס כנגדן. אמר רבי חנניה פעם אחת יצאת והשחירו שיניו מן הצומות ומן התענית. אמר רבי אידי דחוטרא (לד) אשתו הוות. ומניין ששתו קרויה עגלה לולא חרשת' בעגלתי לא מצאתם חידתי. תמן אמרין שכינתו היתה. ויש אדם נענש על שכינתו. אמר רבי קיריס דאירמה ללמדך שכל מי שיש ספיקה בידו למחות ואינו ממחה קלקלה תלויה בו (לה). אי זהו הקירוד אילו הקטנים שהן עושין

(לד) ובמלאכ"ש שבת פ"ה: דחומרייה לאשתו. (לה) ולעניין מקור הסוגיא עיין במגן עמ' 36. ועיין בהירוכ"פ הכ"ל.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

ממש היתה יוצאה: **תנא.** כלומ' וכן תנא כו': **ר' יוסי בר בון כו'.** כלומ' לעולם אימא לך כדאמ' גניבא ודקשיא לך היכי תנן פרתו כו' משום דהיה מתריס כנגד חכמים האוסרים ומדבר להם קשות כתבו (כתבו) עליו כן: [253] **א"ר חנניה.** קושטא דמלתא הוא שיצאה פעם אך מיד ניחם שעבר על דבר חבירו ועשה תשובה גדולה עד שהושחרו שיניו מן הצומות, יש ספרים שכתוב בהם ומן התעניות וטעות סופר הוא דהיינו צומות שאמר כבר ובסוף פ' במה דמייתי כל האי שקלא וטריא בירושלמי ליתיה: [254] **דחוטרא.** אשתו הוות כך שם אשתו של ר' אלעזר בן [עזריה] [255] והיא היא שיצאה ברצועות שבראשה דאסרו חכמים כדאית' ריש פ' במה אשה [256] ועל שלא הזכירה תחילה שלא כתבו הדבר במשנה שינו הדבר קצת וכינו הדבר בשם פרתו וכיון שכינו פרה כינו גמי ואמ' שבין קרניה [257] ואין זה כל כך גנאי כמו אשתו דאשת חבר הרי היא כחבר *שיתלו שוני המשנה מהמון העם*, ואפשר שא' מעבדיו הוציאה כך ומפני שלא זרזו תחילה כתבו כך עליו אבל ר' מסר הדבר לתלמידים בסוד ואין לומר הדבר לפני עם הארץ שלא לחנם סתם הדבר ר' והכי אמ' בריש פ' הנודר מן המבושל [258] על ענין א' שאמרו חכמים ודבר זה אסור לאומרו בפני [עם] הארץ ופי' הרא"ש [259] ותוס' [260] כדי שלא ילעגו על דברי חכמים ומכאן אתה למד לכל כיוצא בזה והכא גמי שלא לבזות ת"ח בפני עמי הארץ וכן גלמוד לכל כיוצא בזה בהא: **ומניין ששתו של אדם קרויה עגלה כו'.** ופרה ועגלה א' היא אלא שפרה גדולה ועגלה קטנה ואגב דבסוף הפ' של במה בהמה [261] שנינו על הפרה ממש שלא תצא ברצועה שבין קרניה תנא פרתו של ר' אלעזר אע"ג דאשתו הוות: **תמן אמרין.** בבבל והכי אתמר בתל"ב בסוף פ' במה בהמה [262] ומפני שלא מיחה כתבוה על שמו שהרי נענש האדם על כל מי שאפשר לו למחות ואינו ממחה הוא נענש כאלו הוא עשאה כדמפ' ואזיל: **א"ר קירים.** כך

253) ולפירוש ק"ע ופ"מ ר' יוסי בר בון סובר כר' יונה.
254) שבת פ"ה ה"ד, ז' ע"ג. אבל צומות ותענית ביחד, כמו כאן, נמצא מספר פעמים בבבלי, עיין בהירוכ"פ עמ' 99.
255) ועיין במלא"ש שבת פ"ה מ"ד, ברידב"ז שבת, באהצו"י כאן עמ' 24, בשעתוא"י עמ' 163, ובהירוכ"פ הנ"ל.
256) שבת פ"ו מ"א.
257) וכפירוש פ"מ שבת, ועיין בק"ע.
258) נדרים מ"ט א'.
259) שם ד"ה אסור לאומרו.
260) שם ד"ה ודבר זה.
261) פ"ה מ"ד תיכף לפני המעשה של ר"א בן עזריה.
262) נ"ד ב'.

מפורת חש"ם:
מן הצומות ומן התענית: כס"ז בבלי חגיגה כ"ב ב', נזיר נ"ב ב'.
לולא וכו': שופטים י"ד, י"ח.
תמן אמרין וכו': בבלי שבת נ"ד ב'.
ללמדך וכו': כתובות פ"ג ה"א, ל"ה ע"ג.
אי זהו הקירוד וכו': תוס' פ"ב הי"ז; בבלי כ"ג א'.

חבורה. קירצוף אילו הגדולים שאינן עושין חבורה. וחכמים אומרים אין מקרדין אף לא מקרצפין: אין מקרדין שלא יבואו לידי חבור׳ ולא מקרצפין שלא יבואו לידי תלישה. של בית ר״ג היו שוחקין את הפילפלין בריחים שלהן. א״ר אלעזר בי ר׳ צדוק פעם אחת אכל אבא אצל ר״ג והביאו לפניו אינגורין לו) ובתוכן פילפלין שחוקים כיון שטעמן משך ידו מהן. אמרו לו אל תחוש להם מערב יום טוב הן שחוקין. ויעשה רבי צדוק כשוגג אצל

לו) ובתוספתא פ״ג הט״ז מהד׳ ליברמן עמ׳ 291: אנגרון ואכסגרון. ועיין בתוכ״פ עמ׳ 960 ד״ה והגיאו.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

שם החכם המדבר: **דאירמה.** כך שם מקומו:[263] **וחכמים אומ׳ כו׳.** וג׳ מחלוקות בדבר כדאמ׳ בתל״ב[264] לרבנן הכל אסור ולר׳ יהודה הקרצוף דלא שכיח כ״כ שיתלוש שיער וכלם סברי דבר שאין מתכוין אסור ור׳ אלעזר בן עזריה סבר כר׳ שמעון דדבר שאין מתכוין מותר ופסקו הלכה כמותו בתל״ב[264], וכתב הרא״ש[265] דדוק׳ במגררות שלהם שלא היו ודאי תולשים שיער אבל שלנו אנו רואין שלעולם תולשין והוי פסיק רישיה ולא ימות דמודה ר״ש דאסור, אבל ר׳ ירוחם כתב[266] דיש מי שהתיר אף בשלנו והוא דעת המפרשים[267] דסברי דפסיק רישיה ולא ניחא ליה כלומר שאינו נהנה שרי ר״ש[268] ולא דמי לסורק שערו שאסור לפי שנהנה אף בהשרת השיער המסובך וכן הוכיח ריב״ש בתשובה[269] דסריקת שיער בשבת אסור לכ״ע: **איניגורין.** מין מאכל שאין דרך לתת לתוכו פלפלין ולפיכך טעמן ר׳ צדוק כיון שטעמן והרגיש שהיה בהם טעם פלפלין משך ידו לפי שכבר הוא היה יודע דשל בית ר״ג שוחקין את הפלפלין בריחיים שלהם ודלא כחכמים שחלקו עליו ואסרו משום דדמי לעובדין דחול: **ויעשה ר׳ צדוק כשוגג כו׳.** נהי דכיון דאסרו חכמים לשחוק פלפלין בריחיים שלהם מי שעשה כן במזיד ונתן הפלפלין שאסורה הקדרה באכילה כי היכי דפשטינן בריש פרקין[270] דמי שעבר ואפה מי״ט לשבת דאסור באכילה מדתנן המבשל בשבת במזיד לא יאכל לא לו ולא לאחרים ואע״ג ددחי איסורא דשבת שאני ופרש״י[271] בישול בשבת מאבות מלאכות הוא ואיסור סקילה הוא הילכך קנסוה רבנן במזיד אבל עבר ואפה מי״ט לשבת איסורא דרבנן הוא דעבד ע״כ י״ל דההוא דיחויא בעלמא הוא אבל ודאי עבר ואפה אסור וכן פסק ר׳ ישעיה בשם זקנו[272], וה״ה נמי הכא דאע״ג דאיסורא דרבנן הוא דעבד קנסינן כיון דהזיד מיהו בשוגג ודאי מותר כדפסק ריב״א כדאית׳ בהגהת אשירי בשם אור זרוע[273] והכא נמי אי שחק פלפלין בריחיים שלהם שוגג ונתנן בקדרה קדרה שריא באכילה בו ביום, ור״ג

263) ובשבת ספ״ה ז׳ ע״ג: דידמא. ועיין בספר היישוב הנ״ל ע׳ דמא, אידמא מספר 3 עמ׳ 36, שהגכון הוא אידמה והוא מקום בעבר הירדן מזרחה.

264) כ״ג א׳.

265) פ״ב סימן כ״ד. ועיין בתוספות כ״ג א׳ ד״ה וג׳ מחלוקות בדבר, ראב״ה ח״ב סימן תשס״ב עמ׳ 463, המכתם וב״ה כ״ג א׳.

266) ספר אדם וחוה נתיב רביעי חלק ראשון כ״ט ע״ג.

267) עיין בח׳ המאירי כ״ג א׳.

268) ובנוגע לשיטות השונות ולפירושים השונים לקירוד, עיין בתוכ״פ עמ׳ 961 ד״ה אי זהו קירוד ואילך.

269) שו״ת הריב״ש סימן שצ״ד.

270) י״ז ב׳.

271) שם ד״ה אסורא דשבת.

272) נמצא בשלטי הגבורים אות ה׳ ע״י סימן תתפ״א בריי״ף.

273) פ״ב סוף סימן י׳.

מפורת חש״ם: של בית ר״ג וכו׳: עיין בציון לד״ה של בית ר״ג וכו׳, לעיל פ״א עמ׳ 118.
א״ר אלעזר וכו׳: תוס׳ פ״ב הט״ז.

רבן גמליאל ויאכל. אלא שלא להתיר מלאכה על ידי ר"ג. **מתני'** הריחיים של פילפלין טמיאה משום שלשה כלים משום כלי קיבול ומשום כלי מתכות ומשום כברה. **גמ'** התחתון משו' כלי קיבול והעליון משם כלי מתכות והאמצעית משם כברה. **מתני'** עגלה של קטן טמאה מדרס ניטלת בשבת ואינה נגררת על גבי הכלים[ל]. רבי יהודה אומר כל הכלים אינן נגררין חוץ מן העגלה מפני שהיא כובשת. **גמ'** תני לא יגור אדם את המטה את

ל) וכ"ל, ואינה נגררת אלא על גבי כליס וכשמטה המלה "אלא". וכ"ה במשנה בבבלי כ"ג ב', וכגמרא שם: על גבי כליס אין על גבי קרקע לא. ולענין תילוף הגירסאות בדברי ר' יהודה שבמשנה עיין במצוה לבוה"מ של רי"ב אפשטיין עמ' 715 ובנספח 7'.

שבוהג התר בשחיקת פלפלין בריחיים שלהם דבר' שכך הוא מותר מן הדין, שוגג הוא דאנוס הוא מסברא דנפשיה ולא יקרא מזיד אלא שוגג ולהכי פריך ויעשה ר' צדוק כלומ' יחשוב וידין ר' צדוק שחיקת סמנין אלו כאלו הדבר שוגג אצל ר"ג דאנוס על פי סברתו הוא והוא מדלא אכל עשאו כמבשל בשבת במזיד שהדין הוא דלא יאכל לא לו ולא לאחרים בו ביום: [274] **אלא שלא להתיר כו'.** כלומר כדאמר בריש ערבי פסחים[275] שמא יראו התלמידים ויקבעו הלכה לדורות הכא נמי שמא לא יבחינו התלמידים בין שוגג למזיד אלא מדאכל ר' צדוק שהוא מכת החכמים האוסרים[276] לשחוק בריחיים שלהם[277] יקבעו הלכה שמותר לשחוק: **מתני' הריחיים של פלפלין טמאה משום שלשה כלים.** מקבלת טומאה על שם שלשה כלים נפקא מינה דאי גמי אזל חד שמא מיניה טמאה משום אידך ובגמ' מפ' לה: **גמ' התחתון.** שמקבל אבק הפלפלין כשנופל דרך נקבי המכבר: **משום כלי קיבול.** שכלי עץ שיש לו בית קבול הוא: **העליון** שמכתשין ושוחקין בו הפלפלין טמא משום כלי מתכות דמשום כלי עץ ליכא לטמויי דפשוטיהן טהורין אלא משום כיסוי התחתון שהוא עיקר והעץ בטל אצלו: **אמצעית.** שהיא מקפת את המכבר משום כלי עץ לא מטמא דאין קיבולה קיבול אלא חכמים גזרו טומאה על הכברה משום אריג ואפ' אין המכבר של מתכת מטמא משום כלי כברה ושלנו שהוא של מתכת ודאי טמא משום פשוטי כלי מתכת: **מתני' עגלה של קטן.** שעושין לו לשחוק וישב עליה ומטלטלין אותו עליה: **טמאה מדרס.** אם התנוק זב נעשת העגלה אב הטומאה דמיוחדת לישיבה היא דהא סומך קטן עליה נמצאת שהיא מיוחדת לו לישיבה ואין אומ' לו עמד ונעשה מלאכתנו דאלו לא מיחדא להם לא הות אב הטומאה כדתניא[278] יכול כפה סאה וישב עליה: **ונטלת בשבת. דתורת כלי עליה: ואינה נגררת.** בשבת: **אלא ע"ג כלים.** ע"ג בגדים[279], מפני שעושה חריץ בקרקע וחופר חייב משום חורש: **מפני שכובשת.** חריץ הנר' בהלוכה לא על ידי חפירה הוא נעשה אלא כובשת ודורסת הקרקע ונידוש תחתיה ונעשה מקומה

274) ועיין בערוגת הבושם ח"ג עמ' 163.
275) פסחים ק' א'.
276) עיין במלחמות לרמב"ן שבת ספ"ג ובערוגת הבושם הנ"ל.
277) ועיין בתוכ"פ עמ' 960 ד"ה של בית ר"ג ואילך. ועיין גם ב"אהל מועד" שער יום טוב דרך רביעי נתיב ג'.
278) שבת נ"ט א'.
279) ופירוש אחר ל"על גבי כלים" ניתן ע"י רי"נ אפשטיין במבוא לנוה"מ עמ' 716.

מסורת הש"ס: הריחיים וכו': משנה פ"ב מ"ט.
התחתון וכו': בבלי כ"ג ב'.
עגלה של קטן וכו': פ"ב מ"י. ועיין בבלי שבת ס"ו א'.
תני — כובש: כלאים פ"א ה"ט, כ"ז ע"ב, שבת פ"ג ה"ג, ו' ע"א, שם פ"ג ה"ז, ו' ע"ג.
תני וכו': ירוש' שבת פ"ה ה"א, ז' ע"א.

הכסא ואת הספסל ואת הקתידרה מפני שהוא עושה חרץ ור' שמעון מתיר. רבי בא בשם רב חונה רבי חגי בשם ר' זעורה ר' יוסה בשם רבי אילא מודין חכמים לרבי שמעון בכסא שרגליו משוקעות בטיט שמותר לטלטלו ודכוותה מותר להחזירו. א"ר יוסה אוף אנן תנינן ניטלין בשבת. א"ר יוסה בי ר' בון דר"ש היא. א"ר יוסה מתנית' אמרה כן כל הכלי' אינן נגררין חוץ מן העגלה מפני שהיא כובש' (לח).

הדרן עלך יום טוב

(לח) ולענין מקור הסוגיא עיין במבוא עמ' 36-37.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

נמוך אבל אינו זז עפר ממקומה:[280] **גמ' ור"ש מתיר.** דסבר דבר שאין מתכוין מותר: **שמותר לטלטלו.** להגביהו וליתנו במקום אחר ואע"פ שכשמגביהו ניכרין מקומות רגליו חריצן בטיט כאלו עתה עשאם לא גזרינן מדרבנן כדגזרינן בתל"ב פ' במה מדליקין[281] שלא לגרר הספסל אפי' ברצפה של שיש דליכא חריץ אטו מקום אחר, דגרירה אטו גרירה איכא למיגזר ולא נטילה אטו גרירה: **ודכוותה מותר.** כשם שמותר לטלטלו כך מותר להחזירו למקומו ולאו דוקא למקומו ממש דהא א"א לצמצם להחזיר כל רגל ורגל למקומו ראשון אלא ודאי אפי' למקום אחר ולהכי קאמר להחזירו כלומ' למקום טיט כשהיה ואע"ג דרגליו נשקעין ונעשין חריצין חדשים וטעמא כדמפרש לקמיה: **אף אנן כו'.** הא דאמרת דמותר לטלטלו כשרגליו משוקעים בטיט אף עפ"י שאין צריך ראיה יש ראיה דאף אנן נמי תנינן בריש פ' שבעה עשר ממסכת שבת[282] כל הכלים ניטלין בשבת והם מטה כסא וספסל בכלל ומי לא עסיקינן שהיו רגליו משוקעים בטיט וסתמא דמתני' משמע דאתיא ככ"ע: **א"ר יוסי בר בון.** מהא אין ראיה דאפשר דכר"ש היא דשרי גרירה גופה: **א"ר יוסה מתניתא כו'.** חזר ר' יוסה לתת טעם לשנית שקבל מר' אילא דמותר להחזירו הכסא והספסל למקום טיט ומיד היה אומר ראיה לחזרה אחר שהביא לטלטול אלא דר' יוסי בר בון אפסקיה למלתיה: **מפני שהיא כובשת.** והכא נמי בחזרת הכסא והספסל לא מקרי עושה חריץ כגורר אלא כובש הטיט למטה ושרי כדשרינן חריץ העגלה מהאי טעמא.

הדרן עלך י"ט שחל

280) מן המשנה הרחיים של פלפלין ע"כ הוא לשון רש"י למשנה וגמרא כ"ג ב'.

281) שבת כ"ט ב'.

282) מ"א, וכלשון זה שם מ"ד ומ"ח (בלי המלה „שבת"), ודיוק רבינו מתאים יותר למ"ד שם כתוב „חוץ וכו'". אבל כל המפרשים כאן ורש"ס במקבילה כלאים פ"א ה"ט, מפרשים שכוונת ר' יוסה היא למשנת כלאים פ"א מ"ט.

מסורת חש"ם: ור"ש מתיר: תוס' פ"ב הי"ח; ירוש' הנ"ל; בבלי כאן כ"ג ב', שבת כ"ב א', כ"ט ב', מ"ו ב', פסחים ק"א א', מנחות מ"א ב'.

מתני׳ אין צדין דגים מן הביברין ואין נותנין לפניהן מזונות אבל צדין חיה ועוף מן הביברין ונותנין לפניהן מזונות. רשב״ג אומר לא כל הביברין שוין זה הכלל כל המחוסר צידה אסור ושאינו מחוסר צידה מותר. גמ׳ א) אמר

ת) וגד״ו יש כאן ליון מן המשנה: לין צדין דגים כו׳.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

אין צדין כו׳. פי׳ התוס׳ [1] על פי הירושלמי דאסר קצירה ושאר מלאכות שמקודם לישה מדכתיב אך אשר יאכל לכל נפש ושמרתם את המצות כדאית׳ לעיל בפ״ק בירוש׳ [2] הכי נמי צידה אסורה דדמיא לקצירה שעוקר הדבר ממקום גדולו: [3] **ביברין.** של דגים, הם בריכות של מים, ביברין של חיה קרפיפות מוקפין גדר סביב וכונסין לתוכן חיות הבר ויולדות ומגדלות שם: **ואין נותנין לפני הדגים מזונות.** ואפי׳ למ״ד [4] נפש בהמה במשמע הני מילי דמזונותן עליך אבל דגים אפשר להם בלא מזונות שהם אוכלים שורשי עשבים וקרקע וגדול אוכל את הקטן אבל צדין חיה ועוף המכונסין מאתמול, ובתל״ב [5] מוקי לה בביבר קטן וצר וכיון שהן מקפין נחשבין כניצודין ועומדין מאתמול מה שאין כן בדגים דדגים נשמטין לחורין ולסדקין והוא צודה אותן בי״ט: **ונותנין לפניהם מזונות.** בימות החורף צריכין מזונות ואף בימות הקיץ במקום דריסת בני אדם שאין עשבים עולין בו כך פרש״י [6] ור׳ יהונתן [7], ודחו התוס׳ [8] פירושו דהא בביבר גדול דתניא בבריתא דאין צדין ממנו אמ׳ דאין נותנין לפניהם מזונות ולטעם זה מאי שנא גדול או קטן למזונות, ובפ׳ האורג פרש״י [9] פי׳ שני וז״ל ואין נותנין לפניהם מזונות דכיון דמוקצין הן לא שרי למטרח וכתב ר״ן זה הפירוש כאן [10] וכתב שכן מוכיח שם בירושלמי דגרסינן התם [11] לפי שאין עושין תקנה לדבר שאינו מן המוכן, וכ״ת והא תנן [12] מחתכין את הדלועין לפני הבהמה ואת הגבלה לפני הכלבים [13] ומטלטלין את הלוף מפני שהוא מאכל לעורבים והא כלבים ועורבים אין ראוין כלל ואפי׳ הכי נותנין לפניהם מזונות לאו קושיא היא דמכל מקום מוכנין הם לצורך האדם ומאתמול היה דעתו עליהם כיון שהם ברשותו מה שאין כן בדגים ובחיה ובעוף בזמן שהם מחוסרין צידה שכיון שאינן מזומנין לאדם אין נותנין לפניהם מזונות אבל כשאינן מחוסרין צידה כגון בביבר קטן כיון שדעתו עליהם וכאלו הם ברשותו של אדם ממש נותנין לפניהם מזונות

1) ג׳ א׳ ד״ה גזירה.
2) עמ׳ 119 (פ״א ה״ח).
3) אבל שיטת הרמב״ם היא שכל מלאכות אוכל נפש ביו״ט איסורן מדרבנן. עיין בתו״ש חי״א עמ׳ קמ״ח אות שנ״ה ובתוכ״ם עמ׳ 962 ד״ה ביברין.
4) כ״א ב׳.
5) כ״ד א׳.
6) לשון רש״י על המשנה כ״ג ב׳.
7) נמצא בכ״י ששון מספר 706, אוהל דוד ח״ב עמ׳ 691, והיא לשון רש״י הנ״ל.
8) כ״ג ב׳ ד״ה ואין.
9) שבת ק״ו ב׳ ד״ה ואין נותנין.
10) פ״ג ס׳ תתצ״ג ד״ה ואין, ועיין בח׳ הרשב״א כ״ג א׳.
11) שבת פי״ג ה״ז, י״ד ע״ב.
12) שבת פכ״ד מ״ד.
13) מכאן, שם פי״ח מ״א.

מסורת חש״ם: אין צדין וכו׳: משנה פ״א מ״ב. ועיין תוס׳ פ״ג ה״א.
רשב״ג וכו׳: משנה ותוס׳ הנ״ל.
אמר — דסטים: שבת פי״ג ה״ה, י״ד ע״א. ועיין בבלי כ״א א׳, שבת ק״ו ב׳.

רבי חיננא מתניתא דילא כרבי יודה דתנינן תמן רבי יודה אומר הצד צפור למגדל וצבי לבית חייב הא לגינה ולביברין פטור. מחלפה שיטתיה דרבי יודה דתנינן אין צדין דגים מן הביברים ואין נותנין לפניהן מזונות הא לגינה ולביברין פטור. מחלפה שיטתון דרבנן דתנינן תמן וחכמים אומרים צפור למגדל וצבי לגינה ולחצר ולביברים ותנינן אבל צדין חיה ועוף מן הביברין ונותנין לפניהן מזונות הא לגינה ולחצר לא. כאן בחצר מקורה כאן בחצר שאינה מקורה. והא תנינן גינה אית לך מימר גינה מקורה. אלא כאן בגדולה

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

עכ"ל: [14] **המחופר צידה.** שצריך לצודו: **גמ' מתני'.** דחשיב חיה בביבר ניצודה: **דתנינן תמן.** פ' י"ג ממס' שבת: [15] **חצד ציפור.** לשון רש"י [16] הצד ציפור מן החוץ עד שהכניסו למגדל של עץ או הצד צבי מן החוץ עד שהכניסו לבית בשבת: **חייב.** דכיון שהכניס צפור למגדל ונעל לפניו הרי הוא אחוז ועומד ונגמרה צידתו וכן צבי לבית ונעל לפניו אבל צפור שהכניס לבית ונעל לפניו פטור שיוצא לו דרך חלונות ואין כאן צידה או צבי שהכניסו מן החוץ לביבר או לגינה ונעל לפניו אין זו צידה: **מחלפא שיטתיה דר' יהודה.** כלומ' דאי מתני' ככ"ע ואפי' כר' יהודה קשיא דר' יהודה אדר' יהודה: **דתנינן אין צדין כו'.** אבל צדין חיה מן הביברין וטעמא דחשיב ניצודין ועומדין, ולהכי נקט נמי רישא למפרך דאי לא דאסר צידה ברישא הוה אמינא דלהכי צדין חיה מן הביברין אע"ג דצידה גמורה היא דמשום אוכל נפש הותרה אבל כיון דאשמעינן רישא דצידה אסירה דמיא לקצירה על כרחך טעמא דסיפא דשרי צידת חיה מן הביברין משום דניצודת ועומדת היא: **הא לגינה ולביברין פטור.** כלומר ואי כר' יהודה הא אמ' התם דאם הכניס החיה לגינה ולביברין פטור דלא חשיב ניצוד כשהוא שם והיכי קרי ליה הכא ניצוד ושרי ליקח החיה שבתוך הביבר ב"ט: [17] **מחלפא שיטתחון.** כלומ' אפי' תימא דמתני' דהכא כרבנן דפליגי עליה דר' יהודה התם, אכתי קשיא דרבנן אדרבנן דהתם חשיב ניצוד בגגה וחצר וביברין ואסרי להכניסו לתוכן משום צד והכא לא התירו לצוד חיה אלא מן הביברין ומדשבקו גגה וחצר ולא שנו אבל צדין חיה ועוף מן הגגה מן החצר ומן הביברין משמע דבגגה וחצר לא חשיב ניצוד ואסור לצוד מתוכן ביו"ט ושרי להכניס לתוכן: **הא לגגה ולחצר לא.** כלומ' ואי כרבנן הא אמרו התם דלגגה ולחצר נמי לא שרי להכניס בשבת דחשיב צידה והיכי לא תנא הכא דשרי לצוד ביו"ט מן החצר ומן הגגה דמשמע דלא חשיבי ניצודין כשהן שם: [17] **כאן בחצר מקורה כו'.** כלומ' וכ"ת דהתם בחצר מקורה להכי חשיב ניצוד והכא בחצר שאינו מקורה כלומ' דוקיא דמתני' דהכא דמשמע מינה דבחצר לא חשיב ניצוד מתוקמא בחצר שאינו מקורה דפעמים תדלג החיה אעפ"י שאין דרכה בכך: **אית לך מימר.** כלומ' תירצת חצר אכתי קשיא גגה אגגה שאין לך גגה מקורה: **אלא כאן בגדולה כאן בקטנה.** בין בגגה בין בחצר ואע"ג דאין מקורין קטנה חשיב בה ניצוד דאין דרך חיה לדלג ממטה למעלה ולא תקשי לך דלתני הכא דצדין מגגה וחצר וביברין ובקטנים דאי לאו דשני והוה קשיא לן מהכא להתם לא הינו יודעין חילוק בגגה וחצר בין גדול לקטן, וביברין דהכא ודהתם דליכא בהו שינוי משמע בין גדולים בין קטנים והיינו

14) ועיין בתוכ"פ עמ' 963 ד"ה ואשר.
15) מ"ה.
16) ק"ו א' על המשנה.
17) ולפירוש רבינו אין צורך להגיה. עיין במלא"ש שבת פי"ג מ"ה, ק"ע ופ"מ שבת פ"ג ה"ה. ועיין במבוא לנוה"מ מאת ר"י אפשטיין עמ' 1111-1113.

מסורת חש"ם: ר' יודה וכו': משנה שבת פי"ג מ"ה.
וחכמים אומרים וכו': משנה שבת הנ"ל.

כאן בקטנה. רבי עולא אמר בעון קומי ר' אחא מה ניתני כל המחוסר צידה חייב ושאינו מחוסר צידה פטור. אמר לון ולא בנעל לתוכה אנן קיימין אלא כל המחוסר צידה אסור ושאינו מחוסר צידה מותר. אמר רבי שמואל אחוי דרבי ברכיה כל שהוא מחוסר נשבים מחוסר צידה ושאינו מחוסר נשבים אינו

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

דזקא דהכא דתני דצדין מן הביברין אפי' גדולים הא לגנה וחצר גדולים אין צדין דאי דוקא מביברין קטנים קאמ' היכי נידוק הא גנה וחצר גדולים, וא"כ פליג הירוש' אתל"ב[18] דמוקי ביברין דצדין מהם דקתני מתני' דוקא בקטן מכח קושיא דתניא בבריתא דקתני ביברין של חיה ועוף אין צדין מהם בי"ט ולדעת הירושלמי ההיא רשב"ג היא דפליג אחכמים דאמ' דגם ביברין אין כלם שוין אלא יש חילוק בין גדול בין קטון ובריתא בגדול וניחא לירוש' דרשב"ג לפלוגי אחכמים אתי כמשמעו ולא שבא לפרש דברי חכמים ומ"מ לענין הדין אין בין שני התלמודים מחלוקת דהא ק"ל כל מקום ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה כמותו חוץ מערב[19] וציידן[20] וראיה אחרונה[21] והיא מימרא דר' יוחנן[22] ור' יוחנן הוא אשר חיבר תלמוד ירושלמי כדכתב רמב"ם בהקדמת ספרו:[23] **בעון קומי ר' אחא מה כו'.** כלומ' מה טעם תנא אסור ומותר: **נתני כו'.** דקס"ד דהא דאמ' רשב"ג עצמו במס' שבת[15] שהמכניס החיה למקום המחוסר צידה פטור מפני שעדין לא עשה צידה כלל וא"כ הוה למתני הכא דהצד מהאי מקום דמחוסר צידה חייב מלקות ובשאינו מחוסר צידה פטור כלומ' פטור ומותר דהא לא פליג את"ק לאסור צידה לגמרי אלא לא כל הביברין שוין כדקאמרת אלא אלו מותרין ואלו חייב מלקות: **אמ' לון ולא בנעל כו'.** כלומ' דודאי כיון דבנעל מאתמול הביבר עסיקינן דאי לא נעל היכי הוה שרו רבנן הא צידה גמורה כיון דפתח פתוח אלא ודאי בנעל ולרשב"ג חצי צידה חשיבא ולא אסירא אלא מדרבנן וכי אמ' במס' שבת שהמכניס בשבת למקום המחוסר צידה פטור מחוסר חצי צידה קאמ' ואם בא אחר ג"כ וצדו מתוכו פטור שכל א' עשה חצי מלאכה: **אלא כל המחוסר צידה אסור.** כלומר ויפה כיון לומ' אסור דוקא ולא חייב ולא תדחוק כדדחקו התוס'[24] דאסור דקתני היינו חייב דהא כיון דמסיים ושאינו מחוסר מותר ודאי אסור דקאמ' אסור דרבנן הוא ולדעת הרב בעל העיטור שכתב הרא"ש תלמוד בבלי[25] אפשר דמודה לירושלמי דאסור דרשב"ג כפשטיה אסור ולא חייב: **כל שהוא מחוסר כו'.** והכי נמי אמ' בתל"ב[18] היכי דמי מחוסר צידה כל שאומ' הבא מצודה וניצודינו ופרש"י[26] כלומ' שצריך לבקש תחבולות לתופסו והיינו שיעורא דביבר גדול דאמ' לעיל ואידך ביבר קטן ע"כ, ולעיל דקאמ' היינו דפירש רב אשי התם לעיל כל דרהיט אבתריה

18) כ"ד א'.
19) ב"ב פ"י מ"ז.
20) גיטין פ"ז מ"ח.
21) סנהדרין פ"ג מ"ח.
22) כתובות ע"ז א', ירושלמי ב"ב פ"י ה"ד, י"ז ע"ב.
23) בהקדמה לפירוש המשנה הוצ' קאפח משנה עם פירוש רבינו משה בן מיימון סדר זרעים תרגם מערבית וכו' עמ' כ"ה. ועיין מה שכתבו בענין זה רו"ף במבוא הירושלמי דף מ"ח ע"ב ואילך, ר' אברהם הכוהן קרוכמל בספרו ירושלים הבנויה. וע"ע בתלמודה של קסרין פ"ג ופ"ד ובמבואות לספרות האמוראים מאת ר"נ אפשטיין עמ' 271 ואילך וביתר המקומות שמציין שם.
24) כ"ד א' ד"ה ותניא.
25) פ"ג סימן א' ונמצא בעיטור היו"ט מחלוקת ה' הוצ' רמ"י קמ"ג ע"ב.
26) כ"ד א' ד"ה הבא מצודה.

מסורת חש"ם: כל המחוסר וכו': משנה שבת הנ"ל.
כל שהוא וכו': בבלי כ"ד א'.

מחוסר צידה. שוחטין מן הנגרים ואין שוחטין לא מן המכמורות ולא מן המצדות ב). רבי יוסי בי רבי בון בשם רבי אימי במצדתא דשיתייא. שמואל אמר צד הוא בפיטס. רב אמר סוכרא דנהרא שרי. אמר רבי יודן בהוא דטסיס ג).

ב) ולעניו הסוסחאות השונות בגרייתא זו, עיין בתוכ"פ עמ' 963 ד"ה שוחטין.

ג) ולעניו מקומה העיקרי של הסוגיא עיין במבוא עמ' 37.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

ומטי ליה בחד שחיא ביבר קטן ואידך ביבר גדול אי נמי כל היכא דאיכא עוקצי עוקצי ביבר גדול אי נמי כל היכא דנפלי טולא דכותלי אהדדי ביבר קטן ואידך ביבר גדול, ופרש"י [27] בחד שחיא בפעם א' ששוחה עליו אין לו להשמט ממנו, עוקצי עוקצי זויות, דנפלי טולא דכותלי אהדדי מרוב קוטנו וקוצרו ע"כ: **שוחטין מן הנגרין.** פרש"י [28] שוחטין חיות מן ביברים לפי שניצודים ועומדין ועל שם שעושין שם נגרי מים וחריצים לשתות החיות שם קרי להו נגרים: [29] **אבל לא מן כו'.** מצא חיה במצודתו ספק ניצוד היום ספק ניצוד מאתמול: **מצדתא דשתייא.** לשון או בשתי או בערב ובא לחלק מה בין מכמורת למצדות דמצדתא הוא מן השתי ומכמורת מין רשת אחרת: [30] **צד הוא בפיטס.** כלומ' גם בכלל מצדות מין אחר ידוע אצלם שרגילין לצוד בו וגק' פיטס: [31] **רב אמ' כו'.** בתל"ב [32] אמ' רב עצמו הסוכר אמת המים מבערב י"ט ולמחר השכים ומצא בה דגים מותרין ופרש"י [33] הסוכר אמת המים סותמה שלא יכנסו בה דגים מבחוץ משתחשך ואת אלה הכין והזמין על ידי מעשה זה, וכתב ריי"ף [34] ורמב"ם [35] מותרין שכבר ניצודו מבעוד יום והרי הם מוכנין ע"כ כלומ' ואין כאן לא איסור צידה ולא איסור מוקצה: **כהאיא דטסים.** ה"ג בפ' ר' אליעזר דארג [36], ואפשר דשם מקום ידוע אצלם היה משום דקשיא טובא אהא דרב ממתני' דאסר צידת דגים מן הביברין כדכתב הרב מגיד משנה פ' שני מהלכות י"ט [37] מה בין אמת המים לביבר קטן ואם ביבר קטן שאינו צריך למצודה דגים שבו אסורין אלה למה מותרין, ובתוס' טוך מכתיבת יד [38] מצאתי שהרגישו בזה וכתבו על זה דרב ודוקא באמת המים קצר' מאד דאי רחב היינו ביבר ע"כ ונר' דהיינו דקאמ' הכא כההיא דטסים כלומ' בכי האי דאותו מקום הנק' טסים שהית' ידועה אצלם שהיא קצרה מאד מביבר אפי' קטן [39] וכן דעת ראב"ד [35] ורשב"א [40], והשיג ראב"ד [35] לר"מ שלא חלק בין דגים לחיה ועוף אלא במחוסר צידה הכל אסור ובאינו

27) שם ד"ה בחד שחיא, ואילך.
28) כ"ד ב' ד"ה שוחטין.
29) ועיין בתוכ"פ עמ' 964 ד"ה ופירוש חדש, שמביא פירוש אחר בשם הערוך ומבאר אותו.
30) ועיין בק"ע ופ"מ, בהירוכ"פ עמ' 180, ובתוכ"פ הנ"ל ד"ה ולפי פירוש.
31) ובפ"מ והירוכ"פ הנ"ל מפרשים: חבית.
32) כ"ה א'.
33) שם ד"ה הסוכר.
34) פ"ג סימן תתצ"ד.
35) היו"ט פ"ב ה"ח.
36) שבת פי"ג ה"ה, י"ד ע"א, כלומר, ב"מ לבסוף. ובהירוכ"פ הנ"ל מעיר: אולי צ"ל: דטמים. כלומר סכורה מכל הצדדין. השוה "נהרא טמימא" בבבלי מו"ק ד' ב'. ועיין בפ"מ.
37) ה"ז.
38) אינו נמצא בתוספות שלפנינו וגם לא בתוספות שמובא בתולדות יעקב למוהריק"ש ירושלים תשכ"ה. ולפי דרכנו למדנו שהיה תוספות ר"א מטוך למסכת ביצה. ועיין ב"בעלי התוספות" מאת א. א. אורבך עמ' 455 ואילך ועמ' 479.
39) ועיין בהע' 36.
40) עבוה"ק מועד שער א' סימן ט'.

מפורת חש"ם: שוחטין וכו': תוס' פ"ג ה"א; בבלי כ"ד ב'.
רב אמר וכו': עיין בבלי כ"ה א'.

מתני׳ מצודות חיה ועופות ודגים שעשאן מערב יום טוב לא יטול מהן ביום טוב אלא אם כן ידוע שניצודו מבעוד יום. מעשה בגוי אחד שהביא דגים לר״ג ואמר מותרין הן אלא שאין רצוני לקבל הימינו. גמ׳ מי מודיע. אם נתקלקלה המצודה דבר בריא שניצודו מבעוד יום אבל אם ז) נתקלקלה המצודה דבר בריא שלא ניצודו מבעוד יום. ואפילו נתקלקלה המצודה וחש לומר שמא לא נוצודו מבעוד יום. אמר ר׳ יוסי בי רבי בון בפורש בחורשין. תדע לך שהוא כן דתנינן דגים ודגים לא במקום שהן מצויין והכא במקו׳ שחיה

ז) והנכון כמו בשנת פ״ח ה״ז, ד׳ ע״ח: אם לו׳ נתקלקלה המצודה.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

מחוסר הכל מותר דס״ל דרשב״ג אכלה מתני׳ קאי ופליג וליתא דבתל״ב [41] משמע דלפרש אתא ולא לחלוק דקא מתמה הלכה מכלל דפליגי וחילוק תנא קמא בין דגים לחיה ועוף אמת ובחיה ועוף פירש רשב״ג דבמחוסר צידה אפי׳ חיה ועוף אסר ת״ק, ואף אם תדחוק לשון הבבלי דרשב״ג לחלוק בא כירושלמי דסבר דלת״ק אפי׳ מחוסר צידה שרא בחיה ועוף אפ״ה ע״כ לא קאי רשב״ג אדגים דא״כ ביון דת״ק מחלק בין דגים לחיה ועוף ואינו מחלק בין ביבר לביבר ורשב״ג להפך, הכי הל״ל רשב״ג אומ׳ דגים וחיה ועוף שוין ולא כל הביברין שוין אלא ע״כ רשב״ג אחיה ועוף קאי ולא אדגים כלל דמודה דבכל הביברין שהם אסורין: [42] **מתני׳ לא יטול.** דהוה ליה ספק מוכן: ופריך בתל״ב [43] מעשה לסתור ומשני דחסורי מחסרא והכי קתני ור״ג מתיר ומעש׳ נמי: **שאין רצוני לקבל המנו.** שאני שונאו: **גמ׳ מי מודיע.** דקתני מתני׳ אא״כ ידוע כו׳: **אם נתקלקלה.** פרש״י [44] כשחיה נופלת במצודה מתוך שמתפרקת ומתנתקת לצאת המצודה מתקלקלת, ודעת הירוש׳ דכשבא בי״ט ומצאה מקולקלת שרי מתני׳ ליטול אבל לא מצאה מקולקלת ודאי שעתה נלכדה ועדין לא הרגישה שהיא לכודה להנתק [45], ופריך ואפי׳ מצאה בי״ט מקולקלת אמאי לא נחוש שמא קודם רגע זה נלכדה ומשני דמתני׳ מירי בפורש בחורשין שהוא יער תרגום יער חורשא [46] דכיון דשכיחי התם טובא ואין אדם מצוי שם ודאי אמ׳ דמיד שפירש המצודה והלך ע״ט נלכדו, ותל״ב [46] פליג בהא אירוש׳ ואמ׳ דלא שרי אלא בבא קודם בין השמשות ומצאה מקולקלת וקמ״ל שאע״פ שאינו [מקולקל] ראש השני של מצודה שהיא באורך מיל או יותר כיון שמצא ראשה הראשון מקולקל אמ׳ ודאי קלקול זה מחמת שנפלו בראשה השני ונלכד, ונר׳ דאע״פ שיש לחוש נהי דנלכדו מיד שמא נלכדו גם אחרות בי״ט לא אסרון כיון דספק מוכן מדרבנן הוא דאסור והרי איכא מבע״י ודאי מוכן הויין

41) כ״ד א׳.
42) ועיין במ״מ הנ״ל, ובתוכ״פ עמ׳ 963 ד״ה ובמשנתנו ואילך.
43) כ״ד ב׳ ד״ה בא מעיו״ט.
44) וכך פירש את הירוש׳ בחי׳ חתם סופר, עיין בתוכ״פ עמ׳ 964 ד״ה ר׳ שמעון בן לעזר.
45) דברים י״ט ה׳.
46) כ״ד ב׳.

מפורת הש״ס: מצודות וכו׳: משנה פ״ג מ״ב.
מי מודיע — מותרים: שבת פ״א ה״ז, ד׳ ע״א.
אם נתקלקלה וכו׳: עיין בתוס׳ הנ״ל, בבלי כ״ד ב׳.

ועוף מצויין. רבי זעורה בשם רב ה) סברין מימר מותרין למחר. רבי חזקיה רבי עוזיאל בריה דרבי חונייה דברת חוורן מותרין ממש. סברין מימר ספיקן התירו. רבי חנינה ורבי יונתן תריהון אמרין ספק הכן אסור רבי יוחנן אמר ספק הכן מותר. רבי חייה רבה ורבי שמעון בר׳ חד אמר הגוי צריך הכן

ה) ובמסכת שבת: ר׳ חייא בשם ר׳ אתקין להל. ולדעת מו״ר בהירוכ״פ עמ׳ 54 נשתבשה כאן אות אחת וג״ל אתקין להן (=להון). עיי״ש היטב בפירוש הדברים לנוסח המתוקן.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

דהכל הוכן קודם י״ט:[47] **ר׳ זעירא בשם רב.** אמ׳ דסברוה בני הישיבה דמותרין דאמ׳ ר״ג היינו בטלטול דשרי לקבלם היום לאוכלם למחר ולאו דחידוש הוא שמותרין למחר דהא ר״ג נשיא בארץ ישראל הוה ואין להם שני ימים טובים של גליות והכי נמי פירש רב עצמו בתל״ב[46] מותרין לקבל ופרש״י[48] לקבל בטלטול דכולי האי לא אחמור בספק מוכן דליתסרו בטלטול אבל באכילה לא שרנהו ר״ג ע״כ: **ר׳ חזקיהו כו׳.** סיומ׳ דמלתא דר׳ זעירא הוא דאמ׳ דהודיעו חכמים אלו לבני הישיבה דליתא אלא מותרין ממש כלומ׳ אפי׳ באכילה: **סברין מימ׳ כו׳.** גם אלה דברי ר׳ זעיר׳ דסברוה בני הישיבה דהלכה כר״ג דשרי ספק מוכן דהא מוקצה איסורא דרבנן וכל (וכל) ספקא דרבנן לקולא כדאי׳ בכמה דוכתי בתל״ב[49] והיינו דקאמ׳ ספקן התירו כלומ׳ בכל איסורין שאסרו חכמים ודאן אסרו אבל ספקן התירו, והודיעום חכמים אלו דליתא שאין זה כשאר ספק דדבריהם וטעמא פריש רב אשי בפ״ק דמכלתין בתל״ב[50] משום דהוי דבר שיש לו מתירין כי היכי דאמרו דדבר שיש לו מתירין שנתערב אפי׳ באלף לא בטיל אפי׳ באיסור דדבריהם: **ור׳ יוחנן כו׳.** ובריש פ״ק[51] פריש דהוא כמ״ד דנתערב איסור דדבריהם אפי׳ באלף לא בטיל אלא משום דהרי שם א׳ שהוא ודאי אסור מש״כ בספק מוכן דשמא אין כאן אסור כלל: **חד אמ׳ כו׳.** פירש הר״ז הלוי[52] דלאו במוקצה דמחובר או ניצוד איירי דהא במתני׳ לא חילקו התנאים בין ספק מוכן מאליו על ידי פריסת מצודה לביד גוי דהיינו דגים שהביא הגוי לר״ג וגם בגמ׳ בתל״ב[46] אמרו עלה בפשיטות גוי שהביא דורון לישראל בי״ט אם יש במינו במחובר אסור משום ספק מוכן ואי האי אמורא סבר דספק מוכן מותר כר״ג לא היה לו להזכיר גוי אלא ספק מוכן מותר אלא לאו במוקצה דנ(ש)[צ]וד דמתני׳ איירי ולא במחובר דדמי ליה דשניהם מוקצים מחמת איסור אלא במוקצה דתלוש כגון תמרי דעסקא ובהמות מדבריות[53] וכן מפורש בספר המכתם[54], וכתב עוד בספר המכתם[54] שנחלקו

47) ועיין בתוספות שבת י״ז ב׳ ד״ה אלא ובתוכ״פ הנ״ל.

48) שם ד״ה לקבל.

49) שבת ל״ד א׳, וש״נ.

50) ד׳ א׳. ועיי״ש ברש״י ד״ה אפילו בדרבנן, ב״ה, השלמה, המכתם כ״ד א׳, ור״ן פ״א סימן תתמ״ח ד״ה כל דבר וכו׳.

51) ה״א, לעיל עמ׳ 65.

52) בעה״מ רפ״ג.

53) ורי״נ אפשטיין במבוא לנוה״מ עמ׳ 599 אינו מחלק, ומפרש שהמחלוקת אם הגוי צריך הכן היא אותה המחלוקת של ספק הכן, ומ״ד ספק הכן מותר ומ״ד אין הגוי צריך הכן סוברים כר״ג, ועיין להלן מה שמביא רבינו בשם המכתם והראב״ד. אולם לפירוש אפשטיין קשה, איך מוכיח הירושלמי להלן מן העובדא שרב אכל תאנים משיירתא שעברה ביו״ט שר׳ חייא הוא הסובר שאין הגוי צריך הכן, הרי רב למעלה, וגם בבבלי כ״ד ב׳, סובר שלית מאן דפליג שאסור לאכול מדגים שהגוי הביאן ביו״ט ור״ג רק התיר לטלטלם ואיך הוא אכל מזה. אלא ודאי צ״ל כפירוש רבינו והראשונים שבמשנה האיסור הוא חמור יותר משום שזה מוקצה מחמת צידה או מחובר ומחלוקת האמוראים היא בתלוש. במעשה של רב הספק היה רק אם התאנים היו מיועדים לאכילה או לסחורה, כפירוש רבינו להלן, עמ׳ 169 ד״ה הוי דו אמ׳, ועל כן למדו ממעשה דרב שר׳ חייא הוא הסובר אין הגוי צריך הכן.

54) כ״ד ב׳ ד״ה ואם אין במינו.

מסורת הש״ס: סברין וכו׳: בבלי הנ״ל.

וחורנה אמר אין הגוי צריך הכן. ולא ידעין מאן אמר דא ומאן אמר דא מן מה דרב מיבעי ו) מיתי קומיה רבי חייה רבה והוא אמר ליה הן הויתה והוא אמר ליה שיירתה הוות עברה והוינא אכל מינה תאינים הוי דו אמר אין הגוי צריך הכן. חד תלמיד מן דרבי סימיי אזל לאנטרדס ז) אייתון ליה דורמסקנא ואכל. חד תלמיד מן דרבי יהושע בן לוי אזל לתמן אייתו ליה דורמסקנא ולא אכל. אתא ואמר קומי רביה אמר דו נהג בשיטת רביה דרבי סימיי אמר אין הגוי צריך הכן. רבי אבהו בשם רבי יהושע בן לוי דמדמניות שבכרם הרי אילו אסורות. רב חונה בשם רב השיצים שבכפיס הרי אילו מותרין ח). מתני' בהמה מסוכנת לא ישחוט אלא א"כ ידוע שהוא יכול לוכל

ו) והנכון כמו בשבת וכי"ל כאן: מן מה דרב מעני מיתי, וכ"ה גרסת הראשונים. וכך הגיה כאן מהר"ס די לונזאנו ופירש, וכן בפ"מ, שרב נתאחר לבוא, ועיין בהירוכ"פ עמ' 55, ובשעתוא"י עמ' 152, 285.

ז) ובמסכת שבת: לאנטוירים. ובהירוכ"פ הנ"ל: בעיטור הנ"ל לאנטרס... ועיין הורובין אנציקלופדיה ערך אנטיפרס. ועכשיו עיין גם בספר הישוב בעריכת ש' קליין עמ' 27 ע' גבת ועמ' 96 ע' כפר עותנאי.

ח) ולענין מקור הסוגיא עיין במבוא עמ' 37.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

בלשון ירושלמי זה המפרשים דהרב בעל ההשלמה פירש דאפי' ידענו שפירות אלו שהביא הגוי היו מוקצים לו לסחורה או שהביא בהמה מדברית מותר לישראל לאכלן דכשגזרו חכמים על מוקצה זה לא גזרו אלא על של יש' אבל אדגוי לא גזרו והיינו דאשמעינן רב פפא בתל"ב [46] דגוי שהביא דורון ליש' ואין במינו במחובר אם הוא בתוך התחום מותר כלומ' ואפי' הוו תמרי דעסקא וכיוצא בהם דאין מוקצה לגוי וכן פירש הר"ז הלוי [55] ור"ן [56] וכן פסקו הלכה כיון דרב פפא אמ' כי האי אמורא בתל"ב ולא חלק אדם עליו וכן תמצא לר"ן בסוף מכלתין [57] ומ"ד הגוי צריך הכן אפי' הביא מתוך התחום אסור שמא מפירות המוקצים לו לסחורה הביא, וראב"ד [58] פירש דבודאי מוקצה שידענו שפירות אלו היו מוקצים לגוי לסחורה כ"ע לא פליגי דאסירי כי פליגי בספק דביש' שמביא דורון ליש' אמרינן מן המותר הביא אבל בגוי שהביא דספק הוא פליגי ולפי פירוש זה רב פפא דאמ' בתוך התחום מותר הא אשמעי' דלא חיישינן שמא מן המוקצה הביא אבל אם נודע שהביא מן המוקצה ודאי אסיר: **הוי דו אמ'.** כלומ' תסתיים דר' חייא הוא דאמ' כו' חדא דודאי רב דאכל ולא חש למוקצה דתלוש בשיטת ר' חייא רביה עשה כדלקמיה ועוד מדלא אמר לו כלום משמע דלדידיה ס"ל נמי דשרי אבל ודאי רב כשאכל ראה דליכ' למיחש בהו למחובר שהיו יבשים או נמושים הרבה ושבאו מתוך התחום אבל שלא היו מוקצים לסחורה לא אפשר לידע: **דמדמניות ושיצים.** לא אתפרש מה הם אך מדמייתי לה הכא נר' שהם מיני עופות ואשמעינן דדמדמניות מחוס' צידה להכי אסירי ושיצים אין מחוסרין צידה וגם היו קרובים לעיר דדעתו עליהם ולא הוו מוקצה: [59] **מתני'.** פרש"י [60] כאן ובפ' אלו עוברין: [61] **בהמה מסוכנת.** שהוא ירא שתמות ואינו צריך לה שכבר סעד

55) שם ועיין בהערה י"ב של ר"א סופר להמכתם הנ"ל.

56) פ"ג סימן תתצ"ד.

57) פ"ה סוף סימן תתקכ"ט.

58) עיין בהשגת הראב"ד על בעה"מ הנ"ל, בתמים דעים סימן קכ"א, ארחות חיים היו"ט סי' ל"ג, כל בו סי' שנ"ח, ובראשונים שמציין בהירוכ"פ עמ' 54.

59) ועיין בק"ע, פ"מ, וגליון הש"ס ומה שמביא בשעתוא"י עמ' 152 בשם מעריך.

60) כ"ה א' על המשנה.

61) פסחים מ"ו ב' ד"ה בהמה מסוכנת.

מסורת הש"ס: בהמה וכו': משנה פ"ג מ"ג. ועיין בבלי פסחים מ"ו ב'.

ממנה כזית צלי מבעוד יום. ר' עקיבה אומר אפילו כזית חי מבית טביחתה. שחטה בשדה לא יביאנה במוט ובמטה אבל מביאה בידו איברים איברים.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

סעודתו אלא מחמת הפסדו הוא שוחט: **כזית צלי.** זהו קל שבבישולים לא ישחוט אלא א"כ יודע שיש שהות ביום כדי להפשיט ולחתוך כזית ולצלות ולאכול ואי איכא שהות כי האי שרי ואע"ג דלא אכיל מינה: *לקמן גבי אותו [62] אכתוב דיש חולקין דלא שרי אלא דוקא בדאכיל*: **מבית טביחתה.** שהוא מזומן ומופשט מעורו ועומד ע"כ ואמרינן פ' אלו עוברין [63] הואיל ואי הוה בעי הוה אכיל אעפ"י שאינו צריך ואי הות בריאה אסור לשוחטה אלא דוקא אי צריך לאכול כזית וכדכתב מגיד משנה פ' ראשון מהלכות י"ט [64] בשם המפרשים משום הפסד ממונו שרו ליה ואפילו לרבנן נמי שרי לאכול בשר חי דהא ליכא מאן דפליג על זה כדאית' בחולין [65], וגם מותר מדאורית' לאכול מבית השחיטה בלא הפשט וניתוח ומדרבנן הוא דאסרו לאכול עד שיבדוק הריאה כדכתבו רמב"ן [66] ורשב"א [67] ור"ן [68] פרקא קמא דחולין לדעת כ"ע כמו שהוכיחו שם *מסוגיא דהכא ומכמה ראיות ובמסוכנת כתבו דכשאין שהות ביום להמתין לאכול אחר שיבדוק התירו שישחוט ויאכל בלא בדיקה כמו שאנו אוכלין חלב הבהמה בחיה ולא חיישינן דילמא טרפה היא ואעפ"י שכתב ר"ן כאן [69] דאין צריך ממש שיאכל אלא שיהא שהות לאכול מ"מ התירו לגמרי לאכול אם ירצה אפי' צדיק גמור יכול לאכול ואינו חושש כלל הילכך אעפ"י שלא יאכל כמאן דאכל דמי, ולדעת רש"י [70] רבנן פליגי א"ר עקיבא בהא דסברי דלא שרינן* לשחוט המסוכנת אלא אם יש שהות ביום לאכול כזית כמנהג העולם שאין אוכלין חי אלא צלי ואין אוכלין עד הפשט ובדיקת הריאה וכן פירש ר' יהונתן [71] וכן דעת רמב"ם דכתב בפי' המשנה [72] דאין הלכה כר' עקיבא, אבל הטור [73] ור' ירוחם [74] ור' ישעיה מטראני [75] כתבו בפסקיהם דברי ר' עקיבא נר' דס"ל דכיון דלרבנן ודאי שרי לאכול בשר חי ואין אסור לאכול קודם הפשט ובדיקה אלא מדרבנן ודאי מודו לר' עקיבא דאם יש שהות לכך דישחוט דלמה לא וקל וחומר הוא אם איסור שעיקרו מדאריתא התרת לו דהיינו לבשל מה שאינו צריך דלכ"ע אסיר אם לא היתה מסוכנת בשר חי דהתרא הוא וקודם בדיקה דלית לאיסור זה עיקר מהתורה כלל לא כל שכן דיש להתיר לו לשחוט *אם יש שהות ביום לאכול כזית מבית השחיטה קודם בדיקה* וכן נר' דעת ר"ן ורשב"א ורמב"ן מההיא דלעיל שכתבתי שכתבו פ"ק דחולין וכן נראה דעת הרא"ש [76] בהדיא, ולדבריהם י"ל דרבנן אמרו עיקר התר שחיטת המסוכנת ולא נחתו לדקדק לאכילת בשר חי וקודם הפשט ור' עקיבא נחת ופירש עוד הדבר ובודאי דרבנן נמי מודו ליה: [77] **שחטה בשדה לא יביאנה במוט ובמוט'.** בשני בני אדם משום דאושא מלתא ומזלזל בי"ט

62) להלן עמ' 176 על הברייתא אותו ואת בנו שנפלו לבור ד"ה אע"פ שלא חשב.
63) פסחים מ"ו ב'.
64) הי"ב.
65) מנחות פ"א מ"ז. ועיין בחולין ל"ג א'.
66) במלחמות ע"י סימן תרפ"ט ברי"ף, ובחידושיו לחולין י"ב א'.
67) ט' א'.
68) סימן תרפ"ט ד"ה גרסינן בגמרא.
69) פ"ג סימן תתצ"ה.
70) כ"ה א' ד"ה לא ישחוט. וע"ע בב"ה עמ' 153.
71) נמצא בכ"י הנ"ל (הע' 7) כלשון רש"י בתוספת: ושחיטה לכזית ושחיטה לכמה זתים.
72) פ"ג מ"ג, הי"ט פ"א הי"ב.
73) טאו"ח סימן תצ"ח.
74) נתיב רביעי ח"ד.
75) נמצא בשלטי הגבורים אות א' ע"י סימן תתצ"ה.
76) פ"ג סימן ד'.
77) וע"ע בפ' תלמיד הרמב"ן לביצה עמ' 100. ובב"י וב"ח לטור הנ"ל.

מסורת הש"ס: שחטה וכו': ברכות פ"ט ה"ג, י"ד ע"א, תרומות פ"ת ה"ז, מ"ו ע"א; בבלי חולין ט' א'.

גמ' רבי בא בשם רבנן דתמן שחטה ואכלו זאיבים בני מיעיה כשירה שחזקת בני מיעים לכושר. וחש לומר שמא ניקבו. חזקת בני מיעים כשירין. תני

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

ואע"ג דאמ' פ' מפנין [78] דמשוי עדיף מאפושי בהלוך והכא שרי לאפושי בהלוך להבריאה בכמה פעמים אברים איברים למעט במשוי שני הכא כיון דמבריאה במוט ובמוטה מחזי כעובדין דחול [79], ואית דאמ' דהא נמי דוקא דיש קול דלא נשחט' לצורך י"ט לגמרי אבל בריאה ששחטוה לצורך י"ט מבריאה אפי' במוט ובלבד שישנה אם אפשר [80] כעניין שאמ' לקמן ריש פ' המביא [81], וי"א דה"ה לבריאה ומסוכנת אורחא דמלתא נקט שאין דרך לשחוט הבריאה בשדה אלא בביתו וכן דעת רמב"ם [82] ע"כ מדברי הר"ן: [83] **גמ' רבנן דתמן.** חכמי בבל והכי איתא בתל"ב פ"ק [דחולין] [84] בא זאב ונטל בני מעיה מהו והשיב רב הונא דכשרה אלא דהתם בני הישיבה נר' להם זה פשוט והקשו נטל הא ליתנהו ופרש"י [85] הא לא חזינן בהו שום ריעותא ומאי ספקא איכא אלא הם שאלו מרב הונא נטלן והחזירן נקובין אי חיישינן שמא במקום נקב נקב והשיב דלא חיישינן כיון דנשחטה בחזקת התר עומדת בכל ענין: **שחטה ואכלו זאבים כו'.** בפ"ק דחולין הביאו רשב"א ור"ן [86] לשון ירושלמי זה בנסח גרסא זו באו זאבים ונטלו בני מעיה ואכלום כשרה וחש לומ' שמא ניקבה הריאה חזקת בני מעים לא ניקבו ע"כ [87], והוכיח רשב"א מירושלמי זה דריאה בכלל בני מעים בהא דאמר רב הונא התם [88] דאם נטלן זאב או נטלן והחזירן נקובין דכשרה דהא הכא בשם רבנן דתמן אמרוה והיא מילתא דרב הונא דהתם בעצמה ומדהקשו עלה וחש לומ' שמא ניקבה הריאה גר' דהכי שמיע להו דבכלל בני מעים דאמ' רב הונא אף ריאה בכלל הילכך הוציא הריאה בלא בדיקה או אפי' אבדה ולא נבדקה כלל כשרה ובא מעשה לפני רש"י והתיר והשיב לפני רבו ר' יצחק הלוי שהיה מחמיר ואוסר אמש אכלנו מחלבה ועכשיו נחזיקנה בטרפה והרא"ש [88] הכריע כרש"י וכן ר"ן ורשב"א: [89] **וחש כו'.** פירש רשב"א שם [90] דה"ק דנהי דליכא למיחש לניקבו שאר המעים דהא סמכינן תמיד ארובא ולא בדקינן אי איכא בהו טרפות ריאה דאסרו חכמים לאכול עד שיבדוק היכא דאית' השתא נמי ניחוש לה ומשני אפי' הכי חזקת בני מעים אפי' ריאה דלא ניקבו כלומ' אפי' סירכא לא אסירא אלא משום דאין סרכא בלא נקב ורוב בהמות כשרות ולא ניקבו ולא הוה בהו סירכא בריאה והיכא דליתא לריאה לא מחזיקנן ריעותא כי היכי דאמרו דצריך לבדוק סכין אחר שחיט' והיכא דאבד לא אסרינן הבהמה וכן אם ראה אדם ששחט צריך לבודקו אם יודע הלכות שחיטה ואי אזל לעלמא עד שלא בדקוהו לא אסרינן הבהמה כך כתב רשב"א שם, והביא הירושלמי מימרא זו דרב הונא הכא משום דמשנתינו מסייעא ליה והכי נמי תל"ב מייתי לה הכא [91] ואמרו שם והא אנן תנן מתניתין כדרב הונא דתנן ר' עקיבא אומר אפי' כוית חי מבית טביחתה דשרו ליה רבנן לאכול קודם בדיקה משום דמשנשחטה בחזקת התר עומדת וכיון דאין שהות ביום לבודקה משום הפסד ממונו התירו

78) שבת קכ"ז א'.
79) שם תוס' ד"ה דכולי, ושם קמ"ז א' תוס' ד"ה אתקין. ופרי תלמיד הרמב"ן עמ' 101.
80) עיין באו"ז ח"ב סימן שנ"ג ע"ד ע"ב.
81) ל' א'.
82) הי"ט פ"ה ה"ה, וכן בר"ח כ"ה ב'.
83) פ"ג סימן תתל"ה ונמצא ברשב"א כ"ה א', ועיין בראבי"ה ח"ב סימן תשס"ד עמ' 468, ובהע' המו"ל.
84) ט' א'.
85) שם ד"ה נטל.
86) עיין לעיל הע' 67, 68.
87) וע"ע בראשונים שמציין באהצו"י עמ' 27.
88) חולין פ"א סימן ל"ו.
89) כנ"ל ועיין בח' הרמב"ן חולין י"ב א'.
90) הג"ל.
91) כ"ה א'.

מסורת חש"ם: תני וכו': עיין פ"א מ"ה.

אבל מביאה הוא על גב עורה כיצד הוא עושה משייר ממנה אבר אחד ומביאו עמו. מתני' בכור שנפל לבור רבי יהודה או' ירד המומחה ויראה אם יש בו מום יעלה וישחוט ואם לאו לא ישחוט. ר"ש או' כל שאין מומו ניכר מערב י"ט אין זה מן המוכן. גמ' מחלפה שיטתיה דרבי יודה דתנינן תמן

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

לו לסמוך ארובא ולאכול טרם יבדוק כי היכי דאם אבדה הריאה לא מטרפינן דסמכינן ארובא ואחזקה: **תני אבל כו'.** אמתני' דקתני שחטה בשדה לא יביאנה במוט ובמוט' אבל מביאה איברים קאי וה"ק לא יביאנה במוט ובמוט' אבל מביאה בידו איברים איברים ועל גבי עורה כלומ' דאינו נוטל העור עמו אם הפשיטו דאע"ג דלעיל בפ"ק [92] נחלקו ב"ש וב"ה בשוחט בריאה דב"ש אסרו להגביה העור אלא אם שייר כזית [93] בשר עליו שלא הופשט וב"ה התירו דוקא התם משום דשחט מדעתו לשמחת י"ט והתירו סופן משום תחלתן שאם לא תתיר לו לא ישחוט אבל בשוחט מסוכנת לא וכן כתב ר"ן [94] בשם רשב"א והוכיח כן מלשון ירושלמי זה: **מתני' בכור כו'.** לשון רש"י [95] בכור בזמן הזה אין בשחט בלא מום מפני שקדשים הוא שמאליו הוא קדוש והשוחטו כשהוא תם הוי שוחט קדשים בחוץ וענוש כרת: **שנפל לבור.** וירא פן ימות שם: **מומחה.** בקי במומין להבחין בין מום קבוע למום עובר: **אם יש בו מום.** על כרחך ר' יהודה מוקצה אית ליה ובמום הנופל בו בי"ט לא שרי דלאו דעתיה עילויה מאתמול וה"ק בכור בעל מום שלא הראהו לחכם מבעוד יום להתירו ונפל לבור בי"ט ירד מומחה ויראה מום שהיה בו אתמול אם מום קבוע הוא יעלה וישחוט דמשום מוקצה ליכא דמאתמול דעתיה עילויה: **אין זה מן המוכן.** לאו משום מוקצה אסר ליה דהא לית ליה מוקצה אלא לפי שמתירו בי"ט ונראה כמתקנו והוה ליה כדן את הדין דגזור ביה משום שבות וה"ק אין התרתו התר ואין מוכן להכשר עכ"ל, ומדאמ' ירד מומחה אמ' בתל"ב [96] דשמעינן דלא ליערים וליסקיה לומ' ודאי ימצא בו מום ודלא כר' יהושע שהתיר כן משום צער בעלי חיים בפ' משיילין [97], והא דקאמ' ואם לאו לא ישחוט ולא קאמ' ואם לאו לא יעלה וישחוט מיירי דעבר ואסקיה ופרש"י [98] ואם לאו שלא ירד המומחה אלא העלוהו קודם קנסינן ליה דלא ישחוט אפי' היה המום שמאתמול קבוע שראהו עתה המומחה [99] ועוד פי' [100] ואם לאו דכשירד המומחה ראה שלא היה המום קבוע מעי"ט אעפ"י שעכשיו על ידי הנפילה נעשה בו מום אחר קבוע ועבר ואסקיה לא ישחוט דמוקצה מחמת איסור הוה ע"כ: [101] **גמ' מחלפא שיטתיה דר' יהודה.** דקס"ד דמתני' כפשטא שעל ידי הנפילה דרגיל ליפול בו מום קאמ' דאם נעשה לו בנפילתו מום קבוע יעלהו וישחוט [102], ומינה דר' שמעון נמי מחלפא שיטתיה דהכא משמע דאסר משום מוקצה ושמעינן ליה פ' כירה [103] דלית ליה מוקצה גבי מותר השמן שבגר *וכן כתב רש"י בתל"ב [104] דבמוקצה ליכא לאוקומי פלוגתייהו

92) עמ' 99 (פ"א מ"ה).
93) עיין במבוא עמ' 16.
94) וכפירוש ק"ע, ועיין בשי"ק י"ד א' ד"ה תני.
95) כ"ה ב' — כ"ו א'.
96) כ"ד א'.
97) ל"ז א'.
98) כ"ו א' ד"ה ואם.
99) וברש"י שלפנינו: אפילו נפל בו המום לאחר העלאה. ועיין לעיל פ"א הע' 175.
100) וכתיקון רש"א, צויין שם בגליון.
101) ועיין במה"פ י"ד א' ד"ה בכור שנפל לבור. והאריך בשיטות הרשונים בפירוש משנה זו בתוכ"פ עמ' 966 ד"ה בכור שנפל. עיי"ש.
102) וכך מפרש משנתינו ר' ישעיה הראשון, עיין בתוכ"פ עמ' 967 ד"ה ברם.
103) שבת פ"ג מ"ו.
104) כ"ו א' ד"ה אין זה מן המוכן.

מסורת חש"ם: בכור שנפל וכו': משנה פ"ג מ"ד.
מחלפה וכו': עיין בבלי כ"ו א', שבת מ"ו ב'.

רבי יהודה אומר אם לא היתה נבילה מערב שבת אסורה לפי שאינה מן המוכן והכא הוא אמר הכין. רבי יודה כדעתיה דרבי יודה אמר אין המומחה תורה. רבי חונה בשם רבי אבא דרבי יודה היא דרבי יודה עבד ראיית בכור כראיית טריפ׳ כמה דאת אמר תמן רואין את הטרפה ביום טוב ודכוותה

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

דאפכא שמעינן להו*: [105] **דתנינן תמן.** מס׳ שבת פ׳ מי שהחשיך: [106]**אם לא היתה נבלה.** ברישא תנן דמחתכין נבלה לפני הכלבים: **ר׳ יודה כדעתיה.** כלומ׳ לאו בנפל בו מום בי״ט מיירי אלא מערב י״ט והרואה יורד להכיר אם הוא קבוע ור׳ יהודה לטעמיה דשמעינן ליה דאמ׳ בתל״ב [107] לקמן דאין המומחה תורה כלומ׳ דלא מקרי ראית מומחה את הבכור דן דין תורה אלא גלויי מלתא בעלמא הוא דתנן פ׳ רביעי דבכורות [108] השוחט את הבכור ואח״כ הראה את מומו ר׳ יהודה מתיר ר׳ מאיר אומ׳ הואיל ונשחט שלא על פי מומחה אסור ופירש רב יוסף [107] דמינה שמעינן דר׳ יהודה סבר רואין מומין בי״ט ור״מ סבר אין רואין וכדמפרש רב הונא ואזיל הכא: [109] **רב חונא כו׳ דר׳ יהודה היא.** כלומ׳ ר׳ יהודה אמר כן דרואין מומין בי״ט מדשמעינן ליה דאמ׳ ראית בכור לאחר שחיטה אפשר כראית טרפה ולא אחשביה רבנן כ״כ לאסור שחיטת הבכור אם לא ראה המום תחילה כדאסר ר״מ, מינה דלר׳ יהודה לא חשיבא ראיה כמתקן ודן את הדין וכי היכי דרואין טרפה בי״ט הכי נמי רואין בכור ור׳ שמעון סבר כר״מ דראית בכור חשיבא וכל התרת בכור תלויה בה שאף שחיטתו אסורה קודם שיראנו הילכך הוי (הוי) ליה כמתקן וכדן את הדין ואסור לראות בי״ט כך פרש״י בתל״ב לדעת רב יוסף: [107] **כמא דאת אמר תמן.** כמו שודאי אתה מודה שם גבי טרפה דרואין אותה בי״ט דהא הותרה שחיטה בי״ט ועל כרחך צריך לבדוק הריאה דשכיחי בה סרכות: **ר׳ יודן בעי כו׳.** דמאי מדבריהם הלוקח פירות מעם [הארץ] אין צריך להפריש תרומה ומעשר מדאוריתא דרוב עמי הארץ מעשרים הם כדאית׳ בכמה בכמה דוכתי בתלמודא: [110] **וראית טרפה מדבריהם.** בריש פרקא קמא דחולין פירשה ר״ן [111] דבספק טרפות הריאה קאמ׳ דמאוריתא אפי׳ ריאה לא צריכה בדיקה דרוב בהמות כשרות ואזלינן בתר רובא אלא שחכמים אסרו לאכול הבהמה עד שיבדוק הריאה משום דשכיחי טרפיות דאי באתילד ריעותא בבהמה קאמר הא אין ראיה זו מדבריהם אלא מדאורית׳: **כמה דאת אמר רואין את הטרפה.** לכ״ע דאין זה כמתקן ודן דהא מן התורה מתוקן ועומד הוא דכוותיה היה ראוי להתיר להפריש תרומה ומעשר מן הדמאי דהא מדאורית׳ מתוקן ועומד ולמה תנן לקמן פ׳ משילין [112] סתמא ואין מגביהין תרומה ומעשר בי״ט ולא חילקו בין דמאי לודאי ועוד דמסיים כל אלו בי״ט אמרו ק״ו בשבת משמע

105) ועיין מה שכתב ר״ג אפשטיין בתרביץ ש״ו עמ׳ 469 ואילך.
106) פכ״ד מ״ד.
107) כ״ז א׳.
108) מ״ג.
109) וכך מפרש בנוע״י, שדברי רב הונא הם פירוש ל״ר׳ יהודה כדעתיה וכו׳״ ולא תירוץ חדש. אולם רביגו הוא היחיד שמפרש „תורה״ במובן דן דין תורה עיין בק״ע, פ״מ ונוע״י הנ״ל.
110) ביצה ל״ה ב׳, וש״נ.
111) סימן תרפ״ט וכן פירש הרמב״ן שם בחידושיו י״ב א׳, והרשב״א ט׳ א׳. ועיין באו״ז ח״ב סימן שס״ד ע״ז ע״א.
112) פ״ה מ״ב.

מסורת חש״ם:
רבי יהודה וכו׳: משנה שבת פכ״ד מ״ד.
דר׳ יודה וכו׳: עיין במשנה בכורות פ״ג מ״ג, בבלי בכורות ל״ו ב׳.
דר׳ יודה עבד וכו׳: עיין בבלי כ״ז א׳.
רואין וכו׳: עיין בבלי שבת קנ״ו ב׳.

רואין את הבכור ביום טוב. רבי יודן בעי דמאי מדבריהם וראית טריפה מדבריהן כמה דאת אמר רואין את הטרפה ביום טוב ודכוותה מפרישין את הדמאי ביום טוב. רבי אבהו בשם רבי יוסי בן חנינה כל שמומו ניכר מערב יום טוב ולא התירו מומחה אלא ביום טוב אין זה מן המוכן. והא תני עגל

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

דשוו ובפי' במה מדליקין תנן [113] דספק חשכה מעשרין את הדמאי הא ודאי חשכה אין מעשרין ונשארה קושיית ר' יודן בלא תירוץ [114], ותלמידי הר' יונה כתבו במס' ברכות [115] דאעפ"י שאין התלמוד מתרץ הניח מקום לתלמידים לתרץ כי קל הדבר לתרץ והכא נמי יש לתרץ דלא קשיא דראית טרפה קיל טובא דהא אבדה הריאה הבהמה כשרה דאיכא תרתי לטיבותא רובא וחזקה דרוב בהמות כשרות וחזקה דבהמה בחזקת שאינה טרפה עומדת כדכתב ר"ן פ"ק דחולין [116] בשם הר' יונה מדאמ' רב הונא נשחטה בחזקת התר עומדת אבל בדמאי ליכא אלא רובא לכך החמירו בו, ועוד דהגבהת תרומות אסרו חכמים מתרי טעמי משום דמחזי כמתקן ומשום דמחזי כמקדיש אותן פירות שמפריש כדכתב רמב"ם פ' ג' ועשרים מהלכות שבת [117] ולכך החמירו אף בדמאי מש"כ בראית טרפה: [118] **ר' אבהו כו'.** כלומ' הא ק"ל כר"ש דאמ' במשנתינו דכל שהוכר מומו מעי"ט ולא התירו כו' משום דאין רואין מומין בי"ט כדפריש מלתיה לעיל [119] ולקמיה מסקינן הלכתא כר"ש וקשיא דהא תניא עגל בכור כו' ולא ניחא ליה לאוקמה דלא כהלכתא ולומר דאתיא כר' יהודה דשרי ראית מומי בכור בי"ט: **עגל בכור כו'.** בפ"ק דמכלתין אמר רב בתל"ב [120] דאפרות שנולד בי"ט אסור משום מוקצה ועגל שנולד בי"ט דתניא התם מותר משום דהא דמוכן אגב אמו לשחיטה הוא והקשו עליו ועגל שנולד מן הטרפה לדבריך אמאי מותר דהיתה בריתא זו דשריא אפי' גולד מן הטרפה ידועה להם ואין צריך לדחוק כדדחק שם רש"י [121] ושתק רב ונדחק התלמוד [120] לתרץ על רב, ור' יוחנן דהוא מריה דתלמוד ירושלמי חלק על רב והתיר אפרוח הנולד בי"ט משום דמתיר עצמו בשחיטה ופרש"י [122] הואיל ומתיר עצמו בלידתו להיות נשחט מה שלא היה לפני לידתו אף מאיסור מוקצה התיר את עצמו בלידתו דמגו דאתקן להא אתקן להא ע"כ למדנו דנקט טרפה בבריתא זו לרבותא דהה אמינא כיון דלאו מוכן אגב אמו הוא יהא אסור משום מוקצה קמ"ל דשרי הואיל ומתיר עצמו בשחיטתו ובכור דנקט נמי לאשמעינן אגב אורחיה דרואין מומיו בי"ט ועיקר רבותיה לאשמעינן דאין מוקצה לחצי שבת כדמוכיח מהכא בתל"ב [123] דהא האי בכור מעיקרא בין השמשות הוה חזי לשחוט את אמו והוא נאכל בין תם בין בעל מום לפי שאין בכור קדוש אלא בלידתו דכתיב [124] אשר יולד בבקרך וגו' אתילד אדחי והוקצה שהיה בחזקת בכור תם ואסור עד שיראה מומו אחזייה לחכם אשתרי ליה עכ"ל תל"ב, ואע"ג דהכא תניא טרפה הא אסיקנא בפ"ק [125] על ההאי שהבאתי בסמוך דמקרי מוכן אגב אמו לכלבים דבין השמשות היתה אמו עומדת לכך ומוכן לכלבים הוי מוכן לאדם

113) שבת פ"ב מ"ז.
114) וכפירוש פ"מ.
115) פ"ג סי' ק"ב ד"ה מפני. וכלל זה הוא קבלה מזמן הגאונים, עיין ב"דברי סופרים" מאת רש"ב סופר ע' קושיא שמציין לכל הראשונים.
116) הנ"ל בהע' 111.
117) ה"ט והי"ד.
118) ועיין בש"ק י"ד ב' ד"ה דמאי מדבריהם.
119) עמ' 173 ד"ה רב הונא. ועיין ברידב"ז כאן ד"ה ר"א ובתוכ"פ הנ"ל.
120) ו' א'.
121) שם ד"ה הטרפה: דלא אשכחן מאן דאסיר.
122) שם ד"ה הואיל.
123) כ"ו ב'.
124) דברים ט"ו י"ט.
125) ו' ב'.

מסורת חש"ם: ודכוותא מפרשינן וכו': עיין משנה פ"ה מ"ב, דמאי פ"ד מ"א, שבת פ"ב מ"ז. כל שמומו ניכר וכו': תוס' פ"ג ה"ג; להלן סוף ההלכה. ועיין בבלי כ"ו ב'. עגל וכו': עיין בציון לד"ה עגל וכו', לעיל פ"א עמ' 68.

בכור שנולד מן הטריפה ביום טוב מותר. אמר רב חסדא תיפתר שעבר המומחה וראהו. אתא עובדא קומי רבי אימי וסבר מימר רבי יודה ורבי שמעון הלכה כרבי יודה אייתי רב הושעיה מתניתא דבר קפרה מדרומא ותנא וחכמים אומרים כל ט) שמומו ניכר מערב יום טוב ולא התירו מומחה אלא ביום טוב אין זה מן המוכן וקיבלה וחזר ביה. אותו ואת בנו שנפלו

ט) וגר"ס כ"ו ג', וכמה מן הרמבונים מעתיקים את הירוש' בלשון זה: כל שמומו ניכר מערב יום טוב. עיין בלהלו"י עמ' 28 ובתוכ"פ עמ' 967 ד"ה גרס.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

[אגב] אמו והשתא דתנא בכור לא צריכינן לטעמא דמתיר עצמו בשחי' [126], והא דנקט האי טעמא בריש מכילתין בירושלמי [127] דבהאי טעמא נפקא מינה התרא אף לאפרוח שנולד בי"ט דלא שייך מוכן אגב אמו [128], ואע"ג דהאי בריתא כפשטא ר' יהודה דאית ליה מוקצה וא"כ לא קשיא מינה מידי מהא דשריא ראית מומי בכור דהא במתני' שרא ר' יהודה שירד מומחה ויראה מ"מ ס"ל לירושלמי דהאי בריתא אליבא דכ"ע אתנייא בבי מדרשא לר"ש מותר דקתני משום דלית ליה מוקצה ולר' יהודה מטעמי דאמרן ולהכי פרכינן מינה להא דאוקי פלוגת' דמתני' באיסור ראית מומין ועוד דהיתה בריתא זו אצלם להלכה פשוטה וק"ל כר"ש דאסר במתני' ראית מומין כדלקמן וקשיא הלכתא אהלכתא: **תפתר כו'.** כלומ' נהי דאין רואין מומין בי"ט הכא כשעבר המומחה וראהו קאמר דידיעבד שרי [128] ושוחטין אותו והכי נמי אמ' בתל"ב [129] כיון דנולד ומומו עמו שוין ר' יהודה ור"ש שזה מן המוכן שאם עבר ובקרו מבוקר ואעפ"י שלא הוזכר כאן בבריתא זו דמייתי הירושלמי דנולד במומו עמו ממילא משמע מדלא קאמ' בכור תם שנולד ונפל בו מום משמע דבנולד בעל מום קמיירי ולהכי שרי דיעבד כדנפרש לקמיה: **אתא עובדא.** שהביאו לפניו בי"ט בכור לראות אם מומו קבוע: **כל שמומו כו'.** כלומ' אפי' נפל בו מעי"ט וכ"ש נפל בו המום בי"ט עצמו לאפוקי ממ"ד בתל"ב [129] דדוקא בנפל המום בי"ט הוא דאינו מן המוכן, והכי איתא הך ברית' בתל"ב [129] כי אתא רב הושעיא [129] אייתי מתניתא בידיה בין שנולד בו מום מעי"ט בין שנולד בו מום בי"ט חכמים אומרים אין זה מן המוכן: **ולא התירו המומחה אלא בי"ט אין זה מן המוכן.** לשון זה משמע בהדיא שאפי' לאחר שהתירו אינו מוכן ואסור לשוחטו והכי מפרש בתל"ב [129] אפי' לפי גרסתם בבריתא זו דר' הושעיא ואמרו דאפי' לישנא דמתני' דייקא דקתני אין זה מן המוכן דמשמעות הלשון הוא דאפי' דיעבד אינה הכנה, ומכאן אתה למד דהא דשרי לעיל בסמוך עבר וראהו היינו משום בי"ט ומומו עמו וכן כתבו רמב"ם [130] ור"י בעל הטורים [131] וטעמא כתב מגיד משנה פ' שני מה' י"ט [130] משום דנולד במומו ולא היה לו חזקת איסור מעולם וגם דנולד בי"ט דהוי מוכן אגב אמו נהי דמחזי כמתקן לאו תיקון גמור הוי כך

126) כיון שיש לנו הטעם של מוכן אגב אמו. ועיין בפ"א הע' 26.
127) עמ' 68 (פ"א ה"א).
128) ועיין בתוכ"פ סעמ' 913-915.
129) בכ"י מנכן: רב הושעיא מגהרדעא. עיין בדק"ס עמ' 66 אות ר', ובהירוכ"פ עמ' 458.
130) פ"ב מהיו"ט ה"ד.
131) טאו"ח סימן תצ"ח.

מסורת חש"ם:
אמר רב חסדא וכו': עיין בבלי הנ"ל.
אתא עובדא וכו': עיין בבלי כ"ז א'.
רבי יודה וכו': תרומות פ"ג ה"א, מ"ב א'; בבלי הנ"ל, עירובין מ"ו ב', בכורות י"א א'.
אייתי וכו': עיין בציון לד"ה כל שמומו ניכר וכו', לעיל עמ' 174.
אותו — כהדין: **פסחים פ"ג ה"ג, ל' ע"א — ע"ב.**
אותו וכו': תוס' פ"ג ה"ב; בבלי ל"ז ב', שבת קי"ז ב', קכ"ד א'.

לבור רבי ליעזר אומר יעלה את הראשון על מנת לשחוט וישחוט והשני עושין לו פרנס במקומו שלא ימות. ר' יהוש' או' יעלה את הראשון ע"מ לשחוט ולא ישחוט ויערים ויעלה את השיני אע"פ שלא חישב[ו] לשחוט אחד מהן מותר. ר' בון בר חייה בעי מחלפה שיטתיה דרבי ליעזר תמן הוא אמ' מותר להערים והכא הוא אמר אסור להערים. תמן משום בל

ו) ונפסקיס פ"ג ה"ג, ל' ע"ל: לף על פי שחישב שלא לשחוט. עיין נזי"ק לסוגיין ד"ה לע"פ ונתוכ"פ עמ' 966 ד"ה וירושלמי הכ"ל.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

נר' טעם זה לדעת רש"י [132] שאסר ראית מומין בי"ט דהוי כמתקן שדן את הדין והרב המגיד סיים דבריו בעניין לדעת רמב"ם שאסר מטעם מוקצה שאם תתיר ראייתם יבא לשחוט אף במום שנפל בי"ט דאסור משום מוקצה: **וקבלה וחזר בו.** ולא ראה דכיון דחכמים ס"ל כר"ש ודאי הלכה כרבים: **אותו ואת בנו כו'.** ברייתא היא הובאה בתל"ב לקמן פ' משילין [133] ופרש"י [134] אותו ואת בנו שאינן מותרין לשחוט שניהם היום: **ויערים וכו'.** שיאמ' זה שהעלתי כחוש והשני יפה המנו: **אע"פ שלא חשב כו'.** בתל"ב התם לא מסיים הכי אלא רצה זה שוחט רצה זה שוחט וכתב הר' מגיד משנה פ' שני דהלכות י"ט [135] בירושלמי נר' דאע"פ שאינו שוחט א' מהם מותר ורבינו הביא בריתא כלשונה בגמ' שלנו וכן כתב הרשב"א שראוי להחמיר ע"כ [136], וג"ל דכ"ש דסברי רמב"ם ורשב"א דכשהתירו לשחוט בהמה מסוכנת בשיכול לאכול ממנה כזית צלי מבע"י דוקא בדאכיל ולא סגי באפשר דאכיל אם ירצה כדלא סגי הכא וק"ו הוא דהא הכא ערמה התירו משום דצער בעלי חיים כדכתב רמב"ם [137] וכ"ש התם דלא התירו אלא משום הפסד ממון, *ולדעת דכתב דהכא נמי משום הפסד ממון נגעו בה וכדאית' לקמן בירושלמי מ"מ כיון דהכא והתם משום הפסד ממון יש להשוותן* וכן נר' שם מדברי הרמב"ם [138] והטור [139] והרא"ש [140] וכן כתב שם ר' ישעיה בהדיא: [141] **מחלפא שיטתיה דר' אליעזר כו'.** דהכא איפליגו אי שרי להערים באותו ואת בנו ר' אליעזר אסר ור' יהושע שרי ובפ' אלו עוברין גבי הפרשת חלה בטומאה בי"ט שמעינן להו אפכא דתנן התם [140] כיצד מפרישין חלה בטומאה בי"ט של פסח דכיון דהעיסה טמאה אין החלה הנטלת ממנה ראויה לאכילת כהן ולאפותה אי אפשר כיון דאין ראויה לאכילה ולשהותה לשורפה לערב א"א שלא תחמיץ ולשורפה או להאכילה לכלבים א"א שאין שורפין, ר' אליעזר אומר לא תקרא לה שם עד שתיאפה ור' יהושע אסר וס"ל לירושלמי דבהא פליגי דר' אליעזר סבר שרי להערים ולאפות כלן דאכל חדא יאמר הא חזיא לי וכמ"ד התם הכי בתל"ב [141] אע"פ שלסוף א' מהם סופו להפריש לחלה אחר אפית כלן כשיצרפם בסל ור' יהושע אסר להערים ולעשות כן: **תמן משום בל יראה וכל ימצא.** כדי שלא יעבור על בל יראה

132) כ"ו ב' ד"ה ושוין.
133) ל"ז א'.
134) שם ד"ה אותו ואת בנו.
15) והיא מחלוקת ראשונים. עיין בשי"ק י"ד ב' ד"ה אע"פ, והאריך בזה בתוכ"פ עמ' 965 ד"ה אותו ואת בנו.
136) שם פ"א הי"ב: אא"כ יכול לאכול. ועיין במ"מ שם, ובב"י טאו"ח סימן תצ"ח ד"ה בהמה מסוכנת ובהע' 15 למבוא ח"א.
137) טאו"ח סימן תצ"ח. ועיין בב"י הנ"ל.
138) פ"ג סימן ד': אלא א"כ יודע שיכול לאכול.
139) עיין בשלטי הגבורים ע"י סימן תתצ"ה אות א'. וע"ע בר"ן שם, וברבינו ירוחם נתיב רביעי ח"ד.
140) פסחים פ"ג מ"ג.
141) פסחים מ"ו ב'.

מסורת הש"ס: תמן הוא וכו': משנה פסחים פ"ג מ"ג. ועיין ירוש' פסחים הנ"ל.

יראה ובל ימצא והכא מה אית לך. מחלפה שיטתיה דרבי יושע תמן הוא אמר אסור להערים והכא הוא אמר מותר להערים. אמר רבי אידי כאן שבות וכאן חייב חטאת. אמר רבי יוסה בי רבי בון הכא כדי לחוס על ניכסיהן של ישראל תמן מה אית לך. רבי יצחק ורבי יאשיה חד כהדין וחד כהדין יא). **מתני׳** בהמה שמתה לא יזיזינה ממקומה. מעשה ששאלו את ר׳ טרפון עליה ועל החלה שניטמא ונכנס לבית המדרש ושאל אמרו לו לא

יא) ולעניין מקור הסוגיא עיין במבוא עמ׳ 37.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

ובל ימצא אם ישהנה בלא אפיה עד הערב שאפי׳ בתטילה צונן לא ניחא ליה לר׳ אליעזר דשמא [לא] תזהר יפה וישפכו המים ותחמיץ ולאו אדעתיה וכדכתבו התם בתוספות: [142] **הכא.** גבי אותו ואת בנו דליכא אלא הפסד ממון שלא ימות נתיר ערמה למעבד איסורא, ונר׳ דמתני׳ דשריא לעיל במסוכנת תרי איסורי משום הפסד ממון א׳ לשחוט ביכול לאכול כזית אעפ״י שאינו צריך ועוד לאכול מבית השחיטה קודם בדיקה [143] דלא כר׳ אליעזר: **כאן שבות.** איסור טלטול הבהמה שלא לצורך שחיטה שרי ר׳ יהושע להערים: **כאן חיוב חטאת.** אפיה שלא לצורך איסורא דאוריתא בי״ט ואי הוה שבת מחייב עלה חטאת בשגגה: [144] **ור׳ יוסי בר בון.** מתרץ בעניין אחר לר׳ יהושע דהכא התיר משום הפסד ממון דאשכחן דהתורה חסה על ממונן של ישראל כדכתיב גבי בית המנוגע [145] וציוה הכהן ופינו את הבית שלא יטמאו כלי חרס קטנים שאין להם טהרה במקוה וכדפרש״י בחומש והם דברי רז״ל: [146] **תמן.** גבי אפיה חלה למה נתיר הא אין צורך דהא אמ׳ ר׳ יהושע דאינו מוזהר עליה בבל יראה ובל ימצא אם ישהנה בלא אפיה דלאו דידיה היא לאחר שקרא עליה שם וקרא כתיב שלך אי אתה רואה וזה אינו שלך ולא של חבירך דאכתי לא מטא ליד כהן: **ר׳ יצחק ור׳ יאשיה חד כהדין כו׳.** א׳ תירץ כי היכי דלא תקשי דר׳ יהושע אר׳ יהושע כרב אידי ואי כר׳ יוסי בר בון [147] ולא נודע מי אמ׳ כך או כך לומר דבר בשם אומרו: **מתני׳ בהמה שמתה.** בי״ט: **לא יזיזנה ממקומה.** משום מוקצה: **חלה שנטמאה.** אינה ראויה לכהן היום דהא באכילה אסורה לעולם ובהסקה או לתתה לכלבו בי״ט אסור דאין מבערין קדשים טמאין מן העולם בי״ט ואפי׳ על ידי אכילת בהמה דק״ל דאין שורפין קדשים בי״ט ולא תימ׳ דוקא שרפה משום דהבערה שלא לצורך היא דהא אין מדליקין בשמן שרפה בי״ט הבערה לצורך היא דהדלקת נר בי״ט צורך אכילה היא

142) שם ד״ה הואיל.

143) עיין לעיל עמ׳ 170 ד״ה מבית טביחתה.

144) ועיין במלא״ש פסחים פ״ג מ״ג סד״ה רבי יהושע ובפ״מ פסחים פ״ג ה״ג ד״ה אמר רב אידי.

145) ויקרא י״ד ל״ו.

146) נגעים פ״ב מ״ה, ספרא פרשת מצורע פ״ה הי״ב הוצ׳ וויס ע״ג ע״א.

147) וכך פירשו גם בק״ע ופ״מ. וכבר העירו שהפירוש הוא תמוה, שהרי ר׳ יצחק ור׳ יאשיה הם תנאים ואיך אפשר לומר שהם מוסבים על משא ומתן של אמוראים. וע״כ צ״ל שזה מוסב על המחלוקת שבמשנה במסכת פסחים וחד סובר כתנא אחד וחד סובר כתנא אחר. עיין בדורות הראשונים מאת ר״א הלוי ח״ב עמ׳ 532 ואילך, באהצו״י עמ׳ 28, ובהירוכ״פ עמ׳ 422.

מסורת הש״ס: כדי לחוס וכו׳: תרומות פ״ח ה״ט, מ״ו ע״א, פסחים פ״א ה״ח, כ״ח ע״א; בבלי ר״ה כ״ז א׳, יומא ל״ט א׳, מ״ד ב׳, מנחות ע״ו ב׳, פ״ו ב׳, פ״ח ב׳, חולין מ״ט ב׳, ע״ז א׳; תנחומא חקת אות ט׳ (הוצ׳ בובר ס׳ ע״ב), במ״ר פ״ט ט׳, ילש״ש חקת תשס״ב.
בהמה שמתה וכו׳: משנה פ״ג מ״ה.

יזיזים ממקומן. גמ' שמואל אמר טעו חמשה זקינים שהורו לר' טרפון בלוד. אמר רב מתנה יב) בבכור הוה עובדא. אמר רבי אבין מתניתא אמרה כן עליה ועל החלה שניטמאת מה זו קודש אף זו קודש. בעון קומי לוי מהו לראו'

יב) ובדורות הראשונים מצת ריי"ף הלוי ק"ג עמ' 128, ובפירושים ומחושים של ר"ל גינצבורג מנוח עמ' פ"ו—פ"ז דניס בכך שבבבלי כ"ז ב' מונח מלמר זה בשם זעירי הל"י ובירושלמי מיחסים את המימרא לרב מתנה בבבלי. והעירני מו"ר פרופ' ב' לנרמסון (בזמן שהותי בירושלים) שלולי זעירי למר את זה כשהיה בבבל ולא"י הבילו רב מתנה. ועיין בפירוש רב נסים גאון ברכות ה' ב' ל"ד ע"ב גרסת דעזיראלפ בירי". ולפ"ז צריך לומר שהדיקא נמי וכו' שבבבלי הוא מפתס הגמרא וכיון לזה ר' לחזין בירושלמי.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

ומותרת אפי' הכי בשמן שרפה לא והיא שמן תרומה שנטמאת דגזרת הכתוב היא שאין קדשים טמאים מתבערים דרחמנא אחשבה להבערתו דכתיב באש ישרף [148] הילכך מלאכה היא עכ"ל רש"י [149] ובתוס' [150] חלקו עליו ואמרו דלכך אין נותן החלה לפני כלבו דאפי' בחול אסור דמצותה בשרפה וגם אמרו דהא דאסור להסיקה תחת תבשילו אע"ג דלצורך אוכל נפש היא רבנן הוא דאסרו גזרה תרומה אטו קדשים שאין בשרפתן הנאה להדיוט כלל: **גמ' שמואל אמ' כו'.** במס' שבת פ' מי שהחשיך [151] פליגי רב [ושמואל] עלה דמתני' דמחתכין הדלועין לפני הבהמה ואת הגבלה לפני הכלבים לדעת ר"ש ור' יהודה אסר משום מוקצה ופסק רב כר' יהודה ושמואל כר' שמעון ואמ' נמי דר' יוחנן סבר נמי דהלכה כר' שמעון דהא ב"ה לית להו מוקצה דתנן ב"ש [אומרים] מעבירין מעל השולחן עצמות וקליפין וב"ה [אומרים] מסלק הטבלה כלה ומנערה וקבלה בידה שהגרסא משובשת והיא להפך [152] ב"ש מחמירין כר' יהודה וב"ה כר"ש ובודאי דב"ש במקום ב"ה אינה משנה, וגר' דלהכי אמ' נמי הכא שמואל דטעו החמשה זקנים שהורו לר' טרפון איסור מוקצה בבהמה שמתה ובחלה שנטמ' דהא ב"ש במקום ב"ה אינה משנה ולדעת שמואל ב"ה דאסרו ביצה שנולדה בי"ט לאו משום מוקצה שיבש ולא ידע בו הוא כדאמר בירושלמי בריש מכלתין דהא ההוא מוקצה קיל דאפי' מאן דאסר סתם מוקצה מתיר בזה בתל"ב [153], והאי מוקצה דבהמה איכא מ"ד בתל"ב [154] דאפי' ר"ש מודה ביה דאמ' מודה ר"ש בבעלי חיים שמתו שהיתה הבהמה בריאה בין השמשות ואפי' נשוה אותן קשיא דב"ה אב"ה אלא ודאי סבר כר' יוחנן דפסק נמי כמותו כר"ש ואמ' בריש מכלתין בתל"ב [155] דסבר דטעמ' דאמרי ב"ה דביצה שנולדה בי"ט לא תיאכל גזרה משום משקין שזבו בי"ט מן הפירות דק"ל דאסורין בו ביום כדתנן [156] ואם יצאו מעצמן אסורין וביצה דמיא להו שזבה ויצאה ממקום שהיתה בלועה: [157] **רב מתנה כו' בבכור.** בהמה זו ששאלו לר' טרפון בכור היה שהוא קדוש ולקמן מפ' למאי קאמ' הכי: **מתניתא אמרה כן.** בבבלי [154] נמי אמרו מתני' נמי דייקא דקדש הות: **בעון קומי לוי כו'.** מעשה היה שהיתה הבהמה הצריכה בדיקה בתוך הבית והיה הבית ההוא אפל ואמרו אם מותר לבודקה בפנים והשיב לוי שיוציאוה לחוץ לבודקה והרואין סברו דלכך שאלו לו לפי שהיה הבית

148) ויקרא ז' י"ז.
149) כ"ז ב' ד"ה חלה שנטמאת.
150) שם ד"ה ועל החלה.
151) קנ"ו ב'.
152) עיין בבבלי ב' א' רש"י ד"ה ואמר רב נחמן, ובמבוא לנוה"מ עמ' 357 ואילך.
153) כ"ו ב'.
154) כ"ז ב'.
155) ג' א'.
156) שבת פכ"ב מ"א.
157) ועיין בתוכ"פ עמ' 913 סד"ה וכן אמרו.

מסורת חש"ס: בבכור וכו': עיין בבלי כ"ז ב'.

את הטרפה בבית אפל. אמר לאפק לבר. רבי אימי בעי שמענן אין רואין את הנגעים בבית אפל שמענן אין רואים את הטרפה בבית אפל. אמר רבי יוסה בי רבי בון לא מטעם הזה אלא שמא תימצא טריפה ויהא אסור לטלטלה. אתייא דרב מתנה כשמואל ודלוי כרב. אמר רבי בא רב יהודה בשם שמואל הלכה כרבי יודה. מתני' אין נמנין על הבהמה כתחילה ביום

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

אפל אי מדמינן לה לראית נגעים והשיב שיוציאוה לחוץ דדמיא לראית נגעים: **ה"ג אמ' לון אפיקו לבר**[158]: **ר' אמי בעי.** תמה מה שאלו ומה השיב וכי התם בראית נגעים לא איכא טעמא למילתא כלל אלא גזרת הכתוב היא ואיך ידמו חכמים ראית טרפה לה: **א"ר יוסי בר בון כו'.** הא דשאלו אם יראוה בתוך הבית אעפ"י שהבית ההוא היה אפל לא מפני שהיה אפל שאלו אלא הכי שאלו לו נבדוק בתוך הבית ואם תמצא טרפה נטלטל אותה להוציאה לאשפה או דילמא אם תמצא טרפה אסורה בטלטול היא אע"ג דחזיא לכלבים לא היתה עומדת לכך מאתמול ואסורה משום מוקצה והשיב שיוציאוה לחוץ לאשפה (שבבית) ושם תבדק שודאי הלכה כרבי יהודה דאמ' אם לא היתה נבלה מבע"י אסור לטלטלה משום מוקצה[159], והכי נמי איתא בתל"ב פ' מי שהחשיך[161] לוי כי הוה מייתו טרפה קמיה ביומא טבא לא הוה חזי לה אלא אקלקלתא דאמ' דילמא לא מתכשרא ואפי' לכלבים לא חזיא ופרש"י[160] כי הוו מייתו טרפ' לקמיה בהמה שנולד בה ספק טרפות וצריכה להוראת חכם, אקלקלתא, על האשפה שאם יראנה טרפה יניחה שם ע"כ: **אתיא דרב מתנה.** שאמ' דמעשה שהיה בבכור היה להכי אמ' כן משום דס"ל כשמואל דהלכה כר"ש דלית ליה מוקצה ואי חולין הוה דשריא בהנאה ודאי מחתכין אותה לכלבים אלא להכי אסרוה בטלטול דבכור הוה דקדוש הוא ואסור בהנאה וטעון קבורה ואין לו פדיון כלל: **ודלוי כרב.** כלומ' השתא מדר' יוסי בר בון שפירש השאלה והתשובה דר' לוי למדנו שר' לוי ס"ל כרב דפסק הלכה כר' יהודה דאית ליה מוקצה, ונר' שיש חסרון כאן בספרי הירושלמי שאחר שאמ' שמואל דטעו החמשה ראוי להביא ממרא דרב שחלק עליו וסבר שהאמת הורו[161] ושניהם סברו מדלא קתני מתני' בהמת קדשים דחולין הוה ואע"ג דתני חלה בהדא לא אכפת לן דהא כדאית' והא כדאיתה: **א"ר בא כו'.** ודלא כסתם דירושלמי דאמ' לעיל דשמואל אמ' דטעו הזקנים ואימורי נגהו ואליבא דשמואל: **מתני' אין נמנין.** הבבלי[162] חולק [על] הירושלמי בפירושה שאמרו שם מאי אין נמנין אין פוסקין דמים לכתחילה על הבהמה שבאין ליקח דמקח וממכר בשבת וי"ט אסור בספר עזרא[163] אלא כדי לידע למחר כמה היתה שוה לפסוק דמיה מביא להם המוכר שתי בהמות שוות ויאמר ראו שזו כזו ולמחר שמין את הנותרת והמנין חוזר אל הדמים

158) ובח' הרשב"א ל"ג ב': אמר לו אפיק לבר. ובאו"ז ח"ב סימן שנ"ו ע"ד ע"ד: אמר לון אפקין וכו'. ועיין באהצו"י עמ' 29.

159) עיין באו"ז הג"ל שהתקשה בפירוש הירושלמי כאן בגלל הגרסא המשובשת שהיתה לפניו.

160) שם ד"ה כי הוו מייתי וכו'.

161) ועיין בשעתוא"י עמ' 285, שהרגיש באותו חסרון כאן מטעמו של רבינו והגיה אחרי דברי שמואל: רב אמר לא טעו חמשה זקנים שהורו לר"ט בלוד. ואם זה היה כאן, יתכן שנשמט בגלל הדומות.

162) כ"ז ב'.

163) נחמיה י"ג ט"ז.

מסורת חש"ם:

אמר לאפק לבר: כלשון זה ביבמות פ"ב ה"ז, י"ב סע"ד.
אין רואין וכו': משנה נגעים פ"ב מ"ג.
אלא שמא וכו': בבלי שבת קנ"ו ב'.
אתייא וכו': עיין בבלי שבת הנ"ל.
אין נמנין וכו': משנה פ"ג מ"ו.

טוב אבל נימנין עליה מערב יום טוב ושוחטין ומחלקין ביניהן. גמ' הא להוסיף מוסיפים היו חמשה נעשין עשרה. תני לא יאמר אדם לחבירו הרי אני עמך בסלע הרי אני עמך בשקל אבל אומר הוא לו הרי אני עומד למחצה לשליש ולרביע. מתני' רבי יהודה אומר שוקל אדם בשר כנגד הכלי או כנגד הקופין וחכמים אומרים אין משגיחין בכף מאזנים כל עיקר. גמ' רבי חייה רבה ורבי שמעון בר' שקלו מנה כנגד מנה בבכור. בד"א בחול הא

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

אבל הירושלמי סבר לקמן בגמ' דהמנין חוזר אל האנשים כענין נמנין ששנינו פ' האשה בפסחים [164] שנמנין כמה בני אדם יאכלו מאותו פסח כדכתיב במכסת נפשות [165] הכא נמי לא יתקבצו חמשה או ששה בני אדם ליקח הבהמה מן הרועה בין כלם דתחלת קנין לא שרי אפי' בלי פיסוק דמים אלא ביחיד: **אבל נמנין עליה מערב י"ט.** כלומ' אבל אם נמנו עליה ואמרו לרועה מאתמול תתן לנו בהמה זו למחר שוחט הוא בי"ט ומחלק' ביניהם זה שליש וזה רביע וזה שמינית וכל א' מה שרוצה [166], ובמס' שבת פ' השואל [167] גרסינן בכל הספרים על הא דאמרו התם דממנה אחרים בשבת על פסחו והא אנן תנן אין נמנין על הבהמה לכתחיל' בי"ט וכתבו בתוס' [168] דרבי' שמואל מוחק הגרסא דאפי' יהיה פירוש נמנין כנמנין דגבי פסח מה שייך להקשות מנמנין דרשות לנמנין דמצוה ועוד דהא פירשו בגמ' מאי אין נמנין אין פוסקים דמים, ואפשר ליישב הגרסא דההוא מקשה סבר פירוש דהכא כנמנין דגבי פסח כדסבר הירושלמי וסבר נמי ההוא דלהכי נקט ר' לשון נמנין למילף לנמנין האמור גבי פסח דהוא מצוה דאסור בשבת שחל ערב הפסח: **גמ' הא להוסיף כו'.** מדלא אסר במתני' אלא עיקר תחילת המיגוי הא אם נמנו מקצת אנשים עליה מותר להוסיף עליהם בי"ט כגון אם היו חמשה להוסיף עוד חמשה וכיוצא בזה: **הריני עמך.** נמנה על בהמה זו: **בסלע.** האי בריתא אשמעינן דפיסוק דמים אסור ולא הותר אלא לומ' לו הריני עמך למחצה של בהמה זו או שליש או רביע שלה אטול לי: **מתני' [169] ר' יהודה אומ' שוקל אדם בשר.** טבח המוכר בשר במשקל אעפ"י שאסור לשקול בלטרא דהיינו מעשה חול מותר הוא לשקול כנגד הכלי וכנגד הקופין והוא סכין גדול שקוצבין בו בשר דאיכא שינוי ולא הוי מעשה דחול: **אין משגיחין.** אין מעיינין עכ"ל רש"י: [170] **גמ' ר' חייא רבה ור"ש בר'.** מעשה זה הביאו בתל"ב [171] ולא בבכור אלא בי"ט ונדחק התלמוד לתרץ היאך שקלו בי"ט דהא תנן אין משגיחין בכף מאזנים כלל ואפי' ר' יהודה לא התיר אלא כנגד הכלי דלאו הכי אורחיה אבל מנה כנגד מנה לא שכך דרך כל החולקין ואמרי' דאנהו עבדו כר' יהושע דתניא ר' יהושע אומ' שוקל אדם מנה כנגד מנה בי"ט, וכפי תלמוד ירושלמי לא שמעו שהיה מעשה זה אלא בבכור

164) פ"ח מ"ג מ"ד.
165) שמות י"ב ג'.
166) וכפירוש רבינו מפרש הרשב"א בעבוה"ק בית מועד שער ב' סימן ד', והרד"ל כאן. אבל מדברי המאירי בב"ה עמ' 164 נראה שהוא פירש את הירושלמי באופן אחר שאינו חולק על הבבלי.

ומן התוספתא יוצא כפירוש הבבלי, עיין בתוכ"פ עמ' 968 ד"ה כיצד ואילך ובמקומות שמציין שם.
167) קמ"ח ב'.
168) שם תוס' ד"ה והא.
169) כתלוקת המשנה בבבלי.
170) כ"ח א' על המשנה.
171) כ"ח א'.

מפורת חש"ם:
תני וכו': תוס' פ"ג ה"ה; בבלי כ"ז ב'.
רבי יהודה וכו': משנה הנ"ל.
וחכמים וכו': משנה הנ"ל; תוס' הנ"ל.
רבי חייא וכו': עיין בבלי כ"ח א'.
שקלו וכו': משנה בכורות פ"ה מ"א.

ביום טוב אסור על שם אין משגיחין בכף מאזנים כל עיקר. רב אבון רב יהודה בשם שמואל אפילו לתלותו בכף מאזנים מפני העכברים אסור. אמר רבי יוסה בי רבי בון לא מטעם הזה אלא בגין דתנינן ר' יהודה אומר שוקל אדם בשר כנגד הכלי או כנגד הקופיס וחכמים אומרים אין משגיחין בכף מאזנים כל עיקר. הא תנייא קדמייא סבר מימר משגיחין הא לתלותו בכף מאזניים מפני העכברים מותר. תני רבן שמעון בן גמליאל אומר אף מפייס הוא אדם את עצמו בליט' לידע מה הגיע לו. כהדא רבי מנא זבן חרובין דשמיטה אתא שאל לרבי חזקיה אמר ליה נהגין רבנן כהדא דרבן שמעון

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

ולא בי"ט וא"כ לא למדו ממעשה זה חידוש כלל דהא מתני' היא פ' חמישי [172] דבכורות דשוקלין מנה כנגד מנה בבכור אלא משום דבזמניהם היו קצת תלמידים אומרים דמעשה זה בבכור הוה ומקצתם אומ' בי"ט הוה קמ"ל בירושלמי דלא הורי אלא בבכור דודאי לא הוו שבקי רבים ועבדין כיחידאה [173] ואף לדעת תל"ב [174] דסברי דבי"ט הוה עובדא פסקו כל הפוסקים [175] כרבנן דאמ' אין משגיחין בכף מאזנים כל עיקר מהאי טעמ': **על שם אין משגיחין.** כלומ' דודאי לא הוו שבקי רבנן דאמרי אין משגיחין אבל ודאי דאפי' לר' יהודה מנה נגד מנה אסור כדאמ' הבבלי: [176] **ומשקל מנה נגד מנה בבכור.** פרש"י [177] דאסור לשקול ולמכור בכור בעל מום ששחטו כהן בליטרא שלא לעשות מעשה חול בקדשים דביזיון הוא וקתני דמנה כנגד מנה ויודע כמה משקל ראשונה ושוקל כנגדה מותר ע"כ. וכאן בכור זה לקחוהו ר' חייא ור"ש מכהן: **רב אבין בו'.** והכי אתמר בת"ב [178] ודייקי הכי מאי כל עיקר א"ר יהוד' אמ' שמואל אפי' לשומרו מן העכברים ופרש"י [179] מאי כל עיקר מה אתא לרבויי האי כל עיקר נימא וחכמים אוסרין: **אפי' לשומרו מן העכברים.** אין [נותנין] אותו במאזנים התלוין ביתד גבוהה וכן פסקו כל הפוסקים: [180] **א"ר יוסי בו'.** פליג אשמואל ואמ' דלא מן הטעם הזה אמ' חכמים כל עיקר ולא אמ' וחכמים אוסרין אלא לפי (לפי) שאמר ר' יהודה דשוקל כנגד הכלי או כנגד הקופיץ דמסתבר דשרי כיון דלאו אורחיה הכי בחול הוצרכו ליתן טעם לאיסור ואמרו אין משגיחין בכף מאזנים כל עיקר דלא פלוג רבנן בכל גווני דמשקל אבל לתלות במאזנים דלא שייך משקל כלל ודאי שרי: [177] **הא תניא קדמייא.** תנא קמא שהוא ר' יהודה: **סבר מימר.** כלומ' טעמא דמסתבר אמ' דהא לאו אורחיה הכי בחול: **תני רשב"ג אומ' אבל מפייס האדם עצמו בליט' כו'.** גרסינן [178] ובמרדכי [179] מייתי לה ומפרש לה וז"ל פירוש אעפ"י שאמרו אין משגיחין בכף מאזנים לא אמרו אלא לטבח אבל בעל הבית אם יחפוץ לידע כמה הגיע לחלקו שרי לשקול ע"כ, ומפייס כמשמעו לשון פיוס וריצוי שהוא מצטער ורצונו לדעת כמה יבשל וכן כתב הטור בשם רשב"א סימן ת"ק והטור הק' על רשב"א ומהר' יצחק אבוהב תירץ ע"ש בבית יוסף: **זבן חרובין דשמיטה.** קנה אותו בשביעית בלא משקל כדתנן במס' שביעית [180] אין מוכרין פירות שביעית לא במדה ולא

172) מ"א.
173) ועיין באו"ז ח"ב סימן שנ"ז דף ע"ה ע"א, ובתוכ"פ עמ' 969 סד"ה וחכמים או'.
174) רמב"ם הי"ט פ"ד ה"כ, סמ"ג ל"ת ע"ה, טאו"ח סי' ת"ק.
175) כ"ח א' ד"ה הואיל.
176) שם ד"ה מאי כל עיקר ואילך.
177) וכפירוש פ"מ, ל"א בק"ע, ובתוכ"פ הנ"ל.
178) ובראשונים הגרסא היא כלפנינו ("אף"), עיין באהצו"י עמ' 29.
179) פ"ג סימן תרפ"ו.
180) פ"ח מ"ג.

מפורת חש"ם: רב אבון וכו': בבלי הנ"ל.
תני וכו': תוס' בכורות פ"ג הי"ד.

בן גמליאל. תני הטבח לא יהא שוקל בידו ומניח שידו כליטרא היא אבל חותך הוא בסכין ונותן לזה ולזה. תני אין מרגילין ביום טוב לא בחול בבכור ולא בפוסלי המוקדשין. א"ר אבון שלא יהא כעובד בו עבודה בחייו. אמר רבי יוסטא בר שונם גזרו עליהן שלא ירעו אותן עדרים עדרים. אמר רבי מנא כל עמא מודיי מינפוח שרי. למיחבוט רבי חייה ורבי שמעון בר'

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

במשקל ולא במנין: **הטבח.** האומן שהוא בקי בדבר: **לא יהא שוקל בידו.** והכי גמי אתמר בתל"ב [171] ופרש"י [181] הבשר ביד א' והליטרא ביד אחת ומכוין המשקל והרא"ש [182] חלק עליו דאפי' אין ליט' בידו השנית אסור, ולשון זה של ירושלמי שאמר מפני (מפני) שידו כלטרא מסייעא ליה דמשמע באין לטרא בידו כלל מיירי: [183] **אבל חותך כו'.** פירוש לשון זה מה שכתב הר' מגיד משנה בשם רשב"א בפ' ד' מה' י"ט ו"ל וכתב הרשב"א ז"ל לא אסרו אלא דרך משקל אבל הטבח האומן אע"פ שיודע לכוין דרך חתיכתו לחתוך ליטרא או חצי ליטרא חותך כדרכו ואינו חושש עכ"ל, ובודאי מכאן למד הרב: [184] **תני אין מרגילין כו'.** במס' בכורות פ' כל פסולי המוקדשים דף ל"ג מייתי לה ופרש"י [185] אין מרגילין להפשיט כל העור שלם דרך הרגלים לעשות מפוח לנפחים או למוכר דבש ושמן שנותנין אותו בעורות כבשים המופשטים שלמים ע"כ, ושם בגמ' בשלמא י"ט דקא טרח טרחא דלא חזי ליה בי"ט אלא בכור מאן תנא ואוקמה כתנאי ובמסקנא אמ' [186] במערבא משמיה דרבינא אמרי' מפני שנר' כעובד עבודה בקדשים ר' יוסי בר אבין אמ' גזרה שמא יגדל מהם עדרים עדרים ע"כ וידוע דמערבא קרי הבבלי לבני תלמוד ירושלמי ורבינא האמור שם הוא ר' אבון האמור כאן [187] ורבי יוסטא בר שונם האמור כאן טעות סופר הוא ויש להגיה ר' יוסי בר אבין [188] כדהתם, ופרש"י [189] במערבא אמרי כו' כלומ' לעולם דברי הכל היא דאסור להרגיל דבזיון גדול הוא שנראה כעובד עבודה בקדשים שמוכרין העור לצורך מפוח כשהוא עדיין על הקדשים: **שמא יגדל עדרים עדרים.** כלומ' דברי הכל אסור להרגיל דאי שרית ליה אתי לשהויי מלשחוט עד שימצא בני אדם המבקשים עורות שלמים ובין כך ובין כך יגדל מהם עדרים עדרים ואתי בהו לידי תקלה לגיזה ועבודה עכ"ל, ומה שכתב שנר' כעובד כו' כשהוא על הקדשים הוא מה שאמור כאן שלא יהא כעובד בו עבודה בחייו: **א"ר מנא כל עמא מודיי.** ר' חייא ור"ש ב"ר דנחלקו כדלקמיה: **מינפוח שרי כו'.** דרך

181) שם ד"ה אסור לשקול בשר ביד.

182) פ"ג סימן ט'.

183) וכך מדייקים מן הירושלמי ר"ה, עיטור, וח' המאירי. עיין באהצו"י עמ' 30 ובתוכ"פ הנ"ל ד"ה ואם היה טבח אומן.

184) ועיין בתוכ"פ הנ"ל ד"ה אבל חותך וכו'.

185) ל"ג א' ד"ה אין מרגילין בבכור.

186) שם ע"ב.

187) והגכון בתמורה כ"ד א' "משמית דר' אבון" במקום רבינא. ויתכן שגם בבכורות היה מתחילה ראבין, שהוא ר' אבון, ונשתבש לרבינא. ועיין במבוא הירושלמי לרז"ף ס' ע"ב ע' ר' אבון, אבון ב', באהצו"י סוכה עמ' 75, ובשעתו"ב עמ' 332 ע' ר' אבון, ובהע' הבאה.

188) ולפי זה צריך לומר שר' אבון למעלה הוא ר' אבון הראשון. שכן ר' יוסי בי רבי בון הוא בנו של ר' אבון השני ולא יחלוק על אביו. ברם ר' יוסטא בר שונם נזכר בעוד מקומות בירושלמי והוא יחד עם ר' יוסי בי רבי בון היו תלמידיו של ר' מנא השני, עיין במבוא הירושלמי הנ"ל בערכם. ומסתבר יותר שר' אבון כאן הוא ר' אבון השני והוא חולק עם בן דורו ר' יוסטא בר שונם. בבבל החליפו תלמיד אחד של ר' מנא, ר' יוסטא, בתלמיד אחר, ר' יוסי בי רבי בון.

189) בכורות ל"ג ב' ד"ה במערבא אמרי.

מסורת חש"ס: תני הטבח וכו': תוס' פ"ג ה"ה. ועיין בבלי הנ"ל.
תני אין וכו': תוס' פ"ב ה"א (כ"ע); בבלי בכורות ל"ג א', תמורה כ"ד א'.
א"ר אבון וכו': בבלי בכורות ל"ג ב', תמורה הנ"ל.

חד אמר אסור וחורנה אמר מותר. אמר רבי יוסי בי רבי בון כל עמא מודיי למיחבוט אסור. למינפוח רבי חייה רבה ור' שמעון בר' חד אמר אסור וחורנה אמר מותר. מתני' אין משחיזין את הסכין אבל משיאה על גבי חבירתה. לא יאמר אדם לטבח מכור לי בדינר בשר אבל שוחט והן מחלקין ביניהן. גמ'[יג] אמר רב חסדא דר' יהודה היא. אמר רב יהודה בשם שמואל

יג) וגד"ו יש כאן ליון מן המשנה: אין משחיזין את הסכין אבל משיאה על גבי חבירתה.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

הוא כשמפשיטין בהמה דקה פותחין פתח ברגל ונופחין אותו ואח"כ חובטין אותו כדי שיהא נוח לפשוט ולא יסתרך הבשר בעור, ונר' דקאי אי"ט ומשום טרחא כדלעיל אבל אבכור ופסולי המוקדשין לא קאי דלא שייכי בהא טעמי דלעיל באיסור הרגלה: **למחבוט.** להכות בידו על הכבש אחר שנפחו בכח פעמים רבות דטרחא יתירא ואינו כ"כ מוכרח לצורך ההפשטה:[190] **א"ר יוסי בר בון כו'.** פליג א"ר מנא, למחבוט כ"ע לא פליגי דאסור כי פליגי לנפח דטוב למעט בטורח הניפוח כי רב הוא אעפ"י ששוהה יותר בהפשטה: **מתני' אין משחיזין.** אגוזאר בלעז: **אבל משיאה על גבי חבירתה.** דמשני מדרך חול כך פרש"י בתל"ב[191] לפי שיטת התלמוד בבלי ופירוש אחר נפרש לקמן לפי שיטת הירושלמי: **גמ' א"ר חסד' דר' יהודה היא.** בתל"ב[191] אמרו בשם רב חסדא אפכא דגרסינן התם עלה דמתני' מאן תנא דבמשחזת אסור א"ר חסדא דלא כר' יהודה דתניא אין בין י"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד ר' יהודה אומ' אף מכשירי אוכל ובכלל מכשירי פירש רב חסדא[192] סכין שנפגם שפוד שנרצם כלום' שנשבר ראשו וגריפת תנור שנפל לתוכו מן הטיח שלו דרבנן [דרשו] אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם הוא ולא מכשיריו ור' יהודה דרש לכם לכל צרכיכם והוא למעוטי מכשירין דאפשר לעשותן מע"ט כגון שנשבר השפוד ונפגם הסכין ונפל טיח התנור מאתמול אבל מהיום כיון דמאתמול לא הוה אפשר שרי ואמרו משמיה דרב חסדא דהלכה כר' יהודה דשרי להשחיז אפי' במשחזת של אבן לחדד הסכין אלא שאין מורין כן אבל לחדדה בשל עץ או ע"ג חברתה או במשחזת של אבן להעביר שמנוניתה מותר וכן פסק הרא"ש[193], ונר' דתרי אימוראי נינהו אליבא דרב חסדא היכי אמ' אבל הדין עולה דרך א' לשניהם דלתל"ב מתני' אוקי רב חסדא בנפגם הסכין בי"ט וכיון דאס' להשחיזה במשחזת ודאי דלא כר' יהודה היא אלא כרבנן דאסר מכשירין והא דשרי להשיאה כדפרש"י דכיון דמשני מדרך חול לא אסיר ואפי' רבנן לא גזרו ותל"י סבר דמתני' בנפגם מע"ט קאירי ולהכי אין משחיזין במשחזת אבל משיאה ע"ג חברתה כלום' שכשהו[ש]חזה מאתמול רגילות שפעמים אחר שנשתמש בה הרבה מתקלקלת מעט ומשיאין זו על זו לתקנה ואורחא דמלתא נקט וה"ה דאם נפגמה אחר שנשתמש או קודם נפלה ונתקלקלה ולחתוך בה צריך לחדדה במשחזת דשרי[194], והכרח הירושלמי דאי בנפגמה בי"ט וכדרבנן לא שרי להשיאה ע"ג חברתה דאע"ג דמשני קצת מדרך חול ראוי לומ' דאסור ולפחות מדרבנן הוה לן למימר

190) ועיין בשעתוא"י עמ' 285, שמציין כבר לב"מ ס' ב'. ועיין היטב ב"יוניות ויוונות בא"י" מאת ר"ש ליברמן עמ' 287 ואילך.
191) כ"ח א'.
192) שם ע"ב.
193) פ"ג סימן י'. ועיין בראבי"ה ח"ב סימן תש"ע עמ' 469.
194) ועיין בטאו"ח סימן תק"ט ובב"י שם.

מסורת חש"ם: אין משחיזין וכו': משנה פ"ג מ"ז; להלן פ"ה ה"ב ס"ג ע"ב, מגילה פ"א ה"ח, ע"א ע"א. ועיין בבלי כ"ח א'.
לא יאמר וכו': משנה הנ"ל.

דברי הכל היא כדי להעביר שמנונית שעליה. מתני' אומר אדם לחנווני מלא לי כלי זה אבל לא במידה. רבי יהודה אומר אם היה כלי של מידה לא ימלאנו. מעשה בשאול בן בטנית שהיה ממלא את מדותיו מערב יום טוב ונותנן ללקוחות ביום טוב. אבא שאול אומר במועד עושה כן. וחכמים אומ'

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

דאסור: **א"ר יהודה כו'.** כלומ' כר' יהודה אתיא אבל אפשר נמי לאוקמה אפי' כרבנן דאבל משיאה לא לחדדה אמרו אלא להעביר שמנונית שעל פניה ובנפגמה ע"ט אירי' וה"ק לכ"ע כיון שנפגמה ע"ט אין משחיזין ולכ"ע שרי להשיאה על גבי חברתה להעביר שמנונית', ודייקינן בתל"ב [191] למ"ד הכי הא במשחזת אפי' להעביר שמנוניתה אסור דכיון דדרך לחדד במשחזת אסרו להעביר שמנונית אטו לחדד וכ"ש לדעת תלמוד ירושלמי לרב חסדא דהלכה כר' יהודה דסתם מתני' כותיה: **מתני' אומר אדם לחבירו** [195] **כו'.** לשון הר' יהונתן [196] בפירושו על הרב אלפסי במשנה זו, בגמ' מפ' אעפ"י שהיא מדה ידועה: **אבל לא במדה.** שלא יזכיר לו שם מדה כלומ' תן לי שלישית ההין או רביעית ההין ור' יהודה פליג שאם היתה מדה ידועה זו שהוא מודד לו בה אסור ומייתי ר' יהודה ראיה לדבריו דמעשה נמי באבא שאול בן בטנית שלא היה רוצה למדוד בי"ט בכלי של מדה אלא מעי"ט היה ממלאן והיו לו מדות רבות: **וחכמים אומ' כו'.** דחו ראית ר' יהודה דליכא למילף לדין י"ט מאבא שאול: **שאף בחול היה עושה כן.** והיה עושה מפני מיצוי המדות כלומ' לפי שאם לא היה לו אלא אחת היו הלוקחים רבים וממהרים לשפוך מכלי המדה לכלי הלוקח ומודד לשני וכן לשלישי ומה שנדבק מן היין או מן השמן או מן הדבש הוא חסרון ללוקח ע"כ, והר"י [197] ביאר עוד ענין מצוי המדות וז"ל כשהיה מוכר שמן היו לו מדות הרבה ומביאין הלקוחות כליהן ומודד לאיש ואיש במדה לעצמו ומתמצות והולכות לתוך כליהם כל הלילה ע"כ ואית דלא גרסי במשנה אבא שאול כלל ואית דגרסי ליה קודם חכמים וה"ג אבא שאול אף במועד עושה כן [198] ובמתני' לא גרסי' טעמא אלא בבריתא מפרש מפני ביטול בית המדרש ופרש"י [199] שהיה חכם גדול ובאין רבים לשאול ממנו ובמועד רבים עוסקים בתורה שאין טרודין במלאכה והיה ממלאן בלילה שאין זמן בית המדרש שיהיה פנוי ביום, ואית דגרסי' במתני' בדברי אבא שאול אף במועד עושה כן מפני ברורי המדות [200] ולאותה גרסא הכי פירושה מפני ביטול בית המדרש של באי מועד לא יהיה פנוי לשהות ולברר מדותיו שלא ירתיחו לפיכך ממלאן בלילה ע"כ [201], ומדבריו של הר' יהונתן אתה למד דהא דתנן אומ' אדם לחבירו מלא לי כלי זה היינו הכלי שבו מודד הלוקח היין שקורין אותו רוטול [202] וכיוצא בזה בשאר מיני מדה כיון שאינו אומ(ו)ר לו תן לי רוטל יין שהוא שם המדה שרי וממלאו המוכר ונותן לתוך כלי הלוקח והיה הדבר קשה בעיני ר"ן [203] שהרי מודד במדה בי"ט לכך פירש דלא שרו רבנן למלאת הרוטל ולשפוך בכלי הלוקח אלא למלאותו וליתנו מלא ללוקח שיוליכנו לביתו

195) כגרסת המשנה בבבלי.
196) נמצא בכ"י הנ"ל (הע' 7) בשינויים קלים.
197) = רבינו יהונתן, ונמצא שם.
198) כמו במשנה ירושלמי.
199) כ"ט א' ד"ה תנא אף במועד וכו'.
200) גרסת המשנה בבבלי.
201) ולפנינו בכ"י הנ"ל, רבינו יהונתן מביא את גרסת המשנה בלי „אבא שאול" ואח"כ הוא מוסיף „ויש גורסין במשנה אבא שאול אומר במועד עושה כן" ומפרש אותה כמו פירש"י, ותו לא.
202) שיכול מיוונית: ליטרא. נזכר בירוש' כתובות פ"ה ה"ב, ל' ע"ב („ריטלין") עיין בעה"ש ח"ז, רע"א ע"ב ע' רטל וביסטרוב עמ' 1474 ע' ריטלין. הרוטל שימש גם כיחידת משקל בא"י עד שהוחלף בשיטת המשקלות המטריים לפני עשרים שנה בערך. ובספר חרדים ויניציא שס"א דף נ"ד ע"ב, רבינו מפרט היחידות השונות שבמדה זו.
203) פ"ג סימן תתמ"ג.

מפורת הש"ס: אומר וכו': משנה פ"ג מ"ת.

אף בחול עושה כן מפני מיצוי המידות. גמ' רב חונה אמר או חסר או יתר.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

ואף זה אסר ר' יהודה והביא ראיה שהיה אבא שאול בן בטנית ממלאן מעי"ט ונותן אותן ללקוחות בי"ט כשהם מלאים אבל למלאתן היום אפי' שיוליכו אותן מלאים לבתיהם אסור, אבל קשיא טובא לפי' דבריו מה שאמרו אף בחול עושה כן מפני מצוי המדות דע"כ ה"פ שהיה מריק מכליו לכלי הלוקח שיתמצה המדה ולא ישאר בכלי שלו מאומה משל לוקח לכך גר' דפליג בהא נמי אהר' יונתן דס"ל דמעשה דאבא שאול לאו ר' יהודה מייתי ליה להכריח דבריו אלא סתם משנה הוא ואליבא דכ"ע דמדאמר מלא לי כלי זה משמע שכך יוליכנו ולא ישפוך לכלי של הלוקח ואהא מייתי ראיה ומאי דתנן וחכמים אומ' לא לדחות הראיה באו אלא לומר שבמדת חסידות היו נוהגין ועושין דקתני לאו דוקא דודאי בחול במדות של מוכר לא היו מוליכין השמן אחר שנתנו הכלים בביתו למלאתם להתמצות אלא כלומ' כשם שבי"ט לא היו לוקחין ביומו כך בחול מיהו בי"ט בכלי המוכר ובחול בכלי הלוקח וכל זה דוחק, והרב בעל המכתם[204] גם הוא הקשה הדבר בעיניו איך נאמ' שהתיר התנא למדוד במדה בי"ט [ומפרש] משנתינו בענין אחר וזה לשונו אומ' אדם לחבירו מלא לי כלי זה פירוש[205] הלוקח בא בכליו אל מוכר היין ואומ' לו מלא לי כלי זה שלי ואעפ"י שהוא יודע כמה מדתו של כלי אין חוששין למקח וממכר שהרי אין כאן מדידה כלל שאותו הכלי עצמו מלא מביא לביתו ולזה אמרו בגמ' אפי' אותו כלי עומד למדה כלומ' שמתוקן ומזומן למדוד בו בחול אחר שתשבר או תיאבד המדה שבה מודדין ובמסקנא אמרו דאפי' היה מיוחד אותו כלי למדוד בו בחול שזה הלוקח מודד בו בחול כשיש לו יין למכור אבל לא בעי למימר שיאמר אדם למוכר מלא לי כלי זה שלך ואח"כ תערה אותו לכלי זה שלי שאני מביא שזה ודאי אסור דמדידה היא זו וכמקח וממכר ממש דמי, והרב אלפסי ז"ל לא הביא אלא כלי[206] העומד למדה אך הרב בעל ההשלמה[207] כתב דמסתברא אפי' כלי המיוחד למדה ימלאנו כרבא דהוא בתרא, ויש מי שהורה[208] שמוכר היין לוקח המדה עצמה ובה מוציא היין מן החבית ואינו ממלא אותה על גדותיה אלא עושה אותה חסרה מעט עד כאצבע או כשנים ואח"כ מערה המדה לתוך כלי של לוקח ואח"כ מוציא עוד יין ומשלים לו החסרון באומד הדעת לא במדה כלל ואעפ"כ לא היה טוב לעשות כן בעיני חכמי דורו[209] עכ"ל לשון בעל המכתם: **גמ' רב חונא אמ' או חסר או יתר.** יש לפרש דאמלתא דת"ק קאי ופליג אתלמודא בבלאה[204] והכי מפרש למתני' אומר אדם לחבירו מלא לי כלי זה אעפ"י שאותו כלי מיוחד למדה שבו מודדין אך ודאי לא מלא ממש קאמר דהא אסור למדוד בי"ט אלא מלא אותו לי חסר מעט או יתר מעט ומיירי שהיה מסומן עד מקום מדתו כדאמ' בעלמא[210] בשנתות דהיינו סימנין לידע תשלום המדה ואפשר למלאותו יותר ואתא ר' יהודה למימר דכיון דהכלי מיוחד למדוד בו אפי' למלאותו בענין זה אסור דבכלי של מדה אין ראוי ליתן בו ללוקח כלל, ויש לפרש דלא קאי אמלתא דת"ק דודאי פירוש דבריו כדפי' הבבלי[204] דה"ק מלא לי כלי זה הכלי שבו מודדין רק שלא יזכיר לו מדה לומר תן לי רוטל יין ואתא ר' יהודה למימר דכיון דהכלי מיוחד שבו מודדין לא ימלאנו, ויש בדבריו שני פירושים או לא ימלאנו כלל או לא ימלאנו ממש אבל חסר או יתר שפיר דמי ובא רב הונא ללמדנו דפירוש זה עיקר, וגר' דאותו מורה שהביא בעל המכתם[211] שהורה כך מכאן למדה כפי' פירוש זה האחרון[212] דכיון דר' יהודה דאסר למלאת בכלי המיוחד למדוד בו הלוקח אי חסר או יתר [מותר] מינה נילף דבכלי שמודד בו המוכר דאסור לכ"ע אי חסר או יתר שרי

204) כ"ט א'.

205) ובהמכתם הנדפס הוצ' ר"א סופר עמ' 235 בטעות „פר"ש" (= פירש"י). ועיי"ש בהע' המו"ל.

206) עיין בהמכתם הנ"ל הע' ו'.

207) לסוגיין.

208) עיין בהמכתם הנ"ל הע' ז'.

209) עיין שם עמ' 236 והע' ח' ולהלן בפירוש רבינו ד"ה רב הונא וכו'.

210) מנחות פ"ט מ"ב, שבת פ' ב'.

211) מובא לעיל בפירוש למשנה.

212) וכך פירש הירושלמי באו"ז ח"ב סימן שנ"ח דף ע"ה ע"ג, ובראבי"ה ח"ב סימן תשע"א עמ' 470. ועיין בתוכ"פ עמ' 971 סד"ה לא יתן.

רבי לעזר אמר לזעורה בר חמא מלי לי ההן מנא ולמחר אנן מכילין ליה. תני מעשה בי רבי לעזר בי רבי צדוק ואבא שאול בן בטנית שהיו חנוונים בירושלם והיו ממלין מידותיהן מערב יום טוב ונותנין אותן ללקוחות ביום טוב. רבי חנינה בן עקביה אומר אף בחולו של מועד היו עושין כן מפני מיצוי המידות. אף הוא כנס שלש מאות חביות וחבירו כינס שלש מאות חביו. אמרו להן חכמי לא הייתם צריכין לעשו' כן אלא הואיל והחמרתם

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

חכמי הדור לא הודו לו דדילמא כלי דהמוכר מודד בו יש להחמיר בו טפי שהרי זה מוליך כליו מלא לביתו ולא מחזי מדידה כזה שממלא במדה שמודד ושופך לכלי הלוקח אע"פ דחסר או יתר, והמרדכי [213] כתב והלכתא כרבנן דשרו ליתן בכלי שמודדין בו ואפי' ר' יהודה אם אינו ממלאו או שהוסיף עליו שרי ואין כאן גזל שידוע לבעלים שהכל רגילים בכך בי"ט ולכך נהגו למדוד במדה ולהטיל בה טבעת דבר שאינו מוקצה עכ"ל כדעת אותו מורה, ונר' דהא דכתב המרדכי דנהגו אע"ג דפסק דהלכת' כרבנן דשרו למלאת ממש משום דחשו דילמא יש לפרש משנתינו דשרי למלאת כלי שבו מדדין היינו של לוקח אבל של מוכר אסור כדעת הרב בעל המכתם וחכמי דורו שכתבתי לעיל: **ר' אלעזר אמ' לזעירא בר חמא.** שהיה מוכר יין ומלתא באפי נפשה היא ולאו לפרש מתני' קאי אלא הביא הירושלמי מעשה ללמדנו שאעפ"י שאסור להזכיר שם מדה כדקמ' ת"ק דהיינו דאמ' אבל לא במדה כדפרישית לפירוש ראשון מ"מ שרי להזכיר מלא הכלי הזה ולמחר נמדוד ונדע כמה הוא, והרב המגיד משנה [214] אחר שכתב דהלכה כרבנן דשרי לומר מלא לי כלי זה אע"פ שאותו כלי מיוחד למדה כתב ובירושלמי ר' אלעזר אמ' כו' מלי לי הדין מנא כו' כיון הרב להשמיענו חידוש זה בשם הירושלמי ואף לפירוש שכתבתי שלא הוזכר במשנה זו שאסור להזכיר שם מדה מ"מ מלתא הוא דאסור וכדאמ' לקמן בסוף פרקין בבבלי [215] ובלבד שלא יזכיר לו סכום מדה ופרש"י [216] [קב] או קביים ואצטריך הכא להשמיענו דלומר מחר נמדוד שרי: **אף הוא כנס כו'.** בבבלי [218] מסיים מברורי המדות וחבירו כנס שלש מאות ממצוי המדות ופרש"י [219] אף הוא כנס כו' משנתן את היין בחבית כך וכך לוגין במדה ומכר ממנה עד שמכר חשבונו במצא כל הנותר בחבית על ידי ברורין שהרתיח היין כשמוציאו ומעלה אופיא אישקומא בלעז ואין המדה מלאה והן נקראין ברורין לפי שמבררין אותן מן היין כששותהו אי נמי משום דקלשי וזיגי, שמן יש בו מיצוי מפני שמודבק בשולי המדה ובדפנותיה ובין שכיחי ברורין ולא בשמן עכ"ל: **וחבירו כנס.** ר' אלעזר בר צדוק היה וכדאית' בתוספ' [220] וכנסו כ"כ אע"פ שהיו מדקדקין גדולים מ"מ פעמים הלוקחים להוטים ללכת לדרכם ואין משגיחין במה שהם לוקחים: **ח"ג הביאום לפני הגזברים לירושלים** [221] **אמרו להם חכמים אין אתם זקוקין לכך כו'.**

213) פ"ג סימן תרפ"ו.
214) הי"ט פ"ד הכ"א.
215) כ"ט ב'.
216) שם ד"ה סכום מדה. אבל לפני רוב הראשונים הגרסא כאן היא „סכום מגין". עיין על כל זה בתוכ"פ עמ' 970 ד"ה ובלבד ואילך. וע"ע ב„אהל מועד" שער יום טוב, דרך שני נתיב ו'.
217) ולא כך פירשו באו"ז וראבי"ה הנ"ל, ובב"ה עמ' 171, עי"ש.
218) כ"ט א'.
219) שם ד"ה הוא כנס.
220) פ"ג ה"ח מהד' ליברמן עמ' 295, ומובא כאן בירושלמי בשינויים קלים.
221) וכ"ה בבבלי שם. ובתוספתא הנ"ל „והעלום" במקום „והביאום".

מפורת חש"ם: תני מעשה וכו': תוס' פ"ג ה"ת.
אף הוא וכו': תוס' הנ"ל; בבלי כ"ט א'.

על עצמכם יעשה בהן צורכי ציבור. פעם אחת חלה ונכנסו רבותינו לבקרו אמר לון אתון חמון הדא ימינא דהוות מכילה בקושטא. אמר רבי חנינה מאן דאמ׳ דרחמנא וותרן יתוותרון בני מעוי אלא מאריך רוחי׳ וגבי דידיה. אמר רבי אחא כתיב וסביביו נשערה מאד מדקדק עמהן כחוד שערה. אמר רבי יוסה בי ר׳ בון לא מטעם הזה אלא ונורא על כל סביביו מוראו על הקרובים יותר מן הרחוקים. **מתני׳** או׳ אדם לחבירו תן לי בצים ואגוזים

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

ופרש״י [222] לפני הגזברים של הקדש לעשות צרכי הקדש אם ירצו והם לא הקדישום כסברין אין יכולין להקדיש לפי שאינו שלהם אי נמי יכולין הוה גזל בעולה אמרו להם חכמים אין אתם זקוקים הואיל ומתחילה לא נתכוונתם לגזול שהלקוחות מוחלין על ידי טרדן ומרוצתם שאינם יכולין לשהות עוד וידעין וקא מחלי אמרו להם אף אנו אין רצונינו בכך לזה ליהנות משל אחרים א״ל חכמים א״כ אין לכם לעשות הקדש אלא לעשות מהם צרכי רבים שהרי משל רבים היה ויהנו מהם הבעלים דתניא גזל ואינו יודע למי גזל שגזל לאנשים הרבה יעשה בהם צרכי רבים בורות שיחין ומערות שמתכנסין בהם מים ושותין מהן ע״כ והירושלמי דבר בקיצור: **אתון חמון כו׳.** ראיתם יד ימיני זו שהיתה מודדת באמת ולא עשיתי עול במדה באומנותי ואפי׳ הכי לקתה עם שאר הגוף, כמדומה שהיו אבעבועות בכל גופו ותמה איך לא הגין זכות הימין להציל עצמה אי נמי שמא באותה היד היה עיקר הלקות, וחס ושלום שהיה מתרעם ובלתי מצדיק עליו את הדין אלא כלומ׳ אם לעושי רצונו כך הגיעני אי זה פעם שגג ולא עשה כראוי קל וחומר לעוברי רצונו והיינו דלא השיבו לו החכמים כלום: **א״ר חנינא כו׳.** פ׳ שור שנגח את הפרה בבבלי [224] מייתי לה ופרש״י [225] ותרן לעבור על כל פשעם יותרו חייו יופקרו חייו וגופו שמורה אל הבריות לחטוא: **מדקדק.** עם סביביו צדיקים הדבקים בו: **נשערה מאד.** לשון חוט השערה: **ונורא על כל סביביו.** מטיל אימת משפטיו עליהם עכ״ל: **לא מן המעם הזה.** כמו לא [מן] השם הוא זה המוזכר בכמה דוכתי [226] שפירושו לא מן הפסוק הזה: **מתני׳ חולך אדם אצל חנווני [227] כו׳.** פי׳ התוספות [228] וכן הרב בעל המכתם [229] בין גוי בין ישראל ואי משום חשש שמא אותן פירות באו מחוץ הא לא אכפת לן דהבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר וכ״ש הבא בשביל גוי מיהו אם היו פירות שיש במינן במחובר אין לוקחין מחנווני גוי אא״כ היה כמוש וניכר ודאי שמאתמול נתלש כהתוא ליפתא דאתאי למחוזא [230] וכן ביצים נמי אסור ליקח מחנווני גוי שמא היום נולדו וכן דעת הרב בעל

222) שם ד״ה לפני הגזברין ואילך.
223) ועיין בתוכ״פ עמ׳ 973 ד״ה אמרו להן.
224) ב״ק נ׳ א׳.
225) שם ד״ה ותרן ואילך.
226) מכות ד׳ ב׳ וש״נ.
227) כגרסת המשנה בבבלי והיא היא, עיין בתוכ״פ עמ׳ 970 ד״ה הולך.
228) כ״ט ב׳ ד״ה אצל.
229) שם עמ׳ 236.
230) עירובין מ׳ א׳.

מסורת חש״ם:
אמר רבי חנינה וכו׳: שקלים פ״ה ה״ב, מ״ת ע״ד, תענית פ״ב ה״א, ס״ה ע״ב; בבלי ב״ק נ׳ א׳; תנחומא תשא כ״ו, פסידר״כ פ׳ שובה; ב״ר פס״ז, ד׳, במ״ר י״ד ו׳; אס״ר סוף ז׳ ויק״ר ח׳, מה״ג תולדות עמ׳ תפ״א, תשא עמ׳ תש״ח, ילק״ש תולדות קט״ו ובכ״מ.
אמר רבי אחא וכו׳: ירוש׳ שקלים הנ״ל; בבלי יבמות קכ״א ב׳, ב״ק הנ״ל.
וסביביו וכו׳: תהלים נ׳, ג׳.
ונורא וכו׳: שם פ״ט, ח׳.
או׳ אדם וכו׳: משנה הנ״ל. ועיין בתוס׳ פ״ב ה״ז.

במיניין שכן דרך בעל הבית להיות מונה בתוך ביתו. גמ׳ תני אומר הוא אדם לחבירו תן לי כלה של תבלין שכן בעל הבית דרכו להיות נותן כלה של תבלין בתוך תבשילו יד).

הדרן עלך אין צדין

יד) והראשונים מעתיקים מן הירושלמי כאן יותר ממה שיש לפנינו, עיין בראבי״ה ח״ב סי׳ תשע״א סעמ׳ 473 ובהע׳ 10 של ר״א אפטוביצר. והאריך בענין זה מו״ר ב״על הירושלמי״ עמ׳ 39 ואילך, ועיין גם בהירוכ״פ מבוא עמ׳ כ״ה. וע״ע בספרו של מו״ר ר״ש אברמסון „רב נסים גאון״ עמ׳ 199, 205, 206, 208, 210 הע׳ 13, 211.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

ההשלמה[231] עכ״ל[232], ומסיים עלה בגמ׳ ובלבד שלא יזכור לו סכום מנין כגרסת ר״ח ותוספות[233] ופירוש הרב הנזכר[234] שאם דרכו בחול לתת ה׳ ביצים בפשוט או מאה אגוזים בפשוט אל יאמר לו תן לי ה׳ ביצים או מאה אגוזים דהוי כמי שמזכיר לו דמים ממש אלא יוסיף על הסך ההוא או יפחות עכ״ל: **הרגיל אצלו**[227]. שיקיף לו עכ״ל:[235] **גמ׳ תני אומ׳ אדם לחבירו כו׳ כלה.** מדה קטנה[236] כפי סתם קדרות הצריכות שיעור אותה מדה דכיון דשרי למדוד אותה מדה כל בעל הבית בביתו כדי שלא יקדיח תבשילו כדאית׳ בפרקין בבבלי[237] בנחתום וכתב הרב המגיד בפ״ד מה׳ י״ט[238] דלאו דוקא נחתום אלא לכל אדם אלא שדברו חכמים בהוה וכן נר׳ מדברי קצת גאונים עכ״ל, וא״כ אע״ג דאסור להזכיר שם מדה כדאית׳ בתל״ב[239] ופרש״י[240] קב או קביים הכא שני דלא מחזי כמזכיר שם המדה משום מקח אלא משום תבשילו ואומ׳ ליתן לו שיעור שלא יקדיח תבשילו וגם לא יהיה בלתי מוטעם.

הדרן עלך אין צדין

231) נמצא בהשלמה ספ״ג. ועיין בהמכתם הנ״ל עמ׳ 237 הע׳ י׳.

232) ועיין על כל זה בתוכ״פ עמ׳ 970 ד״ה ובראבי״ה, ובמקומות שמציין שם.

233) עיין בהע׳ 216.

234) כלומר, בעל המכתם, שם עמ׳ 237.

235) אינו נמצא בהמכתם הנ״ל, ותוכן הדברים נמצא ברש״י כ״ט ב׳ ד״ה הרגיל אצלו.

236) עיין בק״ע, באהצו״י עמ׳ 31, ובתו״ר מאת ר״ש ליברמן ח״ב עמ׳ 142 ד״ה שם: וחצי תומן.

237) כ״ט א׳.

238) הכ״ב. ועיין בתוכ״פ עמ׳ 971 ד״ה לא יתן אדן.

239) כ״ט ב׳.

240) שם ד״ה סכום מדה. ועיין לעיל הע׳ 216.

פרק רביעי

מתני׳ המביא כדי יין ממקום למקום לא יביא בסל ובקופה אבל מביא הוא על כתיפו לפניו. המוליך את התבן לא יפשיל את הקופ׳ לאחריו אבל נוטלה בידו. מתחילין בערימ׳ התבן אבל לא בעצים שבמוקצה. גמ׳א) אמר ר׳ חנין בר לוי מתנית׳ באילין קורפדייא דקיקתה דמיטענן תרתיי תלת בגו ידא. היתה אחת גדולה לפניו כך היא דרכו לאחריו כך היא דרכו. היך מה

א) ובד״ו יש כאן ליון מן המשנה: המביא כדי יין כו׳.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

מתני׳ המביא כדי יין כו׳. לשון הרב בעל המכתם[1] פי׳ אפילו מחצר לחצר דרך רשות הרבים וכ״ש אם יביאם מחוץ לתחום על ידי עירוב: **לא יביאם בסל ובקופה.** פי׳ שהכדים היו קטנים והיה רגילות להביאם בחול ד׳ או ה׳ בתוך קופה א׳ או סל אחד ומפני שהוא דרך טורח החול אסור וכן המפשיל קופה לאחורו ע״כ: **ומתחילין בערמת התבן.** לשון רש״י[2] להסיק ואעפ״י שלא זמנה מבע״י ולא היה רגיל להסיק ממנה, והשתא משמע דלית ליה מוקצה: **אבל לא בעצים שבמוקצה.** רחבה שאחורי הבתים קרויה מוקצה על שם שהיא מוקצה לאחור ואין נכנסין ויוצאין לה תדיר ושם נותנין עצים וכל דבר שאין דעתו ליטול עד [זמן מרובה] ובגמ׳[3] פריך רישא לסיפא דהשתא משמע דאית ליה מוקצה עכ״ל, ומתרץ בגמ׳ דכלה כר״ש דלית ליה מוקצה וסיפא דקתני אבל לא בעצים שבמוקצה היינו קורות ארזים דאין אדם מסיק אותן שראויות לבנין ומוקצה מחמת חסרון כיס ננהו שדמיהן יקרים ומודה ר״ש במוקצה מחמת חסרון כיס אי נמי כלה ר׳ יהודה ורישא בתבן שנרקב ונסרח ולא חזי למאכל בהמה וגם לטיט לא חזי דאית ביה קוצי ואין יכול לגבלו בידו או ברגליו וסתמיה להסקה קאי ולא עבדי ליה אוצר ולית ביה משום מוקצה: **גמ׳ מתני׳ באלין קורפדייא דקיקתא.** מתני׳ דקתני שלא יביא הכדים בסל ובקופה אלא על כתפו או לפניו לא בכדים גדולים מיירי שאדם רגיל להוליכם א׳ א׳ על כתפו או לפניו (או לפניו) דא״כ מאי שינויא עביד והיינו דמסיים ואזיל: **היתה א׳ גדולה לפניו כך היא דרכו כו׳.** כלומ׳ שאם תאמ׳ שבכדים גדולים נושא אותה א׳ א׳ היכי שרי תנא להוליכה על כתפו או לפניו הלא זהו דרכו בחול אלא ודאי בכדים קטנים הניטלין שתים או שלש ביד ודרך הוא בחול שממלא סל או קופה מהם ומוליכן ולהכי אסר בי״ט לעשות דרך חול אלא להוליכן בידו כל מה שיוכל או על כתפו כלומ׳ שיקשור ארבעה חמשה בחבל ויתן על כתפו: **לאחריו כך היא דרכו.** לאו דוק׳ אלא על כתפו, אלא לפי שאינו לפניו קרי ליה לאחוריו: **היך מה כו׳.** אחר שפירש מלת כדי דהיינו קטנים הדר מפרש דכדי יין דקתני היינו שהם מלאים יין ומביאן לשתות היין לי״ט אבל כדים ריקנים שלא לצורך י״ט אסיר ויליף לה מההיא דתניא לעיל[4] גבי מסוכנת

1) כ״ט ב׳ הוצ׳ הנ״ל עמ׳ 238.
2) ל׳ א׳ ד״ה ומתחילין.
3) ל׳ א׳.
4) לעיל עמ׳ 172 (פ״ג ה״ג).

מסורת הש״ס: המביא וכו׳: משנה פ״ד מ״א.
מתחילין וכו׳: משנה הנ״ל. ועיין בתוס׳ פ״ד רה״ג, בבלי ל׳ א׳, שבת קכ״ז א׳.

דאת אמר מביאה על גב עורה ודכוותה מביאה על גב קנקנה. כמה דאת אמר מביאה איברים איברים ודכוותה מביאה צלוחיות צלוחיות. ר' יודן בעי מהו להוציא תבן מרשות היחיד לרשות הרבים. ולא מתניתא היא המוליך את התבן לא יפשיל את הקופה לאחריו. מתניתא כמאן דא' לכל נפש אף

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

ששחטה בשדה שלא יפשוט העור כולו אלא משייר אבר א' דבוק בעורו שיביא אגבו העור והכא נמי כשמביא היין מביא קנקן אגבו אבל קנקן רק דהוי שלא לצורך אסור וכן כתב הרא"ש בפ"ק [5] גבי הוצאה דקטן לר"ה בי"ט וז"ל בתוספתא דמכלתין תניא [6] אמ' רשב"ג מודים ב"ש לב"ה שמוליכין כלים מלאים לצורך וריקנים למלאותם על מה נחלקו על ריקנין שלא לצורך שב"ש אוסרין וב"ה [מתירין] יוצא אדם (במטבעת) [במפתח] שבאצבעו לרשות הרבים ואינו חושש פי' ריקנים למלאותם לצורך היום ולשתותם וריקנים שלא לצורך היינו שלא לצורך שתיה אבל צורך מצוה איכא וכן במפתח שבאצבעו היינו מפתח של אוכלין לכך צריך ליזהר בי"ט שלא להוציא דבר שלא לצורך עכ"ל: [7] **כמה דאת כו'.** השתא מפ' מאי דקתני אבל מביא הוא על כתפו או לפניו דלא תימא נהי דע"כ בקטנים אירי דאי בגדולים אסור דהכי אורחיה בחול מ"מ אם בא להביא כד גדול בשינוי מדרך שמביא אותו בחול שרי אפילו במוט כדאמ' בתל"ב [8] הכא, קמ"ל דליתא אלא כי היכי דתנן בשחט בהמה מסוכנת בשדה לא יביאנה במוט ובמוטה אלא איברים איברים הכי נמי הכא אסור להביא במוט כד גדול כדרכו בחול או אפי' על כתפו אלא צריך לשנות ולהביא בכדים קטנים דהיינו צלוחיות לגבי כד גדול דס"ל דהתם לאו דוקא במסוכנת איירי ולא לבריאה ששחטה בשדה אלא אורחא דמלתא כדכתב ר"ן [9] בשם קצת מפ' התם והבבלי סבר דדוקא במסוכנת תנן משום דמעיקרא לא שחטה לצורך אלא מפני שמסוכנת ואושא מלתא אבל בריאה אפי' במוט שרי כדכתב ר"ן בשם קצת מפ' התם [10], ולדעת המפ' דלאו דוקא מסוכנת [11] איני יודע כיצד יתרצו הא דשרי הכא בתל"ב [12] להביא משא במוט על משנה זו ור"ן סייע סברת הראשונים מהך דהכא ולדעת האחרים לא תרצה וצ"ע: **ר' יודן בעי וכו'.** ומפרש לה תלמודא ואזיל: **ולא מתניתא היא.** ולא משנתינו היא זו דקתני מוליך את התבן כו' ובודאי דרך רשות הרבים קאמר דברשות היחיד לא שייך למתני מוליך ומה מוליך דרך רשות הרבים או מוציא מרשות היחיד לרשות הרבים הלא בשניהם איכא בשבת חיוב חטאת: **מתני' כמ"ד כו'.** כלומ' הכי בעא ר' יודן מי אמרינן מתני' דשרי הולכת התבן דרך ר"ה לבהמה אתיא כמ"ד דמאי דשרא רחמנא אך אשר יאכל לכל אף נפש בהמה במשמע דשרי לבשל ולאפות ולעשות תיקוני אכילה לאכילה אבל למ"ד דאין נפש בהמה בכלל ואסור לתקן מאכל לבהמה וה"ה דאסור להוציא לה מאכל מרשות היחיד לרשות הרבים או להוליך לה דרך ר"ה או דילמא אע"ג דאסור לעשות מאכל לבהמה להוציא שרי דהאי דשרו ב"ה הוצאה דלולב וקטן לר"ה טעמא משום דהוצאה לא באסרה בי"ט כלל דכתיב בירמיה [13] ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת אבל בי"ט לא וכמ"ד הכי בתל"ב [14] או דילמא דאף

5) סימן י"ח.
6) פ"א הי"א, מהד' ליברמן סעמ' 282.
7) והאריך בפירוש הדברים בתוכ"פ עמ' 928 ד"ה אמר רשב"ג ואילך, עי"ש.
8) פ"ג סימן תתצ"ה.
9) ועיין לעיל עמ' 170 ד"ה שחטה וכו'.
10) י"ז, כ"ב.
11) י"ב א'.

מפורש חש"ם:
מביאה על גב עורה: פ"ג ה"ג, ס"ג ע"א.
מביאה איברים וכו': פ"ב מ"ג.
לכל נפש וכו': שמות י"ב, ט"ז.

נפשות בהמה בכלל מה צריכה ליה כמאן דאמ׳ אין נפשו׳ בהמה בכלל ברם כמ״ד נפשות בהמה בכלל פשיטא ליה ב). מתניתא במוציא להאכיל מה צריכא ליה במוציא להיסק. רבי יעקב בר אחא בשם רבי יסא מוקצה שיבש אסור ליגע בו. רבי אמר לרבי שמעון בריה עלה והבא לנו גרוגרות

ב) ורח״ש האראוויטץ במכילתא דר״י עמ׳ 32 הע׳ 6 מעיר: וט״ס שם ובמקום ברם כמ״ד וכו׳ צ״ל ואפילו כמ״ד נפשות בהמה בכלל צריכה ליה מתניתא וכו׳ וכך מגיה גם בשעתוא״י עמ׳ 286. ואין צורך לתקן כי „ברם״ בירוש׳ פירושו גם „אפילו״ כמו ברפ״א במכילתין: ברם כמ״ד ספק הכן מותר וכו׳ עיין במבוא הירושלמי לרז״ף ו׳ ע״א ובתוכ״פ עמ׳ 918 הע׳ 28. והפיסוק כאן הוא לפי פירוש רבינו, ק״ע, ופ״מ.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

הוצאה נאסרה בי״ט אלא דהתם טעמא דב״ה דמתוך שהותרה לצורך הותרה נמי שלא לצורך ומיהו בעי קצת צורך אכילה או מצוה אבל להוציא (להוציא) לבהמה דלא הוי צורך אכילת אדם כלל וליכא מצוה אסור וה״ה דאסיר לבשל לבהמה ולא אמרינן מתוך שהותר בישול הותר שלא לצורך וכדאית׳ לעיל בירושלמי בפ״ק:[12] **מתנית׳ במוציא להאכיל.** כלומ׳ אי בעית אימא דאפי׳ למ״ד נפש בהמה בכלל בעא ר׳ (אבא) [יודן] דלא בעא הוא אי שרי להוציא לבהמה אלא אי שרי להוציא להסיק תחת תבשילו דאע״ג דשרי להוציא מאכל אדם ובהמה אפי׳ הכי יש לספק בתבן או עצים להסיק דלאו מאכל אלא להכשיר מאכל מוליכו, ואע״ג דהבערה ובקוע עצים לה הותר בי״ט דהיינו מכשירי אוכל נפש משום דהנהו מכשירין כמאכל גופיה דמי להכי לא אמרינן דאסירי בי״ט כהשחזת סכין וכיוצא בה דהוו מכשירין דאפשר לעשותן מעי״ט אבל הוצאת תבן או עצים להסיק דהוו מכשירין רחוקים איכא לספוקי אי מדמינן להו להשחזת סכין וכיון דאפשר להוציא מאתמול אסיר או לביקוע עצים מדמינן לה דאע״ג דהבערה עיקר המכשיר וביקוע מכשיר דמכשיר הוי אפי׳ הכי שרי בי״ט וסלקא בתיקו בעייתו של ר׳ יודן: **מוקצה שיבש.** (פר׳) פירות שמייבשין בחמה והוו מוקצה עד שייבשו כשיעור ויוכשרו לאוכלו דס״ל כר׳ יהודה דאית ליה מוקצה במותר השמן שבנר כדאית׳ פ׳ כירה[13], ולהכי (אמ׳) אמר אסור ליגע כלומר לטלטלו כדמפ׳ בהגהת אשרי[14] אך מה שפירש מוקצה שיבש כלומ׳ יבש ואין בו ממש לא מחוור דהא יבש היינו כשיעור שרגילין לאוכלן כן כדאמ׳ פ׳ אין צדין בבבלי[15] ובירושלמי בפ״ק במוקצה שיבש ולא ידע בו כדפרישית התם[16] אלא דהכא לא הזכיר ולא ידע בו דמיירי דהשתא בשבת נגמ׳ יובשו אך מה שפירש דליגע לאו דוקא דאין המוקצה אסור בנגיעה אלא בטלטול כן כתב מגיד משנה סוף פ׳ כ״ה מהלכות שבת:[17] **גרוגרות כו׳.** אחר שמייבשין התאנים בחמה לעשותן גרוגרות כדאיתא פ׳ אין צדין[15] יש אוכלין אותן כך ויש חותכין עוקציהן ואח״כ דורסין אותן בחבית או בכלי עגול והם נדבקין יחד ונעשין כגבינה והוא נקרא עיגולי דבלה ונקראין קציעות על שם הכלי שחתכו עוקציהם

12) לעיל עמ׳ 81 (פ״א ה״ג).
13) מ״ד א׳.
14) פ״ד סי׳ ג׳ בשם או״ז ונמצא באו״ז ח״ב סי׳ שנ״ט ע״ו ע״ב. ובהירוכ״פ סעמ׳ 93 ואילך מוכיח ששיטת הירושלמי היא שמוקצה אפ׳ בנגיעה אסור, עיי״ש. וע״ע בתוכ״פ סדר מועד ח״ג עמ׳ 94 ד״ה נתמלא.
15) כ״ו ב׳.
16) עמ׳ 63 ד״ה נעשית כמוקצה שיבש וכו׳.
17) הכ״ג.

מסורת הש״ס:
אסור ליגע בו: עיין בפס״ר פכ״ה, להלן פ״ה ה״א, ס״ב ע״ד, שבת פ״א ה״ו, ד׳ ע״א, שם פ״ג ה״ז, ו׳ ע״ג.
רבי אמר — משיעגל: מעשרות פ״א ה״ז, מ״ט ע״ב. ועיין בבלי מ׳ א׳ — ב׳, שבת מ״ה א׳ — ב׳.

מן העלייה אמר ליה ואינו אסור משום מוקצה אמר ליה ואדיין את לזו אין לך אסור משום מוקצה אלא תאנים וענבים בלבד. אמר רבי שמואל בר סוסרטיי מפני שהן מסריחות בנתיים. רבי זעורא בעא קומי רבי יסא לא מסתברא באילין פיצולייא הוה עובדא. אמר ליה אוף אנא סבר כן. אתא רבי

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

שנקרא מקצוע וכשבאין למכרן מפרידן במגרפה ומוכרן במשקל ליטרא דהיינו דתניא ליטרא קציעות כו' וכך כתב רש"י בריש פ"ק[18], ור' שלח לר' שמעון בנו בי"ט להביא לו מגרוגרות שבעליה שהקצה אותן לעשותן קציעות בחבית או בעיגול והיו בעליה ובמס' מעשר ראשון[19] מייתי האי עובדא בירושלמי וגרסינן גרוגרות מן החבית[20] שנתנן כבר בחבית לדורסן ועדיין לא דרסן וגרוגרות שמן: **א"ל ואינו אסור משום מוקצה.** דהא ר"ש ור' יהודה הלכה כר' יהודה: **אמ' ליה ואדיין את לזו.** ועדיין אתה בסברא זו כנראה שכבר הורהו ר' פעם אחרת שהלכה כר"ש בזו והיה הדבר קשה עליו: **אין לך אסור משום מוקצה.** כלומ' דמודה ביה ר"ש אלא תאנים וענבים כלומ' שהעלן לגג לייבשן לעשותן גרוגרות וצמוקין כדמפ' תלמודא טעמ' ואזיל: **מפריחות בנתים.** אחר שמתחילין לייבש עד שלא יגמר יובשן וכיון שמתקלקלין כל כך ודאי כיון דאסקנהו אסח דעתיה ואקצן והכי אתמר נמי פ' כירה בבבלי[21], ופירשו הרי"ף[22] והתוס'[23] האי טעמא בשם הירושלמי אבל אפרסקין וחבושין ושאר פירות שהעלן לגג לייבשן לא מודה ר"ש אע"ג דדחנהו בידים ומתקלקלין קצת כדפרשו התם בתוספות[24] וכל שכן גרוגרות אלו שהעלן לעשותן קציעות דלא הוו אלא כמקצה פירות לאוצר:[25] **ר' זעירא בעא כו' פיצולייא.** בסוף מכלתין[26] אמ' בעא ר' שמעון ברבי מרבי פצעילי תמרה לר"ש מהו א"ל אין מוקצה לר"ש אלא גרוגרות וצמוקין ופרשו בתוספות[27] פצעילי תמרה הם פגי תמרה שסופן להיות נגמרין ומתוקין יפה יפה ועדיין לא נתבשלו ופוצעין אותן א' לשנים בסכין ומעלין אותן לגג לייבשן ע"כ, ור' זעירא שמע כך שמעשה היה זה ולא שאלת דין על פה אלא אמ' הבא לנו פצעילי תמרה מן העליה ואמ' ר"ש בנו ואינו אסור משום מוקצה דחשב דר' לא אסיק אדעתיה דהוו מוקצה אפי' לר"ש דאע"ג דאין מסריחות בנתים מ"מ לא דמו לשאר פירות הראוין לאכילה ומייבשין אותן ע"ד תאנים וענבים דכיון דחזו קצת לאכילה אפי' בעת שמתייבשין והולכין לא הוו מוקצה לר"ש אבל אלו דלא חזו כלל ודאי אפי' ר"ש מודה והשיב ר' דאינו מודה אלא בגרוגרות, ושמע עוד ר' זעירא דאיכא דאמרי דלא בפצעילי תמרה הוה עובדא אלא בגרוגרות שהעלן לעשותן קציעות הוה עובדא כדמייתי לה תלמודא לעיל ואמ' ר' זעירא לפני ר' יסא רביה דלא מסתברא דבאילין פיצולייא היה המעשה שהם פצעילי [תמרה] דודאי יודה ר"ש דהוו מוקצה כדפרישית אלא בגרוגרות לעשותן קציעות וכשהשיב אין מוקצה לר"ש אלא גרוגרות וצמוקין לאו לאפוקי פצעילי תמרה דכ"ש דיודה בהו ר"ש אלא לאפוקי שאר פירות שמייבשין אותן וחזו קצת:[28] **א"ל אוף אנא סבר כו'.** השיב ר' יסא לר' זעירא תלמידו גם אני כששמעתי שתי נסחאות במעשה

18) ג' ב' ד"ה ליטרא קציעות.
19) מעשרות פ"א ה"ז, מ"ט ע"ב.
20) ובכ"י רש"ס, שם, מן העליה. ואולי זה תיקון לפי הבבלי.
21) שבת מ"ה א'.
22) שם פ"ג סי' שמ"ד.
23) שם ד"ה אלא בגרוגרות.
24) שם ד"ה וכן אתה אומר.
25) וכפירוש פ"מ.
26) מ' א'.
27) שם ד"ה פצעילי תמרה.
28) אבל הק"ע ופ"מ מפרשים „לא מסתברא"

מסורת הש"ס: אין לך וכו': עיין תוס' פ"ד ה"א.

יוסי בי רבי בון רבי יצחק בר ביסנא בשם רבי יוחנן באילין פיצוליא הוה עובדה אמר לי׳ אין לך אסור משום מוקצה אלא תאנים וענבים בלבד. רבי יעקב בר זבדי בשם רבי אבהו הדא דאת אמר לעניין שבת אבל לעניין מעשרות כל הדברים יש להן מוקצה. אמר ר׳ יוסה מתניתא אמרה כן בגרוגרות משידוש ובמגורה משיעגל ג). **מתני׳** אין נוטלין עצים מן הסוכה

ג) ולעניין מקור הסוגיא עיין במבוא עמ׳ 37.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

זה מסברא אמרתי כמוך שודאי לא היה המעשה בפצילי אך הדרי בי כשבא ר׳ יוסי בר בון והעיד בשם ר׳ יצחק בר ביסנא ששמע מפיו של ר׳ [יוחנן] שנמצא בעת המעשה והעיד דבפצעילי תמרה היה המעשה ואפי׳ הכי השיב ר׳ אין מוקצה לר״ש אלא תאנים וענבים דכיון דמסריחות הקצה אותן מדעתו ביותר: [30] **לעניין שבת.** לאיסור מוקצה בשבת וה״ה לי״ט: **אבל לעניין מעשרות.** דק״ל בפ״ק דמעשר דכל פרי משעת גמר מלאכתו נאסר לאכול ממנו עראי והכל תלוי בדעתו של אדם שאם כוונתו לאכול תאנים וענבים כשהם לחים מיד כשמביאן לבית דאין להם גורן אחר וכדאית׳ פ׳ השוכר את הפועלים [30] ואם דעתו לייבשן ולעשותן גרוגרות שרי לאכול מהם עראי כיון דהקצן מדעתו מלאוכלן תאנים עדיין לא נגמ׳ מלאכתו לגורן מעשר (מקח) ואם הקצן עד יעשה אותן קציעות עדיין שרי לאכול עראי: **א״ר יוסה מתנית׳ אמרה.** משנתינו דפ״ק דמעשרות [31] מסייעא לר׳ יעקב דתנן התם איזהו גרנן למעשרות כלומ׳ איזהו גרנן של פירות למעשרות שיהא קרוי גורן וגמר׳ מלאכה לאסור בהם אכילת עראי כדפרש״י פ׳ הפועלים [32] ומפרש ואזיל תגא כלהו פירות כל חד גרן דידיה, ובסוף הפרק [33] **תני גרוגרות משידוש** כו׳ ופי׳ ר׳ שמשון [34] מייבשין התאנים בחמה ואח״כ דשין אותן במקלות ומרכיבין אותן בידיהם ועושה אותן חבית או מגורה והמגורה הוא כלי שעושין בו העיגול ומשדש בחבית ועיגל במגורה אסור לאכול מהם עראי עכ״ל, הרי מבואר דכיון דהקצה דעתו מלאוכלן אלא עיגולין הוי מוקצה ושרי קודם לכן לאכול מהם עראי מש״כ לענין איסור מוקצה דשבת וי״ט דאמ׳ לעיל [דלא] הוי מוקצה אלא תאנים שהקצן בגג לעשותן גרוגרות וצמוקין מפני שמסריחות וא״כ ה״ה [35] לענין מעשר כל פירות שהקצן לייבשן הוו מוקצה לעניין מעשר דשרי לאכול קודם שיתייבשו מהם עראי: **מתני׳.** לשון רש״י: [36] **אין נוטלין עצים מן הסוכה.** כגון בפסח או בעצרת ויושב בסכה בגנה או בפרדס ומפ׳ בבבלי [37] דאסור ליטול מן הסכה בין מסכך בין מדפנות ואעפ״י שהסכך עב מאד דכיון דבטליה לגבי סכך כל פורתא

שהמעשה היה בגרוגרות וצמוקין אלא בפציעילי תמרה ולזה הסכים ר׳ יסא. וכך פירש רש״ס, אלא שהגרסא שם בפנים היא „לא מסתברא דלא״.

29) ועיין בפ״מ וק״ע. ולפירושם צריך להבין „אתא״ כמו „וכן אתא״, ולפירוש רבינו אין צורך בכך. וע״ע בתוכ״פ סעמ׳ 995 ואילך.

30) ב״מ פ״ח ב׳.

31) מ״ה.

32) שם ד״ה איזהו גורנן.

33) מ״ח.

34) שם ד״ה משידוש.

35) = הוא הדין.

36) ל׳ ב׳ ד״ה אין נוטלין.

37) ל׳ ב׳.

מסורת הש״ס: בגרוגרות וכו׳: משנה מעשרות פ״א מ״ח.

אין נוטלין וכו׳: משנה פ״ד מ״ב. ועיין תוס׳ פ״ג ה״ט, בבלי ל׳ ב׳, שבת מ״ה א׳.

אלא מן הסמוך לה. גמ' ז) שמואל אמר בשלא נתכוון לעבותה אבל אם נתכוון לעבותה אסור בשלא היתנה אבל אם היתנה מותר. רב נחמן בר יעקב בעי ויש אדם מתנה לסתור אוהלין. ואומר בפני שמואל בטפול לה. והוה רב נחמן בר יעקב הוי בה. מתני' מביאין עצים מן השדה מן המכונס מן

ז) ובד"ו יש כאן ניון מן המשנה: אין נוטלין עצים מן הסוכה אלא מן הסמוך לה.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

דשקיל מיניה סתירה: **אלא מן הסמוך לה.** מפ' בבבלי [37] בשם שמואל מאי סמוך סמוך לדפנות ופרש"י [38] קנים הנזקפים סביבות לדפנות כיון שלא נארגו עם הדופן לא בטלי לגבי דופן ואינו דומה לסמוך לסכך שהסכך אינו ארוג לפיכך הכל שוה העליון כתחתון סכך הוא ע"כ: [39] **גמ' שמואל אמ' כו'.** מפורש בהגהת אשירי [40] דשמואל אסמוך לה דשרי במתני' קאי כפי פירושו של שמואל גופיה שפירש בבבלי דהיינו סמוך לדפנות דכיון דלא נארגו לא בטלו לגבי דופן ואתא השתא שמואל למימר דלא שרי אלא היכא דנתנן שם לצורכו ולא כיון להעבות הדופן שאם כיון לכך אע"ג דהם לא נארגו מ"מ בטלו וכי שקיל מנייהו בי"ט הוי קא סתר אהלא: **כשלא התנה כו'.** קס"ד דאסמוך לה דכון להעבותו דחדש שמואל דאסור משום סתירת אהל קאי: **רב נחמן כו'.** מתמה על הא דשרי שמואל ע"י תנאי וכי אפשר להתנות לעשות עברה לסתור אהל בי"ט דהא אמרת דמשום דכיון להעבות אסור משום סתירת אהל וע"י תנאו יותר לסתור אהל בתמיה: **ה"ג בספרי כתיבת יד ואמ' שמואל בנפולה** [41]. וה"פ דשמואל סיומא דמלתיה לאו אסמוך דאסור הוא קאי אלא אף אסוכה דאסר מתני' ליטול ממנה קאי ובדנפלה קאמ' דליכא סתירת אהל [42], ולא תקשי א"כ תנאי למה לי הא ר"ש לית ליה מוקצה ושמואל פסק כוותיה לעיל פ' אין צדין [43] דהא אמרו בבבלי [37] דאפי' ר"ש מודה בהאי מוקצה דדוקא גבי מותר השמן שבנר שבת אר"ש דלא הוי מוקצה דאדם מצפה מתי יכבה הנר אבל הסוכה הבריאה אין אדם מצפה שתפול ואם היתה רעועה התיר ר"ש בבבלי בלא תנאי דהא דעתיה עילוה כמותר השמן שבנר: **והוה רב נחמן בר יעקב הוי בה.** טעות הוא ובספרי כתיבת יד ליתיה: [44] **מתני'** [45]. לשון ר"ן: [46] **מביאין עצים תלושין: מן השדה.** שבתוך התחום בי"ט: **מן המכונס.** אם כנסן מערב דגלי דעתיה

38) שם ד"ה סמוך לדפנות.

39) עיין היטב בתוכ"פ עמ' 973-977, שם דן בשיטות הראשונים בענין זה.

40) פ"ד סי' ג' בשם או"ז ונמצא באו"ז ח"ב סימן ש"ס ע"ו ע"ב, ועיין בראבי"ה סימן תשע"ג עמ' 475 ובסוף דבריו שם: אבל שלא מתנה מותר. וצ"ל כמו בירושלמי, באו"ז הנ"ל, וכל הראשונים שמציין באהצו"י עמ' 32: בשלא התנה אבל אם התנה מותר.

41) אבל בראשונים, כמו בדפוסים, ובטפול לה. אמנם בהשגת הראב"ד על הרז"ה (תמים דעים סימן רמ"ב): אמרי בשם שמואל בנופל לה אבל כבר העיר מו"ר הגר"ש ליברמן בסה"י עמ' ט"ז, שכנראה ה"ט" נפרדה לשנים ונהפכה ל"נ" ול"ו" וצריך לקרוא "בטפול" כפי שיוצא מהמשך דברי הראב"ד.

42) כאן המחבר כתב כמה שורות ומחק אותן.

43) רה"ו, לעיל עמ' 178.

44) והמאמר הקשה הזה היה לפני הראב"ד הנ"ל, ועיין במבוא עמ' 30 ואילך.

45) לפי חלוקת הבבלי. ובירושלמי ד"ו ודפוסים החדשים, וכן ברי"ף, היא סיפא של המשנה הקודמת.

46) פ"ד סימן תת"ק.

מסורת הש"ס: שמואל אמר וכו': עיין בבבלי הנ"ל.
הוי בה: כלשון זה: תרומות פ"ב ה"ד, מ"א ע"ד, פסחים פ"ב ה"ו, כ"ט ע"ג, תענית פ"א ה"א, ס"ג ע"ג.
מביאין וכו': משנה הנ"ל. ועיין בתוס' פ"ג רה"י.

הקרפף אפילו מן המפוזר. אי זהו קרפף כל שהוא סמוך לעיר דברי רבי יהודה רבי יוסה אומ' כל שנכנסין לו בפותחת אפילו בתוך תחום שבת. גמ' תני אמר רבי לעזר בי רבי שמעון לא נחלקו בית שמאי ובית הלל שמביאין עצים מן המכונסין שבשדה ומן המפוזרין שבקרפף על מה נחלקו על המפוזרין שבשדה שבית שמאי אוסרין ובית הלל מתירין. אמר רבי נתן מודין בית שמאי לבית הלל שמביאין עצים מן המכונסין שבשדה ומן המכונסין שבקרפף ועל מה נחלקו על המפוזרין שבקרפף שבית שמאי אוסרין ובית הלל מתירין. רבי יוסה בשם רבי ירמיה רבי חנינה מטי בה ה) בשם רב הלכה כדברי מי שהוא מחמיר ובלבד מן המפוזרים שבקרפף.

ה) וכ"ר עמ' 304: ר' יוסה בש' רב ירמיה ר' חנניה מטיבה בשם רב והעיר ר"ל גינצבורג שם שאולי גם כ"י ל"ל מטי בה בשתי מלות לפל בגרכות ד"ו פ"ד ה"ד, ח' ע"ג ר' חלבו מטיבה. ופירש רבינו שם: סיימו ר' חלבו מכוונה על שם עירו דשמה טובה, סיפ שם כפר בל"י עד סיוס הזה. ואולי כוונת רבינו לכפר טפי שמזכר בגיטה ה' ח'. ולמעשה אין הבדל בין מטיבה בשלה לחת לבין מטי בה בשתי מלים, והכוונה לחת, ורבינו בירוש' בשתי מלים.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

דעלייהו סמיך ולית בהו משום מוקצה אבל מפוזרין מוקצין הם: **ומן הקרפף.** שהוא משתמר ומוקף סביב אפי' מפוזרין שבו לא הקצה מדעתו: **סמוך לעיר.** ממש: **אפי' בתוך תחום שבת.** בסופו כך פרש"י [47] ואחרים פירשו דטעמא משום גבוב דהוי כמעמר ומדינא אפי' מפוזר בשדה שרי דגבוב בי"ט מותר דצורך אכילה חשיב כביקוע עצים או כהבערה עצמה אלא שבשדה אסרו משום דמחזי כמגבב למחר ע"ל [48], ומסיק בבבלי [49] דר' יוסי לקולא דבחדא מתרתי או בדאית ליה פותחת אפי' רחוק ובלבד שיהא בתוך תחום או בסמוך לעיר אפי' בלא פותחת וזהו דרך רש"י [49] וראב"ד [50] וכתב רשב"א [47] דסמוך לעיר היינו תוך שבעים אמה ושירים ר"ן [51] ואפסיקא הלכתא בבבלי כר' יוסי: **גמ' תני כו'.** בתל"ב [47] דמתני' ר"ש בן אלעזר קאמ' לה דאמ' דב"ש וב"ה נחלקו (במכונס) [במכונס] בשדה ומפוזר דקרפף והאי בריתא אומ' דר' אלעזר בר שמעון פליג על רשב"א אביו או בנו ואמ' להקל ואמ' דבהא אפי' ב"ש מודו דשרי ולא אפליגו אלא בתרתי לריעות' דהיינו מפוזרים שבשדה: **א"ר נתן.** פליג את"ק וסבר כתנא דמתני' לענין הדין: **הלכה כדברי מי שהוא מחמיר.** דהיינו ר' נתן והא דלא אמ' הלכה כר' נתן משום דהיה ביניהם תנאי אחריני דמחליפי גרסתם דר' נתן לדר' אלעזר בר שמעון ור' נתן להקל וכן היא בתוספתא [52] להכי קאמ' בהדיא הלכה כדברי המחמיר: **ובלבד מן (מן) המפוזרים שבקרפף.** כלומ' אבל מפוזרים שבשדה לא והאריך בלישניה ולא אמ' כדברי המחמיר בלבד משום דהא איכא רבנן דמחמירי טפי ופליגי על כל הני תנאי ואמרי דלא שרי אלא מן המכונסים שבקרפף כדאיתא בתל"ב [47] להכי פי' הירוש'

47) ל"א א'.
48) כלומר, לשונו של ר"ן. ועיין בתוכ"פ עמ' 977 ד"ה אמר רשב"א, שמביא הר"ן הנ"ל ומציין לעוד ראשונים, ועמ' 978 ד"ה וכבר אמרנו.
49) שם ד"ה תרתי לקולא.
50) בהשגות על הרמב"ם היו"ט פ"ב הי"ד.
51) מן ומסק' ע"כ נמצא בר"ן הנ"ל. הר"ן מביא גם שיטת הרמב"ם ששונה משיטת רש"י וראב"ד. המחלוקת תלויה בגרסתם בגמרא, עיין בהשלמה, המכתם, הרשב"א, המאירי ושמ"ק לסוגיין.
52) פ"ג ה"י מהד' ליברמן עמ' 295. ועיין בתוכ"פ הנ"ל שדן בגרסאות השונות של הראשונים.

מפורת חש"ם: תני וכו': עיין בתוס' הנ"ל, בבלי ל"א א'.

מחלפה שיטתיה דרבי יודה דתנינן תמן ר' יהודה אומ' אפילו אין בה אלא בור ושיח ומערה מטלטלין בתוכה והכא הוא אמר הכין. אמר רבי מנא כבית דירה עביד לה רבי יודה[1]. מתני' אין מבקעין עצים מן הקורות ולא מן הקורה שנשברה ביום טוב. אין מבקעין לא בקורדום לא במגל ולא

1) ולעניין מקור הקטע „מחלפה וכו' " עיין נמנוק עמ' 38.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

דבריו מאי כדברי המחמיר דאמינא כמאן דמחמיר טפי מהנך אמוראי דבריתא[53] ומיהו בתל"ב[54] פסקו הלכה כרבנן, וכתב ר"ן[55] טעם לפי דעת המפרשים דאמרי דאיסור הוא משום מעמר משום דסבירא לן דכי מגבב אפי' בקרפף מחזי כמאן דעביד למחר ומכונס שבשדות מוחלף במפוזר ומשום הכי אין מביאין אלא מן המכונס (שבשדה) [שבקרפף] עכ"ל: **מחלפא שיטתיה דר' יהודה.** דבמתני' דהכא אמר איזהו קרפף דלא חשיב כשדה לאסור להביא מן המפוזר שבו כל שהוא סמוך לעיר דזקא ובפ' שני דעירובין[56] גבי קרפף גדול כבית סאתים דק"ל דכשלא הוקף לדירה אסור לטלטל בו וא"ר יהודה בן בבא התם דאם הקרפף סמוכה לעיר הואיל וקרובה לביתו דעתו להשתמש בה תמיד וכהוקף לדירה דמי ור' יהודה חלק עליו ואמ' דאפי' אינה סמוכה לעיר אלא יש בה בור או שיח או מערה מטלטלין בתוכה דכיון דיש שם מים דעתו עלה והכא נמי לפי שיטתיה דהתם הוה ליה למימר דבקרפף שיש לו פותחת שאין אדם אחר יכול ליכנס שם דעתו עליו אפי' הוא רחוק מן העיר, ולדעת המפרשים דטעמא דמתניתין משום דמחזי כמעמר בהאי קרפף ליכא למגזר כדליכא למיגזר בסמוך לעיר:[57] **א"ר מנא כו'.** הא דשרי ר' יהודה התם לטלטל בקרפף שבו בור שיח ומערה לאו משום דדעתו עליו כלל אלא בכל מקום שהוא כבית נחשב כלום כמקום שהוקף לדירה מ"מ אין דעתו כיון שאינו סמוך לעיר ומוקצה הוי, ולדעת המפרשים כיון דאינו סמוך לעיר ואין דעתו אע"ג דאיסור ליתי לן וכר"ש מ"מ כיון דאין דעתו עליו כשדה חשיב ואסרינן להביא מיניה דמחזי כמעמר לחול:[57] **מתני' אין מבקעין עצים מן הקורות.** מפרש בגמ'[58] משום מוקצה דהקורות כל עוד שלא נשברו לבנין הם עומדים: **ולא מן הקורה שנשברה ביו"ט.** דאע"ג דהשתא להסקה קיימא בין השמשות לאו להכי קיימא: **ואין מבקעין.** בג' מפרש[58] דה"ק כשבא לבקע שאר עצים העומדים להסקה או קורה שנשברה מעי"ט דלהסקה קיימא: **אין מבקעין לא בקרדום.** לשון הרב בעל המכתם[59] פירוש משום דהני הוו כלי אומנות והרואה אומר

53) ואולי צ"ל: תנאי דברייתא, ועיין בש"ק י"ז א' ד"ה ובלבד, אלא שהגרסא „מחמיר" אינה בטוחה. ובתוכ"פ הנ"ל עמ' 978 ד"ה ואשר לר' נתן: ובכי"ל של הירושלמי חסרה המלה „ובלבד" וגוספת ע"י המגיה, ובאו"ז ח"ב סי' (שם טעות הדפוס „פי' ") ש"מ, ע"ו ע"ב מעתיק בשם הירושלמי: הלכה כמ"ד מן המפוזרים שבקרפף. וכנראה שגם לפנינו צ"ל הלכה כדברי מי שהוא אומר (במקום „מחמיר") מן המפוזרים וכו' כעין גרסת גוף כי"ל.

54) הנ"ל.

55) מ"ה.

56) ועיין בתוכ"פ סדר מועד ח"ג עמ' 327 ד"ה והנה ר' יהודה בן בבא ואילך.

57) ועיין בק"ע ופ"מ.

58) ל"א ב'.

59) ל"א א', עמ' 243.

מפורת הש"ם: מחלפה וכו': עירובין פ"ב ה"ו, כ' ע"ב. ועיין שם פ"א ה"ד, י"ט ע"א. דתנינן תמן וכו': פ"ב מ"ה. אין מבקעין וכו': משנה פ"ד מ"ג.

במגירה אלא בקופיץ. גמ׳ ז) הדא דאת אמר בקורה שנשברה ביום טוב אבל בקורה שנשברה מערב יום טוב מותר. בשאין בהן תואר כלי אבל אם יש עליה תואר כלי אפילו נשברה מערב יום טוב אסור. תני סוכות תאינים ובהן תאנים מכבדות ובהן תמרים שהכניסן לאוכלין אוכל מהן ביום טוב הכניסן לעצים אין אוכל מהן ביום טוב. רב אמר מסיקין בכלים ואין מסיקין בשברי. הדא דאת אמר בכלים שנשברו ביום טוב אבל בכלים

ז) ובד״ו יש כאן ציון מן המשנה: אין מבקעין עצים מן הקורות ולא מן הקורה שנשברה. ועיין במבוא לנוה״מ עמ׳ 233 ותוכ״פ עמ׳ 979 ד״ה וכן קורה.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

שמתקן עצים למלאכה: **אלא בקופיץ.** שאינו כלי מיוחד לאומן אלא בעלי בתים מיחדים אותו לקצב בו בשר או לבקע בו עצים ע״כ, פרש״י [60] קורדום אשא בלעז, מגרה סכין גדול מלאה פגימות וממהר לקוץ בו עצים וכלי אומן הוא שיירה בלעז מגל דולאדרה בלעז: **גמ׳ הדא כו׳.** כלומ׳ הא דמשמע ממתני׳ דדוקא נשברה בי״ט אסירא הא נשברה מעי״ט שריא דוקא היכא שנשברה שאין לה צורת קורה ולא חזיא עוד לבנין אבל נשברה חציה ועדיין צורת קורה קטנה עליה אכתי חזיא לבנין ולא הקצה אותה להסקה: **תואר כלי.** לאו דוקא דהא אין הקורה כלי, אין תואר קורה לו וקורא אותו כלי לאפוקי דלא הויא מקולקלת דלא חזו תו אלא להסק ולא קרו לה אלא עצים ולא קורה: **סוכי תאנים.** הענפים קצץ מן האילן עם התאנים שבהם וענפי התאנה נקראים סוכי ושל תמרים נקראים מכבדות [61], ובפ׳ מפנין דף קכ״ח מייתי דדמי לה דתניא התם חבילי סיאה איזוב וקורנית הכניסן לעצים אין מסתפק מהם בשבת למאכל בהמה [62] מסתפק מהם בשבת ופרש״י [63] ענפים לייבשן וכתבו שם בתוספות [64] הכניסן לעצים כו׳ איכא למימר דה״ק הא סתמא נעשה כמי שהכניסן למאכל כי היכי דלא תקשי רישא לסיפא עכ״ל אך הכא דהקדים הבתרא משמע אפכא הכניסן לאוכלין אוכל הא סתמא הוי כמי שהכניסן לעצים ואסור, ושמא דהכא אין דרך להביא תאנים בענפים ועוד כיון דמעט מזער תאנים או תמרים איכא בענפים כדמשמע לישנא דקאמ׳ ובהם תאנים (איכא) סתמא לעצים והתם רובא אכילה [65] ועוד דדרך המביאין אותן לאכילה כך מביאין אותן אמרינן דסתמא לאכילה קיימי ושרו: **מסיקין בכלים.** בפ׳ *במה מדליקין דף כ״ט ממרא דרב עצמו ובפ׳* כל הכלים דף קכ״ד מייתי לה ופרש״י [66] מסיקין בכלים בי״ט שהרי ראוין לטלטל ויטלטלם ויתנם לתוך האור ואין מסיקין בשברי כלים דהוו להו מוקצים ולא חזו לטלטול עכ״ל: **הדא כו׳.** הא דאמרן דאין מסיקין בשברי כלים דוקא דנשברו בי״ט אבל נשברו מעי״ט הא כיון דנשברו להסקה

60) ל״א א׳ על המשנה בשינויים.

61) ובנוגע לפירוש המלה „מכבדות״ עיין במקומות שמציין בתוכ״פ סדר זרעים ח״א סעמ׳ 151.

62) עיין בהגהת הגר״א שם ובתוכ״פ עמ׳ 997 ד״ה ובירושלמי.

63) שבת קכ״ח ב׳ ד״ה הכניסן לעצים.

64) שם ד״ה הכניסן לעצים.

65) ועיין בתוכ״פ סדר מועד ח״ג עמ׳ 237 ד״ה חבילי איזוב ובמקומות שמציין שם (ושם בטעות עמ׳ (588) וצ״ל 558).

66) שבת קכ״ד ב׳ ד״ה מסיקין בכלים.

מסורת הש״ס:

הדא וכו׳: עיין בבלי ל״א ב׳.

תני וכו׳: תוס׳ פ״ד ה״ב.

רב אמר וכו׳: שבת פ״ב סה״ג, ה׳ ע״א. ועיין בבלי ל״ב א׳, ל״ג א׳, שבת כ״ט א׳, קכ״ד א׳ קמ״ג א׳.

שנשברו מערב יום טוב מותר. בשאין עליהן תואר כלי אבל יש עליהן תואר כלי ואפילו שנשברו ביום טוב מותר. תני רבי חייה מסיקין באוכלין אבל לא בקליפיהן ולא בגלעיניהן. רב הוה יתיב קומי ר׳ חייה רבה והוה אכיל והוה מתחמי זרק גו תפייה וזרק קומי תפייה אמר ליה רבי חייה רבה הכא זרוק אמר ליה מה בין הכא ומה בין הכא אמר ליה בן פיחה אחריהם ח).

ח) ובכי״ל: אמר ליה בן פיחה אחריהם אחריהם ובשרי״ר עמ׳ 305: א׳ ליה בן פיחה אחריהן אחריהן ועיין בהירוכ״פ מבוא עמ׳ י״ט.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

קיימי כדפרש״י לעיל[67] בקורה שנשברה מעי״ט והכי נמי אמרינן פ׳ כל (כל) הכלים אלימא דנשברו מעי״ט עצים בעלמא ננהו ופרש״י[68] עצים בעלמא ננהו דמאתמול להסקה קיימי: **כשאין עליהם תואר כלי.** כלומ׳ והא דאמרן דנשברו בי״ט אין מסיקין בהם דוקא שנשברו שברים דקים שאין בהם תואר כלי כלומ׳ שאין ראוין אלא להסקה ולא לשום מלאכה אבל יש בהם תואר כלי דשרו בטלטול כההיא דתנן התם פ׳ כל הכלים[69] דכלי שנשבר בשבת אם השברים חזו למלאכה ניטלין בשבת כגון ערבה שנשברה ושבריה ראוין לכסות בהם פי חבית או שברי זכוכית לכסות פי הפך וכיוצא בהם וכיון דחזו לטלטול מטלטל להו ונותנן לתוך האור כדפרש״י גבי מסיקין בכלים לעיל[70], *ולר׳ יהודה דבעי התם שיהיו עושין מעין מלאכתן הראשונה הכא נמי אי ראוין דשרו בטלטול מסיקין בהם וכן מצאתי פ׳ זה הירוש׳ להראב״ד בה׳ י״ט שלו*[71]: **מסיקין באוכלין.** התם פ׳ במה מדליקין כ״ט ופרש״י[72] דאגב דמטלטל האוכלין לאוכלין חזו נמי להסקה אבל כשאכלן אין מסיקין בקליפין וגרעינין דהוו נולד לר׳ יהודה ור״ש דלית ליה מוקצה אמר התם דמותר: **רב הוה יתיב כו׳.** בפ׳ במה מדליקין דף כ״ט מייתי לה ופרש״י[73] בי תפי כירה אלא דהתם אמרו דבחול הוה עובדא כדלקמיה וקבלת הירושלמי דבי״ט הוה והכי הוה דרב היה אוכל תמרים לפני ר׳ חייא וזורק הגרעינין והיה זורק לפני הכירה והיה נר׳ שהיה זורקן לתוך הכירה ולפי שדימה ר׳ חייא כך אמר לו הכא זרוק כלומר חוץ לכירה והשיב רב: **מה בין הכא כו׳.** כלומ׳ נהי דאחר אכילת התמרים נאסרו הגרעינין בטלטול אחר שהשלכתים לארץ ואסור נמי להסיקן אבל בעת שאני משליכן בפי או בידי דמוכרח הוא מה לי להשליכן באור שאצלי או חוץ לאור, וא״ת שאחר (שאחר) שהם באור לא יוכל להפך בהם הא הקשו (הא הקשו) הכי גבי מסיקים בכלים התם[74] כיון דאדליק בהו פורתא הוה להו שברי כלים כי קא מהפך באיסורא קא מהפך ותירצו דמרבה עליהם עצים ומבטלן ברוב: **א״ל בר פיחה.** והתם[74] אמר בר פחתי ופרש״י[75] בן גדולים שכך היה ר׳ חייא רגיל לקרות לרב תלמידו: **אחריהם.** כלומ׳ אחרי דברי חכמים אין להרהר ח״ו והרי אמרו דאין מסיקין בגרעינין ולא פלוג[76] וכדתני ר׳ חייא

67) עמ׳ 84 ד״ה ולא.
68) שם ד״ה עצים בעלמא.
69) שבת פי״ז מ״ה.
70) עמ׳ 85 ד״ה מסיקין.
71) וכנראה, שהכוונה היא להר״א אב״ד בעל האשכול, ואינו נמצא לפנינו בה׳ יו״ט שבהוצ׳ אלבק. ועיין בפ״א הע׳ 351.
72) כ״ט א׳ ד״ה מסיקין.
73) שם ד״ה לבוכיא וכ״ה לפנינו בגמרא. ורבינו תפס בגרסא השניה „בי תפי״ שרש״י מביא שם.
74) שבת כט״ א׳.
75) שם ד״ה בר פחתי, ועיין במלונו של קרויס (מלים שאולות מלשון יון וכו׳) עמ׳ 256 ואילך.
76) כפירוש פ״מ, ומו״ר ועיין בהע׳ ת לירוש׳.

מסורת הש״ס:
תני ר׳ חייה וכו׳: עיין תוס׳ פ״ג הי״א, בבלי שבת כ״ט א׳.
רב וכו׳: עיין בבלי שבת הנ״ל.
בן פיחא: כל״ז בבלי ברכות י״ג ב׳, מ״ג א׳, שבת ג׳ ב׳, כ״ט א׳, נזיר נ״ט א׳.

אמר רבי חנינה אוכלה הוה זרק. אמר רבי אימי בבלייא חולה הוה. אמר ליה כנגד כן אסור ביום טוב. ולא בקורדום: דבית רבי ינאי אמרין מבקעין בקורדו. תנא רבי הושעיה מבקעין בקורדום. שמואל אמ' הלכה כמי שהוא אומר מבקעין בקרדום. תני רבי יוסי בן כופר אמר משם רבי לעזר בן שמוע בית שמאי אוסרין ובית הלל מתירין. ולא במגל: אית תניי תני מבקעין ואית תניי תני אין מבקעין. אמר רב חסדא מאן דאמר מבקעין במגל של יד מאן

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

ולא סברא דנפשיה הוה תני אלא קבלת התנאים הראשונים: **א"ר חנינא אוכלא הוה.** פליג אמאן דאמ' דהכי הוה עובדא ואמ' דליתא דרב לא היה זורק אלא התמרים עצמן ולתוך האור ממש היה זורקן כדתני ר' חייא מסיקין באוכלין ולא אמר לו ר' חייא כלום: **א"ר אימי בבלייא.** ר' אמי הבבלי שעלה מבבל[77] ואמ' ששמע בבבל דמעשה דרב בחול[78] הוה והיה זורק לתוך הכירה גרעיני התמרים ואמ' לו ר' חייא כנגד כן בי"ט אסור כלומ' שאם היה י"ט אסור לעשות כן והכי אתמ' בתל"ב פ' במה מדליקין כ"ט בדברי חכם זה[79] שהיה מבבלי: **ולא בקרדום דבי ר' ינאי אמרין מבקעין בקרדום.** רש"י פירש במשנתינו[80] טעם איסור ביקוע בקרדום והנך דמתני' משום דהוו כלי אומנות מכשרי חורשיי עצים והרואה [יחשוד] שלמלאכה הוא עושה ולא לבקע להבעיר וכן פי' הרב בעל המכתם כמו שכתבתי לעיל במשנה[81] וכן פירש ר"ן[82] וריטב"א בחידושיו[83], ולפי פירוש זה אפשר דר' ינאי לא פליג אמתני' אלא הכי קאמר משכחת לה קרדום דשרי לבקע בו והיינו קרדום שקורין דישטרל[84] שמיוחד לבקע עצים ולקצב בשר דומיא דקופיץ דהא כיון דודאי ליכא למיחש למלאכה כלל ודאי שרי והא דאמ' שמואל לקמיה הלכה כמי שהוא אומר מבקעין בקורדום לאו מכלל דפליגי אלא משום דפשטא דמתני' הוה משמע דבקורדום לא שרי קמ"ל דהלכה כמי שפירש דדוקא בשל אומן, אבל רמב"ם כתב פ"ד מה' י"ט[85] למה אסרו לבקע בקרדום וכיוצא בו שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול שהרי אפשר היה לו לבקע מעי"ט ולמה לא אסרו הביקוע שמא יפגע בעץ עבה ולא (יוא) יוכל להבעירו וימנע מלבשל ולכך התירו ביקוע בשנוי וכתב הרב המגיד[86] בשם רשב"א דנראה מדברי רמב"ם דדוקא עצים גדולין התירו לבקע אבל לא קטנים שנוחין להדליק בלא ביקוע[87], וה"ר יהונתן תלמידו של רמב"ם[88] בפירושו על הרי"ף[89] כתב אין מבקעין בקורדום דדרך חול הוא ולדבריהם לא הותר ביקוע עצים אפי' בקרדום שאינו למלאכת אומן אלא מיוחד לבעל הבית לבקע בו עצים וכן נר' דעת הרא"ש[90] וכן הרב המגיד כתב[91] דטעם רמב"ם לאיסור ביקוע עצים נכון הוא ולפי זה (זה) ע"כ ר' ינאי פליג אמתני' וכן ברית' דמייתי דתני רבי הושעיא ופסק שמואל כן ודלא כמתניתין:[90] **מגל יד.** דלה שתי פיות, פרש"י במס' חולין[91] צידו

77) עיין באהצו"י סעמ' 33.

78) וכוון לפירוש רבינו באהצו"י רעמ' 34. ועיין בפ"מ, ובתוכ"פ עמ' 980 סד"ה איגוז ושקדין עצמן.

79) כלומר, רב.

80) ל"א א'.

81) עמ' 196 ד"ה ולא.

82) ע"י הרי"ף פ"ד סי' תתקי"א.

83) עיין לעיל פ"א הע' 174.

84) לשון אספמיא. עיין בעה"ש ח"ז עמ' ק"צ ע' קרדם.

85) ה"י.

86) ועיין באו"ז ח"ב סימן ש"ס ע"ו ע"ג בשם ריב"א, ובראבי"ה ח"ב סימן תשע"ד עמ' 476.

87) הוא קבל תורה מהראב"ד, בעל ההשגות, אבל הערין את הרמב"ם ופנה אליו בשאלה והרמב"ם השיבו בכבוד גדול. עיין ב"אור החיים" של רח"י מיכל מספר 1035.

88) נמצא בכ"י הנ"ל (פ"ג הע' 7).

89) פ"ד סימן ד'.

90) וגם באו"ז ובראבי"ה הנ"ל מפרשים שבירושלמי יש שיטות חולקות וכך יוצא מהמאירי בחידושיו ובב"ה לסוגיין.

91) ט"ו ב' ד"ה במגל יד.

דאמר אין מבקעין במגל של קציר. אית תניי תני מפספסין בקלקיס אית תניי תני אין מפספסין. אמר רב חסדא מאן דאמר מפספסין בבריא מאן דאמר אין מפספסין בתש. אית תניי תני מוללין עצי בשמים אית תניי תני אין מוללין. מאן דאמר מוללין בלחים מאן דאמר אין מוללין ביבישין. אית תניי תני

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

אחד חלקה כסכין והא' יש לה פגימות: **מגל קציר.** שקוצרים בה תבואה, ולמאן דמפ' טעם איסור ביקוע בקורדום משום דהוי כלי אומנות אסרו במגל קציר דמיוחד לאומנות קצירה דלא פלוג רבנן ובכל כלי אמנות אסרו אע"ג דלא שייך אומנות הקצירה בעצים א"נ לדברי הכל משום דדמי למגרה, וטעם מגרה גופה קצת קשה לדעת רמב"ם דהא אין דרך מבקעי עצים בחול בהא [אלא] דכיון דמלאכת חול עושה בה בחול אסרו לבקע בה בי"ט וכן כתב ה"ר יהונתן[88] ולא במגרה דכלי אומן הוא ודרך חול הוא ע"כ ולפי זה ניחא טפי דמשום הכי אסרו מגל קציר כדרך שאסרו מגרה דבשתיהם עושה מלאכת אומנות בחול דלאו [ב]בקע עצים שייך ההוא אומנות: **אית תנויי תני כו'.** אגב דאייתי האי בריתא דביקוע דקשיא אאידך ותירץ רב חסדא מייתי כמה בריתות דקשו בהדדי בעניין י"ט דתריץ לון רב חסדא: **מפספסין.** במס' נזיר בירושלמי פ' ששי[92] מייתי לה עלה דמתני' דתנן נזיר חופף ומספסף אבל לא (לא) סורק ופרש"י[93] חופף מגרד מפספס שמפריד שערותיו זו מזו אף על פי שפעמים משיר השער כר"ש דדבר דדבר שאינו מתכוין מותר אבל לא סורק דכל סורק במסרק מתכוין להשיר הנימין המדולדלין ואמריגן עלה בגמ'[93] יש תולש שתי שערות ועובר ארבעה לוין משום נזיר משום מצורע משום י"ט משום מקיף ועלה אמ'[93] אית תנויי תני מפספסין כו' כדהכא, וקלקי פי' בערוך[94] על הא דאיתא פ' ט' דמקואות[95] קלקי הראש קלקי הלב השערות שבראש או שבלב שנדבקין ומסתבכין מחמת צואי הזיעה ומתקלקלין נמצינו למידין פ' מפספסין כמו מפספס האמור גבי נזיר וקלקי דהיינו שיער הראש שמפרידן דודאי אין אדם בא להפריד אלא מפני שנסתבכו: **ואית תנויי תני.** כמתני' דשרי לפספס בקלקי משום דאף אם ישיר שיער דבר שאינו מתכוין הוא ואית דתני אין מפספסין, ולא רצה רב חסדא לאוקמה כר' יהודה דפליג על ר"ש ואמ' דבר שאינו מתכוין אסור אלא אפי' תימא ר"ש ולא קשיא דהא דקתני מפספסין וכמתני' היינו באדם בריא שכשבא להפריד שערותיו אפשר שלא יתלשו והוה דבר שאינו מתכוין ואפשר שלא יעשה דשרי ר"ש והאי בריתא דקתני דאין מפספסין באדם תש כח וכל בשרו כמעט מתמוגג וגימוק עד שכשיבא להפריד שערות מיד נתלשות והוי פסיק רישיה ולא ימות דמודה ר"ש דחייב והעושה כן כשהוא אדם כזה עובר בי"ט אלא תעשה מלאכה ובנזיר משום גלוח להכי מתניא האי בריתא גבי י"ט וגבי נזיר[96] וה"ה משום מצורע ומשום מקיף כדאמ' דאיתא התם: **מוללין כו'.** בתל"ב מייתי לה בפרקין[97] ופרש"י[98] מוללו בין אצבעותיו להריח בו: **מ"ד מוללין כו'.** הכי נמי רמינן להו (להו) בתל"ב[97] ומתרץ רב חסדא הא ברכין הא בקשין והיינו לחים ויבשין דהכא ואמריגן התם דאפי' לקטום הלחין לחצוץ שיניו שרי דכיון דלחין הם וראוין למאכל בהמה אין בהם משום תיקון כלי והיבשין אסור לקטום אפי' להריח מדרבנן כיון דלא חזו למאכל בהמה

92) פ"ו סה"ג, נ"ה ע"ב.
93) נזיר מ"ב א' על המשנה.
94) ערך קלקי עה"ש ח"ז קי"ב רע"א.
95) מ"ב, מ"ג.
96) ועיין ב„על הירושלמי" מאת ר"ש ליברמן עמ' 34 בהערה ובתרביץ ש"ב עמ' 110.
97) ל"ג ב'.
98) שם ד"ה ומוללו.

מסורת הש"ס: אית תניי תני מפספסין וכו': נזיר פ"ו ה"ג, נ"ה ע"ב. ועיין בבלי שבת קנ"ה א'. מפספסין בקלקיס: כל"ז ירוש' שקלים פ"ג ה"ב, מ"ז ע"ג.
אית תניי תני מוללין וכו': עיין בבלי ל"ג ב'.
אית תניי תני ממתקין וכו': עיין תוס' פ"ג הי"ח, בבלי שבת קל"ד א'.

ממתקין את החרדל בגחלת אית תניי תני אין ממתקין. מאן דאמר ממתקין

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

ואי הוה קטים להו לחצוץ שיניו חייב חטאת משום תיקון כלי ולהכי אמרי' הכא דאין מוללין יבשין דכיון דהם יבשין מיד נקטמין בין האצבעות כמו שאנו רואין במללת ההדס היבש מאד והכי איתא בתל"ב [97] קשין בני מלילה נגהו הכי קתני מוללו ומריח בו בד"א ברכין אבל בקשין לא יקטמנו כלום' ימללנו דמלילתו היא קטימתו ומסקינן בבבלי [97] דהיינו לדעת ר' אליעזר אבל רבנן סברי דקטימת קיסם לחצוץ בו שיניו תיקון כלי כלאחר יד הוא ולא אסיר אלא מדרבנן והכא דשם בושם הוא וקוטמו להריח מותר לכתחילה, וז"ל בעל המכתם [99] גרסינן בירוש' מוללין כו' מ"ד מוללין ברכין ומ"ד אין מוללין בקשין ולא ק"ל כותיה אלא כמסקנא דגמ' דילן דאפי' בקשין מותר כדאמ' רב יהודה מפשח ויהיב לן אלותא (אלותא) כלום' שהיה (שהיה) מפשח ומשבר ביד חתיכות של עצי בשמים להריח [100] מכל מקום קטימה בסכין אסור אפי' בעצי בשמים עכ"ל [101] וכן כתבו כל הפוסקים הלכה כמסקנת הבבלי: [102] **אית תנויי תני ממתקין כו'.** בפ' ר' אליעזר [103] נמי רמי להני בריתות אהדדי ומשני רב יוסף לא קשיא הא בגחלת של מתכת הא בגחלת של עץ א"ל אביי לרב יוסף מ"ש [מבשרא אגומרי א"ל התם לא אפשר הכא] [104] אפשר ופרש"י [105] וז"ל בגחלת כדרך שרגילין לכבות את הגחלת או אבן ניסוקת: בגחלת של עץ. אסור דשייך בה כיבוי גחלת של מתכת לא שייך ביה כיבוי דאינו נעשה פחם: מ"ש מבשרא אגומרי. שצולין בי"ט ואע"ג דמכבה: לא אפשר. לצלות מאתמול [דביומא] שביחא טפי אבל חרדל אפשר מאתמול עכ"ל, *וכתב בעל המכתם [106] בשם הרב בעל ההשלמה דמדאמר לעיל בפ"ק בירושלמי [107] דהשום והשחלי' והחרדל נידוכין כדרכן בי"ט שמעינן דליתא לפירוש רש"י דלדבריו גר' דאסור לשחוק חרדל שהרי אין עושין המיתוק אלא אחר השחיקה והאיך נימא דאפשר למתק מעי"ט אלא ודאי ה"ק אפשר למתק בגחלת של מתכת אי נמי במים חמין כמו שממתקין אותו עתה וכיון דאפשר בלי כיבוי לא עבדינן בכיבוי משו"כ בבשרא אגומרי דאי אפשר בלי כיבוי וכי היכי דשרי הבערה לצורך אוכל נפש ה"נ שרי כיבוי ע"כ [108], ולדעת הירושלמי אפי'* בשל עץ שרי בשינוי ואזדא לטעמיה דאמ' לעיל סוף פ"ק [109] אין שונין את הקמח בי"ט אבל מרקדין לאחורי הנפה ומדקאמ' אבל מרקדין ולא אבל שונין משמע דה"ק אפי' הרקדה שנית אסירא בלי שינוי אבל בשינוי הרקדה ראשונה שריא אבל תלמוד בבלי לפי מה שכתבו התוספות [110] והרא"ש [111] בסוף פ' אין צדין ורמב"ם פ' ג' דהלכות י"ט [112] דהרקדה ראשונה אפי' בשינוי אסירא הכא אזדא לטעמיה דכיון דגחלת של עץ הוי כיבוי אפי' בשינוי אסור דהוה אפשר מבע"י, ולדעת רשב"ם שהביאו שם התוספות [110] דלתלמוד בבלי נמי הרקדה ראשונה נמי שריא בשינוי הכא נמי הוה מצי תל"ב לתרץ כירושלמי דתרוייהו בגחלת של עץ אלא כאן בשינוי שנותן החרדל על הגחלת כאן כדרכו שנותן הגחלת על החרדל אלא דניחא ליה לאוקומי תרוויהו בלי שינוי אבל כבר כתבו התוספות [110] שאין לסמוך ארשב"ם להתיר לרקד הרקדה ראשונה אנו בעצמנו אבל לשפחה גויה

99) ל"ג ב', עמ' 248.

100) ובכ"י נמצא כאן: כמו שמשבר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות, ונמחק ע"י קו. אבל זה נמצא בהמכתם הנ"ל שרבינו מעתיק.

101) ובהע' ב' של ר"א סופר שם: אף אחד מן הראשונים לא הזכיר ד"ז וכו', ונ"ל שזוהי שיטת רש"י ל"ג ב' ד"ה אינו אלא משום שבות עיי"ש. ועיין בראבי"ה ח"ב סי' תשפ"ב, עמ' 480.

102) רמב"ם ה' שבת פי"א ה"ח, טאו"ח סי' שכ"ב, ראבי"ה הנ"ל ועוד.

103) שבת קל"ד א'.

104) נמחק ע"י כתם כחצי שורה, וזו לשון הגמרא שם.

105) שם ד"ה ואין ממתקין אותו בגחלת.

106) כ"ג א', עמ' 225.

107) לעיל עמ' 109 (פ"א ה"ט).

108) ובהמכתם הנ"ל מובאת גם גרסת הרי"ף במכילתין פ"ב סימן תתפ"ט: א"ל התם ליכא כיבוי הכא איכא כיבוי. וכ"ה גרסת בעל האשכול הוצ' אלבק עמ' 91. ועיי"ש בבעה"מ, ובמלחמות ובהשלמה הוצ' אברהם חפוטא עמ' ל"ח.

109) לעיל עמ' 121 (פ"א ה"י).

110) כ"ט ב' ד"ה אגבא דפתורה.

111) פ"ג סימן ט"ז.

112) הי"ד ועיי"ש במ"מ.

כשנתנו על גבי הגחלת ומאן דאמר אין ממתקין בשנתן את הגחלת עליו. אית תניי תני שפין את הכסף בקרטיקון אית תניי תני אין שפין. מאן דאמר שפין כשנתנו מערב יום טוב ומאן דאמר אין שפין כשנתנו ביום טוב. מתני' בית שהוא מלא פירות וסתום ונפחת נוטל ממקום הפחת. רבי מאיר אומר אף פוחת לכתחילה ונוטל. גמ' ט) רבי בא רב יהודה בשם שמואל

ט) ובד"ו, שרי"ר עמ' 305 ובדפוסים החדשים יש כאן ציון מן המשנה: רבי מאיר אומר אף הוא פוחת כתחילה ונוטל.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

יש להתיר על ידה הרקדה ראשונה ע"י שינוי ע"כ ומשם נלמוד נמי למיתוק חרדל שלא להתיר אפי' ע"י שינוי בגחלת ע"י עצמנו:[113] **אית תנויי כו'.** בתל"ב פ' במה טומנין[114] מייתי הך בריתא דאסרה ופרש"י[115] בגרתקון כמין עפר שגדל בחביות של יין והוא עיקר תיקון כלי כסף וגורר אותו שהכסף רך והוא ממחק שהוא אב מלאכה ע"כ[116] ואפליגו[114] בנתר וחול דמר סביר גריר ואסיר ומר סביר לא גריר ושרי, ונר' דדעת הירושלמי דגרתיקון נמי לכ"ע לא גריר ונקט גרתיקון וה"ה לנתר וחול וטעם האסור משום מוקצה כדאוקימנא באוקמתא אחריתי התם בבבלי מ"ד נתר וחול אסור לאו משום דגריר אלא משום מוקצה קאסר ותנא דשרי כגון שהכניס מלא קופתו עפר לכך ועודה על גבי קרקע ולא הוי מוקצה ומאן דאסר סבר דכיון דלא נעשה מעשה בעפר דהא לא אפשר לא פקע איסור מוקצה מיניה כך פרש"י התם[117], ומדקאמ' ועודה על גבי קרקע אתה למד שאם נתן הנתר והחול על כלי הכסף מבע"י חשיב מעשה ולא הוי מוקצה והיינו דמשני הכא הירושלמי דכשנתנו מעי"ט שרי דחשיב מעשה ולא הוקצה אבל נתנו בי"ט כלומ' אפי' שהכינו מערב י"ט כיון שלא נתנו ע"ג הכלי דלא עבד מעשה עדיין מוקצה הוא ואסור בטלטול ודעת הבבלי דגרתיקון לכ"ע גריר ואסור ונתר וחול לא גריר ושרי היכא דהכניס מלא קופתו נתר וחול מבע"י לעשות מה שצריך ובין בי"ט בין בשבת שרי וכן פסק רמב"ם פ' כ"ג מהלכות שבת[118] וכן כתבו כל הפוסקים:[119] **מתני'**[120] **בית שהוא מלא פירות כו'.** כתב רמב"ם פ"ב מה' י"ט[121] שהיו מוכנין כלומר שלא היו אותן פירות מוקצין לסחורה: לשון רש"י[122] **ונפחת.** מאליו נוטל ממקום הפחת ולא אמרינן מוקצין מחמת איסור הן דאין יכול לפוחתו ואסח דעתיה מינייהו דכיון דלא הויא פחיתתו איסורא דאוריתא כדמוקמינן לה בגמ' באוירא דלבני לאו מוקצה ננהו כדאמרינן גבי טבל בשלהי פרקין שהוא מוכן אצל שבת שאם עבר ותקנו מתוקן: **אף פוחת לכתחילה.** כדמפרש טעמא בגמ' עכ"ל, ובעל המכתם[123] הוסיף דכי פריך בגמ' והא קא סתר אהלא אף לרבנן פריך דאפי' נפחת מאליו כיון דאיכ' איסור סתירת

113) ועיין בתוכ"פ עמ' 985 ד"ה אבל ממתיקין.
114) שבת נ' א'. ועיין בראבי"ה ח"ב סימן תשל"ג עמ' 434.
115) שם ד"ה חוץ.
116) ובענין הגרסאות השונות למלה „גרתקון" ופירושה, עיין בתוכ"פ עמ' 1015, ד"ה ואין שפין.
117) שם ד"ה מאי לאו.
118) ה"ז.
119) רי"ף סי' שנ"א, טאו"ח סי' שכ"ג, סמ"ג ל"ת ק"ה, ראבי"ה ח"א סי' ר"ט, עמ' 299, ועוד.
120) לפי חלוקת הבבלי. ובירושלמי ד"ו ודפוסים החדשים וכן ברי"ף היא סיפא של המשנה הקודמת.
121) ה"ט.
122) ל"א ב'.
123) ל' ב', עמ' 142, בשם הרב, ונמצא בהשלמה לסוגיין.

מסורת הש"ס:
אית תניי תני שפין וכו': עיין תוס' פ"ד ה"י, בבלי שבת נ' א'.
בית וכו': משנה פ"ד מ"ג.
רבי מאיר וכו': משנה הנ"ל. ועיין ירוש' עירובין פ"ג ה"ג, כ"א ע"א.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

אהל הוו הפירות מוקצין מחמת איסור סתירת אהל *וביאר בעל המכתם[124] על הא דכתב רש"י[125] דבאיסור דרבנן לא אמ' מגו דאתקצאי לבין השמשות אתקצאי לכולי יומא דוקא בדבר הראוי לאכילה אבל במה שאין ראוי לאכילה (אבל במה שאין ראוי לאכילה) אמרי' מגו כדאמ' פ' כירה[126] מטה שיש עליה מעות כל בין השמשות אסורה משום מוקצה כוליה יומא אפי' ניטלו מעליה* וכן כתב הרא"ש דבבנין גמור דאיכא בסתירתו איסורא דאוריתא אמ' מגו דאתקצאי לבין השמשות אתקצאי לכולי יומא ואפי' לר"ש דלא שרי אלא בסוכה רעועה שנפלה[127], וכי משני בגמ'[128] באוירא דלבני דליכא סתירת אהל משום התר דר' מאיר משני הכי דבהכי ניחא דפותח לכתחילה דסבר ר' מאיר דליכא איסור סתירה אפי' מדרבנן ורבנן פליגי עליה ואמרי דאסיר לסתור אהל זה מדרבנן כדפירש רמב"ם בפירוש המשנה[129] אבל משום קושיא דלרבנן ה"מ לשנויי אפי' בשהיה (מ)[ה]בנין גמור וכגון דהיה רעוע דדעתיה עילויה שיפול כדכתב הרב המגיד משנה[130] בשם רשב"א וכריך בגמ'[128] לר"מ אע"ג דליכא איסור סתירה כלל מ"מ הרי הם מוקצין דאפי' לבנים שסדרן זה על זה אסורין בטלטול משום מוקצה ומשני ר' זירא דמשום שמחת י"ט התירו לו איסור טלטול מוקצה כיון דשרי ביה אוכל נפש, וכתבו בתוספות[131] דמכאן ראיה למה שהתיר ריצב"א לעיל פ"ק[132] טלטול מוקצה משום שמחה כמו שנוהגין העולם דמסלקין אפר הכירה בי"ט לאפות הפשטידא אעפ"י שאין ראוי אותו אפר לצלות בו ביצה ע"כ דסברי התוס' דע"כ לא נחלקו רבנן עליה דר' מאיר ואסרו לפחות אלא משום סתירת אהל מדרבנן אבל ודאי מדי לר"מ דמשום שמחת י"ט שרינן טלטול מוקצה והיינו דאמ' ר' זירא בי"ט אמרו דמשמע לכ"ע ונפקא מינה היכא דליכא איסור סתירת אהל, *וריטב"א[133] ור' יהונתן[134] כתבו דבהא פליגי נמי בסתי' [ב]מתניתין דרבנן לא שרו איסור דרבנן משום אוכל נפש ור"מ שרי ולפי זה (כי) היכי נתרץ דר[בנן] סבר[י] דליכא איסור' אפילו מדרבנן (מקצה לי) מאיסור מוקצה ודאי אסור וכי משני דהתירו איסור מוקצה ה"ה דהתירו איסור סתירה דרבנן דמסתמ' באוירא (באוירא) איכא איסור סתירה מדרבנן* **גמ' ר' בא רב יהודה בשם שמואל כו'.** והכי נמי בתל"ב[135] אתמר בשם שמואל באויר' דלבני, ונר' דהיא היא דמסתמא הבית כולו בנוי בבנין גמור והפחת בונין בלבנים זה על זה בלא טיט ומשום דרבנן לא התירו אלא בנפחת מאליו אתא ר"מ למימר אף אפשר לפחות וכגון בפתח דאינו בנוי בטיט, וקשה כיון דכל הבית בנוי בנין גמור היכי שרו רבנן היכא דנפחת ליטול ממקום הפחת הא מוקצה מחמת סתירת אהל וצריך לומר דכי היכי דפירש בעל המכתם בתל"ב דשמואל דמוקי מתנית' באויר' דלבני אף ארבנן קאי הכא נמי אף ארבנן קאי וקאמ' דנפחת דקאמ' רבנן ופותח דאר"מ אכנגד הפתח קאי, וכל זה לפי שטת רש"י והרא"ש ובעל המכתם שכתבתי לעיל אבל ה"ה המגיד כת' פ"ב דה' י"ט[130] בשם רמב"ן ורמב"ם וריי"ף[135] דלרבנן לא צריך לאוקומי מתני' באויר' דלבני ולא ברעוע אלא אפי' בבנוי בנין גמור והוא בריא ונפחת בי"ט מותר לפי שאין הפירות מוקצין מחמת עצמן ואינן בסיס לדבר האסור והשתא ניחא דנפחת אכל מקום בבית קאי כמשמעו אבל לר"מ דשרי לפחות הוצרך לאוקמי דדוק' כנגד הפחת דסתמו אוירא דלבני הוא וה"ה אם כל הבית אויר' דלבני דשרי ר"מ לפחות

124) שם סעמ' 240 ואילך.
125) ל"א ב' ד"ה נוטל. עי"ש בתוס' ד"ה נפחת, ובעירובין ל"ד ב' רש"י ותוס' ד"ה נוטל.
126) שבת מ"ד ב'.
127) ע"כ דברי הרא"ש בפ"ד סי' ה', ומכאן ואילך דברי רבינו.
128) ל"א ב'.
129) בפיה"מ למשנתינו, הוצ' קאפח עמ' ר"א, שר"מ מתיר לכתחילה באוירא דלבני, ואת דברי הת"ק מביא בסתם.
130) הי"ט פ"ב ה"ט. ועיין בב"ה עמ' 189 ובראשונים שמציין שם בהערות.
131) שם ד"ה אמר ר' זירא.
132) ח' א' ד"ה אמר רב יהודה.
133) עיין לעיל פ"א הע' 174.
134) בכ"י הנ"ל (פ"ג הע' 7). ולשונו הוא לשון רש"י על המשנה ל"ג ב' עד סד"ה נוטל ממקום הפחת ומוסיף: אבל לכתחילה לא שרינן ליה משום כבוד יו"ט. ר' מאיר אומר פותח לכתחילה כיון דליכא איסור סתירה (כלומר, מדאורייתא) כדאמרי באוירא דלבני שריא ליה משום כבוד יו"ט.
135) וע"ע בראשונים שמציין בתוכ"ם רעמ' 982.

ובלבד כנגד הפתח. והא תני מודין חכמים לרבי מאיר בחותמות שבקרקע שמפקפקין ומפקיעין ומתירין וחותכין בשבת מפקפקין אבל לא מפקיעין ולא מתירין ולא חותכין ובכלים בשבת מותר ואין צורך לומר ביום טוב. מתני' אין פוחתין את הנר מפני שהוא עושה כלי ואין עושין פיחמין ואין חותכין את

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

בכל מקום ממנו: [136] **והא תניא.** בניחותא דמיתי [סיוע] מהאי בריתא לשמואל דבצד הפתח הוא דהתיר ר"מ לפחות: **מודים חכמים כו'.** אע"ג דאפליגו עליה דר"מ ואסרו לפחות פתח בית שהוא בנין בלי טיט דחשבי לה סתירת בנין בהא מודים: **חותמות שבקרקע.** פרש"י [137] כגון דלתות פתחי בורות ומערה הסגורים בקשרי חבלים: **מפקפקין.** בתל"ב [138] לא מייתי מפקפקין [139] וגם בערוך [140] לא פירש כאן אך פירש פקפוק פתיחה כדאמ' בסוכה [141] מפקפק ונוטל א' מבנתים, ונר' דהיינו שאותו הדלת העשוי מחבלים כרוך ומהודק סביבות פי הבור ולפעמים מכה בכח גדול ונעתק כולו שלם מעל פי הבאר וזה חשוב כעין פתיחת דלת של (של) בתים ולא חשיב סתירה כלל: **ומפקיעין.** פרש"י [142] מפקיע החבל לסתור עבות גדילתו: **מתירין.** הקשר שמתיר ואינו סותר קליעת החבלים: **וחותכין.** חותך החבלים בסכין: **בשבת.** מפני דפקפוק לא חשיב סתירה אלא כפתיחת דלת הבית: **אבל לא מפקיעין כו'.** פרש"י [143] דחותמות שבקרקע אין בהם משום סתירה מדאוריתא ובשבת מדרבנן הוא דאסיר עכ"ל, וסברי רבנן ור"מ דאיסור סתירה דמדרבנן כמו חותמות שבקרקע התירו משום אוכל נפש ביום טוב שהותרה מלאכת אוכל נפש ובהא אפליגו בפתח בנוי באוירא דלבני דר"מ סבר כיון דאיסור סתירתו מדרבנן מותר בי"ט ות"ק סבר דלאינש לא שני להו בין בנין בטיט או בלי טיט ואתי לאיחלופי לסתור בנין גמור בטיט: **ובכלים.** פרש"י [144] כגון תיבה הנעולה על ידי קשר חבל מותר להפקיע ולחתוך דאין סתירה בכלים ע"כ [145] ונפסקה הלכה בתל"ב חותמות שבקרקע מתיר אבל לא מפקיע ולא חותך שבכלים מתיר ומפקיע וחותך אחד שבת ואחד י"ט: **מתני' אין פוחתין כו'.** לשון ריטב"א [146] אין פוחתין את הנר כדרך היוצרים שתוחבין אגרופן לתוך הביצים: **מפני שהוא עושה כלי.** ואע"פ שלא צרפו בכבשן מ"מ חזי לקבולי ביה מידי ואע"ג דלצורך י"ט קא עביד ליה להצניע בו תבלין וכיוצא בו וכן פחמין כלי גנהו לצורפי זהב וכן פתילה כלי היא שצריכה עשיה ותיקון ואיכא מאן דמפרש בפחמין משום מכבה עכ"ל והלשון

136) והפסקא מן המשנה שלפני דברי שמואל (הע' ט לירושי') אינה מכריעה כי הפסקאות אינן מעיקר הירושי' וגוספו אחר כך. ועיין בתוכ"פ עמ' 981 ד"ה ובמשנתנו ובהע' 39 שם.

137) ל"א ב' ד"ה חותמת שבקרקע.

138) אבל נמצא בכל המקבילות בירושלמי וגם בקטע שפרסם רי"ג אפשטיין בתרביץ ש"ג עמ' 240 ואילך ובתוספתא פ"ג הי"ב מהד' ליברמן עמ' 296. ועיין בהירוכ"פ עמ' 189 ובתוכ"פ עמ' 981 ד"ה מודים.

139) ערך פק עה"ש ח"ו שצ"ה ע"ב.

140) פ"א מ"ז.

141) שם ד"ה אבל לא מפקיע ועיין בתוכ"פ עמ' 982 ד"ה ובשבת.

142) שם ד"ה מיתיבי.

143) שם ד"ה ושל כלים.

144) ועיין בראבי"ה ח"ב סימן תשע"ה עמ' 476 ובהע' 15 שם.

145) ל"ב א'.

146) עיין לעיל פ"א הע' 174. וכך מפרש רש"י ל"ב א' ד"ה אין פוחתין, ועיין בתוספות ד"ה אין, בפיה"מ להרמב"ם למשנתנו, ובספרו של ר"י ברנד "כלי החרס בספרות התלמוד" עמ' ש"ג ואילך.

מסורת הש"ס: מודין חכמים וכו': תוס' פ"ג הי"ב; להלן פ"ה ה"ג, ס"ג ע"ב, שבת פט"ו ה"ב, ט"ו ע"א, ספ"כ י"ז רע"ד, מגילה פ"א ה"ח, ע"א ע"א; בבלי כאן ל"א ב'.

אין פוחתין וכו': משנה פ"ד מ"ד.

הפתילה לשני'. רבי יהודה אומר חותכה באור לשתי נירות. גמ' תני לפסים סתומות עשאן מערב יום טוב לא יפתחם ביום טוב מפני שהוא כמכשיר כלי ביום טוב י). תמן תנינן על לפסים ארוניות שהן טהורות באהל המת וטמאות

י) כאמת כלן: ורשב"ג מתיר. עיין נסע' 155 לפירוש רבינו.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

ראשון פרש"י [147], וכתב בעל המכתם [148] דהקשו עליו תיפוק לי' משום מכבה ותירץ דלאו קושיא היא שאין דרך לכבות הגחלים אלא [149] מכסים אותן בעפר והן מתכבין מאליהן ואינו אלא גזרה לכיבוי ופריך בגמ' [148] אין עושין פחמין פשיט' דהא לא חזו למידי ב"ט וכתב ר"ש [150] דשמא בזמן התלמוד לא היה דרכם לבשל בפחמין כמו שדרך העולם עתה דאם היה דרכם כן מאי פריך פשיטא הא אצטריך לאשמעינן דאע"ג דעביד לצורך אוכל נפש לבשל אסור כיון דהוה מצי עביד מאתמול אי נמי יש לומר דגם הם היה דרכם לבשל בפחמין פריך כיון דהוה מצי [לבשולי] [151] באותן עצים מבלי שיעשם פחמים ודאי אסור לעשותן פחמין ומשני לא נצרכה אלא למוסרן לאולייריז בו ביום פי' אולייריז מחמי חמין למרחצאות דבזמן התלמוד מרחצותיהם היה מקום האור מגולה וקרוב למקום שרוחצין ומפני שלא יוזקו בעשן העצים היו עושים האור בפחמין ומוקי למתני' שהו[א] מדליק ונכנסין ב"ט להזיע דהא לרחוץ אסור ומתני' קודם גזרה דאח"כ גזרו אף בזיעה במרחץ בשבת וי"ט: **ואין חותכין את הפתילה.** פי' אפי' נעשית מאתמול אם יחתוך אותה לשנים הוי מתקן כלי עכ"ל בעל המכתם, *וכתב ראב"ד בה' י"ט שלו [152] דאע"ג דשרי לחתוך מן השעוה הדולקת דלא דמי למסתפק מן השמן שהכל גוף אחד כדנכתוב לקמן מ"מ אסור לחתוך פתילה של שעוה לשתים ואפי' אינה דולקת דהא תנן אין חותכין הפתילה לשתים וכן נמנינו וגמרנו בלוניל הוראה למעשה עכ"ל*: **חותכה באור.** בגמ' [148] מ"ש בסכין דלא דקמתקן מנא שעושה מאחת שתים באור נמי מתקן מנא ויהא אסור ומשני דמיירי דצריך להדליק שתי גרות נותן חצי הפתילה בגר זה ומקריב הגר השני לו ונותן חצי הפתילה בפי הגר השני ומדליק באמצע ונמצאו שתי גרות דולקות: **גמ' לפסין סתומות.** היינו לפסין אירניות דבסמוך שפי' ר"ת הכא [153] והראב"ד בפ' שני דעדיות [154] דהיינו שהיה עושין האלפס וכיסויה מחובר לה עליה וכשייבשין אותן מפרידין הכיסוי במגרה וכיוצא בה: **ח"ג ורשב"ג מתיר** [155]. וטעמייהו מפורש לקמיה: **תמן תנינן.** פ"ב דעדיות: [154] **אירניות.** שעדיין כיסויין מחובר להם כארון דכיסויו מחובר לו ויש גורסין עירניות והוא מלשון עיר וכפר שבני הכפרים אין מקפידין ואוכלין בהם בעודן מחוברות: [156] **טהורות באהל המת.** דכתיב ביה [157]

147) שם ד"ה ואין עושין פחמין. וע"ע בראשונים שמציין בתוכ"פ עמ' 984 ד"ה אין עושין פחמין בי"ט.

148) ל"ב א'.

149) המלה „אלא" חסרה שם בהמכתם ועיין שם בהערת המו"ל.

150) = רש"י. וליתא ברש"י שלפנינו ועיין לעיל פ"א הע' 175. ובהמכתם הנדפס „וכתב הר"מ" ועי"ש בהע' 7 של ר"א סופר.

151) כ"ה בהמכתם הנדפס ומובא גם בארחות חיים הי"ט סימן נ"ח, קצ"ז ע"א. והטעויות והחסרות שבנדפס, עי"ש בהע' המו"ל, צריך לתקן לפי מה שמעתיק רבינו.

152) ואינו נמצא בספר האשכול שלפנינו עיי לעיל פ"א הע' 351.

153) ספר הישר לר"ת סימן שי"ח הוצ' וויען ל"ג ע"ב הוצ' שלזינגר סעמ' 158, תוספות ד"ה לפסין. ועיין ברשב"א כאן ותוכ"פ עמ' 983 ד"ה ובר"ח. ועל תיאור הכלי עיין בספרו של ר"י ברנד הנ"ל עמ' י"ח ואילך.

154) מ"ה. ועיין בתוכ"פ סדר מועד ח"ג עמ' 274 ד"ה וכבר הוכיח.

155) וזוהי גרסת ר"ח ועיטור. עיין אהצו"י עמ' 35, וכך יוצא מהמשך הירושלמי.

156) עיין ברש"י ל"ב א' ד"ה אלפסין חרניות.

157) במדבר י"ט ט"ו.

מפורת חש"ם: תני וכו': תוס' פ"ג הי"ב, שבת פט"ז (ד, י"ז) הי"ג; בבלי ל"ב א'.
על לפסים וכו': משנה עדיות פ"ב מ"ה; ירוש' שבת פי"א ה"ב, י"ג ע"א.

במשא הזב רבי לעזר בי ר' צדוק אומר אף במשא הזב טהורות מפני שלא נגמרה מלאכתן. אתיא דיחידאה דהכא כסתומה דתמן ודיחידייא דתמן כסתומה דהכא. ר' בא בשם רב יהודה בקעת סומכה לכותל בשביל שלא תכסכס. תני אין מכבין את הבקעת בשביל לחוס עליה אם בשביל שלא תעשן את הבית

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא והרי זה מחובר בצמיד פתיל: **וטמאות במשא חזב.** שהזב מטמא כלי חרס בהסט דנפקא לן בת"כ [158] מדכתיב [159] וכל כלי חרס אשר יגע בו הזב ודרשינן התם זה הסטו וכיון דמטמי' ליה הסט מאבראי אע"ג דצמיד פתיל עליו טמא: **ר' אליעזר בו'** אין להם שום טומאה דלאו כלי גנהו בעוד שלא נפתחו: **אתיא דיחידאה דהכא.** רשב"ג ששנאו התנא כאן בלשון יחיד דתני לעיל ורשב"ג מתיר, לא תימא דאע"ג דקודם פתיחתו לא מוקרי כלי שרי לפותחו בי"ט להשתמש בו ביום לשים תבלין דליתא דא"כ אמאי לא פליג נמי אאין פותחין את הנר במתני' אלא ודאי מודה הוא דאסור לעשות כלי בי"ט אלא הכא דשרי טעמיה משום דסבר כסתם משנה דעדיות דפליגא אר' אליעזר בר צדוק ואמרה דלפסין אלו עד שלא נפתחו טמאות במשא הזב דכלי גמור הוא הילכך כשפותחן בי"ט לאו מידי עביד: **ודיחידאה דתמן.** דהיינו ר' אליעזר בר צדוק כסתמא דהתא דהיינו סתמ' דבריתא דאמ' לפסין סתומות לא יפתחם בי"ט מפני שהוא כמכשיר כלי, לא תימא דסבר דכבר הוא כלי אלא משום דמכשירו ומייפהו אסר וכפשט לשון מכשיר דאמ' בסוף פ"ק לעיל [160] גבי שלוח מנעל דליתא אלא הכא לא אסר סתמא דבריתא אלא משום דסבר כרבי אליעזר בר צדוק דאמ' דלאו כלי הוא כלל דטהור מלטמא אבל להכשיר כלי שכבר היה כלי שרי לכלהו, ולפי זה הא דאוקי' בסוף פ"ק לעיל [160] ההיא דאין מפרקין כרבנן (כרבנן) דסבר כלי הוא ומקבל טומאה ואפי' הכי אסור לפרקו בי"ט דמכשיר כלי מיהא הוי ואסור דיחויא בעלמא והאמת כמאי דאמ' מעיקרא דכר' אליעזר אתיא דסבר דלאו כלי הוא כלל אבל להכשיר כלי שרי הילכך שרי לפרק מנעל מע"ג האימום בי"ט וכדאית' בתל"ב כמו שכתבתי שם בס"ד: [161] **ר' בא בו'.** אמאי דקתני מתני' ואין עושין פחמין בי"ט שייך, למאן דמפרש לעיל [162] טעמא משום [מכבה] אשמעינן דדוקא התם דמכסה הגחלים בעפר מקרי מכבה אבל האי דמסיר הבקעת הדולקת מן האש ומשימה בחוץ אצל הכותל כדי שלא תכסכס כלומ' שחס עליה שלא תדלק כדלקמיה לא מקרי מכבה אלא גזרה לכיבוי בעלמא הוא ולמאן דמפרש משום דפחמין הוו כלי צורפי זהב דומיא דכלהו שאר בבי דמתני' אבל משום כיבוי ליכא דגורם כיבוי בעלמא הוא מיתי הא נמי דגורם כיבוי הוא ושרי: **תני אין מכבין.** להרחיקה מעט ולכבותה במים אבל להרחיקה ולהניחה הא אמרן דשרי כך היה נר' לכאורה ולפי זה ר' חנניא דלקמיה אריישא ואסיפא דבריתא קאי *וכן כתב הראב"ד בהלכות י"ט [163] שלו דשרי ליטול אוד דולק מן המדורה דגורם לכיבוי הוא וכתב אך העולם הורגלו להזהר בכך ע"כ, ונר' דהורגלו כן מזמן רבותינו בעלי התוספות שכתבו* על האי בריתא בתל"ב [164] אין מכבין את

158) מצורע פרשה ג' הלכה ב', הוצ' וויס ע"ז ע"א.
159) ויקרא ט"ו י"ב. ובפסוק אין המלה "וכל" רק "וכלי חרש", ורבינו מעתיק דברי רש"י ל"ב א' ד"ה וטמאות במשא הזב.
160) לעיל עמ' 125 (פ"א ה"ב).
161) ועיין בתוכ"פ הנ"ל עמ' 275 ד"ה וממקום הברייתא, ובתוכ"פ כאן עמ' 983 ד"ה ולעצם הענין.
162) עמ' 204 ד"ה מפני.
163) ובספר האשכול היו"ט הוצ' אלבק עמ' 91 יש רק: ואיכא לעיוני על הא דאמרי גבי בקעת אין מכבין את הבקעת לחוס עליה ואם בשביל שלא יתעשן הבית מותר. ועיין לעיל פ"א הע' 351.
164) כ"ב א' ד"ה אין מכבין.

מסורת חש"ם: תני אין וכו': תוס' פ"ג הי"ג; בבלי כ"ב א'.

ואת הקדירה מותר. א"ר חנניה כשאין שם אויר אבל אם יש שם אויר משליכה לאויר ודיין. א"ר נסא ויאות כן אנן אמרין הדא קלוריתא שרי

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

הגחלת מכאן יש למחות את הנשים שרגילות שנוהגות להסיר הפתילה מתוך השמן כשהיא דולקת ומניחין אותה על גבי קרקע וקשה דלפי מה שפירשנו לדעת הראב"ד הא מדינא שרי[165], וגר' שהיו התוספות מפרשים בקעת סומכה לכותל שלא תכסכס כלום' אצל האור בקעת שלא אחז בו האור שרי להסירו ולהרחיקו מן האש אצל הכותל וכדפי' הרי"ף[166] על וקנסא שרי האמור בתל"ב לפי גרסתו[167] דהיינו אגודה של קסמים אצל האור מותר ליטול א' מאותן שעדיין לא אחז בה האור וכן כתב בעל המכתם בשם הר' בעל ההשלמה[168] דשרי לחתוך שעוה מהפתילה של שעוה הדולקת דדוקא מן השמן שהכל גוף אחת אסור ליטול משום [מכבה] אבל בשעוה מחלקים דקים מדובקת וכתב ולפי זאת הגרסא מותר להוציא הבקעת שאינה דולקת מתוך הכירה ע"כ ולפי זה ודאי אם הבקעת דולקת אסור להסירה דקצת דומה למכבה: **ואם בשביל שלי יתעשן כו' מותר.** אמרינן בבבלי[169] דאתיא [כרבי יהודה] דאמ' לכם לכל צרכיכם ומתיר מכשירי אוכל נפש והאי נמי צרככם הוא וכן מותר לר' יהודה לכבות הגר לשמש מיטתו, ולקמן פסקינן בבבלי[170] הלכה כר' יהודה הכא מוכח כרבנן ותירצו התוס'[171] והרא"ש[172] ובעל המכתם[173] משום דאמרינן דהלכה כר' יהודה ואין מורין כן אמ' הכא כרבנן כלום' לעניין הוראה לשואל אבל אם כדיעבד עושין כר' יהודה לא מחינן בהו אי נמי דמכשירי אוכל נפש ממש הוא דהלכה כר' יהודה אבל לצורך תשמיש בעלמא או שלא תתעשן הבית או הקדרה אסור כרבנן;[174] **א"ר חנניה כשאין שם אויר כו'.** לפי פירוש התוס' שכתבתי לעיל[175] אסיפ' כלום' הא דשרינן לכבות כדי שלא יתעשן הבית או הקדרה דוקא כשהבית פתוח לר"ה ומתיירא ליתן הבקעת בר"ה מפני הזק הרבים או שלא יגנב אבל אם יש אויר כלומר שיש חצר שהבית פתוח אליו לא שרינן לכבות כיון דאפשר בלא כיבוי והיינו דקאמ' ודיו כלום' כיון דסגי בלי כיבוי לא שרינן לכבות וכדאמ' לעיל בבבלי[176] גבי מיתוק גחלת הא דאפשר הא דלא אפשר כדפרישי' התם בשם בעל המכתם[177] והכי נמי אמ' הכא בבבלי[178] דלא שרי לכבות מפני תשמיש אלא היכא דלא אפשר בלי כיבוי כגון שאין לו בית אחר לשמש בו מיטתו וגם אין לו במה לעשות מחיצה וגם אין לו כלי לכפות עליו ובעל המכתם[179] הביא לשון זה הירושלמי אהאי סיפא דשרי לכבות מפני עשון הקדרה: **א"ר יסא*[178] ויאות וכן אנן אמרין.** ע"ד שרגילין לומ' בבבלי[179] א"ר פלונ[י] ישר

165) ועיין ברא"ש פ"ג סימן י"ז, או"ז ח"ב סימן שמ"ח, ע"ג ע"ד, ראב"ה ח"א סימן רנ"ד עמ' 336 ובמקומות שמציין ר"א אפטוביצר בהע' 2.

166) פ"ב סימן תתפ"ד.

167) ולפנינו שם „קינבא". אבל בכ"י מנכן ורוב הראשונים „קנסא" עיין בדק"ס עמ' כ"ו אות ל' ובהמכתם כ"ב א', עמ' 222.

168) שם. וכנראה, המלים „בשם ה"ר בעל השלמה" הם אשגרתא. בהמכתם מביא את זה בשם ספר השלמן שחבר החכם ר' גרשום וכך העתיק בארחות חיים היו"ט סימן נ"ד ובכל בו סימן ג"ח וליתא בהשלמה שלפנינו. וזוהי גם שיטת התוספות ד"ה והמסתפק, וע"ע באו"ז הנ"ל ובהג"א פ"ב סימן י"ז.

169) כ"ב א'.

170) כ"ח א'.

171) כ"ב א' ד"ה ההיא ר' יהודה.

172) פ"ב סימן י"ט.

173) כ"ח א', עמ' 233.

174) וע"ע בראשונים שמציין בתוכ"פ עמ' 983 ד"ה ואם בשביל שלא יתעשן הבית. והעיר מו"ר שם וגם בעמ' 985 ד"ה אבל, ששיטת א"י היא כשיטת הראשונים (שם הע' 44) שאף כיבוי הותר באוכל נפש, ולכן אינם אומרים בירושלמי שהברייתא היא כר' יהודה.

175) עמ' 206 ד"ה תני.

176) שבת קל"ד א'.

177) עמ' 201 ד"ה אית תנויי.

178) כ"ב א'.

*178) לפנינו: נסא.

179) ברכות מ"ב ב' וש"נ.

מסורת חש"ם: הדא קלוריתא וכו': עיין בבלי הנ"ל, ירוש' שבת פי"ז ה"ב ט"ז ע"ב.

מישוף ומכחול מינה ביומא טבא. א״ר מנא כאן לשימור וכאן לרפואה. ג׳ דברי׳ נאמרו בפתילה להחמיר וג׳ להקל אילו שלשה שאמרו להחמיר אין עושין אותה בתחילה ביום טוב ואין חותכין אותה לשנים ואין מפספסין אותה באור אילו שלשה שאמרו להקל מועכין אותה ושורין אותה בשמן וחולקין אותה באור לשתי נרות. א״ר חיננא בצריך לשניהן. תני ר׳ יודה

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

והכי מתניגן במתניתא דילן ואמלתא דר׳ חנניה קאי ואמ׳ דיפה אמר וגם כי כן אנו אומ׳ בישיבה שלנו כיוצא בזה כדס׳ ר׳ מנא דתניא בבריתא הדא קילור׳ וכו׳ וא״ר מנא עלה: **הדא קילוריתא שרי מישוף כו׳.** כמו לשוף את הקילור דבמס׳ שבת פ׳ המוציא יין שפרש״י [180] לשוף לשפשף ולהמחות בהם קילור שנותנין על העין והיינו נמי לדעת ר׳ יהודה דאמ׳ לכם לכל צרכיכם ואמ׳ ר׳ מנא (ר׳ מנא) עלה דוקא לרפואה שכבר עיניו חולות וצריך רפואה וכיון דלא סגי בלאו הכי שרי אבל לשימר כלום׳ שעיניו בריאות וטובות אלא כדי לשמור הבריאות אסור כיון דסגי בלאו הכי שאם לא יכחול עיניו היום לא יחלו [181] ואיתא בבבלי [182] דשרי לכחול הענים בי״ט שני אפי׳ של ראש השנה, וכתב ר״ן [183] דה״ה לכבות הנר מפני תשמיש וכלהו אינך דאסירי בי״ט לרבנן ושרו לר׳ יהודה כיוצא בזה בי״ט שני שרו אפי׳ לרבנן דמוכח בגמ׳ דכל הני שוין הם: [פירוש אחר דר׳ נסא אברייתא קאי, כלומר, א״כ שבשביל שלא יתעשן הבית והקדרה מותר נאמר שמותר לכחול את העין כי גם] [183] זה מפני הזק העינים הוא ודחי ר׳ מנא כאן לשימור כאן לרפואה, אין מכאן ראיה דדילמא שאני הכא בכיבוי העשן דהוי לשמור מן ההזק דדמי קצת למכשירי אוכל נפש שיכול לאכול בנחת ולא בצער מש״כ בכוחל לרפואה כי לא בכחילה א׳ לשעתו מתרפא ואפשר דאסור ומיהו האי דחיה בעלמא דקושטא דמלתא דאף מכחול לרפואה שרי לר׳ יהודה כמוכח בתל״ב כדכתיבנא בשם ר״ן, והר״א אב בית דין בת׳ י״ט שלו [184] הביא לשון ירושלמי ופירש בשם הראב״ד ר׳ ייסא אברית׳ קאי אהא דתני׳ שלא יתעשן הבית ופירש דר״ל בני הבית שלא יזיק להם העשן לעיניים... [185] **ג׳.** בתל״ב [186] איתא בנסחא אחריתי והיא היא וז״ל להחמיר אין גודלין אותה לכתחילה בי״ט ואין מהבהבין אותה באור ואין חותכין אותה לשנים, להקל ממעכה ביד ושורה בשמן וחותכה באור בפי שתי נרות ופרש״י [187] ממעכה ביד דתיקון כלאחר יד הוא ופי׳ בעל המכתם [188] ואין חותכין אותה לשנים כלום׳ אפי׳ נעשית מאתמול אם חותך אותה היום לשנים הוי מתקן כלי: [189] **א״ר חיננא בצריך לשניהם.** כלום׳ דאמ׳ דחותכה באור לשתי נרות ס״ל לרב חיננא דה״ק כופלה ונותן הפתילה בראש הנר ושתי פתילות דולקות בנר א׳ קרי שתי נרות ואתא רב חיננא לאשמעינן דדוקא בצריך שתיהן להאיר לו אבל אם אין צריך

180) ע״ו ב׳ ד״ה לשוף ואילך.

181) ועיין בראשונים שמציין באהצו״י עמ׳ 36, ובתוכ״פ הנ״ל.

182) פ״ב סימן תתפ״ה ד״ה ושמעינן.

183) הוספתי מסברא, והוא כעין פירוש עיטור הי״ט מחלוקת כ׳, קמ״ט ע״ד, עי״ש. ואולי רבינו מביא הפירוש בשם העיטור שמזכירו בפירושו לביצה.

184) עיין לעיל הע׳ 163.

185) ואין בידי לפענח ההמשך. וז״ל הראב״ד בהשגות ע״י הרי״ף פ״ב סי׳ תתפ״ד (= תמים דעים סי׳ רמ״ב): ובירושלמי נראה שהלכה כאותה ברייתא שהרי אמרו עליה הדא דאתמר וכו׳ אמר רבי נסא וכו׳, כלומר כשם שמותר לשמור את העין כך מותר לכבות את הבקעת שלא יתעשנו העינים ומצאת זו הלכה היא. ועיין מה שהעיר על הראב״ד הנ״ל ב„פתח הדביר״ בעיטור שם אות כ״ד. ולעצם הענין של רפואה ביו״ט עיין בתו״ש חי״א עמ׳ רס״ו ואילך.

186) ל״ב ב׳.

187) שם ד״ה ממעכה ביד.

188) עמ׳ 244.

189) ועיין בתוכ״פ עמ׳ 994 שדן בברייתא הזאת.

מסורת חש״ם: ג׳ דברי׳ וכו׳: תוס׳ פ״ג הכ״א; בבלי ל״ב ב׳.

בר פזי דבר דלייא יא) מביא שתי נרו׳ ונותנ׳ בשניהן וחולקה באור לשני נירו׳. רבי יעקב בר אחא חיננא בר אידי בשם רב מוחטין את הפתילה ביום טוב יב). מתני׳ אין שוברין את החרס ואין חותכין את הנייר לצלות בו מליח. אין גורפין תנור וכיריים אבל מכבשין. אין מקיפין שתי חביות

יא) ובבבלי ל״ב ב׳ תני ר׳ חייא. ולעניין שם המקום (מכר גם להלן פ״ה ה״ב), עיין בהירוכ״פ עמ׳ 321, בתוספות לערוך השלם ובאנציקלפדיה של י׳ פרס הוצ׳ ירושלים תשט״ו, ע׳ ברדלא.

יב) עיין בעמודי ירושלים, באהצ״י עמ׳ 36 וב״על הירושלמי״ עמ׳ 39.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

אלא א׳ ומכוין להסירה מיד ותשאר א׳ לבדה דולקת אסיר וזה כפי הפירוש שכתבתי לעיל[190] דמותר להסיר פתילה דולקת מן הנר ולהניחה לארץ אבל לפי הפירוש שכתבתי לדעת התוס׳ דזה אסור יש לדחוק הכא ולומ׳ דאעפ״י שיש רשות לאדם להדליק כמה נירות בביתו להרבות אור אע״ג דהוה סגי ליה בא׳ כדאמ׳ בפ׳ שני[191] דמי שלא עשה עירובי תבשילין אינו מדליק אלא נר א׳ משום כדי חייו דמשמע דמי שעירב אפי׳ אלף מדליק מ״מ הכא דכופל ומדליק הכפל אם אינו צריך לשתיהם להאיר דלא סגי ליה בלאו הכי להאיר לו מחזי כמערים ואינו מכוין אלא לחותכה לשתים: **תני ר׳ יודה כו׳** מפ׳ פירוש אחר בהא דחותכה וכדפרישית במתני׳:[192] **מוחטין.** בבבלי[186] נמי מייתי לה בשם רב עצמו ומפ׳ מאי מוחטין לעדויי חושכא ופרש״י[193] לעדויי חושכא כשהיא נעשית בראשה פחם מעבירה לעדויי להסיר חושכא פחם המשחיר אורה ע״כ, וכתב רמב״ם פ״ד מה׳ י״ט[194] דדוקא ביד נופץ ראשה אבל לא בכלי אבל ראב״ד[194] ורשב״א ובעל המכתם ושאר מפרשים[195] כתבו דלהכי נקט לשון מוחטין לומר שאפי׳ במחט שהוא כלי שרי: **מתני׳ אין שוברין כו׳.** *מפ׳ טעמא בגמ׳[186] משום דקא מתקן מנא וכל אלו הוו מכשירי אוכל נפש שאפשר לעשותן מעי״ט דאסירי בי״ט לכ״ע*, וזה לשון בעל המכתם:[188] **אין שוברין את החרס.** שהיה דרכם כשרוצים לצלות על האסכולה היו נותנין מעט חרס או מעט נייר שרוי במים להגן שלא יתחרך הדג בגחלת הברזל של אסכלה: **ואין גורפין תנור וכירים.** פירוש אם נפל לתוכו אריח או לבנה מן התנור עצמו אינו רשאי לגרפו ולהוציאו מתוכו: **אבל מכבשין.** ומשכיבין אותו בצד א׳ מן התנור עצמו או בקרקעיתו ואתיא אליבא דרבנן דאסרי אפי׳ מכשירין שאי אפשר לעשותן מעי״ט, ואית דמוקמי לה בשנפל האריח לתוכו מעי״ט ואין גורפין אפי׳ לר׳ יהודה כיון דהיה אפ׳ לגרוף אותו מעי״ט, ואית דמפרשי אין גורפין מן האפר והגחלים שבתוכו שאין טורחין לגורפן ולהוציאן לחוץ שהרי אפשר לאפות בתנור בלא גריפת הגחלים בחוץ שהיו בקרקעיתו והיו מכבשין כל האפר והגחלים בתוכו והיו מדבקין את הפת בדופני התנור ונאפה שם אבל בפורני שהפת נאפה בקרקעית הפורני ואי אפשר לאפות בלא גריפה לחוץ לפיכך מותר לדברי הכל: **ואין מקיפין שתי חביות.** פי׳ אין מקרבין זו אצל זו לשפות עליהם הקדרה ויצית אור תחתיהן ומקיפין הוא לשון קירוב כמו לתרום מן המוקף:[196]

190) עמ׳ 206 ד״ה תני.

191) לעיל עמ׳ 135 (פ״ב ה״א).

192) עמ׳ 205 ד״ה ואין.

193) שם ד״ה לעדויי ואילך.

194) ה״ג.

195) לסוגיין.

196) עכ״ל המכתם ועיי״ש בהע׳ המו״ל.

מסורת הש״ס: מוחטין וכו׳: בבלי הנ״ל.
אין שוברין וכו׳: משנה פ״ד מ״ה.

לשפות עליהן את הקדירה. אין סומכין את הקדירה בבקעת וכן הדלת. אין מנהגין את הבהמה במקל ביום טוב. גמ' הדא אמרה ההן סיקירה אסיר מיעבד ביומא טבא דהוא מקטע בגומי יג). ברתי' דר' חייה רבה אתת מיפה

יג) ל"ל: גנימיה. עיין נהע' 200 לפירוש רבינו.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

לשפות. להושיב. כל השבת קדרה על האור קרי שפיתה ואסור מדרבנן דדמי לבנין ומחזי כאהל: **ואין סומכין את הקדרה בבקעת.** קסבר לא ניתנו עצים אלא להסקה לפיכך מוקצין הם אצל שאר תשמיש: **וכן בדלת.** מפ' בגמ' כלומ' וכן הדלת אין סומכין בבקעת: **ואין מנהיגין את הבהמה.** ברשות הרבים דהא מוקצה הוא מטעמ' דאמרן דלא ניתנו עצים אלא [להסקה] ואפי' אזמניה אכתי אסור כדמפ' בגמ' דמשום דמחזי כמאן דאזיל למכור בשוק כך כתב ר"ן:[197] **גמ' הדא אמ' חדין סקירה כו'.** *דהאי נמי הוי מכשירי אוכל נפש שאפשר לעשותן מעי"ט כדנפרש לה* בספר הכלבו[198], ובה' י"ט לה"ר אברהם אב בדין[199] הביא לשון זה הירושלמי וגריס הכי הדין סיקריא אסיר למיעבד ביומא טבא דילמא מפסיק בנימיה[200] ופירשו בשם הראב"ד דסיקריא היינו מולייתא המוזכר במס' חולין בתל"ב[201] והוא שממלאין העוף מבשר כתוש טבא וביצים כתושין ותופרין אותו ואמ' בירוש' דאסור לעשות כן בי"ט גזרה שמא יחתוך חוט התפירה ע"כ[202], ולשון הדה אמרה שפירושו זאת אומרת נר' דיליף הכי ממתני' דקתני אין שוברין את החרס ומפ' בתל"ב[203] משום דקמתקן מנא וכי היכי דשבירת חרס או נייר הוי תיקון הכי נמי חתיכת חוט התפירה הוי תיקון כלי ואסור ובדין הוא דלא הוה לירוש' לומר אלא אין חותכין חוט קצר מהחוט הארוך וכרוך שקורין בלעז נווליו[204] דחתיכתו הוי תיקון כלי דומיא דשבירת החרס או הנייר הקטן מהגדול, וכי היכי דמשמע ממתני' דאם היה החרס או הנייר שבור מעט שרי לצלות עליו בי"ט הכי נמי אי חתך החוט מעי"ט ונתנו במחט שרי לתפור בו בי"ט ואם נשאר מעט חוט בסוף התפירה ישמיט המחט מן החוט וישאר אותו מעט סרוח ועודף אצל התפירה ולא יחתכו וגם צריך ליזהר כשישים החוט במחט שלא ישימנו באופן שיהיה חצי החוט מן הנקב של מחט מכאן וחציו מכאן ושני ראשי החוט שוין שאם כן כשיתחיל לתפור מתחברין שני ראשי החוט בתפירה מחוברים וכשישלים לא יוכל לשמוט המחט אלא בחיתוך החוט ואין דרך בני אדם להניח המחט בקדרה ואסור הילכך יזהר שיהיה ראש הא' ארוך והשני קצר שלא יתחבר לעולם בתפירה ויוכל להשמט בסוף התפירה בלי חיתוך חוט וכן כתבו הכלבו[198] ור' ירוחם[205] והר' אב' א"ב בשם הראב"ד[199], ומסיים עלה הר"א א"ב והירושלמי שאוסר שמא יחתוך החוט מיירי שמוצא בי"ט חוט א' שלא תקנו במחט מאתמול *ולפי זה הירושלמי שאוסר מיירי שלא נתן החוט במחט מעי"ט (והכי נמי)* ובכי האי גונא גזרינן דילמא מפסיק בנימיה שמא יחתכנו קודם לכן מן השתי או מן הערב כלומ' מן הנוולין[204] או שמא יחתכנו אחר שתפר אבל היכא שתיקנו מאתמול במחט מתוך שלא התרת לו אלא כן זכור הוא ולא אתי למיפסק בנימיה עכ"ל:[206] **אתת מיפא כו'.**

197) פ"ד סימן תקט"ז. ועיין במבוא עמ' 19.
198) סימן נ"ח.
199) אינו נמצא לפנינו ועיין לעיל פ"א הע' 351.
200) וכך („בנימיה") מעתיקים הראשונים. עיין באהצו"י עמ' 37.
201) לא מצאתי שם, ונמצא בפסחים ע"ד א'.
202) וכן מובא פירוש זה בשם הראב"ד בארחות חיים הי"ט סימן ט', ובב"ה ל"ב א', עמ' 191.
203) ל"ב ב'.
204) לשון איטלקית. עיין בעה"ש ח"ת עמ' שמ"ד ע' גם ושם הע' 5.
205) ספר אדם וחוה נתיב ד' ח"ב, ל"ב ע"ב.
206) ועיין בב"ה הנ"ל ובש"ע או"ח סימן תק"ט סק"ג.

מסורת הש"ס: אין מנהגין וכו': משנה הנ"ל; תוס' פ"ג הי"ז; בבלי ל"ג א'.
ההן סיקירה וכו': עיין ירוש' שבת פ"ז ה"ב, י' ע"א.
ברתי' וכו': עיין בבלי ל"ב ב'.

גו תנור׳ אשכח׳ כיפה בגויה אתת שאלת לאבוה׳ א״ל איזלין גרפין אמרה לינה יכלה א״ל איזלין כבשין. ידעה הוות אלא דהוות בעיא מישמע מן אבוה. רב אמר מצילין מן התנור לכירה אבל לא מכירה לתנור׳ רב אבא בר חנה אמ׳ מצילין מתנור׳ לכירה ומכירה לתנור אבל לא מערבית לשחרי׳ יד). רב אבון בשם רב מצילין מתנור לכירה ומכירה לתנור מערבי׳ לשחרי׳ אבל לא מיום טוב לחול. אין מקיפין שתי חביות לשפות עליהן את הקדיר׳

יד) ובמ״ק כ״ח ג׳: והכי ליתא בירוש׳ דגרסינן התם מצילין גחלים מן התנור לכירה ומכירה לתנור מגל לא מערבית לשחרית.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

כשבאה לאפות בי״ט: **אשכחה**. מצאה: **כפה**. דהיינו אריח שנפל מדופן התנור לתוכו: **א״ל איזיל גרפין**. לחדודי א״ל כן לידע אם שכחה שודאי אשת חבר ובני ביתו הרי הם כחבר שתמיד התלמידים שונין המשניות בביתו: **אמרה לינה יכלה**. לית אנא יכלא כלום׳ שהרי שמעתי שאסור לגרוף תנור וכירים בי״ט: **א״ל איזלין כבשין**. לכי כבשי כדתנן במתני׳ אבל מכבשין: **ידעה הוה**. כלומ׳ אע״ג דיודעת היתה הדין שאסור לגרוף מדהשיבה לו לינה יכלה מ״מ בעיא למשמע הדבר מפי אביה שלא שמעה תחילה אלא מאחרים: **רב אמר מצילין כו׳**. אידי דמירי בניתץ ונפל אריח מהתנור דלא שרי לגרוף נקט האי דינא אי ניתץ התנור כולו ולא מירי רישא בי״ט דלא שייך לאסור כלל דהא מותר לבשל אלא משום סיפא דמירי בי״ט נקטיה: **מצילין**. היתה הקדרה נתונה בתנור בשבת וראה שהיה הולך ליפול ומהר והצילו מצי להחזירו לכירה שהיתה גרופה וקטומה מבע״י דאין זה כנותן לכירה לכתחילה בשבת וכן כתב רמב״ם פ״ג מהלכות שבת [207] דאם סלק הקדרה מכירה זו מותר להחזיר לכירה אחרת אפי׳ מכירה שהבלה מועט לכירה שהבלה מרובה וכתב הר׳ המגיד [207] דהכי בירוש׳ פ׳ במה טומנין [208] וכן מצאתיו שם, והכא אשמעינן הירושלמי דאע״ג דשתי שמות בנהו תנור וכירה כיון דכירה זוטר הבלה מתנור אין זה כנותן בתחילה בשבת אבל לא מכירה לתנור דהוו שתי שמות והבלו של תנור חם הרבה משל כירה [209] ומינה יש ללמוד דמכירה לכירה דחד שמא הוא אפי׳ מכירה שהבלה (מרובה) [מועט] לכירה שהבלה (מועט) [מרובה] שרי כמו שכתב רמב״ם [207] בדין החזרה ואולי מכאן למדה הרב אבל מערבית לשחרית דאו ודאי נר׳ כנותן בתחילה בשבת: **רב אבון**. פליג ושרי בשם רב אפי׳ מערבית לשחרית דכל היום חד שעתא חשיב ותלתא אימוראי בנהו אליבא דרב: [210] **אבל לא מי״ט לחול**. כיון דבשבת הוה מירי עד השתא הוה ליה לסיומי אבל משבת לחול אלא דהא מלתא דפשיט׳ ולא אצטריך כלל אלא אשמעינן י״ט דהוה אמינא כיון דהמבשל דבר מבושל כל צרכו לכתחילה בשבת ליכא אלא איסורא דרבנן ולהחזיר דלא מכוין לבשל דאפי׳ הכי אסיר מדרבנן איסור קליש הוא וא״כ להחזיר בי״ט או להציל מה ששייר מי״ט ולא הסיר הקדרה מן הכירה ובאה ליפול לשתרו להצילה בכירה אחרת קמ״ל, ולענין הלכה דין ההצלה לא הזכיר רמב״ם דמלתא דלא שכיחא הוא אבל הזכיר החזרה ומינה אתה למד להצילה ולא הזכיר בדבריו אלא מכירה לכירה להתר, נר׳ מדבריו דאפי׳ מתנור לכירה אסור דס״ל דמדאמ׳ בירושלמי פ׳ במה טומנין [208] אבל לא מכירה לטמינה ולא מטמינה לכירה יש ללמוד דכל שתי שמות אין מחזירין מזה לזה אעפ״י שהראשון יותר חם דהא אסר (מטמינה [מכירה] (לכירה) [לטמינה] ומסתמא חום האש רב יותר וה״ה מתנור לכירה וכיון דהתם בסוף במה טומנין הוי סתמא דתלמודא והכא המימרא ודאי נקטינן כסתמא דתלמודא שכן רגילין הפוסקים לפסוק

207) הי״א.

208) שבת פ״ד, ז׳ ע״א. ועיין באו״ש הלכות שבת פ״ג ד״ה והנה בהלכה ו׳ וכו׳.

209) ועיין בפ״מ.

210) אולם לגרסת שמ״ק (הע׳ יד לירוש׳) אין הדבר כך.

משם בונה. תני לא יצא סומא במקלו ולא רועה בתרמילו ורבי שמעון מתיר וכן היה ר"ש או' הואיל והוא מותר בדבר אחד יהא מותר בכל הדברים. מתני' רבי אליעזר אומר נוטל אדם קיסם לחצות בו שיניו ומגבב מן החצר ומדליק שכל מה שבחצר מוכן וחכמים אומרים מגבב משלפניו

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

בכל מקום בכיוצא בזה: **תני לא יצא סומא במקלו.** בפ' אין צדין מייתי לה בתל"ב [211] ומסיים ואין יוצאין בכיס' אחד האיש וא' האשה ולא מייתי התם דר' שמעון מתיר ופרש"י [212] אין הסומא [יוצא] במקלו דהוי דרך חול ואיכא זילותא די"ט וכן כתב הר"א אב בית דין [213] והטעם לכל אלו מפני שהוא עושה מעשה חל ואיכא זילותא די"ט, ואית דמפרשי דוקא סומא שיכול לילך בלא מקל אבל אם אינו יכול להלך בלא מקל להסיר המכשלות או שהיה חלוש וזקן אעפ"י שאינו סומא מותר דהא ביוצאין בכסא סוגיא דשמעתא אי בעית מותר כדאמרו דאפיקו למרימר ומר זוטרא וילתא עכ"ל: [214] **ור"ש מתיר.** ומפ' טעמיה ואזיל: **וכן היה בו'.** כלומ' כן היה נותן טעם לדבריו: **הואיל והוא מותר בו'.** כלומ' גם זה בכלל מה שהתרו ב"ה כמה הוצאות בי"ט מתוך שהותרה לצורך הותרה נמי שלא לצורך והיינו דקאמ' הואיל והוא מותר בדבר א' כלומ' בהוצאה שהיא לצורך ולית בה זילותא ראוי שיהא מותר בכל הדברים אפי' אינן לצורך וליכא זילותא או לצורך אע"ג דאיכא זילותא כי הני: [215] **מתני' ר"א אומ' נוטל אדם קיסם משלפניו.** לשון רש"י [216] ממה שלפניו בבית לחצות בו שיניו ליטול בשר החוצץ בין שיניו ומשלפניו לאו דוק' דלר' אליעזר אף מן החצר נמי דהא ס"ל שכל שבחצר מוכן הוא ורישא לא אתא לאשמעינן אלא התר טלטול עצים שלא להסקה ואפליגו רבנן עליה כדלקמן בבריתא בגמ' [217] והאי דנקט משלפניו משום רבנן דפליגי עליה ואמרי אפי' משלפניו להדליק אין לחצות לא: [218] **ומגבב.** קסמים דקים וקשים מן החצר ומדליק: **וחכמים אומ' מגבב משלפניו ומדליק.** אבל מן החצר הואיל ודקים הם וטורח לקושמם מאתמול לאו להכי (להכי) קיימי ודקאמרת נוטל קיסם משלפניו לחצות בו שיניו אגן אית לן דאף משלפניו לא יטול אלא להדליק דלא ניתנו עצים אלא להסקה ובתרתי פליגי עכ"ל, וכתב ר"ן [219] גרסי' בגמ' תנו רבנן מגבב מן החצר ומדליק שכל מה שבחצר מוכן הוא ובלבד שלא יעשנו צבורין צבורין ור"ש מתיר ומפ' טעמיה דת"ק דק"ל כותיה משום דמחזי כמאן דמכניף למחר וליומ' אחרינא ואע"ג דק"ל כרבנן דמתני' שאין מותר לגבב אלא משלפניו נפקא מינה לעצים גסים דלא בטילי אגב חצר ולא מיתסר אפי' לדרבנן דאנהו לא אסרי אלא בקסמים דקים מפני שהם מבוטלים אגב חצר אבל בגסים לא ואפי' הכי אסור לעשות מהם ציבורין צבורין, ומ"מ מדלא אסרינן אלא משום דמחזי כמאן דמכניף למחר וליומ' אחרינא ולא אסרי ליה משום מעמר יש להביא ראיה למה שאמ' בשם הרב ר' יצחק בן

211) כ"ה ב'.
212) שם ד"ה אין הסומא.
213) ליתא לפנינו, ועיין לעיל פ"א הע' 351.
214) עיין בראש פ"ג סימן ה', ר"ן פ"ג סימן תתצ"ו, רשב"א מאירי ושמ"ק כ"ה ב' ותוספות שבת ס"ה ב' ד"ה הקיטע.
215) ובתוכ"פ סעמ' 987 ד"ה ולא סומא במקלו, מפרש את הירושלמי אחרת וז"ל: והואיל והברייתא שלנו ודברי ר"ש נסמכו למשנתנו פ"ד מ"ה: ואין מנהיגין את הבהמה במקל ביו"ט וכו', והפירוש הפשוט בירושלמי שהואיל וסומא מותר לצאת במקלו ורועה בתרמילו מותר לו לרועה גם להנהיג את הבהמה ביו"ט, כמו שרוצה לומר בבבלי ל"ג א' וכו', עיי"ש. וכך גם פירש את הירושלמי בשעתוא"י עמ' 287.
216) ל"ג א' על המשנה.
217) ל"ג ב'.
218) והמלה „שלפניו" ליתא בכה"י של המשנה וברוב הראשונים. עיין במבוא לגוה"מ עמ' 1181 הערה 1, בתוכ"פ הג"ל הע' 48, באהצו"י עמ' 38, ובמבוא עמ' 19 ואילך.
219) פ"ד סימן תתקי"ת.

מסורת הש"ס: תנר לא וכו': תוס' הנ"ל; בבלי כ"ה ב'.
רבי אלעזר וכו': משנה פ"ד מ"ו. ועיין תוס' פ"ג הי"ת, בבלי ל"ג ב'.

ומדליק. גמ' מה ביניהן. לעשות ציבור ביניהן על דעתיה דר' אליעזר עושין ציבור על דעתהון דרבנן אין עושין ציבור. מתני' אין מוציאין את האור לא מן העצים ולא מן האבנים ולא מן המים ואין מלבנין את הרעפים לצלות עליהן. ועוד אמר רבי אליעזר עומד אדם על המוקצה ערב שבת

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

רבינו מאיר דאינו חייב משום מעמר אלא במלקט (במלקט) במקום שגדל שם והכי גמי מוכח בפ' כלל גדול[220] דאמ' האי מאן דמכניף מלחא ממלחתא חייב משום מעמר אלמא דוקא דכניף ממלחתא אבל ממקום אחר לא עכ"ל: **גמ' מה ביניהון.** בלחצוץ שיניו טעם מחלוקתם ידוע דר' אליעזר סבר עצים לכל מוכנין ורבנן סברי מוקצין לכל דלא ניתנו אלא להסקה אבל בהדלקה קשה דבמאי פליגי כיון דאמרי רבנן מגבב משלפניו ומדליק ואי קאי הכא שרי לגבב כל הקסמים שלפניו ולהדליק ואי בעי אח"כ הולך למקום אחר מן החצר ומדליק כל משלפניו א"כ אמאי לא יהיה מותר לגבב מכל החצר ולתת על האש שהדליק תחילה הרי כיון שבכל מקום שרי להדליק מה שלפניו הרי הכל מוכן להדלקה ודעתו לכך:[221] **ומשני לעשות ציבור ביניהן.** דר' אליעזר ה"ק מגבב מכל החצר למקום אחד שנמצא ציבור גדול ואח"כ מדליק א"נ מגבב מכל החצר בידיו דמה ליה אי עושה ציבור בידו או בארץ וחכמים ה"ק מגבב משלפניו ומדליק כלומ' מלקט מעט שלפניו ומדליק מיד וחוזר למקום אחר ומלקט משלפניו והלך למקום הדלקה ומדליק (וכל) בכל זמית וזמית שבחצר ולא יגבב כל אשר בחצר יחד ואח"כ ידליק ואסור לעשות ציבור וטעמא כדפרישית לעיל[222] דאמ' בתלמוד בבלי דמחזי שמכניף לצורך חול[223] וניחא השתא דסתמא דברית' שבת"ב[217] דקתני ת"ר מגבב מן החצר ומדליק כו' כרבנן דמתני' ור"ש דמתיר כר' אליעזר ובריתא פירושא דמתני' אתא לאשמעינן דהני תנאי כי הני תנאי[224], ומדלא פי' תל"ב בהדיא דבהכי פליגי ר' אליעזר ורבנן הבינו כל הפוסקים דמתני' כפשטא דאפי' בלא ציבור אסרו רבנן לגבב מכל החצר ות"ק דבריתא שרי גבוב מכל החצר ואסר עשית צבור ור"ש התיר אפי' ציבור ושלש מחלוקות בדבר ופסקו כרבנן דמתני' כמו שכתבתי במשנתינו בשם ר"ן וכן פסקו כל הפוסקים:[225] **מתני' אין מוציאין את האור.** לשון בעל המכתם[226] פי' שיש מיני עצים שכשחותכין ממנו שתי חתיכות מתלהב וכן יש אבנים ומיני עפר: **ולא מן המים.** כמו שכתב הר"מ ז"ל[227] שמביאין כלי זכוכית זך וממלאים אותו מים ומניחין אותו כנגד עין השמש ונותנין שם מעט פשתן בסמוך לה שמתחמם וחוזר נוגהה לפשתן מתלהב וכל זה אסור מפני שמוליד מה שלא היה בעולם ואין לך מוקצה גדול מזה: **ואין מלבנין את הרעפים.** פי' אין[228] מסיקין אותן עד שיתלבנו ומפ' לה בגמ'[217] ברעפים חדשים שצריך לבודקן פי' לנסות אם יוכלו לקבל ההסק ושמא יתבקעו ונמצא שטרח שלא לצורך עכ"ל והיינו דאמ' לקמן בגמ' בירושלמי דכשאינן בדוקין אסור ללבנן אבל בדוקין שרי ללבנן לצלות עליהם:[229] **ועוד אמ' ר' אליעזר כו'** פירש"י[230] אדלעיל קמהדר דא"ר אליעזר בוטל אדם קיסם כו', ואע"ג דאפסקוה

220) שבת ע"ג ב'.

221) פירוש זה של רבינו בא ליישב הקושיא שמעיר עליה בש"ק ד"ה לעשות: וקשה הא מפורש במתני' מאי ביניהו. ועיין בתוכ"פ עמ' 991 ד"ה ברם הלשון, וב"תיקונים והשלמות לתוספתא כפשוטה — מועד" עמ' 11: ח"ה עמ' 991 ד"ה ברם וכו'.

222) עמ' 212 ד"ה וחכמים.

223) ועיין בהע' 221.

224) ועיין בתוכ"פ עמ' 989־991 שם דן באריכות במחלוקות התנאים שבמשנה ושבברייתות.

225) ועיין היטב בתוכ"פ הנ"ל ובראשונים שמציין שם.

226) ל"ג ב', עמ' 248.

227) הי"ט פ"ד ה"א, וכך פירש"י ל"ג א' ד"ה מן המים.

228) ובהמכתם הנ"ל חסרה המלה „אין", ותמוה שלא העיר על זה המו"ל.

229) ועיין בב"ה עמ' 200.

230) ל"ד א' ד"ה ועוד.

מסורת חש"ם:

מה ביניהון וכו': עיין תוס' ובבלי הנ"ל.
אין מוציאין וכו': משנה פ"ד מ"ז.
ועוד וכו': משנה הנ"ל; ירוש' מעשרות פ"א ה"ו, מ"ט ע"ב.

בשביעית ואומר מיכן אני אוכל למחר וחכמים אומרים עד שירשום ויאמר מיכן ועד כאן. גמ' טו) אית תניי תני מלבנין ואית תניי תני אין מלבנין. אמר רב חסדא מאן דאמר מלבנין בבדוקים ומאן דאמר אין מלבנין בשאינן בדוקים. ועוד א"ר אליעזר עומד אדם על המוקצה ערב שבת בשביעית ואומר מיכן אני אוכל למחר: מחלפה שיטתיה דרבי ליעזר דתנינן תמן בית שמאי אומ' לא יטול אלא אם כן נענע מבעוד יום ור' ליעזר לאו שמתי הוא. חומר הוא בדבר שיש בו רוח חיים. וחכמים אומרים עד שירשום ויאמר מיכן ועד כאן: מחלפה שיטתון דרבנן דתנינן תמן בית הלל אומרים עומד ואו' זה וזה אני נוטל והכא אינון אומרין הכין עוד אינון אית להון חומר בדבר שיש בו רוח חיים טז).

הדרן עלך המביא כדי יין

טו) וגד"ו יש כאן ציון מן המשנה: לין מלבנין את הרעפיס לעלות עליהן.

טז) ולענין מקור הסוגיא עיין במצוה עמ' 38.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

במילי אחריני בנתים כיון דכלהו מענין י"ט ננהו לא הוו הפסק כך כתב בעל המכתם: [231] **עומד אדם על המוקצה.** ענבים שהעלן לגג לעשותן צמוקין או תאנים לעשותן גרוגרות ולא יבשו עדיין כל הצורך אלא חזו דצריכי הזמנה ומהניא להו כדאית' פ' אין צדין בתל"ב: [232] **ערב [שבת ב]שביעית.** שאין מעשר נוהג בה ואין מחוסר אלא הזמנה וה"ה במעושר בשאר שני שבוע אלא אורחא דמלתא נקט דסתם מוקצה לאו מעושר הוא דגרוגרות וצימוקין מן סתם מוקצה ואין רגילין לעשר קודם גמר מלאכה: **ואומ' מכאן אני נוטל למחר.** וסגי בהכי דיש ברירה: **עד שירשום.** בסימן דאין ברירה עכ"ל רש"י [233], והריטב"א [234] הוסיף אי נמי אף רבנן אית להו ברירה וחישי דילמא כיון דאיכא מיניה דחזי ואיכא מיניה דלא חזי דילמא מטלטל ושביק מטלטל ושביק וקמטלטל מאי דלא חזי לה עכ"ל: [235] **גמ' מחלפא שיטתיה כו'.** בפ"ק מיתי לה הירוש' וכאן יש חסרון בספרים ועיין לעיל והתם פרישנא לה: [236]

הדרן עלך המביא כדי יין

231) ל"ד א', עמ' 249. ורק הקושיא היא של רש"י והתירוץ הוא של בעל המכתם. עיין ברש"י הנ"ל, בתוס' ד"ה ועוד, בבעה"מ, ר"ן, פי' תלמיד הרמב"ן, ובב"ה למשנתנו.

232) כ"ו ב'.

233) שם על המשנה.

234) עיין לעיל פ"א הע' 174.

235) ויש עוד טעמים אחרים. עיין בר"א"ה, מאירי בחידושיו וב"ה, ובשמ"ק למשנתנו. וע"ע בישו"ת סימן כ"ג, וב"י טאו"ח סימן תקי"ח.

236) עיין לעיל עמ' 93 ד"ה מחלפ' כו' ואילך.

מסורת הש"ס:

אמר רב חסדא וכו': עיין בבלי ל"ד ע"א.
מחלפה — רוח חיים: פ"א ה"ד, ס' ע"ג.
בית שמאי וכו': משנה פ"א מ"ג.
בית הלל וכו': משנה הנ"ל.

פרק חמישי

מתני׳ משילין א) פירות דרך ארובה ביום טוב ומכסין את הפירו׳ בכלים מפני הדלף. וכן כדי יין וכן כדי שמן. ונותנין כלי תחת הדלף בשבת. גמ׳ ב) מתנית׳ באותו הגג אבל בגג אחר אסור. כשאינו שוה אבל אם היה שוה מות׳. תני היה שם חלון משחילין דרך חלון. רב ירמיה בשם

א) ועיין במבוא לנוה״מ מאת רי״נ אפשטיין עמ׳ 318 שמציין לכה״י בהם הגרסא: משחילין. ובתוכ״פ עמ׳ 997 מביא הגרסאות השונות בתוספתא, שמעתיקה החלק הראשון מן המשנה, ומציין גם לירוש׳ כאן ה״ב ובמגילה פ״א ה״ח, ע״א ע״א: והתנינן משחילין פירות וכו׳. אבל בערוגת הבושם ח״ג עמ׳ 181 מעתיק את הירוש׳ והתנינן משילין פירות, וכנראה שזוהי אשגרתה. ובירוש׳ כאן רה״א: תני משחילין דרך חלון, וכן בכ״י גט לבבלי ל״ו א׳: והכא תנן משחילין פירות וכו׳. ושם ל״ה ב׳: אמר מר זוטרא מאן דתני משילין לא משתבש ומאן דתני משחילין לא משתבש וכו׳. ודעת רי״נ אפשטיין במבוא הנ״ל עמ׳ 320 שבבבל הבליעי כרגיל אות חי״ת וביטאו משילין, עיי״ש ובתוכ״פ הנ״ל.

ב) ובד״ו יש כאן פסקא מן המשנה: משילין פירות דרך ארובה ביום טוב כו׳.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

משילין פירות כו׳. מי שיש לו חיטין ושעורין שטוחין על גגו להתיבש וראה גשמים ממשמשין ובאין התירו לו לטרוח ולהשליך דרך ארובה שבגג והן נופלין לארץ דליכא טרחא ודוקא ארובה דכל ארובה מלמעלה למטה היא בתקרת הגג אבל חלון כגון גג שמוקף מחיצה וחלון בכותל וצריך להגביהו עד החלון ולהשליכו לא טרחינן:[1] **ומכסין את הפירות.** ולא אמ׳ טורח שלא לצורך י״ט הוא דשרו ליה רבנן משום הפסד ממון: **דלף.** גשמים הנוטפין מן הגג: **וכן כדי יין.** נמי מכסין מפני הדלף: **תחת הדלף.** לקבלו בתוכו מפני טינוף הבית עכ״ל [רש״י][2], וכתב הרא״ש[3] מתוך פרש״י משמע דמכסין את הפירות איירי בי״ט ויותר נר׳ כדברי ר״י דבשבת דקתני בסיפא קאי אהני תרי בבי דמקתני ריש׳ בי״ט אבל לא בשבת ובסיפא קתני בשבת משמע דקאי אתרי בבי עכ״ל:[4] **גמ׳ באותו הגג.** שהארובה בגג שהפירות בו: **כשאינו שוה.** שהגג השני שבו הארובה [אינו] שוה לאותו גג שהפירות בו דאיכא תרתי טורח עליה או ירידה ועוד שהוא רשות אחר ואעפ״י ששניהם של[ו]: **היה שם חלון.** כגון אם אותו גג מוקף מחיצה ואין בו ארובה אבל יש חלון במחיצה לחצר או לבית

1) זוהי שיטת רש״י, וכבר העירו שהרמב״ם סובר שמותר לטלטל דרך ארובה אם יש לו צורך, אפילו אין כאן הפסד ממון. עיין בב״י טאו״ח סימן תקכ״א, פי׳ תלמיד הרמב״ן למס׳ ביצה עמ׳ 143 הע׳ 3, ובתוכ״פ עמ׳ 998 ד״ה ולעצם הענין, ובמקומות שמציין שם.

2) ל״ה ב׳ על המשנה.

3) פ״א סימן א׳.

4) וזוהי גם שיטת המאירי בב״ה ובחידושיו למשנתנו. וע״ע ברמב״ם הלכות שבת פ״ד הכ״ג.

מסורת הש״ס:

משילין וכו׳: משנה פ״ה מ״א; תוס׳ פ״ד ה״ג; ירוש׳ פ״ה ה״ב, ס״ג ע״ב, מגילה פ״א ה״ח, ע״א ע״א. ועיין בבלי ל״ה ב׳.

ומכסין וכו׳: משנה הנ״ל.

ונותנין כלי וכו׳: משנה הנ״ל; תוס׳ שבת פ״ג (ד, פ״ד) הי״א.

תני היה וכו׳: עיין בתוס׳ הנ״ל, בבלי ל״ו א׳.

רב ירמיה — מטלטלתון: שבת פ״ד ה״ב, ו׳ ע״ד — ז׳ ע״א.

רב פורשין מחצלת על גבי שיפוף של לבנים בשבת. א״ר שמעון בי ר׳ יגאי אני לא שמעתי מאבא אחותי אמרה לי משמו ביצה שנולדה ביום טוב סומכין לה כלי בשביל שלא תתגלגל אבל אין כופין עליה כלי. ושמואל אמר כופין עליה כלי. א״ר מנא ובלבד שלא יהא כלי נוגע בגופה של ביצה. תני ר׳ הושעיה נחיל של דבורים פורסין עליה סדין בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמי׳. מה כרב כשמואל ג). כאן מלמעלן וכאן מלמטן. ר׳

ג) הפיסוק כאן הוא לפי פירוש רגינו ול״מ נק״ע. ולפירושים האחרים, יש לשים הפסיק לפני: כשמואל.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

משלשן בשקין דרך חלון בחבל אעפ״י שיש טורח להעלותן מן הגג לחלון ומשם לארץ כיון דליכא אלא חדא לגריעותא דהא אותה מחיצה של גג היא ואינה רשות אחרת, אבל תל״ב פליג ואסר בחדא לגריעותא לשלשל דרך חלון דאיכא טורח או מגג לגג אפי׳ שוה כיון דהוי רשות אחר [5] וכן אסר להורידן דרך סולם בשקין: **שיפוף של לבנים.** היינו אוירא דלבני שבתל״ב [6] ופרש״י [7] לבנים הסדורים ומוקצים לבנין וגשמים באים ומתירא שלא ימוחו מותר לטלטל כלים לצורכן לכסותן ולא אמרינן הואיל והן עצמן אין ניטולין אף הכלי לא ינטל אלא לצרכן כך פרש״י אבל לבנים שנשארו בבית אחר גמר הבנין ולא סדרן זה על זה אמ׳ בגמ׳ הכא [8] ובמס׳ שבת [9] דשרו בטלטול דלא הקצן דראוין הן כשאדם יושב ונשען קצת בשמאלו עליהן: **אין כופין עליה כלי.** שלא תשבר, דקסבר כר׳ יצחק דאמ׳ הכא [8] ובמס׳ שבת [9] אין כלי ניטל אלא לדבר הניטל בשבת ולהכי קתני מתני׳ מכסין את הפירות דמשמע הא דבר שאינו ראוי לטלטל אין מכסין, ולרב יש לתרץ דאידי דתנא רישא משילין פירות דע״כ בדחזו לטלטול אצטריך לאשמעינן שהרי מטלטל הן עצמן ולהשילן תנא סיפא גמ׳ מכסין את הפירות ולאו דוקא דה״ה לאוירא דליבני הכי איתא בתל״ב [10], והא דקתני הכא סומכין כלי אצל הביצה לא שנוטל הכלי ממקומו ונותנו אצל הביצה דהא כיון דטעמא דאין כופין משום דאסור לטלטל כלי אלא לצורך דבר שמותר בטלטול ודאי אף זה אסור אלא כלומ׳ שאם היה הכלי קרוב לביצה גוררו וסומכו לו דטלטול מן הצד לא שמיה טלטול: **שלא יהא כלי נוגע בו׳.** הרא״ש הביא ירושלמי זה בריש מכלתין [9] והרמב״ם כתב פ׳ כ״ה מה׳ שבת [10] כופה הכלי על דבר שאסור לטלטלו וכתב הר׳ המגיד [10] ובהשגות אמ׳ אברהם ירושלמי ובלבד שלא יגע בביצה ע״כ ולא ידעתי טעם וכי המוקצה והנולד אסור ליגע בהם כל שאינו מנענען הא ודאי לא ואפשר שמא ינענע הביצה על ידי הכלי עכ״ל: [11] **מה כרב כשמואל.** כלומ׳ מי לימא דבריתא זו דר׳

5) אולם אין הכרח לומר שהירושלמי והבבלי חולקים בענין זה. וי״ל מו״ר בתוכ״פ הנ״ל ד״ה אין מטלטלין: ובירושלמי פ״ה ה״א, ס״ב ע״ד: תני היה שם חלון משחילין דרך חלון, והביאו הר״ח ל״ה סע״ב. ומכאן נראה שפירש שאין הירושלמי חולק על משנתנו, אלא אם היה חלל החלון שוה לקרקע הגג ואין צורך להגביה את הפירות יכול להשחילם דרך החלון. אבל אם צריך להגביהן ולשלשלן דרך החלון כולם מודים שאסור.

6) ל״ו א׳.

7) שם ד״ה ואפילו אוירא דלבני.

8) מ״ג א׳.

9) פ״א סימן א׳.

10) הכ״ב.

11) ועיין מה שהעיר מו״ר על המ״מ הנ״ל, בהירוכ״פ עמ׳ 93.

מפורת הש״ס: פורשין מחצלת וכו׳: מו״ק פ״ב ה״ה, פ״א ע״ב; בבלי כאן ל״ו א׳, שבת מ״ג א׳. א״ר שמעון וכו׳: שבת ספי״ג, י״ד ע״ב, שם ספט״ז, ט״ו ע״ד. ועיין בבלי שבת מ״ב ב׳.
נחיל וכו׳: בבלי ל״ו א׳, שבת מ״ג א׳.

ביסנא בשם ר׳ יוסה בן חנינה חפול סוטות אסור לטלטלן. מצדתא הוויין פריסין והווין משתרפן גו שמשא אתון שאלון לרב מהו מטלטלתון אמר לון אסור ליגע בהון ז). חשבין עליהון מיתגנין ח) תוחתי ראשיכון ושרי לכון מטלטלתון ו). תני חבית של טבל שנתרועעה מביא כלי אחר ונותנו

ז) המליס „אסור ליגע בהון״ לימן נכי״ל והוסלמו ע״י המגיה בגליון. וכן ליתא בתקנילה שבת פ״ד ה״ב, ז׳ ע״ש.

ח) נ״ל „מתניין״ כמו במסכת שבת וכי״ל כאן.

ו) ולעניין מקור הסוגיא עיין מבוא עמ׳ 38.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

הושעיא כרב ושמואל אתיא דשרי לטלטל כלי אפי׳ לדבר שאינו ניטל והא מתני׳ דפ׳ כירה [12] דקתני אין נותנין כלי תחת הנר לקבל בו את השמן ומינה נמי דאין נותנין כלי תחת תרנגולת לקבל ביצתה דהיא היא כדאית׳ התם בגמ׳ [13] ופרש״י התם במתני׳ [14] משום דאין כלי ניטל אלא לדבר הניטל והשתא זכי רב ושמואל שבקו מתני׳ ועבדו כבריתא וכן רגיל תל״ב להקשות בכמה דוכתי [15] ומשני: **כאן מלמעלן.** כלומ׳ לעולם מתני׳ אפי׳ כרב ושמואל אתיא דנהי דאסור ליתן הכלי מלמטן לקבל השמן או הביצה המוקצים למעלה, לכפות על הביצה וכיוצא ביה שהוא מוקצה שרי וטעמא [מפרש ב]תל״ב פ׳ כירה [13] דהצלה מצויה כגון לכפות הכלי על הביצה שלא תשבר התירו לטלטל אע״פ שהביצה אסירא בטלטול אבל שאינה מצויה דהיינו מלמטה כשמטלת התרנגולת הביצה במקום מדרון ונותן הכלי שלא תתגלגל וכן לטפטוף השמן דמתני׳ לא התירו, אי נמי למטן אסור מפני שמבטל כלי מהיכנו כדפריש התם רב יוסף [16] ופרש״י [17] שהיה מוכן מתחילה לטלטלו ועכשיו כשנופל המוקצה עליו נעשה הוא כמוקצה ונאסר בטלטול מש״כ כשנותן הכלי על המוקצה: [18] **חפולסוטות.** לא אתפרש מהו [19] אך ידוע דכלי שמלאכתו לאיסור הוא דומיא דמצדתא דסמיך ליה וקמ״ל דאע״ג [דשרו] רבנן לטרוח להשיל פירות משום הפסד ממון לא שרו לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור להצילו מן החמה או מן הגשמים: **מצדתא.** מצודות חיה או עוף שהיו פרוסות מעי״ט: **והויא משתרפן גו שמשא.** ומתקלקלות והוי הפסד ממון: **מחו מטלטלתון.** מהו לטלטלן להוציאן מן החמה לצל אבל לכסותן פשיטא דשרי לכ״ע דלא הוו דבר שאינו ניטל כדלקמיה: **אסור ליגע בהם.** לאו דוקא אלא כלומ׳ אסור לטלטלן אפי׳ דמוקצה אינו אסור בנגיעה וכדכתבי לעיל בשם מגיד משנה [20] ובפ״(ק)[ד] בשם אור זרוע: [21] **חשבון עליהון מתננין תוחתי ראשיכון.** למדם דרך התר לטלטלן שיחשבו בלבם לתת אותן תחת ראשיהם בצל כמו כסת שאדם נותן תחת מראשותיו כששוכב ואז מותר לטלטלן דק״ל כלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו לצורך

12) שבת פ״ג מ״ו.

13) מ״ב ב׳.

14) שם ד״ה כלי תחת הנר.

15) סוכה י״ט ב׳, ב״ק צ״ו ב׳, ב״מ צ״ג א׳, ערכין כ״ט א׳.

16) מ״ג א׳.

17) שם ד״ה מפני שמבשל כלי מהכנו. ועיין בתוספות שם ד״ה דמבטל כלי מהכנו.

18) אבל בירושלמי אין זכר לאיסור של מבטל כלי מהכנו. עיין בהירוכ״פ הנ״ל ובתוכ״פ סדר מועד ח״ג סעמ׳ 48 ד״ה אבל בירושלמי.

19) ובמקבילה בירוש׳ שבת פ״ד ה״ב ז׳ ע״א: חפי לסוטות וכ״ה בכי״ל ביצה. וציין בהירוכ״פ שם לערוך השלם ערך חפה ב׳ (ח״ג תס״ג ע״ב) שמפרש חפה: מסיק שמכה בו על היריעה.

20) עמ׳ 216 ד״ה שלא.

21) עיין בפ״ד הע׳ 14.

מסורת הש״ס: מצדתא וכו׳: עיין בבלי שבת קכ״ד ב׳.
אסור ליגע בהון: עיין בציון לד״ה אסור ליגע בו, לעיל פ״ד עמ׳ 191.
תני חבית וכו׳: תוס׳ שבת פ״ג (ד, פ״ד) ה״ט; בבלי שבת מ״ג א׳.

תחתיה נתמלא אסור לטלטלו ז). אמר רבי זעורה זאת אומרת שעושין תקנה למוקצה להצילו שלא כדרכו. והא תני על העבט של ענבים על המעטן של זיתים שמשכן לא יטול מהן ביו׳ טוב ואין צורך לומר בשבת. אמר רב חסדא אף על פי שזה טבל וזה טבל זה יש לו מוקצה וזה אין לו מוקצה.

ז) ובאו״ז ח״ב סי׳ שס״ה, ע״ז ע״ב מעתיק בשם הירושלמי: נתמלא אסור ליגע בו. ועיין בהירוכ״פ עמ׳ 93, ובתוכ״פ סדר מועד ח״ג עמ׳ 49.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

גופו של אדם כגון קורנוס של נפחים לפצוע בו אגוזים מכתשת לעלות עליו למטה ולכל תשמיש התר של אדם וכן לצורך מקומו של כלי יטלטל הכלי כדי לישב במקומו או לשים שם מה שהוא צריך ואין אסור כלי שמלאכתו לאיסור אלא לטלטלו לצורך עצמו של כלי להוציאו מן החצר לבית שלא יגנב או להכניסו מן החמה או מן הגשמים שלא יתקלקל כדכתב רמב״ם פ׳ כ״ה מה׳ שבת:[22] **נתמלא אסור לטלטלו.** דהא טבל מוקצה מחמת איסור דאסור להגביה תרומות ומעשרות וכדתנן במס׳ שבת פ׳ מפנין[23] אבל לא את הטבל והכלי נעשה בסיס לו ואסור גם הוא בטלטול: **א״ר זעירא זאת אומ׳ כו׳.** משום דקשיא עלה דהא אסרה מתני׳ דפ׳ כירה[12] לתת כלי תחת הנר לקבל בו את השמן ותחת התרנגולת לקבל ביצתה דהוו מוקצה והיאך שריא האי בריתא לתת הכלי לקבל הטבל הא הוי מוקצה, ויש לתרץ ולומ׳ דבריתא זו למדנו דדוקא התם דהוי הפסד מועט ביצה או טיפת השמן לא חששו אבל להפסד מרובה כי האי דחבית של טבל וה״ה לחבית של יין מתוקן אלא שמוקצה לסחורה ודאי חששו לעשות תקנה שלא יפסידו הבעלים[24] אך שלא כדרכו בחול שנותן כלי ומסלקו מלא ומריקו ומחזירו ריקן או נותן אחר וכאן לא התירו אלא לשים כלי ושם ישאר ולא יטלטלנו, *ובהגהת אשרי[25] בשם אור זרוע הביא כאן לשון ירוש׳ זה וז״ל ועושין תקנה למוקצה להצילו שלא כדרכו ונר שכבה מצילין את שמנו ע״כ וסוף לשון זה מייתי נמי הירושלמי בסמוך*: **והא תני כו׳ מעטן.** פרש״י[26] כלי גדול שצוברין בו הזתים כדי שיתחממו ויתבשל שומנן בתוכן ויהא נוח להוציאו בבית הבד ע״כ, ועביט של ענבים כיוצא בו הוא וטבל הוו כדתנן[27] הנוטל זתים מן המעטן טובל א׳ במלח ואוכל ואם מלח ונתן לפניו חייב דהוקבעו למעשר ומייתי לה לעיל סוף פ׳ המביא בבבלי:[28] **שמשכו.** כלומ׳ שנמשכו והיו נוטפין כגון שנתרועע הכלי: **לא יטול מהם.** כלומ׳ לא ישים כלי לקבל הנוטפין וקשיא מהך בריתא להאי דלעיל דשריא לתת כלי תחת חבית של טבל וגם קשיא לר׳ זעירא דאמ׳ זאת אומרת כלומ׳ ונקיטינן הכי להלכה והא האי בריתא פליגא עלה ומאי חזית למיסמך אהיך, ומשני רב חסדא דלא קשיא מידי דנהי דשתי הבריתות קא מיירי בטבל מ״מ הכא בעביט ומעטן חמיר טפי דאיכא תרתי מוקצה מחמת איסור טבל ומוקצה מחמת דלא הזמינו לאכילה אלא מוקצה מאכילה להוציא שמנו או יינו וכיון דאיכא תרי גווני לא עשו תקנה אבל לעולם בחד מוקצה לחוד עשו תקנה כדאמרן ויפה אמ׳

22) ה״ג.
23) פי״ח מ״א.
24) ובבלי שבת מ״ג א׳ נותנים הטעם, שטבל מוכן היא אצל שבת שאם עבר ותקנו מתוקן. ובביצה ל״ו א׳: ס״ד אמינא להפסד מרובה חששו להפסד מועט לא חששו קמ״ל. ועיין בתוכ״פ הנ״ל.
25) פ״ה סימן א׳, ונמצא באו״ז ח״ב, סימן שס״ה, ע״ז ע״ב.
26) ל״ה א׳ ד״ה מעטן. ועיין גם בב״מ ע״ב ב׳ רש״י ד״ה על העביט של ענבים.
27) מעשרות פ״ד מ״ג.
28) ל״ה א׳.

מסורת הש״ס: על העבט וכו׳: תוס׳ הנ״ל. ועיין ירוש׳ שבת פ״א ה״ט, ד׳ ע״ב, בבלי שם י״ט ב׳.

הדא ח) אמרה שעושין תקנה למוקצה להצילו שלא כדרכו. תני ט) נר שכבה מצילין את שמנו. אמר רבי יעקב בר אחא דר׳ שמעון היא דר׳ שמעון אמר כבה מות׳ לטלטלו. אמר רבי שמואל בר רב יצחק לא אמר אלא לטלטלו הא להציל מצילין. תני נותנין כלי תחת הדלף בשבת נתמלא שופך ושונה

ח) ובתוכ״פ הנ״ל מציע שצ״ל „והידא אמרה״, כלומר, ובאיזה מקום אמרו וכו׳.

ט) ובכי״ל חסרה המלה „תני״, אבל ישנה באו״ז הנ״ל, כפי שצויין כבר בתוכ״פ הנ״ל הע׳ 21.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

ר׳ זעירא זאת אומרת והיינו דמסיים הדא אמרה, אי נמי יש לפרש דהדא אמרה דקאמ׳ אהך בריתא בתריתא קאי וה״ק אתה הקשית לי מבריתא זו ואדרבה מינה יש ללמוד כמו שלמדנו מאידך דלעיל דמדנקט איסור להציל בעביט ומעטן דהוו תרי גווני מוקצה משמע הא (הא) בחד שרי להציל כדאמרן: **מצילין את שמנו.** דאם היה נוטף נותן כלי תחתיו לקבלו: **דר״ש הוא.** כלומ׳ הא מני ר״ש היא דאמ׳ במס׳ שבת פ׳ כירה[29] דנר שכבה מותר לטלטלו דלית ליה מוקצה וכשהוא דולק נמי הוה שרי אלא משום דילמא אתי לכבות, ולפי זה מצילין לאו דוקא דהוא הדין דשרי לטלטל הנר עצמו אלא משום דלא שרי לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור אלא לצורך גופו של אדם או לצורך מקומו של כלי וחד מצורכי גופו נקט דהיינו להציל שלא ילך לאיבוד דאי כר״מ דאסר הנר בטלטול מה לי כבה מה לי דולק ודאי להפסד מועט לא חשו כדאמרן לעיל ואסור להצילו או ליתן כלי תחתיו או להריק הנר לנר אחר: **א״ר שמואל בר רב יצחק כו׳.** פליג אר׳ יעקב וה״ק אפי׳ תימא דר׳ מאיר היא דפליג אר״[ש] בפ׳ כירה[29] ואמ׳ כל הנרות מטלטלן חוץ מן הנר שהדליקו בשבת דדוקא טלטול הנר אסר אבל להציל השמן הנוטף לאחר שכבה שרי דדוקא בעוד שהנר דולק הוא דתנן דאין נותנין כלי תחתיו לקבל השמן אבל לאחר שכבה שרי דדוקא כשהוא דולק עשו הרחקה דלא ליתיה לכבות או להריק השמן מן הנר אבל לאחר [הכבוי] דליכא אלא איסור מוקצה שרי להצילו דעושין תקנה למוקצה להצילו ואפי׳ בשמן הנר דהוי הפסד מועט, ואף כלי תחת התרנגולת לקבל ביצתה אפשר דמודה דאסיר כיון דעדין לא נולדה ודמי לנר בעודו דולק:[30] **תני נותנין כלי תחת הדלף בשבת.** כתב ר״ן[31] וריטב״א[32] ובעל המכתם[33] דוקא בדלף הראוי לשתיה או לרחיצה אבל אינו ראוי אסור דהא מבטל כלי מהיכנו: **שופך.** לשון רש״י[34] שופך לחוץ ושונה תחת הדלף ואינו נמנע מלשנות כל היום אם צריך לכך ע״כ, וכתב בעל המכתם[33] בשם הרב בעל ההשלמה[35] דוקא שופך לארץ אבל אינו מערה לתוך כלי אחר כדאמרינן פ׳ כל כתבי הקדש[36] נשברה לו חבית בראש גגו מביא כלי ומניח תחתיו ובלבד שלא יביא כלי אחר [ויקלוט] כלי אחר ויצרף שמא יביא כלי תחת רשות הרבים ודוקא בשבת אבל בי״ט שרי להביא דרך רשות הרבים ע״כ:[37]

29) פ״ג מ״ו.

30) ועיין בתוכ״פ הנ״ל ד״ה שמשכו ואילך, שמפרש את הירושלמי מן והא תני וכו׳ באופן אחר.

31) פ״ה סימן תתקכ״ד ד״ה ואם נתמלא הכלי.

32) עיין לעיל פ״א הע׳ 174.

33) עמ׳ 252. וע״ע בב״ה סעמ׳ 212 ואילך.

34) ל״ו ב׳ ד״ה שופך ואילך.

5) ונמצא בהשלמה לסוגיין.

36) שבת קי״ז ב׳. ועיין בהע׳ ר״א סופר להמכתם הנ״ל.

37) ועיין בב״ה עמ׳ 217.

מסורת הש״ס:

דר׳ שמעון וכו׳: תוס׳ שבת הנ״ל הי״ג; ירוש׳ שם פ״ג ה״ז, ו׳ ע״ב; בבלי שם מ״ד א׳. ועיין במשנה שם פ״ג מ״ו.

נותנין כלי וכו׳: עיין בציון לד״ה משילין, לעיל עמ׳ 215.

נתמלא וכו׳: תוס׳ הנ״ל הי״א; בבלי כאן ל״ו ב׳.

ואינו חושש. א״ר חנניה עשו אותו כנהרות ומעיינות שבאו מחוץ לתחום לתוך התחום ותני כן נהרות ומעיינות שבאו לחוץ התחום לתחום ממלא מהן בשבת ואין צריך לומר ביום טוב. מתני׳ כל שהוא משום שבות משום רשות משום מצוה חייבין עליו ביום טוב. אילו הן משום שבות לא עולין באילן ולא רוכבין על גבי בהמה ולא שטין על פני המים ולא מספקין ולא מטפחין ולא מרקדין. אילו הן משום רשות לא דנין ולא מקדשין לא חולצין

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

א״ר חנניא עשו אותו כו׳. כלומ׳ אותן המים מותר להסתפק מהם בשבת או ביי״ט דאע״ג דהעננים גבוהים מן הארץ ג׳ פרסאות כדאית׳ בגמ׳[38] אין אסור משום דבר הבא מחוץ לתחום מידי דהוה אמעיינות ונהרות המושכין הבאין מחוץ לתחום שממלאים מהם אפי׳ בשבת וכן פירש בהגהת אשירי כאן[39] לשון ירושלמי זה: **מתני׳ כל שחייבין עליו כו׳.** לשון הרב רבינו יהונתן[40] כל שחייבין עליו מדברי סופרים שלא לעשותו בשבת משום שבות או משום רשות שיש בו קצת מצוה אבל לא מצוה גדולה וקרוב הוא להיות דבר זה רשות ויש בו איסור מדברי סופרים או משום מצוה או שיש בו מצוה ממש ואסרו חכמים לעשותו בשבת חייבין עליו שלא לעשותו בי״ט: **ואלו הן.** דברים שאסרום משום שבות שהטילו עליו חכמים לשבות מהם ואין בעשייתן שום מצוה: **לא עולין באילן.** גזרה שמא יתלוש מן הענפים בעלייתו: **ולא רוכבין על גבי בהמה.** גזרה שמא יחתוך זמורה להנהיגה בה: **ולא שטין על פני המים.** גזרה שמא יעשה חבית של שייטין להתלמד בה:[41] **ולא מטפחין.** יד על יד: **ולא מספקין.** יד על ירך: **ולא מרקדין.** ברגל וכלן לשמחה ולשיר ואסורין שמא יתקן כלי שיר:[42] **ואלו הן משום רשות.** כלומ׳ אלו הן שהיה לנו להתירן משום שהם קרובים למצוה ואסרום חכמים גזרה שמא יכתוב[43] והאי דקרי להו [רשות] משום דהנך דבעי למתני בסיפא הוו מצוה גמורה ולגביהן קרי להנך מציעי רשות ולהנך קמאי קרי שבות דאיסור שבות גמור יש בהם לפי שאין בהם צד לסלק גזרת חכמים מעליהם שאין בהם לחלוחית מצוה: **לא דנין.** דין ומצוה גמורה ליכא היכא דאיכא דיין בעיר דעדיף מיניה וכתיב צדק צדק תרדוף הלך [אחר] ב״ד יפה:[44] **ולא מקדשין.** האשה ומצוה גמורה ליכא דאית ליה אשה ובנים:[45] **ולא חולצין ולא**

38) עירובין מ״ה ב׳.

39) פ״ה סימן א׳ בשם או״ז ונמצא באו״ז (הע׳ ו לירוש׳).

40) נמצא בכ״י הנ״ל (פ״ג הע׳ 7) בשינויים. ועיין בהע׳ הבאות.

41) זוהי שיטת הבבלי ל״ו ב׳, אבל שיטת בני א״י היא שאסור לרכוב על בהמה משום שביתת בהמתו ושיוט אסור מפני שדוחה המים מאצלו. עיין להלן בירושלמי ובהע׳ 46, 69.

42) אבל שיטת הירושלמי היא שהאיסור הוא משום עובדין דחול, עיין בתוכ״פ עמ׳ 1000 ד״ה ולא מספקין ובמקומות שמציין שם. ולעצם הענין של ריקוד ביו״ט ובשבת, עיין במאמרו של שפרבר ב„סיני״ כרך נ״ז חוברת ג׳.

43) ובכ״י הנ״ל: גזירה שמא יכתוב מה שראו, ותו לא. ומן והאי דקרי עד סה״ד הוא מלשון רש״י ל״ן א׳.

44) ברייתא בסנהדרין ל״ב ב׳.

45) כלומר, ולכן זה נקרא רשות ולא מצוה. אבל למעשה אין נ״מ אם יש לו אשה ובנים או לא כי תמיד אסור לקדש ביו״ט. וכך למד הראבי״ה, ח״ב סימן תשצ״ז, עמ׳ 486, מדברי רש״י, וכן מוכח מעוד ראשונים. עיין בתוכ״פ הנ״ל ד״ה לא דנין.

כנהרות ומעיינות וכו׳: עיין בתוס׳ פ״ד סה״ח, בבלי ל״ט א׳, שבת קכ״א ב׳, עירובין מ״ו א׳, מ״ח א׳.

מסורת חש״ם: כל שהוא וכו׳: משנה פ״ה מ״ב. ועיין משנה ר״ה פ״ד מ״ח, תוס׳ כאן פ״ד ה״ד, שבת ספי״ז (ד, פי״ח), תו״כ אחרי פ״ז ה״ו ואילך, מכדרשב״י עמ׳ 20, 229, מה״ג בא עמ׳ קצ״ה.

ולא מייבמין. אילו הן משום מצוה לא מקדישין ולא מעריכין ולא מחרימין ולא מגביהין תרומה ומעשרות ביום טוב י). כל אילו ביום טוב אמרו קל וחומר לשבת. אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד. גמ׳ שבות שהיא רשות ורשות שהיא מצוה. אי זו היא שבות שהיא רשות לא עולין באילן ולא

י) המשנה קשה מכמה פנים: ראשית היא מבדילה בין „שבות גרידא" ל„שבות דרשות". שנית — בשבות דרשות היא מונה מלאכות שיש בעשייתן מצוה, ולבסוף — במה גדולה מצותן של מקדישין, מעריכין ומחרימין מזו של דנין, מקדשין, חולצין ומיבמין, שהראשונות נקראת מצוה והאחרונות רשות. ובאמת כבר עמדו על הקשיים שבמשנתנו בשני התלמודים: ועוסקים בהם הראשונים. והאריכו בפירושה גדולי החוקרים והציעו פתרונות שונים. ולענ״ד הפירוש המתקבל ביותר הוא פירושו של רש״י, שרשות היא קצת מצוה, אותו מחזק מו״ר הגר״ש ליברמן. עיין בנספח ה׳.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

מייבמין. ומצוה גמורה ליכא דאיכא אח גדול ממנו שמצות יבום עליו מוטלת:[46] **ואלו הן משום מצוה.** ממש: **לא מקדישין.** שיאמ׳ הרי זה הקדש לבדק הבית: **ולא מעריכין.** ערכי עלי ונותן כפי שניו כמו שכתוב בפרשת ערכין:[47] **ולא מחרימין.** הרי בהמה זו חרם וסתם חרמים לבדק הבית וכלהו אסירי משום גזרת מקח וממכר מה מקח וממכר מוציא הכלי מרשות ראובן לרשות שמעון כמו כן באלו מוציא מרשות הדיוט לרשות הקדש[48], והוא הדין דהוה מצי למתני בפסקא זו של מצוה אותן שמונה ברשות היכי דליכא דעדיף מיניה וכשאין לו אשה ובנים והיכא דליכא אח גדול אלא לא רצה לערב אותן שבכל עניין יש מצוה גמורה בהם עם אותן דאיכא לאיפלוגי בהו: **ולא מגביהין תרומות ומעשרות.** אפי׳ לתת אותן לכהן בו ביום אסור משום דמתקן הוא ואפשר היה לו לעשות מערב שבת אבל משום מקח וממכר ליכא דאפי׳ כהן שיש לו שדה חייב לתרום ותרומה שלו הוא ואין בזה שינוי רשות: **ואין בין י״ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד.** ובגמ׳ פריך[49] הא תני ליה רישא משילין פירות כו׳ בי״ט אבל לא בשבת ומוקי להא כבית שמאי דאסרי הוצאה ביו״ט וגזרו טלטול אטו הוצאה[50] ורישא כבית הלל דאמרי מתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך[51] ואפי׳ ב״ה מודו באותן של רשות ושל מצוה דאסורין בי״ט דהא בכלהו איכא טעמ׳ לאיסור: **גמ׳ שבות שהוא רשות.** כלומ׳ אע״ג דקתני משום רשות לאו רשות גמור הוא דמצוה הוא לגבי קמאי דהוו שבות שהוא

46) גם בטעם האיסור קידושין וייבום בשבת וביו״ט יש מחלוקת בין הבבלי והירושלמי. הבבלי ל״ז א׳ סובר שהאיסור הוא משום שמא יכתוב, ואילו הירושלמי ביומא ובכתובות נותן הטעם משם קניין בשבת, עיין בתוכ״פ הנ״ל ד״ה ובירושלמי יומא פ״א סה״א, ל״ח סע״ד. ובכ״י הנ״ל יש כאן המשך: דאמר מר גדול מצוה לכתחילה לייבם ויליף ליה מקרא והיה הבכור יקום על שם אחיו המת והאי יקום לנחלה קאמ׳ ולא לשום ממש והיינו המייבם שמייבם אשתו הוא יורש נחלתו. והיא ברייתא ביבמות כ״ד א׳, ויתכן שכוונת ר׳ יהונתן בהעתקת החלק האחרון של הברייתא, שלכאורה אין ענינו לכאן, שיש גם קנין בנכסים בייבום שאסור ביו״ט.

47) ויקרא כ״ז א״ח׳. ובכ״י: ולא מעריכין הרי זו לערכי מאלו הכלים אפרע ערכי שקיבלתי עלי והוא קצוב בתורה לפי רב ולפי מעט השנים.

48) ועיין בכפו״פ פרק מ״ד, הוצ׳ גרוסברג עמ׳ 95 הוצ׳ בלומנפלד כרך ב׳ עמ׳ 814, ובתוכ״פ סעמ׳ 1001 ד״ה ואליו הן ואילך.

49) ל״ז א׳.

50) ובכ״י הנ״ל כתוב כאן: ואי אפשר להוצאה בלא טלטול.

51) כך מתרץ הבבלי שם, אבל הירושלמי מתרץ אחרת, עיין להלן בפנים וע״ע בתוס׳ ד״ה ורמינהו, ובב״ה עמ׳ 223.

מסורת הש״ס:

לא מקדישין: עיין משנה שקלים פ״ג מ״א.
אין בין: משנה כאן הנ״ל, מגילה פ״א מ״ה; תוס׳ הנ״ל, מגילה פ״א ה״ז; בבלי שבת ס׳ ב׳, קכ״ד א׳; דב״ר פ״ד ו׳. ועיין מסכת סופרים פ״י סה״א.
שבות וכו׳: עיין בבלי ל״ז א׳.

רוכבין על גבי בהמה ולא שטין על פני המים ולא מספקין ולא מטפחין ולא מרקדין. אי זו היא רשות שהיא מצוה לא דנין ולא מקדשין לא חולצין ולא מייבמין. תני אין עולין באילן בין לח בין יבש. ניחא לח יבש כך אנו אומרין אסור לדוש על גבי זמורה בשבת. אלא כרבי מאיר דרבי מאיר אמר גפן שיבשה אסורה ואינה מקדשת. דברי הכל אסרו אילן יבש מפני אילן לח. רב חייה בר אשי אתא ופרי קומי רב אמר לית ביידא אתותה א״ל בההיא תמרתא עקימתא אמר ליה מאן שרא לך. ר׳ יא) בשם רב אסור לדוש על גבי

יא) נ״ל ר׳ [אחא] בשם רב. עיין בהע׳ 59 לפירוש רבינו.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

רשות גמור אלא דקרי תנא להני דהוו קצת למצוה רשות לגבי בתראי דמצוה גמורה ננהו כדפרש״י במתני׳: **ניחא לח.** דשייך יתלוש ויאכל מן הפירות: **יבש.** בתמיה כלומ׳ מ״ט ומשני: **כך אנו אומ׳ כו׳.** כלומר דלא פלוג רבנן במלתייהו דהרי ס״ל דאסור לדוש ע״ג זמורה שהיא מוטלת בארץ אע״ג דאינה גבוהה ג׳ טפחים כדלקמיה אע״ג דכל פחות מג׳ כלבוד דמי: **אלא כר׳ מאיר.** כלומ׳ אלא מי נימא דכר׳ [מאיר] הויא בריתא זו דאוסרה אילן יבש ולא רבנן, ולשון אלא כלומ׳ נהי דתרצת קושיא קמייתא אכתי קשה דלאו דברי הכל היא והרי סתמית היא:[52] **דר״מ אמ׳.** ה״ג דתנן פ׳ שביעי דכלאים[53] גפן שיבשה אסורה ואינה מקדשת ר״מ אומ׳ אפי׳ צמר גפן אסור ואינו מקדש, ואע״ג דלשון משנה זו משמע דרישא דגפן שיבשה דברי הכל היא היתה ביד האמוראים דיחידאה היא כדרגיל לומ׳ בתל״ב[54] בכמה דוכתי שהיתה בידם זו דברי ר׳ פלוני אבל חכמים אומ׳, והכא כלה ר״מ קתני לה וה״ק א״ר [מאיר] שמעתי שגפן שיבשה אסורה ואינה מקדשת ואני אומ׳ אף צמר גפן אסור ואינו מקדש והכי איתא התם בירושלמי על האי מתני׳ דגפן שיבשה[55] א״ר אלעזר הלכה דר״מ היא כלומ׳ רישא נמי ר״מ קתני לה דר״מ אסר מדרבנן לזרוע תחת גפן שיבשה אטו תחת גפן שלא יבשה אבל רבנן פליגי עליה וסברי דשרי לזרוע תחת גפן שיבשה[56] ולהכי בעיין הכא אי שרו נמי רבנן הכא לעלות על אילן יבש כי [היכי] דלא גזרו התם ומשני: **דברי הכל היא.** כלומ׳ הכא אפי׳ רבנן מודו דודאי אסרו אילן יבש מפני אילן לח דלא דמי איסור דבגוף האילן לאיסור דתחתיו דבגופיה ראוי לגזור טפיה אי נמי טעמא דהכא מודו משום דהוי איסור שבת דחמיר דהוי בסקילה וראוי להחמיר טפי: **רב חייא בר אשי אתא ופרי קמי רב.** בא מהר ממקום ששלחו ולהכן תמה ואמ׳: **ביידא אתותה.** באי זה באת כלומ׳ באי זה דרך באת שכל כך מהרת: **א״ל בההיא [תמרתא] עקימתא.** דרך ידוע אצלם ובכל רוחב הדרך מוטל תמר עקום גבוה ג׳ טפחים מן הארץ:[57] **אמ׳ ליה מאן שרא לך.** דודאי עברת על הא דתנן אין עולין באילן, וקשה ור׳ חייא בר אשי הכי טעה בדבר משנה הא תנן פ׳ בתרא דעירובין[58] היו שרשיו גבוהין

52) ובק״ע ופ״מ פירשו „כך אנו אומרים״ בתמיה, ועיין בסה״י עמ׳ ש״ט.
53) מ״ב.
54) סוכה י״ט ב׳, ביצה ל״א א׳ ועוד.
55) כלאים פ״ז ה״ב, ל׳ ע״ד.
56) ועיין במלא״ש למשנה הנ״ל, ובפ״מ ומה״פ שם, ובפ״מ כאן.
57) וכפירוש פ״מ ועיין בק״ע.
58) פ״י מ״ח.

מסורת הש״ס:
תני וכו׳: בבלי עירובין ק׳ ב׳.
גפן שיבשה וכו׳: משנה כלאים פ״ז מ״ב.
בשם רב וכו׳: עירובין פ״י ה״ח, כ״ו ע״ב (כתיקון פ״מ). ועיין תוס׳ עירובין פ״ב הי״ג, וי״ר פ״ד ג׳ הוצ׳ מרגליות עמ׳ פ״ה.

זמורה בשבת היא שורשי אילן היא קולסי אכרוב. בגבוהין שלשה אבל אם אינן גבוהין שלשה מארץ הם. מפני מה אמרו אין עולין באילן שמא ישכח ויאכל או שמא ישכח יב) וירעיד. נישמעינה מן הדא היה רוכב על גבי בהמה אומ׳ לו רד הדא אמרה שמא ישכח וירעיד. מפני מה אמרו היה רוכב על גבי בהמה אומרי׳ לו רד חברייא אמרי שמא תינוק יג) הבהמה. אמר לון

יב) ובפ׳ תלמיד הרמב״ן לביצה ל״ו א׳ מעתיק בשם הירושלמי רק: שמא ירעיד. ובתוכ״פ סדר מועד ח״ג עמ׳ 300 הע׳ 65 מעיר שכנ״ל, והכוונה שמא ירעיד את האילן בעלייתו וישיר פירות ומוסיף: ואף לפי הגרסא שלפנינו אין המלה ישכח אלא סרך של הרישא, ואגב שהזכיר ברישא שמא ישכח ויאכל אמר גם כאן שמא „ישכח וירעיד״.

יג) וז״ל מו״ר בתוכ״פ הנ״ל הע׳ 67: בכי״ל ברור שהאותיות „נו״ תוקנו מאות אחת אחרת, וכנראה שנ״ל: שמא תימק הבהמה, כלומר מדוחק המשא (עיין ירוש׳ ע״ז פ״ב סה״א, מ׳ ע״ג: לא תכניס ידה לפניס שלא תמיק את העובר בתוך מעיה, עיין בבלי כאן (שבת) קנ״ד ב׳). ועל טעם זה מקשה ר׳ יוסי שפיר שאינו אלא בבהמה דקה ורכה.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

מן הארץ ג׳ טפחים לא ישב עליהם וי״ל שתמר יבש היה אי נמי דלא דש ברגליו עליו אלא דלג עליו ואפי׳ הכי א״ל מאן שרא דאפי׳ זה אסור: **ה״ג ר׳ בא בשם רב[59] אסור לדוש כו׳.** וזמורה היינו גפן כדכתיב[60] ויכרתו משם זמורה ובדברי רז״ל[61] חבילי זמורות, ואי בגבוהה מן הארץ ג״ט פשיטא דלא גרע משורשי אילן דאסר במתני׳ דעירובין[58] ואי ביבשה לשמעינן סתם כל אילן יבש אלא נר׳ דאפי׳ אינה גבוהה ג׳ דלא פלוג רבנן באילן עצמו בין גבוה לנמוך ובשרשים דחשש רחוק הוא הוא דשרו בנמוכין: **היא שורשי אילן היא קולסי כרוב.** כלומ׳ אע״ג דבאילן לא פלוג ואפי׳ זמורה שאינה גבוהה ג׳ אסור לדוש עליה בקולסי כרוב דפרי אדמה הוא ולא אילן לשורשי אילן מדמינן להו ודוקא גבוהין ג׳ אסור לדוש עליהן אבל אינן גבוהין ג׳ שרי: **שמא ישכח ויאכל.** דבקל יכול לפשוט ידו ובעודה בכפו יבלענה כדכתבו התוס׳ בריש מכלתין[62] דטעם זה לא שייך בקולסי כרוב וכיוצא בהם דבעו מרא וחצינא ואדהכי מדכר: **או שמא ישכח וירעיד.** בסדר טהרות בריש מכשירין תנן[63] המרעיד אילן להשיר אוכלין ופר״ש לשון נענוע דמנענע ענפי האילן בחזקה פעמים ג׳ ונושרין הפירות מכחו ולטעם זה נפקה מינה דגם קולסי כרוב שאינן גבוהין ג׳ יש לאסור לדוש עליהם דהא אפשר דאתי לתלוש בידו בחזקה בכל כחו: **נשמיענה מן הדה.** כמו תא שמע שבתל״ב היה רוכב על הבהמה אומ׳ לו רד ואע״ג דחי נושא את עצמו ולא שייך לאסור משום למען ינוח[64] גזרה שמא יחתוך זמורה להנהיגה הרי כאן שאנו חוששין שישהא כ״כ בשכחתו עד שירד מן החמור וילך ויחתוך הזמורה א״כ הדא אמ׳ דאיכא למיחש הכא נמי שמא ישכח וירעיד מכ״ש וא״כ אסור נמי לדוש על קולסי כרובין אפי׳ אין גבוהין ג׳: **מפני מה כו׳.** סיום ראייתו היא וכיצד אני מוכיח מהא דאומ׳ לו רד דטעמ׳ שמא ישכח וירעיד דהא טעמא מאי אמרו דאומ׳ לו רד שמא תנוק

59) ובעירובין פ״ל ה״ז, כ״ו ע״ב: רב אחא בשם רב אסור לתלוש שרשי זמורה בשבת. ובהירוכ״פ עמ׳ 362 מסכים לתיקון פ״מ שצ״ל שם, כמו כאן, אסור לדוש בשרשי זמורה בשבת וכאן צ״ל ר׳ [אחא] בשם רב, עיין שם בשי״ק ובשעתוא״י עמ׳ 288. ובר״ח כאן ל״ו ב׳: רבי אחא בשם רבי (צ״ל רב), ובאו״ז ח״ב סימן שס״ו, ע״ז ע״ד: רב אחא בשם רב.

60) שמות י״ג כ״ג.

61) ב״ב פ״ב מי״ד, סנהדרין פ״ז מ״ב.

62) ג׳ א׳ ד״ה גזרה.

63) פ״א מ״ב.

64) שמות כ״ג, י״ב.

מסורת הש״ס: היא שורשי אילן וכו׳: עיין במשנה עירובין פ״י מ״ח, תוס׳ הנ״ל, בבלי שם ק׳ א׳.

רבי יוסי הגע עצמך שהיה הוגן אחד גדול. תנא ר' אחא בר פפא קומי רבי זעורה שנייה היא שהוא מצווה על שביתת בהמה כמוהו למען ינוח שורך וחמורך כמוך יד). אית תניי תני נשענים בבהמה אית תניי תני אין נשענים בבהמה. אמר רב חסדא מאן דאמר נשענין בבריא מאן דאמר אין נשענין בתש טו).

יד) ו„כמוך" הוא מדברי הגמרא וליתא בפסוק.

טו) וכ"ה בקונדרים המחרון לר"ש הדרשן, ברידי הירושלמי עמ' 314, ובתו"ז ח"ג סימן

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

כלומ' שמא תנהוק[65] ויצטרך לחתוך זמורה להכותה והכי אמ' טעמ' בבבלי:[66] **אמ' לון ר' יוסי.** לחביריו היכי אמרו גזרה זו הא זימנין דליכא למיחש להכי כגון שהיתה הבהמה גדולה ומן החריפות וקלות שאינן צריכות לעולם הכאה להנהיגן אלא ודאי אין הטעם אלא דגזרו רכיבה אטו משא ולא הוצרך ר' יוסי להזכיר טעם זה דפשוט הוא וחביריו אמרו טעם ברכיבה עצמה ומ"מ אפי' ר' יוסי לא פליג על חביריו דליכא למיגזר לחתיכת זמורה אלא דאמ' דלפעמים לא יצטרך לה הא אי הוה צריך תמיד הוה מודה וא"כ שמעינן דלכ"ע חיישינן שמא ירעיד:[67] **ח"נ אמ' ר' אחא כו'.** ולא גרסינן תנא:[68] **אמ' ר' אחא שניא היא כו'.** כלומ' לעולם אימא דבעליית אילן לא נאסרה מפני הרעדה וקולסי כרוב שאינן גבוהין ג' שרי לדוש עליהם ומהכא ליכא למשמע מידי דשני הכא דמצוה הוא על שביתת בהמתו ואם הוציא משא חייב ובודאי איכא למיגזר רכיבה אטו משא[69], והוא עיקר טעם איסור רכיבה כרבי יוסי אלא דחביריו אמ' דאף ברכיבה עצמה איכא למיגזר לחתיכת זמורה אעפ"י שהדבר רחוק שודאי אדהכי והכי מדכר מ"מ הזכירו גם זה הטעם לרוחא דמלתא אבל אי לאו משום טעם גזירת רכיבה אטו משא לא היה טעם חתיכת זמורה מספיק למיגזר ובעליית אילן נמי אי לא הוה טעמא דשמא ישכח ויאכל לא הוא גזרו משום ישכח (ישכח) וירעיד וא"כ בקולסי כרוב דליכא למיגזר שמא ישכח ויאכל כי אין גבוהין לא אסרינן לדוש עליהן: **הכי גרסינן ר' יוסי אמ' אתפלגון ר' אבא בר ממל וחבריא חד אמ' מאן דאמ' נשענין דמפתמיך ציבחר ומ"ד אין נשענין בכובש את כובדו וחד אמ' מ"ד נש' בבריא מ"ד א"נ בתש[70] ולא ידעי' מאן אמ' דא ומאן אמ' דא מן מה דלא אמ' רב חפדא בשם ר' אבא בר ממל כלום הוי דו דמ' נש' בברי' וא"נ בתש: אין נשענין בבהמה.** דכשגזרו על הרכיבה גזרו בכללה שלא להשען ולא הויא גזרה לגזרה: **מד"נ בבריא.** דאיבריו קלין עליו ולא דמי למשוי: **ומ"ד א"נ בתש.**

65) כלומר געיית החמור. ועיין בגליון הש"ס בירושלמי כאן ובתוס"פ שציינתי בהע' יג לירושלמי, שמפרשים את זה מלשון תימק, כלומר הבהמה תימק מדוחק המשא. ופריך „היה הוגן", כלומר, שיכול לעמוד בכובד המשא.

66) ל"ה ב'.

67) ובגליון הש"ס, תוכ"פ, ושעתוא"י הנ"ל פירשו, שהשאלה היתה רק לגבי הטעם של אין עולין באילן בלי שום קשר לקולסי כרוב. בגמרא לומדים מן „היה רוכב ע"ג בהמה וכו' " שהטעם הוא משום שמא ירעיד, מכיון שרק בבהמה אומרים לו רד אבל באילן אין אומרים לו רד (עיין בבלי עירובין ק' א') כדי שלא ירעיד את האילן בירידתו.

68) כנראה, רבינו מוחק „תנא" משום שאלו הם דברי אמורא. ובנוגע ל„תנא" כפתיחה למאמר אמוראי, עיין במחקרים בברייתא ובתוספתא מאת ר"ח אלבק עמ' 15 ואילך.

69) אבל הראשונים, ר"ח, רא"ש, המאירי בחידושיו ובב"ה לסוגיין, מפרשים את הירושלמי כפשוטו כלומר, שאיסור רכיבה הוא משום שביתת בהמתו ולא מטעם גזרה. ועיין בתוכ"פ עמ' 1000 ד"ה אילו הן.

70) וכך הגיה מדעתו בשעתוא"י עמ' 289. ועיין בתוכ"פ סדר מועד ח"ד עמ' 847 ד"ה ובירושלמי.

מסורת הש"ס: שהוא מצווה וכו': שבת פ"ח ה"ג, ז' ע"ב.
אית תניי וכו': עיין בבלי שבת קנ"ד ב'.

רבי יוסה אומר איתפלגון רבי בא בר ממל וחברייא חד אמר נשענים וחורנה אמר אין נשענים. מאן דאמר נשענים בהוא דמיסתמיך ציבחד [71] מאן דאמר אין נשענין בכובש את כבדו. ולא ידעין מאן אמר דא ומאן אמר דא מן מה דלא אמר רבי יוסה בשם רבי בא בר ממל כלום הוי דו אמר נשענים בבריא ואין נשענים בתש. ולא שטין על פני המים: ר' יעקב בר זבדי בשם ר' אבהו זאת אומרת שאסור להשיט דבר ולהוליכו מאצלו ודכוותה אסור לאדם להשיט דבר ולהביאו אצלו. רבי אבא מרי ורבי מתניה הוון יתיבין חמון לחד בר נש פצל מיא לכא ולכא ושתי אמר רבי אבא מרי לרבי מתניה הדא היא דאמר רבי יעקב בר זבדי בשם רבי אבהו אסור לאדם להשיט דבר ולהוליכו מאצלו. א"ל הדא היא דתנינן שובר אדם את החבי' לוכל ממנה

סמ"ו, ע"ז ע"ד. לגל נח' המתירי שבת קכ"ד ס: והוא שאמר בתלמוד המערב בתחרון של יו"ט לית תנאי תחני כשעניס (נתיב) [נתב]. ובנוקח סימן ש"ח: ירושלמי כשענין על גבי דהמה נשבת ותני לין כשעניו בגריו לו בכובש את כבדו. ומכאן שלפניהס היתה הגרסת הפוכה: מ"ד כשעניס נתב ומ"ד לין כשעניס בגריו.

[71] ובקונדרים לתחרון הכ"ל: בהוא דמסתמיך קד לד. ויש גורסים "בצחר", והעיקר "בצחד" עיין בערוך ע' בצחד, עה"ש ח"ז עמ' נ'.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

דאיבריו כבדים עליו [72] וכי היכי דיש חילוק בין חי למת יש חילוק דומה לו קצת בין בריא לתש אבל בבריא אין לחלק בין אם נשען מעט בקלות או אם מכביד זרועותיו עליו בכובד: **ציבחר.** מעט. כלומ' בקלות אין חילוק בין בריא לתש אלא הכל תלוי בין אם נשען בקלות או בכובד: [73] **ולא ידעין.** לא נודע מי חילק בריא לתש ומי חילק בין נשען בקלות או בכובד ונפקא מינה משום דצריך לומ' דבר בשם אומרו והיינו דאמ' בתל"ב בכמה דוכתי [74] תסתיים דר' פלוני הוא דאמ' כו': **מן מה (מה) דלא אמ' רב חסדא כו'.** כלומ' כיון דרב חסדא מכלל חביריו של ר' בא [בר] ממל הוא (הוא) אף אם נפשך לומ' שר' אבא בר ממל וחביריו כלם חלקו על זה רק רב חסדא דסבר כותיה אחר ששמע מחלוקותם מ"מ כשאמ' סברתו היה לו להזכיר ר' אבא בר ממל דהוא אמ' הדבר תחילה אלא על כרחך הוא היה מכלל כל חביריו שחלקו עליו תחילה והוא עיקר ראש אותם המדברים וכשהוזכר חבריא הוא עיקר ולכך לא הזכיר דחביריו גמי הכי סברי אלא אמ' הדבר סתם כלומ' כאלו כ"ע אמרו הכי דהא סברת הרבים היא: [75] **זאת אומרת כו'.** אסור להשיט דבר דבכלל אין שטין הוי בין השטת עצמו בין להשיט דבר אחר: **פצל מיא.** השליך המים בידיו לכאן ולכאן ושתה מן הזכים ביותר: [76] **א"ל הדא היא דתנינן שובר כו'.** כיון דהשטה זו לצורך שתית המים הוא שרי דלא גרע דשובר החבית לאכול הגרוגרות:

71) עיין בהע' טו לירושלמי.

72) עיין בהע' טז לירושלמי.

73) ברכות ס"ה ב' ועוד. עיין בספר "שם עולם" מאת הרב ראובן מרגלית עמ' ט"ז הע' 18, שם הוא מראה מקום ל"תסתיים" ודומה לו שבשני התלמודים.

74) ולפירוש רביגו, הכוונה ב"הוי דא אמר" היא לחברייא, אבל יתר מפרשי הירוש' סוברים שזה מוסב על ר' בא בר ממל. ועיין בשעתוא"י הנ"ל.

75) והראבי"ה מפרש את הירושלמי אחרת, וז"ל בח"ב סימן תשצ"ה, עמ' 485: פירוש קסמין שעל גבי המים היה מפצל לכאן ולכאן ביד לנקות המים שיהיו יפים לשתיה. וכ"ה באגודה ביצה סימן ג"ד, קמ"א ע"א, ובהגי"א פ"ה סימן ב' בשם או"ז, וליתא באו"ז שלפנינו, וכך מפרש גם הפ"מ כאן.

ממורת הש"ס: שובר וכו': משנה שבת פכ"ב מ"ג.

גרוגרות. ולא מספקין: סיפוק שהוא מחמתו כמה דאת אמר ויחר אף בלק אל בלעם ויספק את כפיו. ולא מטפחין: טיפוח שהוא לרצונו. רבי יונה וחברייא חד אמר הכין שרי והכין אסור וחורנה אמר בין הכין ובין הכין אסור ולא ידעין מאן אמר דא ומאן אמר דא מן מה דאמ׳ ר׳ יונה אית הוה סבין ביומינן והוון מטפחין לאחורי ידיהון בשובתא הוי דו אמר הכין שרי והכין אסור. רבי הוה מסב לרבי שמעון בריה והוון מטפחין לאחורי ידיהון בשובתא עבר ר׳ מאיר ושמע קלהון אמר רבותינו הותרה השבת שמע רבי קליה אמר מי הוא זה שבא לרדותינו בתוך ביתינו. ואית דאמרי הכין אמר מי הוא זה שבא לצנעינו בתוך ביתינו שמע ר״מ קליה וערק. נפקין פריי בתריה מפרי. אפרח רוחא פיקייליה מעל קדליה דר״מ. אודיק ר׳ מן כוותא וחמא קדליה דר״מ מן אחורוי אמר לא זכית אנא לאורייתא אלא בגין דחמית קדליה דרבי מאיר מן אחורוי. רבי יוחנן ורשב״ל תריהון אמרין אנן לא זכינן לאורייתא אלא בגין דחמינן אצבעתיה דר׳ מן גולגיקין יז)

יז) עיין נתהנו״י עמ׳ 43, שמניח פירושים שונים למלה זו. והעירני מו״ר שיש כאן לירוף של שתי מלים ו״ל: גו לקדיקה וכע״ז שנגלי כ״ס ג׳ „גלודקי״, והיל Lectica שנושאים גו מכשיס. עיין במלונו של קרויס ח״ג עמ׳ 319 ויסטרוב ח״ל עמ׳ 246 ע׳ גלוקדקא.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

ולא מספקין כו׳. ודלא כרש״י שפי׳ במשנתינו [76] סיפוק כף על ירך, ונר׳ דודאי הירוש׳ גמי מודה דאסור דהא בהא גמי איכא למיחש לתיקון כלי שיר [77] וכתיב [78] ספקתי (כף) על ירך הרי דבכלל סיפוק גם הוא אלא רבותא אשמעינן דאפי׳ סיפוק כף אלי כף בחמה וכעס אסור אע״ג דכיון דלא עביד לשמחה ליכא למיגזר לתיקון כלי שיר דלא פלוג רבנן במלתייהו וכ״ש בעושה דברים לאבל דאסור דכלי שיר נמי הוו עבדי בהספד בזמן התלמוד כדאית׳ בכתובות: [79] **הכי שרי.** היה מראה בידיו ומכה בכפו על אחורי ידו השנית ואמ׳ דזה מותר דאי׳ זה מנהג לא לשמחה ולא לאבל ולא לכעס: **והכין אסור.** כלומ׳ ואין אסור אלא הכי והראה שתי כפות זו אל זו: **וחרנה אמ׳ הכין והכין אסור.** דלא [חלקו] רבנן כלל: **הוו סבין ביומינן.** ראיגו חכמים זקנים נוהגים בשבת לעשות כן במשתה דס״ל דלא אסרו במשנתינו אלא שתי הכפים זו לזו: **רבותינו.** קרא בקול אל בית רבינו הקדוש אל החכמים אשר שם רבותינו וכי הותרה שבת [80]

76) ל״ו ב׳ ד״ה ואין מספקין. ועיין בראשונים שמציין באהצו״י, בערוגת הבושם ח״א עמ׳ 129 וח״ג עמ׳ 109, בארחות חיים היו״ט סימן ט״ז, ובתוכ״פ סדר מועד ח״ג עמ׳ 298 ד״ה ובלבד.

77) אבל לשיטת הירושלמי הטעם הוא משום עובדין דחול ולא משום חשש של תיקון כלי שיר. עיין בתוכ״פ הנ״ל ובתוכ״פ כאן עמ׳ 1000 ד״ה ולא מספקין.

78) ירמיה ל״א י״ח.

79) פ״ד מ״ד.

80) עיין בהירוכ״פ עמ׳ 77.

מפורת חש״ם:

ויחר וכו׳: במדבר כ״ד, י׳.

ושמע וכו׳: כס״ז שבת פ״ג ה״א, ה׳ ע״ד, נזיר פ״ז ה״ג, נ״ו ע״ג, גדה פ״ג ה״ד, ג׳ ע״ד.

אודיק ר׳ מן כוותא: כס״ז עירובין פ״א ה״א, י״ח ע״ד, יבמות פ״ד ה״ב, ו׳ ע״ב, פ״ב ה״ו, י״ב ע״ד, ע״ז פ״ד ה״ח, מ״ד רע״ב (לפי ההגהה).

אמר לא זכית וכו׳: עיין ירוש׳ נדרים פ״ט ה״א, מ״א ע״ב, בבלי עירובין י״ג ב׳.

דידיה. ולא מרקדין: רבי ירמיה רבי זעורה בשם רב חונה קיפוץ עוקר שתי רגליו כאחת ריקוד עוקר אחת ומניח אחת. אמר רבי לעזר כל משמיעי קול אסורין בשבת. רבי שמואל בר רב יצחק סבר מקושה דכנישתא חדתא. רבי ליל בי ר׳ אלם מקש על כסא. רבי אילא עני יח) בסדרא סלק לביתא אשכחון דמיכין רבע ליה על סולמא בגין דלא מקשה על תרעא בשובתא. רבי ירמיה הוה פשט עם בריה דרבי אימי אזל בעי מתערתא בקריצתא דשובתא שרי מיקש על תרעא אמר ליה אבא מאן שרא לך. רבי אבא בר כהנא בעא קומי רבי יסא מהו מקשה על כריסא בשובתא. אמר ליה בחולא מאן שרא לך. אמר רבי שמואל בר אבודמא נהגין רבנן בחולה מן הטיבור ולמעלן בבגדיו מן הטיבור ולמטן. ולא דנין: רבי חזקיה רבי אחא בשם ר׳

יח) ובריף עירובין ספ״י סי׳ תרפ״ז: וסמכי אגמרא דבני מערבא דגרסינן התם במסכת יו״ט אמר רבי אלעזר וכו׳ ר׳ אלעא איעצר בסידרא סליק לביתא ואשכחן דמכין דמך על תרעא בגין דלא מקש בשבתא. וכך מעתיק את הירוש׳ רב נסים גאון ((ושם „ארעא״ במקום „תרעא״), עיין בספרו של מו״ר ר״ש אברמסון „רב נסים גאון״ עמ׳ 149.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

שאתם מטפחין דסבר דאפי׳ (דאפי׳) כף לאחורי [אסור]: **קיפוץ.** דלא נאסר: **כל משמיעי קול.** אפי׳ להכות באצבעו על הלוח כדאית׳ בתל״ב:[81] **עני בסדרא.** נשתהא בבית המדרש: **רבע ליה על סולמא.** ישן לו על הסולם שבחצר: **ר׳ ירמיה הוה פשט.** כלומ׳ היה מלמד לבנו של ר׳ אמי: **אזל בעא מתערתא בקריצותא דשובתא.** היה רגיל לקורא בבקר ממטתו לבא ללמדו תורה: **אזל בעא מתערתא.** הלך ורצה להעירו: **בקריצות׳.** לפי המקום נר׳ דהיינו בבקר יום שבת כמו שהיה דרכו בחול: **א״ל אבא.** ר׳ אמי אבי הנער קרא לר׳ ירמיה אבא בלשון כבוד כדפרש״י בתל״ב[82] על שמואל שהיה רגיל לקרות לרב אבא דרך כבוד: **בחולא מאן שרא לך.** שאתה הזכרת כרס ועיקר הכרס מן הטיבור ולמטה ואסור ממדת חסידות ליגע אדם בידו מן הטיבור ולמטה אלא על גבי הבגדים דרך קדושה הרחקה שלא יגע באמה ואמ׳ בתל״ב בכתובות[83] דלהכי נקרא רבי רבינו הקדוש שנזהר כל ימיו בזה: **נהגין רבנן בחולא מן הטיבור ולמעלן.** מנהג החכמים שהם פרושים וקדושים שאין נוגעין בבשר אלא מן הטיבור ולמעלה, ונר׳ דלהכי הזכיר בחול למפשט בעיין שאם בא להקיש מטיבור ולמעלה על בשרו אסור דחול לאפוקי שבת אם מקיש: **מן הטיבור ולמטן בבגדיו.** כלומ׳ ואם צריך ליגע מן הטיבור ולמטה לא יגע אלא ע״ג בגדיו: **אסור**

81) עירובין ק״ד א׳. ועיין בראשונים שמציין באהצו״י עמ׳ 43, ובראבי״ה ח״ב סימן תשצ״ה סעמ׳ 485.

82) ברכות מ״ז א׳, ד״ה אילו.

83) לא מצאתי שם, אבל נמצא בשבת קי״ח ב׳.

מסורת חש״ס:

כל משמיעי וכו׳: עיין בבלי עירובין ק״ד א׳.

אמר ליה וכו׳: עיין ירוש׳ נדה פ״ב ה״א מ״ט ע״ד, בבלי שבת קי״ח ב׳, נדה י״ג ב׳.

רבי חזקיה — לדבר תורה: כתובות פ״א ה״א כ״ד ע״ב, סנהדרין פ״ד ה״ז, כ״ב ע״ב. ועיין בבלי ב״ק קי״ג א׳.

אבהו אסור לדון דיני ממונות בערב שבת. והא מתניתא פליגא לפיכך אין דנין לא בערב שבת ולא בערב יום טוב דיני נפשות הא דיני ממונות דנין ותני רבי חייה כן דנין דיני ממונות בערב שבת אבל לא דיני נפשות בערב שבת. אמר כן יט) להלכה וכאן לדבר תורה. ולא מקדשין: רבי בא בר כהן אמר קומי רבי יוסה רבי אחא בשם רבי יעקב בר אידי אסור לארס אשה בערב שבת. הדא דאת אמר שלא לעשות סעודת אירוסין הא לארס יארס. שמואל אמ׳ אפי׳ בתשעה באב יארס שלא יקדמנו אחר. מחלפא שיטתיה

יט) ובמקבילה כתובות פ״א ה״א, כ״ד ע״ד, וסנהדרין פ״ד ה״ז, כ״ב ע״ב „כאן״ להלכה וכ״ה הגרסא בראשונים, עיין אהצו״י עמ׳ 44-45. וע״ע בשעתוא״י עמ׳ 289.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

לדון דיני ממו׳ בע״ש. מפני כבוד השבת שיהיו טרודין הדיינים והבעלי דינין ולא יכינו עונג שבת ומתני׳ דקתני לא דנין בשבת לא תקשי דמשמ׳ הא בע״ש דנין דליתא דהא דאין דנין בשבת לחד טעמא דאין דנין בע״ש מטעמא אחריני ולא ראי זה כראי זה: **הא מתני׳ פליגא.** הך בריתא[84] דמייתי השתא פליגא על ר׳ אבהו דקתני: **לפיכך כו׳.** ולפיכך קאי אהא דילפינן מדכתיב לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת[85] דהיינו דאסר רחמנא לשרוף בשבת מי שנתחייב שרפה וה״ה לשאר מיתות ב״ד[86] ומכאן למדו[87] דבר תורה שאסור לדון דיני נפשות בע״ש דהא מי שנגמר דינו היום לא היו ממיתים אותו עד למחר ובשבת א״א כדאמרן ולהניחו לאחר השבת הוי עינוי הדין אלא אין תקנה אלא שלא לדין ע״ש כלל וכל מה דאמרינן בע״ש ה״ה בעי״ט: **ותני ר׳ חייא כן.** כלומ׳ ואף ר׳ חייא היה שונה כן בהדיא וקשיא לר׳ אבהו ומשני: **אמ׳ כן כו׳.** כלומ׳ כי אמ׳ ר׳ אבהו מדרבנן וכאן הך בריתא ודר׳ חייא דשרו לדון ע״ש הוא דבר תורה דליכא איסורא דאוריתא לדון ע״ש אלא דיני נפשות מטעמא דאמרן לעיל:[88] **אפי׳ בתשעה [באב].** לא אע״ש קאי דלא שייך אפי׳ דע״ש אסור לעשות סעודת אירוסין משום חילול שבת כדאית׳ בתל״ב בריש כתובות[89] אלא אהא דתנן משנכנס אב ממעטין בשמחה[90] והוה ס״ד לאסור אירוסין ואשמ׳ שמואל דלא מבעיא משנכנס אב אלא אפי׳ תשעה באב עצמו שרי לארס דאין זו שמחה גמורה ושמא יקדמנו אחר: **מחלפא כו׳.** דהכא משמע

84) והיא משנה בסנהדרין פ״ד מ״א.

85) שמות ל״ה ג׳. אבל במשנה הנ״ל ה„לפיכך״ מוסב על מה שנאמר לפני כן.

86) מכילתא דר״י פרשת ויקהל הוצ׳ האראוויטץ עמ׳ 347.

87) סנהדרין ל״ה א׳.

88) וכך מפרשים הראשונים (אהצו״י עמ׳ 44-45), ופ״מ. ועיין בק״ע, וגליון הש״ס כאן.

89) כוונת רבינו לברייתא שם ז׳ ב׳ שמזכירה סעודת אירוסין. והיא סעודת מצוה, עיין בתוכ״פ עמ׳ 1182 ד״ה אומ׳ ואילך, ושם עמ׳ 1186 סד״ה אמ׳ ר׳ אלעזר. ועיין היטב במ״א או״ח סי׳ רמ״ט אות ג׳, סי׳ תמ״ד אות ח׳, וסימן תקמ״ז אות ד׳.

90) ובאמת כל הקטע (רבי בא — לא קיימא) נמצא גם בתענית פ״ד ה״ט, ס״ט ע״ב על המשנה הנ״ל. וזוהי דרך הירושלמי לשנות את הסוגיא מספר פעמים אע״פ ששייכת רק על משנה אחת, עיין מה שכתב על זה מו״ר הגר״ש ליברמן בתרביץ ש״ז עמ׳ 107 ואילך, הירוכ״פ עמ׳ 238 הע׳ 1 ועמ׳ 523, ובהלכות הירושלמי להרמב״ם ז״ל עמ׳ ס״ז ריש נספח א׳. וע״ע במבוא עמ׳ 38.

מסורת הש״ס:

לפיכך וכו׳: משנה סנהדרין פ״ד מ״א.
רבי בא — לא קיימה: תעניות פ״א ה״ח, ס״ד ע״ד, שם פ״ד ה״ט, ס״ט ע״ב, כתובות הנ״ל.
שמואל וכו׳: עיין בבלי מו״ק י״ח ב׳.

דשמואל תמן הוא אמר מושיב יחידים ביתה במאזנים לעלות המה מהכל יחד והכא הוא אומר הכין. שלא יקדמנו אחר בתפילה אפילו כן לא קיימה *יט). ולא מקדישין: רבי יעקב בר אחא בשם רבי אימי איתפלגון רבי יוחנן ור׳ שמעון בן לקיש חד אמר מקדישין וחורנה אמר אין מקדישין. רבנן דקסרין מפרשין להון ר׳ יוחנן אמר מקדישין בתחילה ביום טוב רבי שמעון בן לקיש אמר אין מקדישין בתחילה ביום טוב. אית תניי תני הולך לו אצל מוכרי טלאים אית תניי תני הולך לו אצל מוכרי פסחים. מאן דאמר הולך לו אצל מוכרי טלאים כמאן דאמר מקדישין מאן דאמר הולך לו אצל מוכרי פסחים כמאן דאמר אין מקדישין. הדא אמרה שאינו יוצא לחולין וחוזר וקדש אין

*יט) ולעניין מקור הסוגיא עיין במבוא עמ׳ 38.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

דאין זווגו של אדם מה׳ והתם יליף מדכתיב[91] מושיב יחידים ביתה שהב״ה מזווג זווגין ואיך אפשר שיקדמנו אחר: **במאזנים לעלות**[92]. מהאי יליף במדרש[93] דהב״ה שוקל האיש והאשה ומזווגן ומשני: **שלא יקדמנו אחר בתפלה**. כלומ׳ לאו שלא יקדמנו אחר ממילא קאמ׳ אלא בתפלה שיתחנן להב״ה שיתן לו אשה והוא אין לו אשה שמתה בעונו[94] ולא זכה ועל ידי תפלתו נוטל אשה של אחר שלא קדשה ונותנה לזה והמזווג זווגין עושה כן בחמלתו על זה: **אפי׳ כן לא קיימא**. כלומ׳ אעפ״י שהב״ה עושה כן לפי שעה סוף סוף לא יעמוד הדבר כך כי לבסוף בהכשיר הא׳ מעשיו ימות האיש שנשאה ותשוב להנשא לראשון והכי [איתא] בספר הזוהר:[95] **רבנן דקסרין מפ׳ לחון**. להאי פלוגת׳ דר״י ור״ל דקשיא טובא דהא בהדיא תנן אין מקדישין ומפני קושיא זו הוה סלקא דעתין לפרושי דבעבר והקדיש נחלקו דר״ל סבר דאפקעוה רבנן להקדשו ואתו רבנן דקסרין לומר דליתא דודאי לא בחלקו אלא אי מקדישין בתחילה אבל עבר והקדיש לכ״ע חל הקדש ודקשיא לך הא מתני׳ היא דתני אין מקדישין הכא בשבת שחל להיות ערב פסח פליגי דהא אית פלוגתא דתנאי אי שרי להקדיש אדם פסחו ערב פסח שחל להיות בשבת: **דאית תנויי תני׳ כו׳**. והכי איתא במי בתל״ב[96] ופסק רמב״ם פ׳ ראשון מהלכות קרבן פסח[97] כמאן דשרי להקדיש: **הולך לו אצל מוכרי טלאים**. ע״פ שחל להיות בשבת וזה אין לו עדיין טלה לפסח הולך אצל מוכרי טלאים ומניח אצלו משכון טליתו ונוטל הטלה ועושה חשבון אחר י״ט ומדקאמ׳ מוכרי טלאים ולא מוכרי פסחים משמע דחולין הוא מוכרו לו ואח״כ זה מקדישו: **הדא אמרה שאין יוצא לחולין**. משום דקשיא טובא אם הקדיש אדם הפסח היאך אפשר למוכרו הרי נמצא נהנה מן ההקדש להכי הוה אמינא דבעת המכירה יוצא לחולין כרגע כדאשכחן במוכר הקדש של בדק הבית והכא דקדשי מזבח הוא מיד חוזר וקדוש מאליו וקאמ׳ תלמודא דליתא שאם תאמר [כך] סוף סוף לא הועלת כלום דיהא אסור משום

91) תהילים ס״ח ז׳.
92) שם ס״ב י׳.
93) ויקרא רבה פכ״ט ח׳, הוצ׳ ר״מ מרגליות עמ׳ תרע״ח.
94) עיין בסוטה ב׳, א׳ ותוספות ד״ה הא בזוג ראשון.
95) פרשת ויחי, הוצ׳ ווארשא עמ׳ רכ״ט. ובב״ה למאירי יבמות מ״ג ע״ב (הוצ׳ אלבק סעמ׳ 183): ואילו כן לא קיימה, כלומר, שאין הלכה כן. וע״ע באוצה״ח של רח״י עהרענרייך שי״ג (תרצ״ז) עמ׳ 75.
96) שבת קמ״ח ב׳, פסחים ס״ו ב׳.
97) הלכה י״ט.

מפורש חש״ם:
מושיב וכו׳: תהלים ס״ח, ז׳.
במאזנים וכו׳: שם ס״ב, י״א.
רבי יעקב — במקדש: פסחים פ״ח ה״ג, ל״ו א׳.
ר׳ יוחנן וכו׳: עיין בבלי שבת קמ״ח ב׳.

תימר יוצא לחולין חוזר וקדש יהא אסור משום מקדיש ותנינן אין מקדישין. רבי חנניה ורבי מנא חד אמר במקדיש למחר וחורנה אמר במקדיש לבדק הבית. אמר רבי שמיי ואפי' כמאן דאמר מקדישין בעזרה משום שבות שהתירו במקדש כ). כל אילו ביום טוב אמרו קל וחומ' לשבת: אילין אינין

כ) ולעניין מקור הסוגיא עיין במבוא עמ' 39.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

מקדיש דהא תנינן אין מקדישין, דבשלמא למאן דתני מוכרי טלאים דשרי להקדיש פסח בשבת כיון דקבוע לו זמן כדכתב רמב"ם [97] ניחא אלא למאן דתני פסחים דלא שני ליה בין פסח לשאר קרבן הא כיון דיוצא לחולין אע"ג דחוזר וקדוש מאליו יהא אסור מה תאמ' משום לקיים מצות קרבן פסח שרי ליה רבנן א"כ מתחילה יהא מותר ללוקחו חולין ולהקדישו דמה ליה אי מקדישו ממילא או בהדיא סוף [סוף] על ידי לקיחתו הוי מקדיש בשבת [98] הילכך על כרחין אינו יוצא לחולין כלל ודקשיא היכי מוכר מידי דהקדש איכא למימר דחכמים הפקיעו מקח זה ועשוהו כמתנה שזה נתן לזה הפסח מתנה ואין הדמים שיתן לו חליפין אלא מתנה: [99] **ר' חנניא ור' מנא כו'.** הני אימוראי נמי מהדרי לפרושי פלוגתא דר' יוחנן ור"ל במקדיש למחר כלומ' בהא איפליגו דחד אמ' דיכול אדם לומר בע"ש טלה זה יהא קדש עולה או שלמים למחר דלא אסרו אלא במקדיש בתחילה בשבת וחד אמ' כיון דחלות ההקדש אף זה בכלל אין מקדישין דתנן במתני': **במקדיש לבדק הבית.** כלומ' בהא איפליגו דחד סבר לא אסרו חכמים אלא במקדיש למזבח דהוי גופו קדוש אבל לבדק הבית דקדוש' דמים היא לא. ואע"ג דתנינן אין מעריכין ודמי הערך לבדק הבית אזיל אפי' הכי אסרו ערכין טפי משום דדמי לקדושת מזבח דאומ' ערכי דהוי הערך תלוי בגופו והיוצא ליהרג ואמר א' ערכי עלי לא אמ' כלום כדאית' במס' ערכין [100] וחד סבר דסתם תנן אין מקדישין [כל] מיני הקדש במשמע וכדפרש"י במשנה: [101] **אמ' ר' שמי' כו'.** לאו אמימרייהו דהני אימוראי אתמר למילתיה דא"כ הוה ליה למימר ר' שמי' אמ' במקדיש בעזרה אלא כי שמע פלוגתייהו דר' יוחנן ור"ל והוקשה לו דמתני' דלא כמ"ד מקדישין ותרץ אפי' כמ"ד מקדישין אתיא דפלוגתייהו בעזרה כלומר דאע"ג דאסור להכניס הבהמה כשהיא חלין לעזרה מ"מ אי עבר והכניסה או נכנס הטלה מאליו נחלקו אי שרי להקדישו דמר סבר כיון דאין שבות במקדש גם בזה אין שבות ושרי להקדיש ולא שנינו אין מקדישין אלא חוץ לעזרה כמנהג כפי הדין ומר סבר סתם שנינו [אין] מקדישין בכל מקום ומה שאמ' אין שבות במקדש הייגו במידי דאורחיה אבל להקדיש שום [דבר] דלא שכיח דהא אסור להכניס חולין לעזרה יש שבות במקדש כחוץ למקדש: [102] **כל אלו בי"ט כו' אילין אינון. בתמיה כלומ'**

98) ע"כ כפירוש ק"ע. ועיין בפ"מ בפסחים פ"ח ה"ג.

99) ולפירוש רבינו העיקר (התירוץ) חסר מן הספר. ובק"ע מפרש ה"ותנינן אין מקדישין" כדבר חדש: וקשיא למ"ד מקדישין. וע"ז באה התשובה: ר' חנניא ור' מנא וכו' ועיין בהע' 101.

100) פ"א מ"ב.

101) ל"ו ב' ד"ה ולא מקדישין, ובק"ע מפרש מחלוקת ר' חנניא ור' מנא על "ולא מקדישין" שבמשנה. ויותר נראה כפירוש רבינו, שזה מוסב על ר"י ור"ל, וכבעל ק"ע שזוהי תשובה לקושית הגמרא. עיין בהע' 99.

102) ולפירוש רבינו אין צורך להגיה (ק"ע, והירוב"פ עמ' 502): ואפילו כמאן דאמר [אין מקדישין] במקדיש בעזרה. ודברי ר' שמי הם תשובה נוספת לקושית הגמרא: ותנינן אין מקדישין. עיין בהע' 99.

מסורת חש"ם: אילין — שעליה: מגילה פ"א ה"ח, ע"א ע"א. אילין אינין והא אית לך חורנין: כס"ז סוכה פ"ה ה"ו נ"ה ע"ג, יבמות פ"ט, ה"א, ה"ב, ה"ג, ו' ע"ג.

והא אית לך חורנין סקילה בשבת ואין סקילה ביו"ט טוב כרת בשבת ואין כרת ביום טוב מכות ביום טוב ואין מכות בשבת כא). אין תימר בדברים שיש בהן אוכל נפש אתינן מיתני. והא תנינן משחילין פירות דרך ארובה ביום טוב אבל לא בשבת ועוד מן הדא שוחקין עצי בשמי' למילה ביו"ט טוב אבל לא בשבת. א"ר יוסה והו' שמל. ועוד מן הדא דתני מודין חכמים לר' מאיר

כא) וכ"ה הגרסת נר"ח כתן ל"ז ח' ומגילה ז' ג' ובערוגת הבושם ח"ג עמ' 181. לבד לפני כמה רשבונים היתה גרסת אחרת. וז"ל מו"ר בתוכ"פ עמ' 1002 הע' 12: בעיטור ה' יו"ט מקלוקת כ"ד כ"י וותיקנה ובדהשלב, לפי רש"ק פריימן נסק"י לכבוד ר"י פריימאן עמ' 10 (וכעת גם בתשלום עיטור בסוף העיטור הוצ' המקדמים למדעי היהדות ניו יורק תשט"ז): כרת ומכות בשבת ואין כרת ומכות ביו"ט. וכ"ה בפי' תלמיד הרמב"ן עמ' 152 ובפי' המאירי ל"ז ג' ובבית הבחירה עמ' 223 (ובכולם בשניהם העתיקו מן העיטור).

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

היכי אמרת אין בין י"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד דמשמע דאין חילוק בין י"ט לשבת אלא מלאכות שיש בהם אוכל נפש: **והא אית לך אחורנין.** כלומ' הרי מצינו עוד בין י"ט לשבת חילוקים אחרים שהרי העושה מלאכה בעדים והתראה בשבת חייב סקילה וביו"ט במלאכו' שאין בהם אוכל נפש ליכא מיתה ובלא התר' בשבת איכא כרת וביו"ט ליכא כרת: **מכות ביו"ט.** כלומ' מלקות איכא ביו"ט על מלאכות שאין בהם אוכל נפש ובשבת לא אשכחן דאיכא מלקות:[103] **אין תימר כו'.** כלומ' וכי תימא כי בא התנא לחלק בין התר גמור לאסור ואין לך אלא דברים שיש בהם אוכל נפש אכתי קשה דהא תנן לעיל בריש פרקין משילין[104] פירות כו' ואין זה לצורך אוכל נפש אלא שמציל אותן פירות שלא יתקלקלו אעפ"י שאינו צריך לאכול מהן ביו"ט והכי נמי אקשי' בתל"ב[105] אבל קושיא ראשונה לא הקשו דפשיטא ליה דלא אתינן אלא דברים של התר גמור ביו"ט ואסירי בשבת: **ועוד כו'.** ועוד האיכא עניין אחר דשרי ביו"ט ואסיר בשבת אע"ג דלאו אוכל נפש דתניא שוחקין עצי בשמים לצורך מילה שסכנה היא לילד אם לא יתנו [על] המילה הבשמים שחוקים וביו"ט מתוך שהותרה שחיקת סמנין לצורך אוכל נפש הותרה נמי שלא לצורך כיון [דיש] צורך מצוה כדאית' בפ"ק גבי הוצאה:[106] **ה"ג א"ר יוסי והוא שלא מל.**[107] וה"פ דהא דיש חילוק בין שבת לי"ט דוקא קודם שמל שמכשירי [מילה] אינן דוחין את השבת אבל אחר שמל שוחקים אם נאבדו הבשמים ששחק מע"ש דכיון דכבר מל ואיכא סכנה שרי לחלל שבת והכי [איתא] בפ' ר' אליעזר דמילה[108], וגר' דהכא מירי בשהבשמים קשין ואי אפשר ללועסן דאי' אפשר הא תנן התם אם לא שחק מע"ש לועס בשיניו ונותן: **מודים כו'.** פרשתיה לעיל סוף פ' המביא[109] וסלקא בקושיא אלא דיש לומ' דלא אתא תנא דמתני' אלא לאפוקי מדר' יהודה דבריתא דמתיר בי"ט מכשירי אוכל נפש וה"ק אין בין י"ט לשבת אוכל נפש ומכשיריו

103) ועיין בהע' כא לירושלמי.
104) כ"ה "משילין" במשנה, אבל בירושלמי כאן: והא תנינן משחילין ועיין בהע' א לירושלמי.
105) ל"ז א'.
106) לעיל עמ' 101 (פ"א ה"ו).
107) וברי"ח ל"ז א', מגילה ז', ב', ועיטור ופ' תלמיד הרמב"ן כאן ל"ז ב' וכ"ה בשבת קל"ד א'. ועיין בב"י טי"ד סימן רס"ו ד"ה אין שוחקין.
108) שבת קל"ד א'. ועיין בב"י טי"ד סימן רס"ו ד"ה אין שוחקין.
109) עמ' 204 ד"ה מודים.

מפורת חש"ם: והא תנינן וכו': עיין בבלי ל"ז א'.
משחילין וכו': עיין בציון לד"ה משילין, לעיל עמ' 215.
מודין וכו': עיין בציון לד"ה מודין, לעיל פ"ד עמ' 204.

בחותמות שבקרקע שמפקפקין ומפקיעין ומתירין וחותכין. בשבת פקפקין אבל לא מפקיעין ולא מתירין ולא חותכין. בכלים בשבת מותר אין צורך לומר ביו' טוב. אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד: מה ביניהון רב חסדא אמר לחדד ראשו של שפוד ביניהון ר' חנינה בריה דר' אבהו אמר להוציא אש מן העצים ביניהון. תנא ר' יהודה בר פזי דבר דלייא הוא הדבר. מהו הוא הדבר לחדד ראשו של שפוד הוא הדב' או להוציא אש מן האבני' הו' הדבר. לית לך אלא כהדא אין משחיזי' את הסכין אבל משיאה ע"ג

ופירוש שבשת יש חילוק מלאכות וחייב על כל מלאכה כרת (ומכות ללו לוקה) מה שאין כן ביו"ט. עיין בגלי פסחים מ"ח ע' מכות כ"ח ע' ועיין בעמודי ירושלים בירושלמי כאן במקומו שפירש כן לת דברי המתירי.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

אלא אוכל נפש בלבד ובריתא לפרושי מתני' קאתיא:[110] **ה"ג אין בין י"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד ר' יהודה אומ' אף מכשירי אוכל נפש.** והכי איתא להאי בריתא בתל"ב בפ' אין צדין:[111] **מה ביניהון.** באיזה מכשירין נחלקו בדאפשר לעשותן מע"ט או דוקא באי אפשר הוא דשרי ר' יהודה: **לחדד ראשו של שפוד.** בגשבר בי"ט מיידי וצריך לחדד מקום החתך שיהא דק להכניס בו הבשר וכיון דלא הוה אפשר לחדדו מאתמול שרי ר' יהודה אבל מאי דאפשר מבע"י כגון להוציא אש מן העצים או מן האבנים אפי' ר' יהודה מודה דאסור: **להוציא אש כו'.** אבל לחדד ראש שפוד שנשבר בי"ט כגון דלא הוה אפשר מע"ט אפי' רבנן מודו דשרי: **תנא ר' יהודה בן פזי.** לא תנא אלא אמר[112] ואחד מהנך אמוראי ר" חסדא ור' חנינא קאי כשאמר דבריו בבית המדרש סייעו ר' יהודה בן פזי ואמ' הוא הדבר שנחלקו בו ר' יהודה ורבנן שכך קבלה וחכמי התלמוד לא נתברר אי על דבריו של ר' חסדא אמ' כן או על דבריו של [ר'] חנינא ונפקא מינה שאם הדבר ברור אצלם היו פוסקים כן הלכה דהוו רבים לגבי יחיד וכיון שלא נתברר להכי אמ': **לית לך.** כלומ' אין לך ראיה מכאן לפסוק: **אלא כהדא.** כלומ' דמהך דמייתי ואזיל איכא ראיה: **אין משחיזין כו'.** ומ"ש השחזה ממשיאה אלא ודאי מיירי בפגומה מע"ט ורישא דברי הכל וסיפא דקתני משיאה היינו שחוזרת ומתקלקלת קצת ע"י חתוך ודרך הוא להשיאה ע"ג חברתה לחדדה ולהכי קאמ' [רב] חסדא דהך סיפא ר' יהודה הוא ורב יהודה בשם שמואל חלק עליו ואמ' דאף סיפא רבנן דלהעביר שמנונתה קאמ' דמשיאה דע"י חיתוך נדבק בה שמנונית אי נמי שהיה דבוק בה מאתמול, הרי לך ראיה בהדייא דרב יהוד' [בשם] (ב)שמואל ס"ל כרב חסדא דאי כר' חנינא דבדאי אפשר לעשות מע"ט אפי'

110) וכיוון רבינו לדעת בעל ערוגת הבושם, שלפיו גיתן תירוץ זה ע"י הירושלמי עצמו. וז"ל בח"ג עמ' 181: ומשני אין תימר דברים שיש בהן אוכל נפש אתיא מתני', פי' לא אתיא מתני' לומ' דוק' (דוק') אוכל נפש יש ביניהם ולא שאר דברים, אלא שאר דברים יש ביניהן ולא בא משנתינו אלא למכשירי אוכל נפש דשניהן שוין בהן, ודלא כר' יהוד' בתלמוד שלנו (מגילה ז' ב'), והתניגן משילין פירות דרך ארובה ביו"ט אבל לא בשבת, פי' והתניגן, בניחותא, כלומ' ודאי כן הוא דגם שאר דברים יש ביניהן דתניגן משילין פירות וכו' ועוד מן הדא וכו'.

111) כ"ח א'. ובמקבילה מגילה פ"א ה"ח, ע"א ע"א: תני בשם ר' יהודה אף מכשירי אוכל נפש התירו מה ביניהון וכו'.

112) וכן נמצא "תני ר' יהודה בן פזי" לעיל עמ' 208-209 אחרי מאמר של רב חינגא. ועיין במחקרים בברייתא ותוספתא של ר"ח אלבק עמ' 15 ואילך.

מפורת הש"ם:

לחדד וכו': עיין בתוס' פ"ג הי"ח, בבלי ל"ד א'.
להוציא וכו': עיין במשנה פ"ד מ"ז.
אין משחיזי' וכו': עיין בציון לד"ה אין משחיזין, לעיל פ"ג עמ' 183.

חבירתה. אמ' רב חסדא דר' יודה היא דאמ' רב יהודה בשם שמואל דברי הכל היא כדי להעביר שמנוני' שעליה כב). מהו להדליק נר של אבטלה חזקי' אמ' אסור. מתניתא פליגא על חזקיה לא תבערו אש בכל מושבותיהם ביום השבת בשבת אין את מבעיר אבל מבעיר את ביו' טוב אין תימר

כב) ולעניין מקור הסוגיא עיין נמצוא עמ' 39.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

רבנן מודו דשרי למה ליה לומר דמירי בלהעביר כדי לאוקומה כדברי הכל הא אפי' להשיאה לחדדה כיון דלא הוה אפשר מעי"ט שרו רבנן אלא ודאי בדאפשר כ"ע מודו דאסיר ובדלא אפשר נחלקו וכן איתא בהדיא בבבלי: [113] לישנא אחרינא מה ביניהון. כלומ' דודאי לא כל מכשירי אוכל נפש אסרי רבנן דהא ליכא מאן דפליג דשרי להדליק אור לבשל וגם לבקע העצים תחילה לצורך האור ומשני לחדד ראשו של שפוד הוא שנחלקו שאין דרך בני אדם לחדד השפוד בעת שרוצין לצלות הבשר אלא השפוד מתוקן לעת הצורך ולהוציא אור מן העצים אע"ג שדרך הוא לפעמים שאין לאדם בבקר אור בביתו ומוציא אש מן העצים או מן האבנים מ"מ כיון דהוי המצאת האור שלא היתה בעולם אפי' ר' יהודה אסר כסתם מתני' דתנן [114] אין מוציאין את האור לא מן העצים ולא מן האבנים: להוציא אש כו'. דאף זה בכלל כל הבערה שהותרה בי"ט כיון שדרך להבעיר בעת הצורך אבל לחדד ראשו של שפוד אסור כדפרישית שאין דרך לחדד בעת הצורך: לית לך כו'. כלומ' אין לנו ראיה לפסוק הלכה כיון שלא ידענו דעתו של ר' יהודה דלהוו רבים לגבי יחיד: אלא כחדא. כלומ' מהא דמייתי השתא איכא ראיה לפסוק כרב חסדא דאיכא רב יהודה דסבר כוותיה: אין משחיזין. במשחזת, דמחזי כעובדין דחול ומעשה אומן: אבל משיאה. שכן דרך בעל להשחיז בתוך ביתו: א"ר חסדא דר' יהודה. דלרבנן אסור להשיא הסכין על גבי חברתה: ורב יהודה. אפי' כרבנן וכגון שאינו משיאה לחדדה אלא להבעיר שמנונית שעליה משמע דלחדד ס"ל דאסרי רבנן דבלחדד נחלקו אבל להוציא האור דברי הכל אסור, ומ"ד לעיל דבלהוציא האור נחלקו אבל לחדד דכ"ע אסור ס"ל דמשיאה ע"ג חברתה הוי שינוי והכי פרש"י בבבלי [115] ואע"ג דאסיר לכ"ע בשינוי שרי כהרקדה דאסירא לכ"ע ובשינוי שריא כדאית' בפ"(ק)[ג'] בבבלי [116] ובירושלמי: [117] מחו לחדליק נר של אבטלה. אחר שהדליק כל הנרות שהיה צריך רוצה להוסיף נר אחר שלא לצורך כלל אי נמי במדליק נר ביום דשרגא בטיהרא מאי מהניא מהו שיהא מותר, ושייכא הך בעיא הכא אמתני' דקתני אין בין י"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד ונהי דהבערה לצורך (אלא) [אפי'] לצורך קצת בכלל אוכל נפש הוא כדלקמיה, שלא לצורך כלל כגר של בטלה וכיוצא בה אסיר בי"ט כמו בשבת ולא אמ' מתוך [או] דילמא מתוך שהותרה לצורך הותרה נמי שלא לצורך כלל והכי נמי שייכא הך בעיא גבי הא דשרו ב"ה בפ"ק [118] הוצאה שלא לצורך אוכל נפש או אפי' שלא לצורך כלל כהוצאת אבנים או דוקא באיכא צורך קצת: [119] אין תימר. כלומ' וכי תימא דבהבערה דלצורך אכילה קאמ' הא

113) שם.
114) פ"ד מ"ז. וע"ע במבוא עמ' 29 ואילך.
115) כ"מ א' ד"ה אבל משיאה.
116) כ"ט ב'.
117) לעיל עמ' 122 (פ"א סה"ו).
118) פ"א מ"ה.
119) וכמה מן הראשונים באמת מביאים ירושלמי זה בקשר למשנה הנ"ל. עיין באהצו"י עמ' 46 ותוכ"פ עמ' 945 הע' 17.

מסורת הש"ס: לא תבערו וכו': שמות ל"ט, ג'. בשבת וכו': מכילתא סוף, מה"ג ויקהל סעמ' תשל"ה (מכדרשב"י הוצ' הופמן עמ' 166).

בדברים שיש בהן אוכל נפש אנן קיימין והכתיב אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעש׳ לכם אלא כי נן קיימין בנר של אבטלה. אמר רבי אבונה ותניי תמן בית שמאי אוסרין ובית הלל מתירין. רבי נחום אחוי דרבי אילא בעא קומי רבי יוחנן אמר ליה לא תאסור ולא תישרי. מתני׳ הבהמה והכלים כרגלי הבעלים. המוסר בהמתו לבנו או לרועה הרי הוא כרגליו (כג). כלים המיוחדין לאחד מן האחים שבבית הרי הן כרגליו ושאין מיוחדין הרי אילו

כג) ובמשנה בבבלי דפוס: הרי אלו כרגלי הבעלים. אבל בספרי המשנה ורא׳שונים ותוספתא פ״ד ה״ה, מהד׳ ליברמן עמ׳ 301 כגרסת משנת ירושלמי. ועיין בתוכ״פ סעמ׳ 1003, שמעיר שהגרסא „הרי הוא כרגליו״ היא עיקרית אלא שאין כ״מ למעשה כי גם ב„כרגליו״ הכוונה היא לרגלי הבעלים ולא לרגלי הרועה.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

מקרא מלא הוא דכתיב אך אשר יאכל לכל נפש והבערה בכלל דהכשר ההכרחי ומורגל בכל עת הוא כדפרישית לעיל[120], וביום השבת דכתב רחמנא מיותר למה לי: **ותניי תמן.** ושונין בבבל הרי שני בריתות פליגן אחזקיה:[121] **לא תאסור.** אם תראה שנוהגין התר ולא תשרי [אם נוהגין איסור] ואם ישאלוך מותר או אסור תשמוט מן ההוראה דאם היה מסופק הוה ליה לאסור מספק אלא א״ל דשרי [ומשום] דחזקיה הוה אסר לא רצה להורות בהדיא כנגדו ומיהו כל הפוסקים פסקו לפי התל״ב[122] דבין בהוצאה ובין[123] בהבערה היכא דליכא צורך כלל אסיר, ואף הירושלמי סבור כן לעיל בפ״ק[124] גבי הוצאה דשלא לצורך כלל אסור דאמ׳ שם ואין מוציאין את המפתח כדברי ב״ש וב״ה מתירין הדא דאת אמ׳ במפתח של אוכלין אבל במפתח כלים לא כו׳ ומשם למדו ג״כ המפרשים דהוצאה שלא לצורך כלל אסיר׳ והבערה [והוצאה] אחת היא וכדאית׳ התם בתל״ב[122] דאי ב״ה כיון דאמרי מתוך שהות׳ הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך הכא נמי מתוך [שהות׳] הבער׳ לצורך הות׳ נמי שלא לצורך:[125] **מתני׳ הבהמה והכלים כרגלי הבעלים.** אין אדם יכול להוליכה בי״ט אלא במקום שהבעלים יכולים לילך ואם לא ערב יש לו אלפים אמה לכל רוח ואם עירב לצפון גם היא תלך לצפון ולא לדרום: **ושאינן מיוחדין.** לא׳ מהם אלא לכלם: **הרי אלו(ם) כמקום שהולכין.** כמקום שכלם יכולין [לילך] מותר להוליך את הכלים אבל אם (לא) עירב א׳ מהם לסוף אלפים לצפון והשאר לא עירבו הוא מעכב על ידם מלהוליכן לדרום אפי׳ פסיעה א׳ מפני חלקו והן מעכבין על ידו מלהוליכן לצפון

120) עמ׳ 233 ד״ה להוציא אש.

121) כנראה שבגלל הלשון „תמן״ רבינו מפרש שהכוונה היא לברייתא בבבלי במקום לפרש שהכוונה היא למשנה „אין מוציאין וכו׳״ (פ״א מ״ה). אבל הראשונים (אהצו״י עמ׳ 46) מפרשים שהכוונה היא למשנה ולפני רובם לא היתה הגרסא „תמן״ אלא „תני בש״א וכו׳״. ובאהצו״י הנ״ל תמה על הלשון „תמן״ כאן, עיין שם מה שהעיר על זה, ומה שהעיר בענין זה מו״ר בהלכות הירושלמי להרמב״ם ז״ל עמ׳ ס״ז הע׳ 1. וע״ע בתו״ש מאת רמ״מ כשר כרך י״א עמ׳ קמ״ד אות שמ״ה ושם עמ׳ רל״ז, שנותן פירוש אחר ל„תניי תמן״.

122) י״ב א׳.

123) כאן מתחיל עמוד חדש וזוהי שורה שניה. ובשורה הראשונה כתוב באותיות יותר גדולות: לכון אמריך קדישי עבדוהי דאלה חייא שלמכון.

124) לעיל עמ׳ 105 (פ״א ה״ו).

125) ולבירור הענין בשיטת הפוסקים, עיין בחלקת בנימין מאת ר׳ בנימין קארינמאן פ״ג ע״ב ואילך.

מסורת הש״ס:

אך אשר וכו׳: שמות י״ב, ט״ז.
בית שמאי וכו׳: משנה פ״א מ״ה.
לא תאסור ולא תשרי: עיין בציון לד״ה לא תאסור, לעיל פ״א עמ׳ 130.
הבהמה וכו׳: משנה פ״ה מ״ג; תוס׳ פ״ד ה״ה.

כמקום שהולכין. השואל כלים מחברו מערב יום טוב כרגלי השואל ביו"ט טוב כרגלי המשאיל. האשה ששאלה מחבירתה תבלין ומים ומלח לעיסתה הרי אילו כרגלי שתיהן. רבי יהודה פוטר במים מפני שאין בו ממש. גמ' מתנית' כשמסרה לו ביום טוב אבל אם מסרה לו מערב י"ט כרגלי הרועה. בשיש שם רועה אחד כד) אבל אם אין שם רועה אחד כד) כרגלי הבקר. ותני כן המוסר בהמתו לבקר אע"פ שלא הודיע לבקר הרי זו כרגלי הבקר. אמר כה)

כד) ל"ל "לחבר". עיין נפירוש רבינו. וכך תוקן בק"ע ותוכ"פ עמ' 1005 ד"ה כמלמנו למדים.

כה) חסרה כאן פסקא מן המשנה. עיין נפירוש רבינו סד"ה לעפ"י.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

אלא אלפים שהם מותרין בהם: **הרי הוא כרגלי השואל.** שהרי קנה שביתתו אצלו בין השמשות דבין השמשות שהוא כניסת היום קונה שביתה: **בי"ט.** אם שאלו בי"ט משחשכה הרי הן כרגלי המשאיל לפי שקנה שביתה אצל בעליו: **האשה ששאלה מחברתה תבלין.** לקדרתה: **ומים ומלח לעיסתה הרי אלו.** הקדרה והעיסה: **כרגלי שתיהן.** אין מוליכות אותה אלא למקום ששתיהן יכולות לילך דכיון דבי"ט שאלה קנו התבלין והמים והמלח שביתה אצל בעליהן: **שאין בהם ממש.** אין ניכרות לא בקדרה ולא בעיסה הילכך אין מעכבות הולכתן ובגמ' [126] מוקי לה בתבשיל עבה שאין המים ניכרין בו ובמלח לא פליג דמוקי לה בגמ' [126] במלח אסתרקונית שהיא גסה וניכרת: [127] **גמ' מתנית' כו'.** מתני' דקתני דבמסרה לבניו או לרועה הרי אלו כרגלי הבעלים דוקא כשמסרה לו בי"ט דקנו שבת' אצל בעלים (בעלים) בין השמשות: **אבל אם מסרה לו מע"ט כו'.** כיון דקנו שביתה אצלו: **כשיש שם רועה אחר כו'.** הכי גמי אמ' בתל"ב [128] מתני' בשני רועים ופרש"י [129] והרז"ה [130] דכשיש שני רועים בעיר אין ברור לאדם מע"ט לאי זה מהם יתן אבל אין שם אלא א' בדעתו של אדם ליתנו לו ודאי הילכך אפי' מסרו לו בי"ט הרי אלו כרגלי הרועה [131] וכאן קורא לרועה בקר ע"ש רועה בקר ולרבותא נקטיה לאשמעינן דאפי' בקר שאין צריכין כ"כ לרועה דעתו על הרועה וכ"ש צאן שהם צריכין (הרבה) לרועה הרבה מאד שיש טורח רב ברעייתן כדאית' בכתובות [132] דאמ' לא' לא הגעת להיות רועה צאן והשיב ואפי' לרועה בקר א"נ כשיש רועה אחד בעיר קרינן ליה בקר ע"ש שכיון שדעת הכל עליו הוא הולך ומבקר ודורש לבית כל א' שיתן לו בהמותיו לרעותן: **ותני כן.** כלומ' ותניא נמי הכי: **אעפ"י שלא הודיעו.** מע"ט שיהא דעת הרועה עליו מ"מ כיון שדעת הבעלים למוסרו לו כאלו מסרו לו דמי וקשיא אמתני' אלא ע"כ מתני' בב' רועים ובריתא ברועה א' [133], ולמאי דפרישי' דמלת בקר מורה

126) ל"ט א'.

127) ע"כ הוא מפירש"י למשנה, ל"ז א', וכחלוקת המשניות בבבלי.

128) ל"ז ב'.

129) שם ד"ה כאן ברועה אחד. ועיין בתוכ"פ עמ' 1005 ד"ה ובבבלי.

130) ע"י הרי"ף פ"ה סימן תתקכ"ז.

131) ועיין ברי"ף הנ"ל, בבעה"מ ובמלחמות שם. וליתר ביאור עיין בתוכ"פ עמ' 1006 ד"ה וברי"ף ואילך.

132) לא מצאתי שם ונמצא ביבמות ט"ז א' אבל להיפך: אמר לו אתה עקיבא וכו' ועדיין לא הגעת לרועי בקר אמר לו ר"ע ואפילו לרועי צאן. ורק לגרסא זו יש סיוע לפירוש רבינו.

133) וכפירוש ק"ע ותוכ"פ עמ' 1005 ד"ה נמצאנו למדים.

מפורת הש"ס: השואל וכו': משנה פ"ה מ"ד; תוס' פ"ד ה"ו.
מתני' וכו': עיין בבלי ל"ז ב'.
אמר רבי בא — ממש: מע"ש פ"ב ה"א, נ"ג ע"ג.

רבי בא תחומין עשו אותן כמידת הדין תדע לך שכן תמן אמרין בשם רב חסדא ולא ידעין אין מן שמועה ואין מן מתנית׳ ואפילו עצים וסברנן מימר עצים אין בהן ממש כו). **רבי יודה פוטר במים מפני שאין בהן ממש:** כז) **מה נפק מביניהון המים** כח) **מאן דאמר מפני שאין בהן ממש הרי יש בהן ממש**

כו) ולעניין מקור הקטע מן: אמר רבי בא וכו׳, עיין במבוא עמ׳ 39.
כז) חסר כאן: אית תנויי תני מפני שנבלעין בעיסה, כפי שמעיד רבינו.
כח) ובכי״ל „חמין״. עיין בפירוש רבינו סד״ה ר׳ יהודה ובתוכ״פ עמ׳ 1008 הע׳ 26.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

על רועה א׳ ניחא טפי: בספרי כתיבת יד איכא הכא פסקא דאשה ששאלה ועלה קאי ר׳ בא ואמר: **תחומין עשו אותן כמדת הדין כו׳.** וה״פ דאע״ג דתחומין דרבנן עשו אותן כמדת דין תורה דאמ׳ במס׳ ע״ז[134] דיש שבח עצים בפת ופת שאפאו בעצי הקדש או קליפי ערלה ידלק ומייתי ראיה הכא דתחומין עשו אותן כן מדאמרו תמן בבבלי בשם רב חסדא ולא נודע אי מקבלה שבידו אמרה או בריתא היא בידו ממסדרי הבריתות ר׳ חייא ור׳ הושעיא והכי הוה אמ׳ רב חסדא ואפי׳ עצים כלומ׳ דמתני׳ דקתני האשה ששאלה מחברתה תבלין לקדרתה ומים ומלח לעיסתה כו׳ ה״ה אם שאלה עצים לבשל קדרתה או לאפות עיסתה הרי אלו כרגלי שתיהן: **ומברינן מימר.** כלומ׳ ומסתברא לומר דעצים אין בהם ממש כלומ׳ דאפי׳ ת״ק דאמ׳ דאפי׳ במים שאין בהם ממש הרי אלו כרגלי שתיהן דוקא מים דהא איתנהו בעין או מובלעין בעיסה והרי הן כאן ואע״ג דאינן נראין אך עצים שכלו באש והלכו ואין בהם ממש כלל (כלל) רק שהיו גרמא לאפית העיסה או בישול לקדרתה והיכי יאמרו רבנן דר׳ יהודה דהרי אלו כרגלי שתיהן אלא על כרחין רצו חכמים להשות דין תחומין לדין תורה ולומ׳ דיש שבח עצים בפת או בתבשיל אבל ר׳ יהודה דפליג במים כ״ש דיחלוק בעצים:[135] **ר׳ יהודה כו׳.** פסקא היא ואחר שהביא בריתא או שמועה דלעיל על מלתיה דת״ק מייתי בריתא על מילתיה דר׳ יהודה וה״ג אית תנויי תני מפני שנבלעין בעיסה מה [נפיק] מביניהון חמין[136] וכן מצאתי בספרי כתיבת יד[137] וכן בתוספתא[138] מצאתי מפני שנבלעין בעיסה: **מה נפיק מביניהון.** כלומ׳ מאי ביניהו דהני תרי תנאי תנא דמתני׳ ותנא דבריתא אליבא דר׳ יהודה ומשני חמין כלומ׳ אשה ששאלה מחברתה מים וחממה אותן ביום טוב ובשלה באותן מים הבשר ושאר התבשיל והכי מוכח לקמיה דמסיים בתבשיל, ופתח בחמין וסיים בתבשיל אלא ודאי לתבשיל קאמ׳ אבל חמין לבדן לכ״ע כרגלי המשאיל[139] כדאמ׳ לקמן בור של יחיד כרגלי היחיד כו׳ ולא אמ׳ מים אין בהם ממש אלא בעירבן בדבר עב ונתפש ביד: **ה״ג מ״ד מפני שאין בהם ממש הרי אין בהם ממש**[140]. כלומ׳ דודאי המים החמין שבתבשיל והוא המרק אין בו ממש ואינו נתפש ביד אבל

134) לא מצאתי שם, ונמצא בפסחים כ״ו ב׳, כ״ז א׳. ועיין בע״ז מ״ט ב׳.

135) ומסתבר יותר שכל הקטע, שנמצא גם במעשר שני פ״ב ה״א, נ״ג ע״ג, שייך לשם. עיין במבוא עמ׳ 39. ולפ״ז דברי ר׳ בא הם תירוץ לקושית הגמרא, שם, ממשנתנו על רבי יוחנן, וכפירוש הרש״ס. ועיין בפ״מ כאן.

136) עיין בהע׳ כח לירוש׳.

137) וקרוב לזה הגיהו בק״ע ופ״מ.

138) פ״ד ה״ו, מהד׳ ליברמן עמ׳ 302.

139) דבר זה אינו בחזקת ודאי. עיין בתוכ״פ הנ״ל ד״ה ר׳ יהודה.

140) זוהי הגהה מדעתו ועיין לעיל סוף הע׳ 107 ואם מפרשים „יש בהם ממש״ בתמיה (תוכ״פ הנ״ל), אין צורך להגיה. ואנו מוצאים בעוד מקומות בירוש׳ שחצי המאמר הוא בניחותא וחצי השני של המאמר הוא בתמיה, עיין בהירוכ״פ עמ׳ 77 ד״ה אין תימר.

מסורת הש״ס: רבי יודה וכו׳: עיין בתוס׳ הנ״ל, ירוש׳ חלה פ״ב ה״ב, נ״ח ע״ג, עירובין פ״ח ה״ו, כ״ה ע״א, פ״י סה״ב, כ״ו סע״א (לפי הגהת ק״ע).

מאן דאמר מפני שהן נבלעין בעיסה הרי אינן נבלעין בתבשיל. **מתני׳ הגחלת כרגלי הבעלים והשלהבת ככל מקום. הגחלת של הקדש אין מועלין בה והשלהבת לא נהנין ולא מועלין.** גמ׳ חמשה דברים נאמרו בגחלת וחמשה בשלהבת גחלת של הקדש מועלין בה והשלהבת לא נהנין ולא מועלין גחלת של ע״ז אסורה והשלהבת מותרת המודר הנייה מחבירו אסור בגחלתו ומותר בשלהבתו המוציא את הגחלת לר״ה חייב והשלהבת פטור ומברכין על השלהבת ואין מברכין על הגחלת. רב חייה בר אשי בשם רב אם היו הגחלים לוחשות מברכין. רבי יוחנן דקציון בשם רבי נחום בי רבי סימאי ובלבד

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

למ״ד מפני שנבלעין בעיס׳ הרי כאן לא נבלעו בתבשיל והרי התבשיל הזה כרגלי שתיהן אבל ודאי אם נעשה התבשיל עב ולא ניכר מרק צלול כעיסה דנבלעין המים בה דמי: [141] **מתני׳ הגחלת כרגלי הבעלים.** שהרי יש בה ממש: **והשלהבת.** כגון הדליק נרו בשלהבת חבירו אינו מעכב באיסור תחומין לפי שאין בה ממש ומוליכה המערב למקום שעירב אע״פ שבעלה הא׳ לא עירב: **גחלת של הקדש מועלין בה** [142]. הגהנה ממנה מביא אשם: **ושלהבת לא נהנין.** לכתחילה מדרבנן ואם נהנו לא מועלין אין חייבין קרבן מעילה דלית בה ממשא ואע״ג דהחמירו רבנן בלכתחילה בהקדש לא החמירו בתחומין והתירו לכתחילה להדליק בשל חבירו משום דתחומין אפי׳ בדבר שיש בו ממש אינו אלא מדרבנן והקדש בדבר שיש בו ממש הוא מן התורה עכ״ל הר׳ יהונתן: [143] ה״ג רש״י בסיפא דמתני׳ [144] **המוציא גחלת לר״ה חייב ושלהבת פטור.** וכתב דשלהבת פטור מפרש בגמ׳: [145] **גמ׳ גחלת של ע״ז אסורה.** דכתיב [146] לא ידבק בידך מאומה מן החרם: **המוציא גחלת לר״ה.** בשבת: **והשלהבת פטור.** פריך בבבלי [147] והתניא המוצי׳ שלהבת כל שהו חייב ומשני התם בהוציא (התם בהוציא) בקיסם דכיון דיש לו דבר להדבק בו חשובה היא בכל שהו ומתני׳ דקתני פטור בדאדייה אדויי שהיתה דולקת ברשות היחיד סמוך לר״ה ונפח בידו ונתק שלהבת והפריחה לר״ה: [148] **מברכין על השלהבת.** בורא מאורי האש במ״ש: **לוחשות.** בוערות ולא עמומות: **ובלבד**

141) עיין בבבלי ל״ט א׳, ובתוכ״פ הנ״ל.

142) כגרסת המשנה בבבלי ובכה״י. ובירושלמי במשנה „אין מועלין״ והיא טעות דמוכח, כפי שיוצא מהברייתא המובאת כאן בירושלמי.

143) נמצא בכ״י הנ״ל (פ״ג הע׳ 7).

144) ל״ט א׳. והיא הוספה ע״פ הברייתא, עיין במלא״ש שם, ובמבוא לנוה״מ עמ׳ 961.

145) ע״כ לשון רש״י. ובכ״י נמצא כאן עוד: וקשה דזה לעניין שבת קאמר. אלא שמחק המלים, „וקשה דזה לעניין״ ונשאר רק „בשבת קאמר״, ולכן לא הבאתי את זה בפנים. ועיין בהע׳ הקודמת.

146) דברים י״ג, י״ח.

147) ל״ט א׳.

148) ולענין הלכה למעשה, עיין בתוכ״פ עמ׳ 1009 ד״ה אבל הר״מ סתם דבריו.

מסורת הש״ס:

הגחלת וכו׳: משנה פ״ה מ״ה; תוס׳ פ״ד ה״ז.
הגחלת של הקדש וכו׳: משנה ותוס׳ הנ״ל. ועיין במשנה זבחים פ״ט מ״ו, תוס׳ מעילה פ״א ה״ו, גמרא שם ט׳ ב׳.
חמשה — בנקטפת: ברכות פ״ח ה״ו, י״ב ע״ב.
חמשה וכו׳: תוס׳ הנ״ל; בבלי ל״ט א׳; פרקי דרבי, הוצ׳ שענבלום י״ח ע״ב, סי׳ ט, ובמדרש שבמנוה״מ ח״ד עמ׳ 602.
אם היו וכו׳: עיין בבלי ברכות נ״ג ב׳.

בנקטפת כט). **מתני' בור של יחיד כרגלי יחיד ושל אנשי העיר כרגלי אנשי אותה העיר ושל עולי בבל כרגלי הממלא. גמ' באר שבין שני תחומין רבי יוחנן אמר עושין לה מחיצה של ברזל רבי יוסי בן חנינה אמר אפי' מחיצה**

כט) ולעניין מקור הסוגיא עיין נמצוא עמ' 22.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

בנקטפת. כדאמ' פ' שמיני דברכות בבבלי[149] היכי דמי לוחשות כל שאלו מכניס קיסם לתוכן ודולקת מאליה ע"כ, ולשון נקטפת כמו אמן קטופה[150] שפירש בערוך[151] שפוסק התיבה לשתים הכא נמי שהשלהבת המעוטה שעל הגחלת נפסקת ונאחזת בקיסם לאפוקי היכא דכ"כ דקה היא שלא תזוז ממקומה להאחז בקיסם אם על ידי ניפוח במפוח או בפה:[152] **מתני' בור של יחיד הרי הוא כרגלי היחיד.** ואין מוליכין את המים אלא כרגלי בעל הבור ומוקי לה בגמ'[147] דוק' בור שהוא מים מכונסים אבל באר היחיד כיון שהוא נובע ואינו חסר הרי הוא כרגלי כל אדם דתניא נהרות המושכים ומעיינות הנובעים הרי הם כרגלי אדם ואע"פ שאינו מושך ויוצא מן הגומא ומהאי טעמא גשמים היורדים בי"ט או בשבת מותר לשתות מהם דלא קנו שביתה בים אוקיינוס דכל מיא דנידי לא קנו שביתה: **כרגלי אותה העיר.** אלפים אמה לכל רוח חוץ לעיבורה של עיר: **ושל עולי בבל.** העשויין לעוברי דרכים באמצע הדרך ועשאום בני הגולה (בני הגולה) לשתותם בעלותם: **כרגלי הממלא.** מפני שהוא הפקר והפקר נקנה בהגבהה ואם בא א' ושאב ממנו אינו מוליכו אלא כרגליו שתכף שמלא אותם קנאם וסתם לן תנא דלא כר' יוחנן בן נורי דאמ' חפצי הפקר קונין שביתה לעצמן במקומן:[153] **גמ' באר שבין שני תחומין.** לאו דוקא באר אלא בור של מים מכונסין[154] והיו מודדין חוץ לעיר אלפים אמה והוא תחום א' ואם בסוף התחום שם אדם עירובו יש לו ללכת משם עוד אלפים אמה הרי שני תחומין ואם היה הבור הזה באמצע השני תחומין חצי רחבו בתוך התחום של עיר וחציו חוץ לתחום ואדם מן העיר בא למלאת מזה הבור והוא אין לו יותר מתחומו שלא עירב וכיון דהמים מעורבים שבתוך התחום ושבחוץ לתחום נמצא שמלא ממים שחוץ לתחום שבאו תוך התחום ואסור להכי אמ' ר' יוחנן דעושין מחיצה של ברזל באמצע שיהיו מובדלין ואפי' טיפה לא יבא מחוץ לתחום לתוך התחום: **ר' יוסי בר חנינא כו'.** לפרושי מלתא דר' יוחנן אתא[155] דלאו דוקא מחיצה של ברזל קאמ' אלא כלומ'

149) נ"ג ב'.

150) שם מ"ז א'.

151) ע' אמן, עה"ש ח"א, קכ"א ע"א. והשוה עם פירוש רבינו לברכות ס"א ע"א ד"ה לוחשות ואילך.

152) ובתוכ"פ עמ' 1010 ד"ה ובירושלמי, מפרש את הירושלמי אחרת וז"ל: וכגוראה שר' נחום בי ר' סימאי חולק, ומצריך שתהא האש נקטפת, כלומר, שיהא הלהב גדול שיהא נכפף מחמת גדלו, כלומר, שלהבת ממש, אבל על גחלים לוחשות, שאין האש שעליהן אלא קודחת, אין מברכין. עיין גם במקומות שמציין שם.

153) עיין בעירובין מ"ה ב'.

154) ובתוספתא פ"ד ה"ח, מהד' ליברמן עמ' 302: בור של שני תחומין אין ממלין ממנו בשבת אלא אם כן עשו לו מחיצה גבוה עשרה טפחים. ובעירובין מ"ז ב': תני ר' חייא חריץ (כג' כת"י וראשונים עיין בדק"ס עמ' 178 הע' ל', ולפנינו „חרם" ועי"ש בר"ח) שבין תחומי שבת צריך מחיצה של ברזל. וההבדל בין בור ובאר הוא, שהבור מימיו מכונסין וסתם באר מימיה נובעין. ויתכן שגם בירושלמי כי"ל היה כתוב מתחילה „בור" ותוקן ל„באר". ויש ג"כ לדינא, שכן כמה מן הראשונים סוברים שאין צורך במחיצה במעיינות רק בבור. עיין על כל זה בתוכ"פ עמ' 1011 ד"ה ובירושלמי ואילך.

155) יתכן שרבינו אינו מפרש כפשוטו, שריב"ח חולק על ר' יוחנן, כדי שדברי ר' יוחנן יסכימו למסקנת הבבלי בעירובין ל"ח א'. ועוד, שם

מסורת הש"ס: בור וכו': משנה פ"ה מ"ה. ועיין בבלי עירובין מ"ה ב'.
באר וכו': עיין בבלי הנ"ל מ"ז ס"ע"ב.

של קנים ובלבד שלא יהו המים נמשכין לכאן לכאן. אמר רבי יודן החמירו בדבריהן יותר מדברי תורה. אמר רבי חנינה ולא מין במינו הוא אלא החמירו בדבריהן כדברי תורה. הדא אמרה המוצא כלי בדרך הרי זו כרגלי המוצא. מתני' מי שהיו פירותיו בעיר אחרת ועירבו בני אותה העי' לבוא אצלו לא יביאו לו מפירותיו ואם עירב הו' הרי פירותיו כמוהו. מי שזימן אצלו אורחין לא יוליכו בידם מנות אלא אם כן זיכה להן אחד במנותיהן. מערב יום טוב.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

מחיצה מעליא כברזל ואפי' היא של קנים סמוכים הרבה זו לזו וסד בסיד בעניין שלא ימשכו המים שמחוץ לתחום לשבתוך התחום כלל: **א"ר יודן החמירו בדבריהם יותר משל תורה.** דהא באיסור תורה חלב או דם שנפל בתבשיל שיערו בס' והכא הצריכו לעשות מחיצה עד למעלה שאפי' טפה דחוץ לתחום לא יתערב במים שבתוך התחום ואם עשה מחיצה ואיכא נקב קטן דמושך מעט מים אע"פ דבציר מס' ממים שבתוך התחום אי נמי דהא סתם באר שבין שני תחומין ולא פלוג והא זמנין דכל המים חוץ [התחום] וא' מס' חוץ לתחום והצריכו לעשות מחיצה ולא אמרו דבטלו בס': **א"ר חנינא כו'.** כלומ' דלמא כר' יהודה ס"ל להני אימוראי דאית ליה דמין במינו לא בטיל חלב בבשר או בשר טרפה שנתבשל בכשרה כיון דמין במינו הוא לא בטיל אפי' באלף כדאית' במס' חולין [156] ובמס' זבחים [157] אלא אין לך לומר אלא דהחמירו בדתחומין דדבריהם כשל תורה דהני מים שחוץ לתחום אם מתערבים לשבתוך הת(וך)[חום] אפי' באלף אסור למלאת מהם דמין במינו לא בטיל, וכל זה בבור מים מכונסים כדפרישית אבל בבאר דמים נובעים הא [אמרינן] לעיל בריש פרקין בירושלמי [158] נהרות ומעיינות שבאו מחוץ לתחום ממלא מהם בשבת ואין צריך לומר בי"ט: **הדא אמרה.** מתני' דקתני דבור של עולי בבל הרי היא כרגלי הממלא ופרש"י [159] מפני שהיא הפקר והפקר נקנה בהגבהה והכא נמי יש ללמוד למוצא כלי בדרך דמציאה נמי מדאגבהה קניא כדאי' בריש מציעא: [160] **מתני' מי שהיו פירותיו.** מופקדין: **לא יביאו לו מפירותיו.** הואיל והוא לא ערב לשם דהכל כרגלי הבעלים: **ואם עירב הוא.** ללכת שם: **פירותיו כמוהו.** ומותר להביאם: **מי שזמן אצלו אורחים.** ויבאו אצלו מעיר אחרת ע"י עירוב: **לא יוליכו.** לאחר סעודה מנות בידם לביתם לסעודת הלילה: **אא"כ זיכה להם.** ע"י אחר: [161] **מנותיהם.** אא"כ מסרם בעל הבית זה לאדם אחר במשיכה ואמ' לו זכה במנות הללו לפלוני ולפלוני דזכין לו לאדם

המחלוקת היא בין ר' חייא וריב"ח, ורבינו מעדיף לפרש שריב"ח מפרש את ר' חייא ולא שחולק עליו, ולכן פירש כך גם בירושלמי.

156) ק' א' ועוד וש"נ.

157) ע"ט ב'.

158) פ"ה סה"א.

159) ל"ט א' ד"ה כרגלי הממלא.

160) ב"מ ב', א', ועי"ש ח' א'.

161) ובמשנה ירושלמי כתוב "אחר" (לפנינו בטעות "אחד") וכ"ה ברי"ף כי"מ ועוד. ובבבלי מ', א': הכא נמי כיון שזיכה להם ע"י אחר וכו'. ויתכן שגם לפניהם היתה המלה "אחר" במשנה. ועיין בח' הרשב"א לסוגיין, ובתוכ"פ עמ' 1012 ד"ה מי שזימן.

מסורת חש"ם:

החמירו וכו': בבלי עירובין ע"ז א', פ"ה ב', יבמות ל"ו ב', כתובות נ"ו א', פ"ג ב', זבחים ק"א א'.

אלא החמירו וכו': ערלה פ"ב ה"א, ס"א ע"ד, פסחים פ"א ה"ח, כ"ח ע"א; בבלי כתובות פ"ד א', ב"מ נ"ה ב'.

מי שהיו וכו': משנה פ"ה מ"ו; תוס' פ"ד ה"ט. ועיין בתוס' שבת פי"ז (ד, פי"ח) הי"ז.

מי שזימן וכו': משנה פ"ה מ"ז; תוס' פ"ד ה"י.

גמ׳ רב ושמואל חד אמ׳ כרגלי המפקיד וחורנה אמר כרגלי מי שהיו מופקדין אצלו הן. מתניתא פליגא על מאן דאמר כרגלי מי שהן מופקדין אצלו הן דתנינן מי שהיו פירותיו בעיר אחרת ועירבו בני אותה העיר לבוא אצלו לא יביאו לו מפירותיו אין תימר כרגלי מי שהיו מופקדין אצלו הם יביאו לו מפירותיו. אמר רבי יודן תיפתר שהיה מפתח ביד הבעלים או שלא מסרו להן רשותו מבעוד יום. ויידא אמר דא מי שזימן אצלו אורחים לא יוליכו בידם מנות אלא אם כן זיכה להן אחר במנותיהם מערב יום טוב מכיון שזיכה

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

[שלא בפניו] והיו שלהם מבע״י לילך כרגליהם עכ״ל רש״י: [163] **גמ׳ רב ושמואל כו׳.** ולא מסיימי אבל בבבלי [163] מסיימי והכי איתא התם אתמר המפקיד פירותיו אצל חבירו רב אמ׳ כרגלי מי שהפקידו אצלו ושמואל אמ׳ כרגלי המפקיד ע״כ: **אין תימר.** כלומ׳ ואם אתה [אומר] דכרגלי נפקד ננהו למה לא יביאו לו למקום שהם יכולין לילך וה״ה דסיפא דמתני׳ גמי קשה דקתני ואם עירב הוא פירותיו כמהו ואי כרגלי נפקד למה [יהא] פירותיו כמוהו והכי פריך בבבלי מסיפא: [164] **תפתר שהמפתח ביד בעלים.** מתני׳ דשמעת מינה דהפירות כרגלי המפקיד מירי דמתחילה כשהפקידן נתן הפירות בתיבה ולקח המפתח אי נמי: **שמסרו** [165] **להם רשותם מבע״י.** כלומ׳ שבעת שהפקידם מסרו להם הבעלים אותו המקום והכי גמי משני בבבלי [163] כגון שייחד להם קרן זוית ופרש״י [166] דייחד להם קרן זוית דאושליה ביתא הילכך ברשות המפקיד הן אבל הכא דמשכן שומר וקבל עליו שמירתן הרי הן כרגליו: [167] **ויידא אמ׳ דא.** סיפא דמתני׳ דקתני מי שזמן כו׳ שמעינן כתירוץ אחרון דבמסירת רשות לבעלים סגי ולא בעי מסירת מפתח דהא בסיפא דזיכה להם ע״י אחר הוו דאורחין והם מופקדין אצל המזכה להם והרי אין כאן מסירת מפתח לאורחין אלא על ידי הזיכוי הוו כייחד קרן זוית לאותן פירות לבעלים ואין שמירתן על הנפקד [168] והכי גמי אמרו בבבלי [163] כיון דזיכה להם על ידי אחר כייחד לו קרן זוית דמי: **מכיון שזיכה להם מנותיהם לא כרגלי מי שהיו מופקדין אצלו.** כלומ׳ ע״כ לתרץ אליבא דמ״ד כרגלי נפקד אין לך לומר אלא דכיון שזיכה להם מנותיהן יודה דלא כרגלי נפקד הן כיון דלא קבל עליו שמירה אבל אי אמרת דבעי מסירת מפתח הרי לא שייך מסירת מפתח הכא, ופסקו כל הפוסקים [169] כרב דהלכה כרב באיסורי: **מתני׳**

162) ל״ט ב׳ מ׳ א׳ על המשנה. וכדרכו, הוא מביא גם כאן את המשנה לפי החלוקה שבבבלי. ובירושלמי הסיפא היא חלק מן המשנה הבאה.

163) מ׳ א׳.

164) והראשונים תמהו למה לא מקשים בבבלי מן הרישא של המשנה, ומפרשים את הרישא בצורות שונות. והאריך בזה מו״ר בתוכ״פ סדר מועד ח״ג עמ׳ 293 ד״ה וכן כלים ואילך, ובתוכ״פ כאן עמ׳ 1012 ד״ה ובמשנתנו פ״ה מ״ו ואילך, עי״ש היטב. וע״ע להלן הע׳ 168.

165) ולפנינו ״שלא מסרו״ ורבינו הגיה מבלי להעיר על זה, וכן הגיה בק״ע לפי העניין. ואם לא מגיהים צריך לפרש כבעל פ״מ והיא היא.

166) שם ד״ה שייחד לה.

167) ושיטת כמה ראשונים היא שרב סובר אף כרגלי הנפקד, כלומר, כרגלי שניהן. ובתוכ״פ הנ״ל (כאן) מעיר כבר שמן הירושלמי משמע כשיטת הראשונים שמפרשים כרגלי הנפקד גרידא, עי״ש.

168) ועיין בק״ע ופ״מ, שלפיהם זוהי קושיא חדשה על רב מהסיפא של המשנה.

169) הרמב״ם היו״ט פ״ה ה״ב, בעה״מ, בעל ההשלמה, ראי״ש, ור״ן בשמעתין, טאו״ח סימן שצ״ד ועוד. ומדברי הרי״ף שמביא את המשנה כצורתה, מבלי להביא את פירוש הגמרא אליבא דרב ״בשייחד לה קרן זוית״, משמע קצת שפוסק כשמואל, ועיין בהמכתם לסוגיין, עמ׳ 260.

מסורת חש״ם: רב ושמואל וכו׳: עיין בבלי מ׳ א׳.

להן אחר במנותיהן לא כרגלי מי שהיו מופקדין אצלו הן. **מתני'** אין משקין ושוחטין את המדבריו' אבל משקין ושוחטין את הבייתות. אילו הן הבייתות הלנות בעיר מדבריות הלנות באפר. **גמ'** אילו הן המדבריות אילו שהן יוצאות בפסח ונכנסות ברביעה אילו הן בייתות הלנות בעיר רבי אומר אילו ואילו נכנסו לתחום משחשיכה מותרין לשחוט אילו הן מדבריות הגדילות ל) באפר. אמר רבי זעורה הדא אמרה כלי שבא מחוץ התחום לתחו'

ל) ונכי"ל "הלנות" והסופר מחק את המלה "הלנות" וכתב בגליון "הגדלות" ועיין בתוכ"פ עמ' 1016 ד"ה לילו הן.

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

אין משקין ושוחטין את המדבריות. אפי' בהמה דקה כגון כבשים ועזים מוקצות הן כיון שלנות באפר כלומ' כל זמן שיכולין [לעמוד] בלי הזק חצי שנה מפסח ועד מרחשוון, ובגמ'[163] מפ' אמאי נקט משקין ואמ' מלתא אגב אורחיה קמ"ל דתנא דהוה ליה לאורויי בבהמה מי מותרת ומי אסורה נקט אגב אורחיה לישנא דתשמע מינה מלתא בדרך ארץ דהבא לשחוט הבהמה ישקנה תחילה שנוחה להפשיטה כשהשקוה מים סמוך לשחיטתה שאין העור נסרך עם הבשר כל כך עכ"ל הרב רבינו יהונתן[170], וכן כתב ריטב"א[171], וכתב עוד וי"מ דע"י ההשקאה אם יש סרכא בריאה שלא עלתה מחמת נקב תשמט ותתפרק ע"כ[172] וניחא להאי פירושא דסרכא האמור כאן בתל"ב סרכא ממש קאמ': **גמ' ונכנסות.** ליישוב: **ברביעה.** פרש"י[173] במרחשוון ע"כ. ובמס' נדרים[174] ובמס' תענית[175] איכא דג' רביעיות הן והחזכרו זמנן שם והכא דלא פירש איזו רביעה משמע דראשונה קאמ' ואית נסחי בבבלי דגרסי בהדיא ברביעה ראשונה:[176] **נכנסו לתחום.** כלומ' אפי' נכנסו משחשכה מותר לשחוט מהן דביתות הן אבל באו קודם חשכה אפי' מדבריות מותרות דכיון דבאו מיד דעתו עליהם ולא הוו מוקצה: **באפר.** פי' בערוך[177] אחו כדכתיב[178] ותרענה באחו ותרגום ירושלמי ותשם בסוף ושויאת יתיב באפרא[179] ובהא פליגי דרבנן סברי כיון דאין נכנסות כל הקיץ אקצינהו מדעתו וכן כל היכא דאין לנות בעיר ור' סבר דמ"מ דעתו עליהם אולי יבואו רק אם אין נכנסות כלל: **הדא אמרה.** כיון דשרי ר' היכא דנכנסו לתוך התחום משחשכה אע"ג דבין השמשות הוו סוף לתחום ולא אמרן דהוי מוקצה כיון דאסור לאדם לצאת שם הכי נמי יש ללמוד דכלי שבא מחוץ לתחום שרי בטלטול להשתמש בו וה"ה פירות לאוכלן ותוך ד"א דוקא כדמפרש ואזיל דכיון דבאו מחוץ לתחום אסור לטלטלן

170) נמצא בכ"י הנ"ל (פ"ג הע' 7).
171) עיין לעיל פ"א הע' 174.
172) פירוש זה מובא בשם י"מ גם בב"ה עמ' 243, ובחידושין לסוגיין ד"ה אין משקין בשם הערוך. ונמצא בע' כס עה"ש ח"ד, ס"ז ע"ב בשם יש מפרשים, ועי"ש בה' 7.
137) מ', א' ד"ה ברביעה.
174) ס"ב א'.
175) ו' א'.
176) ונמצא בבבלי כאן אבל חסר בשבת מ"ה ב'. וכן ליתא בתוספתא כאן פ"ד הי"א, מהד' ליברמן עמ' 304, ובראשונים. עיין בדק"ס עמ' 108 אות צ'.
177) ע' אפר עה"ש ח"ג, רל"ה ע"ב.
178) שמות ב' ג'.
179) עיין בעה"ש הנ"ל בהערת המו"ל שבסוגרים.

ממורת חש"ם: אין משקין וכו': משנה הנ"ל. ועיין בבלי שבת מ"ה ב', קנ"ז א'. אילו הן המדבריות וכו': תוס' פ"ד הי"א; בבלי מ' א', שבת מ"ה ב'. הדא אמרה וכו': עיין בבלי עירובין מ"ז ב'.

משחשיכ׳ מותר לטלטלו. רבי שמעון בר כרסנא בשם רבי אחא ובלבד בארבע אמות כהדא גמלייל זוגא אוקריה חד סרקיי כמהין אתא שאל לרבי מנא אמר ליה קבלין בגו מגירין דידך ואוכלין בארבע אמות.

הדרן עלך משילין פירות וכולא מסכתא דביצה

פירוש רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים

חוץ לד״א: **גמלייל.** שם אדם: **זוגא.** ספר ע״ש שמגלח בזוג כדאמ׳[180] שמא ישבר הזוג א״ב זוגא זגג מוכר זכוכית:[181] **אוקריה חד סרקאי בכמהין.** כיבדו ישמעלי א׳ בכמהין ופטריות שנתן לו ושאל לר׳ מנא אי שרי לקבלן ואמ׳ שיקבלם בטליתו ויאכלם תוך ארבע אמות: **מיגריון.** גר׳ לפי העניין דהיינו טלית[182], וגר׳ דהצריכו לכך דרך שינוי כדי שיזכור ויאכלם תוך ד׳ אמות וצריך לומר דלא הביאם בשבילו[183] דמסתמא לא פליג אתל״ב דאמ׳ בפ׳ אין צדין[184] דאם בא בשבילו אסור לו לאכול וכן משמע מדקאמ׳ אוקריה ולא קאמ׳ אייתי ליה וכן כתב רמב״ם פ״ה מה׳ י״ט[185] פירות שיצאו חוץ לתחומן וחזרו אפי׳ במזיד לא הפסידו את מקומן כו׳ וכתב שם מגיד משנה[185] בשם רשב״א ואם לא החזירום אין להם שם אלא ארבע אמות וכל זה ע״י גוי כדאמ׳ הכא סרקאי אבל ע״י יש׳ סיים רשב״א ואם יצאו ע״י יש׳ בין בשוגג בין במזיד לא יאכלו שם לאחד מיש׳ לפי שנעשה בהם איסור ע״י ישראל.

סליק פרקא וסליקא מסכתא בס״ד שנת חשל״ז עשרה לאלול ע״ש

יצ״ע מל״א י״ם[186]

180) שבת ט׳ ב׳.

181) ובירוש׳ ברכות מ״ז א׳, רביגו מביא רק את הפירוש הראשון. וע״ע בערוך ע׳ זוגא, עה״ש ח״ג רע״ו ע״א, ע׳ זווא ב׳ שם רע״ז ע״א, ותוספות ערוך השלם ע׳ זווא. ועכשיו עיין גם במה שכתב מו״ר ר״ש אברמסון בספרו „רב נסים גאון״ רעמ׳ 419 ובתוספת לעמ׳ זה שם עמ׳ 553. וב„מסכת שקלים״ הוצ׳ ר״א סופר עמ׳ ל״ה: גמיליון זוגא, ועיין שם בשינויי נוסחאות ובפירושים.

182) אבל הראשונים, עיטור, רמב״ן ותלמידיו ועוד (אהצו״י עמ׳ 48) מפרשים „מיגריון״ שכן, כלומר, קבל את זה בשביל שכניך ולא בשביל עצמך. ובמוסף הערוך, עה״ש ח״ה פ״א ע״ב ע׳ מגירון, מפרש „בית הבישול״ מלשון יוונית.

183) ודנין בענין זה הראשונים שהזכרתי בהע׳ הקודמת. וע״ע ביתר הראשונים שמציין שם באהצו״י, ובתוכ״פ עמ׳ 1016 ד״ה ר׳ אומר.

184) כ״ד ב׳. עי״ש בראשונים.

185) הלכה י׳. ועיין בתוכ״פ סדר מועד ח״ג עמ׳ 291 ד״ה פירות שיצאו ואילך.

186) תהלים מ״ו ח׳.

מסורת הש״ס: גמלייל זוגא וכו׳: כע״ז מו״ק פ״ג ה״ה, פ״ב ע״ג.

נספח א'

ביצה פ"א מ"א־ב (עדיות פ"ד מ"א־ב)
ביצה שנולדה ביום טוב בית שמאי אומרים תאכל ובית הלל אומרים לא תאכל... השוחט חיה ועוף ביום טוב בית שמאי אומרים יחפר בדקר ויכסה ובית הלל אומרים לא ישחט אלא אם כן היה לו עפר מוכן מבעוד יום ומודים וכו'.

ביצה פ"א מ"ג
בית שמאי אומרים אין מוליכין את הסלם משובך לשובך אבל מטהו מחלון לחלון ובית הלל מתירין. בית שמאי אומרים לא יטול (גוזלות ביום טוב) אלא אם כן נענע מבעוד יום ובית הלל אומרים עומד ואומר זה וזה אני נוטל [1].

לדעת ר"י אפשטיין במבוא לנוה"מ עמ' 256: שתי המשניות א־ב מתנגדות איפוא למשניות שלאחריהן; למשניות א־ב מחמירים ב"ה ב„מוקצה" ביו"ט וב"ש מקילים, ולמ"ג־מ"ה ב"ש מחמירים וב"ה מקילים: המחלוקות מוחלפות, „מוחלפת השיטה". ומסקנתו, שם רעמ' 258: שיטתן מוחלפת, ויסודו של החילוף הזה במשניות שונות, ב„תרי תנאי" [2].

יש לציין כבר, כי בכלל אין לדבר על ניגוד ב„מוקצה" שבין מ"ב ומ"ג. כפשוטה, המחלוקת במשנת „השוחט וכו' " היא בחפירה בדקר ביום טוב לשם כיסוי הדם, וכך הבינו אותה בירוש'. מן התוס' פ"א ה"ה (ירוש' פ"א ה"ג, ס ע"ב): אמר ר' יוסה ומה מילה שודאה דוחה את השבת וכו', אנו למדים שב"ש וב"ה חולקים אם מצות עשה של כיסוי הדם דוחה יום טוב. ובירוש' הנ"ל מסבירים את מחלוקת ב"ש וב"ה במ"ב גם בצורה אחרת, אבל לא במוקצה [3].

באשר לניגוד שבין מ"א ומ"ג, יש להעיר שהירושלמי (ריש פ"א, ס' ע"א), שסובר שטעמן של ב"ה ב„ביצה" הוא משום „נעשית כמוקצה שיבש ולא ידע בו", אינו רואה סתירה בין המשניות הנ"ל [4]. שם (פ"א ה"ד, ס' ע"ג, ספ"ד, ס"ד ע"ב) מראים על „מוחלפת השיטה" של ב"ש וב"ה „במוקצה" שבין פ"א מ"ג ופ"ד מ"ז, ומכאן שלדעתם השיטה בפ"א מ"א אינה מוחלפת מזו שבמ"ג.

ולפתרון של „תרי תנאי" יש לשאול מי הוא התנא שלא שנה מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה בביצה שנולדה ביום טוב. יש לנו עידותו של רבי יוחנן (ירוש' פ"א ה"א, ס' ע"ב)

1) ומחלוקות נוספות של מתומרי ב"ש ומקולי ב"ה במוקצה נשנות להלן במ"ה.

2) וזוהי גם שיטת ר"י לוי, „מסילות לתורת התנאים" עמ' 111 ואילך. ועיין גם בתוכ"פ סדר מועד ח"ה עמ' 911 ד"ה ובבבלי.

3) ורק לפי הבבלי (ז' ב'), שמפרש המשנה בדקר נעוץ ועפר תיחות, המחלוקת היא במוקצה. אבל עיין שם ח' ב'.

4) והבבלי שסובר שמחלוקת ב"ש וב"ה במ"ב היא במוקצה, (עיין בהע' קודמת) באמת מעיר (ט' ב') על ה„מוחלפת השיטה" שבינה לבין המשניות הבאות. הטעם שאינם מזכירים שם מ"א, כי דחו (ב' ב') הטעם של מוקצה ל„ביצה שנולדה וכו' ", ואילו הטעמים האחרים, הכנה דרבה, גזרה משום פירות הנושרים או משקין שזבו, שייכים רק למ"א ולא למ"ג. ועיין בתוספות ט' ב' ד"ה אלמא.

שמשנתנו היא אחת מעשרים וארבעה מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה ששנה רבי מאיר. מעירובין פ"ג מ"ח (ביצה ג' א'): וכן ביצה שנולדה בראשון תאכל בשני ולא הודו לו חכמים (= ר' יוסי)[5], אנו למדים שגם רבי יהודה ורבי יוסי שנו מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה ב„ביצה"[6]. ורבי יוסי סובר במוקצה כרבי שמעון (שבת פי"ז מ"ד, תוס' שם פי"ד ה"ג ועוד), הרי שמשנתנו היא גם אליבא דר"ש[7].

ומכיון שר' יוסי (ור"ש), שלית ליה מוקצה, שנה במשנתנו מחומרי ב"ה, הרי בעל כרחנו לחלק בין מוקצה ונולד. במ"א ב"ה אוסרים נולד, ובמ"ג ומ"ה הם מתירים מוקצה, ואין סתירה. למעשה, אילו הם דברי הירושלמי בריש פ"א (ס' ע"א): מה טעמון דב"ה נעשית כמוקצה שיבש ולא ידע (כלומר, נולד)[8], אילו מוקצה שיבש ולא ידע בו שמא אינו אסור. כלומר, אפילו מאן דלית ליה מוקצה (ב"ה), מודה שנולד אסור[9] ב"ש שאוסרים מוקצה, וכל שכן נולד, מתירים ביצה שנולדה ביום טוב: משום מוכנת היא על גב אמה (ירוש' שם)[10]. ביצה שנולדה בשבת, שלא שייך לומר מוכנת אגב אמה, ב"ש מודים לב"ה שאסורה וה„יום טוב" שבמשנתנו הוא דוקא[11].

ריי"נ אפשטיין, הסובר שמי ששנה מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה ב„ביצה" שנה גם מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה במ"ג ומ"ה, חושב שמצא תנא הסובר שב"ה מחמירים ברישא של מ"ג. וז"ל שם עמ' 258:

> „ואשר למ"ג רישא שגינו בתוס' פ"א ה"ח ר' יהודה אומר עזריה אומר מטלטלין את הסולם בד"א בסולם של שובך וכו' ר' דוסא אומר מטין אותו מחלון לחלון. אחרים אמרו משום ר' דוסא אף מדדין בו. שני חכמים מב"ה עזריה (יבמות ט"ז א'; לעזריה חברנו) ורבי דוסא נחלקו

5) בעירובין ל"ט א' מוכיחים מו התוספתא שה„חכמים" הם ר' יוסי.

6) ראיה נוספת, בתוס' פ"א ה"ג, מהד' ליברמן עמ' 279, שגינו: נולדה בשבת תיאכל ביום טוב, ביום טוב תיאכל בשבת, ר' יהודה אומ' משום ר' ליעזר עדיין היא מחלוקת במקומה. וכפשוטה, כפי שהבינו את זה בבבלי (ד' א') ובירושלמי (פ"א ה"א, ס' ע"א), ר' יהודה תולק על הת"ק וסובר שב"ה אוסרים ביצה שנולדה ביו"ט גם בשבת שלאחריו. (והמחלוקת שבין ת"ק = ר"מ ורבי יהודה היא אם שבת ויום טוב הם שתי קדושות או קדושה אחת. ושניהם לשיטתם, עיין היטב בתוכ"פ ח"ג עמ' 364 ד"ה דברי ר' מאיר).

מן התוס' שם (ה"ה, עמ' 280): ר' יוסה או' כוי אין שוחטין אותו ביום טוב וכו', אנו למדים שהוא שנה משנת „השותט" מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה, ומכאן שגם ב„ביצה" שנה מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה כי שלשת ההלכות שבמ"א — ב' נשנו ביחד באותה צורה. עיין רש"י ב' א' ד"ה שאור, ר"י לוי ורי"נ אפשטיין הנ"ל. ודברי ריי"נ אפשטיין, שם עמ' 357, שר' יוסי שנה משנתנו מחומרי ב"ש ומקולי ב"ה, איגם אלא תמוהים.

7) וזוהי דעת בה"ג (ד"ו ל"ה ע"ב) שגם ר"ש מודה שביצה שנולדה ביום טוב אסורה. ועיין בתוס' ב' א' ד"ה קא סלקא.

8) ועיין בתוכ"פ ח"ה עמ' 913 ד"ה וכן אמרו.

9) וכשיטת הבבלי ב' א': קא סלקא דעתין אפי' מאן דשרי מוקצה בנולד אסור. ועיין בהע' 7.

10) טעם זה ניתן גם ע"י ר' אליעזר בתוס' פ"א ה"א, מהד' ליברמן עמ' 279: ביצה שנולדה ביום טוב, אחרים אמרו משום ר' ליעזר תיאכל היא ואמה, וכפירוש ר' בא בירוש' (= ר' זירא בבבלי ד' א'): תיאכל בהכינה של אמה.

11) גם בבבלי ב' א' מפרשים שה„יום טוב" במשנה הוא דוקא לשיטת רב נחמן הסובר שהמחלוקת היא במוקצה. אלא שלפי הבבלי ב"ה מודים לב"ש שביצה שנולדה בשבת מותרת, עיי"ש.

איפוא בהלכה זו: הראשון דעתו כב"ה שבמשנתנו, והשני כב"ש של משנתנו. ואם "אחרים" של התוס' כאן רבי מאיר הוא, הרי מ"ג רישא — לא רבי מאיר, תנא של מ"א־מ"ב החולק, ולא רבי יהודה ששונה במ"א כר"מ. מי ששנה הלכה זו מקולי ב"ש יש לו איפוא במה לתלות".

דברי ר"נ אפשטיין, שה"אחרים" הם ר"מ, יש להם על מה לסמוך, שכן ה"אחרים" בפ"א ה"א, האומרים משום רבי אליעזר, שביצה שנולדה ביו"ט תאכל היא ואימה, הוא ר"מ הסובר בפ"א מ"א מקולי ב"ש. אולם אין שום הכרח לפרש את התוספתא כך, שלפיה ר' דוסא סובר כב"ש.

כפשוטה, רבי יהודה אומר, שעזריה ור' דוסא מפרשים את "מטלטלין את הסולם" של ב"ה במשנה. עזריה אומר, שב"ה מתירים רק סולם של שובך ולא סולם של עלייה, בשביל שובך, ור' דוסא מוסיף שרק לטלטל סולם של עלייה הם אוסרין, אבל להטות אותו משובך לשובך מותר. אחרים אומרים, שר' דוסא סובר, שב"ה מתירין אף לדדות סולם של עלייה[12]. לפירוש זה, אחרים (= ר"מ) ורבי יהודה, ששנו במ"א מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה, שנו ברישא של מ"ג מקולי ב"ה ומחומרי ב"ש[13].

12) ועיין בתוכ"ם ח"ה עמ' 925 ד"ה ר' דוסה.

13) אמנם הסיפא של מ"ג אינה משנת ר' שמעון כי אנו מוצאים בתוס' פ"א ה"ח (עמ' 281): ר' שמעון או' בית שמיי אומ' לא יטול אדם גוזל עד שיקשר, בית הלל או' לא יטול אדם עד שינענע. לר"ש שונים איפוא ב"ה כדעת ב"ש במשנה, אולם גם הוא סובר שב"ש מחמירים. ויתכן שטעמו של ר"ש, שמוקצת בעלי חיים חמורה יותר כשיטת הירושלמי פ"א ה"ד ס' ע"ג (ספ"ד, ס"ד ע"ב). ועיין בבלי כ"ז ב', ובתוספות ב' א' ד"ה דלמא.

נספח ב'

מע"ש פ"ד מי"ב: האומר לבנו מעשר שני בזוית זו וכו'. היה שם מנה ומצא מאתים השאר חולין, מאתים ומצא מנה הכל מעשר.

זוהי הנוסחא ("הכל מעשר") בכל ספרי המשנה (= דפוסים וכה"י), פרט לכ"י מינכן שם כתוב: הכל חולין.

ר"נ אפשטיין, בספרו מבוא לנוסח המשנה עמ' 724, קובע שהנוסח העיקרי הוא: הכל חולין. וזה לשונו שם:

> ואמנם אף הלשון "השאר חולין" קשה, הרי אין שם "שאר" אלא תוספת; אלא שברישא נקט לשון מע"ש פ"ב מ"ה: מעות חולין ומעות מעשר שני שנתפזרו מה שלקט לקט וכו' והשאר חולין.
>
> אבל בסיפא וודאי שהיה לו לשנות "השאר חולין" או "הכל חולין", שהרי אין כאן "הכל", אלא שיור או לא כלום. וע"כ אין ספק שהעיקר כנו' כ"י מ "הכל חולין"; ז"א רישא כרבי וסיפא כחכמים דרבי. ששנינו בתוס' פ"ה ז': הרי שם מנה ומצא מאתים חולין ומעשר שני מעורבין זה בזה דברי רבי וחכמים אומרים הכל חולין, מאתים ומצא מנה מנה מונח המנה נוטל דברי רבי וחכמים אומרים הכל חולין. ואמנם אף הרמב"ם מע"ש פ"ו ג', פסק: אמר לו הרי שם מנה ונמצא מאתים השאר חולין. הרי שם מאתים ונמצא מנה הרי הוא חולין. המפרשים נדחקו לתרץ דברי הר"מ שלא כמשנתנו, וחציה כרבי וחציה כחכמים; אבל הר"מ כדרכו תפס בלשון משנתנו וכנוסח מ.

וודאי שאין לקבוע הנוסחא במשנה על סמך המלה "הכל". חדא, ראינו כבר ברישא שהתנא אינו מדייק בלשונו. במקום "חולין" הוא שונה "השאר חולין" והטעם, לפי ר"נ אפשטיין, שברישא נקט לשון מע"ש פ"ב מ"ה. ועוד, גם לנוסח כי"מ המלה "הכל" מיותרת בסיפא. היה לו לשנות רק "חולין" כמו בסיפא של הברייתא, לפי הנוסח שבירושלמי (מובא להלן); והחכמים אומרים חולין. למעשה, אין קושי מיוחד בסגנון התנא בסיפא. אם אפשר לומר, כפי שטוען ר"נ אפשטיין, שהתנא שנה ברישא "השאר" משום שנקט בלשון משנה אחרת, עאכו"כ שאפשר לומר: איידי דתני רישא השאר תני סיפא הכל.

בענין פסק הרמב"ם — ראוי לציין שבפיה"מ שלו הוא מפרש את הנוסחא: הכל מעשר. מכאן שלא הנוסח, אלא טעם אחר לפסק הנ"ל של הרמב"ם. עיין במלא"ש למשנתנו, בכ"מ ורדב"ז שם ובמה"פ לירושלמי מע"ש (מובא להלן), דפוס ווילנא כ"ז ע"א.

תמוהים ביותר הם דברי אפשטיין שם. ואמנם גם הבבלי ביצה י' ע"ב והירוש' שם פ"א, ס' ע"ג (ומע"ש שם, נ"ה ע"ב), לא הזכירו כל רומיא ממשנת מע"ש לביצה. ושם

עמ' 725 הוא כותב: ואף בבבלי שם אמרו וכו', ואת משנת מע"ש לא הזכירו כלל, והדבר קרוב שבמשנת מע"ש שנו "הכל חולין" כנו' מ. אדרבה, אם בכלל אפשר להוכיח על הנוסח במשנה משתיקת התלמודים, זאת היא ראיה לסתור. לגרסת "הכל מעשר" שתי המשניות הן כרבי, כדברי ר' יסא בירוש' ביצה. אולם לגרסת כי"מ "הכל חולין" יש סתירה בין המשניות הללו וצריך לומר שמשנת מע"ש היא כחכמים ומשנת ביצה כרבי. ובעצם אין זו אפילו ראיה לסתור; הטעם שאין מקשים ממשנת מע"ש לביצה, לפי נוסח כי"מ, הוא שידעו על מחלוקת רבי וחכמים בברייתא ויש לומר: הא רבי הא רבנן. הרי בין כך צ"ל במע"ש, לפי נוסחת כי"מ, כפי שהעיר אפשטיין בעצמו, רישא כרבי וסיפא כחכמים דרבי. גם בביצה ירושלמי, למ"ד שהסיפא היא דברי הכול, צ"ל שהרישא "שנים ומצא שלשה אסורים" כרבי וסיפא ד"ה.

נפנה עתה לירוש' ונראה, מה אפשר ללמוד ממנו על נוסח המשנה במע"ש. על המשנה בביצה פ"א מ"ד: זמן שחורים וכו'. שנים ומצא שלשה אסורים; שלשה ומצא שנים מתרים, שנינו בירושלמי שם פ"א ה"ה, ס' ע"ג:

מתניתא דרבי דתני מאתים ומצא מנה מנה מונח ומנה מוטל דברי רבי וחכמים אומרי' חולין. תמן תנינן האומר לבנו מעשר שני בזוית זו ומצא בזוית אחרת הרי אילו חולין. רבי יעקב בר אחא בשם רבי יסא דרבי היא דתני מאתים ומצא מנה מנה מונח ומנה מוטל דברי רבי. וחכמים אומרים חולין. חזר ואמר דברי הכל היא שנייא בגוזלין שדרכן לפרוח. והא תנא רבי חלפתא בר שאול הוא הדבר בגוזלים הוא הדבר בביצים[1]. הוי דרבי היא. אמר רבי יוסה[2] תמן אביו הניח ובנו מצא. ברם הכא הוא הניח הוא מצא. רבי בא בר כהן אמר קומי רבי יסה בשם רבי אחא הורי רבי בא בר זבדא במעשר שני כהדא דרבי.

מע"ש פ"ד ה"ט, נ"ח ע"ב

תמן תנינן זימן שחורים וכו'. שנים ומצא שלשה אסורין. שלשה ומצא שנים מותרין. רבי יעקב בר אחא בשם רבי יסא דר' היא. דתני מאתים ומצא מנה וכו' (כמו בביצה) והתני רבי חלפתא בן שאול היא הדבר בגוזלין היא הדבר בביצים הוי דר' היא. תמן הוא הניח הוא מצא. ברם הכא אביו הניח בנו[3] מצא. ר' בון בר כהן אמר קומי רבי יסא בשם רבי אחא הורי רבי בא בר זבדא במעשר שני כהדא דר'.

דברי ר' יסא "דרבי היא", שמוסבים, כפירוש כל המפרשים, על הסיפא של משנת מע"ש, מובנים רק לנוסחא: הכל מעשר. רי"נ אפשטיין לא דילג על קושי זה והוא כותב שם: כל סוגיית הירוש' זו, מן "תמן תנינן" ואילך הועבר כאן מירוש' מע"ש, אלא שיש כאן אשגרה והעיקר כמו בירוש' מע"ש שם: תמן תנינן זימן שחורים וכו'. ובגוף ירוש' ביצה

1) ובאו"ז ח"ב סימן של"ד, ע"א ע"ב: הוא הדבר בגוזלין הוא הדבר בכיסין.

2) ובמקבילה במע"ש ליתא "אמר רבי יוסה" והתירוץ הוא מסתם הגמרא ועיין בפ"א הע' מה לירושלמי.

3) כגרסת רש"ס ומסכת ביצה וכך הגיהו המפרשים. ובד"ו וכי"ל: ברם הכא אביו הניח אביו מצא.

אמרו, כמו שהוא בתחילת הסוגיא, „מתניתא דרבי דתני וכו' חולין, והשאר הועבר כרגיל ממע"ש.

הצעת ר"י אפשטיין, להגיה את הירוש' במסכת ביצה, ומה שנהצא לפנינו נכנס ע"י אשגרה, קשה לקבלה. אמנם הרבה דברים נכנסו לתוך התלמודים ע"י אשגרה, אבל כאן אין הסבר זה מתקבל על הדעת. הסוגיא בביצה נמצאת ע"י המשנה ודנה כולה, לפי פירושו של אפשטיין, במשנת ביצה. במע"ש מביאים אותה המשנה מביצה וגם שם, לפי פירושו של אפשטיין, דנים רק בה. וא"כ איך שייך לומר, שמעביר הסוגיא ממע"ש לביצה, החליף משנת ביצה במשנת מע"ש ע"י אשגרה. יתר על כן, דוקה בלשון „תמן — הכא", שלגבה שייך לומר אשגרה, הסופר שינה את זה לפי הענין.

ונראה יותר, לא להגיה את הירוש' במסכת ביצה ודברי ר' יעקב בר אחא „דרבי היא" נאמרו, כפירושם של רש"ס למע"ש, רבינו לעיל עמ' 95 ד"ה דר' היא, ור"ש עדני במלא"ש למע"ש פ"ד מי"ב, על שתי המשניות — מע"ש, וביצה. קל להסביר למה במע"ש מביאים רק את משנת ביצה ובביצה מביאים רק משנת מע"ש, אע"פ שהדברים נאמרו על שתי המשניות. את המשנה של המקום אין צורך להעתיק[4]).

ולעצם הפירוש של הסוגיא, כבר אמרנו ש„דרבי היא" מוסב על שתי המשניות, כפירוש המפרשים הראשונים. אולם לגבי „תמן־הכא", העירני מו"ר הגר"ש ליברמן שיש לקבל פירוש ק"ע ופ"מ ש„תמן" מוסב גם על המשנה וגם על הברייתא במע"ש ו„הכא" הכוונה היא למשנת ביצה. הברייתא (תוס' מע"ש פ"ה ה"ו, מהד' ליברמן עמ' 270) היא הוספה למשנת מע"ש, ואין לפרשן בצורות שונות[5]). לפירוש הק"ע ופ"מ, מסקנת הירוש', כמו מסקנת הבבלי, היא שמשנת ביצה היא כד"ה.

ראינו שהירוש' בביצה מתפרש יפה בלי הגהה, ואם לא מגיהים הרי לומדים משם שהנוסחא העיקרית במשנת מע"ש היא: הכל מעשר.

4) ואין זה מן הנמנע שבביצה היה כתוב לפני „תמן תניין": דרבי יעקב בר אחא בשם ר' יסא מתניתא (שלשה ומצא שנים) דרבי היא, כדעת בעל נוע"י, ונשמט ע"י הדומות, ע"י כפילות הדברים, או ע"י שניהם. אפשרות אחרת, שהמלים „ר' יעקב בר אחא בשם ר' יסא" נשמטו בהתחלת הסוגיא, כדעת בעל שעתוא"י. אולם כפי שהסברנו, גם בלי הגהות אלו אפשר לפרש שדבריו נאמרו גם על משנת ביצה.

5) עיין במפרשים שציינתי בסעיף הקודם.

נספח ג'

ביצה פ"א מ"ו: בית שמאי אומרים: אין מוליכין חלה ומתנות לכהן ביום טוב, בין שהורמו מאמש בין שהורמו מהיום. ובית הלל מתירין. אמרו להם בית שמאי גזרה שוה: חלה ומתנות מתנה לכהן, ותרומה מתנה לכהן; כשם שאין מוליכין את התרומה כך אין מוליכין את המתנות. אמרו להם בית הלל: לא, אם אמרתם בתרומה אינו זכאי בהרמתה, תאמרו במתנות שזכאי בהרמתן.

זוהי הנוסחא "אין מוליכין חלה ומתנות" בכל ספרי המשנה. וכן בירושלמי דמאי פ"ד ה"ו, כ"ד ע"א: דתנינן תמן בית שמאי אומרי' אין מוליכין חלה ומתנות וכו'. ובירוש' ביצה פ"א ה"ח, ס' ע"ד: ולמה תנינן חלה מפני חלה שהורם' ביום טוב. כהדא דתני הלש בעיסה ביום טוב מפריש חלתה ביום טוב. לשה מערב יום טוב ושכח להפריש חלתה אסור לטלטלה ואין צריך לום' ליטול ממנה. עירס לא אמ' אלא לש אבל עירס לא. א"ר שמואל וכו'.

ר"נ אפשטיין בספרו הנ"ל עמ' 955 כותב: "ולמה לא תנינן" היה לפני הרשב"א בחידושיו (עי' גליון אפרים)[1] ועל משנתנו נאמרו דברים אלה ולא גרסו בה "חלה", ואע"פ שישנו בציטט שבירוש' דמאי פ"ד, כ"ד סע"א, — הציטט מוגה ע"פ גו' המשניות, ככמה ציטאטים כאלה שיברוש'. ולשון משנתנו מוכיח, שלא היה במשנתנו "חלה" בעיקר המשנה שהרי אח"כ לא נזכרה חלה כלל. ובתוס' פ"א י"ב (בבלי י"ב ב) ליתא "חלה" ("אמרו ב"ש ג"ש וכו' שבדפוסים ליתא בצוק', ונוסף ע"פ המשנה, וליתא בשאילי' סי' קל"ב) אבל איתא בהי"ג (בבלי שם).

נבדוק תחילה את ההוכחה מן המשנה עצמה. ר"נ אפשטיין לא דקדק באמרו "שהרי אח"כ לא נזכרה חלה כלל". היא לא נזכרה בדברי ב"ה, ויש הסבר לכך כפי שנראה להלן, אבל היא נמצאת ב"אמרו להם" של ב"ש. ואם "חלה" לא היתה בעיקר המחלוקת, כיצד נכנסה לויכוח שבין ב"ש וב"ה. האם הוא מציע למחוק "חלה" גם בסיפא?

בנוגע לתוספתא הרי גם ר"נ אפשטיין מציין ש"חלה" נמצאת בהי"ג. ועוד, הרי הקטע "אמרו ב"ש ג"ש חלה ומתנות וכו' " נמצא בכה"י ווינה לונדון, דפוס, ובבלי וחסר רק בכ"י ערפורט ואין למחוק אותו. ומן השאילתות אין ראיה שזה לא היה לפני בתוס', כי יתכן שהוא מביא הויכוח שבין ב"ש וב"ה רק אליבא דר' יוסי (הי"ג), ולא אליבא דר' יהודה (הי"ב), משום שנפסקה הלכה כמותו בבבלי. מעניין, שהן במשנה והן בברייתא המלה "חלה" נמצאת תמיד בדברי השואל (ב"ש או ב"ה) וחסרה בדברי המשיב. הטעם הוא, ש"מתנות" כולל גם חלה, כפי שיוצא גם מרישא של התוס' שם, שהיא אחת מכ"ד מתנות לכוהן. אחרי שהשואל כבר הזכיר חלה אין צורך למשיב לפרט ודי לו לומר "מתנות".

1) אבל בגליון אפרים, וכן בשעתוא"י, אינו מגיה את המשנה רק את הירוש'.

בנוגע לעיקר ראיתו של ר"נ אפשטיין, שלפני הרשב"א היה כתוב בירושלמי "למה לא תנינן חלה", יש לציין כבר שאפילו לגרסא זו אין הכרח לומר שלפני הירוש' לא היתה חלה במשנה. אפשר לפרש את קושית הירוש', כבעל שעתוא"י, על סוף המשנה (בדברי ב"ה) או על הברייתא "א"ר יהודה וכו' ", שמובאת שם, כדעת בעל גליון אפרים. לאמיתו של דבר, אין שום הוכחה מן הרשב"א שהיתה לפניו גרסא אחרת בירוש' מזו שלפנינו, שהיא גם גרסת שרידי הירושלמי עמ' 171; ולמה תנינן חלה. כפי שנראה, בהכרח נשמטה מלה אחת ברשב"א במקום אחד ונוספה מלה אחרת במקום אחר, בטעות, וזה גרם למסקנה שלפניו היתה גרסא אחרת בירוש'.

> וז"ל הרשב"א בחידושיו לביצה י"ב ב': רבא אמר מי קתני שנשחטו מהיום ושהורמו מהיום, שהורמו מהיום קתני ולעולם שנשחטו מאמש. וק"ל דהא משמע לעיל (ט' א') דרבא כאבוה דשמואל סבירא ליה דאמר אפילו גלגל עיסה מעיו"ט אסור להפריש ממנה חלתה ביו"ט מדקא אמרי עלה וכו', וא"כ כשנשחטה מאמש האיך אפשר להפרישן מהיום. וכן נמי חלה כשנתגלגלה העיסה מאמש האיך מפרישה היום וכו'. ומסתברא דהכי דוקא במתנות קאמרי אבל בחלה לא. והיינו דכולה שמעתין לא אמרי בשנשחטו מהיום והורמו מהיום, הורמו מאמש נשחטו מאמש ולא אשתלאי דלימא שהורמו מהיום ונתגלגלה מהיום [וכו'] [2]. וכלהו לא הזכירו אלא מתנות דהיינו זרוע ולחיים וקבה, הא חלה כלל וכלל לא (אלא) [3] שהורמו מהיום ונתגלגלה העיסה מאמש, וכן מצאתי בירושלמי.

מה אומר הרשב"א? הוא מקשה מרבא של "מתנות" על רבא של "חלה" ומתרץ שדברי רבא "שהורמו מהיום קתני ולעולם שנשחטו מאמש" נאמרו רק למתנות ולא לענין חלה [4]. בחלה אי אפשר לומר שהורמו מהיום ונתגלגל מאמש, משום שאם נתגלגל מאמש אסור להפריש ממנה חלה היום. על זה הוא אומר "וכן מצאתי בירושלמי", כלומר, שאם לשה מעיו"ט, אין מפרישין ממנה חלה ביו"ט [5].

וכך מדייקים מן הירושלמי הנ"ל בספר התרומה הלכות חלה סי' פ"ה, והר"ן בחידושיו לביצה (כידוע אין לנו חידושי הר"ן לביצה, אבל הר"ן בעצמו מזכיר אותם

2) והכוונה ב"וכו' " היא לשנתגלגלה מאמש והורמה מהיום שאסור, דאילו נתגלגלה מהיום באמת מותר להפריש חלה ביו"ט. "וכו' " נשמטה, כנראה, בגלל ה"וכלהו" שלאחר זו.

3) המלה "אלא" נשתרבבה מהשורה הקודמת ואין לה שום מובן כאן. וכדבריו כאן, בלי המלה "אלא", הוא אומר בפירוש בחידושיו לט' א' ובעבוה"ק בית מועד שער ראשון אות י'.

4) וכך מפרש גם הרא"ה בחידושיו לסוגיין. אולם מדברי הרא"ה משמע שב"ה מתירים להוליך את החלה לכותן ביו"ט, אפילו אם נפרשה מעיו"ט, ומן הרשב"א אין ללמוד את זה. ויש מחלוקת ראשונים בענין זה, עיין בב"י לטאו"ח סי' תק"ו.

5) והרשב"א מביא את הירושלמי "תני הלש — שלא תיטמא העיסה" בחידושיו ט' א' ובפסקי חלה השער הרביעי.

בפירוש לרי"ף), שהרבה להשתמש ברשב"א[6]), מובא בפירוש רבינו לעיל עמ' 106 ד"ה ולמה תנינן: וכן כתב ר"ן ביחדושיו על התל"ב מהכרח סוגית הבבלי ומהכרח זה הירושלמי דיש חילוק בין חלה למתנות וכתב הטעם וכו'. ובעיטור היו"ט מחלוקת ג' הוצאת רמא"י ק"מ ע"א: והר"ן כתב אבל מלאכה שאפשר לעשותו מעיו"ט כגון הלש מעיו"ט [אין] (כך תוקן בצדק ע"י המו"ל) מפריש חלתה ביו"ט.

ר"א אוכרי, שמפרש את הגרסא "ולמה תנינן חלה" מביא דברי הר"ן כסיוע לפירושו. אדרבה, מדברי הרשב"א: וכן נמי חלה כנתגלגלה העיסה מאמש וכו', משמע שהיתה לפניו במשנה חלה. גם מן התוספתא פ"א הי"ד, מהד' ליברמן עמ' 284, הסדורה לפי סדר ותוכן של משנת ביצה, שם נמצאת הברייתא "הלש עיסה וכו' " העוסקת בחלה, יש ללמוד שהיתה "חלה" במשנה.

מסקנתנו היא, שאין לשבש את כל ספרי המשנה והנוסח במשנה הוא: אין מוליכין חלה ומתנות. הגרסא בירושלמי היא, גם לפי הרשב"א: ולמה תנינן חלה.

6) וז"ל מהרלב"ח בשו"ת שלו סי' ק"כ, ד"ו קע"ו ע"א: וכ"ש הירושלמי ההיא כתבו הרשב"א ז"ל בחדושיו ותמיד היו לפני הר"ן ז"ל ועליהם היה מוסיף כנודע.

נספח ד'

ביצה פ"ב מ"י: עגלה של קטן טמאה מדרס ונטלת בשבת, ואינה נגררת אלא על גבי כלים. רבי יהודה אומר: כל הכלים אין נגררין, חוץ מן העגלה מפני שהיא כובשת.

כך ("אין נגררין") היא הגרסא בכל ספרי המשנה, פרט לכ"י פרמא. וכן הוא בכה"י אוקספורד, בריטיש מוזאום, גטינגן, ומינכן למסכת ביצה בבלי. אבל בכ"י משנה פרמא ובכה"י רומיא רומיב (וואטיקאן) ביצה בבלי, ובס"א אצל ר' יהוסף אשכנזי במלא"ש למשנתנו: כל הכלים נגררין. ובכה"י רומי הנ"ל המלה "אין" נמצאת בגליון [1]). ובקטע מגניזה אוקספורד ביצה בבלי: כל הכלים נטלין ואין נגררין. ובכ"י מינכן גמרא (כ"ב ב') במקום "אין הכל נגררין בשבת": כל הכלים ניטלין בשבת. נוסחת "אין" מקויימת גם ע"י שני התלמודים. בבבלי כ"ג ב' שנינו:

> על גבי כלים אין על גבי קרקע לא, מאי טעמא עביד חריץ, מני ר' יהודה היא דאמר דבר שאין מתכוין אסור דאי ר' שמעון האמר דבר שאין מתכוין מותר דתנן רבי שמעון אומר גורר אדם מטה כסא וספסל ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ. אימא סיפא ר' יהודה אומר אין הכל נגררין בשבת חוץ מן העגלה מפני שהיא כובשת, מנפי שכובשת אין אין אבל חריץ לא (עבדא) [2]). תרי תנאי ואליבא דרבי ימודה.

> ובירושלמי פ"ב ה"י, ס"א ע"ד (כלאים פ"א ה"ט, כ"ז ע"ב; שבת פ"ג ה"ג, ו' רע"א; שם ה"ז, ו' ע"ג):

> תני לא יגור אדם את המטה את הכסא ואת הספסל ואת הקתידרה מפני שהוא עושה חריץ ור' שמעון מתיר. רבי בא בשם רב חונה רבי חגי בשם ר' זעורה ר' יוסה בשם רבי אילא מודין חכמים לרבי שמעון בכסא שרגליו משוקעות בטיט שמותר לטלטלו כמה דתימר מותר לטלטלו [3]) ודכוותה מותר להחזירו. א"ר יוסה אוף אנן תנינן ניטלין בשבת. א"ר יוסה בי ר' בון דר"ש היא. א"ר יוסה מתנית' אמרה כן כל הכלי' אינן נגררין חוץ מן העגלה מפני שהיא כובש' [4]).

1) ובכ"י פרמא הנ"ל בגליון ע"י דברי רבי יהודה: אין הלכה כר' יהודה אלא כר"ש דאמר גורר אדם מטה כסא וספסל ובלבד שלא יעשה חריץ. מכאן, שלפנינו רק השמטה של המלה "אין", כי הערה זו מובנת רק לפי הנוסח: אין נגררין.

2) אפשטיין במבוא לנוה"מ עמ' 715 הע' 3 מעיר: "עבדא", הוגה בספרים ע"פ רש"י ונוס' כ"י מ מוכית. ויש להוסיף שזה גם לא נמצא בכה"י הנ"ל.

3) המלים: כמה דתימר מותר לטלטלו, נשמטו בביצה ונמצאות בשלושת המקבילות.

4) ובמסכת כלאים חסר מאמרו השני של ר' יוסה שאנו דנים בו. אולם ברור שצריך להשלימו ע"פ הסוגיא במסכת שבת פ"ג ה"ג שהועתקה ממסכת כלאים, עיין במבוא עמ' 37 ואילך.

ר"נ אפשטין בספרו הנ"ל עמ' 715 (תרביץ ש"ו עמ' 51) טוען שהנוסחא הנכונה היא: כל הכלים נגררים, ולא זו בלבד, אלא שלפני הירושלמי, ואולי גם לפני הבבלי היתה גרסא זו במשנה.

ביחס לירוש' הוא כותב בתרביץ הנ"ל: המפרשים נדחקו בפירוש הירוש'; אבל הציטט שבירוש' מוגה כבר (ע"פ הבבלי כ"ג ב') ונוסח משנת הירוש' אינו כך אלא: כל הכלים נגררין כנוסח וכו'. אם כן אנפוא גם ר' יהודה סובר, שכל הכלים נגררין וכו', ומכאן הביא ר' יוסה ראיה לדברי רב הונא "מודין חכמים וכו'".

ראשית נראה לי, שאין פירוש המפרשים דחוק. פירושו של פ"מ מתקבל על הדעת, ודומה לו מפרש רבינו לעיל עמ' 162 וז"ל: מפני שהיא כובשת: והכא נמי בחזרת הכסא והספסל לא מקרי עושה חריץ כגורר אלא כובש הטיט למטה ושרי כדשרינן חריץ העגלה מהאי טעמא. לעומת זאת פירושו של ר"נ אפשטין, שלפיו ר' יהודה סובר שכלים נגררים בשבת, הוא נגד מה שמקובל בשני התלמודים שר' יהודה סובר שאין גוררין מטה כסא וספסל. אמנם המחבר לא התעלם מקושי זה, אלא שתירוציו אינם משכנעים. במקום אחד הוא אומר "ומכאן שרבי יהודה מודה שנגררין לפחות במקום שאין חשש לחריץ", ובמקום אחר "וסובר (ר' יהודה) שרק במטה וכסא וכו' אסור ולא בשאר כלים". על זה יש להעיר שאם מחלקים בין גרירה, במקום שיש חשש שעושה חריץ, לגרירה במקום שאין עושה חריץ — הרי אין צורך לחלק בין מטה כסא וספסל לבין שאר כלים. ואם מבדילים בין מטה כסא וספסל לשאר כלים, אין צורך לחלק בין מקום שיש ואין חשש לחריץ.

אולם פרט לזאת, כל תירוץ כשלעצמו אינו מספק. אם הכוונה היא לגרירה במקום שאין חשש לחריץ, היה להם לפרש זאת, שכן אנו רואים מהברייתא שבירוש' "מפני שעושה חריץ" שגרירה עושה חריץ. נוסף לכך איך מבאים ראיה בירוש' לדברי רב הונא, שהחכמים (ר' יהודה) מודין לר"ש בכסא שרגליו משוקעות, מן המשנה, הרי במשנה מדובר רק על מקרה שלא עושה חריץ ואילו כסא שרגליו משוקעות משאירה גומא. כמו כן קשה לקבל את ההבדלה בין מטה כסא וספסל לשאר כלים, שכן מלשון המשנה "כל הכלים נגררין חוץ" משמע ש"כל" הוא דוקא. לפי חילוק זה קשה גם להסביר את דברי ר' יוסה "מתניתא אמרה כן" (שמודים חכמים לר"ש). הרי ראינו שמטה כסא וספסל שונים משאר כלים לעניין גרירה, ואיך הוא לומד ממשנתנו האומרת ששאר כלים מותרים בגרירה, על מטה כסא וספסל. יתר על כן, כל החלוקה בין מטה כסא וספסל לשאר כלים היא מלאכותית. בין שלושת הכלים שמזכירים בברייתא ישנם כלים גדולים וכלים קטנים[5]) ואם כן על איזה שאר כלים מדובר.

על הבבלי כותב ר"נ אפשטין בספרו הנ"ל עמ' 716: אלא שגם בנוגע לבבלי ביצה, אין הדבר ברור כל כך, כי נוסח הספרים: אימא סיפא וכו' אין הכל נגררין, הוא בוודאי מוגה, ונוסח כ"י מ: כל הכלים ניטלין (= נגררין) בשבת (רב"א הגיה ע"פ המשנה), וגם נוסח כ"י מ: מפני שכובשת אין מפני חריץ לא, אינו מתאים לנוסח שלנו. וקרוב ע"כ שגם

5) ועיין בשבת כ"ט ב', ושם דוחקים את עצמם לפרש "מטה דומיא דכסא, כסא דומיא דמטה".

הבבליים היה להם במשנה „כל הכלים נגררים", ושאלו פשוט מרישא לסיפא, והשיבו „תרי תנאי", ז"א משנתנו שנתה בשם רבי יהודה מה ששנה תנא דברייתא בשם רבי שמעון.

ור"ח אלבק בהשלמות למשנתנו כותב: אבל סוגית הגמרא כ"ג ב', סותרת גרסא זו („כל הכלים נגררין") שהרי כתוב שם „מפני שכובשת אין אבל חריץ לא עבדא" (אבל עיין בהע' 2), ואי אפשר לפרשה, שהאיסור הוא משום כבישה ולא משום חריץ, שכן מניין לה לגמרא שברישא אסורה הגרירה ע"ג קרקע משום חריץ ולא משום כבישה, ויש כאן סתירה בין הרישא לסיפא? ועוד מה טעם דייקה הגמרא מן הרישא ולא שאלה על הסיפא גופה, שר' יהודה אומר כל הכלים נגררים, והרי לר' יהודה אסור לגרור מיטה כיסא וספסל, שדבר שאינו מתכוון אסור?

את קושיות ר"ח אלבק, אמנם, אפשר לפרק. הם למדו מהסיפא „מפני שכובשת", שהטעם ברישא אינו משום שהיא כובשת אלא משום חריץ. והרי ראינו גם בברייתא „לא יגור אדם וכו' " שסתם גרירה עושה חריץ. הם אינם מקשים על הסיפא עצמה מן הברייתא, כי דרך הגמרא בהרבה מקומות להקשות מרישא לסיפא של המשנה, אע"פ שיש ברייתא מפורשת בניגוד לרישא או לסיפא.

אולם בעיקרו של הדבר, נראה לנו, כדעת ר"ח אלבק, שהגוסחא העיקרית היא: כל הכלים אין נגררין. העובדה שהציטטה מן המשנה אינה מדוייקת (ואולי צ"ל שם: אימא סיפא ר' יהודה אומר אין הכל[ים] נגררין), אינה סיבה מספקת לומר שהיא מוגה והקושיא היתה פשוט מרישא לסיפא. וכן קשה לקבל את פירוש רי"ב אפשטיין לנוסח כי"מ ש„נטלין" = נגררין. הרי אנו רואים שבירושלמי רב הונא מבחין בין גרירה לטילטול.

ואין זה מן הנמנע שלפני הירושלמי היה במשנה: כל הכלים נטלין ואינן נגררין, כנוסח גניזה אוקספורד (ואולי זוהי גם נוסחת כי"מ במשנה ונשמטה המלה „אין"). לגרסא זו, ראית ר' יוסה ממשנתנו ברורה יותר. המשנה מלמדת שכלים, ששייך בהם טלטול וגרירה, מותר לטלטלם אע"פ שעושים גומא ואסור לגררם וזה מסייע לדברי רב הונא[6]).

6) וראוי להעיר שר"א אוכרי לומד רק מ„נטלין", בלי הניגוד של „אין גוררין", שהכוונה היא גם אם רגליו משוקעות בטיט עיין שם ד"ה אף אנן נמי תנינן נטלין בשבת ובמבוא הנ"ל.

נספח ה'

פ"ה מ"ב:[1]) כל שהוא משום שבות משום רשות משום מצוה. אלו[2]) הן משום שבות לא עולין באילן ולא רוכבין על גבי בהמה ולא שטין על פני המים ולא מספקין ולא מטפחין ולא מרקדין[3]). אילו[4]) הן משום רשות לא דנין ולא מקדשין לא חולצין ולא מייבמין. אילו[5]) הן משום מצוה לא מקדישין ולא מעריכין ולא מחרימין ולא מגביהין תרומה ומעשרות ביום טוב.

על הקשיים שבמשנתנו כבר עמדו בשני התלמודים. הראשונים והאחריהם החוקרים הציעו פתרונות שונים להבנת המשנה. להלן אביא את הפתרונות שהוצעו, תוך הסבר למה לפענ"ד יש להעדיף את פירושו של רש"י, אותו מחזק מו"ר הגר"ש ליברמן, על שאר הפירושים.

א. ר"י לוי (קטעים וממשנת אבא שאול, עברית, 97 הע' 2) כותב: "שהמשנה בנוסח שלפנינו כמעט שאין לה מובן" והוא מגיה אותה לפי הספרא: כל שחייבין עליו משום שבות — משום רשות משום מצוה... ואילו הן משום רשות... ולא מרקדין. ואלו הן משום מצוה לא דנין... ולא מיבמין ולא מקדישין[6]).

ב. מו"ר ר"ש ליברמן (תרביץ ש"ה 97 ואילך)[7]) סובר, שאין לתקן את המשנה כיון שכל כה"י וגם הסוגיא בבבלי ובירושלמי מאשרים את הנוסח שלפנינו[8]). לדעתו "אין לפקפק באמיתות דברי רש"י במשנת ביצה ש"רשות יש בו קצת מצוה", כי הירושלמי מאשר את זה באופן ברור"[9]).

ג. ר"ג אלון (תרביץ ש"ז 143 ואילך) טוען, בין השאר, שלפירושו של ר"ש ליברמן לא מתורץ עדיין למה "לא דנין וכו' " נקראים "רשות", בעוד ש"לא מקדישין וכו' " נקראים "מצוה". הוא מציע, על כן, ש"שבות" "רשות" ו"מצוה", שבמשנת ביצה אינן אלא דבר אחד,

1) כל המשנה לפי נוסח הירושלמי.

2) עיין בתרביץ ש"ז עמ' 150 הע' 38. ויש להוסיף כ"י נפולי: ואלו — ואלו — ואלו, כה"י רמב"ם — ששון, ותימני: אלו — אלו — ואלו. ובכה"י לגמרא א"פ: ואלו — ואלו — ואלו, ל: אלו — אלו — אלו, רא: אלו — ואלו — אלו, גט. ורב: אלו — ואלו — ואלו. ועי"ש עמ' 152 ד"ה והנוסח, ובמבוא לנוה"מ מאת ר"נ אפשטיין עמ' 427-429.

3) ובבבלי דפוס וכן בערוגת הבושם ח"א עמ' 129: מטפחין — מספקין — מרקדין. ובכה"י מ, תימני, רמב"ם-ששון: מספקין — מרקדין — מטפחין. וביתר כה"י של המשנה והבבלי כמו לפנינו. וע"ע בתוכ"פ ח"ג עמ' 300 ד"ה ולא מספקין.

4) ובספרא (אחרי פ"ז, ו-ט) קוראים ל"רשות" שבמשנתנו "שביתת מצוה", ומה שנקרא במשנה "שבות" נקרא שם ובמדרשב"י (הוצ' אפשטיין — מלמד 20) "שביתת רשות". ובתוספתא (פ"ד ה"ד) מונים את ה"לא דנין" יחד עם "לא מקדישין וכו' ", בעוד שבמשנה "לא דנין" נקרא רשות ו"לא מקדישין וכו' " מצוה.

5) וע"ע בתרביץ ש"ו עמ' 111.

6) ומן הראוי להעיר שר"י לוי עמד על זה שהסוגיות בבבלי ובירושלמי מאשרות את נוסחתנו במשנה, אלא שהוא הגיה גם את הגמרא.

7) ובתשובות גמו"מ סי' קמ"א (= אוצה"ג לברכות חלק התשובות עמ' 67 ואילך) בשם רב שרירא גאון לענין תפילת ערבית דשות: דכולי עלמא בין למאן דאמר חובה ובין למאן דאמר רשות מצוה גינהו דמצות תרי אנפי הויאן מנהון חובה דמאן דעביד אית ליה שכר כגון וכו'. ועיין מה שכתב בענין "רשות" ר"מ פוגלמן ב"סיני" כ"כ (תש"ג) עמ' א' ואילך ובעיקר בהע' 9, 10.

וכולן באות לציין מלאכות, שהן אסורות בשבת וביו"ט מדברי סופרים, אלא שמקורות שונים השתמשו בשמות שונים ובדוגמאות שונות לאותה הלכה, ורבי הרכיב את שלשת המקורות הללו ושבאן כאחד, ותוך כדי הרכבה קיצר בפתיחתן, אבל לא שינה בגופו, והמשניות הראשונות לא זזו ממקומן"[8].

ר"נ אפשטיין (תרביץ ש"ז 150 ואילך) דוחה את שיטת "שלשת המקורות", משום שלדעתו (שם עמ' 157) הפירוש בברייתא (ירוש' שבת פ"ב), ששמשה יסוד לשיטת אלון, הוא אחר משחשב אלון. הוא גם מקשה על פירוש של ר"ש ליברמן (ועל זה נדבר להלן), ופתרונו הוא שהמשנה מורכבת משני מקורות ואלו הם דבריו (עמ' 152):

> "כך היתה הצעת המשנה: כל שחייבין עליו משום שבות, משום רשות משום מצוה (כלומר בין ש"שבות" זו היא משום "רשות" מלאכת רשות: שבות של רשות, ובין שהיא משום מצוה: שבות של מצוה) בשבת חייבין עליו ביו"ט. ואלו (כל אלו השנויין להלן במשנתנו) הן משום שבות (והן נחלקים ל"רשות" ול"מצוה") לא עולין באילן וכו' ולא מרקדין, אלו ("שלמעלה") הן משום רשות. ואלו ("שלהלן") הן משום מצוה לא מקדישין וכו'".
>
> "אבל תנא אחר שנה בספרא (אחרי פ"ז ו"ט) ב"אלו שהן משום מצוה" גם מעשה בית דין אלה: לא דנין וכו' ולא מיבמין, ובא שונה אחרון (רבי?) והוסיפה בעיקר המשנה בלי שינוי בבניינה, ועל ידי כך נפסקה המשנה וניתק הקשר שלה"[9].

כאמור, נראה לי שיש לקבל את דברי ר"ש ליברמן בענין זה. לשם כך עלינו להביא את ראייתו העיקרית לפירושו ולבדוק, אם דחייתו של ר"נ אפשטיין היא דחייה של ממש.

וזה לשונו של מו"ר ר"ש ליברמן (תרביץ ש"ה 98): פסחים פ"ג מ"ז (כ"ט ע"ד):

> "ההולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ולאכול סעודת ארוסין בבית חמיו וכו' ולשבות שביתה הרשות יחזור מיד". ובבבלי שם מ"ט א': "ורמינהו ההולך לאכול סעודת אירוסין בבית חמיו ולשבות שביתת הרשות יחזור מיד. א"ר יוחנן לא קשיא הא ר' יהודא הא ר' יוסי דתניא סעודת אירוסין רשות דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר מצוה". ולפי פשוטן של דברים נראה שלדברי ר' יהודה סעודת אירוסין היא רק רשות ויש בה קצת מצוה (וכדברי רב חסדא להלן שם: "אבל בסעודה

ע"ע בפסחים נ"ד ב' תוספות סד"ה והאמר ר' יוחנן, ואולי גם בפסחים פ"ו מ"ה "מה ראיה רשות למצוה" מתכוון ר' אליעזר לרשות שהיא קצת מצוה, כי הוא סובר (ביצה ט"ו ב' פסחים ס"ח ב') שבאכילה ושתיה ביו"ט הוא מקיים מצוה. ועיין גם באוצה"ח של רח"י עהרענרייך ספר ב' (תרפ"ו) עמ' מ"מ"א.

8) צורתן הראשונה של המשניות הקדומות, הוא אומר, היתה: משנה א' כל שחייבין עליו משום שבות בשבת חייבין עליו ביו"ט ואלו הן משום שבות לא עולין באילן וכו'.

משנה ב': כל שחייבין עליו משום רשות בשבת וכו', ואלו הן משום רשות לא דנין וכו'.

משנה ג': כל שחייבין עליו משום מצוה בשבת וכו' ואילו הן משום מצוה לא מקדישין וכו'.

9) ועיין מה שהעיר על זה ר"ת אלבק ב"מחקרים בברייתא ותוספתא" עמ' 167 בהערה.

ראשונה דברי הכול „מצוה") ולדברי ר' יוסי מצוה גמורה היא וע"כ אומר ר' יוחנן שהברייתא היא כרבי יהודה שסובר כי סעודת אירוסין היא כמו שביתת הרשות. אבל מה זה שביתת הרשות? והנה דבר זה מפורש בירושלמי כאן ל' ע"ב (שרי"ר 108 שו' 19 וגוף כ"י ליידן): „מהו שביתת הרשות אצל רבו או אצל מי שהוא גדול ממנו בתורה". וא"כ ברור שלפני הירושלמי „רשות זה קצת מצוה, ועיין בתוס' מ"ט א' ד"ה לשבות ובראי"ש לסוגייתנו".

ונגד זה טוען רי"נ אפשטיין (תרביץ ש"ז 154):

„ואין להיתלות במשנת פסחים פ"ג מ"ז ההולך לשחוט וכו' ולשחוט שביתת הרשות („לשבות בחג בבית קרובו או אוהבו") יחזור מיד — משנה זו שפירשה הירושלמי שם ל' ע"ב: מהו (כי"ל ושרי"ר ורא"ש) שביתת הרשות אצל רבו או אצל מי שהוא גדול ממנו בחכמה כך שנה רבי (כלומר: כאן שנה רבי, וכן רגיל בירוש') המעשה קודם לתלמוד, אין להיתלות בזה ולהוציא מכאן ש„רשות" מובנה „מצוה מדברי סופרים" או „קצת מצוה". כי פירוש הירוש' כאן אינו תלוי כלל וכלל בלשון „רשות" שב„שביתת הרשות" שפירושה כפשוטה, וכמו שפירשו התוס' שם (מ"ט ע"א): אלא טעמו של הפירוש הזה שבירוש' הוא מפני שאין אדם רשאי להניח ביתו ברגל (סוכה כ"ז ב', ירוש' שם פ"ב, ג"ג ע"א) אבל נהגו להקביל פני רבם ברגל (שם, ור' אליעזר חולק, ועי' עירובין פ"ג מ"ה), והירוש' אומר שאפילו שביתה כזו אינה אלא „שביתת הרשות" (רשות ולא „מצוה"), שהמעשה קודם לתלמוד".

כפי שאנו רואים, מסתמך רי"נ אפשטיין על הגמרא בסוכה, „שאין אדם רשאי להניח את ביתו ברגל", אולם כשאנו מתבוננים במה שכתוב שם, אנו נוכחים, שאין להסיק משם את המסקנות, שאפשטיין מסיק משם. אדרבה, משם יש להסיק, שחייב אדם להקביל את פני רבו, שניגנו שם.

סוכה כ"ז ב'

ת"ר מעשה בר' אלעאי שהלך להקביל פני ר' אליעזר רבו בלוד ברגל, אמר לו אלעאי אינך משובתי הרגל שהיה רבי אליעזר אומר משבח אני את העצלנין שאין יוצאין מבתיהן ברגל וכו'. איני והאמר ר' יצחק מניין שחייב אדם להקביל פני רבו ברגל שנא' וכו'. לא קשיא הא דאזיל ואתי ביומיה הא דאזיל ולא אתי ביומיה.

ירוש' סוכה פ"ב ה"ה, נ"נ ע"א

מעשה שהלך רבי אילעאי אצל רבי אליעזר בלוד א"ל אף[10]) את משובתי הרגל והלא אמרו שאין שבחו של תלמיד חכמים להיות מניח את ביתו ברגל והולך לו[11]). כהדא רבי זעורא סליק לגזורה דרבי אילא ולא קביל עלוי מטעום כלום אין משום דלא הוה עיסקיה טעם כלום עד יפני מוסף ולא ידעין אין משם שאין שבחו של תלמיד חכמים להיות מניח את ביתו ברגל והולך לו בהדין לא ידעין.

10) ובתוכ"ם סדר מועד ח"ד עמ' 849, ושעתוא"י עמ' 267 מגיהים: אין את משובתי הרגל.

11) עד כאן בתוספתא, פ"ב ה"ה, מהד' ליברמן עמ' 260, בשינויים קלים.

אנו רואים, איפוא, שרבי יצחק אומר בפירוש, שמצוה להקביל פני רבו ביו"ט. לפי הבבלי, אין סתירה בין ר"א ור' יצחק כי ר' יצחק רק מחייב להקביל פני רבו אם הוא חוזר באותו יום ור"א "משבח העצלנין" רק אם אינם חוזרים באותו יום לשמוח עם בני ביתם[12]. וזוהי גם שיטת הירושלמי בדברי ר"א כפי שיוצא מן ההמשך: כהדא ר' זעורא וכו'. ומסתבר, שכוונת הירושלמי בהמשך זה, הוא, כמו בבבלי, ליישב את ההלכה, שמקורה בא"י[13], שחייב אדם להקביל פני רבו ביו"ט. ויתכן שתירוץ הבבלי "לא קשיא וכו'" הוא קבלה מא"י. ולפ"ז שני התלמודים סוברים שמצוה להניח את ביתו ברגל כדי להקביל פני רבו.

גם ההוכחה של ריי"נ אפשטיין (שם 153) מן הירושלמי על המשנה "שבות שהוא רשות, ורשות שהוא מצוה", ש"רשות", אין פירושה קצת מצוה, שכן הוא קורא לסוג הראשון של משנתנו "שבות שהיא רשות", אינה הוכחה.

ר"ש ליברמן אינו אומר שבא"י השתמשו ב"רשות" רק לדבר שיש בו קצת מצוה, אלא שהשתמשו ב"רשות" גם לדברים שיש בהם קצת מצוה. והרי התנאים, שמשתמשים במלה "רשות" בשבועות פ"ג מ"ו, ועוד[14], ודאי כוונתם ל"רשות" ממש. הירושלמי כאן, שמפרש את המשנה, ודאי שיכול להשתמש ב"רשות" במובן שאין בו מצוה כלל[15].

12) ועיין בחסדי דוד לתוספתא הנ"ל.

13) בעל המאמר הוא רבי יצחק בר יוסף מן ה"נחותי" שמוסר הרבה מאמרים בשם רבי יוחנן, עיין במבוא לנוה"מ עמ' 148.

14) עיין בקונקורדנציה למשנה של רח"י קאסאווסקי כ"ד עמ' 1681.

15) ולקושית ר"ג אלון (שם 135 ה' 3), שפירושו של ר"ש ליברמן אינו מסביר עדיין במה גדולה מצותן של הסוג השלישי משל השני, יש לומר אולי ההבדל היא בזה, שבסוג השלישי מונים רק מצוות של "לגבוה".

תוספת

אחרי הדפסת הספר נודע לי — והעירני על כך ידידי ד"ר אליעזר הורביץ, ואני אסיר תודה לו על כך — שבאוסף הגניזה של ספרית כי"ח בפריס נמצאים קטעים אחדים של ירושלמי ביצה (ומכאן ואילך: קג"נ), וכעת צילום בידי (III A 35).

ברצוני לעמוד תחילה על ההבדלים העיקריים שבין קטעים אלה לד"ו: מקג"נ אחד מתאשרת גרסת הרשב"א בירושלמי. להלן אני מביא את גרסת הרשב"א, ומה שמוסגר בה במרובעים חסר בד"ו; ואת גרסת קג"נ שמתחילה ב"דבית שמיי", וההתחלה בסוגריים מרובעים, היא הוספה שלי. ועיין לעיל עמ' 150 הע' כ והע' 174.

ירושלמי פ"ב ה"ה (לעיל עמ' 150)

גרסת הרשב"א	גרסת קג"נ
פתר לן פתר אוחרן [על דעתיה דבית שמאי, והן שראויין לשתיה. על דעתיה דבית הלל, ואפילו אין ראויין לשתיה.] על דעתהון דבית שמאי והוא שיהא קומקום וכו'.	[פתר לן פתר אוחרן על דעתן] דבית שמיי והן שיהוא ראויין לשתייה על דעתן דבית [הלל] אפילו אין ראויין לשתייה. ועושה מדורה ומתחמם כנגדה, על דעתון דבית שמיי והוא שיהא קומקום וכו'.

ומן הרשב"א אין לדעת אם היה לפניו, כמו בקג"נ "ועושה מדורה ומתחמם כנגדה", כי המובא שם מן הירושלמי נשלם תיכף לפני כן. אולם מכיון שזה נמצא ב"פתר ראשון", מסתבר שצריך להיות גם ב"פתר אוחרן", שכן לענין זה אין הבדל בין ה"תרין פתרין".

פ"ב ה"ב, ס"א ע"ב (לעיל עמ' 143): אמר ר' חנניה סגן הכהנים כדיי ההוא ביתו של אלהינו שיאבדו עליו הכהנים טבילה אחת. ובבבלי תענית י"ג א' (בכל הנוסחאות, הוצ' מלטער) המאמר מובא בלי המלה "הכהנים" אלא: שיאבדו עליו טבילה אחת. והירושלמי, כמו שהוא לפנינו, מעתיקים אותו כמה מן הראשונים, פרט למאירי (בחידושיו לביצה י"ח ב') שמעתיקו בלי המלה: כהנים. והארכנו בזה לעיל עמ' 144 הע' י"ג לירוש'. ועיין גם שם הע' 133 לפירוש רבינו. ובקג"נ חסרות המלים "שיאבדו עליו הכהנים טבילה אחת", כי הקטע קטוע בצד (ברוחב). אולם בהשואה לשורות מקוטעות אחרות, וגם לשורות שלימות שבקטע אחר, יש בחלק החסר מקום רק לארבע מלים. ויתכן שלא היתה שם המלה "כהנים" וכגרסת המאירי.

שם (לעיל עמ' 143): מתיב מאן דאמ' בוולד הטומאה למאן דאמ' באב הטומאה וכו'. ושם בהע' י"א ציינתי למקבילה שבת, איפה שהגרסא היא הפוכה: מתיב מאן דמר באב הטומאה וכו'. ובקג"נ הנ"ל, כמו במסכת ביצה.

פ"ב ה"ה (לעיל עמ' 150): חמין שהוחמו ביום טוב וכן חמין (ובד"ו: וכן המים) שהוחמו מערב שבת לשבת. והיא כגרסת ד"ו במקבילה בשבת עיין במבוא עמ' 36. ועל חילוף דומה עיין לעיל עמ' 236 הע' כ"ח ובפירוש רבינו שם ד"ה ר' יהודה כו'.

פ"ג ה"ג (לעיל עמ' 169): מן מה דרב מעני (ובד"ו מבעיי) מיתי, ועיין לעיל עמ' 169 הע' ו'.

תאור קג"נ הנ"ל.

ישנם חמישה קטעים כתובים משני צדי העמוד. שנים, בני עשר שורות, שלמים, ושלשה, בני ארבע עשרה וחמש עשרה שורות מקוטעים (לרוחבם).

קטע א' צד א', פ"ב ה"א—סה"ב, ס"א ע"ב: מותר — לקירויו בשבת.
צד ב', פ"ב ה"ד, ס"א ע"ב: סמיכה שלא כדרכה (הראשון)... לא חג בראשון חוגג.

קטע ב' (שלם) צד א', פ"ב ה"ד, ס"א ע"ג: והקריבו למחר... וביקרן ממומין והעמידן.
צד ב', פ"ג ה"ב—ה"ג, ס"ב ע"א: ומן א' דא מן מה דרב... בשם רבנן דתמן שחטה.

קטע ג' (שלם) צד א', פ"ב ה"ו, ס"א ע"ג: דבית שמיי והוא שיהא ראויין — אבלט שאל ללוי סריסא.
צד ב', פ"ג ה"ד—ה"ה, ס"ב ע"ג: עגל בכור... על מנת לשחוט (בדברי ר' יהושע).

קטע ד' צד א' פ"ג ה"ו—ה"ז, ס"ב ע"א: בעון קומי לוי... א' ר' יוסה ביר' בון.
צד ב', פ"ג ה"ז—ה"ח: שלא יהא כעובד... מערב יום טוב ונותנין.

קטע ה' צד ב', פ"ג ה"ט—פ"ד ה"א, ס"ב ע"ב: יותר מן הרחוקין... אף נפשות בהמה בכלל.
צד ב', פ"ד ה"ח, ס"ב רע"ג: רבי יוסה ביר' בון... על

השינויים, פרט לאלו שהזכרנו לעיל, הם בעיקר בכתיב (כגון: שמיי — שמאי), כתיב מלא וחסר, חילופים בין "א" ו"ה" בסוף המלה ולרוב "ה" במקום "א" שבד"ו כגון: והוינה, דורמסקנה, סריסה, כהדה. אולם בפ"ג ה"ו "רב מתנה" במקום "רב מתנא" שבד"ו. ועיין בתותו"א סוף ערך רב מתנה — מתנא ב'. ומצויים גוני"ן במקום ממי"ן בסוף המלה כגון: אברים — אברין, אדם — אדן, בהם — בהן, חכמים — חכמין, כלים — כלין, מוסיפים — מוסיפין, רחוקים — רחוקין, תאנים — תאנין. ועיין מה שכתב מו"ר הגר"ש ליברמן בהירוכ"פ מבוא עמ' כ"ב ד"ה וכן.

ובפ"ג ה"ב "השייצין שבכפין", עם פתח תחת ה"ב" ופתח תחת ה"כ" וחיריק תחת ה"י", ובד"ו: השייצים שבכפיס. שם ה"ד "וחברו עליו תלמידי [בית] שמיי, ואולם המלה "בית" נוספה מתוך אשגרה. שם, והביא שלשת אלפים "טלים" (ולפנינו: צאן). ולפעמים יש הוספה או חיסור של מלה. פ"ב ה"ב: נקבה היא [זו], ומצאה (אותה) שוממת.

מלים אחדות הן מנוקדות: פ"ב ה"ד "שהשמו", צירי תחת ה"ה" וקמץ תחת ה"ש"; פ"ג ה"ב "שירתה" בחיריק תחת ה"ש", פתח תחת ה"י", ושוא תחת ה"ר"; שם "לאנטרדס" בשוא תחת ה"ל", פתח תחת ה"א", שוא תחת ה"נ", קמץ תחת ה"ט", שוא תחת ה"ר", ופתח תחת ה"ד"; שם "דורמסקנה" בשוא תחת ה"ס", צירי תחת ה"ק", וקמץ תחת ה"נ"; פ"ג ה"ז "שרי" בשוא תחת ה"ש" וצירי תחת ה"ר" (וכך מנוקד גם בשרי"ר עמ' 172 שו' 8); פ"ג ה"י "בלה" (= מדה מסויימת) בשוא תחת ה"כ" ופתח תחת ה"ל".